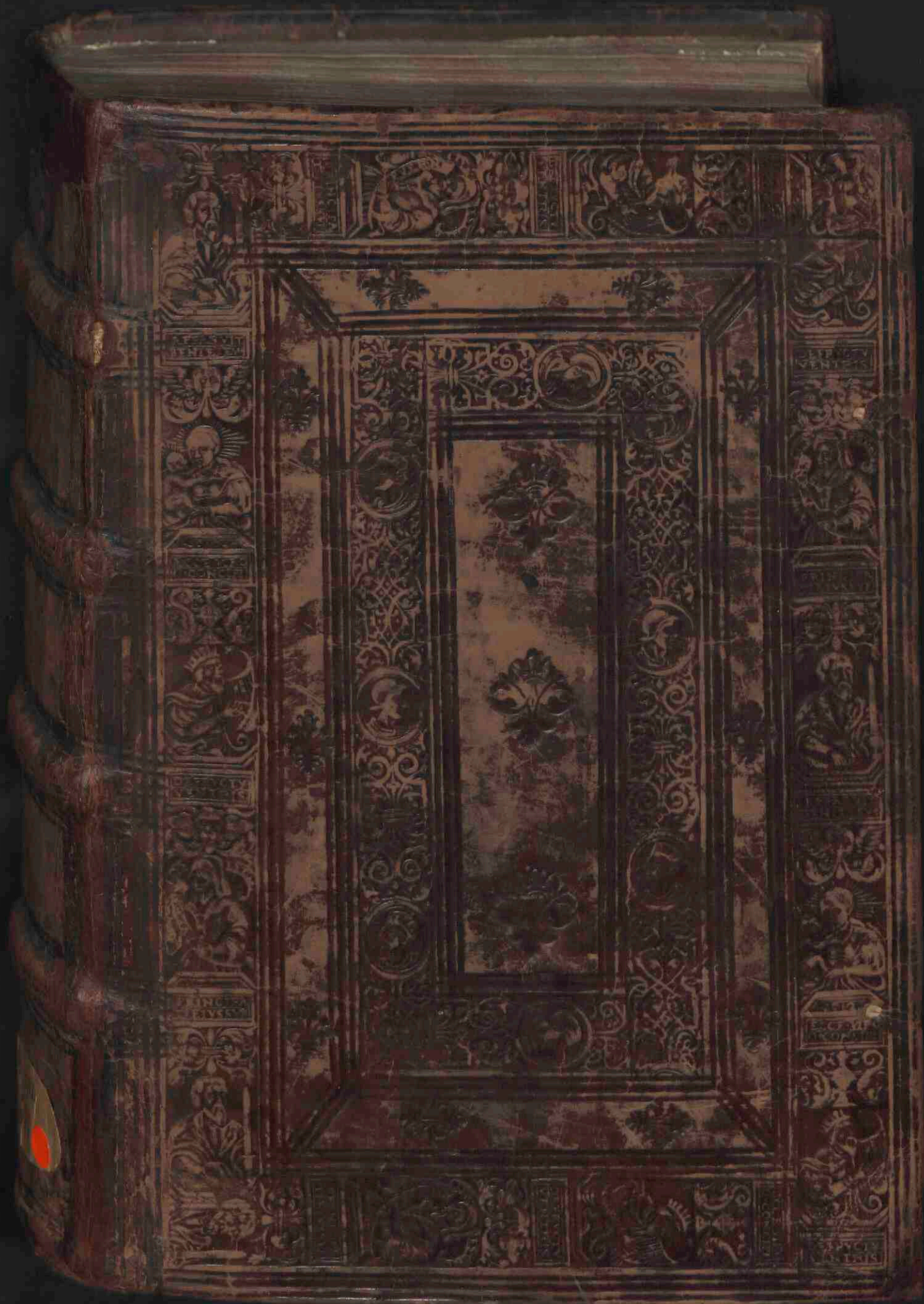

**Historia Augustanae confessionis : continens seriem variarum
de liberationum et actorum in causa religionis, eo tempore
quo Augustae Confessio fidei quae et ipsa inserta est : Carolo
V. Imper. a Iohanne Electore Saxoniae, et coniunctis
principibus ac ciuitatibus, primu?m exhibita est in comitijs
anni M.D. XXX**

<https://hdl.handle.net/1874/403827>

Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell Huybert van Buchell (1513-1599)

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

This book is part of the Van Buchell Collection Huybert van Buchell (1513-1599)

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

H. qu.

38

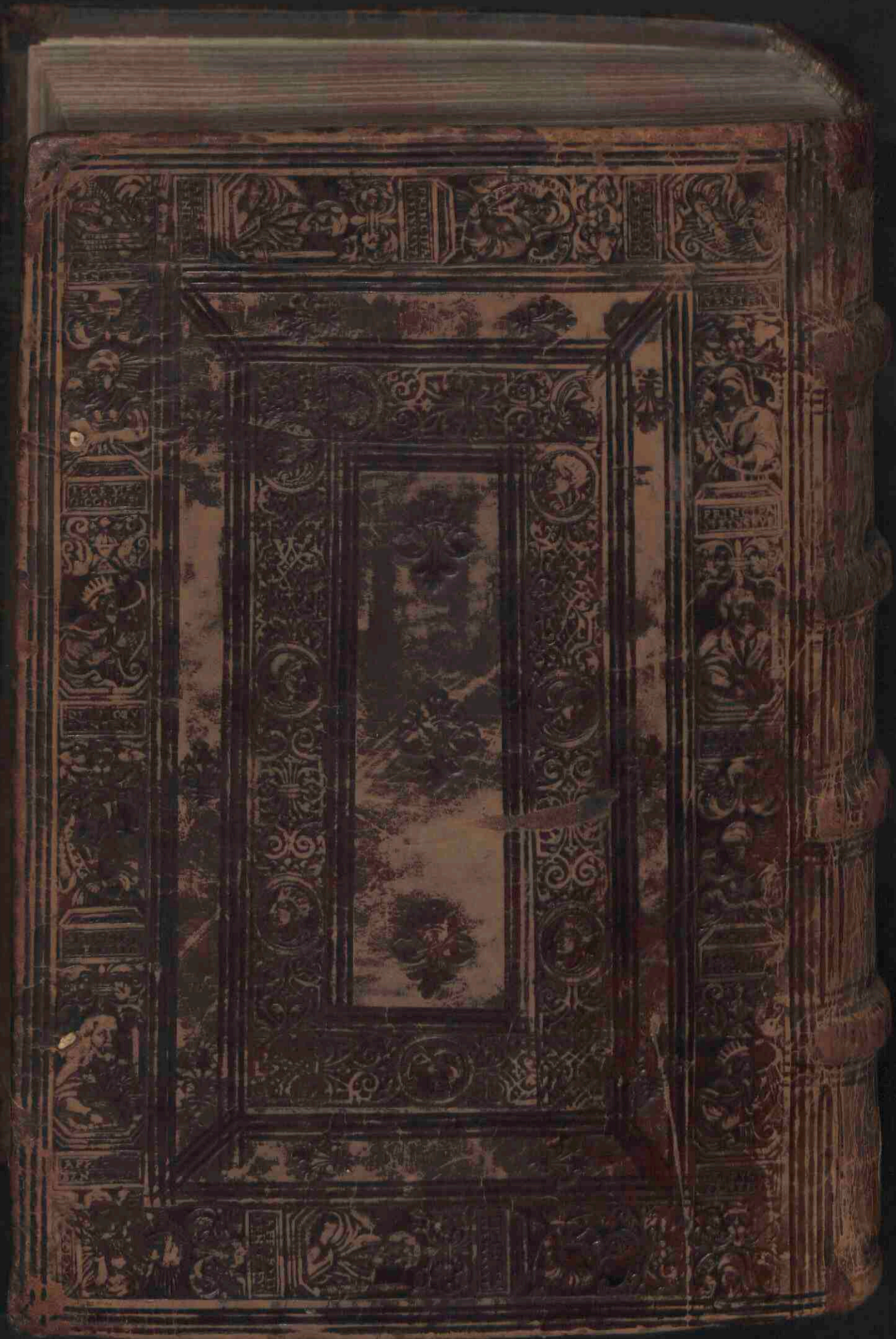

ALPHABET
A-Z

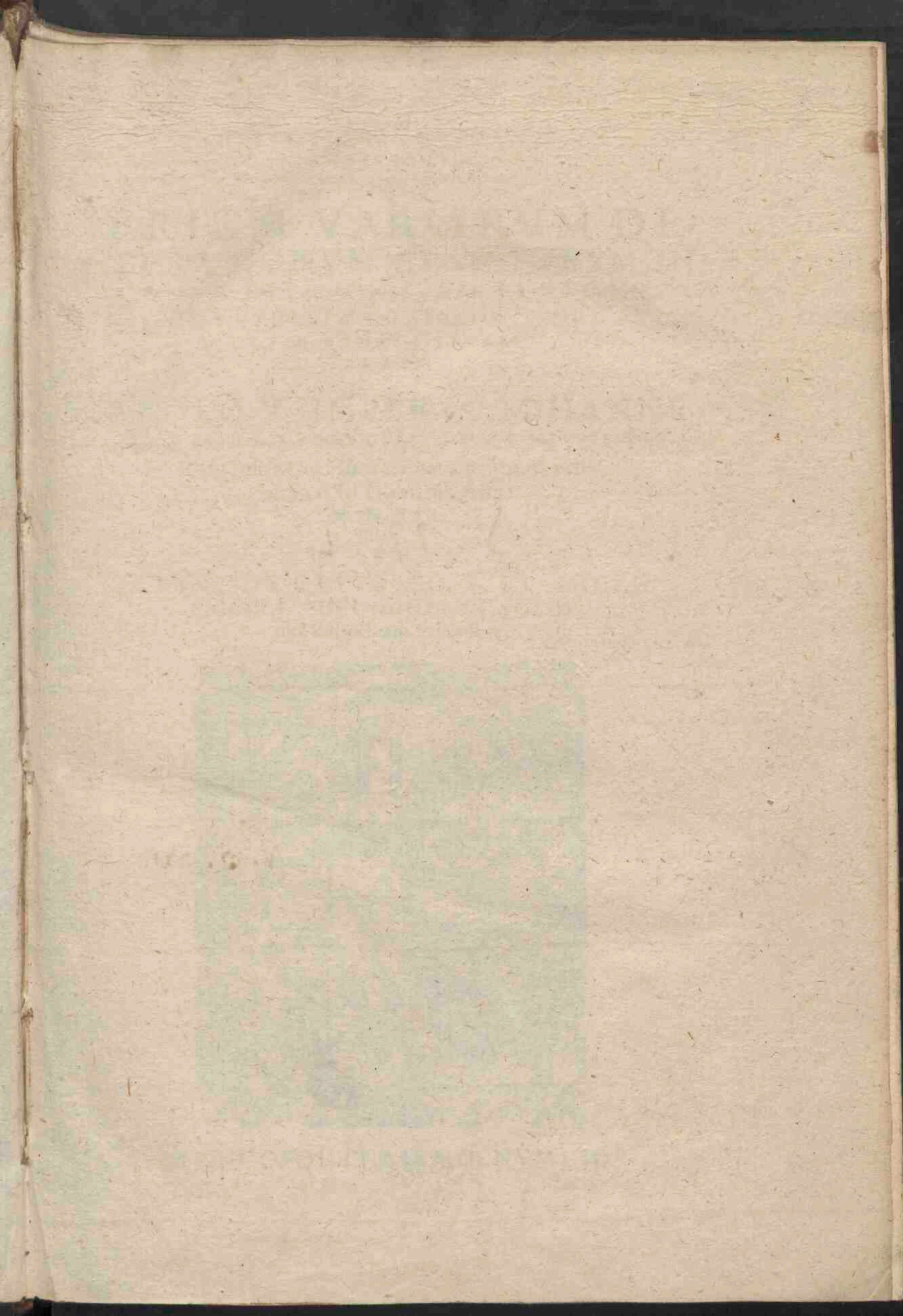
5

W

in alio p[ar]te. **C**um e[st] in
in alio p[ar]te. **C**um e[st] in

N. 23. A.

N. 5. xv.

8

HISTORIA AVGVSTANÆ
CONFESSIONIS,
Continens

SERIEM VARIARVM DE
LIBERATIONVM ET ACTORVM IN
CAVSA RELIGIONIS, EO TEMPORE,
QVO AVGVSTÆ CONFESSION FIDEI,
QVAE ET IPSA INSE-
TA EST,

CAROLO V. IMPER. A IOHANNE,
ELECTORE SAXONIAE, ET CONIVNCTIS
Principibus ac Ciuitatibus, primùm exhi-
bita est in Comitijs Anni
M. D. XXX.

CONTEXTA A

D. DAVIDE CHYTRAE, V. CL. SACRO.
SANCTÆ THEOLOGIAE IN ACADE-
mia Rostochiana Professore.

Ex domo Basili.

chart 90 p 36 a

FRANCOFORTI AD MOENV, 1578.

PIO ET CANDIDO LECTORI.

Etus Ecclesiæ mos est, breuibus Symbolis complecti Doctrinæ Christianæ summam, in qua, locos ad veram DEI agnitionem & pietatem alendam maximè conducentes, tanquam in vna tabula simul propositos, intueri & comprehendere ac meminisse etiam rudiores possint. Hoc consilio Apostoli præcipuos articulos Euangelij de Christo, quos extare in Ecclesia & in concionibus inculcari maximè prodest, in Symbolum concluderunt: quod **REGVLAM FIDEI** Tertullianus appellat, & Irenæus, maximè vicinus Apostolorum ætati, eo ipso in loco, vbi Germanicarum Ecclesiarum testimonia allegat, integrum recitat. Idque Epiphanius etiam post Nicenam Synodum, *κατὰ μαρκελλ.* commemorat. Nam exortis postea de Filij ac Spiritus sancti diuinitate, & duarum in Christo naturarum coniunctione, certaminibus, primùm Synodus Nicena Symbolum, totidem ferè verbis cum Apostolico edidit, in quo *θεότης καὶ ὁμοσύνη* Filij cum æterno Patre, sanctissimè asseruit: & paulò post Byzantina, articulum de Spiritu sancto accuratiùs confirmauit. Deinde Ephesina I. & Chalcedonensis, verba Symboli, Credo in Iesum Christum, Filium Dei vnicum, qui conceptus, natus, passus & mortuus est, illustrata doctrina de vera & hypostatica duarum in Christo naturarum vnione & idioma communicatione, eruditè & neruosè declararunt. Et pleraque Patrum scripta de suorum temporum controuersijs, nihil aliud, quàm certorum Symboli articulorum explanationes sunt.

PRÆFATIO.

Cùm igitur Patrum nostrorum ætate, in Germania, contentiones de multis doctrinæ Christianæ partibus, & rituum Ecclesiasticorum abusibus, exortæ essent grauissimæ: singulari beneficio Dei, per præceptores & patres nostros *θεολογῶντες*, Martinum Lutherum & Philippum Melanthonem, summa doctrinæ ad veram Dei agnitionem & pietatem alendam, & animarum salutem maximè necessariæ, in Ecclesia populo proponendæ, breuib. Articulis, in CONFESSIO FIDEI Carolo V. Imperatori inuictis. exhibita Augustæ in Comitij. anni 1530. compræhensa est: Qua, velut Symbolo, omnes Ecclesiæ in Germania, quæ puram Euangelij doctrinam amplexæ, à Pontificij erroribus & idolis discesserunt, proximis quinquaginta annis vsæ sunt.

Non igitur dubito, gratissimam omnibus pijs in Germania & exteris nationibus piè reformatam Religionem colentibus, futuram esse hanc Expositionem Consultationum & Actorum de Religione in Comitij. Augustanis, vbi Symbolum illud, seu communis confessio Ecclesiarum nostrarum, deliberata & moderatissimè ac verecundissimè scripta, & sapientissimo ac inuictissimo Cæsari CAROLO, à IOHANNÉ, Electore Saxonie & coniunctis in hac causa Principibus & ciuitatibus oblata est: & tractationes de pace & concordia Ecclesiarum Germaniæ, ea lenitate & mansuetudine à nostræ partis Principibus & Theologis susceptæ sunt, vt ab initio horum certaminum in Germania, nunquàm propiùs hucusque coijssæ partes de Religione dissidentes, nec vnquam ante extremum iudicium arctiùs coalituras esse, existimem.

Confessio etiam ipsa adeò verecundè & leniter à D.
Philip-

P R A E F A T I O.

Philippo scripta est, vt mitiùs de tantis rebus dici non potuif-
 se arbitrer, Erasmus, vt erat festiuus & lepidus, falsè & facetè
 alicubi scripsit: Melanthonem sequi Lutherum, vt Aten Lite
 componere studens, quod illa turbauit. Sed nos diuinitus
 hæc duo organa, Ecclesiæ salutaria, dissimilibus quidem na-
 turis & donis prædita, sed eundem cursum & vnum scopum
 gloriæ Dei & salutis Ecclesiæ vrgentia, mirabili quodam
 temperamento coniuncta esse agnoscamus, vt, cùm Luthe-
 rus Erasmo & alijs vehementior, & medicus morborum Ec-
 clesiæ asperior, Philippus econtrà lenior & mitior videretur,
 simili tamen pietate, doctrina, ingenij acumine, iudicij recti-
 tudine, & in explicandis doctrinæ controuersijs dexteritate
 præditi, coniunctis animis & operis doctrinam Euangelij, à
 tenebris & erroribus superioris ætatis repurgatam, fidelissi-
 mè & felicissimè propagarent. Huius certè Confessionis ex-
 hibitæ tempore, nullam inter eos dissensionis de vlla doctri-
 nâ parte vel minimam suspicionem fuisse, hæ ipsæ Delibera-
 tiones, & omnium consiliorum communicatio candida, &
 tota Actorum series testatur. Quæ cùm ante biennium, à CL.
 V. D. DAVIDE CHYTRAE O, Lutheri & Philippi
 auditore, & huius Confessionis ac doctrinæ custode & pro-
 pagatore fideli concinnata, & Germanicè edita, primùm vi-
 derem: summæ cum voluptatis & vtilitatis fructu audissimè
 perlegi, ac sæpè interea, propter exteros, Teutonicæ linguæ
 ignaros, optaui, Latinum Exemplar, quod ante sexennium se
 primò coagmentasse & alijs communicasse, autor præfatur,
 publicè extare.

Cùm igitur Typographus noster exemplum nactus
 esset, idq; excudere decreuisset: nec autor, tanto locorum in-
 teruallo ab hac vrbe seiunctus, Epistolam Dedicationis, ante

PRAEFATIO.

præsentes nundinas ad Typographum misisset: imò scriptū exemplar à Typographo ad se remitti flagitasset, cuius tamē editio, cum inchoata esset, sine incommodo abrumpi non poterat: Ego interea hæc qualiacunq; præfari malui, quàm diutius pium & candidum lectorem, vtilissimæ huius & iucundissimæ Lectionis fructu priuari.

Mihi certè, etiamsi aliud in toto libro nihil ἀειλόγον extaret, (vt plurima scripta, cognitu dignissima, singulari iudicio selecta esse, omnes cernunt,) tamen Epistolæ Lutheri, quibus, difficilimis illis temporibus, in summis periculis & angoribus, collegas suos & alios consolatus est, quæ fol. 133. 134. & sequentibus exponuntur, vel solæ dignæ esse videntur, quæ ad huius libri lectionem, pios & studiosos veræ doctrinæ, & exercitiorum spiritualium, fidei, inuocationis, dolorū & consolationum non imperitos, omnes inuitent.

Video etiam autorem, certo consilio, ea scripta ferè sola, quæ in libris, certa autoritate antea publicè editis, sparsim dissipata extabant, collegisse: & omnes incertas, dubias, vel ad aliorum Principum & doctorum contumeliam aut detrimentum vergentes epistolas & scripta, nondum antea excusa, studiosè præterijisse: Nec tamen impedire, quò minùs illa etiam alij proferant, & vberiore ac locupletiore commemorationem, cum Ecclesia communicent. Quorum institutum Deo gratum, & Ecclesiæ salutare, & ipsis apud cordatos & ad posteritatem honorificum esse, ego sanè ex animo opto: & Deum æternum Patrem Domini nostri Iesu Christi, Doctorem & custodem Ecclesiæ supremum toto pectore precor, vt lucem veræ Euangelij doctrinæ, accensam Confessionis Augustanæ ministerio in multis gentibus, incolumem & illustrem, pulsas ac deterfis omnibus tenebris & sordibus falsa-

PRAEFATIO.

farum opinionum & dissidiorum, seruet ac propaget, & docentes in Ecclesijs & Scholis hanc Confessionem amplectentibus, ipse doceat & gubernet, vt Christi gloriam, vera & vtilia moderatè & fideliter docendo, & piè ac sanctè viuendo, verè illustrent, & Ecclesiae tranquillitatem, concordiam & pacem suo loco omnibus officijs iuuare, fovere ac prouehere studeant. Benè & feliciter vale, candide Lector. Francofordiae ad Moenum, Pridie Natalis Mariae, Anno M. D. LXXVIII.

Matthias Ritterus Ecclesiastes Francofordienfis.

SERIES DELIBERATIONVM ET ACTORVM DE RELIGIONE, IN COMITIIS AVGVSTANIS, ANNI M. D. XXX.

Um Confessio Doctrinæ, à Iohanne Duce Saxoniz Electore, Georgio Marchione Brandenburgensi, Ernesto Duce Luneburgensi, & cæteris in hac religionis causa coniunctis, anno 1530. Augustæ, Carolo V. Imperatori exhibita, commune symbolon sit Ecclesiarum nostrarum, cui tot Principes & populi hætenus se pia voluntate & constanti zelo adiunxerunt: cumq; epitalis certaminum Ecclesiæ nostri temporis, in conuentum illum inciderit: existimaui non ingratum pijs & candidè iudicantibus fore laborem meum, si seriem præcipuarum deliberationum de Religione, à nostris Principibus & Theologis in eo conuentu Ordinum Imperij institutarū, ex authenticis monumentis eorum, qui ipsi negotijs interfuerunt, descriptam recitarem.

Filium Dei, dominum, doctorem & redemptorem nostrum, Iesum Christum, qui immensa bonitate & misericordia lucem Euangelij ad eò clarā & illustrem his postremis temporibus restituit, & confessione Augustæ Imperatori exhibita latissimè in multis gentibus propagauit, toto pectore precor, vt Ecclesiam inter nos æternam sibi voce Euangelij perpetuò colligat & seruet, & accensam in nobis veritatis suæ lucem augeat & obsignet, vt ad posteritatem, deterfis erroribus & tenebris Pontificijs, pura & illibata conseruetur.

Neceffe est enim fateri multos graues morbos & perniciosos errores doctrinæ ac cultuum, & abusus, in Ecclesia Pontificia, multis iam seculis hæsisse: quorum emendationem multi pij ac eruditi, etiam ante hæc tempora ardentibus votis flagitarunt. In omnibus templis populus prostratus ad statuas, inuocarunt alij alia numina, & ab alijs alia bona, prorsus vt Ethnici à Marte victoriam in bellis, à Neptuno seruationem in mari, ab Aesculapio depulsionem morborum, ita illi à Georgio, à Christophoro, Rocho & alijs sanctis postularunt: & penè singulorum oppidorum peculiaria numina & patroni fuerunt. quorum inuocatione mentes à vera Dei inuocatione abduci sole meridiano clariùs apparet.

Catalogus errorum & abusus in Ecclesijs Pontificijs vberior, ad calcem huius operis, vna cum alijs vtilibus libellis adiungetur.

Cœna Domini horribiliter prophanata & partim in theatricum spectaculum & sacrificiū pro viuis ac mortuis, pugnans cum expressis verbis Christi, conuersa, partim in quæstum collata est: & templa magis ferè ceremonijs funerū & missis pro mortuis, quàm voce concionum, aut exercitijs viuientium occupata fuerunt.

Vna pars Sacramenti populo adempta est: Altera pars etiam extra vsum institutum circumfertur & adoratur contra rationem Sacramenti.

Quantum turpitudinis & spurcicie est in immundo cœlibatu Sacerdotum & Monachorum, inter quos multi alioquin amantes virtutem, omnibus seculis propter hæc vota polluti sunt horrendis peccatis, & tandem in desperationem & æternum exitium præcipitati.

Quantæ superstitiones sunt in votis & vita Monachorum, qui laqueis stultarum & impiarum traditionum impliciti, pluris has suas *εὐλαστικὰς*, quàm opera lege Dei mādāta faciunt, & sua ac sui ordinis merita alijs viuis & defunctis expurgatorio liberandis prodesse fingunt? Quanta inscitia & neglectio ministerij Evangelici in Episcopis, qui præcipua & propria sui muneris officia, conciones verbi diuini, gubernationem studiorum doctrinæ, ordinationem ministrorum, inspectionem Ecclesiarum, disciplinam & iudicia Ecclesiastica planè negligunt? Quanta vanitas constitutionum, quæ tribuunt Romano Pontifici dominium super omnia regna mundi, & terreni simul ac cœlestis Imperij potestatem, vnde sæuissima bella sæpe exarserunt? Quàm tetri errores in doctrina sunt, quòd præcipiunt inuocationem hominum mortuorum, quæ palàm idolatrica est, tribuens creaturis honorē soli vero Deo creatori debitum. Negant hanc fidem, qua accipienda est remissio peccatorum, ita vt vnusquisq; agens poenitentiam certò statuāt sibi peccata propter Christum remissa esse, in Scripturis contineri. Iubent manere in perpetua dubitatione, an sis in gratia Dei, an Deo placeas. Fingunt homines proprijs operibus & meritis, imò etiam venalibus missis, votis monasticis remissionem peccatorum consequi, & iustos esse impletionem legis.

Doctrinam de poenitentia, quam maximè necessarium est extare in Ecclesia incorruptam & perspicuam, perniciosis erroribus & labyrinthis totam obscurarunt & obruerunt, omīssa penitus doctrina de fide, qua gratuitam remissionem peccatorum propter filium

lium Dei mediatorem certò accipimus, & terrores peccati & mortis fiducia Christi redemptoris superamus. Finxerunt oportere Contritionem sufficientem esse, & hanc mereri gratiam. In absolutione addunt meritis Christi, merita sanctorum, & ordinum monasticorum, propter quæ à peccatis solui sufficienter contritos & confessos iudicant. Quantum chaos est manifestorum abusu in satisfactionibus & indulgentijs venalibus?

Quarum nundinationes impudentissimas, & tetra mendacia, ac in filium Dei redemptorem nostrum Iesum Christum contumeliosa, cùm Martinus Lutherus anno 1517. pridie Cal. Nouemb. primùm editis propositionibus de tota doctrina poenitentiae, piè & modestè scriptis & aliàs pro concione refutaret: & postea Tecelij, & satellitum ipsius clamoribus & libellis irritatus, veritatem constanter defenderet, & paulatim plures errores & abusus taxaret: statim in acerbissima pontificis & satellitum ipsius odia incurrit: ac paulò pòst edita Leonis X. bulla sæuissima excommunicatus, & instigante pontifice & monachis, ab Imperatore Carolo V. in comitijs anni 1521. proscriptus est. Sed, duris vt illex tonsa bipennibus ab ipso ducit opes animumque ferro: ita Lutheri pectus ardenti zelo tuendæ veritatis ardens, non modò fractum aut languefactum his fulminibus non est, Sed tanta magnitudine animi, constantia & fide in Deo adquiescente, diuinitus armatum & confirmatum, vt maiore animo pro veritate pugnaret, & statim post promulgatam proscriptionem, duos neruos regni Pontificij, abominationes missæ priuatæ, & vota monastica, accuratissimis refutationibus in Pathmo editis, vt Alexander Gordium nodum, inciderit.

Interea Carolo Imp. intestinis Hispanorum seditionibus, & bello Nauarrensi, in Hispaniam reuocato, & postea continuis nouem annorum bellis Italicis implicito, etsi tristissimis calamitatibus magna pars Italiæ horribiliter vexata est: tamē, vt nihil mali per mittit Deus, nisi vt aliquid boni inde efficiat: ita consentaneum est, illis ipsis bellis, Deo ita gubernante, Carolum occupatum fuisse hanc quoq; ob causam, vt absente Casare, executio edicti VVormatiensis impediretur, & doctrina Euangelij tutius & latius propagari in Germania & exteris nationibus posset.

Habita sunt interim Comitia in Germania, primùm Noribergæ, vbi, metu seditionis & grauiorum turbarum, differri executionem edicti VVorm. & Euangelion iuxta interpretationes ab Ec-

clesia receptas doceri iusserunt, & ad dirimendas religionis controuersias & corrigendos abusus Ecclesiæ Romanæ, quorum circiter 80. ad imminationem libertatis Imperij pertinentes, Legato Pontificio, Principes obtulerunt: Concilium pium & liberum in Germania indici petiuerunt. Spiræ etiam anno 1526. ea libertas religioni publico decreto concessa est, vt interea, dum vel Germaniæ, vel publicum totius orbis Christiani concilium cogatur, singuli in suis ditionibus ita se gerant & doceri sinant, vt Deo & Cæsari probare suas actiones possint.

Cùm autem Carolus Cæsar, oppresso ad Ticinum Rege Gallo, & biennio post Pontifice ipso Romæ capto, & tandem Gallico exercitu ad Neapolin lue extincto, iam totius Italiæ, armis domitæ, victor, Deo iuuante, extitisset: & Pontifici ac Gallo petenti pacem anno 1529. dedisset: totus in eam cogitationem & curam incubuit, vt, compositis Religionis dissidijs, communi Ecclesiæ & orbis Christiani tranquillitati & saluti consuleret.

Itaq; colloqui cum Pontifice Bononiæ, tum de cæteris rebus ad Italiæ pacem pertinentibus, tum verò de controuersiarum religionis legitima cognitione & concilio congregando decreuit. Ac vt ad tantæ rei tractationem instructior veniret, deliberationes de controuersijs Ecclesiæ sibi scribi iussit: Quarum summæ à D. præceptore Philippo alicubi his verbis recitantur: Responderunt quidam, prorsus nullam mutationem doctrinæ aut rituum faciendam aut permittendam esse, nec vllam Synodum conuocandam esse, sed tantùm armis delendos esse omnes & Doctores & Principes, qui labefactare præsentem tranquillitatem auderent, quia plus mali sit in exemplo admissa mutatione, quàm in morbo, cuius emendatio instituat. Semel enim tentata mutatione curiosa ingenia inuitari ad maiores mutationes.

Alij mitiores, responderunt Ecclesiam hæc horrida & Laconica consilia non decere. Primùm, quia alius finis sit Laconicæ gubernationis, alius Ecclesiæ: In Laconica tantùm quæri pacis conseruationem: in Ecclesia anteferendam esse gloriam Dei. Cùm autem manifestum sit multas falsas opiniones, errore, superstitione, auaricia, in Ecclesiam inuectas esse, necessariã esse emendationem propter gloriam Dei: Deinde ne quidem fore pacem, quia semper futuri sint, qui aliqua reprehendent: idq; tumultuosius facturos esse multos, quia sine publica auctoritate, & sine consensu gubernato-
rum

DELIBERAT. AN. M. D. XXX. HABITAE.

rum id agerent: Esse & manifesta libidinum scelera in coelibatu, quæ tolli Deus præceperit, quantum fieri à gubernatoribus possit. Postremò Ecclesiam non debere Tyrannicam esse, sed propter probabiles causas lenire iniusta onera.

Athenis Solon veterum legum asperitatem mitigauit & *εὐαγγελία* effecit. Sæpe & in vrbe Roma & in Imperio mitigatæ sunt nexorum calamitates. Quantò magis Ecclesiam decet lenitas, cui toties præceptum est, vt parcat infirmis? Deniq; cùm tot Principes ad Synodum prouocent, & quidem cùm vbiq; terrarum boni & docti assiduis gemitibus perant Synodum, qualis Tyrannis esset sine vlla cognitione sæuiciam exercere? Adiuncta sunt & exempla bonorum Principum, qui Synodos vtilis Ecclesiæ conuocarunt, Constantini, Theodosij, Arcadij, Marciani.

LECTO vtroq; consilio Imperator & natura mitis, & alienus à Tyrannide, & non prophanus, re diu cogitata & disputata cum sapientissimis viris, tandem prætulit sententiam iustam & mitiorem, & adfirmavit se in ea permanfurum esse.

Cùm igitur anno 1529. die 5. Nouembris, Bononiam Carolus Imp. ad Pontificem Clementem VII. venisset: & cæteris negocijs, de familia Medicea Florentiam reducenda, de Mediolano Sfortiæ tradendo, de pace Veneta &c. perfectis: Deliberatio de Lutheri causa & pace Ecclesiæ instituta fuisset: cùm consedisent Carolus & Pontifex, & hinc seniores Cardinales, Genutius, Farnesius & alij, inde Principes Hispanici & Italici astarent, Mercurinus Cancellarius longa & grauißima oratione voluntatem Caroli exposuit & Synodum flagitauit.

Pompam ingressus, & coronationis Caroli Imp. Bononiæ p. acta, luculenta narratione describit Paulus Iouius lib. 27. Histor.

Huic Clemens, qui & sapiens & eloquens erat, & ad hanc tantam causam paratus venerat, in hanc sententiam respondit:

Credo ego te, Carole Imperator, & tuo iudicio reuerenter sentientem de inuocatione Dei, & incitatum laudatissimorum Principum exemplis, bono studio Synodum flagitare. Sed hac de re, in qua plurimum est periculi Ecclesiæ, prior esse mea deliberatio debet & præcipua autoritas. Nam, vt non disputem subtiliter de meo iure, hoc constat, Synodum Nicenam iussisse ad Romanum Episcopum deferri controuersias Ecclesiarum Occidentis, & nostram se-dem indicare Synodos. Sæpe igitur ante hoc tempus & mecum ipse, & cum hoc Genutio & Farnesio & alijs deliberaui, quomodo Ecclesiæ paci consulendum sit, priusne in Synodo res disputanda sint, an potius tantum armis opprimendi sint, qui discedunt à decretis & opinionibus antea receptis.

Quæ de re cùm censeam non indicendam esse Synodum, initio peto, ne mihi aut opibus

Romanae sedis me metuere existimes. Iohannem vice summum tertium aiunt ponituisse, quod synodum Constantiensem conuocauerat, cum eum ex summo fastigio deiceret. Ego vero expertus varias fortunavices, nuper etiam captus, cogito, non solum honores & potentiam, sed hanc ipsam vitam quoque, fugacissimas umbras esse: & tranquillo animo cedam de hac statione, quancumque, me vel Deus, vel casus aliquis inde abstrahet.

Deinde nec de opibus Romanae sedis angor, quas attribuit nobis Ludouicus Caroli filius, & ut sumtus necessarios in gubernatione habeamus, & ut simus tutiores contra subita laetitia. Sed velim hac sarcina Romanum episcopum leuari, si semper tales Imperatores habeamus, qualem te esse video. Non igitur synodum propter has stultas cupiditates fugio.

Nec hoc argumento moueor, quod magnificiunt Iurisperiti. Valere debere rerum iudicatarum auctoritatem; nec, antea decreta, nouis disputationibus labefactanda esse. Ego vero, si paci, si posteritati prodesset disputatio, nollem eam prohibere: ac tantum ad publicam pacem & salutem posteritatis mea sententia directa est.

Ostendam autem ex ipsis dogmatum generibus mei consilij causas.

Sunt dogmata partim non solum falsa, sed etiam manifeste absurda, qualia sunt Anabaptistica: Oportere facultates omnium communes esse, Magistratus, iudicia, legitimas penas, imperia, res prorsus à Deo damnatas esse; omnia fieri necessariò, etiam scelera, nullam esse libertatem humanae voluntatis, renasci homines, sine voce doctrina, Enthusiasticis cogentibus repugnantem voluntatem. Nuper etiam Samosaténica mota sunt de filio Dei, quae transformant Ecclesiam doctrinam in Mahometicam. Ut autem ad incendium boni omnes restringendum mox concurrunt, sic concurrere omnes gubernatores oportebat ad opprimenda initia harum questionum: ac res pessimi exempli fuerit de eis admittere ullam dubitationem. Sedit Constantinus Imperator & praestigiatores audire potuit hac blasphemiam dicentem in Synodo: Pater est & υἱος εἶναι, filius est & υἱος εἶναι, dissimilis est ergo filius patri. Quae fuit hac leuitas, vel potius impietas, tales voces audire? Tene Carole existimem tam, non dico, lentum, sed vecordem esse, ut fuit Constantinus, ut sedens in synodo, sine ingenti dolore & indignatione, talia sophismata audiret sis?

Secunda classis est, ut ita dicam, dogmata inextricabilia. De his cum tibi certamina non possint, melius fuerit ea non agitari. Tales sunt quaestiones de adoratione panis, de oblatione, de sacrificio Missae.

Tertia classis est dispensabilia Pontificis auctoritate, ut laxatio votorum, concessio coniugij, emendatio superstitionis, in cibis, vestitu, & similibus ineptijs. De hac classe cum res sint manifestae, nihil opus est disputatione Synodi. Si Reges & Principes petent harum rerum moderationem, sedes Romana vno edicto harum rerum omnium & vix excedere posset. Velim & ipsae tolli superstitionem & morum vicia, quae stultis legibus augentur, sed & vix excedere fieri nolo. Petatur à Romana sede emendatio, cui nolo adimi auctoritatem, vetusta Ecclesiae sententia ei attributam.

His classibus dogmatum consideratis causa cernuntur, quare non sit conuocanda Synodus.

Reliquum est igitur, ut, Carole, armis pacem restituas. Italia domita tuis armis quiescit, Rex Galliae repressus, qui tecum non de Stoicis paradoxis, aut Iudaicis superstitionibus moratorum, sed de Imperio cerraui. Quanto facilius Germania partem non magnam compescere quae in te & posteritatem intueatur.

Huius sedis autoritate extincta, sequetur ἀναρχία, in qua & laxatio disciplina adferet barbariem in moribus, & petulantia ingeniorum gignet sine fine noua dogmata: & moram in hoc incendio perniciosam esse cogitato.

Hæc cum dixisset Pontifex, iubet Carolus, quia decreuerat non discedere à sua sententia, Mercurinum refutare Pontificis orationem. Sed cum dicere Mercurinus cœpisset, interpellat Pontifex, toruitate vultus & vocis Tyrannidem ostendens, & his verbis obiurgat Mercurinum: Quare tu ita mihi aduersari audes, & dominum contra me incitas?

Hic surgit ad dicendum Carolus ipse. Mirantur Principes, quid iuuenis dicturus sit, & attenti audiunt omnes. fuitq; hæc grauissimæ orationis summa.

Agnosco me iuuenē esse, & huius Mercurini & aliorum sapientū consilijs vti me fateor, & debere me sapientiores audire iudico: & de hac ipsa deliberatione, quā scio pertinere ad gloriam Dei, & ad salutem vniuersi generis humani, cum multis collocutus sum, qui excellunt sapientia, virtute & fide, qui sentiunt Ecclesia opus esse Synodo. Nec ta ignoras voluntates omnium sapientū & bonorum in tota Europa, qui assiduis gemitibus Synodum flagitant talem, quæ recte gubernetur. Quare cum re diu deliberata, & ijs argumentis, quæ tu opponis, diligenter cogitatis, velim conuocari Synodum, scito & Mercurinum, quæ dixit, meis mandatis discisse, & me ab hac sententia, donec viuam, non discessurum esse. Tuum consiliū speciosum & plausibile prophanis videri potest: sed meū & iustum est, & Ecclesia cōuenientius, & si me non impederitis, Deo iuuante, spero generi humano salutare futurum esse.

Nec illa terribili oratione tua abducor à sententia, quod non sit audienda disputatio de absurdis & inextricabilibus. Nam nec omnia, quæ nunc disputantur, absurda sunt, nec sunt vlla inextricabiles quæstiones in Ecclesia de rebus necessarijs.

Audiui & ego mihi illud Platonicum sæpe dici: Vt parentum deliria ferenda sunt, ita in ciuitatibus & religionibus vitia quadam dissimulanda esse. Modus est eius rei, & in Imperijs, & in Ecclesia. Fundamentum certè in Ecclesia retineri oportet. Et hæc leges æternæ in imperijs & in Ecclesia retinende sunt, quæ prohibent idolorum inuocationes, & libidinum confusiones. Irrepperunt autem in Ecclesiam quadam inuocationes contumeliosæ contra Deum: Et turpitu- do libidinum in conspectu est.

Nec tantum horum malorum emendatio Synodum requirit, sed vniuersa doctrina integrum corpus colligendum est, quod vna voce omnes gentes in omnibus templis sonent. Sciri enim nunc de multis magnis rebus, etiam in tuis castris, dissonos clamores esse. Cum sparserit hæc a- ras quadam absurda, opponat Synodus illustria & firma testimonia, vt & hoc tempore, & in posterum minus decipiantur homines, moniti argumentis à Synodo ostensis.

Illæ autem vox Pontifico indigna est, quod ais quadam inextricabilia esse. Deus immensa bonitate se paterfecit, & vult nos amplecti doctrinā quam tradidit: quæ si esset ambigua, inanis sonus esset. Placet mihi autem & Theodosij consiliū, qui iussit in synodo quæri & proferri tes- timonia

simonia sincera vetustatis. Certè enim Ecclesiam doctricem libenter audio, vt Samson monuit: Si non arassetis vitula mea, non inuenissetis.

De dispensatione quam offers, quantò hac fiet commodius in Synodo! Maior enim erit gentium concordia, si simul omnes talem ἐπιτελεῖς & precipient. Et illo dicto Heroico delector: In communi periculo sit communis deliberatio. Nec defuturus sum meo officio, rebus cognitis.

Et vt cognitio possit ordine fieri, veterum Imperatorum exemplo adfuturus sum, & quantum potero, perficiam, vt hæc veteres leges iustissime seruentur: Vtræq; pars pariter audiat, & sententiæ non Tyrannicis arbitrijs ferantur, sed iuxta leges, uidelicet iuxta doctrinam, quam certum est à Deo traditam esse.

Nunc quod iubes ut sine dijudicatione bona & mala pariter deleam, id nequaquam faciam. Nolo enim ex Ecclesia tollere legitima iudicia & constituere Tyrannidem. Declaravi autem antea non obscure in bello meam obseruantiam erga Ecclesiam & erga sedem Romanam & erga te, quam & deinceps præstabo.

Hac Oratione audita, & Pontifex & omnes Principes ingenium & magnitudinem animi in Carolo mirati sunt. Ideò, ne magis incenderetur Carolus: placidè respondet Pontifex, se cum suo Senatu rursus deliberaturum esse.

Hæc Bononiensis actio ostendit, tunc quidè Caroli moderatam fuisse voluntatem: cui congruit & hoc, quòd postea in Conuentu Augustano confessionem Ecclesiarum nostrarum sibi exhiberi iussit. Quæ omnia cogitemus ita gubernante Deo facta esse, vt Euangelij doctrina & illustraretur & propagaretur, quam propter gloriam Dei, & propter salutem nostram studiosè discamus, & agnoscantes immensa Dei beneficia, grati cum celebremus, & ab ipso assiduis votis petamus, vt nos in tantis confusionibus generis humani clementer gubernet & protegat, nec sinat nos implicari erroribus, & ex Ecclesia in tenebras ruere.

Peruicit autem Bononiæ Pontifex tandem, vt Carolus promitteret, se primùm amicis & pacificis rationibus Lutheranos ad obedientiam Romanæ Ecclesiæ reducturum, aut, si pertinaciter recusarent, armis oppressurum esse.

Quo constituto, Cæsar die 21. Ianuarij dimissis in Germaniam literis, Comitia Ordinum Imperij Augustæ die 8. April. inchoanda, clementissimis verbis indicit, ac de dissensionibus in causa Religionis nominatim scribit, se dissidentium partiū opiniones & sententias benignè audire, cognoscere & expendere, ac in eo elaborare velle, vt præteritis offensionibus, & erratis Christo condonatis, & illis, quæ vtrinq; in scripturis secùs tractata aut intellecta essent, sepositis

positis & correctis, controuersia illæ ad vnam simplicem veritatem & Christianam cōcordiam componantur & reducantur, vt de cætero vna sincera & vera Religio colatur & seruetur, vt, quemadmodum sub vno Christo sumus & militamus, ita in vna etiam Christiana Ecclesia in vnitæte & concordia viuere possimus.

His deliberationibus Bononiæ finitis, & Comitij Augustanis à Cæsare indictis, de Coronatione Caroli Imperat. die ipsius natali, 24. Febr. solennibus ceremonijs Bononiæ peragenda, decretum est: cuius descriptionem & historiam integram prolixè & luculentè expositam qui cognoscere cupit, Pauli Iouij Historiarum librum 27. à pag. 222. 223. vsq; ad 233. vel Henrici Cornelij Agrippæ libellum, secundo Tomo Germaniæ Simonis Schardij recens insertum perlustret. Nos Religionis tantum negocia, ad conuentus Augustani historiam pertinentia, fideliter & diligenter recitare instituiamus.

Cum igitur fama de pace & fœdere inter Carolum Cæsarem & Pontificem Clementem Barcinone die 29. Iunij facta: cuius vnum caput erat: *Cæsar & Ferdinandus, vt heretici in viam reducantur, operam danto: & Pontifex sacra remedia adhibeto. Quod si pertinaces perstiterint, Cæsar & Ferdinandus eos armis cogunto: & Pontifex, vt ceteri Christiani Principes ipsos pro viribus iuuent, operam dato &c.* ad Electorem Saxonie & coniunctos in eadem Religionis causa Principes perlatum fuisset: & Bonon. congressus decreta inter Cæsarem & Pontificem, de Lutheranis ferro ad obedientiam Papæ cogendis, cum lenissimis verbis, quibus in Comitiorum indictione Cæsar usus fuerat, prorsus pugnantia accederent, & triumphi Principum & Sacrificulorum veræ doctrinæ hostium, qui aduentu Cæsaris potentissimi & ubiq; victoris, Lutheranos omnes planè obtritum & deletum iri iactitabant, ubiq; personarent: magna & difficilis deliberatio optimū principem Ioannem Electorem Saxonie & in Religionis causa socios distinebat, an fidem adhibere Cæsaris literis, & ad Conuentum accedere, an vero, vt multi *παράδειλοι* suadebant, fœdere cum principibus & ciuitatibus idem sentientibus, & cum Heluetijs facto, armis occurrere Cæsari, antequam Alpes egrederetur, deberent.

Sed Lutherus, qui perpetuò pacis author suis fuerat, & constanter hætenus arma religionis prætextu sumi dissuasera, sumta etiam, ex manibus aliquoties autoritate sua excusserat, constantissimè principes à fœdere & bello aduersus Imp. in hac causa mouendo deterret, & à DEO, cuius causa agatur, auxilium & defensionem

petere & expectare firma fide iubet. Quā vt in suo ipsius & Collegarum suorum ac Principum, aliorumq; veritatem confitentium pectoribus excitaret & cōfirmaret, efficaces & firmas consolationes, opponendas periculis, quæ Confessionem Euangelij comitantur, quas paulò pōst adscribam, breuibus & nervosis propositionibus comprehensas collegit ac edidit: & Psalmum, Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus, &c. Germanico carmine, *Ein feste Burg ist vnser Gott / Ein gute Wehr vnnnd Wassen /* &c. diuinū planè robur animi omnia pericula & terrores intrepido & excelso pectore despicientis spirante: & Numeris Musicis, qui tristēm etiā & abiectum animū erigere & exhilarare, & velut *in der Zeit* possent, illustratum, in Ecclesijs decantandum euulgat.

EPISTOLA LVTHERI AD PRINCIPEM SAXONIAE ELECTO- rem IOHANNEM, Qua foedus & bellum Eu- angelij prætextu suscipi dis- suadet.

GRATIAM & Pacem in Christo, Illustrissime Princeps, Domine Clementissimi. Me. Celsitudinis V. literas exhibuit nobis Gregorius Pontanus Doctor, &c. & Cels. V. voluntatem exposuit, cui vicissim nostram sententiam, vt potuimus inuenire optimam, scripto comprehensam tradidimus Cels. V. reddendam. Quæ vt clementer eam accipiat, reuerenter oramus.

Nam confederationem eiusmodi nec probare, nec consulere in nostris conscientijs possumus, hanc quoq; ob causam, quod procedente foedere & bello fortè sanguinolento, alioue infortunio inde exoritur, etiam si cuperemus nos inde extricare, non possemus, & omnium illarum calamitatum intolerabilem molem ferre cogeremur, vt decies potius mors nobis exoptanda esset, quàm hæc conscientia sustinenda, Quod Euangelion nostrum effusioni sanguinis iniustæ & alijs malis publicis, quæ nostra culpa accidissent, causam præbuisset, cū nostrum sit pati, ac, vt Propheta inquit Psal. 44. velut oues occisionis reputari, et non nos ipsos vlcisci aut vindicare, sed iræ Dei locum præbere, Rom. 12.

Quod autem Celsitudo Vestra interea magno in metu & periculo versatur: nihil Cels. V. obest, Dominus noster Iesus Christus satis potens est & facile inueniet media & vias salutare, quibus salua & incolumis Cels. V. euadat. Ipse cogitationes principum impiorum irritas facere, eorumq; consilia dissipare potest, ut inquit Psalm 33.

COMITIA AVGVST. PRÆCESSERVNT. II

Nam nos non dubitamus, quin hoc, quod iam animo molitur Imperator, tantum sint minæ & inania terriculamenta. Diaboli, quæ aliquando ipsi aduersariæ parti exitio erunt, vt canit psal. 7. Conuertetur labor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet. Vult autem Christus fidem nostram (idq; meritò) hisce terriculamentis probare, an seriò & ex animo verbum ipsius amplectamur, & certam & immotam veritatem esse statuamus. Nam si Christianis annumerari, & hæredes vitæ æternæ esse volumus, non est quod fortunam nobis polliceamur meliorem, quàm, qualis Christo & omnibus sanctis obtigit. Omnino necesse est Christi crucem portari. At mundus eam non gestare, sed alijs imponere satagit. Nos igitur Christianos eam ferre oportet, ne ociosa iaceat aut nihil sit. Ac Celsitudo Vestra præclare & fortiter hætenus eam crucem aduersus seditionem, & grauissimas tentationes, odia amicorum inimicorumq; insidias sustinuit. Et tamen semper Deus clementissimè Cels. V. liberauit, & fortia excelsò animo confirmauit, nec vllis solatijs animi & corporis vnquã destituit. Mirabiliter etiã omnes clandestinos conatus & laqueos Diaboli detexit, perrupit ac confudit. Is deinceps quoq; nostræ salutis consulat, modò credamus & oremus.

Nos quidem certò scimus, ipso etiam Deo testè, qui nobis hætenus manifesto auxilio semper adfuit, non nostram, sed ipsius Dei causam agi: quæ nostra est gloriatio & consolatio maxima. Quare etiã huius suæ causæ, tanquam fidelis pater, patrocinium suscepit, vt fateri nos oporteat, hanc causam nullo modo, nostra sapientia & viribus ita regi, defendi & hucusque deduci potuisse. Quare supplex oro & moneo Celsitudinem Vestram, vt bono, forti & intrepido animo sit in hoc periculo. Nos, Deo dante, precibus ad DEVM nostris plus obtinebimus, quàm illi omnibus minis & terriculamentis suis efficiant: modò manus nostras à sanguine puras seruemus.

Quòd si, vt non spero, res eò fortasse deduceretur, vt ego ac reliqui à Cæsare citaremur: Nos ipsi nostro nomine, iuuante DEO, comparebimus, nec Celsitudinem Vestram vllis periculis nostra causa inuoluemus. Quod antea sæpè V. Celsitudinis fratri Friderico piæ memoriæ, Domino meo Clementissimo indicaui.

Nam Celsitudo V. nec meam, nec alterius cuiuscunq; fidem defendere debet: Nec id facere potest: Sed vnusquisq; fidem suam ipse profiteri ac defendere, nec alterius, sed suo ipsius periculo credere aut non credere debet: cùm eò res peruenit, vt summus noster Magistratus Cæsar nos supplicio afficere velit. Sed interea multæ aquæ decurrent, & facile inueniet DEVS consilium, vt res longè aliter cadat, quàm ipsi cogitant. Christus Dominus & consolator noster Celsitudinem V. confirmet & roboret. Amen.

Hoc modo Lutherus Principem suum & alios semper ad pacem, & debitam ac subiectissimam obedientiam erga superiorem magistratū cohortari, & expresse testari solitus est, se nec petere nec velle, ut Princeps Lutheri causa quidquam periculi aut damni subeat,

cat, multò minus bellum gerendum suscipiat. sicut mirabilis illa Epistola, octennio ante, cum ex sua Pathmo seu arce Isenacensi, in qua post comitia VVormatiensia integrum annum latere coactus fuerat, VVittebergam rediret: ad principem Electorem Fridericum scripta, clarè & prolixè demonstrat. cuius post exordium hæc verba sunt:

De mea verò causa, clementissime Princeps, ita respondeo: Illustrissima Cels. V. probè non nit, aut si ignorat, nunc cognoscat, Me Euangelion, non ab hominibus, sed tantum de cælo per dominum nostrum Iesum Christum habere: ita, vt meritò potuerim (vt deinceps faciam) me DEI seruum & Euangelistam profiteri. Quòd autem ad causæ cognitionem me obtuli, & aliorum iudicijs subieci, id, non quòd ego de mea doctrina quidquam dubitarem, sed modestiæ causa feci, vt alios inuitarem.

Postquam verò video nimiam modestiam meam vergere ad detrimentum Euangelij, & Satanam, cum vix palmum ei cedo, totum campum velle occupare: cogor, conscientia mea vrgente, alias rationes inire. Satisfeci, vt spero, Illustrissimæ Cels. V. quod hoc anno cessi, tantum vt C. V. seruirem. Nam Diabolus benè scit, non metu & diffidentia hoc à me factum esse. Cùm enim VVormatiam ingrederer, ita animo constitutus eram, vt etiam si sciuissem tot Diabolos, quot in omnibus ædium testis tegulæ sunt, in me intentos esse: tamen læto & alacri animo in medium eorum in filiissem. Iam Dux N. longè adhuc impar est vni soli Diabolo. Cumq; Pater inexhaustæ misericordiæ, per Euangelion nos dominos omnium diabolorum & mortis constituerit: & dederit nobis diuitias fiduciæ filialis, vt audeamus eum, carissimum Patrem nostrum, appellare: Cels. V. facile ipsa intelligit, Nos ignominia summa talem patrem affecturos esse, si non tantum ei fideremus, quòd etiam domini aduersus Ducis N. iracundiam & minas simus. Et paulò pòst.

Hæc Illustriss. Cels. V. scribo, vt Cels. V. sciat, Me VVittebergam redire munitum præsidio multò sublimiore & firmitate, quàm ab Electore Saxoniæ mihi præstari possit. Neq; in animum vnquam induxi, à Cels. V. defensionem petere. Imo iudico Cels. V. plus à me præsidij & tutelæ habituram esse, quàm mihi præstare possit. Præterea si scirem Cels. V. velle & posse me tueri: planè non redirem.

Huic causæ nullus gladius consulere aut opem ferre potest. Solum Deum hic gubernare & agere oportet sine vlla sollicitudine & auxilio humano. Itaque in hac causa, qui firmissimè DEO fidet, is fortissimè se & alios defendet. Cùm igitur videam Cels. V. adhuc valde imbecilla fide præditam esse: nullo modo tantum tribuere Cels. V. valeo, vt ab illa me defendi aut liberari ex periculis posse, statuam. Quod autem Cels. V. cognoscere cupit, Quid ipsi in hac causa faciendum sit, cum existimet se minus quàm oportuerit hætenus egisse? Respondeo subiectissimè: Cels. V. iam nimium egit, ac nihil prorsus agere debet. DEVS

bet. DEV Senim nec vult nec potest ferre. vt Cels. V. velego, nostris curis & laboribus nos aliquid effecturos existimemus: sibi vult totam causam gubernandam relinquere. Hæc & non alia ipsius voluntas est, ad quam se Cels. V. accommodabit. Quod si Cels. V. credit, tranquillitatem & pacem conscientiae experietur. Si Cels. V. non credit, ego tamen credo, & Cels. V. incredulitatem curis & doloribus suis angi sino, sicut omnes incredulos angi conuenit. Cùm igitur Cels. V. obtemperare (diutius me in latebris & Pathmo mea continendo) nolim: Cels. V. coram Deo excusata est, si capiar aut interficiar: coram hominibus verò, Illustrissima Cels. V. ita se gerat, vt summo magistratui, sicut Electorem decet, obedientiam præstet: & Casaream Maiestatem, in suis ciuitatibus & regionibus, quod ad corpora & bona suorum subditorum attinet, iuxta leges Imperij gubernare sinat, nec impediat aut opponat se, nec se opponere potestati cupiat, etiam si me comprehendere aut interficere velit. Nam potestatem à Deo ordinatam nemo infringere aut ei resistere debet, præter solum Deum, qui eam instituit. Alioquin seditio est & Dei voluntati repugnat.

Spero autem ea prudentia & circumspeditione eos vsuros esse vt Illustrissimam Cels. V. agnoscant sublimiore loco natam esse, quàm vt Cels. V. ipsa carnis officium aduersus me subire debeat. Si Cels. V. Illustriss. portas relinquit apertas, & securitatē itinerum liberam præstat, si ipsi aut eorum legati ad me comprehendendum & abducendum venient: tum abundè Cels. V. obedientiae summo Magistratui debitae satisfacit. Nihil certè amplius possunt à Cels. V. exigere, quàm vt sciant se Lutherum in Cels. V. ditione inuenturos esse. Id sine ulla Cels. V. sollicitudine, labore ac periculo fieri debet.

Christus enim me non docuit, cum alterius damno Christianismum profiteri. Quòd si adeo impudentes erunt vt Cels. V. sua manu me comprehendere iubeant: dicam eo tempore quid faciendum sit. Ego Cels. V. animam, corpus & fortunas, omnis damni & periculi expertem, in hac mea causa seruabo, siue id credat Cels. V. siue non credat.

His Cels. V. Dei gratiae commendo. de cæteris, si opus erit, breui dicemus. Nam hæc literas festinanter scripsi, ne Cels. V. audito reditu meo perturbetur. Omnibus enim consolationem, non periculum, adferre debeo, si verus Christianus esse volo.

Longè alius & potentior princeps est, quàm Dux N. cum quo mihi negotium est. Is me & ego ipsum mediocriter noui. Si crederet Illustrissima Cels. V. tum magnalia & gloriam Dei videret. Cùm autem nondum credat

Cels. V. nihil etiam eorum vidit. Deo Gratia & laus in

æternum. Amen. Datum Bornæ, Die cinerum, Anno 1522.

SELECTAE SENTENTIAE VERBI DIVINI, QUIBUS SE MAR-

tinus Lutherus tempore Conuentus Augustani in summis tentationibus & periculis, quæ confitentibus veram Euangelij doctrinam eo tempore imminebant, consolatus est: Editæ exempli causa, vt alij etiam, in similibus periculis, leuationem dolorum & consolationem salutarem inde queant haurire.

MV propter confessionem verbi Diuini, ærumnæ, mœrores & persecutiones, in nos incumbunt, sicut Euangelion, quod est verbum crucis, hos comites perpetuò adiunctos habet: semper in conspectu sint sequentes rationes & loci consolationum, quæ per Dei gratiam mœrorem nostrum minuere, & nos mouere debent, vt placido, forti, & bono animo simus, & causam totam benignæ & paternæ voluntati DEI commendemus, & in ea adquiescamus. Sic enim ait S. Paulus 2. Timoth. 3. Omnes qui piè viuere volunt in Christo Iesu persecutionem patientur. & Actor. 14. Per multas tribulationes oportet nos ingredi in Regnum DEI. Et Philip. 2. Cum timore & tremore salutem vestram operemini, &c.

Primum enim causa hæc in eius manu posita est, qui adeo clarè dicere audent, Nemo rapiet eam ex manibus meis. Iohan. 10. Item, Matth. 16. Portæ inferorum non præualebunt aduersus eam. Et Esa. 47. Vsq; ad senectam ego ipse, & vsq; ad canos ego portabo. EGO faciam, Ego feram, Ego portabo & saluabo. Nec verò vtile aut optandum esset causam in nostra manu positam esse. Nos enim leui occasione eam perdituri essemus.

Deinde, certum est has & similes sententias viuæ & efficacis consolationis plenissimas, omnes veras & certas esse, nec vlllo modo mentiri. Psal. 46. Deus nostrum refugium & virtus, adiutor in tribulationibus, quæ inueniunt nos valde. Syr. 2. Quis vnquam confusus est, qui in Domino sperauit? Macc. 2. Omnes qui sperant in eum, non infirmantur. Item, Non derelinquis Domine, qui quærunte te. Præterea certò verū est, quòd DEVS vnicum Filium suum pro nobis omnibus in mortem dederit. Rom. 8. Si hoc verū est, cur adeò dolenter trepidamus, angimur, & mœremus? Si DEVS vnigenitum Filium suum pro nobis omnibus in mortem tradidit, quomodo superare eo paternam posset, vt nos in leuioribus miserijs defereret?

Certum etiam est, DEVM multò fortiorem ac potentiorē esse Diabolo. Io. 1. Iohan. 4. Maior est qui in nobis est, quàm qui est in mundo. Quòd si nos succubuerimus, necesse erit Christum ipsum, Regem mundi omnipotentem, vnà no-

vnâ nobiscum pati. Et vt maximè hæc causa succumberet, tamen libentius cum CHRISTO opprimi deberemus, quàm cum summa huius seculi potentia incolumes stare. Nec nobis solis hæc causa incumbit, sed plurimi sunt in multis gentibus homines pij, qui intimis cordium gemitibus & ardentissimis precibus nobis adsistunt & opitulantur.

Plurimas etiam amplissimas, & plenas efficacis consolationis promissiones Dei, in Psalmis, Euangelijs, & in tota Scriptura propositas habemus, quæ nullo modo à nobis contemni, sed diligentissimè cognosci, expendi, & maximi fieri debent. Psal. 55. Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet, & non dabit in æternum fluctuationem iusto. Psalm. 27. Expecta Dominum, viriliter age & confortetur cor tuum, & expecta Dominum. Et CHRISTVS ipse inquit, Iohan. 16. Confidite, EGO vici mundum.

Profectò falsum non est, id certissimè scio, quòd Filius DEI vicerit mundum. Cur igitur mundum velut victorem reformidamus? Eiusmodi certè vel vnum dictum, genibus adrepentes, vsq; à Roma vel Hierosolymis petere deberemus. Sed nimia copia vilescunt & leuiùs, quàm par est, nos afficiunt.

Et si autem fides nostra imbecilla est, tamen eò ardentius cum Apostolis precemur. Luc. 17. Domine adauge nobis fidem, Et cum adolescentis patre, Marci 9. Credo Domine, sed opem fer diffidentia meæ.

Præterea hæc causa sub Romanis Imperatoribus, Maximiano, Diocletiano, ac quibusdam alijs Tyrannis, qui Christianos crudelissimè persequuti, & prorsus extirpare conati sunt, ac tempore Iohannis Hufs, atq; aliorum quorundam, multò maior & periculosior fuit, quàm nostris temporibus.

Et si hæc causa magna est, tamen qui eam cœpit, gubernat, & promouet, multò maior, imò omnipotens conditor cœli ac terræ existit. Certè enim non nostra causa est. Cur igitur propter eam nos sine intermissione cruciari, & tandem mortem nobis ipsi attrahere volumus?

Si causa & doctrina hæc falsa est, cur eam non reuocamus? si vera est, vt est verissima, quàm certò DEVS est & in æternum manebit, cur mendacij arguimus DEVM in suis multiplicibus, consolationū plenissimis, immotis & æternis promissionibus? Iubet nos in ipso lætari & exultare. Psal. 32. Lætamini in Domino & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde. Psal. 145. Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate: voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos. Psal. 91. Quoniam desiderat me, liberabo eum, protegā eum, quoniam cognouit nomen meum: clamauit ad me, & ego exaudiam eum, eum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum, longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutarem meum.

Quòd si etiam vehementer solliciti & anxij simus, quid aliud inanibus curis nostris proficimus, nisi vt nos ipsos adfligamus & excruciemus, & omnia deteriora reddamus? Ipse vult vt se Deum ac patrem nostrum in Christo cognoscamus, in omnibus periculis inuocemus, ac certò credamus, quòd ipse nostri curam agat, vt Petrus testimonio ex Psalmo 55. desumpto scribit: Omnem vestram

vestram eam in ipsum proijcite : Quia est sollicitus pro vobis. Et Matth. 6. CHRISTVS ipse inquit: Ne sitis solliciti.

Nec quidquam Satan & ipsius organa nocere nobis amplius possunt, quàm vt corpus occidant: animam ne quidē attingere possunt, vt CHRISTVS ipse loquitur, & suos consolatur Matth. 10. Ne metuatis vobis ab his, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.

Christus Dominus ac Saluator noster semel pro peccato mortuus est, vt Rom. 4. 6. Ebræ. 5. & 9. scribitur: deinceps pro veritate ac iusticia non amplius morietur: Sed viuit ac regnat Omnipotens Dominus omnium Creaturarum. Si hoc verum est, vt Scriptura constanter testatur, Quid ergo timemus?

Nam vt maximè propter confessionē verbi diuini nobis occumbendum esset, DEO sic gubernante, tamen omnipotens & misericors DEVS, qui noster est Pater, propter CHRISTVM, etiam coniugum ac liberorum, viduarum ac pupillorum nostrorum clementissimus pater & beneficus Oeconomus, defensor & protector futurus esset, & omnia millies rectius, quàm nobis viuenti bus, expediret.

Nostri proauī & maiores hunc summum & preciosissimum Thesaurum, videlicet rectum & purum VERBI diuini intellectum, nunquam sunt assecuti, quemadmodum nos DEI gratia opulenti habemus, quibus hoc beato & felicitate tempore viuere concessum est, quo paulò ante nouissimum diem, incorrupta vox verbi cœlestis gratuita DEI misericordia ac paterna bonitate nobis cōtigit. Idem DEVS, nobis mortuis, DEVS & creator manebit, vt semper fuit, & colliget ac seruabit sibi cœtum aliquem vsq; ad mundi finem, nec nobiscum morietur aut desinet, vt nos imbecilla fide præditi opinamur.

Ita Sacerdoti ELI videbatur tota Ecclesia & Politia Iudaica, cum Sacerdotio ac regno suo penitus interitura, cū Philistæi arcam Domini ipsis eripuissent. Ipso verò ex sella tristi lapsu deiecto & mortuo, 1. Reg. 4. florentior erat totius Iudaici regni status, quàm antea fuerat.

Ita cū REX SAVL seipsum confoderet, cū exercitus eius prostratus esset, & tres ipsius filij in eadem pugna occubissent. 1. Reg. 31. quid aliud cogitari potuit, quàm Regnum Iudeorum prorsus concidisse? Sed paulò post, tempore DAVIDIS ac Salomonis ad summum potentia & gloria gradum peruenit.

Cū Papistæ Iohannem Hufs in Concilio Constantiensi Anno Christi 1416. combustissent, planè triumphabant, certò persuasi, se Papatum hac ratione primū in summam dignitatem extulisse. Sed nunquam Papa tam fuit ab omnibus extremè spretus quàm post illud tempus.

Deinde per Verbum DEI certissimè confirmati & non dubij sumus, post hanc fluxam atq; miseram vitam, de qua retinenda, ne quidem ad momentum oculi certi esse possumus, æternam ac beatam vitam & regnum subsequendum esse. Alioquin primū præceptum ac totum Euangelion & Sacra scriptura funditus abolenda esset. Quid enim opus nobis esset DEO propter hanc tantū caducam & mortalem vitam, in qua omnium optima conditio est eorum, qui nullum

nullum habent vel agnoscunt DEVM? Si verò est DEVS, vt omnium fidelium corda firmissimè ac indubitanter credunt, & in hac fide viuunt & moriuntur: non tamen hic exiguo temporis spacio, sed eo loco, vbi ipse est, perpetuò viuemus.

Certè primum præceptum nostros liberos & posteros, ceu sub tutelam ac protectionem DEI collocat, vbi DEVS ipse inquit, Misericordiam facio in multa millia his qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.

His summis & consolationum plenissimis promissionibus diuinæ Maiestatis meritò credimus: & quamquam imbecilla & languida fides est, tamen tribuimus DEO hunc honorem, quòd, quæ dicit ac promittit, etiam possit ac velit præstare.

Si hæc omnia DEVS per angelum nobis nunciari sineret: tum fortè non ita facile velut inani sonitu nostras aures perfluerent, sicut nunc accidere videmus, cum per verbum nobis proponuntur. Sed si verbo vocali non vellemus credere, certè Prophetas, Apostolos & Christum ipsum nequaquam aspernari deberemus, qui omnes ita opulente nobis concionantur & consolationibus dulcissimis nos blandissimè admonent & inuitant, & ferè obruunt: cum toties has sententias repetunt: Gaudete in Domino, confidite, & confortetur cor vestrum. Nolite timere, sperate in Domino, expromite cor vestrum in conspectu illius. Gratias agite DEO. Confidite. Ego vici mundum. Propè est Dominus, ne sitis solliciti. Quòd si his multiplicibus diuinis consolationibus non credimus, tum profectò non crederemus, etiam si non vnus sed multi Angeli venientes nobis ista annuntiarent.

Certum etiam est, Etiam si aduersarij nos omnes trucidarent DEO permittente, tamen non inultum fore.

Ille ipse enim breuie eos esset alloquuturus, qui ad Cain dixit: Vbi est frater tuus Abel? & profugos, ac mundum ipsis nimis angustum facturum esset. Placide igitur ac læto animo, in hac causa ad nominis & verbi diuini professionem pertinente sumus. Nam CHRISTVS, cuius est propria, aduersus Diaboli astutias, & fallacis ac peruersi mundi Tyrannidem, eam optimè defendet atq; conseruabit, & hos, qui eum coram adultera hac generatione constituentur, ideoq; persecutionem patiuntur, vicissim confitebitur coram patre suo cœlesti, & perpetua gloria ipsorum crucem compensabit. DEVS ipse ait 1. Reg. 2. Glorificantes me glorificabo. Licet igitur maris fluctus immensi sint, & horrendum sonent, ac iam nos mersuri videantur: nihilominus tamen DEVS, qui in altis habitat, & regnum suum per totum orbem terrarum constituit, vt sit perpetuum, multò maior, imò omnipotens est. Is felices successus & exitum ac finem optatum largietur. Amen.

Quapropter nulla alia ratione fieri potest. Si CHRISTVM habere & perpetuò cum ipso viuere & regnare volumus, priùs nos hic vnà cum eo pati oportet.

Quod cum ita sit, cur mortuorum Idolorum minas ac furores pertimescimus? de quibus Psal. 2, scribitur: DEVM in cœlis irridere eos. Cum igitur

æternus & omnipotens Cæsar, qui DEVS vocatur, ipsos rideat, ac eis illudat: cur nos ipsos timeremus, & mœrore ac luctu conficeremur? DEVS certè non suo nomine ipsos ridet, cui in cœlis habitanti, nihil eorum ira ac furor nocere potest, Sed propter nos, vt & nos concepto animo virili ac pectore magnanimo, omnia ipsorum consilia, molitiones, & conatus rideamus. Quare hoc solum nobis in hac causa necessarium est, vt credamus & firma fiducia in nomine CHRISTI petamus, vt DEVS, qui regnum suum constituit, opus manuum suarum confirmet & seruet. Ipse sine omni nostra opera, consilio, cogitationibus, causam hanc cœpit, & hucusq; rexit, promouit, & conseruauit: Eundem planè non dubito sine nostro consilio & auxilio, hanc ipsam causam ad exitum salutarem & optatum esse deducturum. Scio enim (inquit Paulus) in quem credam, certus etiam sum, eum plus posse dare, excellentius facere, consulere & opem ferre, quàm nos petimus & intelligimus. Nomē illius est DOMINVS, qui miraculosè, omnipotenter, & gloriosè potest, & vult opitulari, & quidem tum, quando summa est necessitas. Nos homines sumus, non DEVS, verbo ipsius nos consolemur, & promissionibus ipsius nitentes confidenter in die tribulationis eum inuocemus: Tunc certò nos exaudire & eripere vult. Hæc summa est, Neq; aliter ista regi aut mutari possunt, aut perpetuis curis nos conficiemus, & perpetua anxietas merces nostra futura est. Quod prohibeat æternus DEVS, propter dilectum filium suum, Saluatorem & æternum Sacerdotem nostrum IESVM CHRISTVM. Amen.

His consolationibus & consilijs cùm animos suorum Lutherus confirmasset, & ardenti precatione causam totam publicè & priuatim Deo assiduè commendaret: Deliberationes de Confessione seu summa Doctrinæ in ditionibus Electoris Saxonie & coniunctorum Principum sonantis, breui scripto complectenda, quod Imp. Carolo, qui partium dissidentium opiniones & sententias se auditurum esse significauerat, in Comitijs exhiberi posset: & de ijs, quæ concedi Aduersarijs publicæ pacis causa piè deberent: institutæ sunt.

Composuit igitur Lutherus, antequàm iter Augustanum ingrederetur, Articulos XVII. quibus Christianæ fidei & Doctrinæ publicè in Ecclesijs populo proponendæ, & præcipuè ad animarum salutem & veram pietatem utilis ac necessaria summam, omiſſis disputationibus Scholasticis, & populo erudiendo non necessarijs &c. complexus erat. Iusserant & cæteri Principes ac ciuitates, Lutheri doctrinam amplexi, singuli suos Theologos summam Doctrinæ in Ecclesijs suarum regionum sonantis, scripto comprehendere. Quæ omnia, & in his aliqua, prolixitate etiam molesta perlegere

CONSOLATORIVM.

19

perlegere Augustæ D. Philippus & censere coactus est: Quod in vita ipsius Camerarius recenset. Sed hos septendecim Articulos à Luthero delineatos præcipuè Philippo in scribenda Confessione propositos fuisse testantur eadem verba & phrasés in aliquot articulis retentæ, & ordo ac series articulorum ferè similis, & Epistola Iohannis Electoris ad Lutherum data, quam suo loco intexam.

Vt igitur hic Archetypus Confessionis Augustanæ, qua velut communi Symbolo nostræ Ecclesiæ hætenus vtuntur, in conspectu sit: XVII. illos Lutheri Articulos subiungam.

B 2

CON-

CONFESSIO DOCTRINAE ET FIDEI CHRISTIANAE, PER D.

Martinum Lutherum septendecim Articulis
comprehensa.

I.

QUOD constanter & magno consensu apud nos doceatur, Vnicum solum esse verum Deum, creatorem cœli & terræ: ita vt in hac vna vera diuina essentia tres sint distinctæ personæ, videlicet Deus Pater, Deus Filius, & Deus Spiritus sanctus: & Quod Filius à Patre natus ab æterno, sit verè & natura Deus cum Patre. & Quod Spiritus Sanctus à Patre & Filio procedens, ab æterno sit verè & natura Deus cum Patre & Filio: sicut hæc omnia per Scripturam clarissimè & firmissimè demonstrari possunt. Ioh. 1. In principio erat Verbū, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat illud Verbū. Omnia per ipsum facta sunt. Matt. 28. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus S. & plura similia dicta in Euang. Ioh.

II.

Quod solus Filius DEI verus homo factus sit, conceptus de Spiritu Sancto, natus ex Maria virgine, perfectus homo, corpore atq; anima constans: Et non Pater vel Spiritus sanctus homo factus sit, vt hæretici Patripassiani finxerunt. Et quod Filius non tantum corpus absq; anima assumeret, vt Apollinarius errauit: Nam Christus ipse in Euangelio sæpe meminit animæ suæ, cum inquit, Tristis est anima mea vsque ad mortem. Quod autem DEVS Filius, homo factus sit, Ioan. 1. clarè his verbis scriptum est: Verbum caro factum est, & Galat. 4 Vbi venit plenitudo temporis, misit DEVS filium suum, natum ex muliere.

III.

Quod Filius DEI, verus DEVS & homo, Iesus Christus sit vna indissolubilis persona, pro nobis hominibus passus, crucifixus, mortuus, sepultus, tertia die ex morte resurrexerit, ascenderit in

cœlum, & sedeat ad dexteram DEI, Dominus omnium Creaturarum: ita ut nemo credere vel docere possit aut debeat, quòd Iesus CHRISTVS tanquam homo, aut humana eius natura tantum pro nobis passa sit, sed cùm DEVS & homo non due sed vna inseparabilis persona sint, credendum est, quòd DEVS & homo, vel DEI filius verè pro nobis passus sit, vt Paulus Roman. 4. inquit, DEVS proprio filio suo nō pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. 1. Cor. 2. Si cognouissent dominum gloriæ, non crucifixissent, & similia dicta plura.

III.

Quòd peccatum Originis verè peccatum sit, & non solum imbecillitas uel defectus, sed tale peccatum, quod omnes homines ab Adam propagatos condemnat, & à DEO in perpetuum separat, nisi CHRISTVS pro nobis intercedens hoc peccatum cum cæteris inde profluentibus in se deriuatum passione sua expiasset, & penitus sublatum in seipso deleuisset, vt Psal. 51. & Rom. 5. de hoc peccato clarè scribitur.

V.

Cùm igitur omnes homines peccatores sint, peccato, morti ac Diabolo obnoxij: impossibile est hominem suis viribus aut bonis operibus se inde liberare, & coram DEO iustificari. Imò ne quidem se præparare aut applicare potest, sed quòd plura suscipit, vt se inde liberet, eò peius sibi consulit.

Vnicum verò medium est consequendæ Iusticiæ ac liberationis à peccato & morte, sine omni merito ac opere nostro, CREDERE in Filium DEI pro nobis passum, &c. Hæc fides est nostra Iusticia. Nam DEVS iustos, sanctos & innocentes reputat atq; censet, & remissione peccatorum, ac vitæ æternæ donat omnes illos, qui hanc FIDEM in FILIVM ipsius habent, quòd propter Filium in gratiam recipiantur ac filij DEI fiant, sicut hæc omnia S. Paulus & Iohannes in suis scriptis opulentiè docent. Roman. 10. Corde creditur ad Iusticiam. Iohan. 3. Vt omnis, qui credit in Filium, non percat, sed habeat vitam æternam.

VI.

Quòd hæc fides non sit humanum opus, nec proprijs viribus eam

bus eam consequi quispiam possit. Sed DEI opus, & donum est, quod Spiritus Sanctus per Christum donatus, in nobis operatur. Et hæc Fides, cum non inanis & falsa persuasio cordis sit, vt hypocritæ habent: sed efficax ac viua res; multos fructus & opera bona profert erga Deum laudando, gratias agendo, inuocando, docendo, prædicando: proximum diligendo, iuuando consilio, opera, Eleëmofynis, mutuationibus: & aduersa patienter tolerando vsq; ad mortem &c.

VII.

Vt hanc fidem consequamur, institutum est à DEO ministerium docendi Euangelij. Nam per Euangelium DEVS hanc fidem, eiusq; efficaciam, fructus, & commoda nobis annunciari sinit: Et per Euangelion, tanq̃ per medium seu instrumentum efficit fidem suo Spiritu Sancto, vbi & quando ipsi visum est. Alioquin nullum aliud est medium, modus ac via fidem consequendi: Nam cogitationes omnes extra vel ante verbum prædicatum, quantumvis sanctæ ac bonæ videantur, mera mendacia & errores sunt.

VIII.

Huic prædicationi verbi adiunxit DEVS externa signa quæ Sacramenta nominantur, vt Baptismus & Eucharistia, per quæ etiam vnà cum verbo DEVS fidem & spiritum suum exhibet & impertit, & confirmat omnes ad se confugientes.

IX.

Quòd Baptismus primum signum siue Sacramentum in duabus rebus consistat, nempe Aqua & verbo DEI, seu vt aqua baptizentur homines, & verbū DEI vnà pronuncietur. Nec tum est vulgaris aqua in baptismo (sicut Baptismi blasphematores iam docēt) sed cum verbum DEI aquæ adiunctum sit, & baptismus in verbo DEI fundetur, sancta, viuifica & efficax ablutio est, ac, vt Paul. ad Tit. 3. & Eph. 5. scribit, Lauacrum regenerationis ac renouationis Spiritus sancti. Et quòd Baptismus etiam infantibus porrigi & communicari debeat.

Verbum Dei autem, quo fundatur Baptismus, Matt. 28. extat: Euntes baptizate in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Item, Marc. 16. Quisquis crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.

X.

Quòd in Eucharistia seu Sacramento altaris verè præsens sit in pane ac vino verum corpus & sanguis Christi, secundum verba, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus. Nec tantum sit panis & vinum, vt nunc aduersarij quidam contendunt. Flagitant etiam hæc verba & conferunt fidem, & exuscitant eam in omnibus, qui hoc Sacramentum seriò petunt, nec contra illud agunt, sicut & Baptismus cum petitur, fidem adfert & largitur.

XI.

Quòd Confessio priuata non sit legibus extorquenda, sicut nec Baptismus, Coena & Euangelion vi extorqueri debent, sed sit libera, ita tamen vt sciamus, quàm sit salutaris & necessaria afflictis conscientijs propter Absolutionem, h. e. Verbum & iudicium DEI, quod in ea pronuntiatur, quo Conscientia à peccatis liberatur, & pacata ac tranquilla efficitur. Quòd etiam non necessarium sit, omnia peccata enumerare, sed illa tantum indicari possunt, quibus Cor maximè angitur & mordetur.

XII.

Quòd vna sancta Catholica Ecclesia in terris sit & maneat, vsq; ad finem mundi: sicut CHRISTVS inquit Matt. 28. Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem mundi. Est autem hæc Ecclesia nihil aliud quàm credentes in Christum, qui prædictos articulos vera fide seruant & profitentur, & propterea in mundo persecutionem & martyrium patiuntur. Nam vbi Euāgelion purè docetur & Sacramenta legitimè administrantur, ibi certè est vera Ecclesia. Et nequaquam certis legibus & externa pompa, certo loco ac tempore, personis vel gestibus alligata est.

XIII.

Quòd Dominus Iesus Christus, in nouissimo die venturus sit ad iudicandum viuos atq; mortuos, vt credentes ab omni malo liberatos vita æterna donet: Incredulos verò atq; impios poenis afficiat, & cum Diabolis in inferno æternis cruciatibus puniat.

XIII.

Quòd interea, donec Dominus ad iudicium veniat, & omnem potesta-

potestatem ac dominationem abroget: magistratus politicus honore affici, & obedientia ipsi præstari debeat, velut status à DEO ipso ordinatus ad defendendos bonos & coërcendos malos. Quòd in tali statu, Christianus legitimè vocatus, absq; periculo & iactura fidei ac salutis animæ, benè viuere & seruire possit.

XV.

Ex his omnibus sequitur, doctrinam, qua sacerdotibus & Ecclesiasticis coniugium & vsus carnum ac ciborum prohibetur, & totam vitam ac vota monastica (cùm per ea DEI gratia ac salus animæ quærat, ne libera permittatur) impiam & Diabolicam doctrinam esse, vt Paul. 1. Timoth. 4. eam nominat, cùm solus Christus vnica via sit ad gratiam & animarum salutem.

XVI.

Quòd præ omnibus cæteris abominationibus, missa, quæ hactenus sacrificium & bonum opus iudicata fuit, quo alteri gratia DEI & salus impetretur, abroganda sit: Et loco illius, diuina ordinatio distribuendi Sacramentum corporis & sanguinis Christi, sub vtraq; specie, cuiuslibet ad propriæ fidei suæ confirmationem & propriam consolationem cuiq; necessariam, celebretur.

XVII.

Quòd Ceremoniæ Ecclesiasticæ pugnantes cum verbo DEI abolendæ sint: cæteræ autē liberæ permittantur, vtijs vel vtamur vel non vtamur secundum normam dilectionis, ne leuiter absq; graui causa scandalum alijs præbeatur & communis pax sine necessitate turbetur.

HOS Articulos Philippus postea Augusta retexuit & in commodiorem formam, certo consilio, redegit: quod infra suo loco exponent literæ Iohannis Electoris Saxonie, qui, adiunctis comitatu suo, Principibus, Iohanne Friderico, filio, Francisco Duce Luneburgensi, VVolfgango Anhaltino: & Theologis, Luthero, Iona, Philippo, Spalatino & Islebio: Torgæ mouens Calendis Aprilis iter Augustanum suscepit, & Paschatis festo, 17. April. Coburgæ celebrato, & 25. April. relicto in arce Luthero inde discedens, postri-

die Calendas Maij, Augustam præter multorum opinionem & expectationem venit, & primus omnium Principum urbem ingressus est, ubi à multis pijs rogatus, Theologos suos in templo Prædicatorum & S. Catharinæ publicè docere iussit. Quorum conciones, cum à Pontificijs, Cæsarea autoritate impeditum iri, prudentes non obscurè ratiocinarentur, variæ deliberationes à nostris, de concionibus, etiam prohibente Cæsare, non intermittendis, agitatae sunt. Quarum summas postea vno scripto neruose & luculentè comprehensas Cæsareæ Maiestati Augustam ingressæ Principes 17. Iunij exhibuerūt. Quod, ne sæpius eadem inculcentur, infrà suo loco integrum intexam.

Vt autem articulos confessionis, ita procæmium etiam confessioni præponendum, quod Coburgæ Philippus composuerat, Augustæ retexuit, & ἐκλογικῶς fecit, sicut ipse ad Lutherum quarto postquam Augustam venerat die, scribit in Epistola, cuius exemplum subiunxi.

D. MARTINO LVTHERO PHILIPPVS MELAN- THON.

VM hodie ad te scripturi essemus per Ionæ tabellarium, ecce præter opinionem nostram, sed tamen optatissimè nobis afferuntur literæ tuæ. Gratissimum est nobis officium tuum, teq; rogamus, vt de omnibus rebus tuis, quàm sæpius ad nos scribas. Ex Norico ad te dedimus literas, de quibus etiam huic nuncio mandata dedi, vt, si nondum transmissæ essent, tradi postulare. Augustæ certiora cognouimus: Heri enim redijt Comitis Alberti puer, quĩ missus erat ad exploranda Cæsaris itinera. Is affert, Cæsarem Tridento mouisse, & si non fallit nos ratio, iam peruenit ad Inspruck.

Comes Henricus Nassaënsis scripsit literas plenas humanitatis & officij ad nostrum Principē, hortantes vt maturè veniat ad conuentum. Quanquam varient vulgi sermones: tamē adhuc benè speramus de voluntate Cæsaris. Res tamen est, vt scis, ἐν γούνασι θεοῦ. Orabis igitur, quod scio te facere.

Præter nostrum nullus alius Princeps adest: Dux Georgius dicitur affuturus intra triduum, adducens secum Cochlaum, qui paucis literis mutatis fetauis κολοῖδες, de quo genere nobis scripsisti, quàm suauiter in tua vicinia rhetoricentur. Et vt intelligas neutiquam vanum esse, Eckius, qui geminatus reddit vocem monedularum, Ekekel, magnum acervum conclusionum congecit.

congeſſit. Poſtulat à Principibus, vt inſtituatur diſputatio contra Lutheranos. Habet ſubſcriptorem veterem meum amicū Billicanum. Is verò horribiliter terminatur nobis. Sunt alij multi, quos piget recensere, verè *κοιοι, καὶ κόραες κοράκωρ, καὶ ὁταρ μετόπισθε γένωνται.*

Heſſi Cancellarius Ficulnus ille heri venit, & affirmavit ſuum Principem in itinere eſſe. Venit vnà Sneppius, vir optimus, tuiſq; amantiffimus: qui nobis aliquam ſpem oſtendit, Principem ſuum poſſe in officio contineri, quanquam non diſſimulet magnum eſſe periculum. Narrat quantam dimicationem ſuſtineat cum illo *περί δειπνῶν κυριακῶν*. Ait eum vrgeri mirificè aſiduis Heluetiorū literis, & N. Sturmi ſingulis penè menſibus ad eum recurrere, vt *τῷ σπεύδοντι* ſtimulos ſubdat. Hæc me valdè exeruciant. Fortaſſe prodeſt te ad ipſum, aut certè ad noſtrum Principem iuniorem, literas mittere, ad confirmandum animum *τοῦ μακέδοντος* in ſacra doctrina. Videtur ſæpe leuibus momentis impelli.

Ego exordium noſtræ confeſſionis feci aliquantò *ῥητορικώτερον*, quàm Coburgæ ſcripſeram. Breui autem ipſe afferam, aut ſi id non permittet Princeps, mittam.

Penè oblitus eram recensere in monedulis, Caietanum tuum. Hunc enim aiunt adducere Caſarē. Noribergæ de Campegio audieram, Sed hic affirmant Caietanum eſſe. Ego ſanè Campegium malim, vt virum peritum rerum ciuiliū. Alter eſt homo ineptus, & inciuilis: quo genere hominum nihil eſt intratilius. Doct̃or Caſpar mittit literas & remedium. Chriſtus ſeruet te. Literas tuæ coniugis remitto tibi. Caſparis epiſtolam retinui, de quo, ſi Deus dederit nobis pacatum reditum, videbimus vt habeat locupletioſiorem. Si iſtic eſſem, non grauarer te iuuare. Vale feliciter, Iouis poſt Inuent. crucis, 5. Maij. 1530

Quòd autem mentio fit in his literis epiſtolæ ex Norico ad Lutherum datæ: ea omnium prima eſt in volumine epiſtolarum Philippi VVitebergæ editarum, cuius prima verba ſunt: Noribergæ non plus vna die ſubſtitimus. &c.

De aduentu Ducis Georgij & Heſſi, quorum meminit proxima Philippi epiſtola, breuiter indico Philippum Heſſiæ Landgrauium, 12. Maij. eodemq; die, Georgij etiam Saxoniæ Ducis filiū Fridericum, Auguſtam perueniſſe: nam Pater Georgius Dux Sax. Monachium ad Ducem Bauariæ deflexerat, cum quo Oenipontem ad Caſarem proſectus eſt. Elector Ioachimus I. cum filio, die 13. Maij: Erneſtus Luncburgenſis, die 14. Albertus Archiepiſcopus Moguntinus, die 18. Georgius Ansbacenſis, die 24. Maij: Albertus Dux Megapolitanus, 15. Iunij, Auguſtam appulerunt.

Quod in eadem Epiſtola de *κοιοις* & monedulis, in vicinia Lutheri

Lutheri suauiter rhetoricantibus, scribitur: id, etsi hominibus imperitis lenius fortasse & iocosius videbitur: tamen, cum sapienti & venustissima imagine, multorum comitiorum expressam effigiem adumbret: vt hanc quoque partem epistolæ Philippi curiosus lector planius intelligat, Lutheri literas iisdem diebus ad Spalatinum & Ionam scriptas, cum ab alijs antea publicè editæ extent, integras adiungam.

D. MARTINVS LVTHE- RVS M. GEORGIO SPA- LATINO.

NON soli estis vos, mi Spalatine, qui ad Comiticia profisciscimini. Nam & nos statim, vt à vobis discessimus, ad Comiticia peruenimus, & sic vos longè anteuerimus: Et planè non impedita, sed mutata est nobis profectio ad Comiticia. Vos itis sanè ad Augustam, incerti quando visuri auspicia vestra. Hic videas magnanimos Reges, duces, proceresq; alios, magnis regni de rebus seriò consulentes; & infatigabili voce decreta, & dogmata sua per aërem iactantes. Deniq; non in aulicis istis antris & speluncis, quæ vos palatia dicitis, haud magna tamen cum re versantur, siue clauduntur potiùs, verùm sub dio, vt quibus ipsum cœlum sit laquear, & virentes arbores liberrimum variumq; pauimentum, porro parietes iisdem, qui & finesterræ.

Iam illum luxum stultum auri & serici abhorrent etiam, sed vnius moris, vnius coloris, vnius habitus & oris, omnes sunt, incredibili similitudine, & æqualitate vestiti, omnes pariter nigerrimi, omnes caruleis oculis, omnes eadem Musica vnisoni, iocundo tamè vocum discrimine senum & iuniorum. Cæsarem eorum nondum vidi, nec audiui. Video eos etiam planè equitatum istum quadrupedum contemnere: meliorem habent, quo & bombardarum iras etiam euadere queant.

Quantum ex interprete decretorum intelligere potui, concorditer statuunt bellum inferre per hunc totum annum hordeo tam crudo, quàm macerato: Deinde tritico & siligini, & quò queq; fruges fient optime, & periculum est ne potiantur victoria in multis. Est enim genus bellatorum versutum & doctum, arte furandi & rapiendi mirabiliter instructum.

Horum comitiorum nos hic sedemus otiosi spectatores cum magna voluptate. Nam præter hoc, quòd color iste communis, & pulcher Æthiopicus nos mirabiliter reficit, videntes tam magnificè vestitos istos heroas, tum vox omnium vna, pulchris interstincta modulis, supra modum nos delectat. Deinde & expectatio virtutum & victoriarum, quas diuinamus eos edituros esse in triticum

triticum & hordeum, & si qua sunt similia, reddit nobis hos patres patriæ & seruatores Reipub. longè gratissimos amabilissimosq; vt, si votis quicquam profici possit, optemus eos fœdo isto nomine monedularum, vel furacitatis potiùs opprobrio liberos, virtutis suæ dignis vocabulis celebratum iri, hoc est, vt aut veruti, aut hastati (passiuè tamen) essent in vnum omnes.

Quanquam si æquum interpretem inuenirent, satis laudum & gloriæ habeant, ex ipso nomine Monedulæ, quasi Man edel, seu inuerfis verbis Edelman. Nisi quod hic incipit iniuria vestrorû Comitiorum, vbi vestri Edelmanni virtute Monedulana nimis excellunt, tamen nostri Monedulitz in suis Comitijs in vno prædominantur, quòd forum habent vilius & tolerabilius, quàm vestri habebunt Augustæ. Hæc satis pro ioco, sed serio & necessario ioco, qui mihi irruentes cogitationes repelleret, si tamen expellet. Ex volucrum Monedularum regno, 30. April.

IVSTO IONAE.

QRATIAM & pacem in Christo. Sedemus tandem hic inter nubi-
la, verèq; in volucrum regno, suauissime Iona. Nam vt cæteras
aues taceam, quarû est tanta confusio cantuum, vt tempestatem
superent: ipse Monedulæ, seu corui, rectè in prospectu nostro ne-
mus quoddam occupât totum. *Ich meine/da sey ein Geseck!*
ab hora 4. manè, toto die infatigabiliter incessanterq; fortè & per totam no-
ctem, vt maiorem vim auium vix vsquam credam congregari. Nulla est inter
eas, quæ vno momento taceat, quin singulas cogaris audire coaxantes, vbi se-
niores cum iunioribus, matres cum filiabus, laudant nomen monedularum.
Ad somnum conciliandum fortasse nobis sic suauiter cantillant, id quod hac
nocte, volente Deo, experiemur. Nobilissimum genus auium, & Reip. vt nosti,
in primis necessarium & vtile. Ego interpretor eos esse totum exercitum So-
phistarum & Cocleitarum, ex toto orbe coram me congregatorum, vt eorum
sapientiam & suauicinium illud meliùs cognoscam, atq; eorum vsum & offi-
cium in Repub. tam carnis quàm Spiritus cum voluptate spectem. Hactenus
nullam Philomelam quisquam audit, cùm præcentor seu succentor eius cu-
culus gloriatur in gloria vocis suæ magnifica, sicut decet Antagonistam victo-
riosum Philomelæ, similiter & aliæ concentrices eius, merulæ, curruçæ, &
alaudæ strenuè dominum prædicent. Monstri hoc simile est. Vides me nihil
habere, quod scribam. Ideo ne nihil scriberem, ineptire libuit potiùs, quàm ta-
cere: præsertim sic clamantibus monedulis, cælum terramq; sua græitate im-
plentibus: Turpe visum est, verbosum declamatorem ne hiscere quidem au-
sum esse. Dominus sit vobiscum & oremus pro inuicem: Sic opus est. Saluta-
bis mihi M. Agricola & Aquilam, quibus scribam nominatim quâprimùm.
Vale, ex volucrum regno, præsertim Monedularum, Anno 1530, 29. Aprilis.

His

His velut parergis obiter hoc loco insertis, ad narrationem institutam redeo. Scriptam enim Augustæ à Domino Philippo Confessionem, Elector Saxonie die 2. Maij, integro videlicet mense ante Cæsaris aduentum, Lutheri iudicio censendam & probandam: Coburgum mittit cum hac Epistola.

IOHANNES DEI GRATIA ELECTOR MARTINO LV- THERO.

SALVTEM. Reuerende & doctissime nobis dilecte & deuote. Postquam vos & alij nostri Theologi VVittebergæ, nobis clementer mandantibus & petentibus, Articulos de Religione nostra controuersos scripto breui delineastis: non volumus vos celare, iam M. Philippum Melanthonem denuò eos hic Augustæ reuidisse & in formam redegisse, quam vobis vnà mittimus. Et clementer petimus, vt eodem Articulos accuratiùs reuidere & expendere non grauemini. Et siue ita, vt scripti sunt, vobis placebunt, siue addendum aliquid aut adimendum esse cogitabitis, scripto sententiam vestram annotare, & per hunc tabellarium sine mora remittere benè munitos & obsignatos velitis: vt Cæsare, quem breui expectamus, adueniente, instructi & parati simus. De alijs rebus nouis non possumus vos celare, à nostris, qui Oeniponte iam in Cæsaris Aula degunt, inter cætera ad nos scribi: Decretum esse in aula Cæsaris, vt de intermittendis in templo concionibus, quas nunc inchoauimus, sub aduentum Cæsaris, nobiscum agatur.

Et si autem, quid in hoc casu nobis agendum sit, antea cogitauimus: tamen vestram quoque sententiam de his postulatis, quæ nobis propositum iri existimantur, cognoscere cupimus, vt conscientia nostra coram DEO rectè in hac causa agat. Id officium vestrum nobis pergratum erit. Datum

Augustæ, Mercurij post Iubilare.

11. Maij.

PHILIP.

PHILIPPVS MELANTHON

MARTINO LVTHERO.

MITTITVR tibi Apologia nostra, quanquam veriùs confessio est. Neq; enim vacat Cæsari audire prolixas disputationes. Ego tamen ea dixi, quæ arbitrabar maximè vel prodesse, vel docere. Hoc consilio omnes ferè articulos fidei complexus sum, quia Eckius edidit *διαβολικὸν τὰς Ἀβελὰς* contra nos. Aduersus has volui remedium opponere. Tu pro tuo Spiritu de toto scripto statues.

Dux N. & Marchio N. profecti sunt ad Cæsarē. Ibi habentur de nostris ceruicibus Comitia. Orabis igitur DEVM, vt dissipet consilia gentium, quæ bel-la volunt.

Perfertur ad te quæstio, de qua magnopere peto vt respondeas. Non dubium est, Cæsarem prohibiturum esse Cinglianas conciones. Susplicamur igitur fore, vt hoc prætextu nostræ conciones etiam prohibeantur, quia Islebius iam in publico templo concionatur. Quid igitur censes? Estne relinquendus locus publicus, Si Cæsar ostendet hoc se petere, vt sine motu Cinglianæ conciones etiam prohiberi possint? Ego respondi cedendum esse voluntati Cæsaris, in cuius vrbe iam sumus hospites. Sed noster senex difficilis est. Quid igitur tibi videatur, quæso vt scribas Germanicè in peculiari charta. Amabo hac de re velis respondere.

Cæsarem non arbitramur posse aduenire intra dies quatuordecim. Nunc enim conuentus agitur ditionum Austriacarum in Salinis. Nihil noui habemus præterea, neq; quid sperandum sit de consilijs Cæsarianis, existimare possumus in tanta opinionum varietate, sed expectamus auxilium à Christo. Vale feliciter, 10. Maij.

Cùm autem in his Philippi & proximis Lutheri literis, Apologia mentio fiat: monendum esse lectorem duxi, appellatione Apologiae hoc in loco, nihil aliud, quàm ipsos articulos Confessionis Augustanæ, significari: Nec de Apologia confessionis, seu Refutatione argumentorum, quæ ab aduersarijs confessioni opposita sunt, quidquam dici. Nam defensio illa confessionis, cui nunc Apologiae titulus tribuitur, post lectam die 3. Augusti, Papistarum confutationē, primùm scripta, & 23. Septembris Cæsari oblata, sed non recepta est. Itaq; Lutherus etiam, proximis Electoris Saxoniae literis respondens, Apologiam nominat.

IOHAN.

IOHANNI DVCI SAXO- NIAE ELECTORI MAR- TINVS LVTHERVVS.

Gratiam & pacem in Christo Domino nostro.

ILLVSTRISSE Princeps, Domine Clementissime, Perlegi Apologiam à M. Philippo scriptam, quæ mihi eximie placet, ne quidquam in ea corrigere aut mutare possum. Neq; etiam aliquid à me emendari conueniret. Ego enim tanta moderatione & lenitate styli uti non possum. Christus Dominus noster adiuet vt copiosum & magnum fructum ferat, sicut speramus & petimus. Amen.

AD QVAESTIONEM.

AN Cæsareæ Maiestati petituræ, vt Celsitudo V. conciones intermitteri sinat obtemperandum sit idem respondeo, quod antea: Cæsarem esse nostrum dominum, urbem Augustam & omnia ipsi subiecta esse, sicut Cels. V. in oppido Torga, vt in propria vrbe, aliquid intermitteri petenti aut mandanti non resistendum est. Optarim equidem cum debita subiectione idoneis & aptis verbis & rationibus, Cæs. Maiestatis voluntatem & propositum flecti humiliter posse: ne C. M. inauditas conciones prohiberet, nec puræ & claræ Scripturæ cre prædicationem impedire deberet, cum nihil seditiosum aut fanaticum deiceatur. Si hac deprecatione subiectissima nihil obtineri poterit: Vim iniustitiae nos ferre patienter oportet. Fecimus quod nostri officij fuit, & excusationem. Id Cels. V. ad propositam quæstionem respondere reuerenter volui. Memorans DEVS Spiritu Sancto suo Paraclete Cels. V. perpetuè adsit. Amen. Minica Cantate, 15. Maij.

Etsi autem tunc à Luthero probata fuit forma Confessionis Augustæ retexta: tamen quotidie Philippus quædam in ea mutauit, & circumspectius ac exquisitiùs singula explicare & polire conatus est, sicut ipse aliquot diebus post, Luthero exemplum remittens, scribit die 22. Maij.

Iam conduxeramus nuncium, qui ad te, & deinde VVittebergam proficisceretur. Resciuerat enim Ionas de filij morte, ex literis Violæ scribæ. Sed iter scribendum sunt nobis redditæ tuæ literæ posteriores per Tabellarium Apelli. Ionas sic satis est æquo animo, postquam intellexit vxorem rectè valere.

Nam de illo tantum erat sollicitus, nec ego nihil angebar. Eraugebat suspicionem & curam, quod non miseris Pomerani literas, quarum tamen ille fecerat mentionem, in literis ad te scriptis.

Cæsar nondum adest & mihi vix ante Pentecosten videtur affuturus. Non admisit Bauaros, *ὅυτε τὸν γερμανόν*, ad deliberationem de religionis causa: vult enim se seruare integrum. Feruntur duæ sententiæ consilij Cæsariani; Altera, ne cognoscat causam, sed proposito edicto damnet: Altera, vt cognoscat ordine, ac emendet vicia Ecclesiæ.

In posteriore sententia dicitur esse Mercurinus *δ' ἀρχιγραμματεὺς*, vir summus & moderatissimus, quem aiunt dicere, se in aduersa valetudine hac spe secutum Cæsarem esse, quod arbitraretur fore, vt res Ecclesiasticæ ritè cōstituerentur, nolle se violentis consilijs interesse. Nihil hic audiuius, quod magis videretur nobis dignum memoratu: & certè delector hac voce, & sententia sapientissimi viri: Christus respiciat ac seruet nos, & gubernet omnium consilia ad pacem & vtilitatem publicā. Addidit Mercurinus hoc quoq; VVormatiæ apparuisse, quā nihil proficiant violenta consilia. Fuit enim VVormatiæ in comitatu & consilio Cæsaris. De tua valetudine valdè solliciti sumus omnes, ac Principes quoq;. Rogamus igitur Deum, vt te propter Euangelium seruet. A te quoq; petimus, vt cures valetudinem. Doctor Caspar misit tibi per Principis nuncium quædam remedia ad confirmandas cerebri vires & cordis, Mirificè enim amat te.

In Apologia quotidie multa mutamus. Locum de votis, quia erat exilior iusto, exemi, supposita alia disputatione eadem de re, paulò vberiore. Nunc de potestate clauium etiam disputo. Vellem percurrisses articulos fidei, in quibus si nihil putaueris esse vicij, reliqua vtcunque tractabimus. Subinde enim mutandi sunt atque ad occasiones accommodandi.

Nunc Macedo agit, vt orationi nostrorum subscribat, ac videtur posse retrahi ad nostros: sed opus est tuis literis. Oro igitur te quā maximè vt ad ipsum scribas, & horteris eum, ne oneret suam conscientiam alicuius impij dogmatis defensione. Sneppius vir est optimus & constantissimus, ad quem vellem te honoris ipsius causa, si quando posses commodè, literas dare.

De Frisjs, iussit Princeps D. Pomeranum istic Saxonica linguæ peritum, hominem idoneum, quærere, & mittere ad Frisios. In hanc sententiam potes respondere. Mitto tibi picturam obsessæ Viennæ. Per Apelli nuncium plura scribemus: interim dabis huic nuncio nostro literas ad tuam vxorem, honestissimam fœminam: poterit enim responsum perferre. Vale felicissimè, & ora pro nobis CHRISTVM DOMINVM nostrum. Dominica Vocem Iucunditatis, 22. Maij.

Ionam, in obitu filij, cuius exordium praesentis epistolae meminit, Lutherus eodem tempore, sequentibus literis consolatus est.

Gratiam & pacem in Spiritu Sancto, qui superat omnem sensum, donet tibi Christus, mi Iona. Molestus sum & importunus consolator: quod fit, quia ipse non abundo satis vernantibus cogitationibus, & floridis adfectibus, quem admodum vellem & tibi opus esset. Vrit me quoque saepe ventus & aestas, ut similis sim regioni huic nostrae arenti & sitienti. Sed tu vide, ut in Christo roboreris, cuius opus & artificium, imò totum eius regnum est, ut in nostra infirmitate virtus & victoria crescat. Latantur impij, securi sunt. Spirant quoque minas & caedes. Hoc totum sic fieri oportet, ut etiam in nostro corpore impleantur Scripturae, quae nisi impleantur, salui esse non possumus. illis impletis nos viuemus. Non tu solus pateris, sed habes socios, qui & ipsi penè fessi patiundo gemunt. Sicut oves occisionis reputamur. *Ista doch eytel leiden/eines vber das ander.* Quia non fatigatur, neque dormit qui nos odit & persequitur. Deinde tu multa habes maximaque dona, quae huic uni malo opponas, si tantum ponderes. inter quae illud, quod Scriptura maximum esse praedicat, dicens: Gratia super gratiam mulier pudorata, & non est digna ponderatio continentis animae, & coniugem sedulam qui inuenit, ea praestat gemmis.

Necti etiam velis exemplo epulonum totum esse in voluptate, & nulla prorsus parte similis esse fratribus Christi, qui per multas tribulationes capiunt regnum Dei. Quare te oro, ut disciplinam hanc patris prudenter feras. Est tempus latandi, est tempus quoque lugendi. Alterum libenter accipimus, sed hoc quoque non est repellendum. Dominus Iesus, qui filiolum tuum ad se recepit, melius eum curaturus, quam tu te soletur & roboret. Amen. Ex regno Monedularum.

Cum autem diutius omnium expectatione Caesaris aduentus differretur: ac Elector Saxoniae non solum morae adeo diuturnae fastidio, verum etiam minis & terroribus aduersariorum certissimam sibi victoriam in Caesaris aduentu promittentium affligi existinaretur: Lutherus grauissimè & dulcissimè scripta epistola eum consolatur, quàm hisce Actis inferere omnino operae precium duxi.

IOHANNI ELECTORI SAXONIAE, MARTINVS LUTHERVS.

QUATUOR & pacem in CHRISTO DOMINO & Seruatore nostro. Illustris Princeps, Domine clementissime, &c. Certum est V.C. tot molestias, sumtus, pericula & morā simpliciter & pure propter DEVM perferre. Quid enim aliud quàm sincere & pure

Euan-

Euangelij doctrinæ professionē omnes furētes Tyranniac Principes V. C. obijcere possunt? Alioquin enim V. C. innocentē, modestū, probum & fidelem Principem esse omnes confiteri necesse est. Cū hoc certum sit, magnum profectō & euidentis signum est, C. V. verē à DEO amari, cū sacrosanctum verbum suum adeo opulentē C. V. largiatur, & V. C. dignam iudicet, vt propter ipsius verbum hanc ignominiam & odia Tyrannorum perpetiatur. Quod certē latum ac tranquillum animum parit. Nam DEVM amicum habere profectō maiorem consolationem adfert, quā totius mundi beneuolentiam sibi demeruisse. Econtra videmus DEVM frementes & fures Principes indignos iudicare, quibus verbi sui noticiam impertiat. Imo excæcatos & induratos oportet eos verbum blasphemare ac persequi, instar insanientium & mente captorum. Quæ horribilia signa sunt magnæ aduersus ipsos iræ DEI & indignationis. Cuius sanè rei consideratio ipsis meritō horrorem iniicere, & conscientijs ipsorum omnem consolationem eripere debeat, quod etiam tandem fieri necesse est.

Præterea multō clementiūs & vberiūs misericors DEVS suum erga C. V. amorem declarat, quōd verbum ipsius tanta cum efficacia & fructu in C. V. ditionibus propagatur. Profectō enim plures & præstantiores V. C. in sua ditione Pastores & Doctores habet, quā vlla alia regio totius orbis terrarum, qui adeo purē ac fideliter docent, & auream pacem adeo studiosē tuentur. Adolescenti nunc tenera ætas puerorum & puellarum, in Catechesi & Sacra Scripturæ cognitione adeo bene instituta, vt singulari voluptate in meo corde afficiat, cū video iam teneros pueros plus discere, credere & loqui posse de DEO & CHRISTO, quā olim & adhuc omnia collegia, monasteria, ac scholæ in papatu sciuerunt & adhuc sciunt.

Est profectō hæc tenella ætas in V. C. ditione amœnissimus Paradisus, cuius toto orbe terrarum nullus similis est. Et hunc Paradisum in C. V. sinu DEVS plantat, vt euidentissimè demonstrat se C. V. placatum & propitium esse. Quasi dicat, Carissime Princeps Iohannes, commendo tibi preciosissimum thesaurum meum, amœnissimum plantularum cœlestium paradisum. Tu pater eorum esto: nam tuæ tutelæ & imperio eas subijci volo, & hoc te honore dignor, vt mei horti cœlestis præses & patronus sis. Hæc certissima sunt. Nam Dominus DEVS, qui V. C. huius ditionis parentem & saluatorem constituit, per V. C. ministerium & officium omnes subditos alit, vt omnes Cels. V. pariescantur. Quod non aliud est, ac si DEVS ipse V. C. quotidianus hospes & pupillus esset: Cū DEI verbum, & DEI filij qui verbum ipsius amant, & amplectuntur, in C. V. ditione tanquam quotidiani hospites & pupilli habitent & sustententur. Econtra expendatur quantum damni adferat aliorum furentium Principum obfirmata rabies, teneræ ætati, quæ ex DEI paradiso in impiam, foetidam, & laceram lacunam Diaboli degenerare sinunt: Perdunt omnia, & Diabolos quotidie mensæ assidentes & hospites habent. Indigni enim sunt apud DEVM hoc honore, vt ex vniuersis suis bonis, haustum gelidæ aquæ verbo diuino tribuant. Imo, DEI iustissimo iudicio, eò impietatis delabuntur, vt

CHRISTO in cruce pendenti, acetum, myrrham, & aloën propinent, tamen si in
terim multi sub ipsis passim degunt, qui V. Cels. paradisum & terram sanctam
magno desiderio amant, ac pro ea toto pectore DEVM ardentem orant.

Cùm igitur DEVS verbi sui copiosissimo fructu in V. C. regione domine-
tur, & V. C. officium, bona & facultates ad vsus DEO gratos & Ecclesiæ ac Rei-
pub. salutare conferantur, & verè quotidianæ Eleemosynæ & Sacrificia sint
in honorem nominis ac verbi diuini iugiter oblata: & præterea placido & be-
nigno corde, non homicidiali & sanguinolento, quale in aduersarijs esse oportet,
prædita sit: magnas certè C. V. causas habet, cur in Domino toto pectore la-
teretur, & his tantis testimonijs diuinæ erga ipsam beneuolentiæ, seipsam con-
soletur. Profectò enim excellens & summa gloria est: Quòd DEVS C. V. ad hunc
summum honorem elegit, consecrauit & dignam censuit, cuius anima & cor-
pus, bona & facultates, ditiones & populi, & omnia quæ C. V. possidet, Domi-
no DEO nostro ita sanctè seruiant: vt Diuinum ipsius verbum non modò ab
omni persecutione liberum sit, verum etiam patrociniò & ministerio C. V. præ-
cipuè foueatur & conseruetur. Et quanquam aliqui nostrum in odio & pericu-
lo sunt, tamen nihilominus sub V. C. defensione & tutela, verbi propagatio fe-
liciter succedit. Postremò funduntur pro C. V. ardentissimæ preces ab o-
mnibus pijs, præsertim in V. C. ditionibus. Et scimus nostras preces rectas &
causam bonam esse. Quare eas à DEO recipi, & certò exaudiri nullo modo du-
bitamus. O ingentem efficaciam precum, quas tenella ætas innocentibus lin-
guis suis adeo ardentem ad DEVM fundit, & V. C. tanquam carissimū Patrem
adeo fideliter misericordie DEO commendat. Econtra scimus aduersarios ma-
lam causam fouere, nec posse DEVM inuocare, sed astutas practicas communi-
sci, & sua sapientia & viribus niti, vt corā videmus. Ita verè in arena ædificant.
Hanc epistolam meam vt C. V. clementer à me accipiat, reuerenter oro. Deum
testor me vera loqui & non adulari. Vereor enim ne Sathan V. C. cor me ore &
tristitia perturbet. Noui eū ex parte, ac scio, quibus artibus mihi non rarò mo-
lestus esse soleat. Tristis & austerus Spiritus est, qui ægerrimè corda tranquilla
& in DEO præcipuè lata esse finit: multò minùs V. C. bono & tranquillo animo
esse finit, cùm sciat quantum non nobis tantum, sed toti mundo, fermè etiam
dixerim ipsi cælo in C. V. incolumitate còmodi situm sit. Nam magna pars Re-
gni cælorum in V. C. ducatu ministerio verbi de die in diem plantatur. Quod
summo cum dolore Diabolus videt. Ideoq; omnes nos V. C. precibus, consolati-
one, vera dilectione & quibuscunq; possumus modis adesse debere intelli-
mus. Nam cùm V. C. bono & læto animo est, tum & nos viuimus: cùm tristi &
abiecto est animo, nos ægotamus. Verum Dominus & saluator noster IESVS
CHRISTVS, quem pater omniū gratiarum nobis adeo opulentiè patefecit &
donauit, C. V. Spiritum Sanctum suum, verum & æternum Paracletum cle-
mèter largiatur, qui V. C. perpetuè conseruet, corroboret, & aduersus omnia
virulenta & ignita tela illius austeri, tristis & maligni Spiritus defendat. Amen
mi DEVS. Amen, Datum 20. Maij, Anno 1530.

IOHAN.

IOHANNES ELECTOR SAXONIAE, D. MARTINO LUTHERO.

ITERAS vestras proximè datas accepimus, & Christianam admonitionem & consolationem vestram in illis compræhensam clementer intelleximus: Quæ in præsentibus difficilimis negocijs, DEI omnipotentis gratia operante, magno nobis solatio futura est. Nec verò celare vos sub fide silentij possumus, Quod Cæsarea M. Instructionem ad nos miserit, in qua propter edictum VVormatiense à nobis non seruatum & alijs de causis, grauiter accusamur. Simul etiam leniter in ea petatum est, vt conciones tantisper, donec Cæs. M. aduenisset, & in ea causa aliquid constitueret, intermitteremus.

Vicissim autem Cæsareæ Maiestati responsionem nostram misimus, ex qua intelliget Cæsar, nos hisce postulatis assentiri non posse. Quæ secutura sunt, paulò pòst, DEO volente, intelligemus. Fama etiam est, Cæsaream Maiestatem Oeniponte mouisse, & Monacum iter habere, vnde post Pentecosten huc ventura sit: Quod vobis indicare volumus, & vobis ex animo fauimus. Datum Augustæ 7. Iunij, Anno 1530.

Quod verò Instructionis Cæsareæ Maiestatis, cuius hæc Epistola meminit, argumentum fuerit: ex Electoris responsione, quam se Cæsareæ Maiest. dedisse scribit, in qua summa illius repetitur, cognosci potest.

INSTRUCTIO ELECTORIS SAXONIAE, PRO COMITIBVS

à Nassau & Nevvenar, ad Cæsaream Maiestatem.

ILLVSTRIS & Generose, propinqui carissimi, & fidelis. Mandata Cæs. M. Domini nostri clementissimi, quæ vos nuper Instructione exhibita nobis, ad nos Dei gratia Iohannem, Ducem Saxoniae Electorem pertulistis: accepimus cum debita reuerentia & obedientia, quemadmodum decebat nomine Imperatoris & Domini nostri per lata accipere: & mandata illa, & quæ præterea clementer nobis C. M. significauit, sic intelleximus: C. M. responsum non satisfacisse animo nostro, quod C. M. vobis & nostro Consiliario Iohanni de Delzigk superiori-

bus diebus dedit, quodq; id vehementer miretur C. M. propter certas causas, quæ in Instructione recensentur, videlicet quod non putasset C. M. molestum nobis fore, quod Cæs. M. cum alioqui clementissimè respondisset, non exposuerit mentē suam, sed distulerit ad petita respondere: nam si expendissemus responſionem, potuisse nos ex ea colligere, quod ipsa etiam C. M. nihil vnquam magis habuerit in votis, quàm vt præ omnibus gloria Dei illustretur, cognoscatur & summo honore afficiatur. Sed quia hoc præcipuū negocium tam graue, tamq; difficile erat, vt non potuerit de eo procul agi per scripta, aut legatos, quodq; C. M. bona in spe sit, rem, Deo volente, coram transigi & componi posse, postquam nos obtulimus ad ea quæ digna sunt Christiano Principe: Itaq; significat C. M. Si nos valetudine impediremur, filius noster, aut ambo, iter susciperemus ad C. M. & ad Monacum expectaremus, dum sciremus, quid C. M. fieri vellet: gratum C. M. nostrum aduentum fore, quodq; in eo colloquio possit res componi placidè: Si venissemus ad C. M. & fœdera nulla haberemus, & nos, quemadmodum decet Electorem, & filius noster, quemadmodum Principem decet, nos gereremus.

Quod etiam alios articulos præterea C. M. posset audire, Deo volente, & de ipsis deliberare & agere, siue videretur opportunū venire, siue secus videretur.

Petit etiam C. M. vt deinceps, donec C. M. venerit Augustam, & de his bonam ordinationem fecerit, nostri Congregationes taceant, & minus sit disputationum.

Ad extremum addita est Imperatoria petitio, vt, quidquid ad hæc omnia & singula responsum fuerit, properè & diligenter rursus C. M. vt sciat, quid sit expectandum, significetis.

Initiò agimus gratias C. M. Domino nostro Clementissimo cum debita reuerentia & obedientia propter significationem clementiæ summæ erga nos, & præcipuè propterea, quod Maiestati suæ gratum fuit, quod obedienter obtulimus nos ad ea, quæ Christiano Principe digna sunt. Deinde quod C. M. non grauiatur nos coram ad C. M. S. inuitare, & singulari clementia significat suam M. nobiscum aut cum filio nostro, de præcipuis negotijs, sed certa conditione, sicut instructio commemorat, per sese velle colloqui. Nos verò maximè cupiebamus ipsi cum filio nostro, pro nostro officio, quod magis conspici nostra erga C. M. reuerentia atq; obedientia posset, ad C. M. statim initio proficisci, postquam rescuimus C. M. venisse ad Insbruck, quemadmodum & alij quidam Principes fecerunt, ac mandata dedimus ea de re nostris, vt in aula C. M. quantum fieri posset, sciscitarentur, utrū aduentus noster C. M. futurus videretur non ingratus. Verū intelleximus ob hanc causam, non videri consultum, vt illò veniremus, quod hic congressus offensurus esset alios Principes ac populos, & suspicionem pariturus, & moram quandam C. M. properanti ad conuentum indictum, allaturus. Deinde C. M. significauit secundo hic per quosdam M. suæ consiliarios, quod M. sua petat, vt non grauatim hic Augustæ M. suam expectaremus, quia Maiestas sua decreuisset iter maturare & breui huc venire. Huic petitioni obedienter hætenus paruimus, toto iam mense hic desidentes, postquam

postquam venimus huc ad ostendendam fidem atq; obedientiam nostram erga C. M. euocati binis literis Imperatorijs, feuerè scriptis. Nunc rursus significata nobis optima voluntate C. M. cupiebamus ad M. suam statim proficisci, cognitis illis mandatis, quæ sunt in instructione perscripta, vt apud C. M. nos coràm purgaremus, & C. M. declararemus perpetuam fidem atque obedientiam nostram erga M. S. & animum dignum Christiano & Catholico Principe.

Sed ex instructione intelligimus C. M. voluntatem esse, vt vos duo Domini & Comites, priùs statim significetis M. suæ, quid ad omnia & singula nobis proposita responderimus. Quare vt hac in re quoq; C. M. & voluntati instructionis mos gereretur, duximus C. M. Domino nostro Clementis. & vobis, loco M. suæ, cum debita reuerentia & obedientia hæc exponenda esse.

Primùm de eo, quòd videmur non æquo animo accepisse responsum Cæsareæ M. scitis vos, Comes de Nevvenar, postquam à reditu vestro à C. M. vnà cum Consiliario nostro Iohanne Delzick, nobis exposuistis, & quid egeritis apud Cæsaream Maiestatem, & quid Cæsareæ Maiestas responderit, nos reuerenter atq; obedienter Cæs. Maiest. gratias egisse, propterea quòd singulari clementia nostra negocia audiuit, & respondit, de collatione feudi & Regalium Ducatus Saxonix.

Et quanquam tunc commemorauimus causas, quare sperauerimus futurum, vt de articulis alijs etiam clementer & planè responderetur, quemadmodum vos fortasse Comiti Guilielmo de Nassau ad Insbruck scripsistis: tamen hoc affirmare verè possumus, eam commemorationem summa cum reuerentia erga Cæsaream Maiestatem factam esse, vt intelligi possit magnitudo necessitatis nostræ, & nos plurimum semper speiatq; præsidij collocare in bonitate & benignitate Cæsareæ Maiestatis. Esset enim acerbum nobis, vlla in re, intempestiua commemoratione, offendere voluntatem Cæsareæ Maiestatis.

Quòd si absq; maleuolis nostris fuisset, qui suæ parti magis fauent, & asperius de nobis loquuntur, facile credimus, & nobis certò persuademus Cæsaream Maiestatem de illa nostra necessitatis commemoratione benigniùs responsum fuisse: quia constat, quàm vetus sit coniunctio atq; amicitia nobilium familiarum, Austriacæ atq; Saxonix: quemadmodum honorificè testatur Instructio.

Eamq; ob causam semper in omnibus nostris iustis causis plurimum confisum clementia Cæsareæ Maiestatis, & adhuc cōfidimus, præsertim cum Cæsareæ Maiestas sæpe significauerit nobis clementiam suam erga nos.

Quòd verò maleuoli nostri conati sunt commouere C. M. mentione editi, id accidit præter opinionem meam, quia maleuoli nostri non poterunt ostendere, quòd sex Electores, ideoq; in his charissimus frater noster Dux Fridericus B. M. editum illud cum alijs Principibus ac populis approbauerint, & C. M. clementer meminit, & meminerunt alij Electores, quæ fuerit voluntas, sententia & cōsiliu fratri nostri, cum de illo edito faciendo deliberaretur: neq; difficile esset ostendere, si opus esset.

Adhæc C.M. consideret & expendat, hæc negotia, quorum in edicto mentio est, ad religionem & priuatam quoque conscientiam pertinere, in quibus reprehendi non potest, quod ab alijs Electoribus, religione coacti, dissenserimus. Nam in alijs rebus omnibus, quæ ad Imperium tuendum & ad C.M. colendam pertinent, confidimus & confirmare possumus, chariss. fratrem nostrum B.M. & nos (quod non dicimus gloriandi causa) summa voluntate, studio, opibus, opera, pro nostris viribus, ita inseruisse vtilitati Imperij, vt (quod tamen nolumus ad extenuandum aliorum egregia merita dictum esse) nulli in hoc officij genere cedere debeamus. Facile autem intelligi potest, non licuisse fratri nostro & nobis, Deo & Verbo Dei, sine quo saluus fieri nemo potest, aduersari. Neque ignorant isti, qui nos lædere cupiunt, quomodo edictum VVormatiense in omnibus postea conuentibus visum sit obfuturum tranquillitati Germaniæ, quamque iudicatum sit, omnino opus esse Christiana Synodo: & aliquoties in hanc sententiam summo consensu ab omnibus Electoribus, Principibus & populis decreta facta sunt. Quare non oportuit maleuolos nostros edictum exacerbare, quod antea ipsi quoque mitigauerunt. Quod si de hac tota causa, ex quibus inijs atque occasionibus orta sit, disputandum esset: possemus, Deo adiuuante, cum debita reuerentia verè & solidè, ita vt nemo redarguere possit, recitare, quam impios & manifestos abusus in Ecclesijs quidam docuerint: quorum pertinax & violenta defensio præbuit occasionem huic dissidio. Quare nostris imputare non debebant Ad hæc speramus fore, Deo volente, in hoc conuentu, vt C. M. audiat, qualis sit doctrina, quæ in nostra ditione docetur, càm non minùs nobis licebit nostram opinionem, quam alijs Principibus & populis licebit suas opiniones proponere, iuxta edicti verba, quo conuentus indicitur, quemadmodum & obedire C. M. pro nostro officio parati sumus. Neque existimasse maleuolos nostros nunc edicti mentionem facturos fuisse, etiam si quid in nostra parte erratum esset, quod tamen ostendi non poterit, quia in literis, quibus indicitur conuentus, C. M. significat, se in hoc conuentu velle agere de hoc dissidio componendo, & quod id fieri meliùs & salubriùs possit, petit discordias omitti, simultates deponi, præterita errata Christo Saluatori nostro condonari, & diligentiam adhiberi, vt vniuscuiusque opinio audiatur, cognoscatur & expendatur, vt componi controuersiæ & redigi ad vnam Christianam veritatem possint, & emendentur omnia, quæ in vtraque parte falsò propo- sita atque tractata sunt, quemadmodum C. M. clementer meminit, verba literarum, & propter has clementiss. literas C. M. multò minùs decuit illos, causam neque auditam neque cognitam condemnare tanquam erroneam, vt nobis apud C. M. conflarent odium.

Quod verò apud C. M. multò infestius accusant nos maleuoli, quod cum alijs, qui in simili causa C. M. non obediant, contra edictum C. M. societatem & fœdera fecerimus, & illos adhuc tanquam caput sustentemus: Ad hoc respondere summa & inuitabili necessitate cogimur, quod nemo in toto Imperio verè hoc dicere aut ostendere possit apud C. M. quod aut frater noster B. M. aut nos,

nos, fiducia vllius feederis, amplexi simus Euangelion. Consentaneum est & alios propter voluntatem Dei amplexos esse hanc doctrinam, non propter fiduciam vllius feederis. Cum tamen hoc nomine accusant nos apud C. M. maleuoli, vt ex instructione intelligi potest: rogamus eum debita reuerentia & obedientia, vt C. M. velit hic elementer audire defensionem nostram, & eorum, qui vnâ accusantur, si qui in praesentia accusabunt nos, vbi C. M. ad illorum accusatione audita nostra defensione cognoscet, nos falsissimè accusari, quod contra edictum M. S. foedera fecerimus. Nam quod cum quibusdam vicinis coniungimus nos, neq; contra C. M. neq; in prauidicium aliorum factum est, sed ad naturalem & iustam defensionem singulorum, contra iniustam vim, si qua de facto inferretur contra ius his periculosus & difficilibus temporibus, absente C. M. Ideo non oportuit aduersarios apud C. M. hanc societatem aliter interpretari, quàm facta est, sed causas & occasiones eius rei considerare, & meminisse, quàm multae atroces minae saepe in Imperio auditae sint, quae non iniuste mouerunt nos, vt nos cum amicis nostris non illicitè coniungeremus, tantum ad defensionem, ne qua vis susceperetur, antequam res ad C. M. referri possit. Et si protulerint aduersarij nostri apud C. M. foedera prius facta, quàm nos societatem cum amicis nostris fecimus, neq; nos grauabimur nostra proferre, vt C. M. intelligere possit, vtri primum coeperint, & vtri prebuerint causam querendi socios.

De Concionibus hic omittendis deprecamur C. M. cum summa reuerentia, ne cogat nos eas prohibere, quia bona conscientia eas prohibere non possumus. Nam Concionatores nostri nihil docet, nisi simplex & manifestum Euangelium: neq; permitturi essemus eos alienas & inuitiles disputationes admiscere. Quare difficilimum nobis esset prohiberi verbum Dei, & manifestam veritatem doceri. Praeterea cum omnes homines plurima habeant pericula, aduersus quae muniri non possint, nisi verbo Dei, periculosum esset & nobis, praesertim in hac aetate & valetudine, carere verbo Dei. Quare si Deum timemus & verbum Dei magnificamus, rogamus eum debita reuerentia, ne conciones prohibeantur. Nostri Concionatores etiâ quotidie post conciones sedulo hortantur populum ad orandum Deum pro felici statu totius Christianae Reipub. & praecipue vt Deus det C. M. tanquam potestati diuinitus constitutae, & Principibus Electoribus, & alijs Principibus & populis Imperij, gratiam, his periculosus temporibus, sic tractandi omnia Ecclesiastica & ciuilia negotia in hoc conuentu, vt gloria Dei amplificetur, & pax & concordia constituatur. Fideliter etiam docent populum contra errores & impia dogmata, in hac vrbe de Sacramentis sparsa. Quare graue esset & damnosum, prohibere conciones, cum aliquos de populo appareat diligentius institutos in his concionibus ad sanitatem redire. Nec plus disputationum ex his concionibus oriri potest, quia nihil noui huc affertur. Multis iam annis haec doctrina hic & alias agitata est, & difficile esset ideo prohibere manifestum Euangelium, quia aliqui offendi videantur, cum illi sine culpa docentium offenduntur, & plerumque tales ne audiunt

diunt quidem. Haftenus in duobus conuentib; Spirenſibus docuerunt publicè noſtri Concionatores: Nihil ortum eſt mali, nullus tumultus excitatus eſt, nemo viſus eſt, qui factus eſſet deterior, nulla vox cuiuſquam Concionatoris audita eſt vel ſeditioſa, vel contumelioſa, vel docens aliquid, quod non eſſet Catholicū. Et C.M. clementer velit conſiderare, quantò plus ſcandali allatura res eſſet, ſi conciones prohiberentur. Poſtquam enim edictum de hoc conuētu piè & haud dubiè maximo conſilio ſcriptū, vbiq; in totum mundū euulgarum eſt, quòd vniuſcuiuſq; opinio & ſententia hīc audiri, & controuerſiæ componi & redigi ad vnā Chriſtianā veritatē debeant: Si nunc prohibeantur conciones, multorum conſcientiæ perturbabuntur, & ita accipietur res, quaſi C.M. velit hanc doctrinam neq; cognitā neq; iudicatā opprimere. Non dubitamus autem, quin C.M. nolit hanc ſuſpicionem de M. S. ſpargi, quòd harum literarum autoritatē in dubium reuocet. Et ſi nos pro noſtro officio & fide, qua obligati ſumus ad honorem C.M. amplificandū, & omnia bona promouenda, conſulere deberemus C.M. non poſſemus M. S. aliud conſulere, quā ne pateretur mutari illa promiſſa, quæ continentur in literis, quibus indicitur conuentus, ſed vt iuxta illas literas adhibeatur diligētia, vt controuerſiſi iudicatis & conpoſitis redigantur Eccleſiæ in concordiam Chriſtianā. Quod vt nos reuerenter admoneremus C.M. bono & ſimplici animo, officio noſtro adducti ſumus. Et conſiderata conditione horum negotiorum & temporū, iudicamus, ſi quis ſecus conſulit C.M. id neq; M. S. neq; Imperio, neq; vniuerſæ Chriſtianæ Reip. profuturum eſſe: neq; ſimplici animo quenquam ſecus conſulturum eſſe. Ideo C.M. Dominum noſtrum clementiſſimum cum debita reuerentia & obedientia rogamus, vt C.M. non inclementer accipiat hanc reſponſionem atq; commerationē, quæ nobis neceſſaria fuit, & quòd non licet nobis contra conſcientiam nos obligare: ac velit C.M. noſter Clementiſſimus dominus & Imperator eſſe, quemadmodum reuerenter conſidimus. Nos quoq; donec Deus vitam nobis concedet, Deo adiuuante, præſtabimus C.M. tanquam Domino noſtro à Deo conſtituto, obedientiam debitā omni officij genere, ſummā fide ac voluntate: & in negocijs Imperij, quicquid ſuſcipiendum ac faciendum erit, vnā cum alijs noſtris amicis, Electoribus & alijs Principibus, pro amplitudine & vtilitate Imperij conſeruanda, ita nos geremus, vt ſperemus nos & Deo & C.M. & vniuerſo Imperio officium noſtrum probaturos eſſe.

Postremò, quod ad reliquos articulos attinet, ſperamus C.M. clementer conſideraturam eſſe, quòd nihil rogemus, de quo quiſquam iure queri poſſit, & benignè nobis ea, quæ rogamus, conſeſſuram eſſe. Nos vicifiſim dabimus operam omni genere officij, vel cum periculo fortunarū & corporis noſtri, vt pro his beneficijs gratitudinem noſtram C.M. cum debita reuerentia declaremus. Petimus autē à vobis Comitibus, vel vtroq; vel ſingulis, vt iuxta mandatum C.M. hanc noſtram reſponſionem, quæ nobis neceſſaria fuit, cum debita reuerentia, & aptè pro veſtra prudentia C.M. exponere velitis. Nos efficiemus vicifiſim, vt intelligatis, voſ hoc officium honeſtiſſimum in Principem gratum conſtuliffe. Datæ Auguſtæ ſub ſigillo noſtro, vltimo die Maij, Anno 1530.

Decima quinta die Iunij, quæ Festum Corporis Christi, vt vocant, proximè antecessit, Imperator Carolus V. cùm postridie Pentecostes, Oeniponte mouisset, & 10. Iunij Monacum peruenisset tandem urbem Augustam ingressus est, omnibus Principibus, qui honoris causa obviam processerant, & in his Electore Saxoniae Enscum nudum praferente, eum comitantibus.

Pompam ingressus, etsi ad Religionis negocia nihil pertinet: tamen cùm in Tomis Lutheri descripta extet: breuiter, vt curiosis quibusdam hac quoque in parte satisfiat, intexam. de qua Sabini quoque Elegiam elegantem, qui volent, in poëmatís illius cognoscere poterunt.

Inter Sextam & septimam pomeridianam, Electores & Principes Augustæ congregati, Caesaræ Maieitati aduentanti obviam extra urbem, vsque ad Lyci pontem, progressi sunt. Quos cùm ex equis descendere & ad se accedere Imp. videret: ipse etiam, relicto equo, singulos manu porrecta salutauit.

Ibi Albertus Archiepiscopus Moguntinus, cæterorum Principum nomine, Imperatorem excepit, & de felici in Germaniam reditu & diademate Imperatorio recens accepto ei gratulatus est, & sua ac collegarum studia & officia subiectissimè detulit.

Cumque post exceptionem equos suos singuli ascendissent, Iohannes Fridericus Dux Saxoniae, stipatus à dextris Francisco Duce Luneburgensi, à sinistris VVolfgango Anhaltino, cum Electoris Saxoniae equitatu, vt imperij Archimarscalcus, totum agmen præcessit. Inde Palatini Ludoici Electoris Consiliarij & ministri: Postea Ioachimi Electoris Brandenburgici: Archiepiscoporum Coloniaensis, Treuirensis, Moguntini equites secuti sunt. Ducum Bauariae turmae, quingentorum equitum, etsi inter cæterorum Principum familias sequi Caf. Mai. debuerant: tamen extra ordinem se statim post Electorum equitatus ingesserunt, quod propter viarum angustias & alias incommoditates non potuit mutari. Proxima fuerunt Regis Boëmiæ & Caesaræ Magmina.

Inde Principes in propria persona inceserunt, Fridericus, VVilhelmus, Otto Henricus & Philippus, agnati, Duces Bauariae: Georgius & Fridericus, Pater & Filius, Duces Saxoniae: Ioachimus II. & Georgius, sobriini, Marchiones Brandenburgenses: Ernestus & Franciscus, Duces Luneburgenses: Albertus, Dux Megapolitanus: Philippus, Landgravius Hessian: Georgius & Barnimus, fratres, Duces Po-

ces Pomeraniæ: Iohannes & Ioachimus fratres, Anhaltini. Georgius Landgravius in Leuchtenberg. Fridericus Lignicensis, &c.

Imperatorem proximè antecessit Elector Saxonæ, euaginatum ensẽm præferens, medius inter Legatum Palatini Electoris Valentinum Comitem ab Erbach, & Ioachimum i. Electorem Brandenburgensem. Quos Electoris Treuerensis legatus solus præibat. Prope urbem Ioachimus, Elector Brandenburgensis, oratione latina, Legatum pontificium, Cardinalem Campegium, nomine Episcoporum & Abbatum Imperij excepit. Sub porta Senatores Augustani Cæsarem exceptum sub vmbella deduxerunt: ad cuius anteriores baculos à dextra Archiepiscopus Moguntinus, à sinistra Coloniensis: ad posteriores, à dextris Ferdinandus Rex Boëmiæ, à sinistris Laurentius Campegius Cardinalis & Legatus Pontificius, incesse-
runt. Deinde tres Cardinales, Salisburgensis, Tridentinus & Brixien-
sis, & Galliæ, Britannia ac Portugallia regum legati, & alij Episcopi inuesti sunt: Quos cæterorum Principum politicorum & ecclesiasticorum, qui non sunt Electores, equitum agmina, co-
ordine & loco qui singulis more maiorum debetur, secuta sunt. Ex-
tremum agmen Augustani equites ducenti & pedites bis mille con-
cluserunt.

Cùm in forum Cæs. M. peruenit: Episcopus Augustanus, cum Canonicis & vniuerso clero, sub alia vmbella receptam, ad sum-
mum templum deduxerunt. Quod ingresso Imperatore & cunctis Electoribus ac Principibus, Hymnus, TE DEVM LAUDAMVS, solenniter decantatus est. Inde Cæsaream Maiestatem, Electores & Principes in hospitium deduxerunt.

Quò cùm serò admodum peruenisset Imperator: dimissis cæ-
teris Electoribus & Principibus: mox à Iohanne Electore Saxonæ, Georgio Marchione Brandenburgensi & cæteris Principibus Evan-
gelicis petit, vt conciones suorum ministrorum Augustæ deinceps intermitteri curent, & postridie processioni in festo Corporis Chri-
sti, maiorum more, intersint. Principes inter se collocuti, per Geo-
gium Marchionem Brandenburgensem, causas, cur assentiri bona
conscientia hisce Imperatoris postulatis nequeant, breuiter expo-
nunt.

Cùm autem Imperator, bis reiecta Principum excusatione, idem flagitare non desisteret, & Ferdinandus ipse Cæsaream M. à suis postulatis nec posse nec velle discedere, addidisset: Georgius
Marchio

CAESAR AVGVSTAM VENIT.

45

Marchio Brandenburgensis, pio zelo exardescens, inter cætera etiã, malle se flexis ibi coram Cæsarea M. genibus spiculatori cervicem feriendam statim præbere, quã DEVM & Euangelion ipsius abnegare dixit. Qua voce audita Imperator placidissimè respondit, Non de ceruice cuiusquam ferienda agi, verùm se, vt conciones Augustæ deinceps omittantur, seriò flagitare. Principes igitur, sumto deliberandi spacio, postridie sententiam suam se declaraturos esse ostendunt.

Altera itaq; die, 16. Iunij manè, Iohannes Fridericus, Dux Saxoniz, loco Patris incommodiùs valentis, & cæteri Principes coniuncti, ad Cæsarem redeunt: & causas exponunt, cur processionem illam, velut cultum diuinum, præsentia sua approbare & stabilire non possint: Quòd contra mandatum & institutionem Christi Sacramentum diuidatur, & ad vsum longè diuersissimum ab institutione transferatur. Oportere autem se Deo magis quàm hominibus, in his conscientiz negocijs, obedire. nec se præiudicare velle suo exemplo, aut facto aliquo damnare doctrinam de his abusibus, in suis Ecclesijs sonantem, quam iuxta C. M. literas Indictionis, in hoc Conuentu proposituri & ex verbo Dei confirmaturi essent. Prolixè etiam causas commemorant, cur conciones suorum Theologorum abrogare ante causæ cognitionem nequeant. Cùm autem Imperator nihil de proposito mutaret: Principes verò subiectissimè orare non desinerent, ne eiusmodi postulatis, quibus salua conscientia assentiri non possent, grauarentur: tandem Imperator mandat, vt causas recusationis suæ, scripto explicatas, quæ primùm sibi exhiberent. Id scriptum altera die, quæ fuit 17. Iunij, à nostris exhibitum est,

ELECTO.

ELECTORIS SAXONIAE ET PRINCIPVM CONIUNCTORVM

Responsio, ad Cæsareæ Maiestatis postulata, De Con-
cionibus verbi Diuini deinceps Augustæ
intermittendis.

INVICTISSIME Imperator, Cæsar Auguste, Domine clementissime. Cum V. C. M. in responso hodie nobis dato petierit, vt C. M. V. grauamina nostra scripto comprehensa exhibeamus, quod C. M. V. accuratius de ijs deliberare possit: Nos quidem, vt subiectissimè C. M. V. mandato pareamus, quod C. M. V. ex commemoratione nostra ore tenus facta clementissimè intellexit, idem hoc scripto C. M. V. rursus indicamus & repetimus, Videlicet Cæsaream M. V. certò ita existimare debere, si comperiremus à concionatoribus nostris nouas opiniones & dogmata in sacris literis non fundata, & sanctæ fidei nostræ Catholicæ aduersantia doceri & spargi: id nos scientes nequaquam laturus, verum ita cum eis acturos esse, vt indignationem grauissimam nostram, dignamq; minimè effugerent animaduersionem.

Hactenus verò nihil aliud deprehendere potuimus, quàm solum Euangelium purum & syncerum ita ab eis doceri & explicari, sicut à vetustis patribus, qui in Christiana Ecclesia probatissimi habentur, prædicatum & expositum est: & sicut C. M. V. Recessus in comitijs Noriberge promulgatis permittit: Quemadmodum ex declaratione nostræ sententiæ & confessione, quam iuxta C. M. V. literas, quibus hic conuentus indictus est, exhibebimus, liquidiſsimè patebit.

Quòd si hæc prædicatio sancti Euangelij tanquam doctrina falsa & impia abrogari & deleri, idq; nostro consensu approbari deberet, horrendum peccatum committeremus coram Domino Deo nostro, (qui verbum suum abnegari non sinit) quòd, vt potè peccatū in Spiritum sanctum, excusari nulla ratione posset.

Nobis etiam miseris & peccato ac omnis generis calamitatibus & periculis assidue obnoxijis hominibus prædicatio verbi diuini ad consolationē conscientiarum nostrarum, & petendum à Deo auxilium summè necessaria est. Vt enim quotidiano cibo & potu ad corporis sustentationem carere non possumus, Ita multò minùs sine prædicatione & annunciatione verbi diuini viuere possumus, cum non in solo pane viuat homo, sed omni verbo, quod egreditur de ore Dei sicuti & C. V. M. locum tenenti, & fratri, Regi Vngariæ ac Bohemiæ, apprimè nobis dilecto, cognato, & Domino clementi vnà cum ceteris C. M. V. commissarijs in comitijs Spira à C. M. V. indictis, idem significauimus.

Quamuis autem & hic aliàs in templis passim publicæ conciones habentur, Tamen scit V. C. M. & alij omnes, magnā de doctrina dissensionem esse. Qua de causa etiam V. C. M. hunc conuentum Imperij indixit cum clementissima significatione, quòd vnius cuiusq; opinio & sententia de religione audiri, & quidquid in vtraq; parte non rectè factum esset, corrigi, & Christiana vnitas & concordia restitui deberet. Quare V. C. M. clementer cogitabit, anne conscientijs nostris consultum esse possit, quòd alibi conciones in hac vrbe habentur, si illas solas audire, & nostras intermittere debeamus.

Quod

Quod si assentiri huic prohibitioni concionum vellemus, sicut V. C. M. omnibus in rebus alijs, quæ verbo gloria & honori Dei non aduersantur, subiectissimè parère cupimus, tum ipsi contra conscientiam condemnare nostram doctrinam, antequam iuxta V. C. M. literas indicationis, in hoc conuentu causa audita, & quid in vtraq; parte non rectè fiat, indicatum erit, cogere mur. Nam V. C. M. pro sua singulari Casarea sapientia facillè existimare potest, si nostras conciones aboleremus, & alias audiremus, tum necessario sequi, vt re ipsa & in effectum fateri cogamur, nostram doctrinam, quia publicè doceri prohibita sit, falsam, & alteram doctrinam, quæ à nobis alibi audiretur, veram esse.

Nam quod abrogari debet, id iuxta V. C. M. literas indicationis, & iuxta cuiuslibet sani hominis rationem, eo ipso statim iniustum & falsum, quod autem illius loco instituitur iustum, & rectum esse iudicatur.

Quo præiudicio de nobis factò quiuis intelligit longiorem tractationem de hoc maximi momenti negocio ad Deum conditorem & animas nostras ac æternam salutem pertinente, non valde necessariam existimatum iri. Quod ex diametro V. C. M. literis interdictionis iam sepe allegatis repugnat, quæ clarissimè demonstrant, vnumquemq; antea audiri, & postea primum, quicquid in vtraq; parte, h. e. in altera parte non minùs quàm in nostra parte, & non tantum in nostra parte, non rectè factū sit, abrogari debere. Quod verò ad V. C. M. fortasse delatum est, à nostra parte noua dogmata & scandali plena doceri: Nos quidem, paulò antè & heri vna voce V. C. M. reuerenter indicauimus: si nostra confessio, iuxta literas indicationis V. C. M. audiretur, rem ipsam demonstraturam esse, nihil aliud à nobis quàm purum Euangelion, sicut probatissimi & prestantissimi Patres secundum scripturas illud interpretati sunt, & nulla noua dogmata à nostris predicari. Fingamus autem, quod tamen contra veritatem diuinam & non conuicti, nequaquàm concedimus, quod nouæ opiniones & abusus aliqui nostræ doctrinæ mixti sint: Tamen vicissim V. C. M. non ignotum est, quàm horrendi noui abusus à sacris literis & sanctorum Patrum doctrinæ & ritibus discrepantes in aduersa parte recepti sint: de quibus totus Christianus orbis & p̃j etiam ante hæc tempora miserabiliter questisunt. Meminit etiam V. C. M. quàm multi & magni abusus V. C. M. in primis V. C. M. comitijs ab omnibus ordinibus propositi sint. Qui cum cæteris & multò grauioribus hucusq; nondum emendati sunt. Quod eam tantum ob causam V. C. M. subiectissimè in memoriam reuocamus, vt V. C. M. clementer inde cognoscat, quàm iniquè hæc negocia apud V. C. M. per aduersarios nostros contra nos agantur.

Confidimus etiam, & certò scimus, neminem, nostrorum concionatorum doctrinæ, offendi bonæ conscientia posse. Quod si quis se offendi ostenderet, nos, sicut heri V. C. M. subiectissimè indicauimus, concionatores nostros vnicuiq; illorum doctrinæ suæ rationem Christianè reddere iubebimus, vt nemo queri de ipsis iuste queat, Grauißimum verò nobis cõram DEO omnipotente futurum esset, si propter eos, qui rationem doctrinæ sibi reddi non petunt, & sine vlla necessitate offenduntur, predicatio sacrosancti Euangelij & veritatis diuinæ consulescere deberet. Cum secundum propria ipsorum iura offendiculum veritati, & non veritas offendiculo cedere debeat. Quàm grauius autem proximum nostrum violata fide & dilectione offensuri essemus, si nos prohibitioni concionum Euangelij assensos esse, & doctrinam nostram re ipsa velut impiam & falsam condemnasse verè spargeretur: V. C. M. & quilibet alius facillè existimare potest, an conscientia nostra coram DEO iusto iudice, excusari possint. Nec V. C. M. vt Christianissimus Casar, vlla modo nobis imponet, vt nos, velut reos impia doctrinæ, iusto iudicio

iudicio & ira DEI, & quidem non conuictos, obnoxios reddamus. Et nos Deum ardentem precabimur, ut clementer nos ab hoc tanto & omnibus alijs malis custodiat. Præterea nuper V.C.M. subiectissimè significauimus, concionatores nostros quotidie finita concione populum diligentissimè ad preces ardentem hortari, cum pro omnibus totius orbis Christiani necessitatibus ad DEVM fundendas, cum verò nominatim, ut V.C.M. tanquam summo Magistratui diuinitus ordinato, & Electoribus, Principibus, Statibus, & nobis, gratiam suam his periculosis temporibus ad ea, quæ DEI gloria & Christiana paci & concordia seruiant, in his comitijs tractanda largiatur. Hanc necessariam admonitionem cum DEVS seuerissimè flagitet, & precipiat, ut pro instanti necessitate ipsum ardentem inuocemus, intermittere profectò piū non est, nec Christianitati vtile esse potest.

Fideliter etiam à nostris concionatoribus monentur & instruuntur auditores contra quadam dogmata, quæ de Sacramentis vulgò in hac vrbe impiè instillantur. Horum aliquos ab errore abduci & DEI gratia conuerti spes est. Quare si conciones nostras abrogari sponte sineremus: nostra conscientia coram DEO nos iudicaret, quòd seductarum animarum rei essemus.

Præterea iam aliquot annis hac causa disputata est, & præcipuè in duobus conuentibus Imperij Spira doctrina Euangelij coram nobis & coniunctis nostris ita publicè & modè prædicata est, ut hoc tempore disputatio ea de re non necessaria sit, ne scandalum, de quo V.C.M. nomine nobis indicatum est, metui possit.

Ad hæc omnia manifestum est, Recessum Spira superiori anno promulgatum, etsi iussu de causis, quas tunc indicauimus, assentiri illi non potuimus, tamen non tantum nobis adimere, quantum nunc prohibitione concionum à nobis flagitatur.

Semper etiam apud V.C.M. antecessores & apud V.C.M. Electoribus & Principibus (nisi quoddam in duobus proximis conuentibus Spira nobis publica templa ad prædicationem Euangelij negata sunt) liberum & non prohibitum fuit, ut singuli suos concionatores verbum DEI in templo coram ipsis & alijs, qui accedere voluerunt, docere sinerent.

Postremò V.C.M. ipsa clementissimè æstimet, siquidem V.C.M. hoc modo, ut instituit, conciones nostras abrogabit, tum omnes ita existimatuos esse, V.C.M. inaudita causa atq; etiam contra V.C.M. literas Indictionis, nulla suscepta tractatione, doctrinam nostram velle abolere. Quam opinionem de C.V.M. nos quidem V.C.M. ut nostri clementissimi Domini nomine spargi doleremus, cum V.C.M. literæ Indictionis per totum Imperium & vltremis innotuerint, & omnes omnium ordinum homines sperent, & à DEO & V.C.M. expectent, ut grauissima hæc religionis causa vera fide & dilectione, solius diuinæ veritatis inquirenda gratia, legitimè cognoscatur & ordine tractetur.

Propter has causas denud V.C.M. Dominum nostrum Clementissimum subiectissimè & humilimè oramus, sicut proximo biduo etiam fecimus, ut V.C.M. hanc nostram Christianam & subiectissimam, fideli & recto corde factam indicationem & cōmemorationem clementissimè consideret, & petitam abrogationem nostrarum concionum, fidei, dilectionis, & nostra conscientia causa benignè remittat: nec aduersum C.M.S. esse patiat, ut, quemadmodum Spira & hactenus in hac vrbe factum est, nostros concionatores publicè docere sinamus. Hoc C.V.M. beneficium vicissim in omnibus alijs reb. ad nostra corpora, fortunas & bona spectantibus, sicut iuxta DEI Verbum & mandatum nos debere agnoscimus, erga V.C.M. ut V.C.M. & Imperij subiectissimus Elector & Principes, omni studio & obedientia promereri conabimur: & nos

erga

*erga V. C. M. ita geremus, ut in ijs, quibus gratificari V. C. M. nostris corporibus & fortunis
subiectissimè possumus, DEO volente, non postremi inueniamur. Actum Augusta 17. Iunij. Au-
no M. D. XXX.*

V. C. M.

subiectissimi,

Iohannes Dux Saxoniz & Elector.
Georgius Marchio Brandeburgensis.
Ernestus Dux Brunf. & Luneburg.
Philippus Landgravius Hassiz.
VVolfgangus Princeps in Anhalt.

Hoc scriptum post meridiem Cæsar cum Senatu Principum communicat: à quibus, re deliberata, delecti ad Electorem Saxoniæ & socios, die 18. Iunij ablegati sunt, obnixè petentes, ut Cæsareæ Maiestati, in intermittendis concionibus, gratificarentur. Id enim Cæf. M. non ab ipsis solum, verum etiam ab aduersarijs flagitare. Quo impetrato, statim Cæsaream Maiestatem, iuxta literas Indictionis, causam Religionis audire & cognoscere velle, & amicis ac pacificis rationibus pro virili componere & sedare.

Electo Saxoniz & socij multis rationibus expositis, cur assentiri bona conscientia non possent: tandem, vrgentibus illis, respondent, Se Cæsareæ Maiestati, in Cæf. Maiestatis vrbe conciones prohibenti obstare non posse. Itaque se tolerare & ferre, quod Cæsareæ Maiestas in hac causa ordinet, sed tamen non approbare bona conscientia posse.

Statim igitur eadem vespera caduceator Cæsareus, præcimente tuba, omnibus concionandi munere in vrbe Augusta interdixit, exceptis ijs, quos Cæsareæ M. ipsa constituisset: Qui plerumq; nudum Euangelij & Epistolæ textum sine explicatione recitabant, & publica Confessione & absolutione addita concludebant.

Id cum ad Lutherum relatum esset, his literis suum iudicium Iohanni Islebio, qui tum Electori Saxoniz à concionibus erat, significauit.

D. MARTINVS LVTHERVS

M. IOHANNI ISLE-

BIO.

DE Interdicto Cæsaris, quo vestras conciones inhibuit, sic sentio, rectè fecisse Principem nostrum, qui in vrbe aliena dominum agnouerit, & dominari non tentauerit, vtcunq; etiam videatur vis ista esse. Malo enim resistere non licet, & CHRISTVS cedere iussit, dicens: Si in vna ciuitate vos persecuti fuerint, fugite in aliam. Item: Exite de domo illa. Sic arbitror Principem, quandoquidem corpore abire non licet, vt membrum Cæsaris, silentio tamen velut fugit in aliam ciuitatem, & exiuit de domo illa. Poterit cum Naaman Syro in templo Nisroch, deniq; apud seipsum legere & colere verbum. Veruntamen res mali exempli est, non scandali quidem. Sed ego hinc suspicor fore, vt finis Comitiorum idem fiat, scil. vt cogat Cæsar Principem abstinere à tota doctrina. Hæ meæ cogitationes sunt: & tunc primùm erit paroxysmus comitialis verus, in quo DEI manus expectanda est, & imploranda. Nam Papistas dæmonibus traditos aliud non posse, quàm furere, certissimum est: premit eos sanguis Abel, & abominaciones suæ indurant eos, vt, nisi sanguinem biberint, viuere non possint.

Philippum hortare, vt Sacrificium Spiritus contriti moderetur, ne non sufficiant tandem sumtus diutius sacrificandi. Solatium quidem est magnum, scire se conteri Spiritu propter optimam causam, propter ipsum DEVM: Vbi dubitare non potest, se placere DEO, velut odorem suauissimum. Sed modus in rebus est, Sacrificium placet, nō exitium. Nec vult DEVS animas perdi. Hoc est Sathanæ additamentum.

Nam quod de Cæsaris clementia speratur, nihil est. Ego cogito Pontifices Cæsarem impulsisse, vt cognosceret causam, vt Apologia nostra audita, denique statuatur quæ velint, & tamen obtineant hanc gloriationem, quod nos satis audierint, & ita calumniam pertinaciæ eò liberius & speciosius vrgeant, vt qui auditi & moniti deniq; Cæsarem non audierimus. Quid enim aliud struit Sathan, & quid boni ex eo speremus? an ignoramus eius cogitationes, vt omnia fucis, mendacijs, astutijs, dolosè sic verset, vt speciosus ipse sit, & Christus fœdissimus? Certè non cum hominib; agitis Augustæ, sed cum ipsissimis portis inferni, ijsq; instructissimis, & exercitatissimis: sed, quod solatur, iracundissimis: Quia iracundi ex cæcati tandem euadere non possunt, quin impingant in sapientiam Dei, *Unde bescheissen sich in der Klugheit/Amen/Amen.*

Dominus IESVS, qui vos omnes isthuc misit confessores & seruos suos, pro quo & ceruices vestras obijcitis, sit vobiscum, Spirituq; suo det vobis testimonium *παραπολις*, vt sciatis & non dubitetis, vos esse confessores suos. Ea fides viuificabit & consolabitur vos: Quia magni Regis estis Legati. Hæc sunt verba fidelia, Amen.

Eadem

Eadem die 18. Iunij, qua decretum Cæsaris de concionibus, Augustæ promulgatum est: Alphonfus Valdesius Hispanus, Erasmi amicus, intimus Cæsaris Secretarius, & Mercurino Cancellario, quem optimè volentem saluti Ecclesiæ & orbis Christiani DEVS pridie Pentecostes 4. Iunij Oeniponte ex hac vita euocauerat, familiarissimus: Philippum, qui pridie cum illo, & Cornelio Sceppero, de Religionis controuersijs contulerat: denuò ad colloquium vocat, ei que exponit, se ante meridiem, commodissima occasione oblata, Cæsarem de omnibus Lutheranorum articulis docuisse, quòd nihil contra fidem aut Ecclesiam Catholicam profiteantur: ac mandasse Cæsarem, vt breuem designationem articulorum, sine vllis ambagibus & disputationibus prolixioribus, sibi exhiberi curaret, vt fundamenta causæ & controuersiarum momenta rectius considerare & expendere posset. Philippus igitur ipsos confessionis articulos, antequam publicè exhiberentur, Alphonso Cæsaris Secretario monstrat: sicut ipse in Epistola quadam narrat, Alphonsum vidisse articulos Confessionis, antequam legerentur. Antitheses verò illæ, quas quidam hoc tempore Cæsari traditas esse fingit, ipsa confessione prolixiores & vehementiores, multis post hunc conuentum annis primùm natæ sunt.

Postridie Philippus Lutherum, de aduentu Cæsaris, & prima ^{supra} de concionibus intermittendis, & colloquijs cum Cornelio Sceppero, & Alphonso Valdesio suis, certiore reddit.

Pridie corporis Christi, quod faustum sit, felixq; Cæsar urbem Augustam vesperi circiter octauam horam est ingressus. Noster Princeps de more prætulitensem. Ibi cum serò admodum (nam pompa tardè procedebat) ventum esset in hospitium Cæsaris, mox petiit, vt conciones intermitterentur. Hac de re postea diebus tribus disputatum est. Neq; enim statim desierunt nostri concionari. Tandem post longam decertationem, decursus est eò, vt Cæsar vtriusq; parti prohiberet conciones. Ipse vnum aliquem iubeat recitare Euangelium, & Epistolam sine explicatione. Ita meo iudicio futurum est, vt magis etiam suam partem Pontificij lædant. Multas causas pro tua prudentia facile colligere poteris.

Sic se habent principia, nihil spei ostenditur ex aula Cæsareana. Nam Campegius tantum est autor, vt vi opprimamur. Neq; quicquam in tota aula est mitius ipso Cæsare. Nam ipse mitigauit acerbissimas sententias Principū, vt mihi narrauit Dux Henricus Brunsvicensis. Duo tantum sunt Principes, qui afficiuntur nostro periculo, Moguntinus, & Brunsvicensis. Palatinus, & Badensis Marchio non adsunt, Bauari mirabiliter insolentes sunt. Orabis igitur Deum

pro nobis. Cornelius inquit, spem se habuisse pacis aliquam, viuo Mercurino. Hoc extincto, neminem esse in aula affirmat, qui authoritate valeat, qui pacis autor sit: sed ludit suo more, ac videtur singulari diligentia cauere, ne veniat in suspicionem nostræ amicitiae. Ideò nihil nos adiuuat.

Est alius quidam Hispanus Secretarius, qui benignè pollicetur, & iam cū Cæsare & Campegio de mea sententia contulit. Sed tota res est *ἐν γούνασι θεοῦ*. Vale.

Die 19. Iunij Imperator ad sacram synaxin in templo S. crucis accessit. post meridiem inter Principes de sessione dissidentes autoritate sua transigit, ita vt in illis comitijs, saluo tamen cuiq; suo iure, nihil turbarum sessionis causa mouerent.

Die XX. Iunij, initium Comitiorum factum, ac primùm Missa de Spiritu Sancto per Archiepiscopum Moguntinum celebrata est, ad quam vocatus etiam Elector Saxoniae, vt officij ratione enssem Imperatori praeferret, cū de missa quid sentiret, antea testatus fuisset, accessit. Post decantatum Symbolum, legatus ad regem Ferdinandum Pontificius, Vincentius Pimpinellus, Archiepiscopus Rossanensis, Concionem latinam, ad Imperatorem & ordines Imperij, de bello Turcis inferendo habuit: Augustæ postea typis publicè expressam. Quæ cū prorsus politica & bellica sit, & ad religionis negotia, in conuentu illo suscepta, nihil ferè pertineat: consultò eam hoc loco omitto, fortasse ad libri huius calcem adiuncturus.

Finito sacro, Imperator cum Electoribus & Principibus ac cæteris Imperij ordinibus in curiam ascendit, & PROPOSITIONEM Deliberationum, in Senatu Imperij tractandarum, ex scripto recitari iubet, in quo, à prima origine, Historiam decem annorum Imperij sui breuiter repetens, duo præcipuè capita ordinum consultationi subijcit: prius de bello Turcico, alterum de

Religionis dissidio componendo.

PROPO-

PROPOSITIO CAESAREAE MAIESTATIS, AVGVSTAE IN

Comitijs anni 1530. die 20. Iunij

facta.

SACRA Cæsarea Maiestas, Dominus noster clementissimus, non dubitat, Cæsareæ ipsius Maiestatis dilectos amicos, agnatos, fratres & consanguineos, Electores, Principes, & omnes, S. Imp. Ordines recenti tenere memoria, ac probè scire, cum Cæsareæ ipsius Maiestas diuina prouidentia, ad dignitatem & fastigium Cæsarei muneris & gubernationem Romani Imperij, consentientibus omnium suffragijs, primùm electa, & deinde Aquisgrani coronata fuisset: quòd statim comitia Imperij VVormatiæ congregari, & negotia Sacri Romani Imperij tum oblata, summa ac clementissima fide suscipi & tractari curarit, & durantibus adhuc comitijs, moto à Cæsareæ ipsius Maiestatis aduersarijs crudeli bello, causas adeo graues & necessarias Cæs. ipsius Maiestati oblatas esse, vt (quamuis diutius commorari in Imperio prorsus antea decreuisset) eius tamen Maiestas in hæreditarium Hispaniæ regnum redire coacta fuerit: quod tamen præscientibus & assentientibus Imperij Ordinibus fecerit, expeditis prius & conclusis omnibus Sacri Imperij negotijs, & consilio ac decreto Ordinum constituto locum tenente & Vicario C. M. fratre Ferdinando Vngariæ & Bohemiæ Rege, & ordinato Senatu Imperij ex Electoribus, Principibus & omnibus alijs statibus, quibus plenariam dederit potestatem, absente illius Maiestate, in Imperio omnia faciendi & decernendi, quæ ad Imperij necessitatem, & decidendas causas quasq; oblatas, non secus quàm si Maiestas eius ipsa præsens adesset (paucis saltem in constitutione exceptis) pertinerent: eosq; non pepercisse vlli curæ, labori ac sumtibus, sed assiduè ea egisse, quæ pro conditione temporum & negotiorum, quæ post Comitia illa VVormatiæ habita Edicto ac statutis VVormatiensibus aduersa, subinde inciderunt: perfici omnino potuerunt.

Ex quo pateat, nihil eorum, quæ ad conseruandam pacem, & iusticiam in Romano Imperio administrandam spectarint, in Maiestate eius iure desiderari potuisse. Quam ob causam quoq; Cæsareæ

rea ipsius M. tranquilliore animo ex Imperio in auita regna sua concessisset.

Postquam autem in Hispanias redijt Cæsarea Maiestas sua: cognouit non solum magnas difficultates & dissensiones ac discordias inter S. Imperij Germanicæ nationis incolas, religionis nomine, & alijs quoq; de causis exortas esse: sed etiam hæreditarium Christiani nominis & fidei hostem Turcæ in aliquot limitibus orbis Christiani, ac in primis aduersus Vngariam, immania omnia machinari ac hostilis impressionis initiū iam fecisse aliquot propugnaculis & arcibus, per quas aditus ipsi pateret, expugnatis. Ideoq; Ludouicum Regem Vngariæ, fratrem & affinem suum, amplissima cum sua, tum communi ordinum totius regni legatione missa ad Cæsareæ Maiestatis suæ locum tenentem & senatum Imperij, & simul ad commissarium & oratorem Cæsareæ Maiestatis, Electores, Principes & Status omnes in comitijs Noribergensibus congregatos, nunciassede impendentibus periculis & calamitatibus, quæ amissio Belgrado & alijs propugnaculis & arcibus Vngariæ captis imminerent: ac inter cetera etiam, disertè significasse, communem Vngarorum, in Turcico bello, cum Statibus Imperij & omnibus Christianis causam esse & eadem omnes pericula manere, & nisi ipsis auxilia idonea mittantur, longè futuros se inferiores, quàm vt illatam à Turca vim repellere possint. Sin verò necessariam opem eis tempestiuè ferant, sperare se, coniunctis Imperij auxilijs, non tantum hostem depulsuros, sed sua quoq; vi ablata recuperaturos esse. Negato autem auxilio, ipsos Turcarum potentia sponte subijci, atque ita vicinis Christianis se deinceps non solum nihil præsidij aut defensionis amplius adferre posse: verum etiā coactum iri, tanquam Christianorum hostes, omnia inimica & hostilia aduersus illos perpetrare. Præterea in eadem legatione eos commemorasse, quomodo olim Christiana Imperia, Constantinopolitanum & Trapezontinum, & regna Bosniæ, Dalmatiæ, & magna pars Croatiæ, ac complura alia regna & nationes, à Turcis subactæ sint, ita vt paucorum annorum spacio Turca potentiam suam adeo amplificarit, vt præter innumeras nationes & regiones alias, duo nobilissima imperia & ultra 20. regna, vi subiugarit, quæ omnia, tristissima & turpissima seruitute oppressa, ipsi parère cogantur.

Hæ tristissima querelæ & imminetia non Vngariæ solum, sed toti etiam Christiano orbi, pericula, adeo Cæsaream ipsius Maiestatem

tem mouerunt, vt, quò celerius periclitantibus subueniretur, eam pecuniam, quam VVormatiæ in comitijs sibi Romam inaugurationis causa proficiscenti ordines Imperij promiserant, totam huic necessariæ defensionì Vngarorum aduersus Turcas impendi sponte mandarit.

Cùm autem non integra summa, sed pars tantùm promissi subsidij tum ad Vngaros inde peruenisset: nec multum eis prodesse potuisset: factum est, vt post expugnatum Belgradum Turci alia propugnacula & castella Vngariæ, miserabili cum clade & calamitate Christianorum occupauerint, & paulò pòst Rhodum quoq; inuaserint, & tandem dura obsidione pressam ad deditiõem coegerint. Quæ duæ arces & propugnacula aduersus Turcas adèò munita fuerunt, vt Christiano orbi non parum in illis præsidij & solatij constitutum fuerit.

Postea denuo robur suum Turca in Vngariam conuertit, & occupatis portubus, multis arcibus & castellis, Regem Ludouicum & ipsius exercitum, ad suscipiendam defensionẽ necessariam coactum, acie vicit. Quo prælio Christianæ copiæ miserabiliter profligatæ, & Rex Ludouicus ipse extinctus est: Turca verò omnes inter Sanû atq; Drauum arces, vrbes & castella vi subegit, & metropolin Vngariæ Budam & Pestum è regione situm, ac plura alia castella & vrbes, prima impressione diripuit & incendit, magnis agminibus Christianorum trucidatis, & superstitibus eorumq; bonis in miserandam seruitutem abductis. Nec tot victorijs & spolijs satius hostis, sed inexplebili cupiditate & siti Christiani sanguinis accensus, immane odium & rabiẽ suam in commune nomen Christianum, & præcipuè aduersus Germanicam nationem conuertit: & Maiestatis suæ regna & ducatus, Croatiam & Carniolam oppressit, & incendijs ac direptionibus regione vastata supra 30. millia hominum vtriusq; sexus abduxit, & qui sequi cum impedimentis non poterant, crudeliter trucidauit.

Et proximo superiori anno 1529. tantis copijs, quantas à temporibus Attilæ, qui flagellũ Dei appellatus est, nunquam collectas fuisse auditum est: rursus Vngariam penetrauit, eaq; denuo miserè vastata, innumerabiles copias suas statim in M. S. Austriacas regiones conuertit, vbi primariam urbem Viennam grauissima obsidione pressam, in angustias extremas redegit, simul etiam ad latera Viennæ, agminibus suis longè lateq; immani rabie omnia versus Lyn-

ecam, vsq; ad flumen Anasum populatus est, & direptionibus ac incendijs omnia vastauit: senes ac iuuenes, pueros & infantes, inhumana crudelitate dissecuit: matronas & virgines, vt antea sæpe accidit, pro consuetudine & libidine sua nefariè stuprauit, & more pecudum vnà cum eorum facultatibus & bonis abegit.

Quamobrem, nisi hæreditarius Christiani nominis ac fidei hostis soluta obsidione retrocessisset: Cæsarea ipsius Maiestas serio decreuerat, & parata erat, rebus omnibus posthabitis, cum omnibus copijs suis in propria persona illi obuiam proficisci, & omnes suas vires & robur in hostem illum propulsandum, transferre, sicut Cæs. ipse M. ad Regem Ferdinandum fratrem, & supremum exercitus Imperij ducem, & Capitaneos ac milites Viennæ circumfessos, vt suum aduentum cum copijs certò expectarent, literis suis testata est. Cum autem Turcas, obsidione soluta, discedere intellexisset, multis grauib; de causis, optimum & vtilissimum fore iudicauit: res in Italia turbatas ante discessum suum pacare, & ad Pontificem, Bononiam proficisci, ac de his & alijs negotijs, salutem totius orbis Christiani, & sanctam fidem nostram concernentibus, coram cum sanctitate illius, consilia conferre, sicut hæc ipsa in literis indictionis horum Comitiorum vberius & fusiùs comprehensa sunt.

Cumq; Cæs. M. deprehendisset, extremam necessitatem, in literis indictionis explicatam, & in primis hæreditarium orbis Christiani hostem Turcam, & Religionis nostræ controuersias, publicum Imperij conuentum flagitare: simul rectissimum ac vtilissimum fore iudicauit, statim Bononiæ coronam Romani Imperij suscipere. Quam, vt omnibus constat, absq; vllius contradictione & impedimento, Romæ accipere, ac inde in C. M. S. Regnum Neapolitanum proficisci, & regni illius grauissima negotia, ad communem regni salutem & C. M. emolumentum summopere spectantia, expedire potuisset. Sed Cæs. M. commodis suis priuatis neglectis, cogitationem omnem, vt consuevit, ad communem orbis Christiani vtilitatem contulit, ac, vt primo quoq; tempore ad hæc comitia accederet, operam enixè dedit.

Et si autem Turca Viennam, Deo prouidente, & virtute fortissimorum ducum & militis præsidarij resistente, expugnare non potuerit: tantæ tamen clades & irreuerabile damnum, Archiducui Austriæ, hostis sæuitia illatum est, vt breui tempore restitui & recu-

PROPOSITIO COMITIORVM.

57

& recuperari nequeat. Deinde licet exercitum suum reduxerit Turca, tamen in limitibus firma præsidia, Bassas & Duces reliquit, qui assiduas interea in Vngariam, Croatiam, & Germaniæ fines ad Stiriam & Carnos, incursiones fecerunt. Nec quidquam certius expectandum est, quàm vt oblata occasione commoda, cum eisdem, vel maioribus etiam copijs, & immaniore sequitæ (siquidem, prohi dolor, coniunctos multis in locis fines cum Christianis habet) in orbem Christianum & Germanicam præcipuè nationem irrumpat, & sine intermissione adfligat & vrgeat, donec funditus eà deleuerit & extirpârit. Quas verò & quàm multas Tyrannus Turcicus, ante & post expugnatam Constantinopolim, vsq; ad paulò antè memoratas Vngariæ clades, occuparit ditiones, arces, vrbes & regiones: quantū humani sanguinis fuderit: quanto perelabefactauerit Christianorum vires, & in quantas angustias orbem Christianum redegerit, id partim suprà expositum, & quia omnibus notum est, querelis & lacrymis potius deplorandum, quàm verbis explicandum erat.

Hanc Turcarum crudelitatem & immanitatem, tot Christianorum populorum & regionum amissione, & tanto sanguine humano nefariè profuso, perpetratam, omnia Christianæ Ecclesiæ membra & Imperij ordines, vera commiseratione meritò expendere, & de præteritis exemplum capere & statuere deberent, Si rursus in hoc negotio, vt antehac, cunctanter & remissè agetur, nec firmiore apparatu & fortioribus animis, immani Turcarum truculentia & impressionibus occurratur, non esse quodd vllam sibi salutem deinceps aut incolumitatē Christiani polliceantur, sed vna provincia Christiana post alteram amissa, expectandum esse, vt Turcicæ potentia breui omnes subijciantur.

Aliquot sanè Imp. comitia & conuentus, absente C. M. de incidentibus Imperij negotijs, ac in primis de immanibus Turcarū impressionibus, & qua ratione illæ auerti possint, celebrati sunt: quibus Cæf. M. etiam ipsa summa voluntate præsens interfuisset, nisi obiecta aduersariorū & hostiū suorum impedimenta, eam hæctenus retraxissent: sicut C. ipsius M. partim viua voce, partim literis per cōmissarios suos, in proximis comitijs, & aliàs indicari & absentia suam excusari curauit. Sed tamen propter Imperij, & Christiani orbis publicam salutem, ac vt Turcicæ clades & alia incōmoda auerti ab Imperio rectius possent: Cæf. M. cum Cæf. M. S. aduersarijs & hostibus, posthabita vtilitate priuata, & multū de suo iure cedens,

inita concordia pacem fecit, & audita Turcæ in Germaniâ impressi-
one, & grauioribus, quàm antehac fuissent vnquam, Imperij diffi-
cultatibus cognitis: diutius reditum suum in Germaniam differre
noluit, atque ita relictis hæreditarijs regnis ac subditis suis, non ex-
iguo cum periculo mari se credidit: & in Italiam, adhuc magna ex
parte hostibus suis plenam, traiecit, eamq; Dei beneficio pacauit.
Quæ res Maiestatem illius etiam aliquantisper remorata fuit, quò
minùs ad indicta Comitìa celerius venire potuerit. sicut hæc ipsa
impedimenta, & causas moræ nuper adhuc Electoribus, Principi-
bus & ordinibus hîc congregatis per literas indicauit.

Intelligit etiam C. Maiestas ipsius, in proximis conuentibus
& comitijs, aliquot notulas & designationes auxiliorum aduersus
Turcas durabilium delineatas esse, quæ multò antè omnibus Impe-
rij Statibus exhibitæ sint, vt singuli eas accuratiùs considerare &
cum subditis expendere, & in proximis comitijs certi aliquid de
perpetuis illis auxilijs determinari & concludi posset: sed nihil in-
terea, ea de re, vt necessitas flagitabat, vel actum vel decretum est,
& tantùm subitaria quædam auxilia aliquoties suscepta fuerunt:
eâq; ex Maiestati suæ destinata ad coronationē Romæ assequendâ,
de consensu ordinum VVormatiæ promissa pecunia, quam tamen
Cæs. M. nullo priuati detrimenti habito respectu, liberaliter ad S.
Imperij & totius Christiani orbis defensionem aduersus Turcas
impendi passa est.

Cùm autem articulus de necessarijs & perpetuis aduersus Tur-
cas auxilijs, omnium primus & præcipuus sit, & non modò ad Sacri
Imperij, verùm etiam totius orbis Christiani salutem plurimum
momenti habeat, ac non leue sit in mora periculum, cùm quælibet
hora dilati auxilij damnosa esse possit, si nō primo quoq; momento
obuiâ eatur atrocissimo hosti, qui inexplibili Christiani sanguinis
siti flagrans nunquam cessat, sed continuo ac indefesso ardore Chri-
stianitatem persequitur & oppugnat, hunc finem vnicè spectans,
vt totam sibi subiuger & tandem funditus extirpet:

Ideo C. M. S. benignissimè & clementissimè petit, vt Electro-
res, Principes & Status Imperij omnes sine vlla longiore mora, cau-
sam istam de durabili ac perpetuo belli contra Turcas apparatu cō-
stituendo, tractandam suscipiant: ac, vt extrema necessitas flagitat,
secundum prædictas & statibus exhibitas notulas, vel alijs commo-
dioribus vijs ac rationibus monstratis, ita deliberent & dirigant, vt
tandem

tandem ineuitabiliter necessaria defensio aduersus Turcas, firmis & perpetuis copijs, ac sumtibus certis, & industria ac fortitudine & efficacitate in rebus gerendis felici, institui, suscipi & vrgeri possit, vt immanissimi Turcæ consilia & conatus, & crudeles orbis Christi ani vastationes, per Dei omnipotentis gratiam auerti & frangi queant, & violenter adempta Christianis Imperia, regna, ditiones, vrbes, arces & oppida recuperentur, ac ipsi Turcæ, tandem etiam in suis ditionibus, fortes Christianorum exercitus experienti, æqua compensatione multiplices & atroces vastationes & sequitia retalientur. Pontifex etiam maximus liberaliter Cæs. M. ipsius promissit, se omnia, quæ proficisci ab eius sanctitate possint, cōsulere & agere, & nihil eorum, quæ vtilia & salutaria esse præsentī negotio poterunt, prætermittere velle.

Adhæc Cæsarea Maiestas quoq; licet pecuniā in comitijs VVor matiensibus, communi ordinum consensu sibi ad iter Romanum & coronationem, promissam, ad hanc necessariam defensionem aduersus Turcas impendendam sponte concesserit, ac recens coronam Imperij, proprio, eoque non exiguo sumtu, acceperit: præter ea immensos sumtus bellorum proximis annis, qui multos auri milliones excedunt, sustinuerit: tamen nihilominus, vt æquum est, clementissimè offert & promittit, se, omnibus regnorum & regionum suarum viribus collatis, vt Cæsare Christiano tali tempore dignum est, declaraturam esse, vt omnes, summi & infimi, re ipsa intelligant, nihil hac in parte in C. eius M. quod ad firma & amplissima auxilia suppeditanda attinet, desiderari potuisse.

Nec dubitat C. eius M. Fratrem Ferdinandum, Vngariæ & Bohemiæ Regem, qui iam totius orbis Christiani, & Germaniæ præsertim, commune aduersus sæuientes Turcas propugnaculum est, sua quoq; persona & suorum regnorum, ditionum ac subditorum viribus cunctis, non minus auxilij & opis ad communem defensionem collaturum esse, quemadmodum hactenus semper fecit, & cursum victoriæ Turcicæ, ne vlteriùs in Germania progredetur, feliciter repressit. Sperat etiam C. M. omnes cæteros Christianos Reges, Principes & potestates, in hoc Christiano negotio, vt communis necessitas flagitat, & ipsos docet, piè & Christianè se gesturos esse, quorum nonnullos iam Cæsarea Maiestas eo nomine requisit, & deinceps etiam, vt causæ necessitas postulabit, appellatura est.

Porro

PROPOSITIO COMITIORVM.

Porro quod ad dissidia & controuersias, de sancta fide & religione Christiana pertinet: magno cum dolore Casarea M. statim post primam inaugurationem in Imperio intellexit, dissidia illa & distractiones, in quibusdam Germania locis exortas esse, & radices alicubi egisse. Quare C. M. tanquam Romanus Imperator & supremus aduocatus & defensor Christianae fidei, religionis, & ecclesiae, pro officij suaratione, in primis Cas. M. ipsius comitijs VVormatiae, de rationibus mature occurrendi hisce difficultatibus, & priusquam alius insiderent & latius manarent, eas auertendi ac praevidendi considerationem accuratam suscepit, ac de consilio & consensu Electorum, Principum, & ceterorum statuum ad haec dissidia & distractiones tollendas, EDICTVM publicum promulgauit, omnino existimans, si Edicto illi obedientia praestaretur, errores illos & incommoda inde secuta, non adeo late propagatum iri.

Sed non considerata hac tota clementissima, maximeq; necessaria & bene deliberata actione, non exigua cum animi sui molestia percepit Casarea Maestas, interea multis modis praedicta clementissima actioni contrahentum esse. vnde non modo reputationis Cas. M. imminutio & contemptus, verum etiam discessio ab omnipotentis DEI mandatis, & aduersus legitimos a Deo constitutos Magistratus contumacia multiplex secuta est. Quae ipsius Imperij ordinibus magno incommodo fuit, & rapinis, incendijs, bellis & alijs malis, Domino Deo summe displicentibus, & sanctae fidei nostrae aduersantibus, & ad commune totius reipublicae exitium spectantibus occasionem praeiuit, sicut multis non obscuris documentis praecipue in proxima Rusticorum seditione & in Anabaptistarum dogmatis & tumultibus apparuit, & deinceps apparere & accidere potest.

Postquam igitur Casarea Maestas, vt dictum est, magno cum dolore animi comperit, hoc dissidium Religionis paulatim latius & periculosius auctum & diffusum esse, neque tot sedulis, praestantibus, & accuratis actionibus susceptis, hactenus sublatum aut compositum esse: cogitauit tandem hoc dissidium non commodius aut salubrius auerti, & rursus in concordiam redigi posse, quam si Casarea Maestas ipsa actioni praesent. Ideoque natia bonitate & clementia, hanc viam iuxta literas Indictionis suscepit, omnino sperans eam ab omnibus intelligentibus probatum iri, & aditum esse praebitum, ad communem concordiam, vt omnia iterum in bonum statum deducantur, & Casarea Maestas, in clementissimo proposito iuuanda salutis publicae possit perseuerare.

Clementissime igitur decreuit Cas. M. hanc causam ita suscipere, deliberare, & concludere, vt non solum de Turcarum irruptionibus in orbem Christianum auertendis, verum etiam de praedicto dissidio & controuersijs sanctae fidei & religionis Christianae tractari & concludi possit & debeat.

Amanter & clementissime ac diligentissime ac serio petens, vt Electores, Principes & ceteri status, in his omnibus, quantum ad vnumquemque pertinet, consentiant, & praeouentum negotij causa, vnusquisque iuxta Cas. Maestatis literas Indictionis, suam opinionem & sententiam de praesentibus FIDEI controuersijs & de abusibus, quos Ecclesiastici contra politicos, & vicissim politici contra Ecclesiasticos, vel inter seipsos fortasse habent, germanice & latine scriptis comprehensas exhibeant, vt haec dissidia & controuersia rectius intelligi & expendi, & ad vnam concordiam & Christianam veritatem citius reduci & componi possint. Et

Hac propositione facta, cum primum de Religione deliberandum

randum esse Principes censuissent: Electori Saxonie & coniunctis Principibus ac statibus mandatum est, ut fidei sue confessionem, & sententiam de abusibus emendandis, scripto comprehensam, Cæsareæ Maiestati exhiberent.

Quatriduo post, 24. Iunii, festo Iohannis Baptistæ, post meridiem, in Senatu Imperij, assidente Carolo Imp. Ferdinando Rege Boëmiæ, & cæteris Electoribus ac Principibus Germaniæ, Cardinalis Campegius, Clementis VII. Pontificis legatus, ad concordiam in Religione & bellum Turcicum Principes cohortans, Orationem habuit, cuius exemplum, ut Augustæ tum in comitijs editum est, subijcio.

ORATIO CARDINALIS CAMPEGII.

S I hac causa, Carole Imperator, Ferdinande Rex Christianiss. vosq. ceteri cuiuscunq. ordinis, dignitatis & gradus illustriss. potentissimiq. Principes, de qua verba facturus sum, mea, non vestra, si priuata, non publica esset: Si ad vnius & non omnium salutem pertineret: veniret profecto mihi in mentem vereri, ne Maiestates & Celsitudines V. me de hac, non quidem pro dignitate, sed paucis tantum differentem audire sustinerent. Sed ab hoc timore reuocat animum meum ea necessitas, quam mihi dicendi materiam vberimam præbere, omnes intelligitis. Serpit enim, reptiq. longius malum tristissimum, quod tot discordijs, dissensionibus & inimicitijs planiorem subinde sternit viam, & latiore aperit fenestram. Atq. sanè hoc, quod in omnium oculis positum est, & multorum pijsimorum hominum animos dolore summo afficit, pluribus verbis demonstrare non necesse habeo, ne, quæ consolidare vulnera ipsa studeo, ea verbis reficere velle videar.

Ed enim curiosis prauorum hominum ingenijs Christiana religio redacta est, ut nunquam penè à primis salutis nostre initijs magis laborauerit, ac tam varijs sectarum turbinibus, eodem in loco, Petri nauicula fluctuauerit, atque hoc ipso tristissimo & luctuosissimo tempore fieri videmus. quæ certè res non aliunde initium sumsit suum, aut progrediendo vires acquiuit tam validas, quàm quòd præceptorum Christi immemores, à vera conseruande in Ecclesia cõcordiæ via declinauerimus. Ipse enim ad patrem suum celestem ardentissimas preces fundens, non tantum eos, quorum fides iam probata: verum etiam, quorum animi adhuc fluctuantes, tamen paulo post credituri essent, complectitur, ut earatione vnum essent, quemadmodum ipse in Patre, & pater in eo. A quo etiam præcepto nec illud alienum est, quòd pro peccatis totius mundi aeterno patri satisfactorius, & ex hac vita migraturus, discipulus postremum dedit mandatum, ut se inuicem diligerent, ex ea mutua dilectione fore affirmans, ut omnes cognoscerent, quòd sui essent discipuli. Verum hoc non tantum ex iam cõmemoratis patet & manifestum euadit scripturæ testimonijs: sed multi alij quoq. sunt Sacrarum literarum loci, ex quibus videre

videre est & animaduertere, Christum nihil frequentius in ore habuisse, & auribus discipulorum suorum sepius & diligentius inculcasse, quam mutua benevolentiam, ardentem dilectionem & charitatem. Ad hoc vas quoque electionis Paulus docuit, charitatem alijs omnibus virtutibus præferri, quod sit vinculum perfectionis, diligere proximum sicut seipsum, & quod hoc omnis lex compleatur, & quod, in quibus non exercetur charitas, illi à vera via aberrantes in vaniloquium delabantur, & tanquam æs sonans ad omne opus bonum inutiles reddantur.

Horum mandatorum, Carole Imperator, Ferdinande Rex Christianiss. ceterique Illustrissimi Principes, si memores fuissetis, illa si penitus oculis nostris introspexissemus & accuratius animis considerassemus, non tot dissensiones ac corruptela, non tam tetra horribilium opinionum confusiones, non tam audaces multorum paradoxorum assertiones, ac denique non tot perniciosi errores ac doctrinae labyrinthi in Ecclesia exorti essent ac radices egissent.

Sed ve in politico regimine, si qui à legibus Magistratus recedentes, ac nouas sibi constitutiones sequendas proponentes, non tantum communem hominum societatem perturbant & irrequietam reddunt: verum etiam horribile ἀναρχίαν in politias introducunt & inuehūt. Ita leuibus ingenijs præditi homines sua potius somnia, quam verbi Diuini oracula proposita habentes, absurda & intoleranda in religione τῶν ὁσῶν nullo non tempore comminiscuntur: & in Ecclesiam ea inuehentes, pijs huius membris, & surculis Christo insertis probanda & sequenda obtrudunt. Quod cum nostris etiam temporibus multi arroganter tentare, & re ipsa aggredi, proh dolor, non sint veriti, eò res processit, vt à Christiana charitate & mutua benevolentia discedentes, in asperissimas inimicitias & acerbissimas contentiones inciderimus.

At qui illa doctrina & rituum quorundam mutatio, non tantum Ecclesiam tristissimè lacerauit: Sed in politiam quoque inuasit & horribiliter est grassata. Vt enim impia dogmata & absurdas opiniones in illam intulit: ita in hanc horribilia, funesta & seua bella atque detestandas elades inuexit, per quas non modò lacerata, & penè excisa vtraque: verum etiam nobilissima Germaniæ prouincia in eum statum est adducta, vt vix vmbra appareat florentissima illius & pulcherrime constitutionis, quam ante annos non ita multos videre licebat.

Cuius calamitati & nutanti atque labanti statui opem ferre cupientes quidam Rom. Pontifices, nullis occasionibus, nullis precibus, nullis ad conuentus Germaniæ missis legationibus efficere & obtinere potuerunt, vt hæc religionis dissidia tollerentur, Ecclesia vulnerata sanaretur, & pax atque concordia inter eiusdem Doctores coalesceret. Quorum infelices, & hæcenus euentum optatum nullum sortiti conatus, et si Clementem huius nominis VII. Pontificem Maximum ac Pastorem vigilantiss. minimè laterent: tamen ne ipse quoque aliquid intentatum reliquisset, vel suo officio non omni ex parte satisfecisset videretur, mihi Legato suo hanc prouinciā demandauit, vt vestris Maiestatibus & Celsitudinibus in hoc pulcherrimo conuentu congregatis præstò essem, atque ad ea, quæ pacis & reconciliationis essent, hortator diligens existerem: ac denique in medium consulendo, res Ecclesiæ collapsas ac penè protritatas & concisas erigerem, sanarem & in integrum restituerem.

Cum enim inuictissimus Imperator Carolus Quintus hæc Comititia, velut præcursorem quendam, instituerit, qui salutare aliquod remedium periculoso & nimis inueterato morbo afferret atque faciat, Clemens quoque septimus, Pontifex Maximus in bonam spem venit fore, vt multi errorem agnoscentes & reiicientes, ad pientissimam matrem Ecclesiam Romanam redeant, hac ratione dissidia Ecclesiæ tam tristia & periculosa componantur, ac denique pristina pax & concordia tot piorum votis, ac tam longo tempore expetita & exoptata, rursus coalescat atque

atque coëat. His enim hæresibus diutius & latius in Ecclesia hærentibus ac serpentibus, & communis tranquillitatis hostibus nõ sublati, neq; Ecclesia ab errore vindicari, neque resp. commode constitui & administrari poterit.

Quod Maiestates & Celsitudines Vestre, Inuictissime Imperator, Christianissime Rex, ceteriq; Illustriss. Principes videntes, simul intelligunt, quàm graue onus, quàm pium atq; sanctum negotium, nostrum omnium humeris sustinendum & transigendum incumbat, ac quanta deniq; maximarum rerum momenta a nostris consilijs pendeant. Quæ nisi expedierimus, Ecclesiæ res nutantes ac vacillantes nisi nostra auctoritate fulcuerimus, hæreticos & communis pacis turbatores nisi iusta animaduersione puniuerimus, nihil aliud futurum esse certò nobis persuadere possumus, quàm totius Ecclesiæ tristissimam confusionem, omnium politiarum sapienter constitutarum extremam eersionem, humanorum cum diuinis turpissimam commixtionem, ac deniq; barbaros & ferocissimos quosq; in pia Christi membra libere grassaturos, nullumq; amplius in his terris humanitati locum reliquum futurum. Si verò his malis tam atrocibus mederi in tempore studebimus: si Ecclesiæ dissidia componere, rixas tollere & animos reconciliare conabimur: si pacem ac tranquillitatem publicam recuperare, & recuperatam confirmare nitemur: Ecclesiæ salus salua & incolumis permanebit, curriculum vitæ in terris & inter homines sine errore absoluemus, tranquillam & honestam vitam agemus, ac deniq; factum & institutum nostrum optimis quibusq; probabimus.

Quæ cum ita sint, sedulo cohortor, fraterneq; admoneo Maiestates ac Celsitudines Vestras, per æternam illam salutem, quam intercedite & mediante Domino nostro Iesu Christo, post hanc mortalem & miseram vitam cõsequemur, vt in ijs quæ ad reconciliationem & pacem publicam faciunt, eam rationem adhibeat, quam prudentissimos viros, ad tam grauem rem componendam & transigendam delectos, habere oportet. Quod vt facilius fieri possit, hæreses tollantur, & animi concilientur, Illustrissimis Electoribus, Principibus & omnibus Imperij ordinibus prima & vnica cura sit, præcipuus labor & serium studiũ Imperatori Inuictissimo obsequi & morem gerere, in omnibus ijs, quæ Maiestas ipsius, de causâ religionis & Christianæ fidei articulis, constituta & rata esse voluerit.

Cuius quanta hætenus de Ecclesiæ & Reip. salute, pace, quiete, concordia & tranquillitate pristina recuperanda, firmanda & conseruanda fuerint consilia, qui labores atq; conatus, ad id perspectum & notum omnibus esse arbitramur, vt nulla hominum malitia, aut inuidorum maledicis voculis, existimatio, auctoritas, nomen, honòrue ipsius in dubiũ vocari, deformari aut ladi posse videatur. Semper. n. in id summo opere incubuit, vt publica bona priuatis anteferreret, salutem Ecclesiæ & Reip. quæreret ac propagaret, ac deniq; actiones & conatus suos omnes, non paucis ijsq; stolidis & omnis recti iudicij expertibus: sed grauib; ac prudentibus viris, Deoq; Opti. Max. corda ac renes scrutanti probaret. Atque hoc ita esse nemini obscurum aut ignotum esse potest, qui diligentiam, pietatem & labores in resarciendis dissidijs & consulendo Reipublicæ cognita & perspecta habet. Sed longum foret, de præstantissimis felicissimi Imperatoris virtutibus sigillatim dicere, quæ cum ita nota & laudata sint, vt alienis verbis ornari non opus habeant, ac Inuictiss. Imperatoris ea sit ingenuitas & modestia, vt se præsentelaudari eas & recenseri nolit, alias, quæ huius meritis addi debebant, prudens prætereò.

Hæc igitur, Germani Principes, cum in Celsitudines Vestras profecta sint Cæ. M. beneficia, hæc cum Inuictissimi Imperatoris in vos consent merita, eam animi gratitudinem in animis vestris repertum iri non dubito, quæ non modò accepta beneficia summis laudibus extollat & prædicet:

& pradicet. verum etiam C. M. in omnibus libentissimè gratificetur & morem gerat. Operam igitur date, Illustrissimi Principes, ut personam, quam sustinetis, & à DEO ipso demandatam prouinciam, Deum solum pra oculis habentes, ita geratis & administretis, ut omnibus & singulis meridiana luce magis clarum & manifestum euadat vos sancta Catholica & Romana Ecclesia (quæ vos filiorum nomine semper est dignata) & cõmunis pacis ac tranquillitatis rationem maximam habuisse. Ego vicissim polliceor omnè operam, inde fessum studiũ, debitam diligentiam & sollicitam curam, in ijs omnibus efficiendis & obtinendis, quæ Pontifex Maximus pro Ecclesia sancta communione & incolumitate, pro pace & tranquillitate publica conseruanda, salutis pietate concedere & impertire poterit.

His de abijciendis erroribus & sanandis Ecclesie vulneribus dictis, ad vos venio, Principes Germani, de altera quoque, particula, & ea quidem pernecessaria verba facturus, ad quam proponendam & explicandam, si ea mihi verba suppetere, quæ animos vestros excitare & mouere possent, ut me non fictitia aut falsa, sed veritatem ipsam dixisse intelligeretis: abunde satis me consecutum esse, ac Christiana Reip. in posterum melius prospectum iri planè mihi persuaderem. Hoc autem in loco nõ tam inconsideratos & incogitantes, neque adèò rerum omnium imperitos & ignaros vos dixerim, qui scire non possitis, hæcenus non semel, sed aliquoties, Dei immortalis templa, domos, sedes, aras, focos, sepulchra maiorum, leges, libertatem, coniuges, liberos, amicos & patriam ipsam in presentissimo periculo versatam ac positam fuisse: vestrum totiusque Imperij iura ferè in immanissimi Turcici Tyranni potestatem venisse, ac campos vestros piorum hominum nefariè trucidatorũ sanguine stagnasse, cumque multa hominum milia in miserabilem seruitutem abegisse. Quam quidem Christianorum hominum stragem tristissimam, tantò magis vestrum omnium animos afficere, angere, contristare & excruciare credo, quantò natura estis & generosiores, & maiori pietate, & humanitate exculti.

Considerate igitur quæso, Illustrissimi Germani Principes, in quem statum turbulentum & tristem, omnes Germanicæ nationes, à truculentissimo Turcarũ Tyranno, adductæ sint, & grauissimis periculis nostrum omnium ceruicibus impendentibus mori, libertatem & salutem communis patriæ acriter defendite, & cum insigni gloria mori, quàm turpissimam seruitutem obire, & summam ignominiam pati, gloriosius & melius iudicate. Nam immanissimum hostem nihil aliud cogitare, aut propositum habere, quàm ut omnes Christiani nominis participes suam potestatem redigat, in seruitutem tristem & miserabilem abigat, & extra naturam finit exterminet, vel ex eo apparet, quòd de inueterato odio, & lupinæ rabie erga Christianos concepta nihil remittit: sed illam auget & confirmat indies, ac plures ditiones, regna & Imperia cum Christianorum omnium summo detrimento & dedecore, suis finibus addit, Imperij terminos extendit ac dilatat, multa nobis adimit, amittit pene nihil, dum nos nobiscum prius funesta & intestina gerimus, nec gentem tam crudelem, efferam barbaram & impiam prius vinci & superari posse credimus, quàm horridis bellis, intestinis inimicitijs, funestisque, diuisionibus ipsi planè concisi, debilitati & afflicti simus. Atque hac ita se habere, nemo est, qui, saluipudore, inficias ire possit, dum multi patriæ flammam, incendium & excidium non modò non perhorrescunt, verum etiam fouere & augere student, ac occidentia mala rursus excitant & inflammant, bellum salutare, pacem perniciosam esse existimantes. Germania igitur in tot ac tam infestas distracta partes & inuicem diuisa ferocissimo hosti commodissimam occasionem præbet armis nos inuadendi, & non tantum necessaria vitæ subsidia auferendi, verum etiam vitam & fortunas nostras petendi. Quæ enim ipsius vis, quæ cedes, incendia, rapina, populationes, vbi-

um excidia, fuga, captiuitates, praeda, sœda atq; inhumana omnia, iam pridem nimis est per-
vulgatum & auditum.

Quarum cladium cōmemoratione, cū aures nostra commoueantur, animi cohorrescant,
& totum corpus stupore quodam obducatur, an non euigilare, & pro communi omnium Christi-
anorum salute excubare, vim & iniuriam illatam propulsare, dulcissimam patriam à tanta ty-
rannide, & summa hostis inmanissimi crudelitate defendere, ac pristinam gloriam & nominis
nostri dignitatem nobis ipsis asserere deberemus?

O nos languidos & segnes! ô nos stupidos & vecordes! ô rigidos & lapidei cordis homi-
nes! Ipse nos tantis cladibus afficit, nobis tot vrbes & castella eripit, cades minatur, seruitu-
tem, bella & exilia denunciat: nos tantis periculis parum moti, ociosi sedemus calamitatis no-
stre spectatores, ac nostra salutis defendenda gratia, cum immanissimo hoste bello decernere
subterfugimus.

Annon ex omnibus circumstantijs colligere & videre est, breui futurum, vt imperio tanti
tyranni subiugemur omnes, liberi nostri, carissima pignora, nobis inspectantibus, quasi per lu-
sum in frustra conscindantur, & coniuges ac filia nostra, teneerrima corpuscula sua, effera imma-
nissimi hostis libidini turpissimas cloacas præbere & substituere cogantur? Hæc cū ante so-
res sint pericula, hæc cū aliquoties nos opprefferint calamitates, cur dormitamus & cuncta-
mur diutius. Quis igitur tantū callum animis & oculis nostris obduxit, vt malatam grauiam &
omnibus cōmunia intelligere & videre non possimus? Qui veternus & sopor vires nostras aded
occupauit, vt ad tantarum rerum auditum expergisci nolimus? Qui noster est immisericors
& durus animus, vt tantis Patrie & omnium Christianorum periculis & calamitatibus non
afficiatur?

Hoc enim tempore, & in hoc negotio, ne lentè, ne cunctanter, ne remissè agamus, cau-
sas habemus grauissimas, cū omnia illa turpia & crudelia flagitia atq; facta, quæ hostis ille
Christiani nominis atrocissimus & sitientissimus, longo nunc tempore in alios exercuit, parua
interiecta moravel in nobis ipsis, vel in posteritate nostra simus experturi. Quæ deinde non tan-
tū auribus audire, quod aliquantò longius à dolore abest, verum hisce, hisce, inquam, oculis no-
stris intueri cogemur. Quæ res quantū omnibus & singulis mœroris, acerbis, doloris & igno-
minia paritura sit, qui non videt ac intelligit, plus quàm cæcus & amens merito censetur.

Si igitur animis vestris aliquis tantum humanitatis sensus inest, si amor erga patriam
(pro cuius incolumitate vitam profundere quis bonus dubitet?) nō planè est extinctus, si libero:
rum, coniugum & amicorum salute afficimini, expergiscamini quaeso, Proceres, expergisca-
mini, inquam, & abiectionibus, funestis ac turbulentis periculosissimisque dissidijs sub-
latis, in vnum animis coalescite, ac ceruicibus humerisque vestris, nisi in disijciendū, auertendis
& propulsandis illis diligentes, vigilantes & circumspecti fueritis, imminentes ac impenden-
tes clades depellite, hostem efferum & immanem eijcite & exterminate ex Germania, ne
Christiani nominis professores ad internecionem omnes deleat, ne nobilissima Germania pro-
vincia, omnis pietatis & doctrina præcipua sedes, trucidatis Christianis & sublati ordinum
gradibus arx fiat blasphemie Mahometica & turpissimum Turcicorum latronum stabulum,
atq; ita hæc in suscipiendo & gerendo contra Turcam bello, mora & ignauia, non modò vobis
sit dedecori, verum etiam summo detrimento & exitio.

Si enim immanissimi hostis libido in innocentes quosq; grassandi & inuadendi non in-
hibita fuerit, si conatibus tam diris & cruentis non obuiam ibitur: si hostis tam potens, saeuus,
E impius,

impius, obscenus, auarus, libidinosus & crudelis non communi Germanorum consensu & coniunctis viribus oppressus, & ex Germania eiectus fuerit: quid quæso nobis omnibus præter captiuitates, fugas, cades, excidia & omnis generis alias calamitates & misérias expectandum erit? quibus oculis hostis insolentissimi victorias tam cruentas intueri poterimus? ac quis denique insatiabilis & inexplebilis libidinis & cupiditatis, omnia subiugandi & funditus perdendi, nisi omnino est futurus?

Non enim est quod suspicemini, ipsum tot victorijs clarum & spolijs auctum, in posterum de odio suo erga Christianos concepto aliquid remissurum, aut regnis subiugatis contentum fore: sed ut fama nimis, proh dolor, certa vagatur, imperium suum insatiabili propagandi & extendendi studio, prima quaq; occasione, validissimo exercitu conscripto, Pannonia fines, & inde Germaniam, aliasq; nationes furibundas & populabundus est inuasurus. Liber enim ei aditus, & expedita patefacta via, cum Buda & Belgrado, ciuitatibus illius regionis munitissimis expugnatis & captis, ac Christianis Principibus intestinis bellis detentis, nemo sit, qui effrenata audacia resistat, impetus ferocissimos inhibeat, aut sancta Ecclesia & communis patria salute afficiatur.

Per Deum igitur obtestor vos, ô Germani Principes, ut aliquando, non alieno, quod sapientis, sed proprio malo edocti, ferrum, quo vos inuicem confoditis & trucidatis, in immanissimos hostes stringatis: validissimas vires, quibus Germania prouinciâ labefactatis, in truculentissimum Tyrannum conuertatis: consilij, quibus in vosmetipsos & viscera vestra sauitis, ad Turcam penitus debellandum, & vestra recuperanda utamini. O ferreos & inhumanos, si ex hoc loco vobis persuaderi non patimini! ô impios & malignos, si pro Dei gloria pugnare & arma capere subterfugitis! ô amentes & inconsideratos, si pericula imminencia non perpenditis! ô cõpõs & crudeles, si liberorum, coniugum & amicorum clade accepta, non afficimini!

Quid enim vos à bello tam necessario, & instituto tam sancto auertere & auocare possitis, non video, cum hostes, cum quibus bella gerere & manus conferere debetis, molles sint & effeminati, vos verò duris assueti laboribus & in pugnis educati: Illi choreis ducendis, vos armis tractandis assuefacti: Illi omnibus rebus destituti & artis militaris ignari, vos militum fortitudine & Ducum peritia excellentes: Illi iniustum bellum gerentes, vos iniurias illatas propersare conantes: Illi aliena appetentes & crudeles, vos vestra defendentes & iustitia studiosi: Illi odio Dei bellum gerentes, vos gloriam Dei à tanti hostis contumelia vindicare conantes: Illi Mahometis mendacis sui propheta opem & auxilium implorantes, vos Seruatoris nostri Iesu Christi virtute & manu iuuari petentes. Quorum igitur conditio nunc melior sit, & quibus instior bellandi causa, nisi res ipsa loqueretur, pluribus & clarioribus argumentis & verbis istud demonstrare & planum facere conarer.

Sed quia de causis, ob quas arma capeffenda & bellum sit gerendum, satis sufficienter dictum esse arbitror: nunc, quibus auxilijs id facilius incipere & felicius perficere possitis, iam additurus.

Primum igitur vestra partis Inuictissimum & potentissimum Imperatorem eum habetis, qui vel instructissimas copias, nutu profligare & abigere, nullo tormentorum genere resistere, arces validissimas expugnare & disijcere, altissimas turres ex imo euertere, ac nullo cinctu gladio, vel galea tectus, fortissimè pugnare & victoria potiri potest. Si, qui sit, quaeritis: DEUS dico, quem tantis Domini nostri Iesu Christi contumelijs irritatum nominis sui gloriam non dicaturum, aut iustissimæ causæ non patrocinaturum esse qui dubitat, non homo, sed belua, non Christianus.

Christianus, sed Turca, non pius, sed deus & merito censetur. Igitur ad ipsum animos vestros tollite, in eum spem ac fiduciam vestram reponite, cum eo stet & cadat & salus, incolumitas, victoria & triumphus vester: ipse vos vestrasque copias armabit spiritu latitiae, ipse vobis bona & utilia consilia suggeret, acies instruet, animos addet, commeatum vel calitus demittet, & omnia alia subministrabit necessaria: modo Maiestatem & nomen ipsius à spurcissimi hostis summa contumelia & blasphemia strenuè & fortiter vindicaveritis.

Quòd si de humanis quoque auxilijs solliciti eritis & questionem institueritis, neque hic quod respondeam, deesse potest. Omnium enim Christianorum Regum & principum etiam exterorum subsidaria & auxiliares copia vobis nequaquam deerunt. Helvetij, gentes fortissima & bellicis rebus gestis clarissima insurgunt, Galli, Britanni, Belgae, auxilio non sunt defuturi, Bohemi, Ungari, Poloni, vires suas coniuncturi, coniunctis animis & armis hostiles conatus elident, hostem profligabunt ac spolijs onusti triumphabundi reuertentur. Nec Clemens Pontifex Maximus vigilantissimus ullis sumptibus in bellum tam pium, iustum & necessarium faciendum parare destinavit: ut de tot Imperij liberis ciuitatibus nihil dicam, quarum vires coniuncta tantam immanissimi hostis vim vel sola sustinere & fortiter replere possent.

Nec de victoria & spolijs reportandi dubitare potestis, quoties tot Principes & Heroes, iuuenta simul & corporis specie atque robore praestantes aspiciatis. Tanta enim est nominis & famae eorum claritas, tanta corporum proceritas & robur, ut, qui eos intuetur, non modò non magnopere formidandos Turcas iure putare: verum etiam certissimam victoriam sibi polliceri possit. Vobis enim peritissimi Duces adsunt, robore & multitudine militum excellitis, vestris hostibus non solum superiores, verum etiam fortiores: iustiorum causam, quam ipsi, defenditis, bellum legitimum geritis, necessitate coacti pugnat, & sumptibus omnibusque alijs rebus ad bellum gerendum necessarijs abundatis. Quae igitur rationes & causa esse possunt, ob quas bellum tam vile, necessarium, gloriosum, pium & honestum detrectetis?

Cur oscitetis? cur hac quasi clausis auribus vobis narrare & occinere patiamini? cur tantarum rerum & miserrimarum cladum commemoratio ne animi vestri non commoueat? Cur hostem tam saeuum, contumeliosum, blasphemum, rabidum & immanem non vlciscamini? proh Germani Principes, gens formidolosa & praepotens, pigrine nunc & socordes eritis, quorum virtus & fortitudo, olim omnibus exteris gentibus, non solum nota, sed & formidolosa fuit? Surdi nunc & inexorabiles, quorum amor & pietas erga Patriam multis commendata monumentis extat? In proprijs sufferendis iniurijs, & patria periculis arcendis tam lenti & cunctantes, qui iniuriam exteris gentibus illatam non solum propulsare, sed & vindicare strenuè studuistis? Quin igitur & nunc idem vobis sit animus, & moras tam perniciosas rumpatis, arma iustissima induatis, hostem è communi patria eiciatis, & animis conciliatis & intestinis bellis sopitis, vires coniungatis, patriam, vrbes, ciuitates, oppida, vicos, arces, domos, focos, libertatem, natos & coniuges vestras à tanti hostis rabie & truculentia, pristina virtute & solito studio atque cura defendatis, ut fluctuosam & miserabilem vitam, tristem seruitutem, filiorum & coniugum contumeliam atque stupram, agrorum populationes, urbium excisiones, ac necem & mortem ipsam effugiat. Si enim Turcos exercitus longius progredi passus fueritis, si Tyrannicos status futurus sit, est querendum: sed an vobis vllus in his terris locus sit futurus reliquus, sollicitè est dispiciendum.

Cum igitur tanta instet necessitas, quanta a multis retro actis annis nulla fuit, cum satis

superq; mutuis vulneribus & intestinis bellis inter vos digladiati sitis, cum satis longo & diuturno dissidio rem eo adduxeritis, ut non tantum Germania, verum etiam exteræ nationes vim & Tyrannidem Turcicam reformidare incipiant: Vestri etiam officij erit, ut, qui horum malorum autores extitistis, vestra prudentia ea rursus sedetis & tollatis, qui vestris manibus vulnera tam periculosa Ecclesia & Reip. inflixistis, ea vestris remedijs atq; cura ad cicatricem reducat, qui in diuersas distracti partes, communis patria & Ecclesia res omnes extremè labefactastis, eas nunc vestra concordia & vnanimi consensu atque consilia rursus erigatis, sarcinatis & consirmetis.

Quod si feceritis, prudentes & prouidi: sin neglexeritis, insipientes & inconsiderati indicabimini. Quod si feceritis, circumspetti & seduli: sin distuleritis, socordes & negligentes existimabimini. Quod si feceritis, communis patria res iuuabit, dignitatem & Maiestatem Imperij Romani amplificabit, & concordiam publicam restituet: sin neglexeritis, eas, quæ reliquæ sunt Germania facultates, prorsus pessundabit, Imperium Romanum vestra virtute partum & acquisitum turpiter amittetis, ac mutuis discordijs ac dissensionibus omnia replebitis.

Igitur cum tantarum calamitatum & cladum tristissima mala, iam in vos vestrosq; sint experrecta, ac nullo alio tempore magis, quàm hoc, publica pax & concordia, inter Principes Germanos, cum ad religionem Christianam defendendam, tum ad propulsandas hostis immensissimi summas iniurias & truculentos conatus infringendos, necessaria fuerit: per ipsam Saluatoris & Redemptoris nostri mortem, per vestram & patriæ vestra salutem & incolumitatem vos obtestor atq; moneo, ut, abiectis erroribus, ac priuatis iniurijs & odijs CHRISTO condonatis, in vnum animis coalescat, ad communis pacis commoda & ornamenta retinenda & augenda, DEI Optimi Maximi gloriam, eiusq; filij, Domini nostri IESV CHRISTI gloriosum nomen, à Turcica contumelia & blasphemia spurcitie vindicandum, communis patriæ libertatem defendendam, Romanum Imperium extendendum, & nominis vestri famam amplificandam & propugnandam, omnia vestra consilia, omnesq; cogitationes & actiones vestras defixas habeatis, tantis spolijs & victorijs Germaniam ornetis, & nos omnes à tristi clade & communi periculo liberetis & defendatis.

Ad quam rem fortiter incipiendam & feliciter perficiendam, Clemens Pontifex Maximus, Petri successor & Pastor vigilantissimus, omnibus hanc expeditionem sequentibus, salutem & benedictionem Apostolicam optat atq; precatur.

DEVS, omnium honorum consiliorum & factorum autor & gubernator, ita regat & gubernet mentes vestras, ut, quæ in his Comitijs agenda suscipitis, & perficienda decernitis, omnia ad ipsius nominis gloriam, Ecclesiæ concordiam, & communis Reipublicæ pacem & tranquillitatem spectent atq; cedant. DIXI.

Huic Cardinalis Campegij orationi, cum Archicancellarius Imperij, Archiepiscopus Moguntinus breuiter respondisset, Cesaream Maiestatem, Regem Ferdinandum, & ceteros Electores ac Principes, omnia quæ tollenda doctorum dissidia, & concordiam ecclesiæ restituendam, & Turcarum rabiem ab orbis Christiano depellendam pertinerent, summa fide & diligentia in his comitijs deliberaturus, & executioni daturus esse:

Postea

Postea legati quinque regionum Austriacarum, infra & supra Anasum, Stiriam, Carinthiam, & Carniolam, de acceptis à Turca superiori autumnio calamitatibus per Sigismundum à Dieterichstein lugubri oratione conquerentes, & auxilia petentes, auditi sunt.

Quibus dimissis, consurgens Elector Saxoniam & coniuncti Principes, se iuxta Cæs. M. mandatum, Confessionem fidei suam, latinè & germanicè scriptam complexos esse, exponunt: quam publicè in confessu Imperij prelegere & Cæs. M. exhibere cupiant. Cæsar sibi tradi scriptum, atque deponi iubet. Illi contra, cum non dubitent, multa de ipsorum doctrina, secus acres habeat, ad Imp. & Principes delata esse, cumque in ea causa, ipsorum non modò existimatio & fortunæ omnes, verum etiam animæ salus vertatur, se publicè audiri subiectissimè petunt. Cæsar se postridie eos domi suæ auditurum esse pollicetur, sed confessionem scriptam sibi statim exhiberi flagitat. Illi denuò, scriptum sibi, donec recitatum sit, relinqui, & in publico omnium Imperij ordinum cōfessu, confessionem suam audiri vehementissimè instant. Tandem Cæsar, ut scriptum, donec recitatum fuerit, retineant, assentitur: verum non in publica audientia, sed in Cæs. M. S. palatio postridie illud recitari iubet.

Id, altera statim die, 25. Iunij, manè, Elector Saxoniam, & Theologi ipsius, Luthero significant, & quæ hæcenus inter Cæs. M. & Electorem Saxoniam in Religionis negotio acta sint, exponunt.

IOHANNES DEI GRATIA DVX SAXONIAE, ELECTOR, &c.

D. MARTINO LVTHE.

RO, S. D.

MINTERMITTERE non possumus, quin clementer vobis, qualis in præsentia causæ nostræ & confessionis verbi Diuini, quam suscepimus, status sit, significemus. Quamprimùm enim Cæsarea Maiestas Augustam ingressa, de equo descendit, à nobis & coniunctis nobiscum in hac causa flagitauit, ut conciones intermittere curaremus. Etsi autem eodem vesperi & postridie Cæs. M. ne id fieret, subiectissimè, indicatis rationibus grauissimis, orauerimus: tamen obtinere illud nequiuimus. Sed tandem nobis indicatum est: C. M. grauibus de causis, utriusque parti conciones prohibere, & tales Concionatores constituere velle, qui Euangelion purè sincereque prædicent, ne quisquam se animæ pabulo salutari destitui, iusto

tui, iuste queri possit. Præterea Regem Vngariæ & Boëmiæ, C. M. fratrem, Fabro etiam concionandi facultatem nõ concessurum esse. Postea Imperator concionibus in tota vrbe interdixit, ac interdictũ illud, in omnibus plateis, per Fecialem, præcinentibus duabus tubis, proclamari mandauit.

Intelligimus autem, Concionatores à Cæsare constitutos, plerumq; non plus quàm nudum textum Euangelij recitare: Cætera, quæ addunt, puerilia & inepta esse. Ita Domino Deo nostro in his comitijs silentium impositum est. Quanquam non tam optimo Cæsari, quàm nostris aduersarijs, ac Ecclesiasticis Principibus, Euangelij hostibus, illud imputemus.

Præterea nos, cum cæteris Principibus & ordinibus in hac causa coniunctis, promittere oportuit, Nos sententiam & confessionem fidei nostram, scripto expositã, exhibituros esse. Sed aduersarij nostri, vt nobis refertur, nihil exhibere, sed Cæsari indicare volunt, se Edicto Cæsareo obtemperasse, & fidem à maioribus acceptam retinuisse & deinceps retenturos esse. Quodd si Papa, vel illius Legatus cum C. M. aliam nouam fidem ipsis tradere vellent: se C. M. sententiam subiectissimè audituros esse.

Ita die Iohannis Baptistæ, cum nostris in religione coniunctis, coram C. M. Rege Boëmiæ, Electoribus & ordinibus in publico confesso comparuimus: ac obtulimus nos, iuxta C. M. mandatum, ad Articulos nostros, latine & Germanicè exhibendos, & Germanicos publicè recitandos. Verùm vt publicè Articuli nostri eo, quo petebamus, modo legerentur, sæpe etiam ac subiectissimè precando, impetrare non potuimus: cum Rex & aduersarij nostri omni conatu id impedirent.

Tantum autem obtinuimus, vt hodie C. M. articulos nostros in C. M. S. palatio audire velit. Quod eam ob causam ita institutum est, ne multi homines interesse recitationi possint.

Omnipotens DEVS deinceps etiam sua gratia nobis adsit, & causæ exitum, ad suam laudem & gloriam, gubernet. Quod ardentibus votis, vt nobis etiam non morientibus facitis, à Deo precabimini. Quæ deinceps agentur, omnia vobis significabimus. Nam clementer vobis & ex animo fauimus.

Datum Augustæ, 25. Iunij, Anno
M. D. XXX.

D. MARTINO LVTHERO

IUSTVS IONAS,

QRATIAM & pacem Dei in Christo: Suspendit hic Cæsar & prohibuit vtrinq; conciones, vbi penè biduo deliberatum est, non contrà faciendum esse, sed ferendum & parendum esse Cæsari mandanti, vt hic in vrbe Imperiali præsertim, cum non solum nobis, sed & Papistis & Sacramentarijs, qui hic regnarunt, interdictum sit concionibus, pacis causa, donec fiat cognitio. Interim Dominicis diebus prælegitur nudus textus Euangeliorum & Pauli. De hac re scripsit tibi Dominus Philippus, & ego quoq; in meis literis significauit.

Hic Cæsar, cum Electoribus & statibus Imperij, conuenit in Prætorio, & audiuit perorantem Cardinalem Campegium, qui hortatus est Germanos, ad concordiam in Religione, & ad bellum gerendum contra Turcas. Nihil nominatim acerbè aut odiosè dixit contra Lutheranos.

Sub idem tempus, mox audita est legatio Austriacorum, qui miserales querelas proposuerunt, de minis & terroribus Turcicis, & in quanto iam discrimine vitæ & bonorum, cum vxoribus, & liberis, singulis versentur momentis. Recitata instructio est a sidente rege Ferdinando.

Erat hic dies etiam præfixus nostris Principibus, vt offerrent articulos suæ Confessionis, quibus subscripserunt noster Elector, iunior Princeps: deinde Marchio Georgius, Ernestus Dux Luneburgensis, Princeps Hafsia, Dominus & Princeps ab Anhalt, Senatus Noribergensis, Senatus Reutlingensis. Landgrauus planè hoc dimicauit & vrsit, vt coram statibus Imperij & Cæsare, articuli prælegerentur & voce recitarentur. Econtrà Rex Ferdinandus, in ipso confesso, prehendit nunc hunc, nunc illum, insufurrans in aurem, nec conqueieuit, donec eo die impediret recitationē. Hodie tamen, hora secunda, non quidem in tam frequenti confesso, sed in cubiculo Cæsaris, coram Principibus quibusdam legentur nostri articuli.

Sumus adhuc in spe, si causam cognosceret clementer Cæsar, de qua haud scio, an vnquā cogniturus sit, sic circumdatus Cardinalibus, sumus, inquam, in spe futurum, vt tu, optime Pater, huc voceris per Heroldum. Nihil possum pronunciare: magnæ sunt disputationes prudentiæ carnis, te contra priuatas insidias & vim non fore tutum. Debebant autem nos animare priora miracula. Equidem ipse nollem te, in hac grauissima causa, subire discrimen & periculum itineris. Dominus gubernabit.

Es sind sechs Cardinal hie/vnd viel Theologen/vnnd Hispanische Bischoffe.

Cardinalis & Episcopus Tridentinus, Saltzburgensis, Cardinalis Moguntinus, Cardinalis & Episcopus Rossanensis, Legatus Papæ ad Ferdinandum, hi quotidie sunt in Palatio Cæsaris, & aliàs examen sacerdotum circumdedit.

eum, vt apes, & exardescunt & inflammantur quotidie nouo odio & inuidia aduersum nos & te, vt ignis in spinis.

Ego scripsi tibi, quomodo liber tuus acceptus sit ille Propheticus & sanctissimus. Sed Deus bone, quid scribere iuuat, si contra miseros nos, hoc tali tempore, hoc factum incidit, vt nullæ literæ reddantur?

Ad Philippum vellem dares creberrimas: mirabili enim est tristitia, nimiumq; ob publicam causam afficitur. Nos hortamur, vt arrepto Psalterio, Dauidicis verbis, alienis verbis, non suis loquatur de hac tanta causa, cum Deo: sed vincit affectus. Ego, Dominus nouit, vitam me tibi debere profiteor, pro tuo Psalterio: adeo nihil consolationis habeo in his agonibus varijs, quam tuum Catechismum, vbi domi Deum meum esse mihi annuncias, & aureos Psalmos, quos, Christo sit gratia, nos intelligimus, & aduersarij iam cæci ignorant, vt commiseratione potius digni sint, quam odio. *Ach Gott / wer dann den künde herglichen / wie viel reicher ist Argula von Stauffen / denn alle die Bischoffe /* qui adeo ignorant Deum, & ignorantur à DEO. Rogo te & obrestor per Christum, nullam omittas occasionem ad me scribendi. Saluta M. Virum: Saluta in tuis literis vxorem tuam, & filiolum & filiolum. Det Christus, si est voluntas in cælo, vt incolumes videamus nostros. Amen. Data Augusta 25. Iunij, Sabbato post Iohannis Baptistæ. Anno 1530.

Lutheri, ad has Ionæ & sequentes Philippi literas, responsum paulò post suo loco intexam.

D. MARTINO LVTHERO PHILIPPVS MELAN- THON.

ITERÆ, in quibus de nostro silentio quereris, magno nos dolore affecerunt. Scripsimus enim satis copiosè singulis hebdomadis. Sed nescio, quo fato accadat hoc malum ad acerbissimas miserrimasq; curas, in quibus hic versamur, vt culpam contrahere videamur, quò minus ad nos scribas.

Cæsar satis benignè salutatur Principem nostrum, ac velim vicissim nostros erga ipsum officiosiores esse. Eade re vtinam iuniorem nostrum Principem admoneres. Nihil ipso Cæsare mitius habet ipsius aula: reliqui omnes crudelissimè nos oderunt.

Fui his diebus apud Saltzburgensem, qui me benè cruciauit longa & Rhetorica commemoratione omnium motuum, qui his annis extiterunt. Adscribit nobis omnia incommoda. Addebat epilogum simpliciter sanguine scriptum.

Hodie

Hodie primum, quod felix faustumq; sit, exhibebuntur nostræ confessionis articuli: Nam haftenus omne tempus consumtum est in procæmij, in propositione, in commemoratione publicorum malorum.

Romæ, soluto Bononiensi conuentu, quædam mula peperit, & partus habuit pedes non vnius generis.

Landgravius probat nostram Confessionem, & subscripsit. Multum proficies, vt spero, si tuis literis confirmabis eum de pane Dominico. Brentius affidebat hæc scribenti, & quidem lacrymans. Is iubebat tibi adscribi salutem. Vale felicissimè, Postridie Iohannis Baptistæ, 25. Iunij, Anno 1530.

Eadem die, 25. Iunij, quæ Sabbati dies fuit, festum Iohannis Baptistæ proximè sequens, post meridiem, Iohannes Dux Saxonæ Elector cum filio Iohanne Friderico, Georgius Marchio Brandenburgensis, Ernestus & Franciscus fratres, Duces Brunsvicensis & Luneburgenses, Philippus Landgravius Hessiæ, VVolfgangus Princeps Anhaltinus, & duarum ciuitatū, Noribergæ & Reutlingæ legati, cōfessionem Fidei, & doctrinæ Christianæ, quæ in ipsorum ditionibus & vrbibus populo proponi soleret, summam, in palatio Cæsaris, assidentibus Carolo, Ferdinando, & omnibus Electoribus ac Principibus, læto & alacri animo ac vultu publicè prælegi ac recitari per Electoris Saxonæ Cancellarium iusserunt: Qui clarè, distinctè, tardè, & voce adeo grandi & sonora eam pronunciauit, vt non tantum in amplissima illa aula, verum etiam in area inferiore & vicinis locis exaudiri potuerit.

Mox autem, exemplum CONFESSIONIS AVGVSTAE Imperatori Carolo recitatæ & exhibitæ, integrum huic expositioni Actorum inferam: vbi prius Iusti Ionæ epistolam, paucis post diebus ad Lutherum datam intexuero, quæ & historiam oblatae confessionis continet, & aliquot epistolis antea recitatis & postea se-

cuturis, non exiguam lucem
adfert.

D. MARTINO LVTHERO

IVSTVS IONAS.

BLATA est Confessio nostra coram Cæsare, Sabbato post Iohannis, quæ reddenda fuerat priore data, nisi Austriacorum oratio per Sigismundum à Dieterichstein, valde lugubris & miserabilis contra Turcas, deplorans obsidionē superioris anni ad Vienne, impedimento fuisset.

Audiebantur nostri Principes in palatio Cæsaris, in loco non admodum spaciofo: capiebat forsan ducentos. Confederat Cæsar & Electores, & absentium Electorum legati vtrinq; Deinde ex utroq; latere alij Principes & ordines Imperij. Recitabat confessionem noster Cancellarius D. Christianus articulatim, distinctē & clarē, ut ab omnibus exaudiretur. Absoluit totam duabus horis. Satis attentus erat Cæsar. Dicitur Episcopus Augustanus in priuatis colloquijs huiusmodi vocem edidisse: Illa quæ recitata sunt, vera sunt, sunt pura veritas, non possumus inficiari.

Propius nunc contemplatus sum faciem ac vultum Cæsaris, quàm antè decennium in conuentu VVormatiensi. Omnia signa in eo Principe digna inesse videntur, liberalis generosi, clementis & verè regij ingenij, ac præcipuè alicuius & innatæ humanitatis. Audiui à quodam magno, qui ipse vnà fuit in confesso & in consilijs: Quoties aliquid vehementius aut durius dicit Ferdinandus, solere Cæsarem eum repræhendere, indicantem Reges decere moderationē & clementiam: se abhorrere à consilijs præcipitatis, & principibus consultorem esse pessimum iracundiæ affectum.

Cæsar sibi fecit nostram Confessionem reddi Italica & Gallica lingua per Alphonsum Valdesium & Alexandrum Schwets. Confessioni tantum subscripserunt Norinberga & Reutlingen. Argentinenses ambierunt aliquoties, ut excepto articulo Sacramenti susciperentur: sed Principes noluerunt. Landtgrauius subscripsit nobiscum.

Episcopus Augustanus dicitur, in senatu etiam reclamasse consilijs salutis.

Salzburgensis dicitur in priuato colloquio hanc vocem edidisse. Vellem Missam reformatam, vellem libertatem incibus & alijs traditionibus esse, & totum ordinem sic stare: sed quòd vnus Monachus debeat nos reformare omnes, hoc est turbare pacem, hoc non est ferendum.

Cancellarius, nos, & alij, consulimus Principibus, ut adeant Cæsarem, & exponant ei breuiter doctrinæ summam, in quo cedere possint, in quo non.

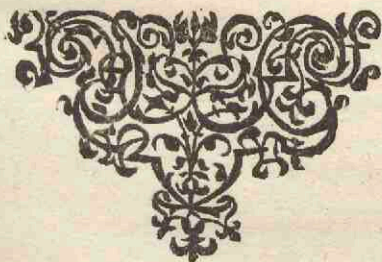
Dominus Philippus conscribit articulos, quos hic conferemus: qui etiam transmittentur tibi, ut reuideas, atq; ipse conscribas. Quod ad meam conscientiam attinet, rogo te, mi charissime Pater, per Iesum Christum, ibi aduigiles, quia agitur de re maxima. Tu enim currus Israël, te Dominus dotaui excellenti dono præ alijs. D. Philippus optimo animo in hac causa cautè & pederentiam

tim ambulat, & quamplurima cupit posthabere publicæ paci. Et proximè de imperio & iurisdictione Episcoporum aliquid rixati sumus: quod apud te sic susurro. Sed hic velis consulere, ne noceat res in omnem posteritatem, & postea nostram vrat conscientiam, *Ich wolt auch/das alles das nachgelassen würde/* per quod non decederet aliquid Christo. Sed non dubito, quin per tuum os Christus, qui per idem os sanctus nobis prædicatus est, reuelabit quid faciendum sit.

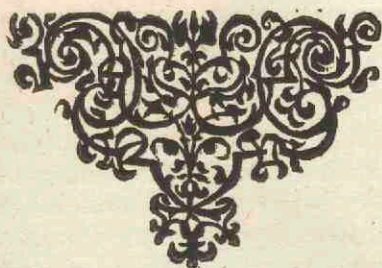
Proximè Cardinalis Saltzburgenfis vocauit Philippum ad priuatum colloquium, per VVolfgangum Stromer Noricum. Qui cùm rediret ab eo benè concalesfactus, secunda hora noctis: manè narrauit nobis, quid essent confabulati. Nihil, inquit, audiui, nisi extremas minas, & tantum non sententiam capitalem. Dixerat Saltzburgenfis, audito vocabulo, Conscientia, *Was Conscientia der Keyser wirt* conturbationem publicam *nicht leiden*. Securi sunt, quasi nullus sit Deus. Mirum quàm confidant in humana potentia, & quàm ipsis videamur formicæ.

Fuimus ego & Philippus apud Cornelium Scepperum, olim exulis Danorum Regis aulicum, nunc Cæsaris Secretarium: Ille dixit (vt falsè & festiuè iocari solet) nos, si pecuniam haberemus, facillè religionem, quam vellemus, emturos ab Italis: Si autem non adesset aurum, tum siccam & aridam futuram etiam nostram. Negat idem vlllo modo fieri posse, vt nunc sic cinctus Cardinalibus & Episcopis Cæsar aliam probet aut amplectatur religionem, quàm Papisticam.

Ad Philippum vellem dares quàm creberrimas literas: Mirabilis enim tristitia est in eo, qua nonnunquam ob publicam causam afficitur. Nos hortamur, vt accepto Psalterio Dauidis, & alienis verbis, non suis loquatur de tanta causa cum Deo: sed vincit magnitudo affectus, &c.

SEQVITVR
CONFESSIO FIDEI EX-
HIBITA INVICTISSIMO IMP.
CAROLO V. CAESARI AVGVSTO IN
COMITIIS AVGVSTÆ, ANNO
M. D. XXX. DIE XXV.
Ivniij.

FRÆ.

CONFESSIO FIDELI EX
 LIBRITA INVICTISSIMO IMP.
 CAROLO V. CAESARI AVGVSTO IN
 COMITIIS AVGVSTAE ANNO
 M. D. XXX. DIE XXV.
 JANV.

PRAEFATIO AD CAESAREM CAROLUM V.

INVICTISSIME Imperator, Caesar Auguste, Domine clementissime. Cum V. C. M. indixerit conuentum Imperij Augusta, vt deliberetur de auxilijs contra Turcam, atrocissimum, hereditarium atq; veterem Christiani nominis ac religionis hostē, quomodo illius scilicet furori & conatibus, durabili & perpetuo belli apparatu, resisti possit: Deinde & de dissensionibus in causa nostra sanctae religionis & Christianae fidei, & vt in hac causa religionis, partiū opiniones ac sententiae inter sese, in charitate, lenitate & mansuetudine mutua, audiantur coram, intelligantur & ponderentur, vt illis, quae vtrinq; in scripturis secus tractata aut intellecta sunt, sepositis & correctis, res illae ad vnam simplicem veritatem & Christianam concordiam componantur & reducantur, vt de cetero à nobis vna, sincera & vera religio colatur, & seruetur, vt, quemadmodum sub vno Christo sumus & militamus, ita in vna etiam Ecclesia Christiana, in vnitae & concordia viuere possimus.

Cumq; nos infra scripti Elector & Principes, cum alijs, qui nobis coniuncti sunt, perinde vt alij Electores & Principes & status ad praefata Comitiae euocati simus: vt Caesareo mandato obediēter obsequeremur, maturē venimus Augustam, et, quod citra iactantiam dictum volumus, inter primos assumimus.

Cum igitur V. C. M. Electoribus, Principibus & alijs statibus Imperij, etiam hic Augusta sub ipsa initia horum Comitiorum inter cetera proponi fecerit, quod singuli status Imperij, vigore Caesarei Edicti, suam opinionem & sententiam in germanica & latina lingua proponere debeant atq; offerre: Et habita deliberatione, proxima feria quarta rursus responsum sit, V. C. M. nos proxima feria sexta Articulos nostrae confessionis pro nostra parte oblaturus esse: Ideo vt V. M. voluntati obsequamur, offerimus in hac religionis causa nostrorum Concionatorum, & nostram confessionem, cuiusmodi doctrinam ex scripturis sanctis, & puro verbo Dei, habemus illi in nostris terris, ducatibus, ditionibus & vrbibus tradiderint, ac in Ecclesijs tractauerint.

Quod si & ceteri Electores, Principes, ac status Imperij, similibus scriptis, Latinis scilicet & Germanicis, iuxta praedictam Caesaream propositionem, suas opiniones in hac causa Religionis prodixerint, hic nos coram V. C. M. tanquam domino nostro clementissimo, paratos offerimus, nos cum praefatis Principibus & amicis nostris de tolerabilibus modis ac vijs amice conferre, vt, quantum honestè fieri potest, conueniamus, & re inter nos partes, citra odiosam contentionem, pacifice agitata, Deo dante, dissensio dirimatur, & ad vnam veram concordem religionem reducat, sicut omnes sub vno Christo sumus, & militamus, & vnum Christum confiteri debemus, iuxta tenorem edicti V. C. M. & omnia ad veritatem Dei perducantur: id quod ardentissimis votis à Deo petimus.

Si autem, quod ad ceteros Electores, Principes & status, vt partem alteram, attinet, hac tractatio causa Religionis, eo modo, quo V. C. M. agendam & tractandam sapienter duxit, scilicet cum tali mutua praesentatione scriptorum, ac sedata collatione, inter nos non processerit, nec aliquo fructu facta fuerit: nos quidem testatum clare relinquimus, hic nihil nos, quod ad Christianam concordiam (quae cum Deo & bona conscientia fieri possit) conciliandam conducere queat, vllō modo detrectare. Quemadmodum & V. C. M. deinde & ceteri Electores, & status

statu Imperij, & omnes, quicunque, sincero religionis amore ac studio tenentur, quicunque hanc causam aequo animo audituri sunt, ex hac nostra & nostrum confessione hoc clementer cognoscere & intelligere dignabuntur.

Cum etiam V. C. M. Electoribus, Principibus et reliquis statibus Imperij, non vna vice, sed saepe clementer significauerit, & in Comitibus Spirensibus, quae anno Domini 1526 habitae sunt, ex data & praescripta forma vestra Caesarea instructionis & commissionis recitari, & publice praelegi fecerit: V. M. in hoc negotio Religionis, ex causis certis, quae V. M. nomine allegatae sunt, non velle quicquam determinare, nec concludere posse, sed apud Pontificem Romanum pro officio V. C. M. diligenter daturam operam de congregando Concilio generali. Quemadmodum idem latius expositum est ante annum, in publico proximo conuentu, qui Spira congregatus fuit: Vbi V. C. M. per Dominum Ferdinandum, Boemiae & Vngariae Regem, amicum & Dominum clementem nostrum, Deinde per Oratorem, & Commissarios Caesareos, haec inter cetera proponi fecit, quod V. C. M. intellexisset & expendisset Locum tenentis V. C. M. in Imperio, & Praesidentis & Consiliariorum in Regimine, & Legatorum ab alijs statibus, qui Ratione conuenerant, deliberationem de Concilio congregando. Et quod iudicaret etiam V. C. M. vtile esse, ut congregaretur Concilium, Et quia causa, quae tum tractabantur inter V. C. M. & Rom. Pontificem, vicina essent concordiae & Christianae reconciliationi, non dubitaret V. C. M. quin Rom. Pontifex adduci posset ad habendum generale Concilium. Ideo significabat V. C. M. se operam daturum, ut praefatus Pont. Max. una cum V. C. M. tale generale Concilium, primo quoque tempore emissis literis publicandum, congregare consentiret.

In euentum ergo talem, quod in causa religionis dissensiones inter nos & partes amice & in charitate non fuerint compositae, tunc coram V. C. M. hic in omni obedientia nos offerimus, ex superabundanti comparituros & causam dicturos in tali generali, libero & Christiano Concilio, de quo congregando in omnibus Comitibus Imperialibus, quae quidem annis Imperij V. C. M. habitae sunt, per Electores, Principes, & reliquos Imperij, semper concorditer actum & congruentibus suffragijs conclusum est. Ad cuius etiam generalis Concilij conuentum, simul & ad V. C. M. in hac longe maxima & grauissima causa, iam antea etiam debito modo & in forma iuris prouocauimus, & appellauimus. Cui appellationi ad V. C. M. simul & Concilium adhuc adheremus, neque eam per hunc vel alium tractatum (nisi causa inter nos & partes, iuxta tenorem Caesareae proxima Citationis amice in caritate composita, sedata, & ad Christianam concordiam reducta fuerit) deferere intendimus. De quo haec etiam sollemniter, & publice protestamur.

ARTICVLI FIDEI PRAE-
CIPVI.

I.

ECCLESIAE magno consensu apud nos docent, Decretum Nicenæ Synodi, de vnitæte essentiæ diuinæ, & de tribus personis, verum & sine vlla dubitatione credendū esse: videlicet, quod sit vna essentia diuina, quæ & appellatur & est DEVS, æternus, incorporeus, impartibilis, immensa potentia, sapientia, bonitate, creator & conseruator omnium rerum, visibilium & inuisibilium, & tamen tres sint personæ, eiusdem essentiæ, & potentiæ, & coæternæ, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus. Et nomine personæ vtuntur ea significatione, qua vsi sunt in hac causa scriptores ecclesiastici, vt significet nō partem aut qualitatem in alio, sed quod propriè subsistit.

Damnant omnes hæreses, contra hunc articulum exortas, vt Manichæos, qui duo principia ponebant, Bonum & Malum. Item Valentianios, Arianos, Eunomianos, Mahometistas & omnes horum similes. Damnant & Samosatenos, veteres & neotericos, qui cum tantum vnā personam esse contendant, de Verbo & de Spiritu sancto astutè & impiè rhetoricantur, quod non sint personæ distinctæ, sed quod Verbum significet verbum vocale, & spiritus, motum in rebus creatum.

II.

Item docent, quod post lapsum Adæ, omnes homines secundum naturam propagati, nascantur cum peccato, hoc est, sine metu Dei, sine fiducia erga Deum, & cum concupiscentia, quodq; hic morbus, seu viciū originis verè sit peccatum, damnans & afferens nunc quoq; æternam mortem, his, qui non renascuntur per baptismum & spiritum sanctum.

Damnant Pelagianos, & alios qui viciū originis negant esse peccatum, & vt extenuent gloriam meriti & beneficiorum Christi, disputant hominem proprijs viribus rationis coram Deo iustificari posse.

III.

Item docent, quod Verbum, hoc est, Filius Dei, assumerit humanam

manam naturam in vtero beatæ Mariæ virginis, vt sint duæ naturæ, diuina & humana, in vnitæte personæ inseparabiliter coniunctæ, vnus Christus, verè Deus & verè homo, natus ex virgine Maria, verè passus, crucifixus, mortuus & sepultus, vt reconciliaret nobis Patrem, & hostia esset non tantum pro culpa originis, sed etiam pro omnibus actualibus hominum peccatis. Idem descendit ad inferos, & verè resurrexit tertia die, deinde ascēdit ad coelos, vt sedeat ad dexteram patris & perpetuò regnet & dominetur omnibus creaturis, sanctificet credentes in ipsum, misso in corda eorum Spiritu sancto, qui regat, consoletur ac viuificet eos, ac defendat aduersus Diabolum, & vim peccati. Idem Christus palàm est rediturus, vt iudicet viuos & mortuos, iuxta symbolum Apostolorum.

III.

Item docent, quòd homines non possint iustificari coram Deo proprijs viribus, meritis aut operibus, sed gratis iustificentur propter Christum per fidem, cùm credunt se in gratiam recipi, & peccata remitti, propter Christum, qui sua morte pro nostris peccatis satisfecit. Hanc fidem imputat Deus pro iusticia coram ipso. Roma. 3. & 4.

V.

Vt hanc fidem consequamur, institutum est ministerium docendi Euangelij, & porrigendi sacramenta. Nam per verbum & Sacramenta, tanquam per instrumenta donatur Spiritus sanctus, qui fidem efficit, vbi & quando visum est Deo, in ijs, qui audiunt Euangelium, scilicet quòd Deus non propter nostra merita, sed propter Christum iustificet hos, qui credunt, se propter CHRISTVM in gratiam recipi.

Damnant Anabaptistas, & alios, qui sentiūt Spiritum sanctum contingere, sine verbo externo, hominibus, per ipsorum præparationes & opera.

VI.

Item docent, quòd Fides illa debeat bonos fructus parere, & quòd oporteat Bona Opera, mandata à Deo, facere, propter voluntatem Dei, non vt confidamus per ea iustificationem coram Deo mereri.

mereri, Nam remissio peccatorum & iustificatio fide apprehenditur, sicut testatur & vox Christi, (Luc. 17.) Cum feceritis hæc omnia, dicite, serui inutiles sumus. Idem docent & veteres scriptores ecclesiastici. Ambrosius enim inquit, Hoc constitutum est à Deo, vt, qui credit in Christum, saluus sit, sine opere, sola fide, gratis accipiens remissionem peccatorum.

VII.

Item docent, quòd vna sancta Ecclesia perpetuò mansura sit. Est autem Ecclesia, congregatio sanctorum, in qua Euangelium rectè docetur, & rectè administrantur Sacramenta. Et ad veram vnitatem Ecclesiæ, satis est consentire de doctrina Euangelij & administratione Sacramentorum. Nec necesse est vbiq; esse similes traditiones humanas, seu ritus aut ceremonias, ab hominibus institutas, sicut inquit Paulus, Vna fides, vnum Baptisma, vnus Deus & pater omnium &c. Eph. 4.

VIII.

Quanquam Ecclesia propriè sit congregatio sanctorum, & verè credentium, tamen cum in hac vita multi hypocritæ & mali admixti sint, licet vti Sacramentis, quæ per malos administrantur, iuxta vocem Christi, (Matth. 23.) Sedent scribæ & Pharisei in cathedra Moysi, &c. Et sacramenta & verbum propter ordinationem & mandatum Christi sunt efficacia, etiam si per malos exhibeantur.

Damnant Donatistas & similes, qui negabant licere vti ministerio malorum in Ecclesia, & sentiebant ministerium malorum inutile & inefficax esse.

IX.

De Baptismo docent, quòd sit necessarius ad salutem, quodq; per Baptismum offeratur gratia Dei, Et quòd pueri sint baptisandi, qui per baptismum oblatis Deo recipiantur in gratiam Dei.

Damnant Anabaptistas, qui improbant Baptismum puerorum, & affirmant pueros sine baptismo saluos fieri.

X.

De Cœna Domini docent, quòd corpus & sanguis Christi verè adsint, & distribuuntur vescantibus in Cœna Domini, & improbant secus docentes.

XI.

De Confessione docent, quòd Absolutio priuata in Ecclesijs retinenda sit, quanquam in confessione non sit necessaria omnium delictorum enumeratio. Est enim impossibilis iuxta Psalmum, (Psal. 18.) Delicta quis intelligit?

XII.

De Pœnitentia docent, quòd lapsis post Baptismum contingere possit remissio peccatorum, quocunq; tempore, cùm conuertuntur. Et quòd Ecclesia talibus redeuntibus ad pœnitentiam, absolutionem impartiri debeat.

Constat autem Pœnitentia propriè his duabus partibus: Altera est, Contritio, seu terrores, incussi conscientie agnito peccato: Altera est, Fides, quæ concipitur ex Euangelio seu absolutione, & credit propter Christum remitti peccata, & consolatur conscientiam, & ex terroribus liberat. Deinde sequi debent bona opera, quæ sunt fructus pœnitentie.

Damnant Anabaptistas, qui negant, semel iustificatos posse amittere Spiritum sanctum. Item qui contendunt, quibusdam tantam perfectionem in hac vita contingere, vt peccare non possint. Damnantur & Nouatiani, qui nolebant absolueret lapsos post Baptismum, redeunt ad Pœnitentiã. Reijciuntur & isti, qui non docent remissionem peccatorum per fidem contingere, sed iubent nos mereri gratiam per satisfactiones nostras.

XIII.

De Vsu Sacramentorum docent, quòd sacramenta instituta sint, non modò vt sint notæ professionis inter homines, sed magis, vt sint signa & testimonia voluntatis Dei erga nos, ad excitandam & cõfirmandam fidem in his, qui vtuntur, proposita. Itaq; vtendum est sacramentis ita, vt fides accedat, quæ credat promissionibus, quæ per sacramenta exhibentur & ostenduntur.

Damnant igitur illos, qui docent, quòd Sacramenta ex opere operato iustificent, nec docent fidem requiri in vsu Sacramentorum, quæ credat remitti peccata.

XIIII.

De ordine Ecclesiastico docent, quòd nemo debeat in Ecclesia publicè

publicè docere, aut sacramenta administrare, nisi ritè vocatus.

XV.

De Ritib. Ecclesiasticis docent, quòd Ritus illi seruandi sint, qui sine peccato seruari possunt, & prosunt ad tranquillitatem & bonum ordinem in Ecclesia, sicut certæ feriæ, festa, & similia.

De talibus rebus tamen admonentur homines, ne conscientia onerentur, tanquam talis cultus ad salutem necessarius sit.

Admonentur etiam, quòd traditiones humanæ, institutæ ad placandum Deum, ad promerendam gratiã & satisfaciendum pro peccatis, aduersentur Euangelio & doctrinæ fidei. Quare vota & traditiones de cibis & diebus &c. institutæ ad promerendam gratiam, & satisfaciendum pro peccatis, inutiles sint & contra Euangelium.

XVI.

De rebus ciuilibus docent, quòd legitimæ ordinationes Ciuiles sint bona opera Dei, quòd Christianis liceat gerere Magistratus, exercere iudicia, iudicare res ex Imperatorijs & alijs præsentibus legibus, supplicia iure constituere, iure bellare, militare, lege contrahere, tenere proprium, insurandum postulanti- bus Magistratibus dare, ducere uxorem, nubere.

Damnant Anabaptistas, qui interdicunt hæc ciuilia officia Christianis. Damnant & illos, qui Euangelicam perfectionem non collocant in timore Dei & fide, sed in deferendis ciuilibus officijs, quia Euangelium tradit iustitiam æternam cordis: Interim nõ dissipat Politiam aut Oeconomiam, sed maximè postulat conseruare tanquam ordinationes Dei, & in talibus ordinationibus exercere caritatem. Itaq; necessariò debent Christiani obedire Magistratibus suis & legibus, nisi cū iubent peccare: tunc enim magis debent obedire Deo quàm hominibus. Acto. 5.

XVII.

Item docent, quòd Christus apparebit in consummatione mundi ad iudicandum, & mortuos omnes resuscitabit, pijs & electis dabit vitam æternam & perpetua gaudia, impios autem homines ac diabolos condemnabit, vt sine fine crucientur.

Damnant Anabaptistas, qui sentiunt, hominibus damnatis ac diabolis finem pœnarum futurum esse. Damnant & alios, qui nunc

spargunt Iudaicas opiniones, quòd ante resurrectionem mortuorum, pij regnum mundi occupaturi sint, ubiq; oppressis impijs.

XVIII.

Delibero arbitrio docent, quòd humana voluntas habeat aliquam libertatem ad efficiendam civilem iusticiam, & diligendas res rationi subiectas. Sed non habet vim sine Spiritu sancto efficiendæ iusticiæ Dei, seu iusticiæ spiritualis, Quia animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei: Sed hæc fit in cordibus, cùm per verbum Spiritus sanctus concipitur.

Hæc totidem verbis dicit Augustinus lib. 3. Hypognosticon. Effesatemur liberum arbitriũ omnibus hominibus, habens quidem iudiciũ rationis, non per quod sit idoneũ, in ijs, quæ ad Deum pertinent, sine Deo aut inchoare, aut certè peragere, sed tantũ in operibus vitæ præsentis, tam bonis quàm etiã malis. Bonis dico, quæ de bono naturæ oriuntur, id est, velle laborare in agro, velle māducare & bibere, velle fabricare domum, vxorem velle ducere, pecora nutrire, artem discere diuersarum rerũ bonarum, velle quicquid bonum ad præsentem pertinet vitam. Quæ omnia non sine diuino gubernaculo subsistunt, imò ex ipso & per ipsum sunt, & esse cœperunt. Malis verò dico, vt est velle Idolũ colere, velle homicidium. &c.

Damnant Pelagianos, et alios, qui docent, quòd sine Spiritu sancto, solis naturæ viribus, possimus Deum super omnia diligere, Item, præcepta Dei facere, quoad substantiam actuum. Quanquam enim externa opera aliquo modo efficere natura possit, potest enim continere manus à furto, à cæde: tamen interiores motus non potest efficere, vt timorem Dei, fiduciam erga Deum, castitatem, patientiam, &c.

XIX.

De causa peccati docent, quòd, tametsi Deus creat & conseruat naturam: tamen causa peccati est voluntas malorum, videlicet diaboli & impiorum, quæ non adiuuante Deo, auertit se à Deo, sicut Christus ait Ioan. 8. Cùm loquitur mendacium, ex seipso loquitur.

XX.

Falsò accusantur nostri, quòd bona opera prohibeant. Nam scripta eorum, quæ extant de decem præceptis, & alia simili argumento, testantur, quòd vtiliter docuerint de omnibus vitæ generibus &

bus & officijs, quæ genera vitæ, quæ opera in qualibet vocatione Deo placeant. De quibus rebus olim parum docebant Concionatores, tantum puerilia & non necessaria opera urgebant, vt certas ferias, certa ieiunia, fraternitates, peregrinationes, cultus sanctorum, rosaria, monachatum & similia. Hæc aduersarij nostri admoniti nunc dediscunt, nec prædicant hæc inutilia opera, vt olim. Præterea incipiunt fidei mentionem facere, de qua olim mirum erat silentium. Etsi non desinunt obscurare doctrinam fidei, cum relinquunt dubias conscientias, aut iubent mereri remissionem peccatorum operibus. Nec docent quod sola fide propter Christum certò accipimus remissionem peccatorum.

Cum igitur doctrina de Fide, quam oportet in Ecclesia præcipuam esse, tam diu iacuerit ignota, quemadmodum fateri omnes necesse est, de fidei iusticia altissimum silentium fuisse in Concionibus, tantum doctrinam operum versatam esse in Ecclesijs, nostri de fide sic admonuerunt Ecclesias:

Principiò, quod opera nostra non possint reconciliare Deum, aut mereri remissionem peccatorum, & gratiam, & iustificationem, sed hanc tantum fide consequimur, credentes quod propter Christum recipiamur in gratiam, qui solus positus est mediator & propitiatorum, per quem reconcilietur pater. Itaq; qui confidit operibus se mereri gratiam, is aspernatur Christi meritum & gratiam, & quærit sine Christo humanis viribus viam ad Deum, cum Christus de se dixerit, Ego sum via, veritas & vita, Ioh. 14.

Hæc doctrina de Fide ubiq; in Paulo tractatur. Eph. 2. Gratia salui facti estis, per fidem, & hoc non ex vobis, Dei donum est non ex operibus, &c.

Et ne quis cauilletur, à nobis nouam Pauli interpretationem excogitari, tota hæc causa habet testimonia Patrum. Nam Augustinus multis voluminibus defendit gratiam, & iusticiam fidei, contra merita operum. Et similia docet Ambrosius de vocatione Gentium, Vilesceret redemptio sanguinis Christi, nec misericordiæ Dei humanorum operum prærogatiua succumberet, si iustificatio, quæ fit per gratiam, meritis præcedentibus deberetur, vt non munus largientis, sed merces esset operantis.

Quamquam autem hæc doctrina contemnitur ab imperitis: tamen experiuntur piæ & pauidæ conscientiæ, plurimum eam consolationis afferre, quia conscientiæ non possunt reddi tranquillæ

pervlla opera, sed tantum fide, cum certo statuunt, quod propter Christum habeant placatum Deum. Quemadmodum Paulus docet, Rom. 5. Iustificati per fidem, pacem habemus apud Deum. Tota hæc doctrina, ad illud certamen perterrefactæ conscientiæ, referenda est, nec sine illo certamine intelligi potest. Quare malè iudicant de ea re homines imperiti, & prophani, qui Christianam iustitiam nihil esse somniant, nisi civilem & philosophicam iustitiam.

Olim vexabantur conscientiæ doctrina operum, non audiebant ex Evangelio consolationem. Quosdam conscientia expulit in desertum, in monasteria, sperantes ibi se gratiam merituos esse per vitam monasticam. Alij alia excogitauerunt opera ad promerendam gratiam, & satisfaciendum pro peccatis. Ideo magnopere fuit opus, hanc doctrinam de fide in Christum tradere, & renouare, ne deesset consolatio pauidis conscientijs, sed scirent fide in Christum apprehendi gratiam, & remissionem peccatorum, & iustificationem.

Admonentur etiam homines, quod hîc nomen fidei non significet tantum historiæ notitiâ, qualis est in impijs & Diabolo, sed significet fidem, quæ credit non tantum historiam, sed etiam effectum historiæ, videlicet hunc articulum, Remissionem peccatorum, quod videlicet per Christum habeamus gratiam, iustitiam & remissionem peccatorum.

Iam qui scit se per Christum habere propitium patrem, is verè nouit Deum, scit se ei curæ esse, inuocat eum. Deniq; non est sine Deo, sicut Gentes. Nam Diaboli & impij non possunt hunc articulum credere, Remissionem peccatorum. Ideo Deum tanquam hostem oderunt, non inuocant eum, nihil boni ab eo expectant. Augustinus etiam de fidei nomine hoc modo admonet lectorem, & docet in scripturis nomen fidei accipi, non pro notitia, qualis est in impijs, sed pro fiducia, quæ consolatur, & erigit perterrefactas mentes.

Præterea docent nostri, quod necesse sit Bona Opera facere, non vt confidamus per ea gratiam mereri, sed propter voluntatem Dei. Tantum fide apprehenditur remissio peccatorum, ac gratia. Et quia per fidem accipitur Spiritus sanctus, iam corda renouantur, & induunt novos affectus, vt parere bona opera possint. Sic enim ait Ambrosius: Fides bonæ voluntatis, & iustæ actionis, genitrix est. Nam humanæ vires, sine spiritu sancto, plenæ sunt impijs affectibus, & sunt

& sunt imbecilliores, quàm vt bona opera possint efficere coram Deo. Ad hæc, sunt in potestate Diaboli, qui impellit homines ad varia peccata, ad impias opiniones, ad manifesta scelera. Quemadmodum est videre in Philosophis, qui & ipsi conati honestè viuere, tamen id non potuerunt efficere, sed contaminati sunt multis manifestis sceleribus. Talis est imbecillitas hominis, cùm est sine fide & sine spiritu sancto, & tantùm humanis viribus se gubernat.

Hinc facillè apparet, hanc doctrinam non esse accusandam, quòd bona opera prohibeat, sed multò magis laudandam, quòd ostendit, quomodo bona opera facere possimus. Nam sine fide, nullo modo potest humana natura, primi aut secundi præcepti opera facere. Sine fide non inuocat Deum, à Deo nihil expectat, non tolerat crucē, sed quærit humana præsidia, confidit humanis præsidijs. Ita regnant in corde omnes cupiditates, & humana consilia, cùm abest fides & fiducia erga Deum. Quare & Christus dixit: Sine me nihil potestis facere, Ioan. 15. & Ecclesia canit, Sine tuo numine, nihil est in homine, nihil est innoxium.

XXI.

De cultu Sanctorum docent, quòd memoria Sanctorum proponi potest, vt imitemur fidem eorum, & bona opera iuxta vocationem, vt Cæsar imitari potest exemplum Dauidis in bello gerendo ad depellendos Turcas à patria. Nam vterq; rex est. Sed scriptura non docet inuocare Sanctos, seu petere auxilium à Sanctis, Quia vnum Christum nobis proponit mediatorem, propiciatorem, Pontificem, & intercessorem. Hic inuocandus est, & promisit se exauditurum esse preces nostras, & hunc cultum maximè probat, videlicet, vt inuocetur in omnibus afflictionibus. 1. Ioh. 2. Si quis peccat, habemus aduocatum apud Deum, &c.

Hæc ferè summa est doctrina apud nos, in qua cerni potest, nihil inesse quod discrepet à scripturis, vel ab Ecclesia Catholica, vel ab Ecclesia Romana, quatenus ex scriptoribus nota est. quod cùm ita sit, inclementer iudicant isti, qui nostros pro hæreticis haberi postulant. Sed dissensio est de quibusdam abusibus, qui sine certa auctoritate in Ecclesias irrepserunt, in quibus, etiamsi qua esset dissimilitudo, tamē decebat hæc lenitas Episcopos, vt propter confessionem, quam modò recensuimus, tolerarent nostros, quia ne Canones quidem tam duri sunt, vt eosdem ritus ubiq; esse postu-

lent, neque similes vnquam omnium Ecclesiarum ritus fuerunt. Quanquam apud nos magna ex parte veteres ritus diligenter seruantur. Falsa enim calumnia est, quod omnes ceremoniæ, omnia vetera instituta, in Ecclesijs nostris aboleantur. Verum, publica querela fuit, abusus quosdam in vulgaribus ritibus hærec. Hi quia non poterant bona conscientia probari, aliqua ex parte correcti sunt.

ARTICVLI, IN QVIBVS RECENSENTVR ABV- SVS MVTATI.

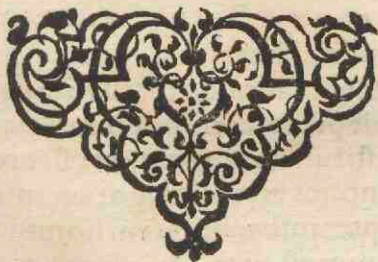
VM Ecclesiæ apud nos, de nullo articulo fidei, differant ab Ecclesia Catholica, tantum paucos quosdam abusus omittant, qui noui sunt, & contra voluntatem Canonum, vicio temporum, recepti, rogamus vt Cæsarea Maiestas clementer audiat, & quid sit mutatum, & quæ fuerint causæ, quod minus coactus sit populus, illos abusus contra conscientiam obseruare. Nec habeat fidem Cæsarea Maiestas istis, qui, vt inflamment odia hominum aduersus nostros, miras calumnias spargunt in populū. Hoc modo, irritatis animis bonorum virorum, initio præbuerunt occasionem huic dissidio, & eadem arte conantur nunc augere discordias. Nam Cæsarea Maiestas haud dubiè comperiet, tolerabiliorem esse formam & doctrinæ & ceremoniarum apud nos, quàm qualem homines iniqui & maleuoli describunt. Porro veritas ex vulgi rumoribus, aut maledictis inimicorum, colligi non potest. Facile autem hoc iudicari potest, nihil magis prodesse ad dignitatem ceremoniarum conseruandam, & alendam reuerentiam, ac pietatem in populo, quàm si ceremoniæ ritè fiant in Ecclesijs.

DE VTRAQVE SPECIE.

IAICIS datur vtraq; species Sacramenti in Cœna Domini, quia hic mos habet mandatum Domini, Matt. 26. Bibite ex hoc omnes. Vbi manifestè præcipit Christus de poculo, vt omnes bibant, & ne quis possit cauillari, quòd hoc ad Sacerdotes tantùm pertineat, Paulus 1. Cor. 11. exemplum recitat, in quo apparet totam Ecclesiam vtraq; specie vsum esse. Et diu mansit hic mos in Ecclesia: nec constat, quando aut quo autore mutatus sit. (tamen si Cardinalis Cusanus recitet, quando sit approbatus) Cyprianus aliquot locis testatur, poculo sanguinem datum esse. Idem testatur Hieronymus, qui ait: Sacerdotes Eucharistiæ ministrant, & sanguinem Christi populis diuidunt. Imò Gelasius Papa mandat, ne diuidatur Sacramentũ, Dist. 2. de Consecratione, cap. Comperimus. Tantùm consuetudo non ita vetus aliud habet. Constat autem, quòd consuetudo contra mandata Dei introducta, non sit probanda, vt testantur Canones, Dist. 8. c. Veritate, cum sequentibus. Hæc verò consuetudo non solum contra scripturam, sed etiam contra veteres Canones & exemplum Ecclesiæ, recepta est. Quare si qui maluerunt vtraq; specie Sacramenti vti, non fuerunt cogendi, vt aliter facerent cum offensio-
ne conscientiæ.

Et quia diuisio Sacramenti non conuenit cum institutione Christi, solet apud nos omitti Processio, quæ
hactenus fieri solita est.

DE

AVGVSTANA CONFESSIO.
DE CONIVGIO SACER
DOTVM.

PUBLICA querela fuit de exemplis Sacerdotum, qui non continebant. Quam ob causam & Pius Papa dixit. se fertur, fuisse aliquas causas, cur ademtum sit Sacerdotibus coniugium, sed multò maiores esse causas, cur reddi debeat. Sic enim scribit Platina: Cū igitur Sacerdotes apud nos publica illa scandala vitare vellent, duxerunt vxores, ac docuerunt, quòd liceat ipsis contrahere matrimonium. Primum, quia Paulus dixit, 1. Cor. 17. Vnusquisq; habeat vxorem suam propter fornicationem. Itē: Melius est nubere quàm vri. Secundò Christus inquit, Matt. 19. Non omnes capiunt verbū hoc: vbi docet, nō omnes homines ad cœlibatū idoneos esse, quia Deus creauit hominē ad procreationē, Gen. 1. Nec est humanæ potestatis sine singulari dono & opere, Dei creationē mutare. Igitur qui nō sunt idonei ad cœlibatum, debent contrahere matrimoniū. Nam mandatum Dei, & ordinationem Dei, nulla lex humana, nullū votum tollere potest. Ex his causis docent Sacerdotes, sibi licere vxores ducere. Cōstat etiā in Ecclesia veteri Sacerdotes fuisse maritos. Nam & Paulus ait, 1. Timo. 3. Episcopum eligendū esse, qui sit maritus. Et in Germania primū ante annos quadringentos, Sacerdotes vi coacti sunt ad cœlibatum, qui quidem adeo aduersati sunt, vt Archiepiscopus Moguntinus publicaturus edictum Romani Pontificis de ea re, penē ab iratis Sacerdotibus per tumultum oppressus sit. Et res gestae est tam inciuiliter, vt non solū in posterum coniugia prohiberent, sed etiam præsentia, contra omnia iura diuina & humana, contra ipsos etiam Canones, factos non solū à Pontificibus, sed à laudatissimis Synodis, distraherentur.

Et cū senescente mundo, paulatim natura humana fiat imbecillior, conuenit prospicere, ne plura vitia serpent in Germaniam. Porro Deus instituit coniugium, vt esset remedium humanæ infirmitatis. Ipsi Canones veterem rigorem interdum posterioribus temporibus, propter imbecillitatem hominum, laxandum esse dicunt: quod optandum est, vt fiat & in hoc negotio. Ac videntur Ecclesijs aliquando defuturi pastores, si diutius prohibeatur coniugium.

Cū

Cùm autem extet mandatum Dei, cùm mos Ecclesiæ notus sit, cùm impurus coelibatus plurima pariat scandala, adulteria, & alia scelera, digna animaduersione boni Magistratus: Tamẽ mirum est, nulla in re maiorem exerceri sæuitiam quàm aduersus coniugium Sacerdotum. Deus præcipit (Ebræ. 13.) honore afficere coniugium. Leges in omnibus rebus publicis benè constitutis, etiam apud Ethnicos maximis honoribus ornauerunt. At nunc capitalibus pœnis excruciantur, & quidem Sacerdotes, contra Canonum voluntatem, nullam aliam ob causam, nisi propter coniugium. Paulus vocat doctrinam Dæmoniorum, quæ prohibet coniugium. 1. Tim. 4. Id facillè nunc intelligi potest, cùm talibus supplicijs prohibitio coniugij defenditur.

Sicut autem nulla lex humana potest mandatum Dei tollere, ita nec votum potest tollere mandatum Dei. Proinde etiam Cyprianus suadet, vt mulieres nubant, quæ non seruant promissam castitatem. Verba eius sunt hæc lib. 1. Epist. 11. Si autem perseuerare non lunt, aut non possunt, melius est vt nubant, quàm vt in ignem delictijs suis cadant: certè nullum fratribus aut sororibus scandalum faciant. Et æquitate quadam vtuntur ipsi Canones erga hos, qui ante iustam ætatem vouerunt, quomodo ferè hactenus fieri consuevit.

DE MISSA.

FALSO accusantur Ecclesiæ nostræ, quòd Missam aboleant: retinetur enim Missa apud nos, & summa reuerentia celebratur. Seruantur & vsitatæ ceremoniæ ferè omnes, præterquam quòd Latinis cantionibus admiscuntur alicubi Germanicæ, quæ additæ sunt ad docendum populum. Nam ad hoc vnum opus est ceremonijs, vt doceant imperitos. Et non modò Paulus præcipit (1. Cor. 14.) vti lingua intellecta populo in Ecclesia, sed etiam ita constitutum est humano iure.

Assuefit populus, vt vnà vtantur Sacramento, si qui sunt idonei: id quoque auget reuerentiam ac religionem publicarum ceremoniarum. Nulli enim admittuntur, nisi antea explorati. Admonentur etiam homines de dignitate & vsu Sacramenti, quantam consolationem afferat pauidis conscientijs, vt discant Deo credere, & omnia

omnia bona à Deo expectare & petere. Hic cultus delectat Deum, talis vsus Sacramentalit pietatem erga Deum. Itaq; non videntur apud aduersarios Missæ maiore religione fieri quàm apud nos.

Constat autem hanc quoque publicam, & longè maximam querelam omnium bonorum virorum diu fuisse, quòd Missæ turpiter prophanarentur collatæ ad quæstum. Neq; enim obscurum est, quàm latè pateat hic abusus in omnibus templis, à qualibus celebrentur Missæ, tantùm propter mercedem aut stipendium, quàm multi contra interdictum Canonum celebrent. Paulus autem grauitè minatur his, qui indignè tractant Eucharistiã, (1. Cor. 11.) cùm ait, Qui ederit panem hunc, aut biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Itaq; cùm apud nos admonerentur Sacerdotes de hoc peccato, desierunt apud nos priuatæ Missæ, cùm ferè nullæ priuatæ Missæ, nisi quæstus causa fierent.

Neq; ignorauerunt hos abusus Episcopi, qui si correxissent eos in tempore, minus nunc esset dissensionum. Antea sua dissimulatione multa vitia passi sunt in Ecclesiam serpere. Nunc serò incipiunt queri de calamitatibus Ecclesiæ, cùm hic tumultus non aliunde sumserit occasionem, quàm ex illis abusus, qui tam manifesti erant, vt tolerari amplius non possent. Magnæ dissensiones de Missa, de Sacramento, extiterunt. Fortasse dat poenas orbis tam diuturnæ prophanationis Missarum, quam in Ecclesijs tot seculis tolerauerunt isti, qui emendare & poterant & debebant. Nam in Decalogo scriptum est, (Exod. 20.) Qui Dei nomine abutitur, non erit impunitus. At ab initio mundi, nulla res diuina ita videtur vnquam ad quæstum collata fuisse, vt Missa.

Accessit opinio, quæ auxit priuatas Missas in infinitum, videlicet, quòd Christus sua passione satisfecerit pro peccato originis, & instituerit Missam, in qua fieret oblatio pro quotidianis delictis, mortalibus & venialibus. Hinc manauit publica opinio, quòd Missa sit opus, delens peccata viuorum & mortuorum ex opere operato. Hic cœptum est disputari, vtrum vna Missa dicta pro pluribus, tantundem valeat, quantum singulæ pro singulis. Hæc disputatio peperit istam infinitam multitudinem Missarum.

De his opinionibus nostri admonuerunt, quòd dissentiant à scripturis sanctis, & lædant gloriam passionis Christi. Nam passio Christi fuit oblatio & satisfactio, non solum pro culpa originis, sed etiam pro omnibus reliquis peccatis, vt ad Hebræos scriptum est (cap.

est (cap. 10.) Sanctificati sumus per oblationem Iesu Christi semel. Item, Vna oblatione consummavit in perpetuum sanctificatos.

Item, scriptura docet, Nos coram Deo iustificari per Fidem in Christum, cum credimus nobis remitti peccata propter Christum. Iam si Missa delet peccata viuorum & mortuorum ex opere operato, contingit iustificatio ex opere Missarum, non ex fide: quod scriptura non patitur.

Sed Christus iubet facere in sui memoriam (Luc. 22.) Quare Missa instituta est, ut fides in ijs, qui utuntur Sacramento, recorderetur, quæ beneficia accipiat per Christum, & erigat & consoletur pauidam conscientiam. Nam id est meminisse Christi, beneficia meminisse, ac sentire quod verè exhibeantur nobis. Nec satis est historiam recordari, quia hæc etiam Iudæi & impij recordari possunt. Est igitur ad hoc facienda Missa, ut ibi porrigatur Sacramentum his, quib. opus est consolatione: sicut Ambrosius ait, Quia semper peccō, semper debeo accipere medicinam.

Cum autem Missa sit talis communicatio Sacramenti, seruatur apud nos vna communis Missa, singulis ferijs atq; alijs etiam diebus, si qui Sacramento velint vri, vbi porrigitur Sacramentum his, qui petunt. Neq; hic mos in Ecclesia nouus est, Nam veteres ante Gregorium non faciunt mentionem priuatæ Missæ. De communis Missa plurimum loquuntur. Chrysostomus ait, Sacerdotē quotidie stare ad altare, & alios ad communionem accersere, & alios arcerere. Et ex Canonibus veteribus apparet, vntum aliquem celebrasse Missam, à quo reliqui presbyteri & Diaconi sumserunt corpus Domini. Sic enim sonant verba Canonis Niceni, Accipiant Diaconi secundum ordinem post presbyteros, ab Episcopo vel à presbytero sacram communionem. Et Paulus de communionem iubet, ut alij alios expectent, ut fiat communis participatio. 1. Cor. 11.

Postquam igitur Missa apud nos habet exemplum Ecclesiæ, ex scriptura & Patribus, confidimus improbari eam non posse, maxime cum publicæ ceremoniæ, magna ex parte similes vñtatis seruentur: tantum numerus Missarum est dissimilis, quem propter maximos & manifestos abusus certè moderari prodesset. Nam olim etiam, in Ecclesijs frequentissimis, non fiebat quotidie Missa, ut testatur historia Tripart. lib. 9. cap. 38. Rursus autem in Alexandria, quarta & sexta feria, scripturæ leguntur, easq; doctores interpretantur, & omnia fiunt præter solennem oblationis morem.

AVGVSTANA CONFESSIO. DE CONFESSIOE.

CONFESSIO in Ecclesijs apud nos, non est abolita. Non enim solet porrigi corpus Domini, nisi antea exploratis & absolutis. Et docetur populus diligentissimè, de fide & absolutionis, de qua antehac tempora magnum erat silentium. Docentur homines, ut absolutionem plurimum faciant, quia sit vox Dei, & mandato Dei pronuncietur. Ornatur potestas clauium, & cōmemoratur, quantam consolationem afferat per terrefactis conscientijs, & quòd requirat Deus fidem, ut illi absolutioni, tanquam voci de Cœlo sonanti, credamus, & quòd illa fides verè consequatur, & accipiat remissionem peccatorum. Antea immodicè extollebantur satisfactiones fidei & meriti Christi, ac iusticiæ fidei nulla fiebat mentio. Quare in hac parte minimè sunt culpandæ Ecclesiæ nostræ. Nam hoc etiam aduersarij tribuere nobis coguntur, quòd doctrina de pœnitentia diligentissimè à nostris tractata ac patefacta sit.

Sed de Confessione docent, quòd enumeratio delictorum non sit necessaria, nec sint onerandæ conscientia cura enumeratione di omnia delicta, quia impossibile est omnia delicta recitare, ut testatur Psalmus 18. Delicta quis intelligit? Item Ieremias Cap. 17. Præuuum est cor hominis & inscrutabile. Quòd si nulla peccata nisi recitata, remitterentur, nunquam ad quiescere conscientia possent, quia plurima peccata neque vident neque meminisse possunt. Testantur & veteres scriptores enumerationem non esse necessariam. Nam in Decretis citatur Chrysostomus, qui sic ait, Non tibi dico, ut te prodas in publicum, neque apud alios te accuses, sed obedire te volo Prophetæ dicenti (Psalm. 37.) Reuela ante Deum viam tuam. Ergo tua confitere peccata apud Deum, verum iudicem, cum oratione. Delicta tua pronuncia non lingua, sed conscientia memoria, &c. Et glossa de pœnitentia, Dist. 5. cap. Consideret, fateatur humani iuris esse confessionem. Verùm confessio, cum propter maximum absolutionis beneficium, tum propter alias conscientiarum vtilitates apud nos retinetur.

AVGVSTANA CONFESSIO.
DE DISCRIMINE CI-
BORVM.

97

PVBLICA persuasio fuit non tantum vulgi, sed etiam docentium in Ecclesijs, quod discrimina ciborum, & similes traditiones humanæ, sint opera vtilia ad promerendam gratiam, & satisfactoria pro peccatis. Et quod sic senserit mundus, apparet ex eo, quia quotidie instituebantur novæ ceremoniæ, novi ordines, novæ feriæ, nova ieiunia, & doctores in templis exigebant hæc opera, tanquam necessarium cultum ad promerendam gratiam, & vehementer terrebant conscientias, si quid omitterent. Ex hac persuasione de traditionibus, multa incommoda in Ecclesia secuta sunt.

Primò obscurata est doctrina de gratia & iustitia fidei, quæ est præcipua pars Euangelij, & quæ maximè oportet extare & eminere in Ecclesia, ut meritum Christi benè cognoscatur, & fides, quæ credit remitti peccata propter Christum, longè supra opera collocetur. Quare & Paulus in hunc locum maximè incumbit, legem & traditiones humanas remouet, ut ostendat iustitiam Christianam aliud quiddam esse, quàm huiusmodi opera, videlicet fidem, quæ credit peccata gratis remitti, propter Christum. At hæc doctrina Pauli penè tota oppressa est per traditiones, quæ pepererunt opinionem, quod per discrimina ciborum, & similes cultus, oporteat mereri gratiam & iustitiam. In pœnitentia nulla mentio fiebat de fide: tantum hæc opera satisfactoria proponebantur. In his videbatur pœnitentia tota consistere.

Secundò, hæ traditiones obscurauerunt præcepta Dei, quia traditiones longè præferebantur præceptis Dei. Christianismus totus putabatur esse observatio certarum feriarum, rituum, ieiuniorum, vestitus. Hæ observationes erant in possessione honestissimi tituli, quod essent vita spiritualis, & vita perfecta. Interim mandata Dei, iuxta vocationem, nullam laudem habebant, quod pater familias educabat sobolem, quod mater pariebat, quod Princeps regabat rempublicam, hæc putabantur esse opera mundana & imperfecta, & longè deteriora illis splendidis observationibus. Et hic error valde cruciavit pias conscientias, quæ dolebant se teneri imperfecto vitæ genere, in coniugio, in magistratibus, aut alijs functionibus

G

bus

bus ciuilibus, mirabantur Monachos & similes, & falsò putabant illorum obseruationes Deo gratiores esse.

Tertiò, Traditiones attulerunt magna pericula conscientijs, quia impossibile erat omnes traditiones seruare, & tamen homines arbitrabantur has obseruationes, necessarios esse cultus. Gerson scribit multos incidisse in desperationem, quosdam etiam sibi mortem consciuisse, quia senserant, se non posse satisfacere traditionibus, & interim consolationem nullam, de iustitia fidei & de gratia, audierant.

Videmus Summistas & Theologos colligere traditiones, & querere *ἐπιτελείας*, vt leuent conscientias: non satis tamen expediunt, sed interdum magis iniiciunt laqueos conscientijs. Et in colligendis traditionibus ita fuerunt occupatæ Scholæ, & cõciones, vt non vacauerit attingere scripturam, & querere vtiliorem doctrinam de fide, de cruce, de spe, de dignitate ciuiliū rerum, de consolatione conscientiarum in arduis tentationibus. Itaq; Gerson & alij quidam Theologi grauitè questi sunt, se his rixis traditionum impediri, quò minùs versari possent in meliore genere doctrinæ. Et Augustinus vetat onerare conscientias huiusmodi obseruationibus, & prudenter admonet Ianuarium, vt sciat eas indifferenter obseruandas esse: Sic enim loquitur.

Quare nostri non debent videri hanc causam temere attigisse, aut odio Episcoporum, vt quidam falsò suspicantur. Magna necessitas fuit de illis erroribus, qui nati erant ex traditionibus malè intellectis, admonere Ecclesias. Nam Euangelium cogit vrgere doctrinam in Ecclesijs de gratia & iustitia fidei, quæ tamen intelligi non potest, si putent homines se mereri gratiam per obseruationes ab ipsis electas.

Sic igitur docuerunt, quòd per obseruationem traditionum humanarum non possimus gratiam mereri, aut iustificari. Quare non est sentiendum, quòd huiusmodi obseruationes sint necessarius cultus.

Addunt testimonia ex scriptura. Christus, Matth. 15. excusat Apostolos, qui non seruauerunt vsitatam traditionem, quæ tamen videbatur de re non illicita, sed media esse, & habere cognationem cum baptismatibus legis, & dicit: Frustra colunt me mandatis hominum. Igitur non exigit cultum inutilem. Et paulò post addit, Omne quod intrat in os, non inquinat hominem, Item, Roma. 14. Regnum

Regnum Dei non est esca aut potus. Coloss. 2. Nemo iudicet vos in cibo, potu, sabbatho aut die festo. Item, Si mortui estis cū Christo ab elementis mundi, Quare tanquam viuentes in mundo decreta facitis? Ne attingas, Ne gustes, Ne cōtrectes. Actor. 15. ait Petrus: Quare tentatis Deum, imponentes iugum super ceruices discipulorum, quod neq; nos neq; patres nostri portare potuimus, sed per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi. Hīc vetat Petrus onerare conscientias pluribus ritibus siue Mosi siue alijs.

Et 1. Timot. 4. vocat prohibitionem ciborum, doctrinam Dæmoniorum, quia pugnat cum Euangelio, talia opera instituire aut facere, vt per ea mereamur gratiam, aut quòd non possit existere Christianismus sine tali cultu.

Hīc obijciunt aduersarij, quòd nostri prohibeant disciplinam & mortificationem carnis, sicut Iouinianus. Verū aliud deprehenditur ex scriptis nostrorum: Semper enim docuerūt de cruce, quòd Christianos oporteat tolerare afflictiones. Hæc est vera, seria & non simulata mortificatio, varijs afflictionibus exerceri, & crucifigi cum Christo.

Insuper docent, quòd quilibet Christianus debeat se corporali disciplina, aut corporalibus exercitijs & laboribus sic exercere & coërcere, ne saturitas, aut desidia extimet ad peccandum, non vt per illa exercitia mereamur gratiam, aut satisfaciamus pro peccatis. Et hanc corporalem disciplinam oportet semper vrgere, non solum paucis & constitutis diebus, Sicut Christus præcipit (Luc. 21.) Caute, ne corpora vestra grauentur crapula. Item, (Matt. 17.) Hoc genus Dæmoniorum non eiicitur nisi ieiunio & oratione. Et Paulus ait: (1. Cor. 9.) Castigo corpus meum, & redigo in seruitutem. Vbi clarè ostendit, se idè castigare corpus, non vt per eā disciplinam mereatur remissionem peccatorum: sed vt corpus habeat obnoxium & idoneum ad res spirituales, & ad faciendum officium iuxta vocationem suam. Itaq; non damnantur ipsa ieiunia, sed traditiones: quòd certos dies, certos cibos, præscribunt cum periculo conscientia, tanquam istiusmodi opera sint necessarius cultus.

Seruantur tamen apud nos pleræq; traditiones, quæ conduciūt ad hoc, vt res ordine geratur in Ecclesia, vt ordo lectionum in Missa, & præcipuæ feriæ. Sed interim homines admonentur, quòd talis cultus non iustificet coram Deo, & quòd non sit ponendum

peccatum in talibus rebus, si omittantur sine scandalo. Hæc libertas in ritibus humanis non fuit ignota patribus: Nam in Oriente alio tempore seruauerunt Pascha, quàm Romæ, & cùm Romani propter hanc dissimilitudinem accusarent Orientem schismatis, admoniti sunt ab alijs, tales mores non oportere ubiq; similes esse. Et Irenæus inquit, Dissonantia ieiunij fidei consonantiam non soluit. Sicut & Dist. 12. Gregorius Papa significat, talem dissimilitudinem non lædere vnitatem Ecclesiæ. Et in historia Tripartita lib. 9. multa colliguntur exempla dissimilium rituum, & recitantur hæc verba: Mens Apostolorum fuit, non de diebus festis sancire, sed prædicare bonam conuersationem & pietatem.

DE VOTIS MONACHORVM.

QUID devotis Monachorum apud nos doceatur, melius intelliget, si quis meminerit, qualis status fuerit Monasteriorum, quàm multa contra Canones in ipsis Monasterijs quotidie fiebāt. Augustini tempore erant libera Collegia. Postea corrupta disciplina, ubiq; addita sunt vota, vt tanquam excogitato carcere, disciplina restitueretur. Additæ sunt paulatim supra vota aliæ multæ obseruationes. Et hæc vincula multis ante iustam ætatem, contra Canones, iniecta sunt. Multi inciderunt errore in hoc vitæ genus, quibus etiamsi nõ deessent anni, tamen iudicium de suis viribus defuit. Qui sic irreti erant, cogebantur manere, etiamsi quidam beneficio Canonum liberari possent. Et hoc accidit magis etiam in Monasterijs Virginum quàm Monachorum, cùm sexui imbecilliori magis parcendum esset. Hic rigor displicuit multis bonis viris ante hæc tempora, qui videbant puellas & adolescentes in Monasteria detrudi propter vitium, videbant quàm infelicitè succederet hoc consilium, quæ scandala pareret, quos laqueos conscientijs iniiceret. Dolebant autoritatē Canonum in re periculosissima omnino negligi & contemni.

Ad hæc mala, accedebat talis persuasio de votis, quam constat etiam olim displicuisse ipsis Monachis, si qui paulò cordatiores fuerunt,

fuerunt, docebant vota paria esse Baptismo, docebant se hoc vitæ genere mereri remissionē peccatorum, & iustificationem coram Deo. Imò addebant, vitam Monasticam non tantum iustitiam mereri coram Deo, sed amplius etiam, quia seruaret non modò præcepta, sed etiam consilia Euangelica.

Ita persuadebāt Monasticam professionem longè meliorem esse Baptismo, vitam Monasticam plus mereri quàm vitam Magistratum, vitam Pastorum & similium, qui in mandatis Dei, sine fastidijs religionibus, suæ vocationi seruiunt. Nihil horum negari potest, extant enim in libris eorum.

Quid fiebat postea in Monasterijs? Olim erant scholæ sacrarum literarum, & aliarum disciplinarum, quæ sunt vtilēs Ecclesiæ: & sumebantur inde pastores, & Episcopi. Nunc alia res est: nihil opus est recitare nota. Olim ad discendum conueniebant: nunc fingunt institutum esse vitæ genus ad promerendam gratiam & iusticiam, imò prædicant esse statum perfectionis, & longè præferunt omnibus alijs vitæ generibus à Deo ordinatis.

Hæc ideo recitauimus, nihil odiosè exaggerantes, vt melius intelligi posset de hac re doctrina nostrorum. Primum de his, qui matrimonia contrahunt, sic docent apud nos, quòd liceat omnibus, qui non sunt idonei ad cœlibatum, cōtrahere matrimonium, quia vota non possunt ordinationem ac mādātum Dei tollere. Est autem hoc mandatum Dei: (1. Cor. 7.) Propter fornicationem habeat vnusquisq; vxorem suam. Neq; mandatum solū, sed etiam creatio Dei cogit hos ad coniugium, qui sine singulari Dei opere non sunt excepti, iuxta illud: (Gene. 2.) Non est bonum homini esse solum. Igitur non peccant isti, qui obtemperant huic mandato & ordinationi Dei. Quid potest contra hæc opponi? Exaggeret aliquis obligationem voti, quantum volet, tamen non poterit efficere, vt votum tollat mandatum Dei.

Canones docent, in omni voto, ius superioris excipi: quare multò minùs hæc vota contra mandata Dei valent.

Quòd si obligatio votorum nullas haberet causas, cur mutari possit, nec Romani Pontifices dispensassent. Neq; enim licet homini obligationem, quæ simpliciter est iuris diuini, rescindere. Sed prudenter iudicauerunt Romani Pontifices, æquitatē in hac obligatione adhibendam esse. Ideo sæpè de votis dispensasse leguntur. Nota est historia de Rege Arragonum, reuocato ex Monasterio. & extant exempla nostri temporis.

Deinde cur obligationem exaggerat aduersarij, seu effectum voti, cum interim de ipsa voti natura filcant, quod debet esse in re possibili, quod debet esse voluntarium, sponte & consultò concessum? At quomodo fit in potestate hominis perpetua castitas, non est ignotum. Et quoruscumque sponte & consultò vouit? Puellæ & adulescentes, priusquam iudicare possunt, persuadentur ad vouendum, interdum etiam coguntur. Quare non est æquum, tam rigide de obligatione disputare, cum omnes fateantur, contra votinaturam esse, quod non sponte, quod inconsultò admittitur.

Plerique Canones rescindunt vota ante annum 15. contracta, quia ante illam ætatem non videtur tantum esse iudicij, ut de perpetua vita cõstitui possit. Alius Canon plus concedens hominum imbecillitati, addit annos aliquot, vetat enim ante annum 18 votum fieri. Sed vtrum sequemur, maxima pars habet excusationem, cuius Monasteria deserant, quia plurimi ante hanc ætatem vouerunt.

Postremò, etiamsi voti violatio reprehendi posset, tamẽ non videtur statim sequi, quod coniugia talium personarum dissoluenda sint. Nam Augustinus negat debere dissolui, 27. quæst. 1. cap. Nuptiarum: cuius non est levis autoritas, etiamsi alij postea aliter senserunt.

Quamquam autem mandatum Dei de coniugio videatur plerisque liberare à votis, tamen afferunt nostri & aliam rationem de votis, quod sint irrita: Quia omnis cultus Dei, ab hominibus sine mandato Dei institutus & electus ad promerendam iustificationem & gratiam, impius est, sicut Christus ait: (Matt. 15.) Frustra colunt me mandata hominum. Et Paulus ubique docet, iustitiam non esse quarendam ex nostris obseruationibus & cultibus, qui sint excoGITATI ab hominibus, sed contingere eam per fidem, credentibus se recipi in gratiam à Deo propter Christum.

Constat autem Monachos docuisse, quod castitiae religiones satisfaciant pro peccatis, mereantur gratiam & iustificationem. Quid hoc est aliud quam de gloria Christi detrahere, & obscurare ac negare iustitiã fidei? Sequitur igitur ista vota vtitata impios cultus fuisse: quare sunt irrita. Nam votum impium, & factum contra mandata Dei, non valet, neque enim decet votum vinculum esse iniquitatis, ut Canon dicit.

Paulus dicit (Gal. 5.) Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Ergo etiam, qui votis iustificari voluit, euacuan-

evacuatur à Christo, & à gratia excidunt. Nam & hi, qui votis tribuunt iustificationem, tribuunt proprijs operibus hoc, quod propriè ad gloriam Christi pertinet. Neq; verò negari potest, quin Monachi docuerint, se per vota & observationes suas iustificari & mereri remissionem peccatorum: imò affinxerunt absurdiora, dixerunt se alijs mutuari sua opera. Hæc si quis velit odiosè exaggerare, quàm multa posset colligere, quorum iam ipsos Monachos pudet? Ad hæc persuaserunt hominibus, facticias religiones esse statum Christianæ perfectionis. An non est hoc iustificationem tribuere operibus? Non est leue scandalum in Ecclesia, populo proponere certum cultum, ab hominibus excogitatum sine mandato Dei, & docere, quòd talis cultus iustificet homines: Quia iustitia fidei, quæ maximè oportet tradi in Ecclesia, obscuratur, cum illæ mirificæ religiones Angelorum, simulatio paupertatis & humilitatis, & coelibatus, offunduntur oculis hominum.

Præterea obscurantur præcepta Dei, & verus cultus Dei, cum audiunt homines, solos Monachos esse in statu perfectionis: quia perfectio Christiana est seriò timere Deum, & rursus cōcipere magnam fidem, & cōfidere propter Christum, quòd habeamus Deum placatum, petere à Deo, & certò expectare auxilium in omnibus rebus gerendis, iuxta vocationem: Interim foris diligenter facere bona opera, & servire vocationi. In his rebus est vera perfectio, & verus cultus Dei, non est in cœlibatu, aut mendicitate, aut veste sordida. Verùm populus concipit multas perniciosas opiniones ex illis falsis præconijs vitæ Monasticæ. Audit sine modo laudari cœlibatum, idèò cum offensione conscientiae versatur in coniugio: Audit solos mendicos esse perfectos, idèò cum offensione conscientiae retinet possessiones, negociatur: Audit consilium Evangelicum esse de non vindicando, idèò alij in priuata vita non verentur vlcisci, audiunt enim consilium esse non præceptum, Alij omnes magistratus & ciuilia officia iudicant indigna esse Christianis.

Leguntur exempla hominum, qui deserto coniugio, deserta Reipublicæ administratione, abdiderunt se in Monasteria. Id vocabant fugere ex mundo, & quærere vitæ genus, quod Deo magis placeret, nec videbant Deo seruiendum esse in illis mandatis, quæ ipse tradidit, non in mandatis, quæ sunt excogitata ab hominibus. Bonum & perfectum vitæ genus est, quod habet mandatum Dei. De

his rebus necesse est admonere homines. Et ante hæc tempora reprehendit Gerson errorem Monachorum de perfectione, & testatur suis temporibus nouam vocem fuisse, quòd vita Monastica sit status perfectionis.

Tam multæ impiæ opiniones hærent in votis, quòd iustificent, quòd sint perfectio Christiana, quòd seruent consilia & præcepta, quòd habeant opera supererogationis. Hæc omnia, cū sint falsa & inania, faciunt vota irrita.

DE POTESSTATE ECCLESIASTICA.

Magnæ disputationes fuerunt de potestate Episcoporum, in quibus nonnulli incommodè commiscuerunt potestatem Ecclesiasticam, & potestatem gladij. Et ex hac confusione maxima bella, maximi motus extiterunt, dum Pontifices, freti potestate clauium, nō solum nouos cultus instituerunt, reservatione casuum, violentis excommunicationibus conscientias onerauerunt, sed etiam regna mundi transferre, Imperatoribus adimere imperium conati sunt. Hæc vitia multò antè reprehenderunt in Ecclesia homines pij & eruditi. Itaq; nostri, ad consolandas conscientias, coacti sunt ostendere discrimen Ecclesiasticæ potestatis, & potestatis gladij, & docuerunt vtrāq; propter mandatum Dei, religiosè venerandam & honore afficiendam esse, tanquam summa Dei beneficia in terris.

Sic autem sentiunt, Potestatem clauium, seu potestatem Episcoporum, iuxta Euangelium, potestatem esse seu mandatum Dei, prædicandi Euangelij, remittendi & retinendi peccata, & administrandi Sacramenta. Nam cum hoc mandato Christus mittit Apostolos (Ioh. 20.) Sicut misit me pater, ita & ego mitto vos. Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis peccata, retenta sunt. Marc. 16. Ite, prædicate Euangelium omni creaturæ, &c.

Hæc potestas tantum exercetur docendo seu prædicando verbum, & porrigendo Sacramenta, vel multis, vel singulis iuxta vocationem, quia conceduntur non res corporales, sed res æternæ.

na, iusticia æterna, Spiritus sanctus, vita æterna. Hæc non possunt contingere nisi per ministerium verbi & Sacramentorum, sicut Paulus dicit (Roman. 1.) Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti. Itaque cum potestas Ecclesiastica concedat res æternas, & tantum exerceatur per ministerium verbi, non impedit politicam administrationem: sicut ars canendi nihil impedit politicam administrationem. Nam politica administratio versatur circa alias res quam Euangelium. Magistratus defendit non mentes, sed corpora & res corporales aduersus manifestas iniurias, & coercet homines gladio, & corporalibus pœnis, ut iustitiam civilem & pacem retineat.

Non igitur commiscendæ sunt potestates, Ecclesiastica & civilis. Ecclesiastica suum mandatum habet Euangelij docendi, & administrandi Sacramenta. Non irrumpat in alienum officium, non transferat regna mundi, non abroget leges Magistratum, non tollat legitimam obedientiam, non impediat iudicia de vllis civilibus ordinationibus aut contractibus, non præscribat leges Magistratibus de forma Reipublicæ: sicut dicit Christus (Iohan. 19.) Regnum meum non est de hoc mundo. Item (Luc. 12.) Quis constituit me iudicem aut iuriforem super vos? Et Paulus ait (Philip. 3.) Nostra politia in coelis est. (2. Corinth. 10.) Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo, ad destruendas cogitationes, &c. Ad hunc modum discernunt nostri vtriusq; potestatis officia, & iubet vtramq; honore afficere, & agnoscere vtramq; Dei donum & beneficium esse.

Si quam habent Episcopi potestatem gladij, hanc non habent Episcopi ex mandato Euangelij, sed iure humano donatam à regibus & Imperatoribus, ad administrationem civilem suorum bonorum. Hæc interimalia functio est, quam ministerium Euangelij.

Cum igitur de iurisdictione Episcoporum quæritur, discerni debet Imperium ab Ecclesiastica iurisdictione. Porro secundum Euangelium, seu, ut loquuntur, de iure diuino, nulla iurisdictione competit Episcopis, ut Episcopis, hoc est, his, quibus est commissum ministerium verbi & Sacramentorum, nisi remittere peccata, item, cognoscere doctrinam, & doctrinam ab Euangelio dissentientem rejicere, & impios, quorum nota est impietas, excludere à communione Ecclesiæ, sine vi humana, sed verbo. Hic necessario,

& de iure diuino, debent eis Ecclesiæ præstare obedientiam, iuxta illud (Luc. 10.) Qui vos audit, me audit.

Verùm cùm aliquid contra Euangelium docent aut statuunt, tunc habent Ecclesiæ mandatum Dei, quod obedientiam prohibet. Matth. 7. Cauete à Pseudoprophetis. Gal. 1. Si Angelus de coelo aliud Euangelium euangelizauerit, anathema sit. 2. Corinth. 13. Non possumus aliquid contra veritatem, sed pro veritate. Item, Data est nobis potestas ad ædificationem, non ad destructionem. Sic & Canones præcipiunt. 2. q. 7. cap. Sacerdotes, & cap. Oues. Et Augustinus contra Petilianum Epistolam inquit, Nec catholicis Episcopis consentiendum est, sicubi forte falluntur, aut contra Canonicas Dei scripturas aliquid sentiunt.

Si quam habent aliam vel potestatem, vel iurisdictionem, in cognoscendis certis causis, videlicet matrimonij, aut decimarum, &c. hanc habent humano iure, vbi cessantibus ordinarijs, coguntur Principes, vel inuiti, suis subditis ius dicere, vt pax retineatur.

Præter hæc disputatur, vtrum Episcopi seu pastores habeant ius instituendi ceremonias in Ecclesia, & leges de cibis, ferijs, gradibus ministrorū seu ordinibus, &c. condendi. Hoc ins qui tribuunt Episcopis, allegant testimonium (Ioh. 16.) Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò. Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Allegant etiam exemplum Apostolorum (Actor. 15.) qui prohibuerunt abstinere à sanguine & suffocato. Allegant Sabbatum mutatum in diem Dominicum contra Decalogum, vt videtur. Nec vllum exemplum magis iactatur, quàm mutatio sabbati. Magnam contendunt Ecclesiæ potestatem esse, quòd dispensauerit de præcepto Decalogi.

Sed de hac questione nostri sic docent, quòd Episcopi nō habent potestatem statuendi aliquid contra Euangelium, vt supra ostensum est. Docent idem Canones 9. Distin. Porro contra scripturam est, traditiones condere aut exigere, vt per eam obseruationem satisfaciamus pro peccatis, aut mereamur gratiā & iusticiam. Læditur enim gloria meriti Christi, cùm talibus obseruationibus conamur mereri iustificationem. Constat autem propter hanc persuasionem, in Ecclesia penè in infinitum creuisse traditiones, oppressa interim doctrina de fide & iusticia fidei, quia subinde plures feriæ factæ sunt, ieiunia indicta, ceremoniæ nouæ, noui honores Sanctorum instituti sunt, quia arbitrabantur autores talium re-

rum, se

rum, se his operibus mereri gratiam. Sic olim creuerunt Canones poenitentiales, quorum adhuc in satisfactionibus vestigia quædam videmus.

Item autores traditionum faciunt contra mandatum Dei, cum collocant peccatum in cibis, in diebus & similibus rebus, & onerant Ecclesiam seruitute Legis, quasi oporteat apud Christianos, ad promerendam iustificationem, cultum esse similem Leuitico, cuius ordinationem commiserit Deus Apostolis & Episcopis: sic enim scribunt quidam. Et videntur Pontifices aliqua ex parte exemplo legis Mosaicę decepti esse. Hinc sunt illa onera, quod peccatum mortale sit, etiam sine offensione aliorum, in feriis laborare manibus, quod certi cibi polluant conscientiam, quod ieiunia sint opera placantia Deum, quod peccatum in casu reseruatō non possit remitti, nisi accesserit autoritas reseruantis, cum quidem ipsi Canones non de reseruatiōe culpæ, sed de reseruatiōe poenę Ecclesiasticę loquantur.

Vnde habent ius Episcopi, has traditiones imponendi Ecclesijs, ad illaqueandas conscientias, cum Petrus Act. 15. veter imponere iugum discipulis: cum Paulus dicat (2. Cor. 13.) potestatem ipsis datam esse ad ædificationem, non ad destructionem? Cur igitur augent peccata per has traditiones?

Extant enim clara testimonia, quæ prohibent condere tales traditiones ad promerendam gratiam, aut tanquam necessarias ad salutem. Paulus Col. 2. Nemo vos iudicet in cibo, potu, parte diei festi, non ieiunio aut sabbatis. Item, si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quare, tanquam viuentes in mundo, decreta facitis? Non attingas, non gustes, non contrectes: quæ omnia pereunt usu, & sunt mandata & doctrinæ hominum, quæ habent speciem sapientiæ. Item ad Titum aperte prohibet traditiones, Non attendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auersantium veritatem. Et Christus Matt. 15. inquit de his qui exigunt traditiones: Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum. Et improbat tales cultus, Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cœlestis, eradicabitur.

Si ius habent Episcopi onerandi Ecclesias infinitis traditionibus, & illaqueandi cōscientias, cur toties prohibet scriptura condere & audire traditiones? cur vocat eas doctrinas Dæmoniorum? Num frustra hæc pramonuit S. sanctus? Relinquitur igitur, cum ordinationes institutæ, tanquam necessariæ, aut cum opinione prome-

promerendæ gratiæ, pugnent cum Euangelio, quòd non liceat vllis Episcopis tales cultus instituere aut exigere. Necesse est enim in Ecclesijs retineri doctrinam de libertate Christiana, quòd nō sit necessaria seruitus legis ad iustificationem, sicut in Galatis (cap. 5.) scriptum est: Nolite iterum iugo seruitutis subijci. Necesse est retineri præcipuum Euangelij locum, quòd gratiam per fidem in Christum gratis consequamur, non propter certas obseruationes, aut propter cultus ab hominibus institutos.

Quid igitur sentiendum est de die Dominico, & similibus ritibus templorum? Ad hæc respondent, quòd liceat Episcopis seu Pastoribus facere ordinationes, vt res ordine gerantur in Ecclesia, non vt per illas mereamur gratiam, aut satisfaciamus pro peccatis, aut obligentur conscientiæ, vt iudicent esse necessarios cultus, ac sentiant se peccare, cū sine offensione aliorum violant. Sic Paulus ordinat (1. Cor. 11.) vt in congregatione mulieres velent capita, vt ordine audiantur in Ecclesia interpretes, &c.

Tales ordinationes conuenit Ecclesias propter caritatem & tranquillitatem seruare, eatenus, ne alius alium offendant, vt ordine & sine tumultu omnia fiant in Ecclesijs: Verū ita, ne conscientia onerentur, vt ducant res esse necessarias ad salutem, ac iudicent se peccare, cū violant eas sine aliorum offensione. sicut nemo dixerit peccare mulierem, quæ in publicum non velato capite procedit, sine offensione hominum.

Talis est obseruatio diei Dominici, Paschatis, Pentecostes, & similium feriarum, & rituum. Nam qui iudicant Ecclesiæ autoritate, pro sabbato, institutam esse diei Dominici obseruationem, quam necessariam, longè errant. Scriptura abrogauit sabbatum, quæ docet omnes ceremonias Mosaicæ, post reuelatum Euangelium, omitti posse. Et tamen quia opus erat constituere certum diem, vt sciret populus, quando conuenire deberet, apparet Ecclesiam ei rei destinauissè diem Dominicum, qui ob hanc quoque causam videtur magis placuissè, vt haberent homines exemplum Christianæ libertatis, & scirent nec sabbati, nec alterius diei obseruationem necessariam esse.

Extant prodigiosæ disputationes de mutatione Legis, de ceremonijs nouæ Legis, de mutatione sabbati, quæ omnes ortæ sunt ex falsa persuasionē, quòd oporteat in Ecclesia cultū esse, similem Leuitico, & quòd Christus commiserit Apostolis & Episcopis excogitare

cogitare nouas ceremonias, quæ sint ad salutem necessariæ. Hi errores serpsērunt in Ecclesiam, cū iustitia fidei non satis clarè doceretur. Aliqui disputant, diei Dominici obseruationem non quidem iuris diuini esse, sed quasi iuris diuini: præscribūt de ferijs, quatenus liceat operari. Huiusmodi disputationes, quid sunt aliud, nisi laquei conscientiarum? Quanquam enim conentur epicikizare traditiones, tamen nunquam potest æquitas deprehendi, donec manet opinio necessitatis, quam manere necesse est, vbi ignorantur iustitia fidei, & libertas Christiana.

Apostoli (Actor. 15.) iusserunt abstinere à sanguine. Quis nūc obseruat? neq; tamen peccant, qui non obseruant, quia ne ipsi quidem Apostoli voluerūt onerare conscientias tali seruitute, sed ad tempus prohibuerunt, propter scandalum. Est enim perpetua voluntas Euangelij considerata in decreto. Vix vlli Canones seruantur accuratè, & multi quotidie exolescunt apud illos etiam, qui diligentissimè defendunt traditiones. Nec potest conscientijs consuli, nisi hæc æquitas seruetur, vt sciamus eos sine opinione necessitatis seruari, nec lædi conscientias, etiamsi traditiones exolescant.

Facile autem possent Episcopi legitimam obedientiam retinere, si non vrgerent seruare traditiones, quæ bona conscientia seruari non possunt. Nunc imperant cœlibatum, nullos recipiūt, nisi iurent se puram Euangelij doctrinam nolle docere. Non petunt Ecclesiæ, vt Episcopi honoris sui iactura sarciant concordiam, quod tamen decebat bonos pastores facere. Tantū petunt, vt iniusta onera remittant, quæ noua sunt, & præter consuetudinem Ecclesiæ catholicæ recepta. Fortassis initio quædam constitutiones habuerunt probabiles causas, quæ tamen posterioribus temporibus non congruunt. Apparet etiam quasdam errore receptas esse. Quare Pontificiæ clementiæ esset, illas nunc mitigare, quia talis mutatio non labefacit Ecclesiæ vnitatem. Multæ enim traditiones humana tempore mutatae sunt, vt ostendunt ipsi Canones. Quod si non potest impetrari, vt relaxentur obseruationes, quæ sine peccato non possunt præstari, oportet nos regulam Apostolicam sequi, (Actor. 5.) quæ præcipit Deo magis obedire quàm hominibus.

Petrus (1. Pet. 5.) vetat Episcopos dominari, & Ecclesijs imperare. Nunc non id agitur, vt dominatio eripiat Episcopis, sed hoc vnum petitur, vt patiantur Euangelium purè doceri, & relaxentur paucas quasdam obseruationes, quæ sine peccato seruari nō possunt.

sunt. Quòd si nihil remiserint, ipsi viderint, quo modo Deo rationem reddituri sint, quòd pertinacia sua causam schismati præbêt.

EPILOGVS.

I sunt præcipui articuli, qui videntur habere controuersiam. Quanquam enim de pluribus abusibus dici poterat, tamen, vt fugeremus prolixitatem, præcipua complexi sumus, ex quibus cætera faciliè iudicari possunt. Magnæ querelæ fuerunt de indulgentijs, de peregrinationibus, de abusu excommunicationis. Parochiæ multipliciter vexabantur per stationarios. Infinitæ contentiones erant pastoribus cum Monachis, de iure parochiali, de confessionibus, de sepulturis, de extraordinarijs concionibus, & de alijs innumerabilibus rebus. Huiusmodi negocia prætermisimus, vt illa, quæ sunt in hac causa præcipua, breuiter proposita, faciliùs cognosci possent. Neq; hîc quicquam ad vlliùs contumeliàm dictum aut collectum est. Tantùm ea recitata sunt, quæ videbantur necessariò dicenda esse, vt intelligi possit, in doctrina ac ceremonijs apud nos nihil esse receptum contra scripturam aut Ecclesiam catholicam, quia manifestum est nos diligentissimè cauissè, ne qua noua & impia dogmata in Ecclesias nostras serperent.

Hos articulos suprascriptos, voluimus exhibere iuxta edictum C.M. in quibus Confessio nostra extaret, & eorum, qui apud nos docent, doctrina summa cerneretur. Si quid in hac Confessione desiderabitur, parati sumus latiorè informationem, Deo volente, iuxta scripturas exhibere.

Cæsareæ Maiest. V.

Fideles & subditi,

*Iohannes Dux Saxonie Elector.
Georgius Marchio Brandenburgensis
Ernestus Dux Luneburgensis.
Philippus Landgrauius Hessorum.
Ioannes Fridericus Dux Saxonie.
Franciscus Dux Luneburgensis.
Vuolfgangus Princeps ab Anhalt.
Senatus Magistratusq; Nurnberg.
Senatus Reutlingensis.*

INDEX

INDEX

MONSTRANS LOCA PATRVM, ET CANONVM, ET HISTORIAS HAERETICORVM, ET ALIAS, QVAE IN CONFESSIONE AVGVSTANA CITATAE SVNT.

Ex primo Articulo.

DECRETVM Nicenæ Synodi de vnitate essentia diuinæ, & de tribus personis) extat in Theodoret libro 1. capit. 12. Socratis lib: 1. cap. 8. Historia Ecclesiastica lib. 10. cap. 6. & Tripartita lib. 2. cap. 9. Celebrata est autem hac Synodus anno Christi 330. in Bithyniæ vrbe Nicea, vbi ex Imperatoris Constantini Magni edicto, trecenti decem & octo episcopi conuenerunt, vt de Samosateni, Arii, & Nouati dogmatibus confessionem ederent.

Ab his scriptum est Symbolum Nicenum, quod post annos 55. in Synodo Byzantina, additis quibusdam verbis, & illustrato articulo de Spiritu sancto, repetitum est: Et omnibus postea seculis, in Ecclesia Christiana, vera & orthodoxa fidei, de diuinitate Filij Dei, regula & norma fuit. Adscribemus igitur hoc quoque in loco verba Symboli, sicut ex Nicenæ & Byzantina Synodi præscripto in templis vsitate canisoleat.

CREDO in vnum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cæli & terræ, visibilibus omnium & inuisibilium. Et in vnum Dominum Iesum Christum, Filium Dei vnigenitum, & ex Patre natum ante omnia secula, Deum de Deo, Lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialē Patri, per quem omnia facta sunt, Qui propter nos homines, & propter nostram salutem, descendit de cælis, & incarnatus est de Spiritu sancto, ex Maria virgine, & homo factus est, passus etiam sub Pontio Pilato, ac sepultus est, tertia die resurrexit, Ascendit in cælos, sedet ad dextram Patris: inde venturus est cum gloria iudicare viuos & mortuos, cuius regni non erit finis. Credimus in SPIRITVM SANCTVM, Dominum & viuificantem, ex Patre procedentem, cum Patre & Filio adorandum & glorificandum, Qui locutus est per Prophetas. Et vnā Catholicam & Apostolicam Ecclesiam. Confitemur vnum Baptisma in Remissionem peccatorum, & expectamus resurrectionē mortuorum & vitam futuri seculi, Amen.

Damnant MANICHÆOS) qui finxerunt duos esse DEOS, pariter æternos & eiusdem potentia: alterum Bonum, authorem rerum bonarum, quem Quædam, i. lucem nominabant: alterum Malum, à quo omnes res malæ, coniugium, imperia, leges Mosaicæ, & Prophetæ orti essent. Nomen accepit hac secta à Mane Persa, quem Manichæum aliqui vocant. Is Aureliani Imp. tempore, circa annum Christi 275. dogmata illa sparsit, quæ tamen multis annis antè, per Martionem & Cerdonem Romæ & alibi disseminata, & à D. Ireneo, Tertulliano et alijs refutata erant. Integram Manichææ sectæ historiam & refutationem inueniat studiosi apud Epiphanium lib. 2. Tomo 2. & apud Augustinum Tom. 6.

Valentinianos) seu Gnosticos, qui triginta Deos, seu 15. paria Deorum confinxerunt, Euseb.

βύθον καὶ σίγην, Νούν καὶ ἀλγείαν, λόγον καὶ Ζωήν, ἀνθρώπον καὶ Εκκλησίαν, Πατέρα καὶ υἱόν καὶ Γίσιον, πατέρα καὶ ἐλπίδα, &c.

Nomen accepit hac secta, à Valentino natione Aegyptio, (vt Epiphanius scribit) Qui circa annū Christi 150. sub Imp. Antonino, Romae vixit, & acceptas à Basilide, Saturnino, Carpocrate & alijs, fanaticas & prodigiosas opiniones sparsit, Quarum enumerationem & refutationem integram studiosi apud Irenaeum lib. 1. & sequentibus, & apud Epiphanium libro 1. Tomo 2. inuenient.

ARIANOS) ortos ab ARIO presbytero, & Doctore in schola ecclesiae Alexandrinae. Qui docuit, Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, non esse verè & natura Deum, ex substantia Dei Patris genitum, & coeternum Patri, sed esse summam creaturam ex nihilo conditam. Et si autem hic error, viuente adhuc Ario, in Nicena Synodo damnatus est, anno Christi 330. tamen multis annis post latissimè in toto Oriente & Africa propagatus est, donec tandem Mahomedica impietas inde per Sergium Monachum Arianum extructa est.

Historiam Arii, & Nicenae Synodi, integram legant studiosi, continua serie expositam in Tripartita à lib. 1. cap. 12. vsq. ad libri tertij caput decimum. Item in Epiphany lib. 2. Tomo 2.

EVNOMIANOS) Arianorum secta fuit ab Eunomio Cyzici Episcopo nomen adeptus. Qui, cum ceteri Ariani concederent Filium Deo Patri similem esse, sicut in Synodo Syrmienensi (quae anno Christi 356. post Nicenam 26. celebrata est) pro voce ὁμοούσιος vox ὁμοιος substituta est: ipse acerrimè contendit Filium per omnia Patri dissimilem esse, Quia nullo modo creatura possit similis esse Creatori. Hanc haeresin tribus libris refutauit Basilus. Et crebra Euenomij mentio fit in Historia Ecclesiae: Tripart. lib. 5. cap. 13. 34. 37. lib. 7. cap. 17. 18.

Mahometistas) Mahomet circa annum Christi 620. sub Heraclio Imp. in Arabia Petrae exortus est, Qui cum largitionibus sibi milites, ab Heraclio dimissos, adiunxisset, vt facilius eorum sublati religionū dissidijs, in officio concordēs retineret, adiutus opera Sergij Monachi Ariani Formam doctrinae popularem, & rationi consentaneam, condidit, ex Iudaica, Christiana & Echnica Religione consutam, in qua articulum de tribus personis diuinitatis, & duabus in Christo naturis, planè remouit. Et vnā personam esse Deum affirmat: Christum verò excellentem Doctorem à Deo missum, sed non verè & natura Deum esse. Hac & alia dogmata popularitè audissimè Arabes, Saraceni, Persae, & postea Turcae amplexi sunt. De Mahometi origine quaedam recitantur apud Iohannem Zonaram lib. 3. Annalium, in historia Heraclij. Et passim exta scripta à F. Ricardo refutatio, & alia Excerpta, Alcorani.

Damnat & Samosatēnos) ortos à Paulo, qui in vrbe Syriae Samosata (quae Lucianus etiam patria fuit) natus, & Ecclesiae Antiochena Episcopus fuit, circa annū Christi 270. Is docuit in Christo humanam tantum naturam fuisse, & λόγον, in primo capite Iohannis, non significare personam à Patre distinctam, sed tantum deliberationem seu decretum Patris de creatione & redemptione, seu verbum euanscens. Historiam legant studiosi in Eusebio, lib. 7. cap. 23. 24. 25. 26. & in Epiphany, lib. 2. Tomo 2.

Veteres & Neotericos) Nostra aetate Samosatēni haeresin, editis in Germania & Gallia septem libellis de erroribus Trinitatis, & Dialogis aliquot, renouauit Michael Seruatus, Arago Hispanus, qui anno Christi 1553. die 17. Octobris Geneuae in Sabaudia combustus est.

AVGVSTANA CONFESSIO. EX II. ARTICVLO.

213

Damnant Pelagianos) ortos à Pelagio Britanno, qui, cum Romæ monachus esset, circa annum Christi 400. & postea, docuit vires naturæ integras, & sine peccato nasci, & posse hominem, proprijs liberi arbitrij viribus, Legi Dei satisfacere, & coram Deo iustum & sine peccato esse, etiam sine auxilio gratiæ & Spiritus sancti: Sed ideo donari Spiritum sanctum, ut facilius Legi à nobis satisfieri possit. Hos errores accuratè refutauit Augustinus multis libris, qui in septimo Tomo operum ipsius collecti sunt. Item Synodus Carthagenensis & Milenitana, quarum acta & epistola de hac controuersia extant.

EX VI. ARTICVLO.

Ambrosius enim inquit: Hoc constitutum est à Deo, ut, qui credit in Christum, saluus sit sine opere, Sola fide, Gratis accipiens remissionem peccatorum. Hæc sententia extat statim in principio Commentariorum in prioris Epistolæ ad Corinthios caput primum, Tomo 5. pag. 244. Passim autem similes sententiæ, quæ soli Fidei iustificationem tribuunt, in Ambrosio, ad Rom. 3. 4. 10. 11. 2. Corinth. 3. 2. Timoth. 2. in Augustino, Basilio, Hilario, Chrysostomo, Eusebio, imò etiam in Origene ac Bernardo, extant.

EX VIII. ARTICVLO.

Damnant Donatistas) nomen acceperunt à Donato quodam Numida, Qui cum Cecilianus Carthagine contra ipsius voluntatem Episcopus electus esset, suam factionem ab eo seiunxit, electo proprio Episcopo Maiorino. Huic Donatus successit, priori ὁμολύμνος, sed multum eo doctior & eloquentior, qui acerrimè contendeat, non esse in hac vita Ecclesiæ admixtos malos. Et Sacramenta, per malos administrata, inutilia esse. Idèd baptizatos à Ministris, quorum mores viciosi essent, necessariò rebaptizandos esse.

Hos errores recitat, & acerrimè refutat D. Augustinus multis libris, qui initio Tomi 7. operum ipsius extant.

EX XII. ARTICVLO.

Damnantur & Nouatiani) orti à Nouato, qui primùm Carthagenensis, postea Romane Ecclesiæ Presbyter fuit, ubi cum Cornelius Episcopus eos, qui metu suppliciorum negauerant, & tamen ad poenitentiam redibant, reciperet: Nouatus se ab eo seiunxit, & contendit, lapsos nequaquam recipiendos esse. Vixit circa annum Christi 254. Historia Nouati, & totius controuersiæ pia dijudicatio, extat apud Cyprianum lib. 2. Epist. 8. Et lib. 4. Epist. 2. Et apud Epiphanium lib. 2. Tomo 1. Item Eusebium lib. 6. cap. 33. 34.

EX XVIII. ARTICVLO.

Augustinus lib. 3. Hypognosticon) Tom. 7. operum Augustini, pag. 296.

H

Ex

AVGVSTANA CONFESSIO. EX XX. ARTICVLO.

Augustinus multis voluminibus defendit gratiam & iustitiam Fidei contra merita operum) in libro de Spiritu & Litera, De Natura & Gratia, In 6. libris contra Iulianum, In tribus libris de peccatorum meritis & remissione, In quatuor libris contra duas Pelagianorum Epistolas, &c.

Similia docet Ambrosius: sic enim inquit de vocatione gentium: Vili sceret redempti sanguinis Christi. lib. 1. cap. 5. Tom. 2. pag. 13.

Sic enim ait Ambrosius, Fides bonæ voluntatis & iustæ actionis genitrix est) lib. de vocatione gentium, cap. 8. statim in principio.

Et Ecclesia canit: Sine tuo numine, nihil est in homine, nihil est innoxium) In Hymno ad Spiritum sanctum, Qui cum omnium piorum cognitione dignissimus sit, integrum ascribam.

Veni sancte Spiritus, & emitte cœlitus lucis tuæ radium. Veni pater pauperum, veni dator munerum, veni lumen cordium. Consolator optime, dulcis hospes animæ, dulce refrigerium. In labore requies, in æstu temperies, in fletu solatium. O lux beatissima, reple corda nostra tua tuorum fidelium. Sine tuo numine, nihil est in homine, nihil est innoxium. Læva quod est sordidum, riga quod est aridum, sana quod est saucium: Flecte quod est rigidum, fove quod est frigidum, rege quod est deuium. Da tuis fidelibus, in te confidentibus, sacrum septenarium: Da virtutis meritum, da salutis exitum, da perenne gaudium.

DE VTRAQVE SPECIE.

Cardinalis Cusanus recitat, quando sit approbatus mos vtendi altera specie) Locus est in tertia epistola ad Boëmos. Floruit autem Nicolaus, cui à patrio populo Cusa, ad ripam Moselle sita, cognomen Cusani tribuitur, tempore concilij Basiliensis, viri lingua Latina, Græca & Ebraea, & in Mathematicis ac tota Philosophia excellenter doctus. Obijt anno Christi 1464.

Cyprianus aliquot locis testatur populo sanguinem datum esse) lib. 2. epist. 3. In calice dominico sanctificando & plebi ministrando. Libro 4. epist. 6. ad plebem Thabarinam. Idcirco quotidie calicem sanguinis Christi bibere Christi milites debent, vt possint & ipsi propter Christum sanguinem fundere. Item in Sermone de Lapsis, Quod non statim re polluto domini sanguinem bibat, sacerdotibus sacrilegus irascitur.

Idem testatur Hieronymus, qui ait) in Commentarijs in Sophonia cap. 3. Tom. 1. Fol. 98.

Imò Gelasius Papa mandat, ne diuidatur Sacramentum) Dislin. 2. de consecrat. cap. Comperimus quod quidam, sumta tantummodo Corporis sacri portione, à calice sacri cruoris abstineant, qui aut integra Sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur: Quia diuisio vnius eiusdem mysterij, sine grandi sacrilegio non potest prouenire.

Vt testantur Canones dist. 8. cap. Veritate, cum sequentibus) Verba Canonis sunt: Veritate manifesta cedat consuetudo veritati. Item, Nemo consuetudinem rationis & veritati preponat. Item, Si consuetudinem fortassis opponas, aduertendum est, quod Dominus dicit, Ego sum via, veritas & vita: non dixit, ego sum consuetudo, sed veritas. Et cetera.

ut beati Cypriani vtamur sententia, Consuetudo, quantumuis vulgata, veritati omnino est postponenda. Et vsus, qui veritati est contrarius, est abolendus.

DE CONIVGIO SACER- DOTVM.

Plus Papa dixisse fertur: Fuisse aliquas causas, cur ademtum sit sacerdotibus coniugium, sed multo maiores esse causas, cur reddi debeat: Sic enim scribit Platina:) in vita Pij Pontificis, circa finem. Præfuit autem Pius Ecclesiæ Romanæ anno Christi 1460. Æneas Syluius antea dictus, Senensis natione, cuius Historia Boëmica, & Epist. 430. lectu dignissima, & alia scripta extant. Huius Pij II. & omnium priorum Pontificum Romanorum vitas scripsit Baptista Platina Cremonensis, qui Pij Pontificis abbreviator & postea Sixti IIII. Bibliothecarius fuit. Obijt anno 1481.

Archiepiscopus Moguntinus publicaturus edictum Romani Pontificis de ea re, penè ab iratis Sacerdotibus per tumultum oppressus est) Historia extat apud Nauclerum Volumine 2. in fine Generationis 36. & in Lamberto Schaffnaburgensi.

Sed etiam præsentia coniugia, contra ipsos etiam Canones, non tantum à Synodis, verum etiam ab ipsis Pontificibus factos, distraherentur) Canon ex Synodo Carthaginensi sexta, circa annum Christi 420. celebrata, citatur dist. 84. cap. cum de quorundam. Verba Canonis sunt: Placuit, Episcopos, Presbyteros & Diaconos, secundum priora statuta, etiam ab vxoribus abstinere. Quod nisi fecerint, ab Ecclesiastico remoueantur officio. Pontificis Cricij Canon recitatur dist. 82. cap. Proposui & sequentibus, ubi infulsè etiam Pauli dictum contra coniugium Sacerdotum allegatur, Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Nam in carne esse, est indulgere vicijs inclinationibus & cupiditatibus carnis, quæ lege Dei prohibita sunt. At coniugium à Deo ipso institutum & Sacerdotibus etiam præceptum est.

Ipsi Canones veterem rigorem interdum posterioribus temporibus, propter imbecillitatem hominum, laxandum esse dicunt) dist. 34. cap. Fraternitatis. Verba Canonis sunt: Quamuis multa sunt, quæ in huiusmodi casibus observari Canonice iubeat sublimitatis autoritas: tamen quia defectus nostri corporis, quibus non solum merita, sed corpora ipsa hominum defecerunt, distractionis illius non patitur manere censuram, & etas illius, de quo agitur, futura incontinentiæ suspicionem adferre dignoscitur: ut ad Diaconatus ordinem possit prouehi, concessisse nos noueris.

Item, 1. q. 7. cap. Requiritis. Nisi rigor disciplina quandoq. relaxetur ex dispensatione misericordie. Multa enim Ecclesia tolerat pro tempore, pro persona, intuitu pietatis, vel necessitatibus, siue utilitatis, & pro euentu rei, &c.

Cyprianus suadet, ut mulieres nubant, quæ non seruant promissam castitatem) lib. 1. Epist. 2. Pudicè & castè sine vlla fabula perseuerent. Ita fortes & stabiles præmum virginittatis expectent. Si autem perseuerare nolunt, vel non possunt, melius est ut nubant, quam in ignem delicijs suis cadant, &c.

Æquitate quadam vtuntur ipsi Canones erga hos, qui ante iustam ætatem vouerunt) dist. 77. capit. Placuit, ut ante 20. annos atatis, nec Diaconi ordinentur,

tur, nec virgines consecrentur. Item, 20. q. 1. capit. Sanctimonialia ante annum 40. non velentur.

DE MISSA.

Sicut Ambrosius ait: Quia semper pecco, semper debeo accipere medicinam) lib. 5. de Sacramentis cap. 4. Tomo 4. pag. 44.

Chrysostomus ait: Sacerdotem quotidie stare ad altare, & alios ad communionem accersere, alios arcere) in Commentarijs in 10. cap. epistola ad Ebraeos, columna 1443. Et in primum caput ad Ephesios, col. 793.

DE CONFESSIOE.

Nam in Decretis) de Pœnitentia dist. 2. fol. 482.

Citatur Chrysostomus, qui sic ait, Non tibi dico, vt te prodas in publicum) in Commentarijs in Epistolam ad Ebraeos. Et similes sententia) apud eundem exstant in enarratione Psalm. 50. Homil. 2. Et in sermone de Pœnitentia & Confessione. Item Homil. 31. & 41.

Glossa de pœnitentia, Distin. 5. cap. Consideret, fatetur humani iuris esse confessionem) Verba glossæ sunt: Melius dicitur confessionem institutam fuisse, à quadam vniuersali Ecclesiæ traditione, potius quàm ex noui vel veteris Testamenti auctoritate.

DE DISCRIMINE CIBORVM.

Gerson scribit multos incidisse in desperationem, quosdam etiam sibi mortem consciuisse, Quia senserant, se non posse satisfacere traditionibus) in libro de vita spiritali animæ. Tomo tertio operum Gersonis. Fuit autem Iohannes Gerson Cancellarius Parisiensis, & interfuit Concilio Constantiæ celebrato, ante annos 146.

Gerson & alij grauitè questi sunt, se his rixis traditionum impedire) Num. 62. litera D. Textibus traditionum adeo fixi, adeo pressi coherent, vt ad leges naturales & diuinas, secundum quas adequari humanas & moderari necesse est, non assurgant. Item, Num. 10. litera S. & in libro de vita spiritali animæ. Num. 91. litera I. Hoc animaduertens & pia compassione deplorans D. Augustinus ad Ianuariam, &c. Situo tempore sic dolēbas, ô sapiens Augustine, quid nostrat tempestate dixisses, vbi pro varietate & motu capitum, incredibilis est varietas & dissona multiplicitas onerū huiusmodi seruilium & humanarum, prout loqueris, præsumtionum: Inter quas, velut inter laqueos animarum & ligantia retia, vix quisquam securus & indeprehensus incesse- rit. Hæc est querela, qualem olim apud deuotum Bernardum detulerunt quidam, &c.

Augustinus vetat onerare conscientias huiusmodi obseruationibus) Epist. 118. ad Ianuariam. Totum hoc genus rerum liberis habet obseruationes, & indifferenter est habendum, & pro eorum, inter quos vivitur, societate seruandum est.

AVGVSTANA CONFESSIO.

117

In Oriente alio tempore seruauerunt Pascha quàm Romæ) *Eusebius lib. 5. cap. 23. 24. Et Tripart. lib. 9. cap. 37. 38.*

Irenæus inquit: Dissonantia ieiunij, fidei consonantiam non soluit) *citatur ab Eusebio, lib. 5. cap. 24.*

Sicut & distinct. 12. Gregorius Papa significat, talem dissimilitudinem non ledere vnitatem Ecclesiæ) in epistola ad Augustinum Anglorum Episcopum. Nouit fraternitas tua Romana Ecclesiæ consuetudinem, in qua se nouit esse nutritam: sed mihi placet, vt, siue in Romana, siue in Gallica, siue in qualibet Ecclesia inuenisti, quod plus omnipotenti DEO possit placere, sollicitè eligas.

In historia Tripart. lib. 9. recitantur hæc verba: Mens Apostolorum fuit, non de diebus festis sancire, sed predicare bonam conuersationem & pietatem. Tripart. lib. 9. cap. 38.

DE VOTIS MONACHORVM.

Augustini tempore libera erant Collegia) teste Posidonio in vita Augustini, cap. 11.

Hæc vincula multis ante iustam ætatem contra Canones iniecta sunt) *distinct. 77. cap. placuit, vt ante 20. annos ætatis nulla virgines consecrentur. 20. q. 1. cap. Placuit vt ante 25. annos non consecrentur. Alius Canon ante 40. annos non vult virginem velari.*

Canones dicunt, in omni voto ius superioris excipi) *33. q. 5. cap. Manifestum est ita legem statuisse, Fæminam sub viro esse, ita vt nulla eius vota valeant, nisi vir author fuerit permittendo. Item, 20. q. 4. cap. Monacho non licet vota vouere, sine consensu Abbatis sui. Item, Gerson in tractatu de esu carniū: In votis aut legibus posituius, ista semper exceptio subintelligitur, nisi vbi contra Dei superioris præceptum, cuius finis est charitas, militarent.*

Nota est historia de Rege Aragonum, reuocato ex monasterio) Raymirus II. filius Sanctij III. Regis Aragonie, primū Monachus S. Pontij in Gallia fuit: postea dispensatione Pontificis, fratri Petro, sine prole mortuo, in regnū Aragonie & Nauarra successit, & vnicam filiam genuit, nuptam postea Raymundo, Comiti Barcinonensi, quem heredem instituit, circa annum Christi 1145.

Similis historia in Chronico Polonia extat de Casimiro filio MieŹlai, Regis Polonia, qui ex Monasterio Cluniacensi ad Regnum Polonia reuocatus est, anno Christi 1042. tempore Henrici III. Imp.

Pleriq; Canones rescindunt vota ante annum 15. contracta) *20. q. cap. Firma. & cap. Illud autem: Si in minori ætate filij monasterio oblati fuerint, 15. anno à praelatis interrogentur, vtrum in habitu permanere velint an non? Si reuertī ad secularem habitum voluerint, redeundi licentia nullo modo denegetur: Quia satis inutile est, vt coacta seruitia Domino præstentur.*

Alius Canon vetat ante annum 18. votum fieri) *Dist. 28. cap. De his, ex Concilio Toletani II. Item, 20. q. 1. cap. Quia. Etiam pueros, in iisdem monasterijs, ante annum 18. tempora, suscipi prohibemus.*

Neque enim debet votum vinculum esse iniquitatis, vt Canon dicit) *22. q. 3. cap. Inter cetera.*

Leguntur exempla hominum, qui deserto coniugio, deserta Reip. administratione, abdiderunt se in monasteria) vt Castiodorus, qui Theodoric Veronensis Gothorum regis, cancellarius multos annos fuit, tandem relictâ Reipub. administratione, abdidit se in monasterium Rauenna, vbi cum multa alia scripsit, tum verò Historiam Ecclesiasticam Tripartitam ex Theodoro, Sozomeno & Socrate, in 12. libros, qui extant, coagmentauit. Carolomannus, filius Caroli Martelli, sponte desertis, & fratri Pipino traditis amplissimis ditionibus, Austrasia, Alemannia & Turingia, Monasticam vitam amplexus est, anno Christi 746.

Reprehendit Gerson errorem Monachorum de perfectione, & testatur suis temporibus nouam vocem fuisse, Quodd vita monastica sit status perfectionis) In libro de Consilijs Euangelicis, & statu perfectionis. Item de Religionis perfectione & moderatione. In tertia parte operum Gersonis. Num. 67.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

Maxima bella extiterunt, dum Pontifices freti potestate clauium, etiam regna mundi transferre & Imperatoribus adimere imperiū conati sunt) vt Gregorius II. & III. Imperatoribus Constantinopolitanis, propterea quod imagines templis tollebant, tributum pendere à populis Italia prohibuerunt. Circa annum 730.

Huius Gregorij successor Zacharias, ademtum Hilderico Franciæ regnum, attribuit Pipino, patri Caroli Magni. Postea Gregorius VII. atrocissima inter Germanicos Principes bella ciuilia excitauit, cum Henricum III. ab Imperio deponi iussit, & eligi Rudolphum Sueuicæ ducem, cui etiam coronam misit, cum hac inscriptione: Petra dedit Petro, Petrus diademata Rudolpho. Adrianus III. & Alexander III. Pontifices, Fridericum Barbarossam sceleratè persecuti sunt. Innocentius III. Philippum & Ottonem Cæsares excommunicauit, & deposuit Ottone, alium Cæsarem à Principibus eligi iussit. Gregorius IX. Fridericum secundum, crucem etiam & indulgentijs aduersus eum publicatis, toto vitæ suæ tempore oppugnavit, Postea successor ipsius Innocentius III. Concilio Lugduni habito, Imperium Friderico ademit, & alium eligi iussit. Qua de re extat ipsius Epistola in 6. Decretalium. Iohannes XXII. Ludouicum Bavarium Imp. deposuit.

Denique tota ferè Pontificum & Imperatorum, qui proximis annis 500. vixerunt, historia, talibus exemplis Pontificia tyrannidus referta est.

Hæc vitia multò antè reprehenderunt in Ecclesia homines pij & eruditissimi) vt ante annos 400. Petrus Vualdus Lugdunensis, à quo Vualdenses fratres orti sunt. Ante 300. annos, Vuilhelmus Durandus. Ante 230. Marsilius Patavinus, qui Defensor pacis scripsit. Danter: Iohannes Gandauensis: Vuilhelmus Occam, & alij, qui Ludouici Bauari Imperatoris principium susceperunt. Item, Michaël Cesenas: Iohannes Vuiclephus: Iohannes Gerson: Vuilelmus, &c.

Sic & Canones præcipiunt. 2. q. 7. c. Sacerdotes, & cap. Oues) Verba Canonis sunt, Oues, quæ suo Pastori commissæ sunt, eum nec reprehendere, nisi à fide exorbitauerint, nec ullatenus accusare possunt.

OSTQVAM finita est Confessionis recitatio: nomine
Cæsareꝝ Maieſtatis Fridericus Palatinus his paucis ver-
bis respondit:

*Sacra Cæsarea Maieſtas, Electorū Saxonie & aliorum consanguineo-
rum, affinium, & amicorum meorum scriptum, continens doctrinam & observationes con-
cionatorum & confessionem fidei ipsorum, prælegi audiuit, & clementissimè percepit. Cùm
autem maxima & grauissima & summi momenti hæc causa sit, & consideratione dignissima:
C. M. tempus de ea cogitandi sumere, & diligenter eam expendere ac deliberare, & cùm ali-
quid decreuerit, rursus Principibus significare & ita respondere vult, vt Cæs. M. clementiss.
Christianam & benignissimam voluntatem liquidò cognoscant.*

Electores Saxonie, coniuncti Principes ac status, Cæs. M. Regi
Vngarie ac Boemie, Electoribus, Principibus & cæteris ordinibus
subiectissimè gratias egerunt, quòd clementissimè & amicè eos au-
dire dignati essent. Idq; vicissim se, in primis erga Cæs. M. omnibus
subiectionis officijs promerituros esse ostenderunt. Suppliciter
etiam Cæs. M. dominum suum clementissimum orant, vt grauissi-
mum hoc negocium, in quo præsens ipsorum & æterna animorum
salus posita esset, clementer & diligenter, vt rei magnitudo postu-
laret, expendere, & ita hanc causam tractare dignaretur, sicut cle-
mentissimum & Christianissimum Cæsarem deceret: sicut in lite-
ris Indictionis se facturam esse clementissimè promississet.

Ita tum discessum, nec quidquam præterea eo die actum est,
nisi quòd Principes Euangelici, exemplum lectæ Confessionis scri-
ptum latinè & germanicè, per Electoris Saxonie Cancellarium, A-
lexandro Syveſſio Cæsaris Secretario exhibuerunt, à quo Cæsar
ipse illud accepit, & de sede sua descendens petiuit à Principibus,
ne scriptum illud, in scia aut non assentiente Cæs. M. spargerent, né
ut typis excudi à quoquam paterentur. Qui responderunt, se ita
acturos esse, ne in vllam C. M. reprehensionem iustam incurrant,
Cæsar verò ipse, Confessionem exhibitam statim ad præcipuos in
Europa Reges Christianos misit, & sententias illorum ac consilia
sciscitatus est.

Legati etiam Regum singuli in suæ gēris idioma conuersam
in præcipuis Europæ aulis & vrbibus eam distribuerūt. De qua pro-
pagatione Euangelij latissimè in multas gentes eo tempore sparsi
Lutherus postea his verbis gloriatus est:

Tanta verbi Dei est efficacia & virtus, vt, quod plus persecutionis habet, eò plus floreat ac crescat. Considerate Comititia Augustana, quæ verè sunt vltima tuba ante extremum diem: Quia æstuabat totus mūdus contra verbum Dei. *O wie musten wir dazumal bitten/dasß Christus für den Papisten im Himmel bliebe.* Tandem nostra doctrina & fides ita prodijt in lucem per confessionem nostram, vt breuissimo tempore, mandato etiam Cæsaris, ad omnes Reges & Principes mitteretur. Ibi multa præclariss. virorum ingenia in aulis fuerūt, die siengen die Lehr/gleich wie ein Zunder/& postea vbiq; incendebāt. Ita nostra Confessio & Apologia cum summa gloria est edita. At illorum confutatio in tenebris sordescit. O quàm optarem, vt ipsorum confutatio in lucem prodiret! *Wie wolten wir vns an den alten zurißenen Beltz machen /vnd in also zurschütteln/dasß die Fleck hin vnd wider stieben solten.* Sed ipsi oderunt lucem, *Sie wöllten nicht herfür/ Wir haben jnen frieden vnd einigkeit gnugsam angebotten/* sed ipsi superbis. nolabant consentire. Ided oportet illos sentire sine vlla misericordia. Sic in Iosua legitur, quod Iosua omnibus ciuitatibus pacem obrulerit, & nullam præter Gibeon suscepisse, cæteras omnes eam excussisse, & ided sine misericordia perijisse. Ided illa comitia omni laude digna sunt. *Was allda verzehrt ist worden/sol niemands gerewen/* quia verbum Dei promulgatum est contra omnium hominum, Cæsaris, Papæ, Epicureorum opinionem. *Sie wolten es dempffen/so gieng es auff vnd an.*

Scripterat eadem die, qua Confessio post meridiem exhibita est, manè Elector Saxonix ad Lutherum, historiam eorum, quæ de concionibus intermittendis & confessione non in publica audientia, sed priuatim in Cæsaris hospitio exhibenda, secum acta erant, & inter cætera, Domino DEO nostro per prædicationem verbi sui nobiscum loquenti silentium in his comitijs impositum esse dixerat. Ad eam Epistolæ Electoris querelam alludens Lutherus post exhibitam confessionem inter cætera ad Electorem scribit:

Aduersarij se præclarè rem gessisse existimant, quod per Interdictum prohibuerunt: Sed non vident miseri, per scriptam Confessionem Cæsari exhibitam plus prædicatum & latius propagatum esse hanc doctrinam, quàm fortasse decem Concionatores facere potuissent. Egregiam verò sapientiam Aduersariorum, quod M. Isebius & cæteri Concionatores tacere coguntur: Prodit autem Elector Saxonix & cæteri Principes ac Domini cum scripta Confessione, & concionantur liberrimè coram Cæs. M. & toto Imperio in omnium conspectu, vt audire cogantur, nec contradicere quidquam possint. Profecto Edictum de intermittendis concionibus non inultum abiuit. Nolunt ministris suis concedere, vt Concionatores audiant, & coguntur ipsi multis deteriora (vt ipsi nominant) ex Principibus concionantibus audire & obmutescere.

Christus

AVGVSTANA CONFESSIO.

121

Christus profectò non tacet in Comitijis: ac etiam si insaniant, tamē plus ex Confessione audierunt, quàm si totum annum Concionatores audiuis-
sent. Ita completur, quod Paulus inquit: Verbum Dei non esse alligatum. Si
in suggestis prohibetur, tum in Palatijs Regum illud audiri oportet. Si mise-
ris Concinatoribus prædicare non conceditur: tum magnos Principes &
Dominos prædicare necesse est. Et in summa: Si omnia tacent, lapides clama-
bunt, inquit Christus ipse.

Cùm autem de exhibita Confessione, in Senatu Principum,
deliberationes institutæ essent, triplices sententiæ fuerunt: Prima
atrocissima, vt Edictum Vuormaticense aduersus Lutherum & om-
nes ipsi adhærentes ratum esset, & non obediētes armis coge-
rentur. Secunda lenior, vt exhibita confessio, viris bonis & doctis
ac neutri parti addictis, iudicanda committeretur, postea Cæsar
pronunciaret. Tertia, vt refutatio Confessionis, Cæsareæ Maiesta-
tis auctoritate comprobata, Electori Saxonix & coniunctis Princi-
pibus recitetur, Deinde tota causa Cæsaris iudicio permittatur, qui
omnia in integrum restitui mander, donec controuersia in Con-
cilio legitimè fuerint dijudicata. In hanc tertiam sententiam cùm
plerosq; ordines inclinare, Elector Saxonix comperisset: statim ex
Luthero sciscitatur, an & quatenus Cæsaris iudiciò causam Reli-
gionis disceptandam concedere possit. Is in eadem Epistola, cuius
iam meminimus, respondet:

De Quæstione, quam Cels. V. mihi proposuit, reuerenter sententiam
meam indicabo.

Primum, si Cæs. M. petet, vt Cæs. M. ipsius iudicio, hæc causa commit-
tatur, cùm de ea multum disputare non cogitet: iudico C. V. posse ad hoc re-
spondere, quòd C. M. literæ, quibus hic conuentus indictus est, clementissi-
mam causæ cognitionem polliceantur. Quæ si non instituenda esset, nihil lite-
ris illis opus fuisset, ac iudicium illud suum C. M. etiam in Hispania ferre, nec
tanto sumtu & molestia, C. V. ad Comitia Augustam euocare, & alijs etiam Im-
perij statibus similiter parcere potuisset. Si enim nihil amplius impetrare li-
cuit, aut nulla spes maior relicta esse debuit, potuisset certè M. C. talem respon-
sionem per veredariū transmittere. Parum verò honoris, & fortasse magnum
scandalum & incommodum rediturū est ad C. M. & ad vniuersum Imperium,
si C. M. simpliciter causa incognita iudex esse, & nihil aliud respondere velit.
Certè enim sapientis huius consilij nemo alius autor est, nisi C. V. amicus N. N.
Cæsar certè non est autor, sicut quilibet dicturus est & dicere cogitur.

Secundò, Si Cæs. M. h. e. N. N. omnino vrgebit, vt Cæs. ipsius M. iudicium
in hac causa permittatur: poterit C. V. summa alacritate dicere, se Cæs. M. in

hac causa iudicium permittere, & velle C.V. omnia recipere & ferre, eò vsq; & hac sola exceptione addita, vt ipsius C. M. nihil contra claram Scripturam aut DEI verbum iudicet. V. C. non posse C. M. supra DEVM ponere, neq; iudicium ipsius contra DEI verbum recipere. In hunc modum C. M. sat honoris exhibetur, quando quidem nemo nisi solus DEVS (quem tamen necesse est & oportet supra omnia esse) ipsius C. M. præferatur.

Tertiò, si obijcient, hac responsione contumelia affici C. M. quasi contra DEI verbū pronunciatura esse existimetur, sed credendum esse, C. M. vt Christianum principem, contra DEI verbum nihil decreturam aut iudicaturam, &c. (sicut VVormatiæ mihi quoq; similiter, vt iam C. V. obijciebant) ad hoc quid respondendum sit, benè intelliget C. V. scilicet quòd DEVS seuerè prohibuerit fiduciam in principes & homines collocari, sicut Psal. 118. & 146. dicitur. Nolite confidere in principibus. Imò neq; primum præceptum DEI hoc patitur, cum dicit: Non habebis deos alienos. Præterea si sermo proprij oris ipsorum verus sit, & si sint Principes Christiani, non poterunt id rectius demonstrare, quàm si cum Christi verbo & iuxta ipsius verbum iudicet, & dicant: Sic ait Christus. Si autem præter Scripturam iudicent, & velint, vt ipsorum iudicium sine Scriptura recipiatur, redarguit eos proprium ipsorum os, quòd velint esse Christiani principes sine Christo, & extra Christum. Hoc peius est quàm esse principem sine subditis, diuitem sine nummis, doctum sine arte. Verùm ita se res habet, Insipientia ipsorum manifesta fit.

Cels. V. tranquillo & forti animo sit, Christus adest nobis & V. C. rursus confitebitur coram Patre suo, sicut eum iam confitemini coram generatione praua: sicut dicit, Qui me honorat, hunc & ego hono abo. Idem DOMINVS, qui incepit, perducet etiam ad finem. Ego pro V. C. oro diligenter & serid. Si plus possim præstare, agnosco me debere. DEI gratia, sicut hactenus, sit & augeatur in C. V. Amen. Die Sabbati, 9. Iulij.

Interea verò, dum confutatio exhibitæ Confessionis à Theologis aduersæ partis: inter quos, Iohannes Faber, Iohannes Eccius, Conradus Vuimpina, qui propositiones de indulgentijs, Lutheranis contrarias, Tecelio composuerat, Cōradus Collinus, ex Reuchlini Epistolis notus, Iohan. Cochläus, Medardus Franciscanus, in colloquijs Erasmi celebratus, Augustinus Marius, &c. præcipui fuerunt, apparatus:

C. M. per Ducem Fridericum, Comitem Palatinum Rheni, Hoierum Comitem à Mansfeld, & N. Comitem ab Helfenstein, quæri iubet ex Iohanne Electore Saxonie & coniunctis Principibus, An adquiescere Articulis Confessionis antea exhibitis, an verò plures articulos proponere velint. Hi, absentibus duarum ciuitatum Legatis, spacium cum ijs colloquendi petiuerunt, postea ro in de-

in deliberationem deducta, cum insidiosè ea quaestio propofita esse videretur, causà à Theologis indicatæ sunt, cur inutile esset, plures alios articulos exhibere.

Primum, Quia Principes de articulis doctrina necessarijs, qua publicè in eorum ditioribus populo predicaretur, sententiam suam exposuissent: nec necesse sit eos onerare inutilibus disputationibus: vt, An mulieres possint consecrare: An sit rerum contingentia, &c. quæ ad scholas magis, quàm conciones pertinent.

II. In exhibitâ confessione ferè omnes Articuli necessarij comprehensi sunt. Quare ex contrario sensu, omnes abusus, cum doctrina illa pugnantes, de facto & re ipsa taxantur: Nec necessarium, atque etiam impossibile est, omnes abusus in specie enumerare.

III. Si nunc primum odiosi articuli proponerentur, calumniari possent aduersarij, Non autè speciosos & plausibiles articulos tantum protulisse, nunc videre C. M. nos multos & perniciosos errores occultare, ac si Cæs. M. vrgeret, plures errores peruestigatum iri.

IIII. Cum pro viribus cauere debeamus, ne causa tractatio suscepta impediatur: nullo modo consultum est, vt odiosi & non necessarij articuli, de quibus in Scholis disputari solet, hoc tempore moueantur: Quales sunt:

Vtrum omnia eueniant necessariò?

Vtrum liberum arbitrium sit nihil?

Vtrum DEVS faciat mala?

Vtrum omnes Christiani sint Sacerdotes?

Vtrum Papa sit primus Episcopus Iure diuino?

Vtrum indulgentia habeant locum?

Vtrum omne bonum opus sit peccatum mortale?

Vtrum Laicus possit consecrare?

Vtrum casus Matrimoniales tantum pertineant ad Episcopos?

Vtrum sint plus minus septem Sacramenta?

Vtrum possint Episcopi simul gestare gladium & praeesse Ecclesijs?

Vtrum Papa sit Iure diuino dominus bonorum Ecclesiasticorum?

Vtrum Praedestinatio habeat causam in meritis vel non?

Vtrum Ordo imprimat characterem indelebilem?

Vtrum mulier possit consecrare?

Vtrum confessio auricularis sit de necessitate salutis?

Ita re diligenter deliberata & expensa, tandem communi consilio Responfionem Scripto complexi sunt, quam descriptam subiungo.

Illustrissime Princeps, cognate carissime, Generosi Comites. Cum heri circiter horam septimam, exposuerit nobis mandata C. M. Domini nostri clementissimi, vt declarem animum nostrum, vtrum plures articulos propofituri essemus, an his, qui nuper C. M. reuerenter exhibiti

exhibiti sunt, contenti essemus: duximus vobis amanter respondendum esse, vnà cum his, qui nobis coniuncti sunt.

Quaquam constat multos & perniciosos abusus, tum in doctrina, tum in administratione Ecclesiastica habere, qui initio commouerunt, non solum nostros, sed etiam alios multos, vt taxarent eos in concionibus & scriptis, & admonerent pias mentes, quae impura doctrina grauiter vexata, nullam audierunt ex Euangelio consolationem: Tamen quia C.M. publicis litteris, quibus indicitur conuentus, significat, hac negocia religionis, inter nos, cum mutua caritate & mansuetudine agenda esse: non est visum nuper, omnes abusus sigillatim enumerare. Sed exhibuimus in genere confessionem, in qua ferè complexi sumus summam doctrinam, quae apud nos docetur, tanquam praecipue ad salutem animarum utilis, vt C.M. planè perspicere possit, nullum apud nos impium dogma receptum esse. Adhuc magis duximus illos abusus attingere, qui nostris & nostrorum conscientijs oneri fuerunt, quàm qui haerent in moribus Ecclesiasticorum, de quibus ipsi suo tempore Deo rationem reddent, nisi illa vitia correxerint. Itaque ne videremur hoc negotium exacerbare, sed cum debita mansuetudine agere, & vt insignes mutationes & causa mutationum clariùs perspicì possent, cauere voluimus, ne prolata recitatio singulorum abusuuum vel offenderet animos, vel obscuraret causam. Et tamen profitemur, nos per eandem confessionem exhibitam, omnes incertas & impias doctrinas & abusus, qui pugnant cum articulis & rationibus articulorum, quas exhibuimus, improbare. Quod re non arbitramur opus esse, vt plures articulos proponamus.

Verùm si altera pars, iuxta C.M. litteras, quibus indicitur conuentus, & iuxta Propositionem initio conuentus factam, in suis opinionibus proponendù, abusus illos recitauerit, non recusamus de illis, DEO dante, ex verbo DEI, sententiam nostram ostendere, quemadmodum & in fine confessionis exhibitae promissimus nos esse facturos.

Proinde C.M. Dominum nostrum clementiss. cum debita reuerentia etiam atq; etiam oramus, cum, obedientiae nostra declaranda causa, maturè huc venerimus, & iam diu hic non sine maximis sumptibus simus, vt C.M. clementer efficiat, ne hac res diutius extrahatur, sed agatur iuxta publicas litteras, quibus conuentus indicitur: quemadmodum nihil dubitamus C.M. curaturam esse, & nos haecenus dedimus operam, & deinceps, Deo volente, daturi sumus, ne nos aliquam moram attulisse ei rei videamur. Et pollicemur nos, pro hoc beneficio C.M. Domino nostro clementiss. cum debita reuerentia semper fore gratissimos.

Quòd autem multorum & perniciosorum abusuuum tam in doctrina, quàm in gubernatione Ecclesiastica haerentium, qui concordiae & pacis causa eo tempore non omnes commemorantur, in hac responsione mentio fit: hi postea diligentius & accuratius collecti & vnà cum Consilio de emendandis abusuibus, editi sunt: in Actis Colloquij VVormatiensis & Ratisbonensis anno 1541. celebrati. Vnde huc assumi possunt.

Electores Saxoniae, octiduo post exhibitam confessionem, vt antea saepe per litteras, ita tunc coràm, feudum Electoratus Saxoniae & reliquarum ditionum suarum pro more Imperij, auctoritate Caesaris &

rea & solenni inauguratione ac Diplomate confirmari petiuerat. Verum decima sexta Iulij, Cæsar per Fridericum Palatinum & Henricum Comitem à Nassau Electori responderet: Cupere Cæsaream Maiestatem & renouatione Inuestituræ Electoratus Saxonie petenti gratificari, & Regalia Ducatus Saxonie conferre, & pacta dotalia cum Duce Iuliacensi, cuius filia Sibylla Iohanni Friderico nupta erat, confirmare: Si abiecta noua doctrina, quam cum Catholica Ecclesie consensu pugnantem amplexus esset, ad Ecclesie Romanæ obedientiam rediret. Si id non faciat, Cæsaream Maiestatem, ei, qui à societate fidei & Ecclesie Catholice discesserit, feudum conferre nequaquam posse.

Hac responsione Imperatoris accepta, Elector, exemplum constantiæ in veræ doctrinæ ingenua confessione, omnium seculorum memoria dignum edit, dum nullis fractus minis aut terroribus, nec ullis augendæ suæ aut filij potentiæ & opum spebus & promissis lan- gueductus, doctrinam Euangelij, quam amplexus erat, se omnibus rebus humanis anteferre, pia animi excelsi & in DEO firmiter ad- quiescentis alacritate demonstrat.

Cum autem in eo Scripto, Confessionem illam Heroicam, capita quædam de Inuestitura Electoratus Saxonie, & pactis dotali- bus cum Iuliacensi, antecedant: non mutilatum, sed integrum, sic ut die 21. Iulij Cæsari Carolo exhibitum est, adiungendum esse pu- tauimus.

INVICTISSIME Imperator, Cæsar Auguste, Domine clementissime. Ad ea, quæ Cæs. M. V. proximo Sabbato post diem S. Margarethæ, per Illustriss. Prin- cipem Fridericum Palatinum, & Generosum Comitem Henricum à Nassau, mihi proposuit, de tribus Articulis, videlicet, de renouatione inuestituræ Ele- ctoratus Saxonie, de confirmatione pactorum dotalium de Ducatibus scilicet Iuliacensi, Cleuensi & Bergensi, Postremò de nundinis in vrbe Gotha institu- endis: Cum petiuissem tempus ad deliberandum, duxi C. M. V. cum debita re- uerentia & obedientia hoc modo respondere.

Primum, de Renouatione inuestituræ Electoratus Saxonie, vt C. M. V. causas meæ petitionis melius intelligat, Scit C. M. V. quòd Bulla Aurea, quam C. M. V. clementer confirmauit & approbauit, clarè de successoribus Electro- rum sic constituit: Si decedat Elector secularis sine hæredibus masculis de corpore, vt succedat in Electoratu frater illius maximus natus. Quam ob cau- sam extincto charissimo fratre meo, Duce Friderico Electore Saxonie sine hæ- redibus masculis de corpore, mihi competit ius in dicto Electoratu Saxonie succedendi. Ad hæc C. M. V. concessit mihi antea nominatim simul cum fratre

meo dictum Electoratum cum regalibus in feudum, quemadmodum ostendunt literæ feudi, ex quibus hic articulus descriptus est, qui signatus est litera A. quas C. M. V. in conuentu VVormatiensi fratri meo dedit, & iuxta Bullam Auream mihi nominatim concessit dictum Electoratum in feudum: Si frater meus sine hæredibus masculis de corpore discessisset. Et si opus erat post mortem fratris ulterius petere inuestituram, non est ea res neglecta: Statim enim post mortem fratris mei intra dimidium annum, apud Regimen Imperiale C. M. V. iuxta Imperij ordinationem, sicut decebat, inuestituram petiui. Et quia res ad C. M. V. reiecta est, iuxta responsum regiminis, & ego duos Consiliarios ad C. M. V. propter hanc causam in Hispaniam misi: C. M. V. clementer dedit indultum ad biennium, in quo clementer & sine conditione C. M. V. consentit, se mihi concessuram esse feudum, ubi redisset in Imperium, iuxta literas, quarum exemplum hic signatum est litera B. Deinde C. M. V. simile indultum mihi concessit ad annum, per sollicitationem Vice Cancellarij C. M. V. amici mei, Episcopi Hildesheimensis & Constantiensis, cum simili promissione clementissima, futurum, ut C. M. V. si redisset in Imperium, feudum mihi conferret, iuxta literas, quarum exemplum hic signatum est litera C. Præterea ut magis etiam declararem meam diligentiam dignam obediente Principe, nuper misi ad Insbruck ad C. M. V. meum consiliarium Iohannem Doltzick profectum cum propinquo meo Comite VVilhelmo de Nassau, & Comite VVilhelmo de Nevvenar, quibus C. M. V. iterum clementer sine omni conditione respondit in hanc sententiam, quod C. M. V. esset mihi collatura dictum feudum, postquam venisset Augustam. Postremò nuper hic cum debita reuerentia & obedientia idem à C. M. V. petiui, non existimans futurum, ut præferrim collatio feudi differretur, aut reuocaretur in dubium: Sed quia animaduertito me apud C. M. V. impediri à quibusdam parum amicis, de quibus D. B. V. scit me non esse malè meritum, ideo duxi mihi valde necessariam esse hanc commemorationem, quomodo C. M. V. dictum Electoratum, si frater meus discessisset, concesserit mihi in feudum datis literis feudi: Deinde supra illam collationem concesserit indultum post mortem fratris per literas obsignatas: Postremò nuper in Insbruck consenserit tandem se mihi hanc collaturam esse feudum. Quare iterum omni reuerentia & obedientia, quantum omnino debeo & præstare possum, rogo, ut C. M. V. clementer conferat in feudum dictum Electoratum, & regalia Ducatus Saxoniae, mihi & meis hæredibus & agnatis hæcenus simul inuestitis, iuxta illas minimè ambiguas nec disputabiles literas & clara promissa, quorum feci mentionem. Et cum charissimus frater meus per hanc dignitatem Electoratus, in electione, quod citra iactantiam dictum volo, non inter postremos fauerit C. M. V. prouehendæ ad illud fastigium Imperij, non patiatur C. M. V. meam causam impediri per aduersarios meos, ne voluptatem inde capiant aduersarij, si ego nunc hæres fratris in hoc ipso Electoratu aliquid periculi & dilationis sustinere cogar.

Quod verò etiam petiui, ut C. M. V. pacta dotalia, quorum mentionem feci, sine aliorum præiudicio, si qui prætendant se ius habere, confirmet, id faciam cum eis.

ctum est & nunc & antea propter illas causas, quas affinis meus, & affinis mea de Iulch & Cleue, & ego, per meos Oratores missos in Hispaniã, iuxta nostram vtrorumq; sigillatam instructionem, satis copiosè exposuimus C.M.V. & maxime propter clementiss. promissã, quæ C.M.V. primùm fratri meo, deinde mihi per Secretarium C.M.V. Iohannem Hanault iuxta literas fidei C.M.V. & instructionem inter cetera in hanc sententiã fecit, videlicet, quia C.M.V. ex certis causis tum allegatis, non posset exequi sponsalia contracta inter sororem C.M.V. nunc Reginã Portugaliæ, & filium meum Ducem Iohannem Fridericum iuxta sigillatas literas illius contractus, quas haud dubiè C.M.V. meminit: Ideo si meus frater & ego, coniugem filio meo alibi quæreremus, vellet C.M.V. clementer eam rem consilio, promotione, & auxilio iuuare, & magnum aliquod beneficium Cæsareum addere filio meo, quod beneficium dictus Hanault, me nihil petente, iuxta sigillatas literas, quas vnà cum instructione illorum mandatorum adhuc penes me habeo, exposuit.

Cùm autem iuxta DEI voluntatem filio meo contigerit vxor D. Sybilla, filia Ducis Iuliacensis & Cleuensis primogenita, cum huiusmodi pactis dotalibus, quæ debita reuerentia C.M.V. declarauimus: & filius meus cum vxore sua & ego petamus confirmationem à C.M.V. sine aliorum præiudicio, Si qui prætendant se ius habere, quemadmodũ antea & nuper in Insbruck post aduentum C.M.V. per consiliarium meum Iohannem Dolzick etiam scriptis petiuimus: Iterum cum summa reuerentia rogo, vt C.M.V. clementer velit considerare causas recitatas, & clementissima promissã, & multiplicia & fidelia obsequia harum familiarum Saxonica, Iuliacensis & Cleuensis, & de confirmatione illa dotalium pastorum clementer respondere, quemadmodum antea spem ostendit se responsuram esse. Idem rogo & de nundinis in oppido meo Gotha confirmandis, cùm nemo iure queri possit, id cum suo præiudicio fieri, quemadmodum in Insbruck C.M.V. ex scriptis intellexit causas illius Emporij instituendi. De his rebus oro, vt C.M.V. tanquam Dominus meus clementissimus benignè respondeat, quemadmodum confido C.M.V. simili erga me clementia atq; benignitate vsuram esse, sicut Clariss. Maiores C.M.V. semper erga me vsi sunt.

Quòd autem C.M.V. difficilia quadam postulata de Religione mihi exponi fecit, scit C.M.V. quòd me, & quidem simili edicto, quod ad religionem attinet, sicut alios status vocauit, scilicet, Vt in hoc conuentu, dissensionibus & simulatibus depositis, & præteritis erratis Christo Saluatori nostro cõdonatis, sic ageretur, vt omnes vniuscuiusq; opiniones & sententiæ, inter nos in charitate & mansuetudine mutua audirentur, intelligerentur, & expenderentur, & ad vnã Christianam veritatem redigerentur. Quare & ego, & alij quidam Principes & Ciuitates, vt obediremus illi edicto & propositioni C.M.V. factæ, initio conuentus exhibuimus C.M.V. cum debita reuerentia in vtraq; lingua Latina & Germanica rationem & confessionem, quomodo in mea ditione & illorum ditionibus doceatur, & quemadmodum conueniebat, subscripsimus illi confessioni,

sioni, Et in præfatione illius Confessionis, ego cum alijs subscriptis, obtulimus nos, quod non gratiam cum alijs Electoribus, Principibus & statibus, velimus deliberare & conferre de aquis & tolerabilibus modis, ut, quantum honestè fieri possit, conveniamus, & re inter nos agitata, citra odiosam contentione, Deo dante, discordia dirimantur, & ad unam veram, concordem Religionem deducantur: sicut omnes sub vno Christo sumus & militamus. Quam in re nihil detrectamus, quod cum Deo & bona conscientia fieri potest, quod ad Christianam concordiam prodest. Et adhuc offero me cum debita reuerentia erga C.M.V. quod non recuso convenire cum alijs, quantum omnino cum Deo & bona conscientia fieri potest: Et ex superuacuo, neq. Christianum Concilium, in quod consensu, defugio, ac spero de bonitate Dei futurum, ut in hac placida collatione, aut certe in Concilio nunquam conuincamur per Scripturas sanctas, quod per meam & coniunctorum meorum confessionem & rationem doctrina subscripta, me à veritate Dei & à C.M.V. tanquam supremo defensore Christianorum ab alienauerim. Et si qua in re admonitus fuero, quod vel ego aliquid sentiam, vel doceatur aut institutum sit in mea ditione aliquid contra Deum ac verbum, aut ordinationem DEI: Deo dante sic me geram, quemadmodum haud dubie, & alij mei coniuncti facient, ne C.M.V. aut alij iudicare possint, quod per curiositatem cupiam me à verbo & ordinatione Dei & à Catholica Ecclesia vlla in re segregare: Sed multò magis quod cupiam ex toto animo iuxta verbum & ordinationem Dei cum Catholica Ecclesia sentire.

Præterea opus est imprimis cognoscere, quos articulos nostros alij oppugnare velint, ut vicissim Christianam & necessariam rationem reddere possimus, quemadmodum in fine Confessionis exhibita nos obtulimus, si Dei beneficio articuli illi, qui controuertuntur, & ab alijs oppugnantur, iam in hoc conuentu iuxta scripturas sanctas ad unam veritatem reduci possent, iuxta literas, quibus Conuentus indicitur.

Quamquam enim in omnibus rebus omnino, quæ cum Deo & bona conscientia fieri possunt, quæq. ad C.M.V. & Imperij dignitatem amplificandam pertinent, paratus sum, cum summæ reuerentia C.M.V. semper obedire, Ita ut, si res, & C.M.V. postulet, neq. vitæ meæ, neq. corporis mei, neq. fortunarum, neq. ullius alterius discriminis habiturus sim rationem: Tamen cum hæc causa Religionis pertineat propriè ad gloriam Dei, & ad meam conscientiam & salutem animæ, Et cum hanc doctrinam, quæ in mea ditione docetur, & quam professus sumus ego & alij mihi coniuncti, in scriptis Latine & Germanicè exhibitis coram C.M.V. & statibus Imperij, & adhuc profiteor, eam, & quicquid illi iuxta Scripturas sanctas consentaneum est, sentiam & credam Catholicam & Christianam esse, & consentientem verbo Dei & ordinationibus Dei, neq. diuersum ex Scripturis sanctis ostensum sit, scilicet quod Confessio nostra dissentiat à Scripturis sanctis seu verbo & ordinationibus Dei, peto ut C.M.V. clarescènter pro sua pietate & bonitate consideret, quod neq. ego neq. alij mihi coniuncti possumus sine exitiali offensione conscientie, & sine contumelia nominis diuini, coram Deo & C.M.V. & toto mundo, deficere ab illa doctrina, & verbo & ordinatione Dei, & iudicare verbum & ordinationem Dei, quæ est æterna & nunquam peritura veritas, non esse verbum & ordinationem Dei.

Neq. verò existimo C.M.V. fuisse petituram, ut hoc modo deficerem ab hac doctrina, nisi aduersarij nimia assiduitate hoc apud C.M.V. obtinuissent.

Cum igitur sentiamus, quod hæc doctrina & ordinatio, quæ apud nos docetur, sit verbum & mandatum Dei: necesse est etiam aduersarios, pro me & alijs mihi coniunctis pronunciare ac fateri, quod non liceat nobis in tali conscientia ab ea deficere: Et quod coram Deo & hominibus

et hominibus licuerit, imò etiam oportuerit nos cognoscere, recipere ac tolerare in nostris di-
nitionibus verbum & ordinationem Dei, non obstantibus humanis traditionibus aut consuetu-
dine, quæ contra mandata Dei aut instituta aut recepta est.

Nam, ut in mea Confessione & aliorum, qui mecum coniuncti sunt, sæpe commemora-
tum est, Deus seuerè præcipit, ut de verbis suis & ordinationibus suis magis obtemperemus sibi
quàm hominibus. Idem præcipiunt sanctorum Patrum sententiæ, quæ passim in iure Canoni-
coper scriptæ extant, & quarum aliqua in confessione nostra citata sunt: Quòd verbum &
mandatum Dei non possint humanis traditionibus aut contraria consuetudine, quantumvis
perusta, aboleri. Idem statuunt & aperte concedunt omnia scripta iura, si quid contra diui-
næ & naturalia iura à quoquam mandatum aut rescriptum fuerit, ut id rescriptum, siue mā-
datum, siue ordinatio, habeatur irrita & inanis. Hinc C. M. V. indicare potest, utrùm meri-
tò accusemur ego & alij mihi coniuncti, quasi in hac re non præstiterimus debitam obedientiam.

Præterea nouit C. M. V. quomodo chariss. frater meus Fridericus, Dux Saxonie Elector signi-
ficauerit C. M. V. quòd grauaretur in illud edictum consentire: Idq; postea in alijs conuentibus
Imperij, videlicet Norenbergenfi, & priore conuentu Spirensi mitigatum & relaxatum est
certis causis, quas tunc Electores, Principes & status in quadam instructione communi con-
sensu complexi sunt, & vna legationem ad C. M. V. in Hispaniam mittere decreuerunt. Cum
igitur Deus C. M. V. vniuersis Christianis tanquam summum gubernatorem ac dominum tem-
poralem & custodem disciplina ciuili præfecerit, cumq; C. M. V. nuper mihi clementer signi-
ficauerit, quòd C. M. V. nunquam sciens contra Scripturas sanctas factura sit, (Ex qua voce in
his difficilissimis ac tristissimis negotijs maximam accepi consolationem) oro ut C. M. V. non pa-
tiantur se eo pertrahi, ut constituat aut præcipiat aliquid contra illa, quæ Deus, cuius C. M. V.
vices gerit, tanquam superior Dominus & æterna sapientia, omnium hominum prudentiam
& consilia longè superans, constituit, ordinauit & præcepit: Sed C. M. V. in hac re respiciat
gloriam Dei, & clementer consideret hominum salutem, aut certè in maximis rebus, propter
assiduam & importunam sollicitationem aduersariorum, non præcipiet indicium, quemad-
modum fortassis illi optant. Verùm si sine profectu fuerit placida collatio inter nos instituta
in hoc conuentu, ad quam intelligit C. M. V. quòd mihi sæpe obtulerim paratū: nec desugium eam
alijs mihi coniunctis: permittat C. M. V. ut tutiores sint conscientia, ut hæc grauiss. controuersia,
quia ad gloriam Dei & ad salutem animarum pertinent, quibus rebus nihil maius neq; in cæ-
lo neq; in terra cogitari potest, reijciantur ad generale, liberum & Christianum Concilium,
quemadmodum C. M. V. clementer consensit. Et Electores, Principes & status in multis con-
uentibus, propter causæ magnitudinem summè necessarium & utile esse deprehenderunt &
indicarunt, & cum debita reuerentia à C. M. V. petiuerunt, ut de Concilio indicendo pro au-
toritate Imperatoria cum Rom. Pontifice ageret, ut tandem veritas patefacta illustraretur, &
recte instituta diligentius seruarentur, & abusus corrigerentur.

Ac velit C. M. V. clementer expendere, quomodo hoc interpretaturi essent homines, non
solum in Germania, sed etiam apud exterarum nationes, cum toties de generali, libero & Chri-
stiano Concilio deliberatum sit, & communi consensu expetitum, & toti Imperio spes de eo
facta sit, si iam mentio Concilij obrueretur, præsertim si etiam collatio in hoc conuentu insti-
tuta sine profectu fuisset, cumq; inuitabilis necessitas in tot abusibus Ecclesiarum, de quibus
vbiq; publica querela sunt, Synodum cogi postulet. Quamquam nihil dubitamus C. M. V. pro-
pter gloriam Dei & vniuersæ Ecclesiæ maximeq; Germanicæ nationis salutem, daturam esse
operam,

operam, ne frustra videatur spes Concilij ostensa esse.

Hec precor accipiat C.M.V. clementer, simplici & bono animo, propter necessitatem meam & aliorum qui mihi coniuncti sunt, commemorata: nec patiatur se commoueri, ut concipiat aliquam indignationem aduersus me, aut in simili casu aduersus alios, qui mecum sentiunt: Propterea quia non possum à verbo & mandato Dei bona conscientia ad eum modum deficere, sicut petitur: Sed velis mihi, sic me toties ex superuacuo offerenti, clementiss. Dominus & Imperator esse, nec Casaream beneuolentiam atq. clementiam erga me mutare. Quicquid aut concedere & facere vnquam potero, quod non fuerit contra verbum Dei, & contra conscientiam meam, Deo dante, eare cum debita reuerentia prastabo, vt C.M.V. cognoscat Electorem fidelem, obedientem, tranquillū, & pacis cupidum esse, & vsq. ad vltimum spiritum semper mansurum esse, maximeq. abhorreere ab impijs & perniciosijs dogmatibus, & consilijs turbulentis. Neq. quisquam deprehendet vnquam me talibus vlla in re fauere.

Quod autē per ista verba (alijs mihi coniuncti) quibus vsi sumus in proximo scripto, propter ciuitates, Normberg & Reutlingen, quae de doctrina nobiscum sentiunt, considerati quodam intelligitur, non sperassem futurum, vt aduersarij haec verba tam copiose interpretarentur ad irritandam C.M.V. contra me. Neq. fuit causa, cur isti sic suspicarentur, aut odiosa interpretatione commouerent C.M.V. contra me. In confessione res postulabat subscribere istos, qui idem sentiunt, quia facile iudicari potest, me & meos amicos in tam arduo negotijs non exhibuisse confessionem aliorum causa, neq. rationem reddituros esse de omnibus, quae in alijs locis docerentur non consentanea nostra confessioni, cui subscripsimus. Ad haec noui C.M.V. quid responderim, cum de eadem re perferret ad me mandata C.M.V. Comes de Nassau, & Comes de Neuenar ex Insbruck: quam responsonem de consideratione precor C.M.V. & hic recordari velit.

Quod verò etiam de Heluetijs falsissimè insimulor, quasi aut expetierim illorum societatem, aut cum ijs foedus aliquod fecerim, oro ne patiatur C.M.V. animum suum à me abalienari talibus criminibus manifestè falsis. Sic enim respondeo, neminem mortaliū viuere vsquam, qui verè dicere aut affirmare possit, quod ego vnquam in omni vita mea expetierim societatem Heluetiorum. Multò magis hoc falsum est, quod societatem cum ijs fecerim. Nemo poterit dicere, quod miserim ad eos, aut vlli mandat a dederim, aut clam priuatim, aut publice cum Heluetijs de foedere agendi, aut quod me sciente vnquam talis aliqua actio suscepta sit.

Peto igitur, vt C.M.V. pro sua iustitia, istos meos maleuolos, qui de tali confederatione me apud C.M.V. insimulant, iudicet esse vanissimos, nec habeat ijs fidem, donec probent hoc crimen, quemadmodum facere hoc aequum est: tametsi satis scio nunquam probaturos esse, ne leues quidem coniecturas eius rei comminisci posse.

Proxima hyeme exposuit mihi agnatus meus, Dux Saxoniae Georgius, quod similia essent delata ad fratrem C.M.V. Regem Vngariae & Bohemiae, dominum & cognatum meum. Verum ita respondi & Regia Celsitudini, & meo agnato, vt sperem ipsis satis factum esse, & innocentiam meam declaratam, meq. satis purgatum esse. Neq. secus videor intellexisse, vel ex Regia Celsitudine, vel ex agnato meo, quin mea purgatione contenti sint.

Haec omnia, quae mihi necessarid. dicenda esse putauit, precor vt C.M.V. pro sua Casarea & ingenua bonitate dignetur clementer accipere & intelligere. Ego vicissim officium boni Principis & obedientis erga C.M.V. semper summa fide ac diligentia facturus sum, nec recusabor vllum vsquam periculum corporis aut fortunarum pro C.M.V. subire.

IE Margarethæ, 13. Iulij, Theologi Pontificij acerrum
librorum contra Lutherum Imperatori exhibuerunt
sequentibus titulis.

*Catholica & quasi extemporanea Responſio ſuper nonnullis Articulis Catholica Cæſa-
rea Maiſtati hiſce diebus in dicta Imperiali Auguſten: per Illuſtriſſimum Electorem Saxonie
& alios quosdam Principes & duas Ciuitates, oblatis.*

*Antilogiarum, hoc eſt, Contradictionum M. Lutheri Babylonica, ex eiſdem Apoſtate li-
bris, per doctorem Iohannem Fabri excerpta.*

Hæſes & errores ex diuerſis M. Lutheri libris in vnum collecti.

Hæſes in Sacris Concilijs antea damnata, per Lutheranos iterum ab inferis reducta.

Hæſes & errores M. Lutheri per Leonem Pontificem antea decennium damnati.

Hæſes & errores M. Lutheri per Vniuerſitatem Pariſien. condemnati.

Condemnatio facultatis Theologica Louanien.

Epitome aliquot hæſum & errorum M. Lutheri.

Monſtra ſectarum ex Luthero & Lutheranis enata.

Lutherani Euangelij abominabiles & pernicioſi & damnatiſſimi fructus.

Huius Indicis meminit Philippus in Epistoła biduo poſt ad
Lutherum data.

SCRIPSI tibi ſubinde nouas deliberationes haberi: id re ipſa experimur. He-
ri in Senatu Principum decretum factum eſt, vt Cæſar de conſenſu vniuer-
ſæ Germanicæ oretur, vt cogi Synodum curet. Erat adiectum caput alterum,
vt interim ea ratio ſeruetur, quæ paci nihil officeret. Noſtri pugnarunt, vt ſe-
cundum caput omitterent, quod quanquam ipſi fecerint nonnullis adducti
cauſis, mihi tamen non admodum placet. Nimiſ cauti volumus videri.

Mitto tibi Indicem Scriptorum, quæ ſunt exhibita Cæſari à noſtris ad-
uerſarijs: vbi videbis, ſclerato conſilio, ἀντιλογίας & alia addi confutationi,
vt irritent nobis manſuetiſſimum Cæſaris pectus. Hiſ artibus pugnant Syco-
phanta. Si continget, ut reſpondendum ſit: ego proſecto remunerabor iſtos
nefarios viros ſanguinum. Aliquoties iam fui apud quosdam inimicos ex illo
grege Ecciano: non poſſum dicere, quantam odij Phariſaici acerbitem depre-
henderim. Nihil agunt, nihil meditantur, niſi vt concitent aduerſus nos Prin-
cipes, & impia arma induant optimo Imperatori. Vale & ora pro nobis. Vene-
ris poſt Margarethæ, 15. Iulij.

De Antilogijs ex Lutheri libris à Fabro collectis, Lutherus
illis ipſis diebus ad Philippum inter cætera ſcribit:

Quod Aduerſarij colligunt contradictoria ex meis libris, etiam faciunt
I 2 pro

pro gloria sapientiae suae ostendenda. Quomodo ista fini contradictiones nostrae doctrinae iudicent, qui neutram partem contradictoriorum intelligant? Quid enim aliud nostra doctrina esse potest in oculis impiorum, quam mera contradictoria, cum exigit & damnet opera, simul tollat & statuat ritus, simul Magistratum colat & arguat, similiter peccatum asserat & neget? Sed quid a quas in mare porto? Nimis, nimis insignem & certam reddidit pietatem vestram & innocentiam, ista manifesta Satanæ impudentia, qua postulat omnia à vobis restitui, hoc est, Deum negetis, sese verò adoretis, & omnia monstra assermetis, quae ille per ipsos creauit, tantis homicidijs, mendacijs, blasphemijs. Hic mille corpora pro Christo tradenda essent à quolibet nostrum.

ET AD IONAM.

FALSUS sum spe mea, qui vos aduentare cogitabam, Edicto Caesaris iam dudum verberatos. Sed nunc video, quid voluerint istae postulationes, An plus articulorum haberetis offerendum. Sed Satan adhuc viuit & benè sensit Apologiam vestram dissimulasse articulos de purgatorio, de sanctorum cultu, & maximè de Antichristo Papa.

Miserum verò Casarem, si ista Comititia instituit audiendis Antilogijs Lutheri, quasi non satis habeant ad respondendum ad ipsam praesentem Apologiam, & istis ranis patere sic aditum, cum suis coaxitatibus, praefereim in tanto maximarum causarum negotio, ut etiam in summo otio non debuerit id licere. Sed sient haec, ut sim propheta verax, qui semper dixi, frustra laborari & sperari concordiam doctrinae, satis esse, si politicam pacem possumus obtinere. Gaudeo Philippum experiri Campegij & Italicorum ingenia: Philosophia ista non credit, nisi experta. Ego neque Confessori Caesaris, neque ulli Italorum unum My credo. Nam meus Caietanus sic amabat me, ut sanguinem pro me vellet fundere, scilicet meum. *Es sind Buben.* Italus ubi bonus est, optimus est. Sed rarum hoc monstrum est, nigroque similimum cygno. Zuinglius mihi sane placet & Bucerus, Also sol sie Gott herfür an tag bringen/ scilicet, cum his hominibus ineamus societatem. Sed post Caesaris abitum erunt iterum alij. *Seyt ihr des Reichstags nicht sat/ so nimpt michs wunder/ Ich bin sein mider.* Vellem ego sacrificium esse huius nouissimi concilij, sicut Iohannes Huls Constantiae sacrificium fuit nouissimae fortunae Papalis. Christus sit vobiscum potens. Amen.

Cum autem differretur publicatio confutationis Pontificiorum, in sextam hebdomadam ab exhibita confessione: Philippus interea & Lutherus de multis doctrinae controuersae partibus, & quid concedi aduersarijs bona conscientia possit, ac imprimis de Tradi-

Traditionibus humanis ac cultibus proprio arbitrio electis, per litteras inter se contulerunt.

Cumq; Philippus de communi Ecclesiæ & Reipub. ac posteritatis salute & pace, & sanandis vulneribus publicis, & auertendis distractionibus Ecclesiæ, & confusionibus dogmatum tristioribus, sollicitus, ingentem animi dolorem & luctum assiduus lacrymis & sermonibus mœstis declararet: Lutherus grauissimis literis, & spiritu ac vita efficaci plenissimis cohortationibus, ipsum & collegas erigere studuit & confirmare.

Eas Epistolas, cum Thesaurus sint salutarium & efficacissimum consolationum, & pleræq; hoc ipso tempore paucis post exhibitam confessionem diebus, circa exitum mensis Iunij & in Iulio scriptæ, & multò antè typis expressæ extent: denuò etiam hoc in loco eas coniungere, & pijs legendas exhibere volui. ex quibus et si ad Pontanum splendidissimè & dulcissimè scripta, cæteris posterior est: tamen bono consilio eam primo loco hîc exponendam esse duxi.

CLARISSIMO VIRO, D. GREGO-
RIO PONTANO, I. V. D. ET ELE-
ctoris Saxoniae Cancel-
lario.

Gratiam & pacem in Christo, clarissime D. Doctor, & compater carissime. Aliquoties iam ad clementissimum Principem & ceteros nostros amicos scripsi, sed metuo nimis saepe litteris meis me ipsis molestum fuisse, ac præsertim clementissimo Domino meo, perinde ac si non crederem Dei consolationem & auxilium Celsitudini ipsius maius & firmitus, quàm mihi, adesse. Quidquid autem horum à me scriptum est, nostrorum instinctu factum fuit, quorum nonnulli tam sunt abiecti & sollicito animo, ac si Deus nostri oblitus esset, Quod prorsus fieri non potest, nisi sui ipsius primam obliuiscatur: aut nostra causa non sit ipsius causa, & nostra doctrina non sit ipsius verbum & doctrina. Aliàs si certi sumus & non dubitamus ipsius causam & verbum esse quod profitemur, certissimum est preces nostras iam exauditas, & de præfenti auxilio atq; ope nobis ferenda iam dudum in cœlo deliberatum atq; conclusum esse. Id aliter esse non potest. Ita enim ait Deus: Nunquid potest Mater obliuisci infantem suum, ut non misereatur Filij vteri sui? & si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Ecce in manibus meis signavi te.

Duo Miracula nuper vidi. Cum è fenestra aspicerem stellas in cœlo, & totam illam pulcherrimam concamerationem cœli à Deo factam: nec vsquam viderem pilas & columnas, quibus forni-

cem adeo amplum architectus imposuisset: Tamen nō corruit cœlum & adhuc firmum & immotum persistit. Sunt autem aliqui, sollicitè quærentes pilas, quibus cœlum innitur, easq; manibus contrectare vehementer cupiunt. Cùm verò id non possint, toto pectore anguntur & tremunt, metuentes ne cœlum corruat, non aliam ob causam, quàm quòd pilas & columnas, quibus innitur cœlum, prehendere & videre ipsi nequeunt. Si comprehendere manibus pilas possent: tum firmiter cœlum stare posse non dubitarent. Alterum miraculum est. Videbam magnas ac densas nubes capitibus nostris tantà mole impendentes, vt immenso mari verè comparari possent. Nec tamen solum, cui incumberent, aut vasa, quibus continerentur, cernere potui. Nihilominus tamen in nos non deciderunt, sed velut toruo vultu nos salutantes celeriter diffugerunt. Cùm autem præterissent, eluxit statim fundus & tectum nostrum, cui incubuerant, IRIS videlicet: infirmum sanè & perquàm tenue fundamentum ac tectum, & in nubibus euanescebat, quodq; veriùs splendorem obscurum, (qualis per vitrum pictum elucere solet) quàm tantum fundum repræsenteret, & non minorem quàm ipsa nubium moles nobis desperandi causam adferret. Interim tamen re ipsa comperiebamus illam, vt apparebat, inanem vmbra lucis, tantas aquarum moles sustinere, & nos protegere. Et tamen aliqui vndarum ac nubium spissitudinem & molem pluris faciunt & metuunt, quàm hanc tenuem, exilem, ac leuem vmbra. Cupiunt enim manibus palpare & sentire vim & efficaciam huius vmbre: Quod cùm nequeant, timent, aubem ruptam perpetuum diluuium parituram esse.

De his familiariter vobiscum iocari, & tamen sine ioco scribere volui. Magnam enim voluptatem inde percepi, quòd Excell. vest. præ cæteris omnibus in hac nostra cruce ac persecutione tranquillo & forti animo esse cognoui. Speraueram sanè ad minimum pacem politicam obtineri potuisse. Sed Dei cogitationes nostris longè superiores sunt, & rectè. Deus enim, vt Paulus inquit, exaudit, & facit supra, quàm intelligimus aut petimus. Nos enim, quid oremus, vt oportet, non nouimus. Rom. 8. Quòd si nos ita exaudiret, quemadmodum nos petimus, vt Cæsar pacem nobis largiretur, tum fortè infra, non supra quàm intelligimus, faceret: Et Cæsari potius, quàm Deo gloria impetrata pacis tribueretur. Nunc ipse solus pacem nobis curare vult, vt solus à nobis honore afficiatur, qui ei propriè vni & nullis alijs debetur. Non quòd Cæsaream Maiestatem contemnamus: Imò petimus & optamus, vt Cæs. M. nihil contra Deum & iura Imperij attentet. Sin verò (quòd Deus auertat) tale quid tentaret: nos tamen, vt fideles subditi, non credemus hac à Cæs. ipsius M. fieri, sed alios Tyrannos Imperatoris nomine, id ipsum facere. Atq; eatenus nomen Cæs. M. à Tyrannorum iniustis operibus distingui-

me, quemadmodum sacrosanctum Dei nomen, quo heretici & periuri abutantur, à mendacijs separamus, Dei nomen veneramur, mendacia verò fugimus & detestamur. Ita nec debemus nec possumus Tyrannorum actiones, quas sub Cæs. M. nomine suscipiunt, approbare aut recipere. Sed huic causæ, quam immensa bonitate Deus nobis commendauit, suo Spiritu sancto ipse benedicet, ac felici successu aderit, & modum ac tempus nos iuuandi aptissimum non obliuiscetur, nec negliget. Nondum Viri sanguinum mediam partem confecerunt eius, quod iam incipiunt, ac nondum eò, quò cupiunt progredi, omnes perueniunt. Nostra Iris imbecilla, eorum nubes prapotens est. Sed in fine videbitur cuius toni. V. E. has meas nugas boni consulat, ac consoletur N. & reliquos omnes. A Christo precibus obtinebo, vt clementiss. Principem ipse consoletur, & in agnita veritate conseruet. Huic debetur laus & gratiarum actio in perpetuum. Eius gratiam ac fauorem Vestr. Excel. quoq; non ficta fide precor. Ex Eremono Anno 1530.

D. MARTINI LVTHERI, PLENA VIVAE ET EFFICACIS CONSOLATIONIS, RESPONSIO AD PHILIPPI EPISTOLAM, cuius prima verba fuerunt: Versamur hîc in miserrimis curis, ac planè perperis lacrymis.

Quæratiam & pacem in Christo, in Christo inquam, non in mundo. Ego tuas miserrimas curas, quibus te scribis consumi, vehementer odi, quòd sic regnant in corde tuo. Non est magnitudo causæ, sed magnitudo incredulitatis nostræ. Nam eadem causa maior fuit sub Iohanne Hufs & multis alijs quàm nobis. Deinde vtut sit magna, magnus est etiam actor & autor eius: neq; enim nostra est. Cur igitur sic perpetuò & sine respiratione te maceras? Si est causa falsa, reuocemus: Si vera est, cur facimus illum in tantis promissionibus mendacem, quibus iubet nos esse animo ocioso & dormienti? Iacta, inquit, curam tuam super Dominum, propè est Dominus omnibus inuocantibus eum, & qui tribulato sunt corde. An iste temere loquitur, aut ad bestias proijcit? Ego etiam sæpius crucior, sed non perpetuò. Philosophia tua ita te vexat, (non Theologia) ea quæ & Ioachimuum tuum, qui simili cura roditur, quasi vestra illa inutili cura quicquam possitis efficere: *Was kan der Teuffel mehr/denn das er vnserwûrge?* Quid inde? obsecro te, qui in alijs omnibus pugnax es, luctare etiam cōtra te ipsum, maximum hostem tuum, qui Satanæ tantum armorum contra te ipsum ministras. Christus pro peccatis nostris mortuus est semel,

at pro iusticia non moritur, sed viuit & regnat. Si hoc verum est, quis metus est pro veritate? At posternetur per iram DEI: proster-
namur & nos simul, sed non per nos. Qui noster pater est factus, et-
iam erit liberorum nostrorum. Ego certè oro pro te diligenter, &
doleo te pertinacissimam curarum hirundinem, meas preces sic ir-
ritas facere. Ego quidem, quod ad causam attinet (stupor ne sit an-
spes, viderit Christus) nō valde turbatus sum, imò spe meliore, quā
speraueram fore. Potens est Deus mortuos suscitare, potens est &
causam suam labentem seruare, lapsam erigere, stantem promoue-
re. Si nos digni non sumus, fiat id per alios. Si enim nos illius pro-
missis non erigimur, obsecro qui alij iam sunt in orbe, ad quos per-
tineant? Sed aliās plura nisi quod in mare aquas porto. Christus Spi-
ritu suo nos omnes soletur, corroboret & doceat. Amen. Si audi-
uero rem malè affectam apud vos fore & periclitari, vix continebo
me quin aduolem, visurus gyrum illum dentium Satanæ formida-
bilem, vt Scriptura dicit. Vale, 29. Iulij.

ALIA.

Gratiam & pacem in CHRISTO.

VID ad te potissimū scribam, mi Philippe, planè igno-
ro: ita reuerberant me cogitationes de tuis pessimis va-
nissimisque curis, vt qui sciam surdo fabulam narrari.
Hoc facit quod tibi soli credis, mihi & alijs non credis,
magno tuo malo: ego verum fatebor: fui in maioribus
angustijs, quā tu vnquam futurus sis. Spero optoq; nulli homi-
num, etiam ne istis quidē, qui iam ita sæuiunt in nos, quantumuis
scelerati & nefarij, vt mihi similes fiant: & tamen in his malis sem-
per leuatus sum, verbo fretus, aliquando Pomerani, aliquando tuos,
aliquando Ionæ & aliorum. Quare rogo, vt tu vicissim nos audias,
qui certè nihil secundum carnem aut mundum, sed secundum DE-
VM absq; dubio per Spiritum sanctum loquimur. Simus nos viles:
ne vilis quæso sit, qui per nos loquitur.

Sol es denn erlogen seyn / daß Gott seinen Son für vns geben hat /
so sey der Teuffel an meiner statt / Ist es aber war / was machen wir denn
mit vnserm leydigem verzagen / sorgen vnd trauren?

Quasi verò ille nolit in leuioribus rebus adesse, qui Filium
suum

suum dederit: aut quasi Satan potentior sit. In priuatis luctis inferior ego, tu autem fortior: contrà in publicis tu talis, qualis ego in priuatis, si priuatum dici debet, quod geritur inter me & Satanam.

Nam tu vitam tuam contemnis, publicæ causæ metuis: Ego verò de publica causa satis magno & otioso sum animo, qui sciam certò ipsam iustam esse & veram, deniq; ipsius Christi & DEI. Non sic pallet rea peccato, sicut ego vnicus sanctulus pallere & tremere cogor. Proinde penè securus spectator sum, & istos minaces & feroces Papistas non huius facio.

Si nos ruemus, ruet Christus vnà, ille regnator mundi: & esto ruat, malo ego cum Christo ruere, quàm cum Cæsare stare. Neque vos soli causam hanc sustinetis: certè fideliter vobis adsum gemitibus & precibus: vtinam & carne liceret. Nam & mea est causa, & plus mea, quàm omnium vestrum: neq; vlla temeritate aut cupiditate vel gloriæ vel lucri tentata: quod testatur mihi Spiritus ipse, & hactenus res satis declarauit, declarabitq; latius vsq; in finem.

Quare te per Christum oro, ne ita negligas promissa illa diuina, vbi dicitur, Iacta super Dominum curam tuam, Expecta Dominum, viriliter age, confortetur cor tuum, &c. quorum plenus est liber Psalmorum & Euangelium. Confidite, ego vici mundum. *Es wird ja nicht falsch seyn / das weiß ich fürwar /* quod Christus sit victor mundi. Quid ergo victum mundum sic formidamus, qui victorem habemus? *Solt doch einer ein solchen Spruch auff den Knien von Rom oder Jerusalem holen. Das ist aber nit gut /* Scio, imbecillitas est fidei: At oremus cum Apostolis, Augenobis fidem Domine. Saltzburgeri Tyranno reddet etiam secundum opera sua DEVS, qui te sic cruciauit. At merebatur aliud à te responsum, quale ego fortè dedissem, *Eyn wolan / laße sie machen / sie habens noch nicht außgemacht.*

Sed scribo hæc frustra, Quia tu, secundum Philosophiam vestram, has res ratione regere, hoc est, vt ille ait, cum ratione insanire pergis, & occidis te ipsum, nec vides prorsus extra manum tuam & consilium positam esse causam, etiam extra curam tuam velle agi. Et Christus prohibeat, ne in tuum consilium & manum, quod tamen pertinaciter velles, veniat. Tū verò pulchrè & subito periremus. Sed *es heiße /* Altiora te ne quæsieris, & scrutator maiestatis gloriæ opprimetur, seu, vt Hebræus habet, Scrutans graua grauabitur. Hæc ad te pertinent. Dominus Iesus seruet te, ne deficiat fides tua,

sed crescat & vincat. Ego pro te oro, oravi, & orabo, nec dubito quin sim exauditus: Sentio enim illud Amen in corde meo. Sinon fiet quod volumus, fiet tamen quod melius. Nam nos regnum futurum expectamus, vbi omnia fefellerint in mundo. Vale, 30. Iunij.

Exsequentibus Epistolis apparet, Lutherum, cū mense Iunio rariū litteras à Collegis accepisset, aliquantum commotum & prætermiſſioni officij litterarum iratum fuisse. Philippi igitur Epistolam, cui proxima Lutheri respondet, prius adscribam.

Q Vanquam heri misimus tabellarium de nostro conductū, vt tibi nos paregaremus de silentio, tamen cū hodie iturus esset Februarius, iterum scripsimus, ne quem vacuum hinc dimitteremus. Non potest dici, quantum dolorem acceperimus lectis Viti literis, qui significat, te implacabiliter irasci, quod parum assidui in scribendo visi sumus. Nullo vāquam tempore magis fuit nobis opus consilio, & consolatione tua, quā nunc, cū versemur in periculosisimis negocijs, & quidem tuam haecenus secuti auctoritatem. Itaque te oro vel propter gloriam Euangelij, vt nos respicias, vel propter Remp. quā nisi te gubernante, grauissimas tempestates subitura videtur. **CHRISTY** passus est se excitari in nauicula periclitante. Nos hic certē multo cū maioribus periculis conflictamur, in quibus nihil acerbius possit accidere nobis omnibus, quā si tu nos destituas. Non audeo hac de re queri apud Pontanū, ne quam ei sollicitudinem grauiorem iniiciam. Adhuc is status fuit nostrarū rerum, vt magnam partem temporis in lacrymis hic consumserimus. Quare noli putare nos tanquam Vlyſſis socios voluptate aliqua captos obliuisci tui. Et quidem sæpe scripsimus, quod verē confirmare possumus.

Nostra confessio est exhibita Imperatori: exemplum etiā tibi misimus, quod apud te retinebis, ne emanet in publicum: vetat enim Imperator edere. Scripsi tibi, vt mihi significes, si ita restulerit, quantum cedere aduersarijs possimus. Res sunt antea deliberatae, vt scis, sed semper aliter in acie se dant, quā antē sunt deliberatae. De Missa priuata suspicor maximum fore certamen. Sed nihil adhuc habeo certi. Faber, Eccius, imò etiam Principes aliquot

nihil nisi vim, & bellum meditantur. Deus dissipet cogitationes populorum, qui bella volunt. Vale, & pro nobis ora, 26. Iunij.

MAR.

MARTINVS LVTHERVS

PHILIPPO MELAN- THONI.

Gratiam & pacem in Christo.

MI Philippe, Rhetoricam tuam legi, qua silentium vestrum excusas. Binas autem literas interea ad te misi, in quibus mei silentij causam satis declaravi. Hodie postremas à te accepi, in quibus tuos labores, pericula, lacrymas ita exaggeras, ac si ærumnas & dolores vestros meo silentio immeritò augerem. An verò existimas ignotas mihi esse molestias vestras, aut me hîc inter rosas sedere, & nihil curarum vobiscum sustinere? Vtinam adeo levis esset dolor meus, ut lacrymis eum significare & egerere possem. Ego sanè decreueram, nisi eo vesperi literæ vestræ aduenissent (de prioribus dico, quæ aduentum Cæsaris significarunt) meo sumtu tabellarium ad vos mittere, ut quamprimum resciscerem, an viui vel mortui essetis. Id testabitur M. Vitus. Et tamen omnes literas vestras mihi redditas esse arbitror.

Apologiam vestram accepi, & miror quid velis, ubi petis, quid & quantum sit cedendum Pontificijs. De Principe est alia quæstio, quid illi concedendum sit, si huic periculum impendat. Pro mea persona plus satis cessum est in ista Apologia: quam si recusant, nihil video, quod ampliùs cedere possim, nisi videro eorù rationes aut scripturas clariores, quàm hactenus vidi.

Ego dies & noctes in ista causa versor, cogitans, voluens, disputans, & totam Scripturam lustrans, & augefcit assidue mihi ipsa plerophoria in ista doctrina nostra, & confirmor magis ac magis. *Dasß ich mir / ob Gott wil / nun nichts mehr werde nemmen lassen / es gehe darüber wie es wölle.*

Ego hîc satis commodè valeo: Videtur enim spiritus ille remittere, scilicet precibus fratrum & vestris fractus, qui me colaphisavit hactenus, quam loco eius suspicor successisse alium, qui corpus meum fatigat, tamè malo ferre tortorem hunc carnis, quàm carnificem illum Spiritus, & spero, qui vincit Patrem mendacij, vincet etiam homicidam. *Er hat mir den Todt geschworen / das fühle ich wol / hat auch kein ruhe / er hab mich desß gefressen. Wolan fasset er mich / so sol er ob Gott wil ein purgation fressen / die in den Bauch vund als zu enge machen soll. Es wil gelitren seyn / wer den Christum haben wil.*

Facile esset & nobis regnare, si vellemus vnum negare, & criminari. *Es heist*

heißt/ per multas tribulationes. Das sind nun nicht mehr wort / Es ist ins werck kommen/ da mögen wir vns nach richten. Est tamen fidelis qui facit cum tribulatione prouentum.

In literis tuis displicuit, quod scribis, vos meam auctoritatem secutos esse in ista causa. Nolo vobis author esse aut dici in ista causa, etiamsi id commo- de possem interpretari, tamen vocabulum hoc nolo. Si non est æquè & simul vestra causa, nolo meam dici & vobis impositam. Ipse agam, si sola mea est.

Consolatus sum te proximis literis, vtinam non occidenti- bus, sed viuificantibus. Quid possum aliud? finis & euentus causæ te discruciat, quia non potes eum comprehendere. At si tu eum comprehēdere posses, nollem ego me istius causæ esse participem, multò minùs authorem. DEVS posuit eam in locum quandam communem, quem in Rhetorica tua non habes, nec in Philoso- phia tua. Is vocatur FIDES, in quo loco omnia sunt posita *ὅτι καὶ τὰ κρυπτόμενα καὶ μὴ ἐκφαίνόμενα*: quæ si quis conetur reddere visibilia, appa- rentia & comprehensibilia, sicut tu facis, is referet curas & lacry- mas pro mercede laboris, quales tu refers omnibus nobis frustra reclamitantibus.

Dominus pollicitus est se habitare in nebula, & tenebras po- suit latibulum suum. *Wer da wil / der machs anders.* Si Moyse con- prehendere studuisset finem, quo euaderet exercitum Pharaonis, Israël adhuc hodie fortassis esset in Aegypto. Dominus augeat ti- bi & nobis omnibus fidem: hac habita, quid faciet Sathan cum to- to mundo? Quòd si nos non habemus, cur non saltem aliena fide nos solamur? sunt enim necessariò alij qui credunt loco nostri, nil nulla est ampliùs Ecclesia in mundo, & Christus desijt esse nobis cum ante consummationem sæculi. Si enim nobiscum non est, ob- secro vbi est in toto mundo? Si nos Ecclesia vel pars Ecclesiæ non sumus, vbi est Ecclesia? Si nos non habemus verbum Dei, qui sunt qui habent? Si ergo Deus nobiscum, quis contra nos? Peccatores pos- sumus & ingrati, sed non ideo ille mendax erit. Neque tamen pos- sumus peccatores esse in illa causa sancta & diuina, etiamsi in no- stris vijs mali sumus. Sed tu non audis ista: Ita Sathan te affligit, te ægrotare facit. Medeat tibi Christus, quod valde & assidue oro. Amen.

Clausis literis incidit cogitatio, fortasse tibi videri me parum respondi- se tibi ad quæstionem tuam, quantum & quatenus sit concedendum aduer- sarijs. Sed tu etiam parum quæsiuisti: non signasti ea, quæ & qualia arbitreris

à nobis postulanda. Ego, sicuti semper scripsi, omnia eis concedere paratus sum, solo Evangelio nobis libero permissio. Quod autem cum Evangelio pugnat, concedere non possum. Quid aliter respondeam?

D. MARTINVS LVTHE- RVS IVSTO IONAE.

Gratiam & pacem in CHRISTO.

VENERUNT tandem literæ vestræ, milona, postquam nostris-
bus plenis hebdomadibus perpetuo silentio satis benè macera-
ueratis, licet ego bis M. Philippo scripserim, ne sic sileretis. Et
certè, nisi temporum ratio mihi obstitisset, ego vindictam exco-
gitassem: sed orandi necessitas non sinebat irasci, & ira non sine-
bat orare. Studui tamen vos ubiq; infames reddere, ob silentium istud, maxi-
mè VVittebergæ. Nec est quòd accuses nuncios: fideliter reddiderunt, præser-
tim tuus conductus. Nam ab eo tempore, quo ille tuas reddidit, nihil, nisi has
proximas, de aduentu, item ingressu Cæsaris, & heri de querelis vestris, acce-
pi. Sed hæc suo tempore vlciscar.

Ego magnificè & mirificè exulto, de dono illo amplissimo
Dei, quòd Princeps noster tam constanti & quieto animo est. Ar-
bitror enim preces nostras pro isto pectore fufas, placere in illo re-
gno gloriæ, coram Deo. Et mihi ipse propheta etiam in alijs nos ex-
audiri. Eadem mihi lætitia aucta est, quòd te quoq; intelligo satis
confidentem esse in Domino aduersus istas furias Satana. Philip-
pum sua exercet Philosophia, ac præterea nihil. Nā causa ipsa est in
eius manu, qui superbissimè dicere audet: Nemo rapiet eam de ma-
nu mea. Nec vellem, nec consultum esset, in nostra manu esse. Ich
hab ihc viel in manu mea gehabe / vnnnd alle verloren / nicht eine behalten.
Quas verò extra meas manus in illum reijcere hactenus potui, ad-
huc habeo saluas & integras: quia verū est, Deus nostrum refugium
& virtus. Quis sperauit in eum, & derelictus est? ait sapiens: & ite-
rum, Quoniam non relinquis quærentes te, Domine.

Ego hîc factus sum nouus discipulus Decalogi: illum iam re-
puerascens ad verbum edisco, & video verum esse, quòd sapientiæ
eius non est numerus, & coëpi indicare, Decalogum esse Dialecti-
cam

“ cam Euangelij, & Euangelium Rhetoricam Decalogi, habere quæ
 “ Christum omnia Mofi, sed Mosen non omnia Christi. Ita videtur
 “ mihi esse infinitus, sed finitissimus Calendarius omnium rerum.

De literis ad uxorem tuam scribendis nihil est omiffum. Nam & literas
 vestras omnes mittimus statim VVittebergam, vbi tanquam à terra fitiente ex-
 pectantur, & creberrimè ad nos scribunt, vt me pudeat vestro nomine, vincti
 vos ab illis isto officio, quos tamen vincere oportuit.

Albis exundauit iterum, cùm tamen nulla pluuia, sed summi calores
 fuissent.

Gaudeo Papæ signum datum in mula puerpera, vt habeat, quo Deus
 magis contemnat, & citius pereat.

De N. non satis possum mirari sic oblito Turcæ, imò calamitatis suorum
 Ego, si mihi tantum esset hominum ereptum & perditum, morerer vna hora
 præsertim, si cōscientia accederet negligentia. Sed nunquam vidi impium per-
 ire, nisi induratum & securum: vt stet veritas, cùm dixerint: Pax & Securitas.
 Ita & nostris Pontificibus continget, quos quia nulla spes est mutari posse, li-
 benter video indurari, & ingrauari: sic merentur. Nos tamen audeamus in
 Christo. Ipse viuuit, & nos viuemus, etiam mortui, & mortuorum curabit libe-
 ros & uxores. Ipse regnat, & nos regnabimus, quia iam regnamus. Si ego voca-
 bor, absq; dubio veniam, Christo volente: quamuis in cogitatione verfor, vt eu-
 piam iniussus & non vocatus venire. Gratia Dei tecum. Amen, ex Eremo.

AD SPALATINVM.

Gratiam & pacem in DOMINO.

“ **N**ON patior, inquis, cessatorem me dici in scribendo: at patior
 “ inuitus.

Et paulò pòst:

“ **F**Vrere isthic ac fremere Reges, Principes & populos aduersus
 Christum DOMINI, felix omen puto, ac multò melius, quàm
 blandirentur. Sequitur enim: Qui habitat in cœlis, irridebit eos, &
 Dominus subsannabit eos. Hoc autem Principe nostro illos rideat
 te, non video cur nobis flendum sit à facie eorum. Ridet enim non
 “ sui, sed nostri gratia, vt & nos rideamus eorum inania consilia. Tan-
 “ tùm opus est fide, ne causa fidei sit causa sine fide. Sed qui cepit hoc
 opus, is cerò cœpit sine consilio & studio nostro. Verbum hæc
 nus protexit & gubernauit supra & præter consilia & studia nostra
 Ille

Ille ipse est, qui perficiet & absoluet idem extra & ultra consilia nostra & studia, de quo nihil dubito. Scio & certus sum, cui credidi, potens est facere supra id, quàm nos intelligimus & petimus. Etiam si Philippus cogitet & cupiat eum facere infra & intra suum consilium ut liceret ei gloriari, certè sic oportuit fieri, sic ego fecissem. *Nein/es muß nicht heißen/Sic ego Philippus, das Ego ist zu gering/ Es heißt/ Ego ERO qui ERO, hoc est nomen eius, Qui ERO. Man siehe nicht wer er ist/aber er wird seyn/ so werden wir sehen.* Sed hæc verbosè satis. Tu esto fortis in Domino, & Philippum exhortare semper meo nomine, ne fiat Deus, sed pugnet contra innatam & à Diabolo in Paradiso implantatam nobis ambitionem diuinitatis. Ea enim non expedit nobis, nosque ea sola ipsa exturbat, & extra pacem trudit. *Wir sollen Menschen seyn/ vñnd nicht Gott/ Das ist die Summa/ Es wird doch nicht anders/ oder ist ewige Unruhe vñd Herzeleid vnser Lohn.* Vale in Christo. 30. Iunij.

AD BRENTIVM.

Gratiam & pacem in Christo.

Textus & Philippi aliorumque literis intelligo, mi Brenti, te similiter in illo conuentu Idolorum affligi: Sed Philippi exemplum ita te mouet. Is enim sollicitus est pro publica pace & posteritate, pie quidem, sed non secundum sapientiam Zelotypus. Quasi verò maiores nostri sua cura & sollicitudine effecerint, ut essemus quod sumus, ac non potius Dei solius prouidentia, qui etiam post nos Deus erit & Creator, sicut fuit ante nos, & hodie nobiscum: neque enim moritur nobiscum aut desinet esse Deus, regens etiam cogitationes. Videbatur sacerdoti Eli penitus corruisse regnum Israël, arca Domini à Philistinis capta. Itaque corruerat ipse potius: & regnum tum maximè coepit florere. Et cum Saul esset cæsus, quid aliud potuit homo cogitare, quàm regnum Israël finitum esse? Et cum Papistæ Iohannem Huls exussissent Constantiæ, nihil certius erat quàm Papam fore Deum, cum nunquam antehac viluerit, ut ab ista die. Hoc scribo tibi & alijs, si forte per verbum vestrum aut alicuius verbum Philippus desinat seipsum crucifigere. Ego sanè si mortuus vel occisus

cisus à Papistis fuero, defendam nostros posteros fortiter, & istas bestias feroces probè & nimis vlciscar quàm vellem, quia scio futurum esse qui dicet: Vbi est Abel frater tuus? & is faciet eos vagos & profugos. Et quid multis? Habeat diuisum imperium cum Ioue Cesar: Si nullum est futurum aliud regnum, deleamus primum præceptum cum vniuerso Euangelio. Quid enim opus est habere Deum pro hac tantum vita? quam ille habet optimam, qui nullum habet Deum. Sin Deus est, non hic viuemus, sed vbi ipse quoque; videtur. Quæ si vera sunt, quid sunt ergo furiosæ istæ minæ Idolorum iam penè non morientium, sed planè mortuorum? Is qui me creauit erit pater filij mei, & maritus vxoris, & consul politiae, & prædictor Parochiae, & melior quàm ipse sum: imò ipsemet melior me mortuo, quàm me viuo, qui vita mea illum impedio. Scriptum est enim: Potens in terra erit semen eius. Et sanè primum præceptum posteros nostros in tutelam Dei constituit, dicens: Faciens misericordiam in mille generationes eorum, qui me diligunt, & seruant præcepta mea. Istis ego verbis credo: etsi infirma sit fides, tamen credo. Sed quid ego tecum talia? qui dono Dei maior es me in omnibus, nisi quòd variè te excitare volui: si Philippus, qui me hominem, & verba mea hominis esse credit, atque ita minùs afficitur per vos saltem, quos cogitur credere esse viros Dei, moueri queat. Neque enim tam peruersum arbitror, vt, si Deus ipse per angelum de coelo missum, iuberet eum bono animo esse, hoc iussu cõtemneret. quantò minùs cõtemnet omnes nos? Et si nos digni contemtu, tamen Psalmi, Apostoli, Christus ipse contemni non debet, quod tot sermonibus obruit nos consolando, dicendo, vrgendo, Confortamini, Nolite timere, Sperate, Viriliter agite, Confortamini. Si hoc non credimus, neque si omnes Angeli venerint, credituri sumus. Vale in Christo. 30. Iunij.

ALIA AD IONAM.

Ideo sanè Comitiorum prologum iam post argumentum recitari. Sequitur turba & Epitafis, vel Paroxysmus. Sed Catastrophæ illi Tragicæ, nos Comicam expectabimus. Non sanè dogmatibus vnquam fiet concordia. Quis enim Belial cū Christo speret conciliari? nisi fortè coniugium & vtraque species amittantur. Sed sic & hic aduerbium fortè, minùs fortasse fortè, sed quod

oprem penes sperem diffensione dogmatica suspensa politicam Concordiam
 fieri posse. Quæ si Christo benedicente veniat, satis abundè factum & actum est
 in istis Comitijis. Primum enim, quod maximum est in istis Comitijis, Christus
 publica & gloriosa Confessione declamatus est, & in lucem atq; in faciem eo-
 rum affirmatus est, vt non possint iactare, nos fugisse, formidasse, aut celasse
 nostram fidem. Nisi quod inuideo vobis hanc gratiam, me scilicet non adesse in
 hac pulchra confessione: Contingatq; mihi planè eadem fortuna, quæ summis
 Imperatoribus ante annum, ante Viennam, vt eis in resistendo & defendendo
 à Turcis urbem nulla opera aut victoria imputari possit: Tamen placet & so-
 latur me, ab alijs hanc meam Viennam defensam esse. Alterum, quod certum
 est nos pacem semper quæsiuisse, & vt Psalmus ait, persecutos esse, illos verò
 non nisi bellum, cædem, perniciem, sed certissimo testimonio, nos esse filios
 Dei, qui pacifici sumus. Quod si tertium obtinebimus, vt pace politica disce-
 damus, planè vicimus Satanam hoc anno. Hæc mea est non prædestinatio, sed
 cogitatio de istis Comitijis. Quid enim boni sperem facturos aduersarios? Quid
 de Cæsare quantumuis optimo, sed obfesso? Christus viuuit & sedet non ad dex-
 teram Cæsaris: Nam sic perijssemus olim: sed ad dexteram DEI, *Ists nicht war!*
so ist ein grosse Lügen. Ego tamen delector isto mendacio, & in eo mori pro-
 fus κέκρικα. Quare non etiam in eodem viuerem? Vtinam & Philippus saltem
 mea fide, si aliam non haberet, hoc crederet.

A dextris ist wol ein gering ding/ Aber das MEIS, Teuffel/ wo hat
 das ein ende/ das pronomen wirts thum/ Denn das nomen Adonai, da
 das dixit nachfolget/ wirt das liebe DV wol erhalten/ bis das scabellum
 auch komme / Was gilts/ ob Dauid liegen werde / nisi fortè sola Augu-
 sta Vindelicorum hoc mense cœpit dominari, & euadere dexteram
 Dei, vt Christum ibi per Sacramentarios deiectum, & Dauidem per
 Papistas correctum esse credere oporteat. Hoc si factum est, nos hîc
 Coburgæ ignoramus. Quare tu mi Iona hoc nobis scribe: tum ego
 alium Christum quæram, & alium Dauidem mihi fingam, qui non
 ita me fallat & ludat in omnibus verbis. Sed facessat iocus blasphe-
 mus. Tu in Christo vale, & credenobiscum, vt fortis, Christum esse
 Regum Regem & Dominum Dominantium. *Verleuret*
er den Titul zu Augspurg/ so sol er in auch im Him-
mel vnd Erden verloren haben/
Amen.

K

D. MAR.

D. MARTINVS LVTHERVS AD GEORGIVM SPALA- TINVM.

Ratiam & pacem in domino nostro. Et ego credo, mi charissime Spalatine, clementiam Cæsaris esse magnam, qualem omnes iudicatis: Sed nullam spem habeo, quod nostræ causæ sit propitius futurus, etiamsi magnopere velit. *Quid enim vnus homo contra tot Dæmones possit?* Itaq; præsidium nostrum DOMINVS est, qui in infirmitate potens est, & delectatur solari pusillanimes, & iuuare desertos. Sed quid interim à literis vestris acciderit vobis, fortiter mecum disputo; reputans rem ipsam iam dudum ad paroxysmum peruenisse, & vos non solum esse damnatos, sed etiam patiminas & iactantias. Mirum enim, quas victorias aduersarij ex Augusta spargant, quàm nos conculcatos & derisos iam habeant. Verùm, Confidite, ait: Ego vici mundum. Qui habitat in cœlis, irridebit eos. Sic de causa cogito: nec enim iuuabimur, nisi deserti prius simus. Beati estis, cùm persecuti vos fuerint homines, & dixerint omne malum aduersus vos, mentientes, &c. Nos suscepimus officium illud, de quo dicitur, Eritis odio omnibus hominibus propter me: & miramur nunc odium istud adesse, tanta fide & autoritate prædictum? Quod si irritum hoc prædictum volumus, necesse erat aut officium hoc non subire, aut curasse, ne prædiceretur. Nunc cùm prædictum sit, & nos officium suscepimus: serò meditamur illud vanum & irritum velle habere, & bonum fauorem & gratiam velle mereri. Impleatur ergo hoc prædictum, & sentiamus odium tale, quale meritò possit & non ioco odium dici: quoniam scripturas non solum oportet veras fieri, sed impleri, plenas, plenas fieri, *Daß es heisse/erfüllet/vnd voll/voll/erfüllet.* De duce N. libenter audio eum sic gestire. Reddet illi Deus amentiam, qua dignus est, addetq; adhuc alias plagas. Dominus soletur & roborare vos omnes. Vale.

AD D. IONAM.

Gratiam & pacem.

Ego quidem hic, mi Iona, sedeo pro vobis cogitans & sollicitus, suspicans nostram causam iam dudum processisse ad Epitaphium, sperans simul ad Catastrophen meliorem spectare: tantumne deficiant animi vestri. Et quod magis illi superbiunt, hoc minùs vos cesseritis. Credo enim eos sic opinari fortiter, vos fractos omnia cessuros, quid modo illi per Cæsarem iusserint aut proposuerint. Cæsarem enim ipsum nihil agere, sed ferri & agitari quis non videt? Quod si fortes steterint

res fletieritis nihil cedendo, cogetis eos aliud cogitare. Nostra causa facilius vim & minas feret, quam dolos illos Satánicos, quos maximè hactenus timui. Vrgemus & nos, vt restituant Leonhardum Keyser/ & multos alios iniquissimè occisos, restituant tot animas impia doctrina perditas, restituant glori- cultates fallacibus indulgentijs & alijs fraudibus exhaustas: Restituant gloriam Dei tot blasphemijs violatam, restituant puritatem Ecclesiasticam in per- sonis & moribus tam foedè conspurcatam: & quis omnia numeret? tum age- mus & nos de possessorio. Tamen mirè placuit, eos diuino tactu sic insanire cœpisse, vt argumentum non pudeat proferre. Is qui sic eos excæcat & cōfun- dit, vt ista turpia & absurda pro pulcris & firmis habeant, perget magis. Sint hæc auspicia & initia manus diuinæ nobis opitulari volentis. Sic me solor. Sed iam dudum vos talia habetis confilia, & hæc iam vestra sunt.

Ipse Dominus Iesus, salus & vita nostra, amor & fiducia nostra, sit vo- biscum, sicuti spero. Amen. 13. Iulij.

ALIA AD PHILIPPVM.

Gratiam & pacem in Christo veram.

Arbitor te iam, mi Philippe, satis multa experientia videre, Be- lial nulla ratione cum Christo conciliari posse, nec spem cōcor- diæ vllam concipi debere, quoad doctrinam. Scripsi de hoc ad Principem, causam nostram non posse Cæsarem ferre iudicem. Et nunc, quid literæ citationis tam clementis voluerint, vide- mus. Sed res ipsa iam dudum vltra progressa est, antequam literæ meæ vene- runt: id quod tum quoq; cogitabam, cum scriberem. Ac certè pro mea perso- na ne pilum quidem cedam aut patiar restitui: potius extrema omnia expecta- bo, quando sic obstinatè pergunt, faciat Cæsar quicquid poterit. Quid autem vos egeritis, cupio nosse. Dominum rogavi, qui adfuit vobis melior quàm ego, infinitis modis. Tamen quando sic ludunt promissione Concilij fallaces isti Diaboli, luderem & ipse simul cum eis, appellans à minis eorum ad illud nihi- li & nunquam futurum Concilium, vt interim pacem habeamus. Nihil me- tuo adhuc de vi aut manu eorum violenta. Christus adhuc nos sic ten- tat, qui potens est in nobis infirmis, & hac ratione gloriatur in Cō- cilio sanctorum, & nulla alia, *da wirde nicht anders auß.* Vellem te ista hostium victoria & iactantia nihil conturbari, sed roborari contrà in fortitu- dine virtutis & potentie illius qui suscitauit Christum à mortuis, & cum illo viuificabit & suscitabit. Oportet enim impios florere, sicut fœnum, & inimi- cos DOMINI honorificari & exaltari, vt intereant & arescant in perpetuum, vt testatur Psalmus primus. Nisi Dux N. ita insolesceret, quomodo esset no- ster hostis? Sed tu alia cogitas, Idèd non admittis mea. Quare nec requiè quo- que habes, & futuris malis ipsisq; falsis addis similem præsentem crucè quo- que inanè, Christus, precor, roboret & seruet te. Amen. 13. Iulij, Die Margar.

EPISTOLAE LVTHERI
M. GEORGIO SPALATINO.

Gratiam & pacem in CHRISTO.

ERTE non vobis gratias agere non possum, praesertim tibi, optime Spalatine, quod tam diligenter & copiose omnia ad nos scribitis: sicut habetis & materiam & causas sufficientes. Nos hic Eremitae, & velut terra sine aqua, nihil possumus germinare, quod ad vos scribi dignum sit: nisi quod gemitu & suspirijs, & totis orationis viribus & gestibus, in coelum ascendimus, & pulsamus improbi etiam illius portas, qui dixit: Pulsanti aperietur. Tantum est, ut duremus & expectemus modicum. O socij passi grauiora, dabit Deus his quoque finem. Durate & vosmet rebus seruate secundis. Vel illud potius: Expectate DOMINUM, viriliter agite omnes qui speratis in DOMINUM. Si moram fecerit, expectabo eum: veniens veniet, & non mentietur. Video sane in luctu vos esse; & quos Satanas non audietis in responso aduersariorum loquentes virulentissime? Iam enim ista praevideo omnia, sed nihil est tanti. Si enim Christus ea bona iam dedit, quae mundus hic non comprehendit, & promisit multo meliora: cur non feremus modicum hoc mali, ut immundae nos muscae rostro suo poluant, aut concacent parumper: cum hoc cogantur ab ipsis naturalibus muscis pati summae & formosissimae reginae, in media facie sua? Quid verò sunt isti furiosi aliud, quam muscae susurrantes, alijque suis absque capitibus obstrepentes? Postquam verò valde iracundae strepuerint, edunt stercus, quod acu tangi vix potest. Tanta est vis tanti furoris. At nostra est remissio peccatorum, salus à morte, & vita aeterna. Christus ipse noster est, cum omnibus suis: pro cuius nomine vos iam sudatis. Non relinquet causam suam: atque si relinqueret, pulcrum esset & salutare in ipso relinqui, etiam si Deus non esset.

Sed ego ligna in syluam porto. Christus est vobiscum.

Amen, ex Eremo 20. Iulij. An.

no 1530.

M. PHI

M. PHILIPPO MELAN-
THONI.

Gratiam & pacem in CHRISTO.

ESI tu nobis non scribis, mi Philippe, tamen vt te superem gratia, & onerem inuidia, ego scribo, sic opere supererogationis te excellens. Vides autem causam redire in similem euentum, quo & VVormatiæ fuit, scilicet, vt Cæsarem iudicem patiatur. Sic Satan chorda semper oberrat eadem, & mille artifex ille non habet contra Christum, nisi vnum illud elumber obur. De hoc latius scripsi Principi: & vos melius in hac re consulitis. Ego adhuc, Deo sit gratia, nihil video in aduersarijs, nisi meras minas, sed minas aduersus DOMINVM & CHRISTVM eius, quas inanes vocat Dauid, non solum præpotens minarum contemtor, sed virium Goliath victor. Quod si proverbia vera sunt, verum est & illud: Qui moritur minis, compulsetur ei bombis asininis: quod licet germanicum sit, tamen valet. Quibus verò bombis compulsandum erit tibi, qui non à minis, sed à teipso, propter aduersariorum minas, innouatus morieris? Minas sanè & nihil nisi minas audimus: minas verò stipularum & arundinum, quarum Deus scit cogitationes, & ecce vanæ sunt. Sed esto, sequatur bellum scilicet & vis. At nondum cœpit, & interim fiet aliquid. Et incipiat sanè, nondum processit. Procedat quoq; nondum vicit. Moueri bellum ab illis posse hoc tempore, ne humana quidem ratione capio, nisi velint funditus perire. Vale.

EPISTOLAE LVTHERI
ALIA LVTHERI EPI-
STOLA.

Gratiam & pacem in Domino.

REDO iam habere vos responsum aduersariorum, quod expectari à vobis scribitis, scilicet, Patres, Patres, Patres, Ecclesiam, Ecclesiam, Ecclesiam, vsus, consuetudo, audituri estis, præterea è scripturis nihil: & his arbitrijs & testibus fretus pronuntiabit Cæsar, contra vos. sequentur minæ & iactantiæ vsq; in celum & infernum. Dominus dabit autem vobis os & sapientiam.

Cæterum vt scribitis de alijs rebus corâ breui, ita facite. Plus est actum quàm speratur, scilicet reddidistis Cæsari, quæ Cæsaris sunt, & Deo, quæ Dei sunt. Cæsari perfectam obedientiam comparando, tanto cum sumtu, labore & molestia: Deo sacrificium electum confessionis, quæ perumpet in omnes aulas Regum & Principum, dominatura in medio inimicorum suorum, & exitura in omnem terram sono suo, vt, qui non crediderint, sint inexcusabiles. Scilicet is erit fructus silentij imperati, in exordio comitiorum. Quod si hoc accesserit præmij, vt, aduersarijs testibus, nullus articulus fidei læsus sit, planè plus quàm petij obtinemus, scilicet liberati ab opprobrio hæretici nominis. Confiteatur sanè si nos ipse Christus, sicut vos estis eum confelsi, & glorificet glorificantes se, Amen.

Igitur absoluo vos in nomine Domini, ab isto conuentu, *Immer wider heim/immer wider heim*/ concordiam aut permissionem nolite sperare, neq; ego vnquam hanc orauì apud Deum, sciens impossibilem esse: Sed tantùm, vt nos permetterent docere, & pacem concederent, manentes ipsi in sua impietate. Et, si vellent nos iuuare, quomodo possent?

Si Cæsar ediderit edictum, edat sanè, edidit & VVormatiæ quoddam Cæsarem, vt Cæsarem, audiemus, nec amplius, nec vltra. Quid ad nos laruatus iste Cæsar rusticus? Dabit & ille idem consilium, qui confessioni nostræ aperuit ostium Cæsaris & Regum, atque si vi & armis vrgebit Cæsar, quod non spero, iterum dabit ille consilium. Cæsari cedemus verò, sed laruatus Cæsar si quid tentarit, aliud erit. Igitur impetrate à Cæsare licentiam, relictis ibi senatoribus Principis, qui in reliquis causis collaborent. Nostra causa expedita est: nec vltra quicquam melius aut felicius efficietis.

Quod Campegius iactat potestatem dispensandi, respondeo verbis Amstdorffij, *Ich schiffe dem Legaten vnnnd seinem Herren in seine Dispensation/wollen wol gnug Dispensationes finden*/ quando herus præcipit serui dispensationem non curate, si seruus dicendus est tantus latro & inuasor regni. *heim/heim/heim*. Dominus Iesus seruet & soletur vos, qui ob nomen eius laboratis.

borastis & afflicti fuistis satis, Amen. Feria 6. post Margarethæ, ANNO
M. D. XXX.

Circa hoc tempus mense Iulio, Augustam allata est Lutheri
ad Alberrum Cardinalem & Archiepiscopum Moguntinum Epi-
stola typis excusa, qua, de concordia cum Pontificijs in Doctrina
& veris Dei cultibus ineunda desperans, Archiepiscopo illi, cuius
propter dignitatem & sapientiam summa in Imperio autoritas
erat, persuadere conatur, vt PACEM politicam saltē ijs, qui do-
ctrinam in exhibita Confessione comprehensam, se-
querentur, concedi ab Imperatore &
Imperio curaret.

K 4

REVE-

REVERENDISSIMO ET IL-
LUSTRISSIMO PRINCIPI ET DOMI-
NO, D. ALBERTO, TITULO S. CHRYSOGONI, CAR-
dinali Presbytero, S. Rom. Imp. Electori, & Archiepisco-
po Moguntino ac Magdeburgensi, Primati Ger-
maniae, &c. Marchioni Brande-
burgensi, &c.

Gratiam & pacem in Christo Iesu Domino nostro.

Reuerendissime & Illustrissime Princeps, Domine clementissime. Et si malui-
sem priuatim, & mea manu, ad C.V. scribere: tamen periculosa hac tempore
veritus, ne epistola surrepta & diuulgata, in hanc vel in illam partem inter-
pretando male exponeretur: & ipsam quoque C.V. suspectam redderet: publico
eam typis excusam, in lucem emittere volui, vt virulentis & suspicacibus illi
interpretibus, causas calumniandi praecliderem. Ac submissero rogo, vt C.V. hanc meam episto-
lam benignè accipiat.

Cum enim C.V. praeipuum & summus Germania Praelatus sit, ideoque in hoc negotio
plus efficere, quam quisquam alius, possit: in hanc cogitationem veni, C.V. seorsim reuerentia
à me compellendam esse, vt omni ex parte abundè, quod mei est muneris, facerem, & con-
scientiam meam apud Deum & homines illasam seruarem, si fortè calamitas aliqua, vel pae-
na diuina (quam certè metuo) secutura esset, vt ego, qui modis omnibus pacem & quietem
obtuli, excusatus essem.

^{cc} ^{cc} Celsitudo V. confessionem & doctrinam nostrorum exhibitam, sine dubio vidit & cog-
nouit, ac planè confido, eam ita prodixisse, vt lato ore cum Christo dicere possit: Si malè locu-
ta sum, testimonium perhibe de malo: si autem benè, quid me cadis? Non fugit lucem, & Episto-
lae mi dictum verè recitare potest: Loquebar de testimonijs tuis in conspectu Regum, & non con-
fundebar. Nam qui veritatem operatur, in lucem venit, vt manifestentur opera eius, quia in
Deo facta sunt. E contra verò facilè coniicio, aduersarios nostros hanc nostram doctrinam non
recepturos, multò minùs eam refuturos esse. Nec vlla mihi spes est, futuram inter nos de
doctrina concordiam, siquidem eorum consilia & actiones lucem ferre nequeunt. Praeterea
animis ita sunt exacerbatis atque incensis, vt in aeternos inferni ignes, si ob oculos positi essent,
se se praecipitare mallent, quàm nobis cedere, & à sua sapientia desistere. Hac ita euenire &
fieri, pati quidem nos cogimur, verùm innocentes sumus à sanguine eorum.

Interea has cogitationes mecum verso, ideoque ad C.V. scribo. Cum aduersarij doctrinam
nostram reprehendere non possint, & nos, hac ipsa confessione nostra perspicue testemur, nos
falsa non docuisse, atque ideo hac turpi condemnatione & tam crudeli persecutione, quam ha-
ctenus passi sumus, & adhuc patimur, indignos esse: an non tantum apud aduersarios nostros
obtinere posset, vt pacem seruarent, nec conuictijs lacerarent, & interficerent innocentes pro-
pter hanc inculpatam doctrinam, quam & ipsi laudant, si non alio, certè hoc nomine, quòd
ad eam obmutescant, nec quidquam aliud habeant quod contradicant, nisi quòd doceri à nobis
bis &

his & nostram amplecti doctrinam nolint. Hec ferre cogimur, nec quenuquam cogimus ne quidem ad veritatem, ut ipsi nos ad mendacia cogere volunt.

Cum itaq; nulla spes sit futurum, ut in doctrina consentiamus: C.V. supplex oro, ut cū ceteris Principibus in eo elaboraret, ut pars aduersa pacem seruet, & credat quod velit, & nobis permittat credere veritatem hanc publicē coram eorum oculis confessam, & sine errore inuentam.

Scimus neminem ad Religionem debere aut posse cogi, neq; id vel in Imperatoris vel Pontificis potestate esse: nam Deus etiam ipse, qui supra omnem potestatem est, neminem unquā vi ad fidem cogere voluit. Quid igitur misera eius creatura sibi sumunt, ut nō solum ad fidem, verum etiam ad id, quod ipsi falsum fictumq; esse intelligunt, alios compellere conentur?

Si verò hanc pacem obtinere non possumus, tum & Deus & homines vniuersi testimonium nobis perhibebunt, quod doctrinam nostram palam professi sumus, & pacem quaesuerimus, quam tamen non potuerimus consequi, quantumvis in doctrina reperti irreprehensibiles.

Ad hec verò, quid Deus, quidq; posteri nostri dicturi sint, id experientia dabit. Interea nos Apostolorum exemplo consolabimur, ubi etiam Pontifices & Principes populi Israël (ut Lucas Actor. 3. refert) nihil poterant aduersus doctrinam & actiones eorum proferre, nec habebant quidquam quod contradicerent. At nihilominus pacem violabant, & praterquam quod veritatem non amplectebantur, qua erant conuicti, Apostolos insuper flagellabant & persequabantur. Sed hi tandem cuiusmodi sunt sortiti exitum? ubi nunc sunt? ubi est Ierusalem?

Surrexit quidem de medio eorum Gamaliel, & huiusmodi ipsis consilium dedit, ut quiescerent, & Apostolos, si illorum doctrinam ipsi recipere nollent, docere sinerent: Sed nihil profecit. Vtinam autem Deus faxit, ut vel C.V. vel alius, eiusmodi Gamalielē hoc tempore agat, qui tale consilium de pace alijs proponat, eūq; persuadeat, si fortē ex Dei benigna largitione de suo furore desisterent, nec ita contumaciter contra conscientiam suam & Deum pugnarent.

Certē optimum hoc consilium est, quod in hoc negotio dari potest, nec S. Lucas exemplum hoc frustra tam accuratē & diligenter annotare voluit. Profectō enim peccatum in Spiritum sanctum est, agnitam veritatem oppugnare. Atqui aliās multa satis peccata habemus, ut opus non esset insuper peccato in Spiritum sanctum nos onerare. Verum hac nec audiunt, nec curant, volentes ire, quod Iudei abierunt. At tamen si aliqui fortē retrahi possent, nec cum ceteris perirent, sed fidam potius Gamalielis consilium amplecterentur, na magnam C.V. apud Deum gratiam iniret.

Bone Deus, cū nihil prorsus hac nostra doctrina vobis noceat, cū pacem seruet, & pacem doceat, vos quoq; sinat esse, qui estis; & doceat omnia vestra vobis relinquenda, nihilq; auferendum esse: Hoc vnicum saltem ad pacem vos flectere deberet, etiam si veritas ipsa per se id efficere non posset. Hec doctrina profectō vos omnes seruat, & hactenus seruauit. Quod si omnino ei canendum est: Qui retribuebant mihi mala pro bonis, aduersantur mihi: non bonum est, nec vobis vtile, quod de vobis Ecclesiasticis precipuē talia cantare & conqueri cogitur.

Si verò nec pax nec concordia locum habere, nec Gamalielis consilium, vel Iudaorum exemplum valere quicquam debet: dimittamus sanē quod retineri nequit, & irasci sinamus

eos, qui placari nolunt. Iræ & inquietudinem querit, hanc cumulatè reperiet. Nos interea cum Apostolis & Christi discipulis (quod impedire non poterunt) canemus:

Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Affecerunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum, aduersus Dominum & aduersus CHRISTVM eius.

Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis funes ipsorum, &c.

Quantopere nunc Reges & Principes aduersus Dominum & veritatem agnitam fremant, & vincula eius dirumpere tentent, nec doceri ab eo, aut vinciri velint, id ipsi vident. Sed inanes hos fremitus esse, non iam quidem, sed temporis progressu apparebit, quia sequitur:

Qui in cælis est, iridebit eos: & Dominus subsannabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira sua: & in furore suo conturbabit eos.

Ne hoc quidem multi videre aut credere, sed potius sentire volunt: id quod reuera fit, & tum demum, cum inanis eorum fremitus fuerit, & cum egregia vincula Domini dirumpantur, & verbum eius suppresserint, manifestum fiet. Nobis interea, qui hoc credimus, & certum habemus, hac futura esse, incundum hoc & consolationis plenum est. Nam Reges & Principes quantumvis diu fremant & fingant, rumpant & iaciant: nihilominus tamen Regem nostrum in suo solio sedere sinent, ut sequitur:

Ego autem constitui Regem meum, super Zion montem sanctum meum: prædicabo præceptum: DOMINVS dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.

Fremant igitur Reges, furat Papa, dirumpantur Principes, proijciant gentes. Ecce hic sedet Rex noster, & filius domus sue est. Hunc quæso vos domini iræ imparumper adhuc sedere sinite. Si nobis pacem relinquere non vultis, saltem hoc propter Deum ero, ut hunc Regem sedere sinatis, nec tam subito ex suo solio eum deturbetis. Aut si aliud à vobis obtineri voluit, quam ut ipsum deijciatis: tamen bellum ei prius denunciate, ut de ira ministri vestri certus, vallibus & tormentis se aduersus eam muniat, & contra eam tantisper saltem, donec hac comitia finit a fuerint, vel ira vestra deseruerit, consistere possit.

Vult etiam hic Rex noster esse Sacerdos & Concionator, ac ostendit se nouam doctrinam prædicaturum esse, videlicet se Dei filium esse, & hoc credendum esse. At ego, si Regem & Principum loco essem, concione ipsi interdicere, ne nos possessione nostra deijceret, & nostram doctrinam & inueteratam consuetudinem, sua doctrina abrogaret & tolleret. Agite ergo, sine mora impetum in eum facite, & tacere eum iubete, tanquam hereticum. Interim tamen suadeo, authoror sum, ut videatis, ne quid temerè in hunc Sacerdotem peccetis, & capitulum, si suadente, tonitru & fulmine vos feriat. Magnus enim Episcopus est, qui eum ordinauit, & prædicare iussit. Huic DOMINVS nomen est, & Formatus ipsi dedit, quare sententia est, Nolite tangere, ut sequitur:

Postula

Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.

Conteres eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.

Quis maius vnquam mendacium toto vitæ suæ tempore audiuit? gentes & populi, ita eorum Regum hereditas sunt, & terra, frementium Principum est possessio, quod vel inde apparet, quia prohibitu, tanquam in proprijs bonis, cuncta administrant. Omnes eorum cogitationes, omniaq; consilia, aduersus hunc inprimis Sacerdotem & Regem, cancri more procedunt, sic vt ne baculum quidem hic Rex proprium habeat in toto mundo. Sed missis iocis audiamus quid sequatur.

Et nunc Reges intelligito, Erudimini qui iudicatis terram.

Sicne Reges & Principes alloqui conuenit? Quid hinc fiet? Quando vnquam in terris similes contumelia & blasphemia audita sunt? Reges fiant intelligentes. Nunquid ergo eos iudicas stultos? Iudices se erudiri sinant. Nunquid eos pueros in scholis esse existimas? Reges prius sapientes sunt, habent leges & statuta, iureconsultos & Consiliarios, sciunt alioquin, quid faciendum sit. Similiter & Iudices, Iura, Mores, Instituta, vsus & consuetudines habent, sciunt quid iudicare, decernere, & statuere debeant. Hic igitur Psalmus certò hereticus est, contumelia afficit Reges, criminatur Iudices, & seditiosè aduersus Magistratus, eorumq; iura & consuetudines insurgit, & ex antiqua possessione depellere nititur. Præterea contemnit eos alloquitur: Vos Reges, vos Principes, sicut Dominus seruum suum compellat, tu Iohannes, tu Petre: Perinde ac si nulla esset eorum apud se auctoritas, & quasi sua mancipia, vacca vel anseres essent.

Sed audi, amice, confitetur quidem Reges & Iudices habere rationem, iura, sapientiam, nullus enim Rex nec Iudex sine legibus & iure regere potest. Sed eos omnes hoc versu huic Regi subiicit cum omnibus suis statutis, iure, ratione, & quicquid habent sapientia potentiaq; & inquit, non sufficere ea, quæ ipsi habent, quantumuis splendeant statuta & consuetudines, sed necesse esse, vt coram hoc Rege stulti fiant & infantes, ipsi auscultent, ab hoc se erudiri patiantur, eiusq; verbum agnoscant magistrum, quod prænalere, quodq; super omnia regnare debeat.

Cum igitur tam Pontifex quàm Imperator & Reges hoc rege non superiores sint, sed in Iudicum terræ numero manere cogantur: Sequitur eorum decreta & doctrinam ad huius Regis verbum & doctrinam collata, stulta & puerilia esse, nec illam iudicare, sed potius ab illa iudicari & erudiri debere.

Verùm Augustæ iam multò aliter hunc versiculum reformabunt, ita videlicet: Et nunc tu Rex Sionis intellige, & tu Iudex cæli erudire, quia stultus & infans es respectu nostri: nostrum est iudicare & decernere, quod tu verum vel secus statuere debes. Quæ verò à nobis non decreta, iudicata & confirmata sunt: ea tu vera dicere non audeas, nisi ex tua sede derurbas, & cum hereticis comburi velis. Tale fatum huic Regi certò imminet: nam hi auctoritate ista, qua hæc enus iudices & Magistri verbi Diuini fuerunt, priuari nolunt. Quid autem ad hoc Rex noster dicturus est, qui & ipse rerum potitur, nec ab alijs erudiri aut informari, sed alios ipse reformare & iudicare vult? De eo ipsum sollicitum esse sinunt, quod etiam facit, vt sequitur:

Seruite

Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Osculamini filiū, ne irascatur, & vos pereatis de via: quia in breui exarscit ira eius. Beati omnes, qui confidunt in eo.

Ecce, qui Christi verbum non audire, sed reformare vult, in ira eius peribit, & quidem breui: non diu differet. Ipsi seruiendum est, nec verbum eius, vt nostro seruiat cerebro, contem- quendum. Ipse exosculandus est, nec Christus vel verbum eius nostræ opinioni subiiciendum. Id nullo modo ferre vult: quod breuibus & disertis verbis testatur.

Hac C.V. subiectissimè significanda duxi: si fortè, Deo benignè fauente, quorundam vestrum studio & labore hoc impetrari posset, vt blasphemie non cumularentur, aut certe politica sanciretur. nam quod Pontifex cum sua cohorte, in schedula, quæ impressa circumfer- tur, iactitat, Imperatorem omnia ipsi in integrum restitutum: id non futurum esse cer- scio. Nam quid aliud hoc esset, quàm omnia, quacumq; docuimus, & hanc ipsam oblatam, vestroq; ipsorum iudicio veram confessionem, iterum reuocare, & eius loco priora mendacia quorum plurima ipsi agnoscitis, & innocentem sanguinem, quem vestra partes profuderunt, in nos deriuare?

Reddant prius Pontifex & Papa Leonhardum Casarem, & omnes alios innocentes se trucidatos: Omnes animas, quas mendacijs suis turpiter seduxerunt: omnem pecuniarum bonaq; omnia, quæ dolo malo rapuerunt: omnem honorem, quo Deum blasphemijs suis spoli- runt: tum demum de restitutione agemus. In historijs verò ad posteritatem recitabitur, quod Pontifex & Papiste tam impudenter impia & blasphema postulare à nobis ausi sint, perinde ac si meri trunci in Germania, & in Comitjs mera simia fuissent. Principes præterea omnes, qui hanc rem vnà egerunt, apud posteros nostros perpetuò futebunt, & abominationi erunt.

Verùm aliud interea Diabolus querit, quod vt inam Principes nostri attentè considerarent. Nos Germani non desinimus Papæ, suisq; Italiae fidem habere, priusquam in extremis calamitates & cruentum bellum nos precipitent. Si Germania Principes funesto bello inter se mutuo grassarentur: id exbilarare Papam, Florentinum illum sætum, posset, vt affatim deret, & nobis illudens diceret: Agite vos Teutonice bestie, Papam me habere nolistis: id dignum factis vestris pramium habetis. Quo etiam amore & fide Casarem Pontifex prosequitur, satis in obsidione Papiensi declarauit, vbi arma aduersus illum tulit. Imò, quo favore tam Germaniam prosequutus sit, vel inde constat, quod Casar ex Hispanijs vocat (quis enim practicas istas animaduertet?) & postea absentibus Germania Principibus coronat, in maiorem aurea bulla, scilicet. Prophetæ non sum, sed tamen vos omnes meos Dominos orare volo, vobis vt etiam atq; etiam caueatis, nec existimetis, vbi cum Papa, & suis agitis, vos cum hominibus, sed potius cum ipsissimis Diabolis agere. Nam quicquid agunt, id eos diabolico artu & insidijs agere scio. Deus omnipotens vobis adsit, vt pacem retineatis, Amen. Benè & scilicet C.V. valeat: quam Deo Opt. Max. meis precibus commendare non desinam, quam supplex rogatam velim, vt clemente animo hoc meum scriptum accipiat: siquidem inter nos tere non possum, quin aliquam etiam miseræ, derelictæ, despectæ, ac proditæ Germaniæ curam agam, cui certe non male, sed benè & optimè cupio, sicut de beo patria mea carissima. Ex Epist. mo, feria 4. post Visitationis Mariæ, Anno 1530. 6. July

Eiusdem

Eiusdem argumenti literas de Pace, ad Cardinalem Laurentium Campegium, ERASMVVS ROTERODAMVVS illis ipsis mensibus Friburgo scripsit. Et si enim à Luthero & ipsius causa alienior erat: tamen toti Ecclesiæ & Reipublicæ vtilius esse iudicabat, moderatione & patientia potius dissimulari & ferri dogmata Lutheri, quàm bellum intestinum inflammari.

CAPITA DELIBERATIONIS ERASMI ROTERODAMI, DE LVTHE- RANO NEGOCIO, RATIONIBVS PACIFICIS PO- tius quàm armis componendo, missa ad Cardinalem

Campegium, Augustam Anno 1530.

die 10. Augusti.

SI Cæsar minis belliterret aduersarios, non possum non laudare prudentiam. sin serid expetit bellum, nollem esse sinistra auis. Sed inhorrescit mihi animus, quoties rerum faciem animo intueor, quàm arbitror futuram, si semel ad arma ventum fuerit: adeo malum hoc sparsum est. Fateor summam esse Cæsaris potentiam: sed non omnes nationes hoc nomen agnoscunt. Germani verò qui agnoscunt, certis conditionibus agnoscunt, vt imperent veriùs quàm pareant. Adde tot expeditionibus exhaustas ipsius ditiones & vires. Belli incendium iam excitatum est in Frisia nobis vicina, cuius Princeps profiteri dicitur Euan- gelium Lutheri, cui addictæ sunt multæ ciuitates inter Orientales & DANOS. Hinc catena malorum porrigetur ad Heluetios. Iam si Cæsar pro sua pietate præ se ferat animum, ex Pontificis arbitrio gesturum omnia, periculum est, ne non ita multos habiturus sit fauentes. Adde quòd indies expectatur Turcarum incurfus, cuius potentiam vix oppefferimus, etiamsi concordēs auxilia nostra in vnum contulerimus. Porro quid sit belligerari inuito milite, declarant Romæ excidium, & nuper res apud Viennam gestæ.

Non dubito quin optimi Principis animus propendeat ad pacem, clementiam & tranquillitatem: Sed nescio quo fato, præter illius animum, nobis bellum è bello feritur. Quàm diu, quàm miserè vexata Gallia! quantò miserius afflicta Italia! vbi nouum etiam bellum incruduit. Nunc eò res spectare videntur, vt orbis maxima pars sanguine misceatur.

Vt est anceps omnium bellorum alea, metuendum est, ne tumultus hic tendat ad subuersionem totius Ecclesiæ: præsertim cum vulgus persuasum habeat, hoc negocium non geri, nisi auctore Pontifice, maxima ex parte per Episcopos & Abbates. Atq; adeo vereor, ne Cæsar ipse non prorsus sit abfuturus à periculo: quod omen auertant superi.

Novi

Noui & execror eorum proteruitatem, qui sectis præfunt aut fauent. Sed magis spectandum est, quid postulet totius orbis tranquillitas, quam quid illorum mereatur improbitas.

Neq; vsq; aded desperandum est de statu Ecclesiæ: fuit olim longè maioribus iactata procellis. Sub Arcadio & Theodosio qui fuit orbis status? Eadem ciuitas habuit Arianos, Pelagianos & Donatistas. In Africa furiebant Donatistæ & Circumcelliones. Multis in locis vigeat adhuc Manichæorum infania & Martionis virus, præter incurfus barbararum gentium. Et tamen in tantis dissidijs Imperator citra sanguinis effusionem habenas rerum moderabatur, & paulatim hæresum monstra resecat. Ipsum tempus interdum adfert re medium immediabilibus malis.

Quare futurum ex re videtur, si certis conditionibus sectæ ferrentur. Graue quidem fateor malum esse, sed bello, & tali bello, leuius.

Hoc rerum statu nusquam esse malim, quam in Italia. Sed aliò trahunt facta. Sed trahant quò velint, modò non distrahant à Catholicæ Ecclesiæ confortio. Datum die 10. Augusti, Anno 1530.

ERASMI ROTERODAMI AD CARDINALEM CAMPEGIVM EPI- STOLA, VNO MENSE POST, DE codem negotio scripta.

CCLESIAE tranquillitatem non tam sperauimus quam optabamus. Nunc video nihil superesse, nisi vt Christus expectatus iubeat hos rerum fluctus conlescere.

Nonnulla tamen spes adhuc habet animum meum, fore, vt Deus immittat animo Cæsaris cogitationes pacis, præsertim erga Christianos.

Quanta sit Turcarum immanitas, iam heu nimium experisumus. Quid moliantur, obscurum esse non potest. Quibus cum vix omnibus iunctis tum opibus, tum copijs, pares simus, quid fieri si tot modis inter nos dissidentes cum hoste non minùs potente, quam crudeli bellum suscipiamus? Si Germania semel cœperit ciuilibus bellis tumultuari, nolim malè ominari: sed Deus auertat quod minitantur exordia.

Si dissimulato interim negotio sectarum, hoc iunctis viribus agamus, quod summopere vrget, spero tempus ipsum aliquam me-
delam

delam allaturum. Iam Basileæ, vt audio, populus respiscit, nec veteretur publicitus suos Ecclesiastas scommatis & conuicijs incescere.

Rerum autem immedicabilium nullus est efficacior medicus, quàm καίριος, vt ne commemorem, recens exemplum esse, hæreticos armis opprimere, præsertim bello tam latè parente. Quod vt maximè sit vetus, tamè magis spectandum est, quid deceat Christianam clementiam, quidq; in commune expediat omnibus, quàm quid mereatur paucorum improbitas.

Non grauatus fuisssem isthic adesse, posteaquam valetudo cœperat esse commodior, si spes vlla fuisset, meam præsentiam profuturam. Sciebam isthic esse quosdam, qui priuatis affectibus metientes omnia, sibi videantur strenui propugnatores Ecclesiæ, cum nullam magis lædant.

Quoties congregior cum hostium turmis, statim adest, qui mihi à tergo lethale vulnus infligat. Scripsi diatribam: obortus est Strunica cum suis conclusionibus. Scripsi Hyperaspisten: exortus est Bedda cum suis virulentis calumnijs. Scripsi contra Vulturium & Bucerum: exortus est denuò Albertus Pius, qui priùs editis addidit iustum volumen, in quo collegit ex omnibus scriptis meis, quæ videntur affinia dogmatibus improbatis.

Atqui si placet reprehendere affinia, cum summa veritas sit affinis falsitati, polliceor, me collecturum articulorum duo milia, ex Decretis Pontificum, eq; probatissimorum Ecclesiæ doctorum monumentis, vt omittam σκανδαλώδη & irreuerenter dicta. Atqui tale est argumentum, quod suscepit Pius, vt, si me totis viribus pergam tueri, per occasionem noceā causæ, cui faueo, cuiusq; gratia, duarum Sectarum irreconciliabile odium in me prouocauit.

Si quid acciderit tumultus, ero inter primas victimas Zuinglianorum & Lutheranorum: quanquam hoc citius patiar, quàm vt diuellar à castris Ecclesiæ Catholicæ. Nullos collegi discipulos, nulli sectæ memet addixi: tantum inuidiæ, tantumq; periculorum senex & valetudinarius pati malui, quàm digitum latum ab Orthodoxorum consortio recedere.

Itaq; vt demus, in tot libris aliquid à me scriptum incautiùs, tamen hic animus promerebatur aliquantò maiorem fauorem. Scio quicquid agit Pius, autore & adiutore Hieronymo Aleandro agere, cui nulla est causa, cur mihi malè velit, sunt aliquot, cur benè velle debeat. Cum illi fortuna esset nulla, profuerunt illi commendationes

dationes meae: Deinde compluribus in locis honorificam illius facio mentionem. Hæc in sinum vnici patroni mei, quem semper mihi fauentem expertus sum, effundere visum est, vt, quando superiora reuocari non possunt (iam enim Pij liber excuditur) in posterum cohibeas illorum seras querelas, vel insimulationes potius, mihi periculosas, si obticescam: ad coercendas hæreses inutiles, si respondeam. Quod Ecclesiasten Thannensem ex mea commedatione statim absoluisi, habeo gratiam humanitati tuæ mihi non nunc primum expertæ. non eram his literis interpellaturus occupationes tuas & plurimas & grauissimas, nisi denuo iussisses vt scriberem. Siquid hîc pecco, vel obsequio condonandum est, vel conceptæ iam olim de singulari bonitate tua fiducia. R. D. T. incolumem florentemq; tueatur Dominus Iesus. Datum apud Friburgum Brisgoie 7. Septemb. Anno 1530.

ERASMO ROTERODAMO PHILIPPVS ME- LANTHON.

Nunquam eram crediturus tantam ferociam, tantamq; sauitiam in hominem cadere posse, quantam in Ecclesia & quibusdam eius gregalibus deprehendo. Nam Principes ipsi satis moderatas & clementes sententias dicunt, quibus tamen isti miris artibus conantur eos abducere. Accipio te Imperatorem per literas à violentis consilijs dehortari, qui, vt mihi videtur, gentium quadam bonitate etiam ad moderationem & pacem ducitur. Quare spero tuas literas plurimum ponderis apud ipsum habituras esse, teq; rogo, vt inchoatum Reip. beneficium perficias & pergas eum iterum atq; iterum dehortari. Nihil hac tua sapientia atq; autoritate dignius facere potes, nihil ad omnem posteritatem gloriosius, quam si tua diligentia hos motus sedaueris.

Nos nostram causam simpliciter & sine conuicijs proposuimus, quanquam cauillari aliquis posset, seram esse moderationem: tamen volumus ostendere, nos non abhorreere à conuicio pacis, si conditiones æque proponantur. Res ipsa ostendit, impendere mutationem pacis, quam vtinam ita gubernent illi, qui rerum potiuntur, ne subito impetu prosterantur Ecclesia.

Oro igitur te, quantum possum, per Christum, vt non desinas Imperatorem adhortari ne bellum aduersus ciues suscipiat, qui non recusant æquas condiciones suscipere. Non enim hoc agunt nostri, vt $\pi\omicron\lambda\iota\tau\epsilon\upsilon\mu\alpha$ Ecclesia dissoluant. Daniele Stribarum valde amo, quod et si scio tibi iucundissimum esse, tamen oro, vt mei causa aliquid addas ad tuam erga ipsos beneuolentiam. Vale, Augusta, Anno 1530.

ERASMI

ERASMVVS ROTERODAMVS PHILIPPO MELANTHONI.

*Q*uod ad Caesarem scripserim, perperam relatum est. In hoc Concilio verbum ad illum non scripsi. Scripsi tantum Campegio, summo studio hoc agens, ne bello de dogmatibus transigeretur. Consimilia scripsi Episcopo Augustensi, alijsq; nonnullis amicis: meq; rogas, ne id facere destinam. Quin potius roges istos, ut desinant pertinacia sua, conuictijsq; Principum animos ad bellum irritare. Ego non nunc tantum, sed perpetuo, & Theologorum suauitiam pro viribus retudi, & Principum animos a seuiendo terrui. Vides, quam mihi referant gratiam. Commigravit Argentoratum ebriolus quidam, Gerardus Noniomagus, quem in Epistola, ciuilitatis gratia, Vulturium Neocomum nominavi. Antehac supra modum amans mei, nunc furit non aliter, ac si patrem & matrem, auum & auiam vtrang, ferro necassem. Suo nomine quatuor iam libellos emisit. Quintus plenus conuictijs & hypocrisis prodijt nomine ministrorum Argentoratensium. Nihil seditiosius. Itaq; posthac non est animus, agere de componendo negotio, cum ipsi non solum nihil remittant, verum etiam ad tumultum cruentum gestire videantur. Dominus exitum emendet, qui te sospitem, nobisq; conseruet incolumem. Eriburgi, Anno 1530.

PHILIPPVS MELANTHON D. MARTINO LUTHERO.

*H*eri binas literas accepi, ac plane agnosco, multipliciter vinci nos abste in hoc officij genere. Non solum frequentius, sed etiam latiora scribis, quam nos. De nobis & nostra causa nihil adhuc decretum est. Nouae quotidie deliberationes habentur: Christus faciat, ut pariant pacem.

Eccius cum sua manipulatione exhibuit nostrae confessionis confutationem Imperatori. Haec nondum etiam publicata est: sed audio ex amicis, longum & plenum conuictijs, ac prorsus contumeliosum scriptum esse.

Zuuinglius misit huc confessionem impressam typis: diceret simpliciter, mente captum esse. De Peccato Originali, De vsu Sacramentorum, veteres errores plane renouat: de Ceremonijs loquitur valde Helueticè, h. e. barbarissime, velle se omnes ceremonias esse abolitas: Suam causam de Coena vehementer vrget: Episcopos omnes vult deletos esse. Mittam exemplar cum nactus fuero. Nam id, quod habui, apud Principes circumfertur.

Mitto tibi quaestionem de Traditionibus: de qua velim te copiose respondere. Nulla res me magis exercet in omnibus nostris disputationibus, quam illa,

illa, quæ videtur omnium leuissima. Et certè est res minimi negotij: taneum sunt laquei conscientiarum Traditiones, quoquomodo accadat, siue cum obseruantur, siue cum abolentur. Vnam habemus firmam rationem de Iustificacatione: Alteram de Libertate, quod scilicet retinenda sit libertas etiam exterior, quæ multum habet offensionis. Voco autem libertatem, sicut Paulus legem inter Iudæos obseruauit. Digessi varias causas traditionum condendarum, vt videre facilius possis, qua in parte maximè hæream, videlicet, si traditiones fiant, sine impia opinione, videntur necessariò obseruandæ esse, propter eius potestatis, non propter vllum cultum. Videmus enim verè dominari Episcopi iure humano.

In loco de Missa & in primo catalogo Articulorum fidei, videor mihi satis cautus fuisse: In traditionum materia nunquam mihi satisfeci in hoc scripto. Suspicio de ordinibus Ecclesiasticis etiam magnos tumultus excitauit: ros esse aduersarios, Vale feliciter. Postridie Margarethæ. Anno 1530.

QVINQVE POSSVNT ESSE CAVSÆ TRADITIONVM EC- CLESIASTICARVM.

I.

Vt sint opera placantia Deum: Sicut de satisfactionibus sensit mundus, & de multis alijs ceremonijs, de canonibus pœnitentialibus.

II.

Vt sint cultus necessarij: Sicut in lege perpetuus cultus dierum & ciborum & similibus rerum fuit. Hac causa non multum à superiori differt, habet tamen aliquod discrimen, quia videtur continere opera sequentia iustificationem, & protestationem fidei. Hoc enim voco cultum καὶ σέβας μὲν, & accedit conditio necessitatis, quod dixi necessarium cultum fingi, sicut in lege perpetuarum ceremoniarum. De his duabus causis facile iudicium est, cum sint impie traditiones, tunc violantur. Et de his casibus solis disputat Paulus: de his etiam initio tantum disputauit Lutherus: facile igitur fuerit iudicare.

III.

Tertia causa nihil habet impietatis, si condantur traditiones propter bonum ordinem: Daß es ordentlich zugehe/vt Feria, dies Dominicus, & ordo lectionum in Missa, Item, ut quis porrigat corpus Domini nisi ordinatus Presbyter.

IIII.

Quarta videtur etiam licita, propter pedagogiam, vt disciplina corporalis instituat pro imperitis, vt certa ieiunia, certa feria, non quod ieiunia sint cultus, sed sint exercitia corporalia, disponentia rudes, vt fiant idonei ad audiendum verbum.

V.

Quinta propter cultum quidem, sed fidem sequentem, sicut opus Magdalene, vñctio pedum. Hoc modo instituerunt Machabei Encania, videlicet opus, quo gratia aguntur: quod est protestatio, & signum gratitudinis ac fidei.

Non dubium est in his tribus posterioribus casibus, traditiones licitè condi posse. Quod cum ita sit, argumentari possunt aduersarij nostri: Traditiones tales sunt licitæ, & sunt mandata à potestate: Ergo necessariò obseruande sunt: Sicut Iudæi necessariò cogebantur seruare Encania instituta à Machabeis, & Niniuita necessariò cogebantur seruare ieiunium indictum à Rege, & Iudæi indictum à Iosaphat. Cogimur enim fateri, quòd Episcopi iure humano sint potestates: obligant igitur traditiones, non quia sunt cultus per se, sed quia sunt licita opera, & sunt mandata à potestate. Ius potestatis hic affert necessitatem, non ipsa operis natura. Hic tu respondes, non solum causam esse, cur omitti possint, quòd sint contra doctrinam iustificationis: Sed etiam, quòd libertas donata per Euangelium non possit nobis eripi, sicut Paulus inter Iudæos libere seruauit legem, tantum ne quem offenderet. Sed hoc non videtur sufficiens, aut certè valde ostendit homines mediocres. Si est obœdientia necessaria, libertas nulla est, pugnant enim inter se libertas & obœdientia. Hic nodus explicandus est. Nam illa libertas videtur dissoluere prorsus obœdientiam, quod non conuenit. Item sic arguo: Iudæi peccassent violantes indictum ieiunium à Iosaphat: Niniuita peccassent indictum ieiunium violantes. Ergo & nos peccamus violantes indicta ieiunia in casibus licitis. Quòd enim Achab proferatur instituens cultum, dissimile est. Is cultum, ad placandum Deum, instituit, contra doctrinam fidei: sed si non instituisset contra fidem, sed iuxta fidem, vt Iosaphat, certè violare non licuisset. Sic dici potest de nostrorum traditionibus. Fateor enim quòd Episcopi possint dominari humano iure. Responde, vtrum traditiones factæ in his tribus casibus, necessariò seruande sint, propter auctoritatem & mandatum potestatis, & vtrum tales traditiones obligent conscientiam.

D. MARTINVS LVTHE-
RVS PHILIPPO MELAN-
THONI.

Gratiam & pacem in Christo.

N prioribus vestris literis, mi Philippe, spem mihi fecistis, die Lunæ iam præterita hebdomada, vos aduersariorum responsum habituros esse, & mox edicto sequente vos dimissum iri. Quare ego penè securus vos expectaui eadem hebdomada re-
duces.

Nunc istæ literæ aliud exhibent. Sed de hoc & alijs aliàs.

EPISTOLAE LVTHERI
AD DISPUTATIONEM
DE TRADITIONI-
BUS.

Causa ceremoniarum quinq; à te rectè tractantur: Verùm ubi nodus est, & quaeris, nempe de persona & efficiente causa disputatur. Nam de finali sententia est questio.

I.

Cum sit certum, duas istas administrationes esse distinctas & diuersas, nempe, Ecclesiasticam & politicam, quas mirè confudit & miscuit Satanas per Papatam: Nobis hic acriter vigilandum est, nec committendum, vt denud confundantur: hoc enim esset furibus & latronibus participare, quia diuina est hic autoritas, quæ præcipit eas diuersas & impermixtas seruari, dicens: Vos autem non sic.

II.

Ex hoc sequitur, quòd eadem persona non possit esse Episcopus & Princeps, nec simul Pastor & Paterfamilias. Intelligis hic satis, quòd velim personas impermixtas, sicut & administrationes volo, etiamsi idem homo vtramq; personam gerere possit, & idem Pomeranus possit esse Parochus & Oeconomus. Nolo enim Episcopos turbare, si qui boni inter eos sunt. Sic Conradus à Tungen, idem homo est dux Franciæ & Episcopus Herbipolensis, cùm tamen Dux Franciæ non possit esse Episcopus Herbipolensis. Hac sic verbosè coram te, quia nostrum verbum nostrum potissimum has efficientes causas traditionum tractasse, non tantum finalis, quas tu enumerasti.

III.

Episcopus, vt Episcopus, nullam habet potestatem super Ecclesiam suam vltius traditionis aut ceremonia imponende, nisi consensu Ecclesiæ vel expresso, vel tacito: Quia Ecclesiæ libera & domina, & Episcopi non debent dominari fidei Ecclesiarum, nec inuitas onerare, nec opprimere: Sunt enim ministri & Oeconomi tantum, non Ecclesiæ domini. Si autem Ecclesiæ consenserit, ceu vnum corpus cum Episcopo, possunt super se imponere, quicquid volent, salua pietate, rursum etiam pro arbitrio, omittere. Sed hanc potestatem Episcopi non querunt, volunt dominari, & in suo arbitrio solo omnia habere: hoc nobis non est concedendum, nec illi modo participandum huic iniquitati & iniuriæ seu oppressioni Ecclesiæ & veritati.

IIII.

Episcopus, vt Princeps, multò minùs potest super Ecclesiam imponere quicquam, quàm hoc esset prorsus confundere has duas potestates, & tum verè esset Allotriepiscopus, & non admitteremus eum, tum essemus paris sacrilegij rei. Hic potius est moriendum, quàm hæc impietas & iniquitas committenda. Loquor de Ecclesiâ, vt Ecclesiâ, distincta iam à ciuitate politica.

Episcopus.

V.

Episcopus, ut Princeps, potest suis subditis imponere, quicquid visum fuerit, modo pium ac licitum sit, & subditi tenentur obedire: Obediunt enim tunc non ut Ecclesia, sed ut ciues. Est enim persona duplex in eodem homine. Sic Conradus à Tungen, precipiendo suis Francis, ut Dux Francia, ieiunium, aut aliud licitum, cogit eos, qui ducem agnoscunt, ad obediendam, sed non eos, qui Episcopum agnoscunt, scilicet, qui sunt sub aliorum Principum dominio, etiam si sint sub Ecclesia Herbipolensi. Sicut Pomeranus cogit suum seruum ad Oeconomicam suam legem, sed non Ecclesiam suam Vuittenbergensem. Quod tu de Rege Ninive arguis, videri esse dictum merè politicum, non attento, an sit Ecclesia vel gentilitas sub ipso. Sic si precipiat Caesar generaliter omnibus ieiunium, obediunt etiam ij, qui sunt in Ecclesia: Quia Ecclesia est sub Cesare secundum carnem: Sed non obedit, ut Ecclesia. Idem est de Rege Isaphar.

Verum de Machabeis clarum est, quòd sua Encania, non ipsi soli instituerint, sed totius populi vno consensu: idem consensus potuisset eadem tollere: licet & hic multum fuerit politici statuti, imò totum ferè fuerit politicum, dominantibus scilicet Machabeis. Nec tamen si sine consensu populi statutum est. Quare neq; Ecclesiastico, neq; profano iure possumus Episcopum tribuere potestatem, super Ecclesiam statuendi quicquam, quantumvis licitum & pium, quia non sunt facienda mala, ut eueniant bona.

Quòd si etiam vi cogere & exigere velint, non debemus obedire aut consentire: Sed potius mori pro distinctione seruanda istarum administrationum, hoc est, pro voluntate & lege Dei, contra impietatem & sacrilegia. Adde, si dixerint (quod tamen non facient) periculum suo se velle nos gravare, & tanquam Tyranni à nobis haberi, & exigere, ne malo resistamus: Resistendum est, nec villo opere obediendum, sed contrarium faciendum: Quia hic non solum fertur malum, sed confirmatur iniquitas, & negatur pietas saltem ipso opere & patet in carcere, hic tunc toleratur malum, nullo consensu operis aut verbi addito. Hic verò mihi cogitationes oriuntur, ne periclitemur fallacijs & fucis eorum, scilicet si pratendant, Casarem ut Casarem, se verò ut Principes velle talia statui aut statuta retineri ab Ecclesia, non tamen ab Ecclesia, sed ut à subditis, & hoc pretextu totam illam tyrannidem confusionis resuscitare & confirmare, ac sic Ecclesiam nihilominus oppressam & subiectam Episcopali potestate habere. Hic ego sentio Diuina autoritate nos prohiberi, ne illis cedamus: Quia Christus pro Ecclesia non audierit, sit tibi velut Ethnicus & publicanus. Cum igitur Episcopi manifestè sint rei confusa istius Tyrannidis & oppressa Ecclesia, non licet eis credere, nisi poenitentia quam manifestè prius resciderint & damnauerint leges priores, & vniuersas res gestas ex confusa Tyrannide. Quod si detrectent, clarum est eos velle impoenitentia & impunitate gaudere, & omnes abominationes suas dolo & fraude restituere, & mentiri, sese ut Principes, seu Casarem ut Casarem precipere. Videamus igitur, quomodo cautè ambulemus erga eos, quia pleni sunt omni dolo & fallacia Dei sui Satana, ne aliquos nostrum apprehendant, & postea aculeum & immedicabilem singultum relinquunt de Ecclesia prodita, & readificata abominatione.

Possent hac fraudes (si omnino per vim obtruderetur) etiam in hoc deprehendi. Si Herbipolensis

polensis Episcopus non solum praeceperet illis, quorum Dux est, sed simul illis, quorum Episcopus est. Sic si Papa non solum praeceperet subditis sui domini temporalis, &c. & sic alijs.

Haecenus potestis concedere tunc potestatem Traditionum Episcopis: si cum aliquo non Ecclesia opprimeretur, fieret hoc sine consensu & culpa nostra. Atque vellem id eos vrgere & exigere, ut more Principum admitterentur cum suis traditionibus, non more Episcoporum. Sed Satan hoc non faciet, praesentiens laqueum suum in sese detorqueri. Eset tamen pro Duce Georgio, qui hac ratione fieret Episcopus Misnensis, Merseburgensis & Pragae, scilicet mandaturus nomine suo, ut Episcopis tanquam suis iussis obtemperaretur: Sed multo melius pro Hassia Landgrauio, qui Moguntino nihil concederet, nisi Hamelburgum & Frislariam. Neq; in Thuringia Moguntino quicquam reliquum fieret, nisi curia Episcopatus Erfordensis. Sed hac tu cõtemnis rudia & rustica, tamen digna sunt, quae tuus curiosis & inuoluntariis questionibus respondeantur, cum videas, illos nihil minus velle, aut posse velle, quàm ut profano iure dominentur Ecclesijs, aut ut Principes mudi tantum habeantur. Volunt Episcopi esse, & nisi hoc vellent, quid essent? quid maneret? Quare velim te paulo quietiori animo esse. Et iam me fatigas ista sollicitudine tua frustranea, ut me penè tadeat ad te scribere, videntem, quam nihil efficiam meis verbis. Imperitus sum sermone, sed non scientia. Dominus Christus sit tecum, Amen. Ex

Exremo, die 21. Iulij. Anno

1530.

PHILIP

PHILIPPVS MELANTHON

D. MARTINO LVTHERO.

NONDVM exhibita est nobis aduersariorum confutatio, & audio eius moræ causam esse, quia eam de Cæsaris consilio emendant, & demunt conuicia. Sed hodie accepi ex Campegio, intra paucos dies prodituram. Vbi prodierit, coniecturam capiemus de discessu. Nos enim petemus, vt permittant nobis *ἀπολογεῖσθαι*. Quod si concesserint, non diu manebimus.

Erasmus rescripsit Cæsari, apertè probans causam nostram, de coniugio sacerdotum, de votis, de vtraque specie. Hos enim articulos nominatim attigit.

Tu videris in responsionibus de traditionibus non nihil stomachari. Sed rogo te, vt sic mihi disputanti ignoscas. Magnæ res sunt, & qui adsunt, non multum adiuuant me. Satis certus sum, quòd non liceat Episcopis onerare Ecclesiam, & ita scripsi in confessione: neque id muto. Sed de alijs rebus tecum *συζητῶ*. Obsecro te, vt mihi non de efficiente causa traditionum, sed illa finali respondeas, quam ego posui quintam, scilicet, vtrum obseruationes electæ à pijs possint esse *λατρείαι*, vt, si Bernardus iam rectè sentiens de iustificatione, eligat certam obseruationem, an illa obseruatio possit esse cultus, seu opus, quo propriè agantur gratiæ, & laudetur Deus. Id est enim quod vocat Thomas *λατρεία*. Ego sentio tale opus tantum esse corporale exercitium, non cultum, vt si certis diebus ieiunent, finem operis esse proprium corporis castigationem, non cultum, seu laudem Dei. Loquor enim de fine immediato, & iudico Bernardum falli, quòd id opus interpretatur esse cultum. Ita si Petrus constituat obseruationem dici Dominici, id opus iudico non cultum esse, sed habere vtilitatem corporalem, vt certo die conueniat populus. Sed Thomas reclamationem facit cultus ex his *ἰδεο λατρησκείαις*: idem de votis scribit. Obsecro te, ne grauerem tecum de his rebus confabulari per literas. Non enim nihil adfert vtilitatis hæc commemoratio. Vale felici.

ter. 27. Iulij, Augustæ 1530.

M. PHILIPPO, CONFESSORI
 CHRISTI, MARTYRI VERO,
 FRATRI SVO CHARISSIMO.

Gratiam & pacem in CHRISTO.

AM tertio vel quarto de traditionibus mihi scribis, mihi
 Philippe, & vel ego te non intelligo, vel tu disputas de
 impossibili, scilicet, an Bernhardus iam rectè sentiens,
 possit sibi certam obseruationē eligere, & dicere, hoc
 sit cultus Dei, gloria & laus Dei, vel pro gratijs agendis
 Deo. Est planè casus impossibilis, implicans manifestam contradic-
 tionem. Nam dicere, Hoc esto cultus Dei, non est Bernardi, sed
 vnius & solius Dei. Quare Bernhardus rectè sentiens nunquam po-
 terit dicere, Hoc esto cultus Dei, aut desinet rectè sentire. Quid e-
 nim esset hoc aliud, quàm se extollere supra Deum & *σεβάζεσθαι* eum
 ita? & quid aliud prohibet primum præceptum, & vniuersi Prophe-
 tæ, quàm eiusmodi cultus operū? Nam sint sanè finales causæ pro-
 fus diuinæ, nedum licitæ, hoc additamento (sit cultus Dei) per ho-
 minem sunt summæ blasphemiae vt sacrilegia. Quasi scilicet homo
 velit Deum facere, aut docere, quomodo colendus sit. Quare, vt tu
 dicis, tale opus non est cultus, sed exercitium. Ita & ego sentio, imò
 certò scio, sine illo additamento esse solum exercitium. Hoc volo,
 cum de efficiente causa loquor, Nam si efficiens causa non est, fina-
 lis causa est necessariò Chymæra. Cogis itaq; me mirari, & prorsus
 dubitare, quī fiat, quòd efficientē sic reijcis, & finalē sic vrges. Ego
 plus dico: Illud ipsum opus electitium Bernardi, etiam sine addi-
 tamento, ipsa sua singularitate esse periculosum, & scandalo penè
 simile. Quasi iam non satis omnia nostra generali Dei præcepto
 sint in cultum Dei ordinata, vt in gloriam Dei omnia faciamus, di-
 camus, feramus, viuamus, nisi ille singularis serius veniat cum suo
 electitio opere, sine omni necessitate, sine verbo Dei, & nobis spe-
 ctaculum præbeat, quasi melius quiddam ostensurus, quàm cetera,
 quæ iam statuta diuinitus habemus, cum neq; ijs simile quicquam
 possit aut debeat censerī, quicquid homo excogitarit. Tu videris
 an rectè te intellexerim, aliter iam nō cogitare ex verbis tuis poteris.
 Dominus faciat vos breuē reduces.

ALIA.

Intelligo sanè, mi Philippe, nolle contemni à me tuas causas finales traditionum. Quare contrà ego quoq; protestor: Primum, nolle me contemni à te meas causas efficientes traditionum. Sensibus hæc imis (res est non parua) reponas. Nihil est quod causas finales quis iactet, si nulla sit causa efficiens. Hoc nosti. Quarecùm neq; Principes, neq; Episcopi potestatem habeant traditiones in Ecclesia statuendi, nihil est quod iactent pium esse, licitum esse, exercitium esse, *εὐχαριστῆα* esse, disciplinam esse. Deus ista omnia non curat, sed mandatum suum exigit. Ademta igitur causa efficiente, nō potest resisti vllis abominationibus Antichristi, quin dicat, hoc pium est, hoc licitum est, &c. Quis enim erit hīc iudex? quis definitor? Exempla sunt quæ vrgebunt & faciliè obtinebunt, pium erat filium immolari exemplo Abrahæ. pium erat (ait Muntzerus) occidere reges Chanaan & Amorrhæos. Ergo occidamus. Igitur à causa efficiente non discedo. Hoc primum. Secundò, causæ tuæ finales sunt omnes impossibiles. Nam si quæram, quæ sint illa pia vel licita per traditiones statuenda, dices, Eucharistia, disciplina, &c. At hæc iam verbo diuino sunt statuta, præcipit enim Deus orare, prædicare, gratias agere, exercere carnem, erudire populum, & pueros. Da igitur mihi opus aliquod traditionibus subiectum, An purgatorium, fraternitates, peregrinationes, cultum sanctorum dabis? Hæc scilicet sunt extra verbum Dei, ac simul impia quoque. Nullum igitur cū sit opus, quod traditio de nouo possit statuere, consequens est, vt opus iam diuinitus præceptum apprehendat, & velut prædicamentum substantiæ præsupponatur, quod postea solenniter, vt dicunt, vestiatur, & quantitate, & qualitate, Vbi, Quādo, ad aliquid: vt, Gratias agere est opus traditionis, imò non traditionis, sed præcepti diuini, sit verò traditionis, dum ea distat hac hora, hoc loco, hac voce, tanta mora, hoc habitu, hoc gestu volumus ea efficere. At hæc prædicamenta in operibus suis Deus voluit esse libera, & vera accidentia, nequaquam verò substantiam. Iam redit disputatio ad circulum suum, quod nec ista accidentia vllus potest alijs imponere, nisi iussus, & causa efficiens à Deo vocatus, sicut dicit: Si quis loquitur & ministrat tanquam verbo & virtute Dei. Hæc de traditionibus sentio, verū, an te & tua intelligā, nescio. Quod

traditionibus misces ἐθελοθρησκείαν cum tuo Bernhardo, quem pennis rectè sentientem, & tamen eligere certum ieiunium pro gratiis agendis: Hoc ego non voco traditionem à potestate institutam, sed electitiam priuati hominis operationem. De quo sic arbitror, non licere Bernhardo tale ieiunium vel ordinem eligere: Derogaret enim hæc singularitas vel ordo cæteris ordinibus & operibus Dei, cùm omnia nostra fieri debeant in nomine Christi, & ad gloriā DEI. Illa verò singularitas obscuraret omnia hæc exemplo periculoso, & scandalo imperitis noxio, & sicut Scriptura loquitur scandalo coram cæcis. Quanquam si etiam hoc scandalum tolleretur eo remedio temperatum, quod simul doceretur iuxta hunc Bernhardi ordinem (sicut oportet de operibus doceri) multò satiorem esse quemlibet ordinem Dei, & multò aptiorem ad gratias agendas, & deo millies probatiorem, quàm illum singularem & electiuium, non esset metuendum illam ἐθελοθρησκείαν præualitūram. Sed hæc extra causam. Summa hæc est: Non licere λατρείαν vllam inuenire aut eligere, absq; expresso mandato Dei & certo verbo. Sic enim hætenus docuimus, & rectè. Hæc accipe à me, vt diuinante magis de tua sententia, quàm perspiciente: Forte alijs sum distractus cogitationibus, vt tua minùs videam. Alioqui mihi mirum est, cur talia quasi ignarus quæras, cùm sciam te optimè omnia nostra intelligere. Ego puto in omnibus his sufficere causam efficientem, scilicet, quòd Bernhardus non debeat talem cultum eligere aut sequi, quia non est ad hoc vocatus, nec habet verbum Dei per quod fiat causa efficiens. Alioqui cultus ipse, & finalis causa per sese essent sancta, si verbo Dei mandaretur, hoc est, mea opinione fieret cultus efficiente causa verè sancta,

Noua hic nulla, nisi quòd Augustæ Cæsari noua domus ædificatur, vt multis annis in Germania commoretur, Deinde quòd sint inter nostros Augustæ, nempe Philippum, Ionam & totum collegium magnæ turbæ. Vale. Datum
ex Eremo, die 3. Augusti.

DVm hanc Epistolam, die tertio Augusti, Lutherus Coburgæ scribit: Augustæ tandem CONFVTATIO exhibitæ confessionis, à Pontificijs Theologis composita, & demtis conuitijs emendata, in Palatio Cæsaris, præsentè Cæsarea M. Rege Ferdinando, Electoribus, Principibus & legatis publicata est. Initio Cæsar, paucis verbis, per Fridericum Palatinum præfatur, se ad Electoris Saxonie & coniunctorum Principum & ciuitatum articulos, Responsionem, de consilio aliquot doctorum & peritorum ex multis nationibus, scripto comprehendi curasse, quod etiam Cæs. M. ipsius probatum fuerit. Id Electori nominato, & coniunctis Principibus nunc prælectum & publicatum iri. Deinde Alexander Suceiffius, Cæsareæ M. Secretarius, scriptum prælegit, Cuius hæc verba fuerunt.

CONFVTA.

STYKOS

CONFUTATIO

ARTICVLORVM CONFES-
SIONIS, PONTIFICIA, AVGVSTAE
IN PRAESENTIA CAESAREAE MAIESTATIS,
CAROLI V. ELECTORVM, PRINCIPVM, ET ALIO.RVM STATVVM IMPERII ROMANI IN PVBLI-
co consilio Imperiali producta
& lecta.

SACRA Cæsarea Maiestas, Dominus noster clementis-
simus, Cùm superioribus diebus quandam fidei con-
fessionem, per Electorem Ducem Saxoniae & nonnul-
los Principes & duas ciuitates, cum nominibus eorum
subscriptis exhibitam, accepisset: pro eo affectu, quo
Dei Opt. Max. gloriam, animarum salutem, Christianam concor-
diam, & publicam totius Germaniae quietem, honorem, vñionem
atq; salutem magnopere exoptat, non modò eam confessionem
legit ipsa, ac, quantum opus fuit, perspexit diligenter, sed, quò fir-
mius maturiusq; (vt in re tanti momenti decet) procederet, ac ne-
gocium tam arduum tam accuratè tractaret, nonnullis eruditis,
maturis, probatis ac honestis viris, diuersarum nationum, eandem
confessionem videndam examinandamq; dedit, eisq; seriò manda-
uit & iniunxit, vt, quæ rectè ac catholicè dicta in ea confessione, in-
uenirent, laudarent, ac comprobarent: contrà verò à Catholica Ec-
clesia dissidentia annotarent, ac deinde sacrae illius Maiestati vnà
cum eorum responsione offerrent, suasq; ipsi de ea ressententias ex-
ponerent. Quod quidem ritè & ordine factum est: Nam & prædi-
ctam illam confessionem eruditi illi viri, omni cura ac diligentia
perspexerunt, & quid de vnaquaque ressentiant, scriptis mandaue-
runt: Atque ita responsionem eam Cæs. M. exhibuerunt. Quam sa-
nè responsionem, S. Cæs. M. vt decet Christianum Imperatorem,
accuratissimè perlegit, ac cæteris Romani Imperij Electoribus,
Principibus, & Statibus legendam dedit & examinandam: Quam
& ipsi, tanquam orthodoxam, & cum Euangelio & sacris literis per
omnia consentientem, comprobauerunt. Quade causa C. M. ha-
bito desuper consilio, prædictis Electori, Principibus & ciuitati-
bus, vt in ea Orthodoxa nostra sancta fide ac religione, omne dissi-
dium tollatur, in præsentiarum recitare iussit, hoc modo.

Ad ea

Ad ea, quæ per Electorem Saxoniae & aliquot Principes
ciuitates S. Rom. Imperij in negotio & causis Christianæ & ortho-
doxæ fidei S. Cæs. M. exhibita fuerunt, hoc Christianum responsum
reddi potest.

I.

In primis, Cùm articulo primo confiteantur vnitatem essen-
tiæ diuinæ in tribus personis, iuxta Niceni Concilij Decretum, co-
rum Confessio acceptanda est, eò quòd per omnia, ad normam
dei, & cum Romana cõcordat Ecclesia. Nam Nicenum Concilium
sub Imperatore Constantino Magno celebratum, semper sacro
sanctum est habitum; In quo trecenti, decem & octo Episcopi, san-
ctimonia vitæ, martyrio & eruditione conspicui ac venerabiles, di-
cussis & diligenter examinatis sacris literis, hunc articulum, quem
hic confitentur de vnitæte essentiæ & personarum trinitate, dif-
nuerunt. Sic quoque acceptandum est, quòd damnant omnes he-
refes contra hunc articulum exortas: Manichæos, Arrianos, Eu-
nomianos, Valentinianos, Samosatenos. Nam & hos olim dam-
nit sancta & catholica Ecclesia.

II.

In secundo verò articulo confessionis, comprobatur qui-
dem, quòd cum Ecclesia Catholica fatentur viciū originis verum
esse peccatum, damnans & afferens æternam mortem his, qui non
renascuntur per baptismum & spiritum sanctum. Nam rectè in
hoc damnant Pelagianos nouos ac veteres, iam pridem ab Ecclesia
damnatos.

At declaratio Articuli, quòd peccatum originis sit, quòd
nascantur homines sine metu Dei, sine fiducia erga Deum, est o-
mnino reiicienda: cùm sit cuilibet Christiano manifestum, esse sine
metu Dei, sine fiducia erga Deum, potiùs esse culpam actua-
lem adulti, quàm noxam infantis recens nati, qui vsu rationis adhuc
non pollet, velut DOMINVS ad Moysen ait: Tui paruuli, qui hodie
boni & mali ignorant distantiam, Deut. i.

Sed & ea reiicitur declaratio, qua viciū originis, concupi-
scentiam dicunt, si ita concupiscentiã volunt esse peccatum, quod
etiam post baptismum remaneat peccatum in puero; Iam pridem
enim

enim damnati sunt à sede Apostolica duo articuli Martini Luthe-
ri, secundus & tertius de peccato remanente in puero post bap-
tismum, & de fomite remorante animam ab ingressu cœli. Quòd si
iuxta D. Augustini sententiam viciū originis dicerent concupi-
scentiam, quæ in baptismo peccatum esse desinat, acceptandū es-
set: Quandoquidem & iuxta B. Pauli sententiam Omnes filij iræ
nascimur. Ephes. 2. Et in Adam omnes peccamus. Rom. 7.

III.

In tertio articulo nihil est quod offendat, cū tota confes-
sio, cum Symbolo Apostolorum, & cum recta fidei regula conue-
niat, Filium Dei scilicet esse incarnatum, humanam naturam assum-
pisse in vnitatem personæ, natum ex Maria virgine, verè passum, cru-
cifixum, mortuum, descendisse ad inferos, resurrexisse tertio die,
& ascendisse ad cœlos, sedereq; ad dexteram patris, &c.

IIII.

Quòd in IIII. articulo Pelagiani damnantur, qui arbitrati
sunt hominem proprijs viribus, seclusa gratia Dei, posse mereri vi-
tam æternam: tanquam catholicum & antiquis concilijs consenta-
neum acceptatur. Nam sacræ literæ hoc expressè testantur. Ioan-
nes Baptista inquit, Non potest homo accipere quidquam, nisi fue-
rit ei datum à cœlo. Ioan. 3. Quia omne datum optimum & donum
perfectum desursum est, descendens à patre luminum. Iacobi 1. O-
mnis itaq; sufficientia nostra ex Deo est. 2. Cor. 3. Et Christus in-
quit, Nemo venit ad me, nisi Pater, qui me misit, traxerit eum. Ioan.
6. Et Paulus, Quid habes quod non accepisti? 1. Cor. 4.

Nam si quis intenderet improbare merita hominum, quæ per
assistentiam gratiæ diuinæ sunt, plus cōsentiret Manichæis, quàm
Ecclesiæ sanctæ Catholicæ. Omnino enim sacris literis aduersatur,
negare meritoria esse opera nostra. Etenim Paulus inquit, Bonum
certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruaui. De reliquo
mihi proposita est corona iusticiæ, quam reddet mihi DOMINVS
in illa die iustus iudex. 2. Timot. 4. cap. Et Corinthijs scripsit, Opor-
tet nos manifestari ante tribunal Christi, & vnusquisq; referet cor-
poris propria, prout gessit, siue bonum siue malum. 2. Corinth. 5.

Vbi

Vbi enim est merces, ibi est meritum. DOMINVS dixit Abraham Noli timere: ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis. Genes. 15. Et Iesaias inquit, Ecce merces eius cum eo, & opus illius cum illo, Ies. 30: & item Iesaiæ 58. Frange esurienti panem tuum, & anteibit faciem tuam iusticia tua, & gloria DOMINI colliget te. Sic ait DOMINVS ad Cain, Nónne, si bene egeris, recipies? Gen. 4. Sic parabola Euangelica declarat nos in vineam conductos DOMINI, Qui & conuenit nobiscum pro diurno denario, qui & dicitur Vocare operarios, & redde eis mercedem. Matt. 20. Sic Paulus apostolorum Dei conscius inquit, Vnusquisq; propriam mercedem accipiet, secundum laborem suum, 1. Cor. 3.

Attamen omnes Catholici fatentur opera nostra ex se nullum esse meriti, sed gratia Dei facit illa digna esse vita æterna. Sic S. Iohannes inquit, Ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Apoc. 7. Et S. Paulus Coloss. 1. Cum gaudio gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in luce.

V.

In articulo V. Quod Spiritus Sanctus per verba & Sacramenta detur, tanquam per instrumenta, comprobatur. Sic enim scriptum habetur Act. 10. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus Sanctus super omnes qui audiebant verbum. Et Ioan. 1. Hic est, qui baptizat in spiritu Sancto.

Quod autem fidei mentionem hic faciunt, eatenus admittitur, quatenus de fide non sola (vt aliqui malè docent) sed quæ per dilectionem operatur (vt Apostolus rectè docet ad Galatas) intelligatur. In Baptismo enim non sola fides, sed & spes, caritasq; infunduntur, vt declarat Alexander Papa c. Maiores, de baptismo & eius effectu: Quod & longè antè docuit Iohannes Baptista Christo loquens, Lucæ 3. Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto & igne.

VI.

Quod autem articulo VI. confitentur, fidem debere parere bonos fructus, ratum gratumq; habetur: Quoniam fides sine operibus mortua est, Iacob 2. Et tota scriptura inuitat nos ad opera bona.

Nam Sapiens inquit: Quodcunq; manus tua potest facere, instanter operare. Eccles. 9. Et Deus respexit ad Abel & munera eius. Genes. 4. Vidit quod Abraham præcepturus esset filijs suis & domui suæ post se, ut custodiant viam DOMINI, & faciant iudicium & iustitiam. Genes. 18. Et per memetipsum iuravi, ait DOMINVS: Quia fecisti hanc rem, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum. Genes. 22. Ita respexit in ieiunium Niniuitarum, Ionæ 3. in fletus & lacrymas Ezechiae Regis. 4. Reg. 20. Quare omnes fideles sequi debent consilium S. Pauli, dicentis: Ergo, dum habemus tempus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Gal. 6. Ait enim Christus: Venit nox, quando nemo operari poterit. Io. 9. Quoniam opera illorum sequuntur illos. Apoc. 14.

Quod verò in eodem articulo iustificatio soli fidei tribuitur, ex diametro pugnat cum Evangelica veritate, opera non excludente, quia gloria & honor & pax omni operanti bonum, Rom. 2. Quid quod David, Psal. 61. Christus Matth. 15. & Paulus Rom. 2. testantur, quod DOMINVS redditurus sit unicuiq; secundum opera eius. Præterea inquit Christus: Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem Patris mei. Matth. 7. Vnde quantumcunq; quis crediderit, si non operetur bonum, non est amicus Dei. Vos amici mei estis, inquit Christus, si feceritis, quæ ego præcipio vobis. Ioan. 15. Proinde non admittitur, quod tam sæpe fidei tribuunt iustificationem, cum id pertineat ad gratiam & charitatem. Nam sic planè inquit S. Paulus: Si omnem fidem habuero, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. 1. Cor. 13. Hic S. Paulus Principes certifiât & totam Ecclesiam, fidem solam non iustificare. Ideo docet Charitatem præcipuam esse virtutem. Colos. 3. Super omnia autem charitatem habete, quod est vinculum perfectionis.

Neq; suffragatur eis verbū Christi: Cum feceritis hæc omnia, dicite, Serui inutiles sumus. Luc. 17. Nam si factores inutiles dicent, quanto magis his, qui solum credunt, dicere conuenit, Si credideritis omnia, dicite, serui inutiles sumus? Non ergo hæc vox Christi extollit fidem sine operibus, sed docet, quod opera nostra comparata diuinis præmijs nulla sunt & nihil. Ita inquit S. Paulus: Existimo quod non sint condignæ passionibus huius temporis ad futura

turam gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Rom. 8. Nam & fides & bona opera sunt dona Dei, quibus per misericordiam Dei datur vita æterna.

Sic & Ambrosius hîc citatus minimè huc pertinet, cùm S. Ambrosius expressè seipsum exponat, de operibus legalibus: Inquit enim, Sine lege, sed sine lege Sabbati & circumcisionis, &c. Et hoc luculentius ait Rom. 4. cap. inducens sanctum Iacobum de iustificatione Abraham, sine operibus legalibus, ante circumcisionem. Nam quî fieret, vt Ambrosius in commentarijs aliud diceret, quàm S. Paulus in textu, cùm inquit: Quia ex operibus legis non iustificatur omnis caro coram illo. Rom. 3. Ideo in fine non simpliciter excludit opera, sed ait: Arbitramur iustificari hominem sine operibus legis.

VII.

Septimus Confessionis articulus, quo affirmatur, Ecclesiam esse congregationem sanctorum, non potest citra fidei præiudicium admitti, si per hoc ab Ecclesia segregentur mali & peccatores. Nam articulus ille in Constantiensi damnatus est Concilio, inter errores damnatæ memoriæ Iohannis Hufs: & planè cōtradicit Evangelio. Nam ibi legitur Iohannem Baptistam comparasse Ecclesiam areæ, quam Christus permundabit ventilabro suo, & congregabit triticum in horreum suum, Paleas autem comburet igni inextinguibili. Matth. 3. Quid autem paleæ significant nisi malos, sicuti triticum bonos? Et Christus Ecclesiam comparavit sagenæ, in qua sint pisces boni & mali. Matth. 13. Christus item comparat Ecclesiam decem virginibus, quarum quinque erant prudentes, & quinque fatuæ. Matth. 25. Quapropter hic articulus Confessionis, omnino non acceptatur, quamvis laudetur in eo, quòd Ecclesiam fatentur perpetuam, cùm hîc locum habeat promissio Christi, promittentis, quòd Spiritus veritatis sit permansurus cum ea in æternum. Ioan. 14. Et ipse Christus se promittit Ecclesiæ omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi.

Landatur & in eo, quòd existimant rituum varietatem non dissecare vnitatem fidei, si de specialibus ritibus loquantur. Nam sic vnaquaque provincia in suo sensu abundat, ait Hieronymus. Quòd

Quòd si hanc Confessionis partem ad vniuersales Ecclesiæ ritus extenderent, & hoc prorsus reiiceretur, & eis cum S. Paulo diceretur: Nos talem consuetudinem non habemus. 1. Cor. 2. Ab omnibus enim fidelibus vniuersales ritus obseruandos esse, pulchrè S. Augustinus ad Ianuarium, cuius testimonio & ipsi vtuntur, docet: Præsumendum enim sit illos ritus ab Apostolis dimanasse.

VIII.

Octauus verò Articulus Confessionis, de ministris Ecclesiæ malis & hypocritis, quòd illorum malitia, sacramentis & verbo non obsit, acceptatur cum S. Rom. Ecclesia: Laudanturq; Principes hoc loco, Donatistas & veteres Origenistas damnantes, qui negabant licitum esse vti ministerio malorum in Ecclesia: quam hæresin postea Vualdenses & pauperes de Lugduno resuscitarunt, quod deinde Iohannes Vikleff in Anglia, & Iohannes Hufs in Bohemia secuti sunt.

IX.

Nonus Articulus de Baptismo, quòd sit necessarius ad salutem, & quòd pueri sint baptizandi, probatur & acceptatur, recteq; damnant Anabaptistas, hominum genus seditiosissimum, procul à finibus S. Rom. Imperij eliminandum, ne inclyta Germania exitialem & sanguinarium denuo patiatur tumultum, qualem annis ab hinc quinq; tot millium hominum clade experta est.

X.

Decimus Articulus in verbis nihil offendit, quando fatentur in Eucharistia, post cōsecrationem legitimè factam, corpus & sanguinem Christi substantialiter & verè adesse, si modò credant, sub qualibet specie integrum Christum adesse, vt non minùs sit sanguis Christi sub specie panis per concomitantiam, quàm est sub specie vini, & è diuerso. Alioqui in Eucharistia corpus Christi esset mortuum & exangue, contra S. Paulum, quia Christus resurgens, amplius non moritur, Rom. 6.

Adjicitur vnū tanquam ad huius Confess. articulū valde necessarium,

rium, vt credant Ecclesiæ potiùs, quàm nonnullis aliter malè do-
centibus, omnipotenti verbo Dei in consecratione Eucharistia
substantiam panis in corpus Christi mutari: Ita enim in Concilio
generali definitum est, c. firmiter, De San. Trin. & fide Cathol. Lau-
dantur itaq; qui Capernaitas veritatem corporis & sanguinis Do-
mini nostri Iesu Christi in Eucharistia negantes damnant.

XI

Quòd Articulo XI. fatentur Absolutionem priuatam in Ec-
clesia retinendam esse cum confessione, tanquam Catholicum, &
fidei nostræ conueniens acceptatur: quoniam firmatur verbo Chri-
sti absolutio, cùm dicit Ioann. 20. Apostolis, Quorum remisistis
peccata, remittuntur eis. Duo tamen exigenda hîc ab eis sunt: V.
num, vt Confessionem obseruari faciant à subditis annuam, iuxta
constitutionem c. Omnis vtriusque, de pœnitentia & remissione
& communis Ecclesiæ consuetudinem. Alterum, vt per Concio-
natores fideliter admoneri faciant subditos suos, quatenus cōfel-
suri, licet omnia peccata sua sigillatim enunciare non possint, dili-
genti tamen examine conscientia suæ factò, delictorum suorum
Confessionem faciant integram, omnium scilicet, quæ sibi in eius-
modi discussione, in memoriam venerint: super alijs verò obli-
tis & quæ mentem nostram subterfugiant, licet in genere confes-
siones facere, & dicere cum Psal. 18. Ab occultis meis munda me DO-
MINE.

XII

Quòd autem Articulo XII. confitentur, lapsis contingere
posse remissionem peccatorum, quocunque tempore conuertan-
tur, & Ecclesiam debere redeuntibus absolutionem impartiri: cō-
mēdatur, quoniam iustissimè damnant Nouatianos pœnitentiam
negantes iterandam, tum contra Prophetam pollicentem gratiam
peccatori, quacunque hora ingemuerit, Ezech. 18. tum contra mi-
sericordem Christi Saluatoris nostri sententiam, S. Petro respon-
dentis, vt nedum septies, fratri peccanti in die condonet. Mat-
thæi 18.

At altera huius Articuli pars omnino reiicitur. Nam cùm
duas

duas tribuant duntaxat partes pœnitentiæ, aduersantur toti vniuersali Ecclesiæ, quæ vsq; ab Apostolorum tempore tenuit & credidit, tres esse pœnitentiæ partes, Contritionem, Confessionem & Satisfactionem. Ita antiqui Doctores, Origenes, Cyprianus, Chrysostomus, Gregorius, Augustinus, sacrarum literarum testimonijs docuerunt, præsertim ex 2. Regum 12. de Dauid. 2. Paralip. 23. de Manasse: Psal. 31. 37. 50. 101. &c.

Quapropter Leo Papa Decimus, fel. rec. hunc meritò damnauit Lutheri articulum, sic docentem: Tres esse partes pœnitentiæ, Confessionem, Contritionem & Satisfactionem, non est fundatū in scriptura sacra, nec in sanctis Christianis doctoribus. Hæc igitur Articuli pars nequaquam admitti potest.

Sicut nec ea, quæ asserit, fidem esse alteram partem pœnitentiæ, cum omnibus compertum sit, fidem præuiam esse pœnitentiæ: Nisi enim quis crediderit, non pœnitebit.

Sed neque illa pars admittitur, quæ Satisfactiones contemnit. Etenim est contra Euangelium, contra Apostolos, contra Patres, contra Concilia, & contra vniuersam Ecclesiam Catholicam. Iohannes Baptista clamat, Facite dignos fructus pœnitentiæ. Mat. 3. S. Paulus præcipit, Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, ita exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem, Roman. 6. Idem Gentibus annunciauit, quatenus pœnitentiam agerent & conuerterentur ad Deum digna pœnitentiæ opera facientes, Actor. 20. Ita & Christus ipse cœpit prædicare & docere: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Matth. 4. Hunc modum prædicandi & docendi imperauit deinde Apostolis, Luc. 24. Et fideliter paruit ei Sanct. Petrus in primo sermone suo, Actor. 2. Ita hortatur etiam Augustinus, ut quisque in seipsum seueritatem exerceat, ut à seipso iudicatus, à Deo non iudicetur, uti Paulus I. Cor. 2. inquit. Leo Papa cognomento Magnus, inquit, Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus hanc propositam Ecclesiæ dedit potestatem, ut cōfitentibus actionem pœnitentiæ darent, & salubri satisfactione purgatos ad Sacramentorum communionem, per ianuam reconciliationis admitterent. Sic Ambrosius inquit: Secundum conscientiæ molem

exhibenda est poenitentiae magnitudo. Vnde diuersi Canones poenitentiales in sacratissima Synodo Nicena constituti sunt, pro satisfactionum diuersitate. Iouinianus autem Hæreticus existimauit omnia peccata esse paria. Ideo diuersitatem satisfactionum pro peccatis non admisit.

Satisfactiones ergo in Ecclesia contra expressum Euangelium & Conciliorum & Patrum decreta abolendae non sunt. Quinimò absoluti à Sacerdote, iniunctam poenitentiam perficere debent, illud S. Pauli sequentes, Dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mūdaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum, Tit. 2. Sic igitur Christus pro nobis satisfecit, ut & nos simus bonorum operum sectatores implentes satisfactiones iniunctas.

XIII.

Tredecimus Articulus nihil offendit, sed acceptatur, dum Sacramenta aiunt instituta, non modò, ut sint notæ professionis inter homines, sed magis, ut sint signa & testimonia voluntatis Deorum erga nos. Petendum tamen ab eis erit, ut, quod hîc in genere de Sacramentis perhibent, speciatim quoque de septem Sacramentis Ecclesiae fateantur: & à subditis suis obseruari procurent.

XIIII.

Quando autem Articulo XIIII. confitentur, Neminem debere in Ecclesia, verbum Dei & Sacramenta administrare, nisi ritè vocatum: Intelligi debet, eum ritè vocatum, qui secundum formam iuris, iuxta Ecclesiasticas sanctiones atque decreta, ubique in orbe Christiano hætenus obseruata, vocatur: Nō secundum Ieroboamiticam vocationem, seu plebis tumultum, aut quamlibet aliam inordinatam intrusionem. Nemo enim sumit sibi honorem nisi vocatus sicut Aaron.

In hac itaque sententia Confessio acceptatur: Admonendi tamen sunt ut in ea perseuerent, & neminem neque pastorem, neque concionatorem, nisi ritè vocatum, in ditionibus suis admittant.

Dum

XV.

Dum verò Articulo XV. confitentur, ritus illos Ecclesiasticos seruandos esse, qui sine peccato seruari possunt, & profunt ad tranquillitatem, & bonum ordinem in Ecclesia; acceptatur: Admonendi quæ sunt, vt ritus Ecclesiasticos, tam vniuersalis Ecclesiæ, quam qui in qualibet prouincia vsque ad nos piè & religiosè sunt custoditi, ipsi quoque Principes & ciuitates in suis dominijs & districtibus faciant obseruari: Et ipsi, qui ex illis fuerint intermissi, vt eosdem restituant: Atq; omnia iuxta pristinam formam in Ecclesijs suis fieri ordinent, disponant, atq; cum effectu subditis præcipiant. Appendix tamen Articuli illius omnino tollenda est, cum falsa sit, constitutiones humanas ad placandum Deum, & satisfaciendum pro peccatis institutos, aduersari Euangelio, vt de votis, de delectu ciborum & similibus, posterius latius declarabitur.

XVI.

Decimus sextus Articulus de Magistratibus ciuilibus, libenter acceptatur, tanquam consentaneus non solum iuri Ciuili, verum etiã iuri Canonico, Euangelio, Sacris literis, & vniuersæ normæ fidei: Quoniam Apostolus præcipit, vt omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non enim est potestas, nisi à Deo: Quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Rom. 13. Laudaturq; quod Principes damnant Anabaptistas, omnes ordinationes ciuiles dissipantes & Christianis prohibentes Magistratus, atque alia ciuilia officia, sine quibus nulla res publica feliciter administratur.

XVII.

Articuli XVII. Confessio acceptatur, quoniam ex Symbolo Apostolorum, & ex sacris literis tota nouit Ecclesia Catholica, Christum venturum in nouissima die, ad iudicandum viuos & mortuos. Iustè ergo & hîc damnant Anabaptistas, qui sentiunt hominibus damnatis, & Diabolis finem pœnarum futurum esse, qui sibi quædam Iudaica fingunt regna piorum, ante mortuorum resurrectionem in hoc præsentis seculo, vbiq; oppressis impijs.

AVGVST. CONFESSIONIS XVIII.

Articulo XVIII. confitentur liberi arbitrij potestatem, quòd habeat libertatem ad efficiendam ciuilem iusticiam, sed nò habeat vim sine Spiritu sancto, efficiendæ iustitiæ Dei. Quæ confessio approbatur & acceptatur. Nam sic Catholicos còuenit media via incedere, ne nimium tribuatur libero arbitrio, cum Pelagianis: Neque omnem libertatem ei adimant, cum impijs Manichæis. Nam vtrunque non caret vicio. Sic Augustinus ait, Liberum arbitrium inest hominibus certa fide credimus & prædicamus indubitanter. Namque inhumanus est error, negare liberum arbitrium in homine, quod quilibet in seipso experitur & toties in sacris literis asseritur. S. Paulus ait, Potestatem autem habens voluntatis suæ. 1. Cor. 7. De iusto inquit Sapiens, Qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere malè & non fecit. Eccles. 31. Deus dixit ad Cain, Nónne, si bene egeris, accipies? Sin autem malè, statim in foribus peccatum tuum aderit? sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Ge. 4. Per Iesaiã dicit Prophetã, Si volueritis & audieritis me, bonæ terræ comedetis: Quòd si nò volueritis, & me ad iracundiã provocaueritis, gladius deuorabit vos. Hoc breuiter & Ierem. expressit. Ecce locuta es & fecisti mala & potuisti. Ier. 3. Addamus & Ezechiel. 18. Projicite à vobis oēs iniquitates vestras, in quibus præuaricati estis, & facite vobis cor nouũ, & spiritum nouum: & quare moriemini domus Israël? Quia nolo mortem morientis, dicit DOMINVS DEVS: Reuertimini & viuite. Et S. Paulus, Spiritus Prophetarum Prophetis subiectus est. 1. Cor. 14. Et idem 2. Cor. 9. Vnusquisque, prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut necessitate. Deniq; omnes Manichæos vno verbo prostrauit Christus, quando ait, Semper pauperes habetis vobiscum, & cùm volueritis, potestis illis benefacere, Marc. 14. Et ad Ierusalem, Quoties volui congregare filios tuos sub alas & noluisti? inquit Christus Matt. 23.

XIX.

Articulus XIX. itidem probatur & acceptatur: Deus enim summè bonus, non est author malorum, sed voluntas rationalis defectibilis, causa est peccati. Quare nullus scelera sua & facinorosa imputet Deo, sed sibi, iuxta illud Iere. 2. Arguet te malitia tua, & uerbo

uersio tua increpabit te: & illud Osee 13. Perditio tua Israël, tantum
modò in me auxilium tuum. Et Dauid in spiritu cognouit Deum
esse hunc, qui nolit iniquitatem, Psal. 5.

XX.

In Articulo XX. qui non tam continet confessionem Principum ac ciuitatum, quàm excusationem concionatorum, vnum duntaxat est, quod ad Principes ac ciuitates pertinet, De bonis scilicet operibus, quòd non mereantur remissionem peccatorum: Quod, vt superius reiectum ac improbatum est, ita & nunc reijcitur & improbat. Vulgatissimum enim illud est Danielis: Peccata tua eleemosynis redime. Dan. 4. Et illud Tobie ad filium: Eleemosyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patitur animam ire in tenebras. Tob. 4. Et illud Christi, Date eleemosynam & ecce omnia munda sunt vobis, Luc. 11. Si opera non essent meritoria, cur Sapiens dixisset, Reddet Deus mercedem laborum suorum sanctorum. Sapient. 10. Cur S. Petrus tam obnixè nos hortatus esset ad opera, dicens: Quapropter, fratres mei, satagite, vt per bona opera vestra certam vocationem vestram & electionem faciatis, 2. Pet. 1. Cur S. Paulus dixisset: Non enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis nostri & dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius. Hebr. 6. Nec hoc aspernamur meritum Christi, sed scimus opera nostra nihil esse, nullius meriti esse, nisi in virtute meriti passionis Christi: Scimus Christum esse viam, vitam & veritatem. Iohan. 14. Christus autem, velut bonus pastor, qui cœpit facere & docere, Actor. 1. exemplum dedit nobis, vt quemadmodum ipse fecit, & nos faciamus. Ioan. 13. Et iuit per desertum, per viam bonorū operum, quem cuncti Christiani sequi debent & ad iussu eius tollere crucem & sequi. Matt. 10. & 16. Et qui non tollit crucem, non est, nec esse potest discipulus Christi. Verum quoq; est, vt Ioannes inquit, Qui dicit se in Christo manere, debet, sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. 1. Ioan. 2. Hæc autem de bonis operibus opinio, etiam ante mille centum annos, tempore Augustini damnata fuit & reprobata.

XXI.

Postremo loco articulum proponunt XXI. in quo admittunt,

tunt, sanctorum proponi memoriam posse, vt imitemur fidem eorum & bona opera, sed non vt inuocentur & auxilium ab eis petatur. Mirum certè est, quòd ipsi Principes & ciuitates passi sint hunc errorem in suis dominijs suscitari, qui toties damnatus est in Ecclesia: Cùm ante mille & centum annos S. Hieronymus in hac arena vicerit Vigilantium Hæreticum. Longè post eandem resuscitarunt Albigenes, Pauperes de Lugduno, Picardi, Cathari veteres & iuniores, qui omnes iam pridem legitimè damnati sunt. Quare hic confessionis Articulus toties damnatus, penitus reiiciendus est, & cum tota vniuersali Ecclesia Orthodoxa reprobandus. Nam pro inuocando sanctos, non modò habemus vniuersalis Ecclesiæ auctoritatem, sed & omnium sanctorum Patrum consensum, Augustini, Hieronymi, Cypriani, Chrysostomi, Basilij, Bernhardi, & id genus aliorum Ecclesiæ doctorum. Nec deest Catholicæ huic assertioni sacræ scripturæ auctoritas. Nam sanctos honorandos docuit Christus. Si quis, inquit, ministrauerit mihi, honorificabit eum pater meus, qui in cœlis est, Ioh. 12. Si ergo Deus honorat sanctos, cur non honoremus nos homunculi? Conuersus est præterea DOMINVS ad pœnitentiam Iob, cùm ille oraret pro amicis suis. Iob. 42. Cur ergo pientissimus Deus non acquiesceret, intercedenti Beatæ Mariæ virgini, qui acquieuit Iob? Legimus quoq; Baruch 3. DOMINE omnipotens Deus Israël, audi nunc orationem mortuorum Israël. Orant ergo & mortui pro nobis. Sic in veteri Testamento fecerunt Onias & Ieremias. Nā Iudæ Machabæo visus est Onias, summus Sacerdos, manus protendens, & orans pro omni populo Iudæorum. Post hoc apparuit alius vir & ætate & gloria mirabilis, & magni decoris, circa illum, de quo respondens Onias dixit: Hic est fratrum amator & populi Israël, Hic est qui multum orat pro populo & vniuersa ciuitate sancta, Ieremias Propheta Dei, 2. Macc. 15. Ex sacris præterea literis cognouimus, Angelos quoq; orare pro nobis, Cur ergo id negaremus de sanctis? Domine exercituum, inquit Angelus, vsquequò tu non misereberis Ierusalem & vrbium Iuda, quibus iratus es? & respondit DOMINVS Angelo, qui loquebatur verba consolatoria Zachar. 1. Idem testatur Iob, Si fuerit pro eo Angelus, loquens vnum de similibus, vt annunciet ijs æquitatem, miserebitur eius & dicet: Libera eum, vt nō descendat in corruptionem, Iob. 33. Liqueat præterea ex verbis sacræ illius animæ Ioannis Euangelistæ, dū inquit: Quatuor animalia & viginti quatuor senio-

seniores ceciderant coram agno, singuli tenentes citharas & phialas aureas plenas odorum, quæ sunt orationes sanctorum. Apoc. 5. & infra, Angelus stetit ante altare, habens thuribulum aureum, & data sunt illi incensa multa, ut daret de orationibus omnium sanctorum super altare aureum, quod est ante thronum Dei, & ascendit fumus incensorum de orationibus, de manu Angeli coram Deo.

Postremò S. Cyprianus martyr ante mille, ducentos & quinquaginta annos scripsit Cornelio Papæ, Lib. 1. Epist. 1. petens, ut, si quis eorum prior decesserit, pro fratribus & sororibus nostris, non cesset oratio. Nisi autem vir sanctus exploratum habuisset, sanctos post hanc vitam orare pro viuís, frustra Cornelium hortatus fuisset hoc facere.

Neque roborata est exhibita Confessio ex eo, quia vnus sit Mediator Dei & hominum, 1. Timoth. 2. & 1. Ioh. 4. Nam etsi fateatur vnus esse Mediatorem redemptionis, Cæsarea Maiestas cum tota Ecclesia: Tamen multi sunt mediatores intercessionis. Sic & Moyses fuit mediator & sequester inter Deum & hominem. Deut. 5. Oravit enim pro filiis Israël, Exod. 17. & 32. Sic oravit S. Paulus pro nauigantibus. Act. 27. Sic sanè Paulus ipse petit orari pro se à Romanis. Rom. 15. à Corinthijs, 2. Cor. 1. à Colof. Colof. 4. Sic dum Petrus seruaretur in carcere, oratio fiebat sine intermissione in Ecclesia ad Deum pro eo. Act. 12. Est igitur Christus aduocatus noster primarius & quidem maximus: At cum sancti sint membra Christi, 1. Cor. 12. & ad Ephes. 5. & voluntatem suam conforment voluntati Christi, & videant caput Christum orare pro nobis: Quis dubitare potest Sanctos hoc idem facere, quod vident Christum facientem? Quibus omnibus diligenter attentis, petendum est à Principibus & ciuitatibus eis adhærentibus, ut reiecta hac confessionis particula, cum sancta vniuersali & orthodoxa sentiant Ecclesia, atque credant & confiteantur de sanctorum veneratione & intercessionem, quod vniuersus credit & confitetur orbis Christianus: & quod etiam tempore Augustini fuit in omnibus Ecclesijs obseruatum. Populus Christianus, inquit, memorias martyrum religiosa solennitate concelebrer, ad excitandam imitationem, & ut meritis consocietur, & orationibus eorum adiuuetur.

RESPON.

RESPONSIO AD SECVN- DAM PARTEM CONFESSIONIS.

QVOD in Confessione Principum & ciuitatum inter alius numeratur, laicos duntaxat sub altera specie Eucharistiæ communicari, ideoq; in dominijs eorum laicis vtraque species datur: Respondendum est, iuxta Ecclesiæ sanctæ consuetudinem, malè hoc dinumerari inter abusum: quin iuxta eiusdem ecclesiæ functiones & statuta, potius abusum esse & inobedientiam laicis dari vtramque speciem.

Nam sub vna specie panis communicauerunt sancti in prima ecclesiâ: De quibus Lucas inquit, Erant perseverantes in doctrina Apostolorum & communicatione fractionis panis. Act. 2. Hic Lucas solius panis meminit. Similiter Act. 20. inquit, Vna autem Sabbathi, cum conuenissemus ad frangendum panem. Imò Christus, institutor huius sacratissimi Sacramenti, resurgens ex mortuis sub vna specie tantum Eucharistiam dedit discipulis euntibus in Emaus, vbi accepit panem, & benedixit, & fregit ac porrigebat illis. Illi autem cognouerunt eum in fractione panis. Luc. 24. Vbi etiam Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus & Beda, quorum reliqui ante multa secula, atque non longè post Apostolorum tempora, affirmant fuisse Eucharistiam. Christus quoque Ioan. 6. percipememinit solius panis. S. Ignatius, S. Ioan. Euangelistæ discipulus, in Epistola ad Ephes. solius panis in Eucharistiæ communicatione meminit. Idem fecit Beatus Ambrosius in libro de sacramentis loquens de communicatione laicorum. In concilio Remensi inhibetur laicis, ne deferant Sacramentum corporis ad infirmos: Et nulli fit ibi speciei vini mentio. Hinc sanè intelligitur viaticum sub vno tantum specie datum infirmis.

Comprobant antiqui canones pœnitentiales. Nam Agathensis Concilium, Aerumnosum sacerdotem trudit in monasterium, & duntaxat laicam communionem permittit. Osius in Sardicensi concilio prohibet quibusdam temerarijs, vt nec laicam communionem percipiant, nisi in fine pœniteant. Fuit ergo semper discriminis ecclesiæ laicæ communionis sub vna, & Sacerdotalis sub vtraque specie. Hoc pulchrè prædictum fuit in Veteri Testamento de populo
ris He

ris Heli. Futurum est (inquit Deus I. Reg. 2.) vt, quicumque remanserit in domo tua, veniat vt oretur pro eo, & offerat nummum argenteum & tortam panis, dicatq; dimitte me obsecro ad vnam partem sacerdotalem, vt comedam buccellā panis. Hic clarè ostendit sacra scriptura, posteros Heli, ablato ab eis sacerdotio, petere admitti ad vnam partem sacerdotalem, ad buccellam panis. Sic ergo & nostri laici vna parte Sacerdotali, vna specie cōtenti esse debent. Nam & Romani Pontifices, Cardinalesq; & omnes Episcopi ac sacerdotes extra missam & in extremis pro viatico (vt in concilio Niëno appellatur) sumendo, vna specie contenti sunt: Quod utiq; non facerent, si putarent vtramq; speciem ad salutem fore necessariam.

Quamquam autem multis olim in ecclesijs vtraq; species laicis data fuerit (nam tunc liberum erat, sub vna aut vtraq; specie communicare) tamē propter multa pericula, mos iste dandi vtramque speciem desijt. Pensata enim populi multitudine, vbi sunt senes, iuuenes, tremuli, debiles, inepti, si non adhibeatur magna diligentia, per effusionem liquidi, facillè fieret iniuria sacramento. Pro tanta quoque multitudine populi, difficultas esset, in vase, pro specie vini cautè promenda, quæ & diutius asseruata acresceret, moueret nauseam vel vomitum sumentibus, neque sine periculo effusionis facillè circumferri posset ad infirmos. His & alijs rationibus, haud dubiè spiritus Sancti instinctu permotæ sunt ecclesiæ, in quibus mos fuit, vtramq; speciem laicis dari, vt deinceps vna tantum daretur. Potissimum eo attento, quòd integer est Christus sub qualibet specie & non minùs sub vna sumitur specie, quàm duabus. Sicque in Concilio Constantiensi tam honorificè celebrato, decretum extitit. Sic & Synodus Basiliensis legitimè decreuit. Et licet liberum fuit olim, vel vna, vel vtraque specie vti in Eucharistia: Insurgente tamen hæresi, quæ docebat vtramque speciem esse necessariā, Ecclesia sancta, quæ à spiritu Sancto dirigitur, interdixit vtramque speciem laicis. Sic enim solet ecclesia aliquando etiam contrarijs constitutionibus hæreses extinguere: vt, dum oriētur, qui asseriebant in solo azymo confici, Ecclesia præcepit ad tempus in fermento confici: Dum Nestorius Mariam semper-virginem solùm voluit esse matrem Christi, non matrem DE I, Ecclesia prohibuit eam dici Christorocon. Quare petendum est à Principibus & ciuitatibus, ne hoc schisma in Germaniam, in Imperium Romanum induci

induci, neque se ab vniuersalis Ecclesiæ consuetudine separari possint.

Nequemouent argumenta in hoc Articulo adducta. Nam Christus instituit quidem vtramq; speciem Sacramenti, sed nullibi inuenitur in Euangelio, quod vtramq; præceperit à laicis sumendam. Etenim quod ait Matth. 26. Bibite ex hoc omnes, hoc duodecim Apostolis dictum est Sacerdotibus, quod ex Marco liquet, dicitur: Et biberunt ex eo omnes: Quod certè in laicis non est hæcenus impletum. Vnde nunquam fuit ille mos per totam Ecclesiam, vti laicis vtraque species daretur, licet is fortasse fuerit apud Corinthios, & Carthaginenses, & aliquas alias Ecclesias.

Quod verò Gelasium afferunt, c. Comperimus, De Consecratione dist. 2 si intueantur literam, inuenient, quod de sacerdotibus non de laicis loquatur Gelasius. Vnde reiiciendum, quod consuetudinem dandi vnam speciem, aiunt esse contra ius diuinum,

Omnium autem maximè reiicienda est appendix Articuli, quod ob id processio cum Eucharistia negligenda seu omittenda sit, quia Sacramentum diuidatur. Nam ipsi met fide Christiana sciunt, aut saltem scire debent, Christum non esse diuisum, sed integrum sub vtraq; specie: Et nullibi Euangelium prohibere diuisionem specierum Sacramentalium, Id quod in die Parasceues per vniuersam fit Catholicorum Ecclesiam, licet consecratio fiat à celebrante in vtraq; specie, qui & vtramq; sumere debet. Quare admonendi sunt Principes & ciuitates, vt solitam reuerentiam & honorem debitum impendant Christo filio Dei viui, redemptori & glorificatori nostro, domino cœli & terræ, cum veraciter eum præsentem credant & agnoscant: Id quod à suis progenitoribus,

Christianissimis Principibus, religiosissime norunt obseruatum,

tum,

DE CONIVGIO SACER-
DOTVM.

QVòd secundo loco memorât inter abusus cœlibatum Cleri, & quo pacto sacerdotes eorum, vxores ducant, & alios ducere suadeant, res profectò admiratione digna, quòd cœlibatum Sacerdotalem, abusum vocent, cum potius è conuerso, violatio cœlibatus, & illicitus ad coniugium transitus, in sacerdotibus, pessimus abusus dici mereatur.

Etenim sacerdotes nunquam debere vxores ducere, testatur Aurelius in Concilio 2. Carthaginensi, vbi inquit: Quia sic docuerunt Apostoli exemplo, & ipsa seruauit antiquitas, nos quoq; custodiamus. Et paulò antè talis legitur Canon: Placet, vt Episcopi, Presbyteri & Diaconi, vel qui Sacramenta contrectant, pudicitia custodes ab vxoribus se abstineant. Ex quibus verbis liquet ab Apostolis receptam esse hanc traditionem, non ab Ecclesia nouiter inuentam. Augustinus Aurelium secutus in quæst. vltima Novi & Veteris Testamenti, in hæc sanè verba scribit, & interrogat, si fortè dicatur, si licet & bonum est nubere, cur non licet Sacerdotibus vxores habere? Calixtus Papa, vir sanctus & martyr, constituit ante mille & trecentos annos, ne sacerdotes ducant vxores. Similia leguntur & in sacris Concilijs, Cæsariensi, Neocæsariensi, Aphricano, Agathensi, Gerudensi, Meldensi, Aurelianensi: & ita obseruatum fuit à tempore Euangelij & Apostolorum, quòd nunquam licuit constituto in sacerdotio, de iure ducere vxorem.

Verum quidem est, quòd ob ministrorum Dei defectum, in primitiua Ecclesia, coniugati admittebantur ad sacerdotium, vt ex canonibus Apostolorum & Paphnutij responso liquet in Concilio Niceno: Attamen volentes contrahere, tenebantur id facere, ante ordinis subdiaconatus receptionem, vt legitur. c. Si quis eorum, distinct. 32. Hanc consuetudinem primitiua Ecclesia vsque in hunc diem seruauit & retinuit Græca Ecclesia. Cum verò per gratiam DEI cresceret Ecclesia, vt ministrorum in Ecclesia nullus esset defectus: Siricius Papa ante annos. M. C. XL. procul dubio non sine Spiritu sancto, omnimodo
dam

dam indixit sacerdotibus continentiam c. plurimos, dist. 28. Quo Innocentius primus, Leo Magnus, & Gregorius Magnus, pontifices, approbauerunt & confirmauerunt, & in hunc vsque diem latina vbique seruauit. Quibus argumentis liquidum esse existimatur non abusum esse cœlibatum cleri, à tam sanctis patribus, tanto tempore comprobatum, & ab vniuersa ecclesia latina receptum.

Ad hoc Sacerdotes veteris legis, tempore officij & ministerij sui in templo separabantur ab vxoribus: sicut Zacharias tempore vicis suæ, Luc. 1. Cùm autem Sacerdos nouæ legis semper debeat se in ministerio, sequitur semper eum debere continere.

Amplius, coniuges non debent se defraudare officio coniugali, nisi ad tempus, 1. Cor. 7. vt vacent orationi. Cùm ergò Sacerdos semper debeat orare, semper debet continere. His rationibus vsi sunt Hieronymus, Ambrosius, Augustinus.

Præterea S. Paulus ait, Volo vos sine sollicitudine esse: Qui ne vxore est, sollicitus est quæ DOMINI sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. 1. Cor. 7. Sacerdos igitur, qui iugiter placere debet Deo, fugiat sollicitudinem vxoris, & nō respiciat retrò cum vxore Loth. Gen. 19.

Porrò adumbrata fuit sacerdotalis continentia etiam in Veteri Testamēto. Nam Moyses accepturus legem, præcepit, vt in die tertium non appropinquarent vxoribus. Exod. 19. Sacerdotes igitur accepturi legislatorem Christum Dominum & Saluatorem nostrum, multò minùs appropinquare debent vxoribus.

Similiter iussi sunt Sacerdotes portare fœminalia linea, vt non periant carnem turpitudinis suæ, Exod. 28. Quod fuit Symbolum futuræ continentiae in sacerdotibus, ait Beda.

Etiam Abimelech daturus panem benedictum pueris Dauid interrogabat priùs, an mundi essent à mulieribus: Dauid respondit mundos esse ab heri & nudi usque ad hunc diem. 1. Reg. 21. Ergo semper mundi esse debent, sumentes panem viuum, qui de cœlo descendit. Iob. 23. Et

Et manducantes Pascha præcincti erant renibus. Ex. 12. Quare & Sacerdotes manducantes frequenter Pascha nostrum Christum, cingere conuenit renes per continentiam & munditiam.

Sicut eis imperat Dominus, Mundamini, inquit, qui fertis vasa DOMINI. Iesa. 52. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Leuit. 19.

Seruiant itaque Sacerdotes Deo in sanctitate & iustitia omnibus diebus suis. Luc. 1.

Hinc S. Martyr Cyprianus testatur sibi à DOMINO reuelatum & cum seueritate iniunctum, vt clericos studiosè admoneret, necum foeminis commune haberent domicilium. Vnde continentia Sacerdotalis, cum sit à Concilijs, à Pontificibus præcepta, & à Deo reuelata, proprio voto à Sacerdote Deo promissa, non est reiicienda. Nam hanc exigit Sacrificij, quod tractant, excellentia, orationis frequentia, libertas & puritas spiritus, vt curent, quomodo Deo placeant, iuxta S. Pauli doctrinam.

Et quia constat hanc antiquam fuisse hæresin Iouiniani, quem damnauit Romana Ecclesia, & scriptis conuicit Beatus Hieronymus, & Sanct. Augustinus dixit hanc hæresin confestim esse extinctam, neque peruenisse ad sacerdotum corruptionem: Hanc Sacerdotum corruptionem & abusum Principes tolerare non debent in perpetuam sacri Romani Imperij ignominiam & infamiam: sed conforment se potius vniuersali Ecclesie, neque moueantur ab ijs, quæ eis suggeruntur.

Nam quod Paulus inquit 1. Cor. 7. Vnusquisque habeat uxorem propter fornicationem: Respondit Hieronymus, Sanct. Paulum loqui de eo, qui non vouit, sicut Anastasius, aut Vulgarius intelligit illud Sanct. Pauli. Non peccat virgo si nupserit: Virginem hic dicit, quæ Deo non dicata sit.

Sic ad illud, Melius est nubere quàm vri, acris extat responsio S. Hieronymi contra Iouinianum. Nam ille idem S. Paulus ait: Bonum est homini mulierem non tangere: Habet namque Sacerdos medium, vt neque vratur neque nubat, sed per gratiam Dei contincat,

tineat, quam oratione deuota & castigatione carnis, ieiunijs & gilijs à Deo impetret.

Amplius, dum aiunt Christum docuisse, Non omnes homines ad cœlibatum idoneos esse. Hoc quidem verum: Ideo quædam omnes idonei sunt ad sacerdotium. Sed Sacerdos oret, & potest capere verbum Christi de continentia, sicut S. Paulus dicit: Omnes possum in eo, qui me confortat, Philip. 4. Est enim continentia donum Dei. Sap. 8.

Præterea, cum prætendatur, hanc esse ordinationem & præceptum Dei, Gen. 1. respondit ante mille annos in hæc verba Hieronymus: Necessè fuit prius plantare syluam & crescere, ut esset quod postea posset excidi. Præceptum tunc erat de procreatione prolis, ut repleretur terra: Qua modò repleta, & adeò quidem sit pressura gentium, non est amodò præceptum volentibus continere. Vanè præterea iactant mandatum Dei. Ostendant, si possint, ubi Deus præceperit sacerdotibus, ut ducant vxores.

Ad hoc reperitur in iure diuino, ut vota semel emissæ reddantur. Psal. 40. & 75. Eccl. 5. Quare igitur expressum illud ius diuinum non obseruant?

Corrumpunt quoque S. Paulum, quasi præcipiat, Episcopum eligendum debere esse maritum, cum S. Paulus dicat, Sic vultus vxoris vir: Quod non est intelligendum, quòd debeat esse maritus: Alioqui Martinus, Nicolaus, Titus, Iohānes Euangelista, Iohannes & Christus non fuissent Episcopi. Quare Hieronymus explicat verba S. Pauli, quòd Episcopus sit vnus vxoris vir, hoc est, quòd non sit digamus. Veritas expositionis liquet, non modò ex auctoritate Hieronymi, quæ tamen magna esse debet apud quenquæ Catholicum: Sed ex sancto Paulo quoque, qui de vidua eligenda scribit: Vidua deligatur, non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vni viri vxor. 1. Tim. 5.

Quòd postremò factum adducunt Germanorum, factum aduerbunt, non ius. Dum enim Imperatori Henrico III. contentio esset cum Romano Pontifice, atque etiā cum filio & proceribus Imperii

perij, iura humana & diuina pariter confusa fuerunt: adeò vt laici eo tempore temerè attentarint sacra tractare, sordibus pro sacro oleo vti, baptizare, & multa alia à Christiana religione aliena facere. Simili exorbitantia clerus excessit, quod pro iure iam allegari nequit.

Neque in ciuile fuit, sacrilega dirimere matrimonia, quæ cõtra vota, contra sanctiones Patrum, & Conciliorum, nulliter fuerunt contracta. Quemadmodum & hodie sacerdotum non sunt rata matrimonia cum prætenfis eorum vxoribus. Frustra ergò quæruntur mundum senescere, & remedium imbecillitati laxandum: Nam Deo consecrati alia habent imbecillitatis remedia, vtpote fornicarum consortia deuitent, ocia fugiant, ieiunijs & vigilijs carnem macerent, prohibeant sensus externos ab illicitis, & præcipuè visum & auditum: oculos quidem, ne videant vanitatem, paruulos denique, id est, carnales cogitationes, allidant ad petram, Petra autem Christus est: affectus reprimant, Deum frequenter & deuotè orationibus pulsent. Hæc proculdubio sunt potentissima continentiae remedia, in Ecclesiasticis viris, & Deo seruientibus.

S. Paulus rectè dæmoniorum doctrinam dixit eorum, qui nuptias prohibent, quales fuerunt Tarianus, & Martion, hæretici, quorum Augustinus & Hieronymus meminerunt. Sed adeo non prohibet Ecclesia nuptias, vt etiam matrimonium inter septem sacramenta connumeret. Cum quo sanè stat, vt ob excellens ministerium, Ecclesiasticis excellentiorem præcipiat munditiem. Falsum enim est, esse mandatum Dei de contrahendo. Alioqui peccassent Ioannes Euangelista, S. Iacobus, S. Laurentius, Titus, Martinus, Catharina, Barbara, &c.

Nec Cyprianus ab eis inductus loquitur de virgine, quæ solenne votum fecerat, sed de ea, quæ decreuerat continenter viuere: vt initium Epistolæ 2. lib. 1. satis indicat. Certissima enim est S. Augustini sententia: Virginibus vouentibus, non solum nubere, sed & velle nubere, damnabile est. Vnde abusus matrimonij & votifragium in clero tolerandum non est.

DE MISSA.

Vicquid in hoc Articulo ponitur de Sacratissimo Missæ officio, quod Sanctæ Romanæ & Apostolicæ conuenit Ecclesiæ, approbatur. Quicquid autem adiicitur quod communis & vniuersalis Ecclesiæ orthodoxæ obseruationi contrarium est, reijcitur, quia Deum grauitus ac seditiones in sacro Rom. Imperio suscitatur.

Nam ad ea, quæ in articulo proponunt, primò displicet, quòd contra totius Ecclesiæ Romanæ consuetudinem, ritus Ecclesiasticos, non Romana, sed Alemanica peragunt lingua, & hoc præterea, S. Pauli autoritate se facere, qui præceperit in Ecclesia vteretur lingua à populo intellecta. 1. Cor. 14. Sed si esset ea verborum intelligentia, iam cogeret eos, totam Missam in Alemanico perficere, quod tamen ipsi met non faciunt. At cum Sacerdos sit persona communis totius Ecclesiæ, non solum circumstantium: ideo non mirum, quòd Sacerdos latinè in latina celebrat Ecclesia. Proficit autem auditori, si in fide Ecclesiæ audit Missam: & experientia docet, maiorem fuisse apud Germanos Christi fidelium, latinam linguam non intelligentium, sub Missa deuotionem, quàm sit hominibus, qui in Teutonico Missam audiunt. Et si Apostoli verba pensentur, sufficit aliquem respondentem supplere locum idiotæ, qui dicat Amen. Id quod Canones etiam præscribunt. Neque necessarium est, vt omnia verba Missæ audiat, vel intelligat, aut etiam intelligens semper attendat. Præstat enim intelligere & attendere finem, quia Missa celebratur, vt Eucharistia offeratur in memoriam passionis Christi. Et ad hoc facit, quòd communi sententia Patrum Apostoli, & eorum successores, vsque ad tempora Adriani Imperatoris, in sola lingua Hebræa Missam celebrarunt: quæ profecto ignota erat Christianis, præsertim gentibus conuersis. Quòd si etiam lingua populo intellecta in primitiua Ecclesia Missa fuisset habita, modò tamen illud non est necessarium: Nam quotidie multi conuertebantur ceremoniarum ignari & mysteriorum insciji. Vnde profuit eis aliquando intelligere verba officij. At modò Catho-

Catholici ab incunabulis imbibunt consuetudines moresque Ecclesie: unde facile norunt, quid quolibet tempore in Ecclesia agendum sit.

Quòd autem conqueruntur de abusibus Missarum, Nemo est eorum, qui rectè sentiunt, qui abusus sublatos esse, non percipiat: Verùm vt altari seruientes de altari viuant non est abusus, sed hoc iuris est diuini pariter & humani. Quis enim vnquam militat proprijs stipendijs? ait Paulus, Nescitis, quoniam, qui in sacrario operantur, de sacrario edunt, & qui altari deseruiunt, cum altari participant. 1. Corinth. 9. Et Christus ait: Dignus est operarius mercede sua, Luc. 10.

Sed super omnia reprehensione dignum est, quòd Missæ priuata in quibusdam locis desierunt, quasi illæ fixos habentes reditus & certos, non minùs quæstum quærerent, quàm illæ publicæ: At hac abrogatione Missarum, cultus Dei minuitur, sanctis subtrahitur honor, vltima voluntas fundatorum corrumpitur & irrita fit, defuncti debitis spoliantur suffragijs, & viuorum deuotio aufertur & frigescit. Quare Missarum priuatarum abrogatio admitti ac tollerari non potest.

Neque satis intelligi potest, quod assumitur, Christum sua passione satisfecisse pro peccato originis, & instituisse Missam pro actualibus. Nam hoc nunquam auditum est à Catholicis, iamque rogati plerique constantissimè negant ab eis sic doceri. Non enim Missa delet peccata, quæ per pœnitentiam velut peculiarem medicinam sanantur, sed delet pœnam pro peccato debitam, satisfactiones supplet, & gratiæ confert augmentum, ac salutarem viuorum protectionem. Postremò quibuscunque indigentijs nostris & necessitatibus spem affert consolationis & adiutorij diuini.

Quòd iterum insinuant, in Missa Christum non offerri: velut ab antiquo damnarum, & à fidelibus explosum, omninò reiiciendum est. Hæc enim antiquissima hæresis fuit Arrianorum, ait Augustinus, qui negabant in Missa oblationem fieri pro viuis & mortuis.

ruis. Hoc enim & sacris literis & toti Ecclesiæ Catholicæ refragatur. Nam prædixit Dominus per Malachiam Iudæorum abiectio-
nem, vocationem gentium, & Euangelicæ legis sacrificium. Non
est, inquit, mihi voluntas in vobis, nec munus accipiam de manu
vestra. A solis enim ortu vsque ad occasum, magnum est nomen
meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini
meo oblatio munda. Malach. I.

Nulla est autem oblatio munda in omni loco iam Deo obla-
ta, quàm Eucharistia mundissima, in altaris sacrificio. Hac autho-
ritate S. Augustinus & alij Catholici vsi sunt promissa contra perfidos
Iudæos: Quæ certè plus debet valere apud Catholicos Princi-
pes, quàm omnes aduersariorum obiectiones.

Præterea idem Propheta, cùm loquitur de aduentu Messia-
e, ait: Et purgabit filios Leui, & colabit eos quasi aurum & argentum,
& erunt DOMINO offerentes sacrificia in iustitia, & placebit DO-
MINO sacrificium Iuda & Ierusalem, sicut dies seculi & anni anti-
qui. Malach. 3. Hic in spiritu præuidit Propheta filios Leui, hoc est,
Euangelicos Sacerdotes, dicit Hieronymus, oblatores sacrificia,
non in sanguine hircorum, sed in iustitia. Vnde eo spiritu, quo illa
verba à Propheta fuerunt scripta, eodem sunt in Canone Missæ ab
Ecclesiâ repetita.

Danieli quoque dixit Angelus, Eligentur & dealbabuntur,
& quasi ignis probabuntur multi, & impiè agent omnes impij: Ne-
que intelligent omnes impij: Porro docti intelligent, & à tempo-
re cùm ablatum fuerit iuge sacrificium, & posita fuerit abomina-
tio in desolationem, dies mille ducenti, nonaginta. Daniel. 12.
Hanc prophetiam esse implendam, nondum tamen impletam, te-
stat Christus Matth. 24. Iuge ergo sacrificium Christianorum,
in aduentu abominationis, id est, Antichristi cessabit vniuersali-
ter, sicut iam in aliquibus Ecclesijs cessat particulariter: & sic sede-
bit in loco desolationis, quando videlicet Ecclesiæ erunt desola-
tæ, in quibus non cantabuntur Horæ Canonice, missæ non cele-
brabuntur, nulla dispensabuntur Sacramenta, nulla erunt altaria,
nullæ sanctorum imagines, nullæ candelæ, nullus ornatus. Horra-
ri proin-

si proinde oportet omnes Principes ac fideles Romano Imperio subiectos, ne vnquam aliquid admittant aut omittant, quo viani tanta impietati Antichristi præparent, quando vniuersalis, hoc est, Ecclesia Catholica, velut S. Iohannes in spiritu vidit, fugiet in solitudinem, vbi habebit locum paratum à Deo, vt ibi eam pascat diebus mille ducentis sexaginta. Apocal. 12.

Postremò Sanct. Paulus inquit ad Hebr. 3. Omnis Pontifex ex hominibus assumtus pro hominibus cõstituitur in his quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Cùm autem pontificatus externus non cessauerit in noua lege, sed mutatus sit in meliorem: Ergo & hodie Pontifex & totum Sacerdotium offeret in Ecclesia sacrificium externum, quod non est nisi vnum, Eucharistia.

Huic loco seruire & accommodari potest, quod in Actis Apostolorum legitur in cap. 13. iuxta nouam translationem, Barnabas, Simon, Lucius Cyrenæus, Manaches & Saulus sacrificauerunt, hoc est, obtulerunt. quod non de oblatione idolis facta, verùm de Missa, cùm Græcis Liturgia vocetur, potest ac debet merito intelligi.

Et Missam fuisse sacrificium in primitiua Ecclesia abundè attestantur, & huic sententiæ suffragantur S. Patres: Ignatius enim, S. Iohannis Apostoli discipulus, inquit, Non licet sine Episcopo, neque sacrificium immolare, neque Missas celebrare. Et Irenæus discipulus discipuli Iohannis Euang. testatur, Christum noui Testamenti nouam docuisse oblationem, quam Ecclesia ab Apostolis accipiens, in vniuerso mundo offert Deo. Hic antistes vicinus Apostolorum temporibus nouum testatur sacrificium Euangelicum per vniuersum orbem oblatum. Idem Origenes, Cyprianus, Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus, Basiliius, Hilarius, &c. docent & testantur, quorum verba breuitatis gratia omittuntur. Quia igitur semper Ecclesia Catholica, ab Apostolorum tempore, per vniuersum orbem Christianum sic docuit, tenuit, ac obseruauit, sicut hodie tenet & obseruat: Ideo hoc idem irrefragabiliter vbique teneri & obseruari debet.

Neque obstat S. Paulus ad Hebræos, oblationi Missæ, quod vna oblatione & semel iustificati sumus per Christum. Loquitur enim D. Paulus de oblatione victimæ, hoc est, cruenti sacrificio agni occisi in ara sanctæ crucis: Quæ quidem oblatio semel facta est, à qua omnia Sacramenta, & etiam sacrificium Missæ, suam habent efficaciam. Tantum ergo semel oblatus est in cruce effuso sanguine, hodie offertur in Missâ velatus mysterijs, impassibiliter, sicut in veteri Testamento immolabatur typicè & figuratiter.

Denique Missam Sacrificium, vis vocabulorum ostendit, quoniam Missa nihil aliud est, quàm oblatio ad altare: ab Hebræo vocabulo Misbeach, Græco verò Thymiasterion propter oblationem nomen accepit.

In superioribus verò satis declaratum est, nos per fidem non propriè iustificari, sed per caritatem. Quod si in sacris literis quid eiusmodi reperitur, norint Catholici id dici de fide formata, quæ per dilectionem operatur, Gal. 5. & quia iustificatio à fide inchoatur, quia ipsa est substantia rerum sperandarum, Hebr. 11.

Neque abnuitur Missam esse memoriam passionis Christi, & beneficiorum Dei, quoniam hoc & figura de agno paschali, qui simul victima & memoriale fuit, approbat. Exodi. 12. Et non solum verbis & Sacramento, sed etiam gestibus ac vestibus sacris in Ecclesia Catholica representatur: sed in memoriam victimæ Ecclesia offert denuò Eucharistiam in mysterijs Deo patri omnipotenti.

Non ergo improbatur, quod Principes & ciuitates vnā seruānt communem Missam in Ecclesia, si modò ritè iuxta sacrum Canonem id faciunt, sicut omnes Catholici obseruant. Sed quod omnes alias Missas abrogarunt, Christiana professio non patitur. Quod autem olim præsentēs communicabant, nemo reprehendit. Vtinam omnes sic essent dispositi, vt quotidie hunc panem, dignè sumere valerent. Sed si vnā Missam vtilem arbitrantur, quanto vtiliores essent plures Missæ, quas ipsi iniuria abrogarunt. Quibus omnibus rectè pensatis, petendum est, vt hanc nouā missam di for-

di formulam excogitatum, & iam toties mutatam, omninò cassent & abijciant, atque pristinam celebrandi formam resumant, iuxta Ecclesiarum Germaniæ & totius Christianitatis antiquum ritum & consuetudinem: Atque missas abrogatas iuxta fundatorum vltimam voluntatem restituant, in quo sibi ipsis vtilitatem & honorem parient, ac toti Germaniæ pacem & tranquillitatem.

DE CONFESSIONE.

Quantum ad Confessionem attinet, in responsione & sententia, superiùs Articulo II. data, perstandum est. Falsa enim sunt, quæ ab ipsis suggeruntur de Chrysostomo, qui cum de publica loquatur Confessione, ipsi eum torquent ad Sacramentalem & sacerdotalem confessionem. Quod verba ipsius aperte indicant, dum in principio inquit: Non dico tibi vt te prodas in publicum. Neque apud alios accuses te. Ita Gratianus, ita Petrus Longobardus, ante trecentos annos responderunt. Quæ sane solutio fit manifestior, ex alijs locis Chrysostomi. Nam in sermone 29. inquit de pœnitente, In corde eius contritio est, in ore eius confessio, in opere tota humilitas. Hæc est fructifera & perfecta pœnitudo.

Nonne hic exactissimè tres explicat pœnitentiæ partes? Ita Homilia 10. super Matth. tradit idem Chrysostomus, Tempus eternum determinatum confitendi, & vt post patentia criminum vulnera, pœnitentia interueniente curentur. Quomodo autem patebunt crimina, si per confessionem non detegantur Sacerdoti? Sic in pluribus locis Chrysostomus ipse refellit hanc sententiam, quã & Hieronymus prostermit, dicens, si quem serpens diabolus occultè momorderit, & nullo conscio, eum peccati veneno infecerit, si tacuerit, qui percussus est, & non egerit pœnitentiam, nec vulnus suum fratri & magistro voluerit confiteri. Si enim erubescat agrotus vulnus medico confiteri, quod ignorat medicina non curat. His igitur potiùs credant Principes & ciuitates authoribus, quàm vni Glossæ decreti, à Iuris diuini peritis impugnata & rejecta.

Quare admonendi sunt, cum confessio integra nedum sit ad salutem necessaria, sed etiam nervus existat Christianæ disciplinæ & totius quoque obedientiæ: ut Ecclesiæ orthodoxæ se confortent. Nam, Hieronymo teste, hæresis illa fuit Montanorum, qui ante mille ducentos & plures annos damnati fuerunt, propterea quod erubescabant confiteri peccata sua. Non decet itaque Montani sequi errorem, sed potius sanctorum Patrum, atque totius Ecclesiæ Catholicæ ritum, ut ad normam fidei orthodoxæ unusquisque in omnibus dominij suis præcipiat confessionem, preciosissimum in Ecclesia Dei thesaurum, fieri iuxta ritum in Ecclesia etiam apud eos servatum.

DE DISCRIMINE CIBORVM.

Væ postmodum afferunt de delectu ciborum & similibus traditionibus, quas nihili facere videntur: recipiendum est. Scimus enim ex Apostolo, quod omnis potestas est à Deo, & præcipue potestas Ecclesiastica est data à Deo in ædificationem: ideo à Christiano & Ecclesiæ sanctæ deuoto pectore, eiusdem sanctæ & Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ constitutiones recipiendæ sunt: quæ vtilis sunt Ecclesiæ, tam in cultu diuino augendo, quam in concupiscentiæ carnis coercenda, cum expeditiores faciant ad diuina præcepta seruanda, & in sacris literis inueniantur consultæ. Et qui eas contemnit, aut temere eis resistit, Deum grauiter offendit, iuxta vocem Christi dicentis, Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit, & qui me spernit, spernit eum qui me misit. Luc. 10. capit. Spernitur autem prælatus, cum statuta eius contemnuntur: & iuxta S. Paulum dicentem, Qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit spiritum sanctum in vobis. 1. Thessal. 4. Et dum ad Episcopos inquit: Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei. Actor. 20. Si ergo Prælati habent potestatem regendi, habebunt & potestatem statuta faciendi pro salutari regimine Ecclesiæ & subditorum.

torum incremento. Præcepit enim idem Apostolus Corinthijs, vt omnia secundum ordinem fiant, in eis. 1. Corinth. 14. At hoc sine legibus nequit fieri. Idcirco Hebræis dixit, Obedite præpositis vestris, Hebr. 13. Hic Sanct. Paulus non solum obedientiam, sed & causam obedientiæ assignat. Videmus Sanct. Paulum vsum esse hac potestate, qui tam multas leges præter Euangelium dedit, de eligendo Episcopo, de viduis, de mulieribus, vt velato sint capite, vt in Ecclesia taceant, & de rebus etiam prophanis. 1. Thess. 4. de secularibus iudicijs. 1. Corinth. 6. & apertissimè ad Corinth. inquit: Nam cæteris dico ego, non Dominus. 1. Corinth. 7. Item alibi inquit, Sta te & tenere traditiones, quas didicistis, siue per Epistolam nostram, siue per sermonem. 2. Thess. 2. Quare admonendi sunt Principes & ciuitates, vt obedientiam Ecclesiasticis statutis & constitutionibus præstent & exhibeant, ne, cum Deo debitam subtrahant obedientiam, à subditis quoque ipsorum debita eis obedientia subtrahatur, vt in proxima seditione populari, facere subditi nitebantur: neque patiantur se falsis seduci dogmatibus.

Falsissimum quoque est, quod dicunt, Iustitiam fidei obscuratam esse huiusmodi constitutionibus. Quinimo demens esset & insanus, qui sine fide eas obseruaret. Nam fidelibus dantur, non Turcis, aut Agarenis. Quid enim mihi de his, quæ foris sunt? ait Sanct. Paulus. 1. Corinth. 5. Quod autem hinc fidem super omnia extollunt, Sanct. Paulo aduersantur, vt & superius diximus, & Sanct. Paulum lacerant. Qui cum de operibus legalibus loquatur, ipsi ad opera Euangelica detorquent: vt superius omnia illa errata fuerunt dissecta.

Falsum est etiam, constitutiones Ecclesiæ obscurare præcepta Dei, cum ad illa homini expediant, sicut ieiunia concupiscentiam carnis reprimunt & adimunt, ne in luxuriam cadat.

Falsum est etiam, impossibile esse constitutiones seruare, non enim crudelis est mater Ecclesia, quæ politicam non excipiat necessitatem, in festos dies celebrando, in ieiunando & similibus,

Insuper

Insuper falsò citant Augustinum ad inquisitionem Iannarij, qui ex diametro cum eis pugnat: Nam apertissimè diffinit esse loco vniuersaliter ab Ecclesia tradita, vniuersaliter quoque obseruanda esse: Indifferentia autem & quæ libera sunt, licere seruare & non seruare. Diffinit Sanct. Pater Augustinus, & Beatus Ambrosius, cuiusque Ecclesiæ morem seruandum esse, cum Romam, inquit, venio, ieiuno sabbato: cum hic sum, non ieiuno.

Vim præterea scripturis faciunt, dum errata roborare nituntur, Nam Christus Matth. 15. non simpliciter improbat constitutiones humanas, sed illas duntaxat, quæ aduersabatur Legi Dei: quod clarè ex Marco. 7. agnoscitur. Et hic Matth. 15. Quare & vos, inquit, transgredimini mandatum Dei, propter traditionem vestram, Bene irritum fecistis præceptum Dei, vt traditionem vestram seruatis. Sic Paulus Coloss. 2. prohibet quemque iudicare in cibo, potu, sabbato, &c. more Iudaico. Nam Ecclesia non iudicat constitutiones esse immundas quando prohibet, sicut Iudæi in Synagoga bitrabantur.

Sic verbum Christi, de intrante per os, sine vera intelligentia huc affertur, cum intentio eius fuerit, Iudæorum tollere errorem, qui existimabant cibos, non lotis manibus tactos, fieri immundos, & eos comedentem fieri immundum, vt ex circumstantia literæ est manifestum. Neque Ecclesia his constitutionibus sensen habentem graues manus reducit.

Eodem modo Sanct. Paulum lacerant. Nam 1. Timoth. 4. Strinam demoniorum vocat prohibentem cibos, vti Tatiani, Manichæi & Manichæi existimabant cibos esse immundos, vt ex verbis sequentibus liquet, cum S. Paulus subdit, Omnis Creatura bona est. Ecclesia autem non prohibet cibos, quia malos & immundos iudicat, Sed pro expeditiori viâ ad mandata Dei seruanda. Cuiusmodi ergo argumenta contraria.

Si verò crucem prædicarent & corporalem disciplinam ieiunia, vt eo modo corpus in seruitutem redigatur: placeat hîc doctrina eorum, sed quòd ista volunt esse libera, damnum

tur & reijcitur tanquam à fide & disciplina Ecclesiastica alienum. Nec suffragatur eis diuersitas rituum: Nam illa in specialibus benè admittitur, vt vnaquæque prouincia suo sensu abundet, velut Hieronymus inquit. At vniuersales ritus Ecclesiæ vniuersaliter seruari debent, & speciales in suis quibusq; prouincijs.

Et nihil est, quod de Paschate afferunt: Nam Rom. Pontifices tandem Asianos in vniformem Paschatis obseruantiam cum vniuersali Ecclesia reduxerunt. Eodem modo intelligendus est Irenæus, Nam sine fidei iactura, per Galliam, aliquæ Apostolorum vigilia non celebrantur ieiunio: Quas tamen Germania in ieiunijs obseruat.

Admonendi quoque sunt Principes & ciuitates, vt Gregorij Papæ sententiam sequantur. Nam is præcipit, vniuscuiusque prouinciæ seruandam consuetudinem, si nihil vsurpet contra fidem Catholicam. c. Quoniam consuetudinem, distinct. 12. Vnde non ignoramus, rituum dissimilium, in vnitæte fidei variam obseruantiam, quæ in qualibet prouincia obseruari debet, vt ab antiquis tradita & recepta est, Sine tamen vniuersalium rituum totius Ecclesiæ Catholicæ iniuria.

DE VOTIS MONASTICIS.

Quamuis multa atque varia ex aliquorum suggestione in hoc articulo afferantur, omnibus tamen maturo consilio perpensis, cum vota monastica fundata sint in sacris literis, noui & veteris Testamenti: atque sanctissimi viri miraculis clari, atque vita admirabiles in his religionibus, cum multis millenis millibus vixerint: Atque à tot seculis, per vniuersum orbem Christianum à Catholica recepta fuerint Ecclesia, & approbata eorum viuendi instituta & regula, nullo pacto tolerandum est, quòd vota licentiosè sine omni timore Dei soluantur.

In

In Veteri enim Testamento approbavit Deus vota Nazarenorum Numer. 6. vota Rechabitarum, qui non biberunt vinum, nec comedebant vuas. Ier. 36.

Omniñò autem exigit Deus votum semel emissum reddit Deut. 23. Quòd si quis post vota retractat, ruina est illi. Prouerb. 20. Vota verò iustorum placabilia. Prouerb. 15.

Deus præterea per Prophetam specialiter docet, vota Monastica sibi placere. Esaia enim 56. ita legitur: Hæc dicit DOMINVS Eunucho, qui custodierunt sabbata mea, & elegerunt quæ ego volo, & tenuerunt fœdus meum, Dabo eis in domo mea & in muris meis locum & nomen melius à filiis & filiabus, Nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Quibus verò Eunuchis promittit illa Deus? Illis utique, quos Christus laudat, qui seipsos castrant propter regnum cœlorum, Matth. 19. Illis utique, qui abnegant propria voluntate, veniunt post crucem, & abnegant semetipsos & tollunt quotidie crucem suam, & sequuntur eum, Luc. 9. non iam suo, sed Regulæ ac superioris sui regantur arbitrio.

Melius itidem, testante Apostolo, faciunt virgines, quæ, contempto mundo, spretoque illecebris, virginitatem in Monasterio vouent & seruant, quàm quæ oneri matrimoniali colla subdunt. Ita enim ait Sanct. Paulus. I. Corinth. 7. Qui matrimonio iungitur uxorem suam; bene facit, & qui non iungit, melius facit. Item deinde sequitur: Beatior erit, si permanserit secundum consilium meum.

Nemo est qui ignoret sanctitatem Pauli Eremitæ, Basilij, Antonij, Benedicti, Bernhardi, Dominici, Francisci, Vuilhelmi, Augustini, Claræ, Brigittæ, & similium Eremitarum: Qui sanctè omne regnum mundi, & omnem ornatum seculi contemserunt propter amorem domini nostri Iesu Christi.

Damnata verò fuit etiam antiquissimis temporibus hæres Lampertianorum, quàm Iovinianus hæreticus Romæ resuscitavit.

frustra conatus est. Quamobrem reiicienda sunt omnia, quæ in hoc articulo contra monasticen producta sunt, nempe quòd libera fuerint collegia tempore Augustini, quòd vota superaddita sint monasterijs, cùm contrarius potius fuerit ordo, vt Monasteria superuenerint votis.

De Monasterijs virginum, licet imbecillioris sexus, satis cõpertum est, quomodo sanctæ moniales longè constantiores in votis semel emissis perseuerauerint, in plerisque monasterijs, & iam sub Principibus & ciuitatibus istis, quam plerique monachi fecerunt. In hunc vsque diem, nullis precibus, blandicijs, minis, terroribus, angustijs aut pressuris potuerunt à sancto suo proposito auocari.

Quare admittenda non sunt, quæ hîc in sinistram partem interpretantur, quum sacris literis sit expressum, Monasticam vitam debita obseruatione custoditam, quam per gratiam Dei quilibet Monastici custodire possunt, mereri vitam æternam, & quidem multò auctiorem. Christus enim hæc eis promisit, Qui reliquerit domum aut fratres aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Matth. 19.

Quòd monasteria olim fuerint Scholæ literarum, non negatur, neque ignoratur tamen ea fuisse primum scholas virtutum & disciplinæ, quibus literæ postea accesserint.

Cùm autem nemo apponens manum ad aratrum & retrospiciens, aptus sit regno cœlorum, Luc. 9. pro damnatis haberi debent, iuxta tenorem tum Scripturæ sacræ, tum legum quoque & Canonum, omnia matrimonia & votifragia monachorum & monialium, qui primam fidem irritam fecerunt, habentes damnationem, vt ait S. Paulus 1. ad Tim. 5. Vota verò non esse contra ordinationem Dei, circa secundum prætensoium abusu articulum, declaratum est.

Quòd se dispensationibus tueri conantur: hoc nihil quemque mouet. Nam licet Papa dispensauerit fortè cum rege Aragoniæ, quem suscepta prole, ad Monasterium rediisse legimus, aut

aut cum quouis alio Principe, propter pacem totius regni, prouinciarum, &c. ne bellis, caedibus, rapinis, stupris, incendijs & homicidijs, totum regnum aut prouincia exponeretur: In priuatis tamen personis, quæ vota Apostaticè relinquunt, tales causæ dispensationum verè obtrudi non possunt.

Repellitur etiam, quod assumitur, votum esse in re impossibile: Nam continentia non est impossibilis, quam tot millia virorum & virginum obseruauere. Quanquam enim Sapiens inquit, Scio quòd non possum esse continens, nisi Deus dederit: Christus tamen dare promisit, Petite, inquit, & accipietis. Luc. 11. Matthæi 18. Et Sanct. Paulus, Fidelis est Deus, inquit, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis: Sed faciet cum tentatione prouentum, ut possitis sustinere. 1. Cor. 10.

Malè etiam causam suam muniunt, cum voti violationem reprehensibilem esse admittunt, declarandumque est, Ea matrimonialia iure esse improbata & dirimenda. c. Continentiæ. 27. questio. 2. atque etiam antiquis Imperatorum legibus. Cum verò pro se adducunt c. Nuptiarum, nihil efficiunt. Illud enim loquitur de voto simplici, non solenni: quod in hunc quoque diem obseruat Ecclesia. Nunquam ergo rata fuerunt Monachorum, monialium aut sacerdotum coniugia.

Cassatur quoque quòd aiunt, vitam votariam esse inuentum hominum. Nam in sacris literis est fundata, à Spiritu sancto religionis patribus inspirata. Neque detrahit honori Christi, quoniam monastici omnia propter Christum obseruant, & Christum imitantur.

Falsa est ergo sententia, qua cultum monasticum damnatur, ut impium, qui est Christianissimus. Non enim euacuantur monastici à gratia Dei, sicut Iudæi, de quibus Sanct. Paulus loquitur Gal. 5. Qui iustificationem adhuc in lege Moysi quærebant: sed monastici contendunt propius secundum Euangelium viuere, ut mereantur vitam æternam. Quare impia sunt, quæ hîc contra monasticum allegantur.

Quòd autem odiosius opponitur, quòd religiosi sint in statu perfectionis.

perfectionis: ita ab eis nunquam auditum est. Religiosi enim non sibi arrogant perfectionem, sed statum perfectionis acquirendæ, quia eorum instituta sunt instrumenta perfectionis, non ipsa perfectio. Et hoc pacto accipiendus est Gerson, qui non negat religionis status esse perfectionis acquirendæ, ut declarat in tractatu contra proprietarios. Regulæ S. Augustini, in tractatu de consilijs Evangelicis, in Tractatu de perfectione cordis & alijs locis. Eapropter admonendi sunt Principes & ciuitates, ut potius contententur, quod per legitimos superiores reformentur monasteria & non euertantur: plus piè corrigantur Monachi, quam quod deleantur. Id quod etiam religiosissimi eorum progenitores Christianissimi Principes fecerunt, quod, si sanctis & religiosissimis patribus, vota Monastica asserentibus, credere nolint: audiant Imperialem Consuetudinem, Imperatorem scilicet Iustinianum in Authentica de Monachis. Coll. 1.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

Vamquam multa hîc intricantur de potestate Ecclesiastica, etiam odiosius quàm par sit: declarandum tamen est, ut Reuerendissimis Episcopis & sacerdotibus, ac toti clero, omnis potestas Ecclesiastica liberè permittatur, quæ eis de iure, aut consuetudine competit. Ad hæc, omnes immunitates, priuilegia, eminentias, ac prærogatiuas à diuinis Imperatoribus & Regibus Romanis eis concessas, eis obseruare conuenit: Neque tolerandum, ut, quæ Imperiali munificentia aut largitione Ecclesiasticis sunt concessa, per vltos Principes aut quemcunque alium, Romano Imperio subiectum, infringantur.

Nam sufficientissimè probatur, potestatem Ecclesiasticam in spiritualibus esse iure diuino fundatam: de qua sanè Sanct. Paulus inquit, Nam etsi ampliùs gloriatus fuero de potestate nostra, quæ dedit nobis dominus in ædificationem, & non in destructionem vestram 2. Corinth. 10. Et sequitur: Ideo enim hæc absens scribo,

vt non præsens durius agam, secundum potestatem, quam debet mihi dominus in ædificationem, & non in destructionem vestram 2. Corinth. 3.

Idem etiam Sanct. Paulus coërcitiuum ostendit iurisdictionem, cum ait: Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate & spiritu lenitatis? 1. Cor. 4. Vt de iudicialibus ad Tim. scribit: Adversus presbyterum accusationem noli accipere, nisi sub duobus aut tribus testibus. 1. Timoth. 5. Ex quibus satis aperte dignoscitur Episcopos non solum habere potestatem ministerij verbi Dei, sed etiam potestatem regiminis & coërcitiuæ correctionis, ad dirigendum subditos in finem beatitudinis æternæ.

Ad potestatem autem regiminis requiruntur, potestas iudicandi, diffiniendi, discernendi & statuendi ea, quæ ad præstatum nem expediunt aut conducunt. Irrita igitur & cassæ sunt omnia quæ in præsentis Articuli contra immunitatem Ecclesiarum & sacerdotum inferuntur.

Quare prohibendum vniuersis Romano Imperio subiectis ne clericum contra concessa priuilegia Imperialia, ad Tribunal seculari pertrahant. Nam sic Clemens Papa & martyr inquit: Si quid ex presbyteris habent negotia inter se, apud cognitores seculi non iudicentur, sed apud presbyteros Ecclesiæ, quicquid est, dirimatur. Vnde neque Constantinus Magnus, Christianissimus Imperator, in sacro Concilio Niceno, etiam in causis prophanis voluit Episcopos iudicare: Vos Dei estis, inquit, à Deo verè constituti. & inter vos causam disponite, quia dignum non est, vt nos iudicemus Deos. Amplius quod reperitur de constitutionibus Ecclesiæ superius satis responsum est.

Neque proderit eis Libertas Christiana, quam prætendunt cum ista non sit libertas, sed prodigiosa licentia, quæ plebi inculcata eos ad exitialem atque periculosissimam excitat seditionem. Libertas enim Christiana non opponitur Ecclesiasticis consuetudinibus, cum promoueat bonum: sed opponitur seruituti legum Mosaicæ & seruituti peccati: Omnis enim qui facit peccatum, seruus est peccati, ait Christus Iohan. 8. Vnde, qui soluant ieiunia, &

berè comedunt carnes, negligunt Horas canonicas, non continentur tempore Paschæ, & similia faciunt vel omittunt: Hoc non est vti libertate, sed abuti, contra S. Pauli monita, qui eos attentè præmonuit, dicens, Vos in libertatem vocati estis, fratres, tantum in libertatem detis in occasionem carnis, sed per charitatem Spiritus seruite inuicem. Gal. 5. Vnde nullus sua crimina velare debet sub prætextu libertatis Euangelicæ. Quod & S. Petrus prohibuit, Quasi liberi & non quasi velamen habentes malitiæ libertatem, sed sicut serui Dei, 1. Pet. 2.

Quod autem de abusibus astruxerunt: haud dubiè norunt Principes omnes & status Imperij, neque à Cæsarea Maiestate, neque ullis à Principibus, & Christiano aliquo homine, vel minimum abusum probari, sed optare omnes, vt tum Principes, tum status Imperij, communi concilio ac consensu adnitantur, vt sublatis abusibus & emendatis, vtriusque status excessus aut penitus aboleantur, aut in melius reformatur. Ac tandem Ecclesiasticus status multis modis labefactatus, ac Christiana religio, quæ in nonnullis refriguit & remissa est, ad pristinum decus & ornamentum restituatur & redintegretur. Qua in re Cæsarea Maiestas, vt omnibus constat, hætenus plurimum & laboris & curæ insumsit, & in reliquum ad hoc negocij, & omnem suam operam ac studium scruo collaturam benignè pollicetur.

Ex quibus quidem, Confessione ac Responsione, cum Cæs. Magnoscat, ipsos, Electorem, Principes, ac ciuitates, in multis cum Ecclesia Catholica & Romana conuenire, & ab impijs dogmatibus, quæ vulgò per Germaniam disseminantur in libellis, qui passim circumferuntur, dissentire, eosque explodere ac damnare: indubitanter Cæsarea Maiestas sibi persuadet, & sperat futurum, vt Electores, Principes & ciuitates, audita & intellecta hac responsione, in cæteris quoque rebus, quibus hætenus fortasse cum Ecclesia Romana Catholica, non consensere in posterum concordibus animis consentiant. Atq; in præmemoratis etiam alijs omnibus rebus S. Catholicæ & Rom. Ecclesiæ & fidei Christianæ ac religioni, qualis hætenus cõmunis Christianitatis cõsensu obseruata fuit, se cõformaturos obediẽter & parituros, & eorũ factũ C. M. in primis gratũ habebit, & sua singulari benignitate eos communiter

omnes & oblata occasione sigillatim prosequetur. Nam, quodlibet
 gè abfit, si locus non esset futurus huic Christianæ ac tam clemen-
 ti admonitioni: existimare possunt Elector, Principes & ciuitates
 causam M. suæ Cæs. necessariam præberi, se, vt docet Imperatorem
 Rom. & Christianum Cæsarem, defensoremque & aduocatum Ec-
 clesiæ Catholicæ ac Christianæ, quemadmodum flagitat
 ratio muneris sibi iniuncti, & integritas con-
 scientiæ, huiusmodi rebus provide-
 re oportere,

Hac confutatione prælecta, Palatinus Fridericus, Electori Saxoniae, eiusque coniunctis Principibus ac ciuitatibus, nomine Cæsareæ Maiestatis, porro significauit:

Cum Cæsarea Maiestas propositum scriptum attentè consideratum eiusmodi compariat esse, quod Christianum sit, & nullo modo impugnari & infringi possit: Cæsarea Maiestatis clementissimam voluntas est, vt Elector Saxoniae, & ceteri Principes ac ciuitates cõiunctæ, huic scripto de Catholica & sacrosancta fide nostra piè composito vnà cum concionatoribus suis, vnanimi cum Catholica Ecclesia consensu subscribant. Quod ipsum etiam Cæsarea Maiestas cerò futurum sibi persuadet, & in hac spe concepta firmiter acquiescit.

Ad hæc Elector Saxonie, Principes & ciuitates coniunctæ, responderunt, se, quantum in hac festinatione prælectionis licuisset, intellexisse, exhibitos à se paulò antè Confessionis sue Articulos conari eos, qui scriptum prælectum concessissent, testimonijs Scripturæ & sanctorum Patrum ac Conciliorum & iurium allegationibus refutare. Quare in hac longè maxima causa, ad salutem vel perniciem animarum æternam pertinente, necessarium esse, vt aut illud ipsum scriptum, aut eius transsumtum videant, & accurata meditatione exhibita expendant, an articuli illi, allegatis sacræ Scripturæ testimonijs fundamentaliter refutati sint, & qua ratione dicta Patrum, & nominata Concilia ijs sint opposita. Nam in confesso esse, certam ac peculiarem regulam, omnes qui ipsius Cæsareæ Maiestati, & illius maioribus, scripta iura interpretarentur, semper sequi: Quòd non vltèrius ipsorum sententijs & consilijs fides habenda sit, quàm iura ab eis allegata, ipsorum intentionem fundarent. Multò magis igitur necessarium esse, vt Elector & cum eo coniuncti propositum scriptum videant, & accuratè ac diligenter considerent, quomodo Scriptura ac Patrum dicta & Concilia in eo citata tractentur.

Deinde Cæsareæ Maiestatis literas Indictionis horum Comitiorum, manifestè polliceri, vtriusque partis sententias audiri, & amicam de ijs collationem institui debere, vt, quid non rectè allegatum aut explicatum esset, in vtraque parte cognosceretur. Necesse igitur esse, vt alteri partium, alterius partis fundamenta & sententiæ patefiant & exhibeantur. Iam verò ijs, quibus à Cæsarea Maiestate, Electoris ac ipsius sociorum confessio examinanda tradita esset, æquè fuisse quàm ipsis difficile futurum, vt causam totam ex

nuda recitatione integrè cognoscerent, nisi confessio, postquam prælecta esset, Cæsareæ Maiestati exhibita fuisset.

Scire etiam Cæsaream Maiestatem & assessores illius Electores, & Regiam Dignitatem Vngariæ ac Bohemiæ, & cæteros Principes atque ordines Imperij, hoc ipsum in multò leuioribus controuersijs forensibus nemini negari, sed copiâ producti, cum competentis termino deliberandi, decerni.

Ideo quæ Electorem, Principes, & ciuitates coniunctas supplices rogare, vt Cæsarea Maiestas propter has enumeratas & singulas grauissimas circumstantias ac rationes propositi negotij, clementer ipsis scripti confutationem continentis, aut eius saltem exemplaris potestatem faciat. Se deinceps, & Principes, ac reliquos coniunctos, eo scripto diligenter perlecto & attentè considerato Cæsareæ Maiestati piè de sua sententia responsuros esse.

Post hanc Electoris Saxonie & coniunctorum Principum & Ciuitatum nomine indicatam petitionem, Cæsarea Maiestas, se conuocatis Electoribus, & Rege Vngariæ, ac cæteris Principibus, longa deliberatione habita, tandem per Palatinum Fridericum respondit: cum dies iam pene elapsa sit, Cæsaream Maiestatem de proposita petitione accuratiùs cogitaturam, & quando

eius Maiestati commodum videretur, ipsos denuò vocaturam, & de sua sententia, quod iustum & æquum videretur, responsuram esse.

RESPON

RESPONSIO CAESAREAE
MAIESTATIS AD PETITIONEM ELE-
CTORIS SAXONIAE ET SOCIORVM
de Confutationis prælectæ copia
sibi exhibenda.

Imperatoria Maiestas, Dominus noster clementissimus, ad Ele-
ctoris Saxoniae & cæterorum Principum, ac duarum ciuitatum
petitionem, prolixè per ipsos viua voce propositam, ita decre-
uit: Vt omnibus innotescat, Cæs. M. mentem ac voluntatem non
aliam esse, quàm, vt hoc ipsum, quod publicis literis Indictio-
nis testata est, clementer, & vt decet, constanter seruet: Cæsarea Maiestas scri-
pticiopiam ipsis factura est, sed hac addita conditione, ne qua scripta deinceps
in hac causa cum Cæsarea Maiestate commutent. Satis enim in hac causa iuxta
literas indictmentis ab vtraque parte hætenus dictum atque scriptum est.

Ideoq; Cæsarea Maiestas clementissimè petit, vt tandem cum Cæs. ipsius
Maiestate, Electoribus ac cæteris Imperij Ordinibus se coniungant & vniant,
quemadmodum sub finem sui scripti prius prælecti polliceantur. Præterea
Cæsarea Maiestas seriò mandat, ne sub iuramento, quo Cæs. M. ipsius deuin-
cti sunt, scriptum illud, vel alia eius generis, typis exprimi, aut in aliorum
manus peruenire sinant. Idq; Cæs. Maiestas eos certò facturos certissimè si-
bi pollicetur. Et hæc quidem Cæsarea Maiestas ad ipsorum petitionem cle-
mentissimè respondere voluit.

Quibus per Fridericum Palatinum indicatis, statim Alber-
tus Archiepiscopus Moguntinus, Ioachimus Elector Brandebur-
gensis, Henricus Dux Brunsvicensis, & alij consurgentes, Cæs. M.
subiectissimè orarunt, vt facultatem sibi intercedendi, & amicè in-
ter Cæs. ipsius Maiestatem & Principes Protestantes transigendi
præberet. Id cum Cæs. M. permisisset & nostri assensu essent, die 6.
Augusti Tractatio cœpta est.

Sed totam harum actionum seriem breuissimè & disertissi-
mè expositam cognoscent lectores ex binis Philippi literis ad Lu-
therum eo tempore datis.

Tandem audiuius confutationem tertia Augusti, & sententiam Cæsa-
ris, quæ satis aspera est. Nam priusquàm legeretur confutatio, Cæsar in-
quit, se in ea sententia, quam sibi perscribi curasset, mansurum esse, & petere,
vt idem faciant Principes nostri: quod si nolint facere, se, cum sit defensor Ec-
clesiæ,

clésiæ, nolle schisma in Germania tolerare. Hæc fuit orationis summa, quamquam esset atrox, tamen cum confutatio esset valde pueriliter scripta, mira gratulatio secuta est lectionem. Nullus Fabri liber extat tam ineptus, quam non sit ineptior hæc confutatio. De utraq; specie allegauit historiam de filiis Heli manducaturis panem: Hinc argumentatur, solo pane debere laicos contentos esse. De Missa mirabiliter frigida fuit defensio. Ioachimus rediens ab ea lectione (nam ego non interfui) mihi dixit, valde me errare, qui me visque adeo varijs disputationibus cruciarem de causis traditionum. Nihil tale illi in mentem venire posse.

Nostri petiuerunt exemplum confutationis, sed Cæsar respondit se de liberaturum, vtrum esset exhibiturus. Postridie accersit Principes, iterum hortatur, vt in sententiam eant, quæ scripta est in confutatione. De exemplo inquit, se ea lege exhibere, ne edatur, vel transcribatur. De hac re diu tenuit contentio, tandem dirimunt eam Moguntinus, & Elector Brandenburgicus frater, & Bransuigijs. Hi accedunt ad nostros Principes, & iubent omittit hoc certamen: se, ne Cæsar vehementius commoueat, de transigendo toto negotio consilia habituros esse. Itaq; confutationem illam nondum videri licuit, & expectamus hodie, quas condiciones Principes illi nobis proposuerint sint. Habes nostra omnia. Viri boni, & sapientes omnes visi sunt mihi credere re animo esse, audita illa pueriliter scripta confutatione. Nostri æque facilius possent impetrare pacem, si ambirent ipsum Cæsarem, & saniores Principes: sed mira est negligentia, &, vt mihi videtur, tacita quædam indignatio, quæ ab istis officijs eos abducit. Res tota est ἐν γυνάσσει θεοῦ, nec regitur vlla humana diligentia. Id interdum stomachor, interdum reputo Deum hæc præsidia nobis adimere, ne confidamus nobis. Tu igitur diligenter orabis, vt Deus seruet nos, & det pacem Reipub.

Landgrauius valde moderatè se gerit, mihi etiam apertè dixit, se pacem retinendæ causæ etiam duriores condiciones accepturum esse, quascunq; contumelia Euangelij accipere possit. Vale, 6. Augusti.

Et biduo post:

Postquam non destitit Cæsar petere, vt nostri irent in sententiam scriptam in Fabri confutatione, & nostri contrà contenderunt, vt exhiberetur nobis exemplum confutationis, neq; finis apparuit eius certaminis, quidam Principes hortati sunt, vt omitteremus illud certamen, & polliciti sunt, se interduros rationem pacis faciendæ. Hæc significauimus proximis literis. Ecce postridie Landgrauius abijt clam omnibus, reliquit tamen hic mandata. Cæsar statim accessit nostros, & petit ne discedant, præsertim postquam Principibus permiserit, vt de componendo negotio nobiscum agant. Visus est æquum polliceri Cæsar. Quare nostri respondend, se inconsulto Cæsare nunquam abijturos esse, Ego de Landgrauij consilio nihil affirmare possum, sed videtur com-

motus indignitate actionum, spem pacis abieciſſe. Quanquam, vt dicā, quod ſentio, ſuſpecta mihi in eo ſimulatio moderationis in talibus negotijs hic fuit. Nunc Principes illi nihil adhuc egerunt, quod magnopere ad pacem facturū videatur. *Πολύμα* fuerunt de Cæſaris voluntate petente ſerijs auxilia. Marchio omnia *ἤτοι* *ἡτοι* exaggeravit, ad abſterrendos noſtros ab hoc doctrinæ genere. An præterea ad æquas conditiones deſcenſuri ſint, nondum ſcimus. Monachorum Spirenſium *Φάσμα* de quo ſcribit Iſlebius, planè ſignificat horribilem tumultum. Vale feliciffimè, 8. Auguſti.

D. MARTINVS LVTHERVS

PHILIPPO MEL. S. D.

Ratiam & pacem in Chriſto etiam Domino ſuorum hoſtium. Accepimus literas veſtras omnes, & laudo DEVM, qui aduerſariorum confutationem ſic ineptam parauit. Verūm nur *frifch hündurch*: antea audieram, ſed nolebam credere: Lectis autem primū omnium Iſlebij literis, ſimul de tumultibus & dæmonibus, vehementer concutiebar, horrenda monſtra veritus futura. Sed Chriſtus viuit & regnat: ſiant ſanè dæmones ſi ita volunt Monachi vel Nonnæ quæque: nec forma melior eos decet, quā qua hætenus ſeſe mundo venderūt adorandos. Ego planè augurabar eſſe turbas aliquas Auguſtæ, ſic enim hīc furiebant venti & pluuiæ, vt ipſo penè ſono terrerent, nec adhuc ſerenum redijt. Incipio vos deſiderare, vt reduces DOMINVS breui faciat, Amē. *Es möcht wol iſta mora & indignitas noch einen Landgrafen müde machen.*

Nōne & ego prædixi te fruſtra cruciari de traditionibus, quod ea res nimis ſuperat captum Sophiſtarum? Æterna fuit diſputatio de legibus etiam apud ſummos viros: & planè Apoſtolicum eſt de ijs purè & rectè iudicare. Nul lus enim extatautor, præter vnum Paulum, qui planè & perfectè de hac re ſcripſerit: Quia mors totius rationis eſt legem iudicare, ſolus ſpiritus hīc iudex eſt. Quid igitur Sophiſtæ hīc poſſent etiam ratione priuati? *Wolan wir haben jm gnug gethan.* Tempus nunc eſt faciēdi ſoli DOMINO, qui regat & ſeruet nos, Amen. 15. Auguſti.

Monachorum Spirenſium *Φάσμα* ſeu ſpectrum, cuius in proximis Lutheri & Philippi literis, & deinceps in Lutheri Epiſtolis aliquoties mentio fiet, GEORGIVS SABINVS eleganti Carmine deſcripſit, quod ideo adiungo, ne curioſo lectōri quidquam in hac tota ſerie ſcriptorum ſeſe offerat, quod obſcuritate aliqua legentis ſtudio remorari poſſit.

DE CONFVTATIONE

V Rbs antiqua iacet celebri contermina Rheno,
 Vangionum longè non ea distat humo.
 Nescio qui Nemetes hanc incoluisse feruntur:
 Sunt vbi Francorum busta quaterna Ducum.
 Casareis sedes fuit illa cohortibus olim,
 Nomen ob id Graium, Spiravocata, tenet.
 Hic humili modicis à stirpe parentibus ortus,
 Exigua quidam nauit a puppis erat:
 Qui calamo pisces linoq, madente solebat
 Fallere, iam radios sole tegente suos.
 Is dum fortè leues hamos ac retia tractat
 Non procul à ripa, lubrice Rhene, tua:
 Ecce per obscura tenebrosa crepuscula noctis
 Oblulit ignoti se noua forma viri.
 Atro tectus erat Monachum simulante cucullo,
 Utq, solent, raso vertice tonsus erat.
 Nauta propinquantem consueto more salutans,
 Equid agis sero tempore noctis? ait.
 Ille sub hac, adsum longinquis missus ab oris
 Nuncius: ipse tua me rogo lintre vehas,
 Ut citò transmissio contingam flumine ripam.
 Dixerat: assumtum nauita lintre tulit.
 Iamq, ferè medios cursus nox atra tenebat,
 Flexaq, lenta pigri plaustra Boötis erant:
 Cum procul in viridi venientes margine ripa,
 Quinq, cucullatos rursus adesse videt:
 Exoptatq, illis piscator, ut antè, salutem,
 Quog, valint media pergere nocte, rogat.
 Equibus vnus ait, nos magna pericula cogunt,
 Obscura tutas carpere nocte vias:
 Omnibus inuisi sumus, intent atq, nefandam
 Sacrificis nobis turba profana necem.
 At te si quis amor tangit, si cura piorum,
 Transuehe nauigio corpora nostra tuo:
 Ut tumidas lati superemus fluminis vndas,
 Néue moraturis impediamur aquis.
 Sic aeterna tuis fortuna laboribus adsit,
 In tua sic multus retia piscis eat.
 Annuit, & remo propellens nauita cymbam,
 Mox iubet adducta scandere pupperatam.
 Sed mihi quis, dixit, soluet mercede laborem?
 Alter ad hac, nullas scis quòd habemus opes:

Raraq; percipimus discordi munera vulgo:
 Non tamen ingratos nos habiturus eris.
 Si nos in solido rursus fortuna locabit,
 Præmia pro tanto digna labore feres.
 Soluerat extremo piscator margine nauem,
 Iamq; ferè medias illa secabat aquas:
 Sidereas remouent subeuntia nubila stellæ,
 Precipiti fertur puppis & icta Noto.
 Incepere nigris horrescere fluctibus vnda,
 Sauiq; tempestas imbribus orta fuit.
 Ipse repentino fassus pallore timorem
 Nauta, quid hæc, inquit, vult noua causa mali?
 Nulla tamen pluuiæ ventura signa notabam,
 Solvbi stagnantes æquore merfit equos.
 Nulla lacus vsquam circumuolitabat hirundo,
 Vlla nec est oculis ardea visa meis.
 Tum neq; Luna nigro surgebat pallida vultu,
 Clarus & occiduo lumine Phœbus erat.
 Talia iactanti, disturbant verba procellæ,
 Impediuntq; graues ora loquentis aquæ.
 Penè procellosi subuersaq; turbinis ictu
 Nautæ, & insanis fluctibus hausta fuit.
 Ardua sublatas tendens ad sidera palmas,
 A superis orans nautæ poscit opem.
 Quid facis? è monachis ait vnus: & improbe, dixit,
 Desine voce tua sollicitare Deos.
 Moxq; graui tollens immanem pondere contum,
 Nauta parum felix quo prius vsus erat:
 Illius hoc humeros pulsataq; terga fatigat,
 Cesus ad extremam dum fuit vsq; necem.
 Proditus est tandem peruersi demonis astus,
 Detectusq; fuit fraude patente dolus.
 Vana recesserunt in inanes corpora ventos:
 Mansit & ingratus naue relictus odor.
 Mox quoq; purgato fugerunt nubila cælo,
 Et redijt pulsæ aura serena Notis.
 Territus hoc monstro, gelidum sine sanguine corpus
 Tollit, & ad ripam nautæ puppe redit.
 Istic in viridi procumbit languidus herba,
 Donec ab Eois sol fugit ortus aquis.
 Manè, sub Oceanum pulsæ Hyperione stellis,
 Ducitur à puero prætereunte domum.

DE CONFVTATIONE

Omnia commemorans praesentibus ager amicis,
 Clausit adhuc illo fata suprema die.
 Postera cum croceis fulgens aurora quadrigis,
 Protulerat roseas ore nitente genas:
 Accidit & similis diuerso tempore casus,
 Acta sed euentures meliore fuit.
 Summa procul radijs feriente cacumina Phoebæ
 Carpebat solus manè viator iter.
 Qui Nemetum postquam digressus sinibus esset,
 Primus ubi positus distat ab vrbe lapis:
 Aduentare nigro tectum velamine currum
 Conspicit, hic monachus currus onustus erat,
 Ordine quem iuncti septem traxere iugales:
 Quarta sed ablato defuit axe rota.
 Quig, manu flexas aurigatenebat habenas,
 Terribili naso conspiciendus erat.
 Attonitus curru stat prater eunte viator,
 Nec monachos illos, spectra sed esse videt.
 Euolat ex templo sublatum ad aethera currus,
 Mixtaq, cum fumo flamma sequuta fuit.
 Tristis & infaustum belli mortalibus omen,
 Horrida per nubes arma dedere sonum.
 Ille statim rediens, quæ viderat, indicat vrbi:
 Est eares certa cognitæ vera fide.
 Hac igitur vobis, alius quos sustinet orbis,
 Carminibus duxi significanda meis.
 Expositurus eram, si res interprete egeret,
 Spectra quid infesti demonis ista velint.
 Effera Germanos agitat discordia reges,
 Proq, cucullatis impia bella parant.
 Hac, ea tempestas, hic impar ordo rotarum,
 Hac & cum fumo lucida flamma fuit.
 Sed DEVS est nobis orandus, vt arma quiescant:
 Ille precaturis mitia fata dabit.

Quæ autem summa fuerit amicæ Tractationis inter Imperatorem & Principes Euangelicos, à Moguntino & fratre Ioachimo Marchione Brandenburgensi, & Henrico Brunsvicensi, statim post recitatam publice & negatam nostris Confutationem tentatæ, cuius proximæ Philippi literæ meminerunt: & quæ Marchionis omnia prætexas ad absterrendos nostros ab hoc doctrinæ genere exaggerantis argumenta fuerint: ex postrema nostrorum Responsione liquido apparebit: in qua, cū priores die 6. 7. 9. & 11. Augusti habitæ actiones summatim repetatur: solam hoc loco adscribendā duxi.

RESPONSIO ELECTORIS SAXONIAE ET CAETERORVM PRIN- CIPVM AC STATVVM CONFESSIONI AV-

GVSTANAE ADHAERENTIVM, AD POSTV-

lata Electorum & Principum intercesso-

rum, exhibita die 13. Au-

gusti.

Væ nuper à vobis proposita sunt, prolixè audiui mus, & sententiæ vestræ summam hoc modo intelleximus: Primum, quòd fideli & amicæ adhortationi vestræ, ut cum Casarea Maiestate & cæteris Electoribus, Principibus & statibus Imperij nos iuxta confutationem nostræ Confessionis proximis diebus prælectam coniungeremus, datam à nobis responsionem scripto & viva voce expositam audiueritis: ac festo dolore vos affici, quòd sedulitati, diligentiae ac fidei vestræ fructus expectatus non respondisset. Ut autem re ipsa declaratis vos fidelium vtriusq; partis amantium Intercessorum officio fungi: diligenter vos scriptam responsionem nostram perlegisse & expenderenos in hac religionis causa vobiscum non possumus, in quatuor potissimum articulis consistere.

Primum, quòd iuxta Cæs. M. literas Indictionis non sufficenter auditi, nec amica tractatio in caritate, lenitate & mansuetudine mutua, quam promittunt C. M. literæ, suscepta fuisset.

Secun-

Secundò, quòd iudicaremus proximum scriptum seu C. M. responsum, aut, sicut nos nominemus, confutationem, nobis, nos existimaremus negatam esse.

Tertiò, quòd denuò ad conscientiam nostram nos referamus.

Quartò, concilium & huius causa factas promissiones vergemus.

Sed quia bono & amico animo proximè sententiam vestrā nobis exposuissetis, & quæ præterea sciretis ad Christianam & cōmuni concordiā profutura esse, libenter & studiosè facturi essemus: nunc verò ex responsione nostra deprehenderitis, nos C. M. quæ iniquiora tribuere, & in eo errare: idèò, vt in veram viam ducamur decreuisse vos, & necessarium iudicasse, omnem totius causæ conditionem significare: Non tamē eo consilio, vt vos partiales omnino efficiatis, sed tantum, vt amici & intercessores æquissimi, non ab errore, in quo essemus, abduceretis.

Et primū, quod attinet ad literas Indictionis huius contra Imperij, existimatis nō posse C. M. iustè à nobis tribui, quòd promissam in literis causæ cognitionem & amicam tractationem non præstitisset: C. M. nos scripto & viuā voce causam nostram expostules clementissimè audiuisse, & insuper sciscitatam esse, si quid ulterius proponere vellemus, id vt faceremus, nobis permissum esse, vt ita simul eodem tractatu omnia agerentur. Nos verò nihil amplius exposuisse, & ostendisse, nos in exhibita confessione acquiescere & permanere. Præterea, quod ad alteram huius articuli partem attinet, C. M. clementissimè assensisse, vt amica tractatio perpetueretur, idèòq; vos tanquam delectos ex reliquis Electoribus, Principibus & statibus talem actionem inchoasse: vnde satis appareat Cæs. M. in eo non posse accusari, quòd promissa in literis Indictionis non præstiterit, aut amicè & benignè agere recusauerit. Secundò non posse ipsius Maiestati tribui, quòd scriptum ipsius nominè lectum nobis denegatum esset: Ipsi enim Maiestatem obtulisse, ad exhibendum nobis scriptum, certa tamen conditione, quæ nos grauati fuissetus recipere. C. verò M. alia ratione consensum non potuisse, & existimare se Cæs. M. sui consilij causam habuisse. Nos enim scire, quomodo Cæsareum edictum & mandatum Vniuersitatis promulgatum, contumeliosè derisum & traductum esse.

In C. M. & omnium statuum insigne dedecus, contumeliam & ludibrium: Et explorare nos posse à doctis nostris, quòd in Iure Cæsareo disputationes de articulis fidei seuerissimè sub pœna capitis prohibeantur. Si igitur C. M. prædictum scriptum confutationis, sicut nominatum fuisset, sine conditione tradidisset, potuisse illud, sicut antea Cæsareum edictum à quibusdam leuibus hominibus, Concionatoribus, & alijs traduci & peruertere, cum Cæs. Maiestatis statuum & totius Christianitatis dedecore & incommodo, quòd Cæs. Maiestati & statibus Imperij, non sine causa molestum esset futurum: Electores etiam, Principes & status Imperij decere, vt hac in re & C. M. honorem considerent & tueantur. Quòd autem interea illud scriptum confutationis non sit petitum, id non per C. M. sed per nos stetisse.

Terriò, quod conscientias nostras grauari allegaremus, id non posse vos ita, vt à nobis dicatur, accipere: Sed existimare, conscientiam nostram grauari, vbi non deberet, quia sineremus nos per nostros concionatores, vt priuatas personas à sancta Catholica & Christiana Ecclesia, à fide maiorum nostrorum & aorum, in sacris scripturis fundata, & per omnium sanctorum patrum Concilia, & doctrinas confirmata, & ita à totius Imperij & Christianitatis consensu abduci, qui doctores aut concionatores, sibi proprias leges, scripturam & ordinationes facerent, & secundum suum arbitrium omnia interpretarentur & peruerterent. Quomodo autem illa scripta & doctrinæ fundatæ essent, omnibus appare, & meridiano Sole clarius esse, videlicet, quòd inter se non concordantes, sed intestinis dissensionibus, & rixis omnia plena essent, vnum nigrum, alterum candidum esse, hunc hodiè affirmare, cras eadem in scriptis suis negare, & nulla in re inter se posse conuenire. Ex qua multiplici & inter se discrepante doctrina, tot sectæ & confusiones, Anabaptistarum, Sacramentariorum, Iconomachorum, fratrum & sororum hortensium, aliarumque factionum & hæresium exortæ sint, vt auditu etiam horribile sit.

Præterea, in omnium conspectu & oculis versari vitam & mores eorum concionatorum & doctorum. Ex quibus indicijis satis appareat, an ij sint, quibus nostras animas & cōscientias tutò committere,

mittere, & plus fidei, quàm vniuerso orbi Christiano, C. M. Electoribus, Principibus sacri Imperij, tanquam agnatis & affinis subtribuere debeamus. Quæ si rectè nostri expendant, indubitatò futurum vt desistant, & cum Catholica Christiana Ecclesia rursum seconiungant.

Quartò, quòd ad Concilium nos referamus, eamq; viam proximam & aptissimam ad harum dissensionum compositionem eludicemus.

Velle autem vos bono studio nobis indicare, quòd Lutherus, cùm in comitijs Vuormatiensibus coram C. M. consistens auditus esset, suæq; doctrinæ causam egisset, Concilij mentione facta planè illud se contemnere, & nihili facere ostenderit, & in præsentia Cæs. M. palam dixerit, priora concilia sæpius errasse, idæque & sequentia errare posse: propter quam causam ipse suam doctrinam concilio subijcere non possit.

Libros etiam Lutheri extare dicitis, in quibus sanctiones auctoritatem conciliorum contemnat: & doceat, etiamsi ea aliquid statuant, neminem tamen ad id seruandum necessariò obligari: sicut flagitante necessitate ipsius Lutheri verbis indicare possit.

Et licet concilium indictum esset, nos tamen probè memoria tenere, bella Germanica & Italica, pericula etiam quæ à Turco nostro & totius Christianitatis hæreditario hoste impenderunt, tam varia accidisse, vt celebrationem illius semper fuerint impeditura.

Quare cùm res ita se habeant, debere nos diligentius & rectius ista nobiscum perpendere. Vos etiam insuper à vobis amicis & diligenter petere, fideliter etiam & summopere hortari, vt cum Cæs. M. Electoribus, Principibus, & statibus Imperij, & sancta Catholica Christiana Ecclesia iuxta scriptum, quod in verbo Dei bene fundatum, & quo Confessio nostra satis confutata sit, conciliemur.

Quam ad rem si scripto proximè prælecto opus esset, nequid in vobis vlla ex parte desideraretur: sperare vos, C. M. non grauari deinceps quoque scriptum ea conditione, quæ nuper indicata esset, nobis concessuram esse.

Aut si conditionem illam accipere denuo grauaremur: ne vlla lam conquerendi causam haberemus, eos Articulos, de quibus inter

inter nos controuerteremus, quotiescunq; opus esset, prælegi nobis debere.

Si verò hæc etiam grauia nobis aut optatæ concordia moram vel impedimentum afferre viderentur, tum vos amicè orare & petere, ne nos granaremur à nostra parte media & vias indicare, per quas ad benignam tractationem & Christianam concordiam perueniri posse arbitramur.

Quòd si eiusmodi media à nobis proponerentur, quæ apud C. M. fructuosæ tractationis impetrandæ spem præberent, vos ea ad C. M. libenter perlaturus, & pro vestra parte omnem diligentiam, quæcunque præstari possit, adhibituus. Sin verò inutilia & infructuosa vobis viderentur, vos ingenuè id nobis indicare, & de alijs vijs nobiscum cogitare velle, vt controuersia tota tandem componi, & ad pacem ac concordiam Christianam redigi possit.

Hanc totam orationem, velut ex animo nobis amico, fideli & beneuolentissimo, & ab omnibus in Imperio diffidijs & turbis alieno profectam, candidè & beneuolè à nobis accipi & intelligi petiuisistis, cuius Orationis summam, sicut à nobis intellecta est, breuiter hætenus repetiuimus.

Hætenus oratio Intercessorum.

Sequitur Responso Protestantium.

NOs quidem hæc ita narrari, & ad eum modum admoneri non expectassemus. Nam quòd tractatio à vobis suscepta sine fructu hætenus fuit, non per nos stetit, sed quia vestra actiones & consilia hætenus eò tantum directæ fuerunt, vt nos à nostra exhibita Christiana confessione in Articulis, quos non probant aduersarij, deficeremus, & cum C. Maestate & vobis de illis conueniremus. Quod nos propter allegatas causas tali conditione sine onere nostrarum conscientiarum accipere non potuimus, quia vos arbitrorum personam sumistis, vt alia magis idonea & apta media indicaretis, quæ audituri, & omnia quæ sine offensione Dei & conscientie fieri possint, facturi essemus.

Nunc denuo ex postulatis proximè à vobis expositis cognoscimus, vos in eadem sententia adhuc perseuerare, vt nos à Chri-

stiana confessione nostra, quatenus in ea cum aduersarijs non contentimur, ad amplectendum scriptum nuper prælectum abducat: Cuius rei gratia nostras rationes & fundamenta multis & variorum argumentis fundamento carentibus, diluere conamini: Quamquam ea apud vos auctoritatem & finem non assequuntur, sed longe aliter nostro iudicio se habent.

Quod enim attinet ad literas Cæs. M. quibus hic conuentus indictus est, eas non allegauimus in eam sententiam, vt Cæs. Maiestatis notam aliquam vel minimam inureremus: Idque planè immerito nobis tribuitur, cum sciamus ipsius Maiestatem semper se præstanda promissa literarum clementer obtulisse. Et adhuc in eadem spe & fiducia erga ipsius Maiestatem sumus. Sed literas Inquisitionis ad eum finem allegauimus, vt ostenderemus, vestra comitia, actiones & sententias in hac tractatione cum Cæs. Maiestatis iudiciis nequaquam congruere, cum illæ perspicuè velint, vt cuiusque partis opiniones & sententiæ audiantur, & in caritate & mansuetudine disceptentur, ac vt vtriusque partis falsæ expositiones reculantur. Iam vestra postulatio vnum hoc vrget, vt nos à nostra confessione, sicut prædictum est, discedamus: & tamen interea fallaciarum interpretationum alterius partis nulla mentio fit, vnde quilibet nostram doctrinam & confessionem à Catholica Christiana Ecclesia dissentire, aut nos ab ea discedere & segregari velle iudicet. Quod acerbissimum nobis dolorem affert, & Deo volente nunquam apud nos deprehendetur. Nam si defecisse nos ab Ecclesia Catholica intelligeremus, ne momentum quidem in ea de confessione mansuri essemus. Quantum enim Cæsaris scriptum, & eius articulos, quos vsque ad hoc tempus nobis habere non licuit, sed ex temporanea prælectione percipere potuimus, intelleximus illud ex sacra scripturæ fundamentis, contra nos nihil concludere. Nostram enim sententiam & confessionem, sicut eam nouissime exhibuimus, in sacra scriptura fundatam esse sentimus & credimus, idque in posterum, vbi necessitas postulauerit, & ad vltiores actiones peruentum fuerit, vltèrius ex clara scriptura nos demonstratos pollicemur.

Secundò quod ad denegationem scripti Cæsaris, propter quas causas illud certa cum conditione & non aliter tradi nobis debuerit, attinet, non possumus nos deprehendere, quòd illud scriptum, propter allegatas causas, nobis merito denegandum

antea conditione adiecta nobis promittendum fuerit. Nam Cæs. Maiestatis edictum nunquam ludibrio habuimus aut derisimus. Verè etiam id factum esse doleremus. Nunquam igitur malignæ huic insimulationi aut suspitioni, quòd aliquid mutatum aut peruersum sit, aut perueri possit, causam præbuimus.

Cùm igitur intercessorum personam geratis, sperassemus vos, multis honestissimis causis à nobis indicatis, apud Cæs. M. laboraturos fuisse, vt scriptum illud, sicut petiuimus, nancisci potuissemus, neque passuros, si à quopiam contra edictum indecorè actum esset, vt nos eius culpæ pœnam immeritam sustineremus.

Similiter nec alteratio hoc efficit, quia in legibus Imperatorum prohibita sit disputatio de fide (quod tamen apud Iuris peritos eo modo, quo à vobis allegatur, reperire nō possumus) quòd propterea exemplum scripti illius, nisi adiecta conditione nobis onerosa, tradi nobis non debeat aut denegari possit. Nostra enim necessitas, vt illud scriptum haberemus, & accuratè expendere-mus, flagitabat. Mediocriter etiam Dei beneficio scimus, quoad de articulis fidei disputari vel non disputari debeat. Præterea nulum articulum fidei in dubium ponimus. Neque in Iure fidem nostram Christianam confiteri nobis prohibitum est, & abusus contra eam introductos amicè & Christiana lenitate iudicare, & in nostris ducatib. & ciuitatibus abrogare. Quid autè alij ea in re agant, de eo rationem nos reddere non tenemur, neque nobis præiudicare quicquam debet.

Et quia postmodum operam vestram in impetrando & exhibendo nobis scripto iuxta significatam conditionem defertis: multò antè coram Cæs. M. & vobis nostra grauamina indicauimus, videlicet, quòd antehac sapius compertum sit, negotia inter paucos homines acta euulgata & typis expressa esse. Si igitur idem in hac causa, licet non per nos, accideret, posse vos expendere, quàm graue nobis esset futurum, si copiam, iuxta postulatum modum, acciperemus, & talem suspitionem in nobis hæere sineremus.

Quòd autem ad perlegendum solummodo tradi nobis scriptum & concedi oportere decretum est: id huic causæ nihil profuturū est. Non enim dubitamus posse vos perpendere, quādo altera

pars nostris articulos ex prælectione extemporali integrè completi, & ad eos respondere potuerit, cum per aliquot multas septimanas eos apud se habuerit, de ijs meditata sit, consultauerit & ita suum responsum quamuis non planè definitum comprehendat. Quando igitur nobis possibile aut in tam arduo negotio ad animam & conscientiam pertinente consultum aut recipiendum esset, ut non impetrato huius scripti exemplo ad integram & fundamentalem ipsius refutationem vos obligaremus. Ac etiam si possibile vel nobis tolerabile esset, sicut non est, tamen quid huic negotio inde utilitatis provenire possit, ignoramus, cum nulla alia media aut viæ tolerabiliores, quàm hactenus ex vobis intelleximus, proponantur. Quod autem allegata à nobis conscientiarum nostrarum graua mina eo modo exprobrantur, de eo & alijs, quæ adiuncta fuerunt, ad nostras animas, honorem & iuramentum pertinentia, respondere nos & veritati testimonium perhibere necessarium est.

Et si enim fatemur nos homines & peccatores esse, tamen in rebus ad Dei gloriam & sanctam Christianam fidem pertinentibus, scientes contra verbum Dei agere, & conscientiam nostram persecutione veritatis onerare nollemus. Quare non dubitamus per Dei gratiam conscientias nostras in hac causa non ita grauatas esse, sicut eorum, qui hanc doctrinam persecuti sunt, & concionatores eiecerunt, & veritati locum dare non voluerunt, cum hæc causa nunquam, sicut oportuit, audita vel tractata sit. Nec verò personis concionatorum nostrorum conscientia nostra innuitur, sed quia comperimus doctrinam ipsorum in verbo Dei fundatam, ideo oppugnare eam nobis religio fuit: atque idem iam facimus, cum agnoscamus nos verbo Dei summum honorem debere, atque ad illius propagationem omnia nostra studia & officia iustè referri. Quicquid autem verbo Dei contrarium aut non conforme prædicatur, vel agitur, id conscientiam nostram grauat, maximè si id per nos confirmari, approbari vel permitti debeat. Omnium autem maximè contra conscientiam nostram esset, si vel unum fidei Articulum S. Scripturæ aut Patrum Concilij aduersatim amplecteremur, vel doceri publicè sineremus. Nequaquam igitur ab Imperij & S. Christianitatis consensu desciuimus, cum fideliter & firmiter omnes articulos Sanctæ & Christianæ fidei propugnare, coque

eosq; ad verum intellectum Apostolorum & Patrum reducere, atque ita conseruationem rectæ & veræ in Ecclesia concordia, iuxta verbum Dei diligenter prouehere studeamus. Et constat eos articulos ita apud nos doceri, vt etiam aduersarij in multis rebus ei doctrinæ se conformarint, & rectius, quàm vnquam antea, docuerint.

Quòd autem sectæ alijs in locis eruperunt, non factum est culpa huius doctrinæ, cui Principes in suis territorijs locum concedunt, sed nostri contra eos errores acerrimè pugnarunt, qui nisi fuissent, reliqui parum eos inhibere potuissent, sicut fateri omnes necesse est: Ideoque & apud nos hi errores non præualuerunt, cum tamen alijs in locis, vbi vi tantum eos reprimere conati sunt, plus incommodi attulerint. Quod etiam sanæ doctrinæ imputari non debet, sed Diabolo: sicut Euangelium inquit, dormiente colono eum zizania inter triticum seminasse.

Nulla certè Apostolis culpa tribui potest, quòd aliqui eorum auditores, doctrinam à Christo traditam initio cupidè amplexi sunt, & postea, ex inspiratione Diaboli, in vno aut pluribus articulis ab eis discedentes, falsa dogmata sparserunt. Certè doctrina Apostolorum propterea falsa non fuit, neque à Christiana pietate aliena iudicata est.

Constat etiam veræ doctrinæ conseruandæ causa Synodos & concilia congregari oportuisse. Hac inspectione doctrinæ ab ijs, ad quorum officium pertinebat, neglecta, Monachi & alij Concionatores, prout cuique visum est, docuerunt, & ritus novos instituerunt. Vnde tot abusus exorti tandem prorsus intolerabiles fuerunt: atque ita magnæ mutationi causam præbuerunt. Scitur enim, quid circa indulgentias, mercatum veniarum, peregrinationes, sanctorum reliquias, & alias res infinitas, acciderit. Si in his rebus ordine & legitimè actum fuisset, & Episcopi doctrinæ Christianæ puritatem seruari & conciones piè haberi curassent, quod officium Deo & mundo debebant: tum pax & concordia facilè retineri potuissent. Iam nostri tantum accusantur, perinde ac si Episcopi & alij Ecclesiastici nihil reprehensione dignum vnquam admisissent, sed semper officio suo fideliter functi fuissent. Sicut Achab Eliam accusat, quòd regnum Israël turbet, Sed Propheta Elias respondet Achabo, illum esse qui Israël conturbet.

Sicut Papa Hadrianus ipse in Comitij Noribergensibus an-

no vigesimo secundo publicè proponi curauit, & omnium harum difficultatum ac ærumnarum fontem esse aulam Romanam, & eos Ecclesiasticos Prælatos confessus est. Iustam igitur causam habuissimus in confessione nostra multò plures abusus, teteriora scandala, & molestissima grauamina, quæ per multos annos in Romana Ecclesia variè extiterunt & adhuc durant, commemorare. Sed pacis & concordia causa id intermisimus, quòd bona inspicimus, de Christianis & iustis medijs cogitatum iri, vt ab omni parte ad Christianam & necessariam emendationem doctrinæ fidei præterea ad pacem & concordiam eò maturius & amicius perueniremus. Quare & nobis & salutari Christianæ doctrinæ, nostro iudicio, suprà dictis illis immeritis accusationibus & grauaminibus missis, iustè parci debuisset.

Quòd autem de vita & moribus pastorum nostrorum odiosa mentio facta est, indicandum vobis esse ducimus: Nos nullum presbyterum moribus palàm dissolutis in Ministerio Ecclesiæ verbi diuini scientes ferre, nec deinceps toleraturos esse.

Porro quàm bona & laudata castorum morum exempla apud Ecclesiasticos aduersæ partis cernantur, omnibus notum est: Quòd cum impudicis mulieribus cohabitent contra Canones: Item quàm leuiter Missam tractent, quomodo & alia plura flagitia, de quibus dicere non est opus, exerceant.

Præter hæc ad ordinariam erga Episcopos obedientiam, quatenus ea in verbo Dei fundata est, retinendam, & ad piam compositionem & concordiam in omnibus etiam alijs articulis, quoad contra Dei & cōscientiæ læsionem fieri potest, nos semper obtulimus & adhuc offerimus.

Quòd autem non omnes abusus probamus, seuerissimo Dei mandato, cui plus quàm hominum auctoritati parendum est, cogimur.

Quòd verò nos ad Concilium referimus, ideo fit, quòd in dei controuersijs nulla alia via, præter hanc, iusta sit. Et nos hac in re nihil iniustum quæsiuissè speramus. Præterea huius Concilii mentionem fecimus, indicaturi obedientiam nostram, vt perspicuatur, nos à sancta Catholica Ecclesia defectionem non moueri.

Speramus etiam, si tractatio huius causæ ad optatum finem, quod nos à nostra parte minimè vellemus, hoc tempore non

non perueniret, eam rectius in Concilio, quàm alibi, cognosci posse.

Et licet in Concilio aliquid grauius vel molestius acciderit, tamen vnica ea via, ad eiusmodi causas tractandas, legitima & apta est, ideoque necessarium esse iudicauimus, vt nos ad Concilium referamus: sicut & ante annū adhuc in Comitijis Spirensibus tale Concilium necessarium visum fuit, & vi recessus illorum Comitiorum à C. M. vestra decretum, sicut in proxima responsione nostra necessariò nobis demonstrandum fuit.

Quid verò quidam de Concilijs scripserint & docuerint, de eo singuli respondere ipsi possunt. Nos enim Concilijs suum debitum honorem iuxta Canones tribuimus. Proinde in bona spe sumus, vos publicæ salutis Ecclesiæ causa, si fortè hoc loco amicè cõponi causa non posset, toties antea decretum & promissum Concilium promoturos potiùs, quàm tali commemoratione impedimenta obiecturos esse.

A Deo autem sperabimus, in eiusmodi Oecumenico, libero, Christiano Concilio, quale petatum & promissum est, (etiã si hoc in loco integrè non transigaret: qua in re tamen, sicut sæpius indicatum est, nihil in nobis desiderabitur) vbi multi docti & graues viri, de negocijs conferent, eaque accuratè expendent, Deum suam benedictione affuturum, vt iuxta præsentis C. M. Indictionis literas, omnia, quæ non rectè exposita aut tractata sunt, ad iustam, vnicam & Christianam veritatem perducantur. Ex his omnibus faciliè coniectari & expendere potestis, quomodo vestra postulata talem, sicut antè dictum, finem apud nos sortiri potuerint. Si autem alia, & magis possibiles viæ, quæ ad totalem & amicam huius controuersie compositionem aut minimum ad idoneam eius in caritate & mansuetudine tractationem, iuxta Cæs. M. literas, à vobis vtiliter propositæ aut proponendæ essent, nos nulla in re æqua de futuro essemus.

Nos autem à nostra parte cogitauimus, idoneam viam & medium, & Cæs. M. literis publicis conforme futurum, si ab vtraque parte, æquali, & tamen exiguo numero, certæ quædam personæ huius negotij peritæ, pacis ac concordie amantes ordinentur, quæ de controuersis articulis, & præcipuè illis, qui in Ecclesiæ vsu sunt, in charitate, lenitate, & mansuetudine inuicem

agant. Confidimus enim tales tractatores laboraturos, vt negotium ad bonam concordiam perducatur. Nec in nobis, iuxta sapientem repetitam promissionem, vlla in re, quæ per Deum, & conscientiam nostram fieri potest, aliquid desiderabitur, &c.

Decreto igitur die 14. Augusti colloquio paucorum veritatis & pacis amantium, qui de controuersis articulis piè conciliandis, & concordia ac vnitatem Ecclesiarum restituenda placidè & amice conferrent: Cardinalis Moguntinus, & Georgius Dux Saxonie & alij, vt se ad tractationem de pace instruerent, à Iohanne Ecclesie Theologo iudicium & censuram de singulis Confessionis Articulis, & consilium ac media, quibus controuersi articuli componi conciliari possent, breui & neruoso scripto sibi explicari petunt, sequentem censuram eis exhibuit.

Articulus I. de vnitatem Essentiæ & Trinitatem personarum concordat cum Ecclesia.

Articulus II. de peccato Originali, concordat cum Ecclesia: at diffinitio, quid sit peccatum Originale, discordat ab Ecclesia. Medium esset, quod exprimerent concupiscentiam istam innatam esse peccatum Originale ante Baptismum, & post Baptismum esse sequelam aut poenam Originalis peccati non autem peccatum.

Articulus III. de CHRISTO IESU concordat.

Articulus IIII. concordat cum Ecclesia, quod proprijs viribus non possumus iustificari: Sed discordat, quod tribuit iustificationem fidei, & negat merita nostra. Concordarent, si fidei operanti per dilectionem attribuerent Iustificationem: id quod Sanctus Paulus docet Galat. 5.

Omittere autem debent hanc diuisionem, SOLA, quia simplices decipiuntur, quod sola Fides, exclusa gratia & operibus, iustificet.

De meritis concordarent, si se resolverent, quod opera de sui natura & in se non essent meritoria, sed solum ex Deo, ex misericordia Dei, ex gratia Dei assistente, præueniente & cooperante. Sic Dominus reddit mercedem laborum sanctorum suorum.

Articulus V. concordat, quod Spiritus sanctus datur per Sacramenta, vt per instrumenta. De fide autem & meritis dicatur, vt supra in quarto.

Articulus VI. concordat, quod Fides parit bona opera cum caritate: de fide vt supra.

Articu-

Articulus VII. discordat, quodd Ecclesiam dicunt bonorum, cum in ea sint boni & mali. Concordari posset, quando Ecclesiam dicerent Sanctorum, sicut & nos dicimus Ecclesiam sanctam à sanctitate fidei, sacramentorum, gratiarum & donorum, & à principali fit denominatio, modò boni sint principales: & ipsi admittunt malos ministros in Ecclesia.

Articulus VIII. de malis ministris concordat.

Similiter NONVS.

Articulus X. concordat de veritate Eucharistiæ: non tamen rapiatur ad utramque speciem.

Articulus XI. concordat de absolutione, discordat de confessione: de quo parte II. Articuli III.

Articulus XII. concordat de reiteranda pœnitentia, discordat de partibus Pœnitentiæ. Concordari posset, quia contritionem cum Ecclesia ponunt pro prima parte: at Fidem aduersarij, & nos ponimus: ipsi ponunt hîc fidem pro parte Pœnitentiæ, nos dicimus fidem non esse partem Pœnitentiæ, sed Fides præsupponitur, vt fundamentum. Itaque plus est contentio Verbalis quàm Realis: & cum ipsi confessionem admittant, ponant eam pro secunda parte Pœnitentiæ cum Ecclesia.

Præterea nos ponimus satisfactionem, tertiam partem Pœnitentiæ, ipsi verò fatentur debere sequi fructus bonorum operum, vbi iterum solum est realis verbalis, non realis.

Articulus XIII. concordat cum Ecclesia.

Articulus XIII. concordat in verbis, sed in practica discordat, cum non vocent plebanos & prædicatores secundum communem Iuris dispositionem, aut prouincialem ordinarij ordinationem, quod esset legitimè vocare.

Articulus XV. concordat in principali: de traditionibus infra Articuli ultimo.

Articulus XVI. concordat de Magistratu civili.

Articulus XVII. de aduentu CHRISTI concordat.

Articulus XVIII. de Libero arbitrio concordat.

Articulus XIX. de causa peccati concordat cum Ecclesia.

Articulus XX. de fide & operibus solum excusat Concionatores. idcirco non est curandus, modò sicut dictum est Artic. III.

Articulus XXI. discordat de cultu Sanctorum. Nam hîc tria sunt, veneratio

ratio Sanctorum, Inuocatio nostra ad Sanctos, Intercessio Sanctorum pro nobis. Venerationem admittunt Lutherani, duo alia negant: intercessionem Sanctorum admittunt Sacramentarij. Concordia hic nulla est reperibilis, nisi fateantur cum Ecclesia, cum viuus viuentem inuocare possit, mortalis mortalem, peccator peccatorem, egens egentem, cur non possit immortalē, iustum, immunem à peccato, diuitem in gratia, in bonis, in misericordia & caritate abundantiori pro nobis æmulantem.

SECUNDA PARS.

Articulus I. discordat. Concordari posset, cum sub vtraque specie communicare non sit cōtra fidem, & olim in multis Ecclesijs fuerit obseruatum, posset tolerari communio sub vtraque specie libera, sicut toleranda iudicabatur in Concilio Basiliensi cum Boëmis, cum tribus conditionibus: Prima, quod non communicarentur pueri: Secunda, quod doceretur vtramque speciem non esse necessariam: Tertia, quod sub vna specie non plus sumeretur quàm sub duabus, his, qui in Ecclesijs communicarent. An autem expediat illam tolerandam vsque ad futurum Concilium, prudentioribus committitur.

Articulus II. discordat, quia nunquam de Iure subsistit Coniugium, quod Sacerdos in sacerdotio constitutus duceret vxorem. Cōcordari posset, quod sicut olim à temporibus Apostolorum vsque ad Cyricum ferme 400. annos coniugati promouebantur in Sacerdotes: an hodie expediret, dubio. Quod Sacerdotes, qui de facto contraxerunt, posset fieri concordia, quod toleraretur vsque ad futurum Concilium, non secus quàm publica prostibula: quod non amplius prædicarent aut in Ecclesia ministrarent, nec admitterentur ad civiles functiones.

DE MISSA.

Articulus III. de Missa discordat. Concordari posset cum Ecclesia, quod non esset amodò Eucharistia Sacrificium victimæ, sicut fuit in ara crucis. Si tamen non negarent, sicut corpus Christi fuit oblatum in veteri Testamento figuraliter, in cruce passibiliter, ita in Missa mysterialiter, quæ mysterialis oblatio esset memoria oblationis victimæ in cruce: sed propterea Missæ praua non essent abrogandæ.

DE CONFESSIONE.

Articulus IIII. de Confessione discordat. Concordari posset iuxta eorum probationem, Delicta quis intelligit? Psal. 18. Nam etiam Ecclesia non vult hominem

hominem obligari ad peccata non intellecta. Ergo concedant peccata esse confitenda, quæ quis intelligit, tum concordabunt cum Ecclesia.

Articulus V. iudicetur ex VII.

DE VOTIS.

Articulus VI. de votis Monasticis discordat cum Ecclesia, nec potest concordari: quia, etsi vouere sit liberum, tamen reddere est præceptum & iuris diuini. Vnde assentientes huic articulo, sunt rei & debitores omnium voti-fragiorum, quæ fiunt. Etiam vniuersalis Ecclesia non posset concedere hunc articulum.

DE POTESTATE EC- CLESIASTICA.

Articulus VII. discordat cum Ecclesia, quia aufert & regimen & potestatem statuendi pro subditis, vt ordinentur in vitam æternam, quæ potestas semper fuit in Ecclesia, vt ex statutis & præceptis Sancti Pauli liquet, & ex decretis in primo Concilio Apostolorum, & sequentibus Concilijs sanctis. Ille enim Articulus auferret Ecclesiasticæ disciplinæ neruum, confunderet omnem ordinem, & inobedientiam foueret ac rebellionem. Concordari posset, quod tolerarentur aut mitigarentur aliquæ constitutiones Ecclesiæ, non tamen fieret pro concupiscentia carnis.

In summa Articuli difficulter concordabiles & non acceptabiles per Ecclesiam.

De cultu Sanctorum.

De communione sub vtraque specie.

De Coniugio Sacerdotum.

De votis Monasticis.

De sacrificio Missæ.

De constitutionibus humanis.

In his sex punctis arbitror omnem latere difficultatem: Quæ in alijs articulis, si simul essent duo Principes & duo docti ex vtraque parte, facile componi & tolli posset.

A nostra etiam parte Philippus Melanthon & cæteri Theologi, Electorem Saxonie & coniunctos Principes, ad tractationem de pace, serio expetendam & suscipiendam, exhortantur: & media restituendæ concordie proponunt sequenti scripto.

Postquam

Postquam diligenter & accuratè causam totam considerauimus, reuerenter monemus Principes, vt cogitent, se Deo & Reipub. hoc officium debere, vt omnes vias & media tinenda & conseruanda pacis quarant & attentent: non tantum vt propria damna & ruinationes regionum & populorum sibi subiectorum caueant, verum etiam, quia coram Deo excusari non possunt, si in distractione non necessaria perseuerare volent. Deinde videmus quanta mala ex hac diuisione existant, quanta contumacia & petulantia vulgi, quae sectae, qui riores quotidie proueniant. Ac si, quod DEVS clementer auertat, bellum existet, metuendum erit, nec Ecclesiam, nec Imperium deinceps in suo statu conseruari posse. Haec tantum ad diligenter cogitari deberent. Præterea necessitas summa Ecclesiarum flagitat, vt Dissidena & Schola restituantur, ne iuuentus & adulti planè in beluina feritatem aut Ethnici prophanitatem degenerent. Non potest autem disciplina legitima in hoc schismate infusa aut retineri. Ideo subiectissime petimus, vt Principes propter DEVM & propriam salutem pacem restituenda diligentissime laborent. Et si enim verendum est aduersarios fore duriores, tamen conscientia nostra tranquilliores erunt, si nos publica saluti & paci non desuisse simus.

Deum oramus, vt gratia sua huic tractationi pacis adsit. Paulus inquit: Pacem habemus cum omnibus, quantum fieri potest. Cum igitur in doctrina & rebus necessarijs ne latum pedem pilum cedimus, vel aduersarijs largimur, sed tantum in alijs ritibus externis, in quibus non est posita salus nostra, & qui absq. perturbatione conscientiarum seruari possunt: vnde pie & necessariò cedimus iuxta illud: Omnibus omnia factus sum. Omnia quidem licent nobis, sed non expediunt.

Iussè licet nobis ceremonias externas seruare, quomodo, vbi & quando volumus. Quod si multorum hominum salus & beatitudo pertinaci contentione de rebus non necessarijs, impeditur: tum libertate nostra ad edificationem, non ad destructionem nobis concessa libenter offenso Deo abuteremur.

Ad talem tractationem necesse erit, vt aduersarijs etiam à nobis aliquid concedatur. Aliàs enim tractatio non esset. Ideoq. deliberandum, quid concedi, & quæ negotia vnde tractationem ferre possint.

Ac sequentia capita nos quidem talia esse, vt de ijs cedi nihil possit, censemus.

I.

Primum, vt doctrinam, quæ hætenus apud nos tradita est de Fide, de bonis operibus de libertate Christiana, eo modo, sicut hætenus apud nos tradita est, prædicari sinamus: nec ea tenorem exhibita confessionis.

II.

Vt vtraq. species Sacramenti porrigatur.

III.

Ne vergeamur ad priuatas Missas rursus instituendas eo modo sicut Aduersarij ea hucusque celebrarunt, velut sacrificia pro viujs & mortuis, per quæ remissionem peccatorum impetremus.

III.

Ut coniugium Sacerdotibus & alijs Ecclesiasticis liberum relinquitur.

Monasteriorum mentionem facere, necessarium esse non indicamus. Si enim Missa relictui non debent, sequitur, Monasteria non esse restituenda. Semper enim Missam opponere licet, quæ præcipuus & summus in eis cultus existat.

Petendum etiam est, ut libertatem in traditionibus concedant: quales sunt, de discrimine ciborum, de certis temporibus, & modo confessionis præscribendo.

Econtra vitile esset, Principes in genere sese offerre ad ea omnia recipienda, quæ cum Deo & bona conscientia recipere ipsis liceret.

Hi autem sunt præcipui Articuli.

De communibus & publicis ac scandalo carentibus ceremonijs in Ecclesia uniformiter seruandis, sicut in alijs locis seruantur. Omnino enim in Ecclesia ordinem aliquem retineri necesse est propter teneram ætatem & imperitum vulgus. Nec prodest, ut quilibet concionator singulares ritus instituat.

Concedendum igitur est, ut similes ceremonie maxima ex parte sint in ordine Missæ, Item cantiones Latina, sed tamen ut Germanica ad docendum populum simul tolerentur ac vigeantur.

De Sacerdotum obedientia Episcopis reddenda, ut Episcopi ordinent, si modò doctrinam non persequantur, ac neminem impijs iuramentis aut oneribus obstringant, &c. Nam hic ordo, ut Episcopi Sacerdotibus, tanquam Superintendentes, præficerentur, multas iustas & graues causas habuit. Sacerdotes enim Superattendentes habere oportet, & politici gubernatores regiminis Ecclesiastici rationem diu habere non poterunt. Suntus etiam magni sunt, & Episcopi suos redditus ideo habent, ut illa curent. Neq; decet nos talem ordinem gubernationis, qui ab initio in Ecclesia fuit, sine graui causa conuellere & labefactare: Periculosum enim est coram Deo politias mediocriter constitutas diuellere. Et si enim Papa Antichristus sit, tamen sub illo, tanquam sub Turca, esse possumus, modò doctrinam puram, & liberam seruemus, sicut Iudæi sub Caipha fuerunt.

De Iurisdictione in causis matrimonialibus cognoscendis, Item de Excommunicatione tantum in manifestis delictis, non in causis ad politica Iudicia pertinentibus non necesse est hinc disputationes mouere, quousq; obedientia & Iurdictio se extendere debeat. Nam de his in Tractatione agendum est. Quod si doctrina pura manebit: modus inueniri facile potest.

Quod autem Principes conqueruntur quasdam causas ad eorum Iudicia pertinentes in Episcoporum Iudicia pertrahi: fortassis penes Principes olim culpa fuit, & occurri his deinceps poterit.

Item si Magistratus manifesta delicta puniat, Officiales excommunicatione sua nõ multum lucrabuntur, sicuti Principes etiam officij ratione punire debent. Negligentia Principum auxilium potentiam Episcoporum.

De discrimine ciborum, ieiunij, &c. si in his libertatem concedi peteretur, nec tamen obtineri posset: non magnopere dimicandum esse cogitamus.

*De Monasticis & alijs Ecclesiasticis bonis, quod Cæsar Ecclesiæ vrile esse iudicabit, de
Principes quosq; se facturos esse offerant.*

Hoc modo vtraque parte, suorum Theologorum consilijs
sententijs instructa, tandem die 16. Augusti colloquium inter qua-
tuordecim Delectos vtrinque ad media concordia quærenda, in-
choatum est. Ex quibus Pontificij fuerunt, Episcopus Augustanus
Christophorus Stadion, Dux Brunsvicensis Henricus, & post ab-
tum eius, Dux Saxonie Georgius, Cancellarius Colonienfis, Can-
cellarius Badensis, D. Iohannes Eccius, Ordinarius Ingolstadien-
fis, D. Conradus Vuimpina, Ordinarius Francofordienfis, D. Io-
hannes Cocleus, Præpositus Ecclesiæ S. Seueri Erfordienfis. Inter
hos Cancellario Badensi, D. Veho, proponendi ac dicendi parte
data fuerunt.

Ex Protestantibus delecti sunt, Dux Saxonie Iohannes Fr-
dericus, Electoris Filius, Marchio Brandenburgensis Georgius, Du-
ctor Gregorius Bruck, Pontanus, Doct. Heller, M. Philippus Me-
lanthon, M. Iohannes Brentius, M. Erhardus Sneppius. Ac Doct-
ri Pontano dicendi & proponendi labor iniunctus fuit.

Initio autem ACTA totius COLLOQVI, sicut ad omnes Imperij ordines
à Delectis Pontificijs summatim die 22. Augusti relata sunt, præmittimus.
Deinde formulas Concordia vtrinque propositas, & iudicia de his Lutheri
aliorum adiungemus. Etsi enim quædam de nostrorum concessionibus

Pontificijs secus narrata sunt: tamen summa & series totius actionis in-
de perspicui poterit, & Correctio Relationis in fine à no-
stris addita, veritatem clarè demon-
strabit.

SVMMA

SVMMA TRACTATVS, AD CONCORDANDVM FIDEI CAVSAM

INSTITVTI: AD QVEM PERAGENDVM EX
vtraque parte septem personæ depu-
ratae fuerunt,

DVO PRINCIPES, TRES THEOLOGI ET
duo Canonista.

Coepum est itaque negocium illud 16. Augusti post me-
ridiem, hora secunda, vbi deputati à communibus Im-
perij statibus, in prologo alios de quinque punctis ad-
monuerunt: Primò, vt tractatus iste fieret sine conten-
tione, absque disputatione, amico partium colloquio: Secundò, vt
fieret absque determinatione, siue conclusione, citra præiudiciũ,
quòd omnia sint referenda ad status Imperij, & per eos ad C. Maie-
statem: Tertiò, vt nihil tractaretur, quod esset vel Catholicæ fidei,
vel paci communi contrarium: Quartò, vt pars aduersa velit se cõ-
formare Cæs. Maiestatis responsioni, tanquam sacrae Scripturæ &
Ecclesiæ conformi: Quintò, vt acta eiusmodi tractatus non diuul-
garentur, nisi ad eos quorum interest. In hæc quinque consense-
runt deputati partis alterius, quamuis de Cæs. Maiestatis respon-
sione sibi non exhibita, non nihil conquererentur: quæ tamen eis
non denegabatur, quotiescunque opus foret. Quibus præmissis,
mox eodem vespere coepum est agi super articulis exhibitæ Con-
fessionis ex ordine singulatim.

I. ARTICVLVS DE TRINITATE PERSONARVM, ET VNITA- te essentia.

In hoc Articulo concordant omnes, & rectè damnant Mani-
chæos, Valentinianos, Arrianos, Simonianos, Mahometistas, Sa-
mosatenos veteres & neotericos.

II. ARTICVLVS DE PECCA- TO ORIGINALI.

In hoc quoque concordant, & rectè damnant Pelagianos &
alios,

“ alios, utpotè Zuinglianos & Anabaptistas, qui peccatum originale negant: Discordabant autem definitione peccati Originalis. Lutherani, suam sententiam nostræ conformantes, dixerunt: Peccatum Originale esse carentiam iustitiæ Originalis: cuius sanè peccati culpa tollatur per Baptismum, fomes autem & concupiscentia in homine remaneat.

III. DE DVABVS NATVRIS IN CHRISTO.

Concordant, ut habetur in symbolo Apostolorum.

III. DE FIDE.

Cùm de Fide iustificante ageretur, nolimus admittere, non SOLA Fide iustificari, quia id Apostolus Iacobus quoque non admittit: unde concordatum est, ut dicatur, Nos fide iustificamur, sed non sola fide, quia id nulla scriptura habet, sed potius contrarium. Omissa itaque voce Sola, concordatum est, quòd Iustificatio seu remissio peccatorum fiat per gratiam, gratum facientem, & idem formaliter: per verbum & sacramentum instrumentaliter.

V. DE VERBO ET SACRAMENTORVM MINISTERIO.

Concordant, & rectè damnant Anabaptistas, qui verbum externum contemnunt.

VI. DE BONIS OPERIBVS.

Concordant, quòd oporteat bona opera à Deo mandata esse. Sed correctum est, ne dicatur solam fidem iustificare, ut præ Articul. IIII.

VII. DE ECCLESIA.

Concordant, & fatentur, in Ecclesia esse in hac vita non solum sanctos, sed etiam malos & peccatores.

VIII. DE MINISTERIO MALORVM IN ECCLESIA.

Concordant, quòd etiam mali possunt administrare sacramenta, & rectè damnant Donatistas & similes, qui negabant licere vti ministerio malorum in Ecclesia.

IX. DE BAPTISMO.

Concordant, & rectè improbant Anabaptistas, qui improbant baptismum puerorum, & affirmant sine baptismo pucros saluos fieri.

X. DE VENERABILI SACRAMENTO EVCHARISTIAE.

Concordant, quòd corpus & sanguis Domini verè adsint: & promeliori declaratione additum est, verè & realiter, teutonicè, *wesentlich*.

XI. DE CONFESSIONE.

Hic articulus remissus est ad secundum articulum infrà de Abusibus.

XII. DE PARTIBVS POENITENTIAE.

Post longam disceputationem cõcordârunt nobiscum in hac verba: Non recusamus tres partes poenitentiae ponere, scilicet: Cõtritionem, quæ significat terrores incussos conscientiae agnito peccato: Confessionem: Sed in hac parte respicere oportet Absolutionem, & illi credere. Non enim remittitur peccatum, nisi credatur, quòd propter meritum passionis Christi remittatur. Tertia pars est Satisfactio, videlicet digni fructus poenitentiae: sed propter satisfactiones concorditer sentimus non remitti peccata: quoad culpam. Verùm de hoc nondum conuenit, vtrùm necessariae sint satisfactiones ad remissionem peccati, quoad poenam. Rectè autem damnant hîc Anabaptistas & Nouatianos.

Q

XIII. DE

XIII. DE VSV SACRAMENTORVM.

Concordant, quòd sacramenta instituta sunt non modò sint notæ professionis inter homines, sed magis vt sint signa & testimonia voluntatis Dei erga nos.

XIII. DE ORDINE ECCLESIASTICO.

Hic remissus est ad articulum 7. infrà de Abusibus.

XV. DE RITIBVS ECCLESIASTICIS.

Hic articulus remissus est ad articulum 5. 6. & 7. infrà de abusibus.

XVI. DE MAGISTRATIBVS ET POTESTATE SECVLARI.

Concordant, & rectè damnant Anabaptistas, qui ciuilia officia interdiciunt Christianis.

XVII. DE EXTREMO IVDICIO.

Concordant, & iure damnant Anabaptistas, qui damnatis neminem poenarum futurum esse putant.

XVIII. DE LIBERO ARBITRIO.

Concordant, quòd liberum arbitrium habet homo, sed sine gratia Dei, iustificationem operari non potest.

XIX. DE CAUSA PECCATI.

Concordant, quòd causa peccati est voluntas malorum, vt diaboli & impiorum.

XX. DE FIDE ET OPERIBVS.

Concordant in hoc, quòd oporteat nos bona opera facere: quòd sint ad salutem necessaria: & quòd opera bona, quæ ex fide & gratia fiunt, apprimè Deo placeant, & quòd ex promissione Dei remune-

munerentur. Caterum an opera nostra sint meritoria, & quatenus in eis confidendum sit, non concordant.

XXI. DE CVLTV SANCTORVM.

Concordant primò, quòd omnes sancti & angeli in coelo apud Deum pro nobis intercedant. Secundò, quòd sanctorum memoria & festa, in quibus Deum oramus, vt nobis intercessionem sanctorum profint, piè & rectè obseruantur. An verò Sancti à nobis inuocandi sint, non satis concordant: dicunt quidem se id non prohibere. Cùm autem Scriptura non doceat inuocare sanctos, ipsi non lunt inuocare, tum quia Scriptura non docet, tum quia abusus periculosus ipsis videtur.

SVMMA PRIMAE PARTIS CONFES- SIONIS PRINCIPVM.

Prima pars Confessionis completitur articulos 21. in quibus concordant nobiscum, in quindecim quidem per omnia, in alijs autem ex parte. Tres enim infra remissi sunt ad abusus, nempe vndecimus, decimus quartus, & decimus quintus. Tres item ex parte discordant, nempe duodecimus, vigesimus & vigesimus primus.

Concordant	I.	Remissi sunt infra	XI.	Ex parte discordant	XII.
	II.		XIIII.		XX.
	III.		XV.		XXI.
	IIII.				
	V.				
	VI.				
	VII.				
	VIII.				
	IX.				
	X.				
	XIII.				
	XVI.				
	XVII.				
	XVIII.				
	XIX.				

SECUNDA PARS CONFES- SIONIS DE ABVSIBVS, HABET VII. ARTICVLOS.

Die 18. Augusti variè, multumque disceptatum est de modo agendi super reliquis septem articulis: conuen- tum est tandem, vt ex ordine ageretur de omnibus, sed non seorsim & sigillatim, sicut priùs, sed de omnibus simul. Maluissent Catholici de posterioribus primùm agere, verè- tes, ne de vtraque specie mox spargeretur rumor ad populum. Lu- theranis autem renitentibus cœperunt Catholici in scriptis modè- ramen proponere, ea tamen protestatione, vt nihil determinare- neque concluderent, sed ad status atque Cæs. Maiestatem omni- referrent. Primùm igitur de vtraque specie actum est in hunc mo- dum.

ARTICVLVS PRIMVS DE VTRA- QUE SPECIE SACRAMENTI.

Moderamen Catholicorum die 19. Augusti, vt permissione Sa- dis Apostolicæ aut eius legati, consentiente C. M. tanquam se- premo Ecclesiæ aduocato, permetteretur Lutheranis populis vtra- que species sacramenti, sub his ferè conditionibus:

I.

Vt eorum Parochi suis tantùm Parochianis, & in ijs tantis- locis, vbi iam aliquot annis consuetudo ista inualuit, vtramq; spe- ciem darent.

II.

Vt id fieret confessione præuia, iuxta consuetudinem anti- quam.

III.

Vt tempore Paschali, & quodocunq; hoc sacramentũ com- muni- cetur.

municaretur, docerent populum, non esse præceptum Dei utramque speciem sumere.

IIII.

Ut docerent, Christum totum sub altera specie tantum, non minus quam sub utraque & esse & sumi.

V.

Ut prædicarent eos non peccare, qui sub altera tantum specie communicant.

VI.

Ut subditis suis alteram tantum speciem petentibus illam darent, aut dari procurarent.

VII.

Ut speciem vini non reseruent, non deferrent ad infirmos per plateas, sed in Ecclesia aut in domo, sub missarum celebratione, utramque speciem petentibus darent.

SEQVITVR RESPON-
SIO
PARTIS ADVERSAE, DIE
XX. AVGVSTI.

Volunt ut Sacramentum sumatur confessione prævia: Volunt ut Parochi & Concionatores pacifice de his loquantur, usque ad ulteriorem discussionem in Concilio: Fatentur item totum corpus Christi sub specie panis esse: Negant hactenus ulli à se prohibitum fuisse sacramentum sub vna specie sumere, ubicunq; habere potuit: Negant apud se speciem vini in vasis fuisse aut reseruatam, aut ad infirmos deportatam: Volunt denique in honore apud se haberi venerabile sacramentum, sicut hactenus.

Cum deinde Catholici obscuriora quædam verba eorum peterent declarari, post longum hunc tractatum die 21. Augusti responderunt Lutherani, declarantes, confessionem præviam à quolibet communicaturo fieri debere super maioribus punctis, quibus oneratam habeat conscientiam, ut petat super ijs consilium & con-

solationem. Secundò declararunt, se credere totum Christum, corpus & sanguinem eius, Deum verum & hominem esse sub vtraque specie, atque etiam sub vtralibet, aut altera verè esse. Terriò declararunt inter disputandum, quòd non damnent eos, qui olim vnam tantum speciem sumserunt, aut hodie sumunt: neq; item credant vnam speciem tantum sumentes iniquè agere: nolint tamen id prædicandum esse. Et tantum de vtraque specie inter illos septem & septem actitatum est. Ex quibus liquet, non magnam fuisse depre inter partes discordiam. Nam in his tantum discordant à nobis, quòd, licet credant, sicut nos, non peccare eos, qui vnam speciem sumunt, nolunt tamen vt id suis prædicetur: cumque fateatur sub vna specie totum Christum verè esse, contendunt tamen præceptum esse Christi, non modò Presbyteris, sed & laicis datum vtramque sumere: quia dixit: Bibite ex hoc omnes. Nos autem respondimus ex Marco, Et biberunt ex eo omnes, vt intelligatur christum fuisse. Nisi igitur obliteret pertinacia, facillè posset hac de concordari.

II. ARTICVLVS DE CONIVGIO SACERDOTVM.

Catholici propter bonum pacis hac mediâ in scripturis posuerunt: Quamuis eiusmodi sacerdotes propter votum & sacros ordines, quos voluntariè susceperunt, non potuerunt legitimè inire coniugium, ad parcendum tamen seductis mulierculis, nutriendisque prolibus, atque ad evitanda scandala, aliasque ob causas tolerarentur ij sacerdotes, qui de facto contraxerunt, vsque ad futurum concilium, absque tamen corroboracione aut approbatione, sub his sanè conditionibus.

I.

Vt in ijs tantum locis tolerarentur, vbi iam aliquot annis consuetudo fuit.

II.

Vt de cætero ante Concilij determinationem nullus sacerdotum

dotum contraheret; qui autem contraheret, ab officio & beneficio depositus proscriberetur, aut alias lueret pœnas.

III.

Vt, si qui ex coniugatis defacto, à cœpto resilire, & ad cœlibatum redire velint, non prohiberentur, sed foret eis liberum, atque obtenta absolutione, in officio & beneficio permanerent.

IIII.

Vt daretur opera, quatenus in ijs locis, præsertim in parochijs, ubi nunc coniugati sunt, quamprimum fieri queat, alij, qui cœlibes sunt, in locum eorum promouerentur.

V.

Vt coniugati statim ab officio & beneficio suspenderentur, nisi à sede Apostolica aut eius legato tolerantiam in officij aut beneficiij sui ministerio obtinerent. Adiectum præterea fuit, vt concubinatus sacerdotum prorsus tollatur, & ab ordinarijs ulterius non toleraretur. Denique in Concilio proponatur, an expediat de cætero coniugatos ad sacerdotium admittere, sicut olim aliquot seculis factum est.

RESPONSIO PARTIS IN SCRIPTIS TRADITA.

Primò remiserunt nos ad scripta suæ confessionis, ubi putant se habere iustas causas approbandi coniugia sacerdotum. Secundò, prætenderunt scandala fornicantium sacerdotum, propter quæ admiserunt illis coniugia. Tertiò, dixerunt donum castitatis paucis dari: idcirco post obitum coniugatorum sacerdotum rursus coniugatos in locum eorum suscepturos esse. Quartò, suam sententiam ex his confirmauerunt, quæ nos in fine de concubinato & de futuro concilio vitrò adieceramus.

De hac materia nihil ampliùs tractatum fuit inter illos septem & septem, quia maior erat discordia hìc quàm suprà, de vtraque cie. Relinquebantur igitur ad status Imperij & ad Cæs. M. referenda. Caterùm ad argumenta confessionis eorum satis dictum est in responsione C. M. Et concubinatus scandala frustra nobis obijciunt, cum vltro promitteremus ea tollenda esse. De dono autem ciuitatis nimis modicæ sunt fidei, quia non credunt illud cui libet qui rectè à Deo petit, dari posse, cum Christus dicat: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis; petite & accipietis

III. ARTICVLVS DE MISSA.

Petierunt Catholici, vt tam publicæ, quàm priuatæ missæ celebrentur consuetis festis, super altare, cum inclusione vtriusque Canonis, minoris scilicet ac maioris, sicut hactenus in tota Catholica obseruatum est Ecclesia. Et ne verbaliter oriretur contentio super his verbis, oblatio, hostia, sacrificium, hanc adiunxerunt distinctionem triplicis oblationis: nempe, quòd Christus oblatus est in agno Paschali Veteris Testamenti figuraliter seu typicè, in cruce autem passibiliter, vbi seipsum obtulit Deo Patri pro peccatis nostris: Porro in missa quotidie offertur mysterialiter & repræsentatiuè, in memoriam suæ passionis & oblationis in cruce semel factæ. Est ergò missa non reuera victima, sed mysterialis & repræsentatiua.

RESPONSIO PARTIS ADVERSAE IN SCRIPTIS DATA.

Volunt vt Missæ celebrentur in consuetis vestibus Ecclesiasticis: cumque hactenus in terris eorum sint celebratæ (vt affirmant) in suis substantialibus consuetisq; ceremonijs, honorificentibus iuxta institutionem Christi, volunt vt deinceps debito quoque honore celebrentur. Cùm autem Catholici peterent ampliorem declarationem, de vtroque Canone, & de Missis priuatis, in scripto nihil responderunt; inter disceptandum verò interrogati, cur sacrum canonicum non acceptarent, tres obredebant causas: Primò, quia dicimus mortale committi peccatum, si in missa omittatur: Secundò, quia

dò, quia affirmant sacrificium missæ: Tertiò, quia inuocantur in eo Sancti. Ad hos breuiter & catholicè responsum est: Primò, licet verè peccatum sit mortale, Canonem omittere tamen id in Canone non habetur. Secundò, sacrificium mysteriale & repræsentatiuum nec ipsi negare possunt. Tertiò, sancti non inuocantur in canone, sed commemorantur. Ipsimet verò comprobauerunt suprà nobiscum sanctorum commemorationes & memorias. Non est igitur magna super hoc articulo discordia: pertinaciter tamen eijciunt & Canonem & Missam priuatam, licet nullam habeant causam, iustam.

III. DE CONFESSIONE.

DE Confessione Catholici nihil in scriptis seorsim & specialiter proposuerunt, quia bis fuit antea de ea mentio & deliberatio facta, nempe articulo XII. circa partes Pœnitentiæ, & postea circa communicationem vtriusque speciei. Pars verò aduersa specialiter de ea mentionem fecit in scriptis, quæ Catholicis tradidit, cum maiore declaratione, quæ in confessione habetur. Tria igitur adiecerunt: Primum, non omittendam esse confessionem, propter ingentem ex absolutione consolationem. Secundum, vt inde sciatur, quàm sublimis & salutaris clauium potestas. Tertium, vt populus assuescat sua confiteri peccata, remitti etiam ea quæ non numerantur. De his itaque amplius inter partes disceptare non erat necessarium.

V. ARTICVLVS DE DISCRIMINE CIBORVM.

Catholici generaliter in scriptis petierunt, vt in ieiunijs, festis, confessionibus, precibus, processionibus, ceremonijs, ciborum temporumque discriminibus, alijsque id genus hætenus obseruatis consuetudinibus & sacramentorum administrationibus, ab Electore Saxonie alijsque Principibus & illis adhærentibus, omnia obseruentur, sicut in catholica Ecclesia consuetum est, & ab antiquo apud eos in usu fuit. Ad hæc, pars aduersa specialiter per duos titulos in scriptis respondit, primò de ceremonijs, secundò de diebus festis.

festis. Dicunt itaque primò, generales ceremonias charitatis gratia obseruandas, propter pacem & vnitatem Ecclesiæ, attamen sine conscientia grauamine, vt non reputentur pro necessarijs Dei cultibus, sed vt omnia ordinatè fiant, pacis & charitatis gratia. Secundo volunt, vt subsequenter diebus non vescamur carnibus publice, nempe diebus quatuor temporum, & omni sexta feria, & sabato, in vigilia natiuitatis Domini, vigilia Pentecostes, vigilia Iohannis Baptistæ, vigilia omnium Sanctorum. Tertiò queruntur de prolixitate quadragesimæ, quam potius in diuersa tempora diuisi velint. Volunt tamen, vt sui eo tempore cæteris Ecclesijs, quantum possibile fuerit, conformes sint in ceremonijs, canticis, Euangelijs & Epistolis: nolunt præterea suis permittere, vt eo tempore carne publice vendantur.

De festis volunt, primò, vt consueta festa obseruentur, vt populus maneat in consuetudine audiendi verbum Dei, percipiendæque, pro necessitate conscientiarum, Sacramenta. Secundo, vt nominatim seruentur hæc festa:

Omnes dies Dominici.

Natalis Christi, S. Stephani, S. Iohannis, Apostoli & Euangelistæ.

Circumcisio Domini.

Epiphania.

Septimana sancta propter celebrandam Passionem Domini.

Dies Paschæ, adiunctis duabus ferijs, 2. 3.

Ascensio Christi.

Pentecoste simul cum 2. & 3. ferijs.

Præcipua festa intemeratæ virginis & Dei genitricis Mariæ.

Festa omnium Apostolorum.

Michaëlis: & omnium sanctorum. Tertiò, vt hisce diebus seruentur consueta cantica, officia & lectiones ex scriptura. Quarto, vt litania in diebus rogationum propter populum ad cultum Dei adhortandum legatur.

VI. ARTICVLVS DE VOTIS MONASTICIS.

Hic petierunt in scriptis Catholici;

Primò, Vt omnia monasteria in terris eorum, quæ nondum desolata sunt, in antiquo cultu & ordine suo permaneant:

Secundò, Vt visitatio, obedientia & electio Prælatorum eis quietè sine impedimento dimittatur:

Tertiò, Vt nemo prohibeatur aut absterreatur in monasterium vel à nouo ingredi, vel post apostasiam reuerti:

Quartò, Vt à viæ vexatione protegantur monastici, in personis & bonis suis, vsque ad definitionem futuri Concilij:

Quintò, Vt apostata, qui absq; legitima licentia egressi sunt, in monasteria reuertantur, & nusquam in terris eorum tolerantur, nisi obrenta desuper licentia ab Ecclesiasticis & superioribus suis:

Sextò, Ne prælati eorum ad agendum ordinariè contra tales prohibeantur: attenta tamen eorum multitudine, non aliæ in eis poenæ intendi debeant, nisi iniuncta quædam poenitentia: qui autem posthac exierint absque ordinaria licentia, puniri debeant iuxta legum canonumque præscriptum: neque in hoc impediri debeant eorum Prælati.

Septimò, Vt monasteria desolata iterum à monasticis possideantur. Quòd si monachi & moniales haberi non possunt, bona & census eiusmodi monasteriorum referuntur per deputatas personas, à prælato proximo illius ordinis & loci, vsque ad futurum concilium, & non conuertantur in proprium commodum secularis potestatis. Quamprimum verò à monasticis rursus possidentur, omnes census & fructus illis reddantur, sicut antea.

RESPONSIO PARTIS ADVERSAE DE MONASTICIS.

Primò, referunt se ad ea, quæ super ijs in sua confessione exhibuerunt. Secundò, volunt ijs monachis & monialibus, qui adhuc apud eos in monasterijs degunt, ante definitionem Concilij liberum esse iuxta conscientiam ipsorum, ad manendum intus, siue ad exeundum foras. Tertiò, volunt monasticas personas quietas in sua conuersatione, vestitu & ceremonijs dimittere. Quartò, volunt omnem vim, quantum possibile est, ab eiusmodi personis arceri,

cere, & ne vlllo modo vis eis vlla inferatur, prohibere. Quintò volunt, vt bona & census desolatorum monasteriorum permanent in manibus secularis potestatis, ad sustentandum personas, quod modò exierint, & prædicatores & parochias & scholas vsque ad futurum Concilium.

VII. DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

Catholici hîc generaliter petierunt, vt Episcopalis potestas & Iurisdictionis in terris eorum salua Episcopis permaneat: Quamvis verò ad abusus & grauamina pertinet, conforment se ipsi Principibus cæteris Imperij statibus, cum quibus consultant super ijs, & quod conclusa fuerint, acceptent. Si quid autem dissidij specialiter habuerint contra Archiepiscopos, Episcopos, vel Prælatos, siue ad Iurisdictionem, siue ad aliquid aliud spectet, per hunc tractatum non patiuntur præiudicium.

RESPONSIO PARTIS AD- VERSÆ.

Assentiuntur primò, vt regimen & potestas Episcopalis maneat in eorum potestate: attamen per hoc nolunt iustificasse Episcoporum abusus, quòd negligentes sunt circa prædicationes, & Sacramentorum administrationes, circa ordinationes, & vitam presbyterorum, circa abusum excommunicationis.

Secundò volût procurare, vt Episcopis debita exhibeatur obedientia, nempe vt Parochi & prædicatores eorû, ordinarijs locorum præsententur, vt Episcopis corrigere liceat excessus presbyterorum.

Tertiò, vt Ecclesiastica Iurisdictionis in causis, quæ ad forum Ecclesiasticum pertinent, non impediatur. De causis autem penitentiarijs, putant reliquos status in abusus mentionem facturos esse, quibus se propter promouendam pacem vsque ad futurum Concilium conformare volunt.

Quartò, vt Episcopalis excommunicatio in causis ad Ecclesiasticam Iurisdictionem pertinentibus non impediatur, si iuxta prædictam Scripturæ dictamen exerceatur.

Hæc omnia, vt acta sunt, die 22. Augusti, à deputatis Catholicorum ad Electores, aliósque Principes & status sacri Romani Imperij relata, & publicè recitata sunt.

CORRECTIO RELATIONIS.

In quibusdam locis in relatione, non sunt recitatæ disputationes integræ: quæ res prægrauat nos multipliciter, & reddit totam causam obscuriorem.

In exordio narrant nos consensisse inter cætera in Cæsareæ Maiestatis responsioni, tanquam sacre Scripturæ atque Ecclesiæ conformi. De hoc articulo apertè conquesti sumus, quòd non possumus nos conformare illi responsioni, præsertim cum eam non viderimus.

DE IUSTIFICATIONE.

In quarto articulo, de Fide iustificante, narrant concordatum esse, vt dicatur: Quòd Fide iustificemur, sed non sola Fide, quia id nulla scriptura habeat, sed potius contrarium. Nos verò non concessimus, quòd scriptura non habeat hoc, quòd sola fide iustificemur, aut quòd contrarium habeat: Imò manifestè reclamauius, allegatis locis Pauli, Rom. 3. Absque operibus, & Eph. 2. Donum Dei est, & non ex operibus.

Deinde post longam disputationem concesserunt aduersarij, quòd remissio peccatorum contingat, neque propter præcedentia, neque propter sequentia opera aut merita.

Item dixerunt eam per Fidem contingere: Et addiderunt, per gratiam gratum facientem: addiderunt & sacramenta.

Hoc concesso, diximus nos non excludere gratiam & sacramenta per vocabulum Sola, sed excludere opera. Quod si faterentur remissionem peccatorum contingere per fidem, non propter merita præcedentia aut sequentia, nos de verbo SOLA non rixaturos esse: & adiecta est additio ad nostrum articulum, quod fateamur remissio-

remissionem peccatorum contingere per gratiam gratum faciem
tem & fidem formaliter, per Verbum & Sacramenta instrumentum
liter. Hanc seriem rei gestæ Principes vtriusq; partis meminerunt

De Inuocatione Sanctorum testatur Chirographum D. Cellarij Badensis, quòd vtraque pars consenserit, non extare in
cra Scriptura præceptum de Inuocatione Sanctorum.

IN SECVNDA PARTE.

Arrant nos concessisse, quòd debeat fieri confessio
uata à quolibet cōmunicaturo, super maioribus pu
ctis. Nos nunquam fecimus necessariam enumeratio
nem delictorum. Quid autem concesserimus de Con
fessione, patet ex scriptis exhibitis.

DE VTRAQUE SPECIE.

POstea, de vtraque specie, non recitatur, quomodo excusare
mus vna specie vtentes. Et in tanta breuitate odiosè ponitur
quòd nolimus docere, quòd non peccent vnam speciem sumen
tes. Hæc qui sic legit nudè posita, cogitat nos probare ordinatio
nem de vtraque specie, & tamen odio alterius partis, aut propter
alias cupiditates, nolle hoc in concionibus publicis fateri.

Nos verò multis verbis, adhæc scripto quoque ostendimus
quomodo excusamus sumentes vnam speciem propter necessita
tem, quæ multiplex & varia est.

Interim non probauimus prohibitionem alterius speciei
Neque verò grauamur sic docere, vt excusamus Ecclesiam, & pro
men prohibitionem alterius speciei non approbemus, &c. Atque
semper scripserunt & docuerunt nostri, excusantes Ec
clesiam, ne piorum conscientias o
nerarent.

DE COELIBATV.

O Diosè ponuntur hæc verba: De bono autem castitatis nimis modice sunt fidei, quòd non credunt illud cuilibet, qui rectè à Deo petit, dari posse. Nos verò non negamus dari posse; sed ita respondimus, quòd Deus proposuerit remedium, quo debeant vti isti, quibus non contingit donum castitatis. Quia ipse Christus testatur, non omnibus hoc donum contingere. Est autem tentare Deum, si desit donum, nollet vti ordinatione Dei. Deus sine cibo potest vitam hominis conseruare, Interim tamen si non ita conseruet, vult illum vti cibo. Hic igitur planè desideratur candor in relatione.

DE MISSA PRIVATA.

DE Missa priuata, nunquam fuerunt agitate cause, quare non probemus eas: Ideò & hoc inciuliter ascripserunt, quòd pertinaciter missas priuatas & Canonem reiiciamus, licet nullam habeamus causam iustam.

Nos autem habemus multas causas grauissimas, quare non possimus approbare Missas priuatas, & quandam partem Canonis.

Exposuimus autem & in Confessione, & postea apud hos, qui electi sunt ad media concordia quærenda, quòd missam summa reuerentia celebremus. Et seruantur substantialia, quæ ad consecrationem pertinent: Seruantur & vsitata ceremoniæ reliquæ, & vestitus consuetus. Sed fit missa communis, vbi aliquibus de populo prius exploratis, religiosè porrigitur Sacramentum.

Cæterum priuatas missas, quæ solebant haberi cum hac opatione, quòd applicata pro alijs mereantur gratiam ex opere operato, non probamus. Constat enim, quòd applicatio illa pugnat cum iusticia Fidei.

Nam si missa hoc modo applicata, meretur gratiam ex opere operato, sequitur, iusticiam esse non ex fide, sed ex operibus. Item, si nunc primum in missa fit oblatio pro peccato, ad quid profuit mors Christi? An non satis digna erat mors Christi, vt satisfaceret pro omnibus peccatis? Legimus autem ad Hebræos: Vna oblatio ne consummauit sanctos. Quare præter illam non est requirenda alia oblatio, quæ satisfaciat pro peccatis.

Item

Item Christus inquit: Facite in mei memoriam. Quare Sacramentum institutum est, ut per ipsum commonefacti recordemur beneficiorum, quæ in Nouo Testamento nobis donata sunt, ut licet remissionis peccatorum.

Quomodo autem mortuis prodest Sacramentum, cum non possit in eis per Sacerdotes excitari recordatio?

Hæ atque aliæ multæ rationes mouent nos, ut applicationem missarum non probemus. Et videmus quantum abusus in beatres. Maxima pars inuiti celebrant, & celebrant ventris causa cum Paulus horribiliter minatus sit his, qui abutuntur hoc Sacramento. Quare Episcopi meritò debebant huic tanto abusu remedia quærere.

Et quia quædam pars Canonis applicationem continet, manifestè pugnat cum iusticia Fidei, periculosum est eam Canonem legere.

Vt autem tota prior Narratio Colloquij, de concordatione controuersorum dogmatum, & medijs concordia constituendæ ab vtriusque partis deputatis, instituti plenius intelligatur: FORMVLAS CONCORDIAE ytrinque propositas, adscribam.

**MEDIA RESTITVENDAE
CONCORDIAE, SINE VLLIVS PRAE-
IUDICIO, ET SINE DETERMINATIONE, SALVA**
potestate referendi singula ad Electores, Principes & communes
status Imperij: & salva ratificatione Cæsareæ Maiestatis,
Domini nostri clementissimi, à deputatis Ca-
tholicorum proposita.

DE CATHOLICÆ ECCLESIAE VSITATIS TRADITIO-
*nibus, ritibus & ceremonijs, & de potestate Epi-
scoporum.*

V T ieiunia, feriæ, confessiones, preces, processiones, ce-
remonia, ciborum temporumque discrimina, aliaque
id genus hactenus observata consuetudines, item Sa-
cramentorum administrationes, & potestas ac iurisdic-
tio Episcoporum, ab Electore Saxoniae & coniunctis
Principibus & statibus seruentur, sicut in Catholica Ecclesia con-
suetum est, & ab antiquo apud eos usitatum fuit. Quantum verò ad
abusum & gravamina pertinet, conforment se Elector Saxoniae &
coniuncti Principes, cæteris Imperij statibus, cum quibus consul-
tent super ijs, & quæ conclusa fuerint, acceptent. Si quid autem dis-
sidij specialiter habeant contra Archiepiscopos, Episcopos, vel Pre-
latos, siue ad iurisdictionem, siue ad aliquid aliud spectet, per hunc
tractatum non ibi patiantur præiudicium.

**DISTRIBVTIO ET SVMTIO
SACRAMENTI SVB VTRA-
QUE SPECIE.**

V T permittente Pontificia sanctitate, vel ipsius Legato,
& sciente ac consentiente C. M. tanquam supremo Ec-
clesiæ Aduocato, concedatur, vt tantum in illis locis
& Parochijs, & earundem Parochiarum subditis, vbi
iam per aliquot annos Sacramentum corporis & san-
guinis Christi sub vtraque specie usurpatum est: præuia tamen con-
fessio-

R

fessio-

fessione iuxta veterem morem; deinceps etiam sub vtraque specie petentibus distribuatur aut porrigatur: additis tamen sequentibus conditionibus, vt tempore Paschali, & alioquin, dum Sacramentum distribuatur, apud ipsos quoq; doceatur & prædicatur, nō esse præcepti diuini, vt vtraq; species necessariò accipiatur, & quòd totus Christus sub altera specie, non minus sub vtraq; præsens sit & consumatur.

Item, vt Sacramentum sub vna specie panis petenti non negetur, sed iuxta receptam veterem Ecclesiæ consuetudinem singulis petentibus detur. Et quòd hæc permissio non aliter aut diutius durare debeat, quàm ad proximi cōcilij finalem determinationem.

Vt etiam per Ecclesiasticum & politicum Magistratum seruari prouideatur, ne Sacramentum corporis & sanguinis Christi contumelia afficiatur, & si quid petulanter vel indecorè à quopiam commissum fuerit, vt is per Ecclesiasticum aut politicum Magistratum seriò puniatur.

Vtq; eam ob causam species vini in usum infirmorum, in valetudinibus non reseruetur aut ad quempiam deferatur, sed si quispiam ita se habet, vt vtraq; specie cōmunicare velit, vt illud in Ecclesijs, aut in domibus apud ægros, sub Missæ officio consecretur & distribuatur. Et si hoc honore Sacramenti consultum esse iudicatur, vbi vtraq; species paruo distribuatur, vt vini species per canalē accipiatur & vsurpetur.

DE OFFICIO MISSÆ.

T communes & priuatæ Missæ, in cōsuetis vestibus, super altaribus, cū Canone maiore, sicut hætenus in Catholica Christiana Germanæ Nationis Ecclesia, & ipsius conditionibus ab antiquo vsitatum & obseruatum fuit, deinceps etiam celebrentur.

Et quia in Maiore & Minore Canone Missæ, contentio verbalis magis quam realis de vero sensu verborum, Hostia, oblatio, sacrificium, vel Victimæ, fuit, vt illa verba Christianè & verè intelligantur, quòd scilicet Christus in agno Paschali veteris testamenti figurè & typicè: In cruce autem seipsum passibiliter verū & viuū sacrificium, Deo Patri pro peccatis hominum obtulerit: Ita iam sacrificium Missæ Mysteriale, vel in mysterijs aut representatiuum, est, Sacramentale & rememoratiuum sacrificiū quotidie in Ecclesia obseruetur, & vsurpetur, in admonitionem & memoriā passionis & mortis Christi.

DE SACERDOTIBVS CON- IUGATIS.

Vmhi propter votum & sacros ordines, quos voluntariè susceperunt, & obstantibus Ecclesiæ constitutionibus, legitimū & constans coniugium inire non potuerint: tamen vt miseris & seductis mulieribus parcatur, & liberi innocentes educari possint, & omnis generis scandala vitentur, & alijs de causis visum est, vt Sacerdotes, qui defacto contraxerunt, vsq; ad futurum Concilium, absq; tamen confirmatione aut approbatione instituti ipsorū, in ijs tantū locis, vbi annos aliquot consuetudo fuit, tolerantur: hac tamen conditione, vt de cætero ante Concilij determinationem nullus Sacerdotum contrahat. Qui autem contrahet, ab officio & beneficio depositus proscribatur, aut aliās puniatur. Si qui autem ex cōiugatis, à cœpro coniugio resilire, & ad cœlibatum redire velint, nō prohibeantur: sed sit eis liberum, vt etiam in beneficio & officio permaneant, Vt etiam in ijs locis, vbi coniugari sacerdotes sunt, præsertim in Parochijs, opera detur, quamprimū fieri queat, vt alij, qui cœlibes sunt & manserunt, in eorum locū substituantur. Et vt coniugati statim ab officio & beneficio suspendantur, nisi à sede Apostolica aut eius Legato, tolerantia in officij aut beneficij sui ministerio impetrent.

Simul autem deliberatum & decretum est, vt concubinarij Sacerdotes, qui multis in locis cū scandalo viuunt, prorsus tollantur, & deinceps non tolerantur: Et vt ab ordinarijs circa hanc rem nulla tolerantia concedatur. Deniq; si res postulauerit, in Concilio proponatur, an expediat de cætero, coniugatos ad sacerdotiū admittere, & ordinare, sicut olim, aliquot seculis in primitiua Ecclesia vsitatum fuit.

DE MONASTERIIS ET VOTIS MONASTICIS.

De sequentibus medijs cogitatum est, vt vniuersa & singula Monasteria, à monachis vel monialibus inhabitata, & nondum desolata, in suo statu maneant, & ordinem cantionum, lectionum, & aliorum cultuum, & vestitum, iuxta singulorum regulas retinere sinantur,

ac vt visitatio & obedientia Prælati, sicut ante hanc diffensionem fieri solebat, relinquatur, & si desint Prælati & Prouinciales, vt noui, sicut olim visitatum fuit, eligantur. Nemo etiam, qui regulas & ordines eorum inire cupit, aut qui in hoc dissidio egressus reuerti cupit, prohibeatur, aut absterreatur. Vt etiam aduersus violentiam & contumelias, Monastici in personis & bonis suis vsque ad defensionem futuri concilij, protegantur.

Vt personæ Monasticae, quæ absque legitima licentia egressæ sunt, in monasteria reuertantur, aut si recusent, nusquam in illis regionibus tolerantur: nisi fortè ab Ecclesiastico Magistratu, in cuius potestate id est, indulgentiam habeant. Neque prælati ordinari contra tales procedere prohibeantur. Considerata tamen præsentis conditione & multitudine eorum, qui iam ex monasterijs discesserunt, non aliæ in eos poenæ grauiores statuendæ videntur, quam vt poenitentia certa singulis imponatur.

Qui autem ex Monasterijs posthac sine ordinaria licentia exierint, hi iuxta legum Canonumq; præscriptum puniri debent, neque in hoc aliæ poenæ Prælatorum aut ordinariorum impediri debent.

Quæ vero monasteria prorsus desolata & vacua sunt, & requisiti etiã ordinis Magistratu, personis monasticis compleri nequeunt: ea quoq; ad Concilium in præsentis statu tolerantur, ita tamen vt bona & redditus eiusmodi monasteriorum, nō in priuatum vsu secularis Magistratus conuertantur, Sed à certis personis in singulis locis, ad hoc munus, per Prælatos ordinis & per Episcopos, deputatis, colligantur & referuentur, donec in futuro Concilio, quomodo & quid cum illis agendum sit, definiatur.

Quamprimum autem Monasterium à personis monasticis possidebitur, omnes census & fructus illi, sicut antea, reddantur.

Et quia in hac amica tractatione quidã Articuli ad futurum Concilium reiecti sunt, necesse est, vt C. M. & alij status Imperij, propter has & alias grauissimas & necessarias causas, vt caput & membra Ecclesiæ reformentur, quamprimum recum sedis Apostolicæ

Legato communicata & conclusa de tempore & loco
vniuersalis concilij in Germania indicendi & celebrandi conueniant.

AD MEDIA CONCORDIAE A
PONTIFICIIS PROPOSITA,

DELECTORVM A PARTE
ELECTORIS SAXONIAE ET CON-

IUNCTORVM PRINCIPVM RESPONSIO, ITI-

dem sine vllius præiudicio, & salua ratificatione cæ-

terorum in eadem causa coniuncto-

rum data, die 20. Au-

gusti.

DE VENERABILI SACRAMEN-

to Eucharistia.

Pera dabitur, vt venerabile Sacramentum veri corpo-
ris & sanguinis Christi, iuxta exhibitam nostram con-
fessionem, non aliter, quàm contritis & confessis, in
nostris ducatibus, sicut hætenus, detur & accipiat.

Quòd verò postulatur, vt doceamus, non esse
impium vnam speciem accipere, ad id quomodo responderimus,
constat.

Præterea ante sumtionem venerabilis Sacramenti populus
erudiendus est, vt sciat rectum esse vtramq; speciem accipere.

Curandum autem est, vt Parochi & Concionatores tali mo-
deratione, quæ ad pacem utilis sit, vsque ad vltiorem in Conci-
lio tractationem, vtantur.

Præterea fatemur, totum corpus Christi sub specie panis es-
se. Attamen, quia sanctum Sacramentum sub vtraque specie insti-
tutum est, vt verba Christi clarè ostendunt, ritus iste vtramque spe-
ciem accipiendi, cum institutione Christi conuenit.

Hætenus etiam in nostris ducatibus & territorijs nemo pro-
hibitus est, Sacramentum, vbicunque voluit, suo arbitrio vsur-
pare.

Diligenter etiam obseruabitur, vt venerabile Sacramentum,
sicut hætenus, in honore habeatur. Et quidem (quod sine iactan-
tia dictum volumus) inuiti aliud ferre aut tolerare vellemus. Hæ-

et enus etiam apud nos viui species in vasis non seruata aut ge-
ta est,

DE MISSA.

Issa porro in nostris ducatibus & territorijs haec en-
in consuetis vestibus Ecclesiasticis celebratae sunt.
Et quia Missa, iuxta nostram confessionem,
nostris ducatibus & territorijs, cum suis substantia-
bus, & vsitatis ceremonijs, secundum institutione
Christi honeste celebrantur: ideo, auxiliante Deo, opera dabitur
vt & porro cum debita reuerentia celebrentur.

DE CONIVGIO SA- CERDOTVM.

Vod ad Coniugium Sacerdotum attinet, in nostra
fessione multas fundamentales causas indicauimus
curnostrum & aliorum Ecclesiasticorum coniugium
legitimum & Christianum esse non dubitemus.

Ideo etiam magis concedere coniugium Sacer-
dotum coacti sumus, quod multiplicem ingentem & maxime vul-
garem abusum & fornicationes Ecclesiasticorum antea vidimus
& experti sumus. Cum igitur ex ijs, quae haecenus comperimus, &
in multis locis adhuc ob oculos sunt, omnibus appareat: paucos
Ecclesiasticos summum & diuinum castitatis donum habere, & ma-
les Ecclesiastici, qui vitam inhonestam & impudicam agunt, a no-
bis tolerari non debeant: cogitandum relinquimus, an in nostra
parte, post mortem praesentium sacerdotum coniugatorum, non
alios coniugatos sacerdotes vocare, nobis tolerabile sit: & quomo-
do tot pastores & concionatores doctos ac eruditos, donum casti-
tatis habentes, qui ad constitutionem nostrarum Ecclesiarum, in
nostris ducatibus & territorijs sufficiant, inuenire possimus: cum
vos ipsi in transmissis medijs indicetis, vos sacerdotes concubina-
rios, prorsus amoturos, & per ordinarios nullam tolerantiam ipsi-
amplius concessum iri: Et vos ipsi expendatis, vtile fore, si in futu-
ro Con-

ro Concilio proponatur, vt coniugati ad sacerdotium admitti possint, sicut olim in primitiua Ecclesia aliquot seculis vsitatum fuit.

DE VOTIS MONASTICIS.

Vid de votis Monasticis, in nostra confessione, pro nostra parte, indicauerimus, non ignoratis. Non igitur conuenit, vt quispiam à nobis contra illud grauetur. Quomodo autem Monachi & Moniales, in monasterijs nostrorum ducatum & territoriorum adhuc degentes, in manendo aut exeundo se gerere debeant, velint, aut nolint: id vt ipsi in generali, libero & Christiano Concilio coram DEO defendant, ipsis despiciendum & cogitandum relinquetur, nec quicquam illorum conscientijs præscribimus.

Et quamuis Monasteria ad hanc tractationem non pertineant, omnia tamen & singula Monasteria vel à monachis vel à monialibus inhabitata, in sua conuersatione, vestitu & ceremonijs, si curiam in singulis locis vsitata sunt, quieta relinquentur. Præterea, quantum fieri potest, curabitur, ne vlllo modo vis aliqua aduersus allegatas personas exerceatur, aut tentetur.

Quod autem ad vacua Monasteria, quæ à monachis & monialibus non inhabitantur, attinet, illa in secularium patronorum & aduocatorum manibus porro non mutata nec imminuta maneant, & de redditibus, personarum, quæ ex illis exierunt, sustententur, concionatoribus quoque, pastoribus & scholis, potissimum in illis locis, vbi Ecclesiæ ex Monasterijs fuerunt constitutæ, inde alimenta ministrentur, & quod superest, deponatur, vsque ad Concilium & vltiorem Christianam deliberationem & consulationem, quomodo & quibus conditionibus talia monasteria & facultates in prouincijs & locis, vbi sita sunt, ad Dei gloriam & piam liberalitatem exercendam, ordinanda sint. Tum quoque de redditibus, fructibus, censibus, debita & sufficiens ratio reddi debebit.

MEDIA RESTITVENDAE DE POTESTATE EC- CLESIASTICA.

Semper iurisdictionem & potestatem Episcopalem, pro nostra parte, conseruare studemus, manifestis tamen abusibus non approbatis, quòd Episcopi non diligenter curant rectè doceri Ecclesias, & Sacramenta grauitè & piè administrari, & idoneos homines ad ministerium ordinari, & vitam presbyterorum pudicè regi, quòd excommunicatione in multis causis abutuntur. Hos & similes abusus nequaquam approbamus.

Curabitur autem vt debita obedientia Episcopis exhibetur & conseruetur, nempe vt Parochi & prædicatores nostri Ordinarijs locorum præsententur. Item si Presbyter excessum reprehensione dignum commiserit, eum Ordinario, vi Episcopalis potestatis, sine vllò impedimento, corrigere licebit.

Item Ecclesiastica Iurisdictio Episcoporum, in causis quæ ad forum Ecclesiasticum pertinent, non impiedietur. Quòd enim quædam causæ ad Ecclesiasticam Iurisdictionem, illuc non pertinentes, vt pecuniaria negotia, &c. pertractæ sunt, eius rei reliquos etiam status in abusibus mentionem fecisse arbitramur. Hac etiam in parte, communis pacis causa, vsque ad sæpius nominatum commune, Christianum, liberum Concilium, alijs statibus nos conformabimus. Item Episcopalis Excommunicatio in causis ad Ecclesiasticam Iurisdictionem pertinentibus non impiedietur, si iuxta sacram Scripturam exerceatur.

DE CEREMONIIS.

Sequentes etiam communes ceremoniæ caritatis gratia obseruari & retineri debent, vt similitudo ad pacem & concordiam Ecclesiæ utilis seruetur: Attamen nullo modo minus conscientiam hac in parte onerare volumus, quòd tales ceremoniæ velut necessarij Dei cultus seruandi sint, sed vt omnia ordine fiant, pacis & caritatis gratia.

Nempe sequentibus statutis temporibus publicè carnes ad vescentem

vescendum non apponantur: Diebus quatuor temporum: Omni feria sexta & sabbatho: In vigilia Natiuitatis Domini: In vigilia Pentecostes: In vigilia Ioannis Baptistæ: In vigilia omnium Sanctorum.

Quod ad quadragesimæ obseruationem in nostris prouincijs & territorijs attinet, meritò consideratur, quàm onerosum & graue hætenus fuerit, pauperibus præsertim in vulgo, continuos illos 40. dies, ieiunare: ac scimus sæpissimè factam esse mentionem, & à multis probatum esse, vt ieiunium in diuersa tempora anni diffinuitur. Hac igitur in parte pauperum ratio habenda est. Nihilominus tamen nostra pars, quantum possibile fuerit, cæteris Ecclesijs se conformare, & ceremonias, cantica, Euangelia & Epistolas eo tempore, sicut in cæteris Ecclesijs canere, legere & concionari debeat. Nec carnes publicè vendi quadragesimæ tempore concedatur.

Consueta etiam festa, sicut hætenus factum, obseruabuntur, vt populus maneat in consuetudine verbum DEI & conciones audiendi, & sacramenta, prout cuiusque conscientia necessitas flagitat, percipiendi.

Nominatim autem hæc festa seruari debent:

Omnes dies Dominici.

Natalis Christi.

S. Stephani dies.

S. Iohannis, Apostoli & Euangelistæ.

Circumcisio Domini.

Epiphania.

Septimana sancta propter celebrandam Passionem Domini.

Dies Paschæ, adiunctis duabus ferijs, 2. 3.

Ascensio Christi.

Pentecoste, simul cum secunda & tertia ferijs.

Præcipua festa intemeratæ virginis & matris Mariæ.

Festa omnium Apostolorum.

S. Michaëlis.

Hisce diebus etiam consueta cantica, officia & lectiones, ex Scriptura sumptæ, seruabuntur.

Similiter Litanix in diebus rogationum, vt populus ad inuocationem Dei exuscitetur, celebrandæ sunt.

DE CONFESSIONE.

Confessio etiam, propter ingentem consolationem quam absolutio secum adfert, nequaquam omitti vel abijci debet.

Expenditur etiam, si confessio prorsus omittatur, neminem amplius scire posse, quid sublimis illa salutaris clauium potestas sit. Et quamuis retinendæ necessariæ consolationis conscientiarum causa monendi sunt auditores, vt ea etiam peccata, quæ non enumerantur, remitti sciant: tamen deinceps etiam mandabitur, sicut & hæcenus factum est, vt, quantum possibile est, populus adsuescat, ad indicandum eos casus, in quibus ipsis consilio & consolatione inprimis opus est.

Præter hæc omnia, nostra etiam pars iudicat valde necessarium esse, vt per Cæs. Maiestatem, Dominum nostrum clementissime de Concilio vniuersali in Germania quamprimum celebrando, reformationem capitis & membrorum Ecclesiæ, clementissime cogitetur.

Rogamus etiam, vt hanc nostram indicationem, Principes & alij Delecti ad Cæs. Maiestatem Electores & alios Principes iustissime & amicè referre & promouere velint. Et offerimus nos apud huius partis status & eorum adiunctos idem facturos esse.

DECLA

DECLARATIO ARTICV-
LORVM CONFES-
SIONIS.

In primo articulo consensus est.

Quod in secundo articulo latino dicitur, Hominem nasci sine timore Dei, & sine fide in Deum: id intelligendum est, non tantum de infantibus, qui per aetatem has actiones exercere nequeunt, sed etiam de adultis, qui ex viribus naturalibus, timorem Dei & fidem habere non possunt. Et sic nasci sine his viribus & donis, est defectus Iustitiae, quam ex Adam nascentes adferre debebamus.

In Germanico hac sententia ita clare expressa est, ut cavillari eam nemo possit: ita videlicet, quod ex natura viribus Deum timere, & illi confidere non possimus. His verbis etiam adulti comprehenduntur.

De Concupiscentia sentimus, manere naturam peccati: sed reatum seu culpam per Baptismum tolli.

De tertio articulo consensus est.

Quartum, quintum & sextum articulum ita declaramus, Quod Remissio peccatorum fiat per gratiam gratum facientem, & per fidem in nobis: Per Verbum autem & Sacramenta detur tanquam per Instrumenta.

In septimo articulo consensus est.

In VIII. articulo de Ecclesia, fatemur, Ecclesia in hac vita multos malos & peccatores admixtos esse.

In IX. X. XI. consensus est.

In XII. articulo de Pœnitentia, non recusamus tres partes Pœnitentiae constituere, videlicet, Contritionem, hoc est, dolorem & pauorem, cum agnoscitur Peccatum: Confessionem: in qua tamen præcipue Absolutio spectanda & Fide accipienda est, quod videlicet peccata nobis propter Christi meritum remittantur.

Tertia pars est Satisfactio, fructus digni pœnitentiae. Sed tamen peccatum remittitur non per meritum satisfactionis. Ita concorditer sentimus. Verum de eo dissensio est, An Satisfactio necessaria sit ad remissionem pœnae.

In XIII. articulo consentimus.

Decimum quartum, sicut verbis comprehensus est, pariter amplectimur. Declaratio autem reservata est ad Titulum, de Potestate Ecclesiastica.

Decimus quintus etiam articulus ad titulum de votis monasticis & potestate Ecclesiastica reiectus est.

De XVI. XVII. XVIII. XIX. consentimus.

In XX. articulo, Quod ad Concionatores, eorumque excusationem attinet, id suo loco relinquitur: Neque enim personalia illa tractanda à nobis suscepta sunt. De Fide, acquiescimus in articulo III. eiusque declaratione. De bonis operibus eatenus consentimus, quod bona opera facere oporteat & necesse sit, & quod bona opera, praevalente fide & gratia facta, Deo placeant. An vero opera illa meritoria sint? & quomodo mereantur? Præterea an & quomodo in illa sperandum sit? non potuit tractando convenire. Idem ad cetera nondum composita reiectum est.

In XXI articulo, de duobus conuenit, videlicet, Quod omnes Sancti & Angeli inuocantur apud DEVM pro nobis orent: & quod consuetudo Ecclesiæ, quæ Sanctorum memoriam celebrat, & Deum orat, vt Sanctorum precibus adiuuemur, piè & benè seruetur. Quod verum Inuocationem Sanctorum attinet, in eo consensus est, nullum expressum mandatum in Scripturis de ea extare, quod præcipiat Sanctos inuocare. Verùm an Sancti, iuxta receptum morem Catholicæ Ecclesiæ, pia intentione inuocari possint, eatenus dissentitur, quod Electi & Principes cum suis in hac causa coniunctis existimant, propter multitudinem abusuum, quia nullum de ea expressum mandatum extet, & c. rem ambiguam & plenam periculi est.

Cùm autem hisce formulis Concordiæ, & tota serie actorum inter septenos vtrinque ad media quærenda Concordiæ delectos ad ordines Imperij & Imperatorem relata, intellectum esset, nondum inter partes omninò conuenire: & quidam duriores, in vtriusque parte, optatæ concordiæ, à qua vtrinque non longè abesse posse obitare existimarentur: visum est, remotis illis, per pauciores personas publicæ pacis & tranquillitatis amantes, denuò compositionem tentandam esse. Terni igitur soli vtrinque delecti sunt, à Pontificijs Eccius, cum Cancellario Colonienfi & Badensi: A nobilibus Philippus, cum D. Pontano, & D. Hellero. Hi denuò de vtriusque parte, de Missa, de Coniugio Sacerdotum, de Monasterijs, de liberatione Episcopis reddenda, &c. postremis diebus mensis Augusti colloquuntur.

Interea de formulis Concordiæ in priori Colloquio vtrinque exhibitis Lutheri iudicium & censuram Elector exquirat. Et ante Lutherus, Philippi literis de summa actionum prioris tractationis inter septenos vtrinque delectos edoctus erat. Quare literas illas & LVTHERI, de his actionibus Concordiæ, Responsa, Philippi ac cæteris Theologis, & Electori Saxonie imprimis, piè, sapienter, circumspicte, grauiter & magnanimitè reddita, ordine recensere censuimus.

PHILIPPI

PHILIPPVS MELANTHON

D. MARTINO LVTHERO.

Hic finiuius collationem seu potiùs contentionem, quæ fuit instituta coram arbitris. Arbitri fuerunt initid, Henricus Brun-
suicensis, Augustanus, Eccius, Coelæus: postea Henrico Brun-
suicensi suffectus est Dux Georgius. Nam Brunsuigijs coactus
erat abire πρὸς τὸν μαχέδονα, quem timent contrahere exerci-
tum.

De dogmatibus sic se res habent. Cauillabatur Eccius nomen Sola, cùm
dicimus, sola fide iustificari homines: neq; tamen rem damnabat, sed dicebat
Imperitos offendi. Nam coëgi eum fateri, rectè tribui à nobis iustitiam fidei.

Voluit tamen nos ita scribere, quòd iustificemur per gratiam & fidem.
Non repugnaui, sed ille stultus non intelligit vocabulum gratiæ.

Altera rixa fuit de remissione pœnæ & satisfactionibus. Tertia de meri-
tis. In his duobus locis nihil conuenit, quanquam est exiguum, quod merito
tribuit, nos tamen ne illud quidem recepimus.

Deinde ventum est ad vtramq; speciem. Hic maxima contentione cona-
tus est ostendere, quòd non sit præceptum sumere vtramq; speciem. Sentit
prorsus indifferens esse, sumere vnam aut ambas. Et si hæc doceremus, liben-
ter erat nobis concessurus vtramq; speciem. Ego non potui hæc recipere, & ta-
men excusauì hos, qui hactenus errore vnam sumserunt: vociferabantur e-
nim totam à nobis Ecclesiam damnari. Quid tibi videtur? Ordinatio Christi
iuxta ad Laicos & Clericos pertinet: quare cùm Sacramento vti cogamur,
mentes formam integri Sacramenti retinere debent. Tu si sic sentis, scribe
planè.

De Missa, Votis, Coniugio, nihil disputatum est, tantùm propositæ sunt
conditiones, quas tamen nos non accepimus.

Non possum diuinare de exitu. Quanquam enim aduersarijs etiam pace
opus sit, tamen quidam videntur non expendere, quantum periculum futu-
rum sit, si res ad arma deducatur.

Nos moderatissimas condiciones proponimus, reddimus obedientiam
Episcopis & Iurisdictionem, & communes Ceremonias pollicemur nos esse
instituratos. Hæc quantum habitura sint momenti, ignoro.

Tu orabis Christum, vt seruet nos. 22.

Augusti.

RESPON-

DE CONCILIATIONE RESPONSIO LVTHERI.

Mirabar hoc si sic abiret, mi Philippe: quòd hos arbitros illi se
re potuerint, ut amicè de causa tentarent tractare, obsecro quòd
ibi non est insidiarum & doli. Habes nunc Campegiū, habes
Saltzburgiū, habes planè laruos istos Monachos Spiræ
num transuectos. Quid enim minùs speraui vnquam, & quòd
adhuc minus opto, quàm ut de doctrinæ concordia tractetur? Quasi verò
Papam deijcere possimus, aut quasi saluo Papatu nostræ doctrinæ salua
possit. Ille scilicet fœdus & pactum simulat, ut Papa maneat. Vult permittere
& concedere, si faciamus, scilicet, sed Deo gratia, quòd vos nihil istorum
cepistis.

Scribis Eccium à te coactum esse fateri, Nos fide iustificari. Vtinam
gisses eum non mentiri. Scilicet Eccius fatetur Iustitiam esse fidei: Sed in
rim Papatus omnes abominationes defendit. Occidit, persequitur, damna
hanc doctrinam Fidei professos, necdum pœnitet, sed pergit. Idem facit
pars aduersariorum, & cum ijs (si CHRISTO placet) condiciones concordi
quærite, & frustra laborate, donec illi occasionem plausibilem inueniant,
nos obruant.

Quod scribis de vtraq; specie Sacramenti, rectè fecisti. Ita enim tes
sentio, non esse indifferens, sed præceptum, ut vtramq; speciem sumamus
sumere Sacramentum volumus. Non enim nostri est arbitrij in Ecclesia
& in cultu DEI, vel statuere vel tolerare, quod verbo DEI non potest
fendi.

Et me vrit non parum ista sacrilega vox, indifferens scilicet, hac eadē
voce fecerim facilè omnes DEI leges & ordinationes indifferentes. Vno enim
admisso indifferenti in verbo DEI, quæ ratione obstabis, ne omnia sint in
ferentia?

Clamant & vociferantur sanè Ecclesiam totam à nobis damnari: Nos
dicimus Ecclesiam fuisse inuitam captam & oppressam Tyrannide vnus
cui, atq; aded excusandam: Quemadmodum vniuersa Synagoga in Babylonia
excusata fuit, quòd non seruauit legem Moyfi, in ritibus Ecclesiasticis &
Sacramentis suis in Ierusalem. Neq; enim idèd non fuit populus DEI, quia
sibi mandatos non seruauit, ut captiui & violenter prohibiti. Sed Eccius
se & suos Ecclesiam prædicari. Nos contrà dicimus, non Ecclesiam totam
nobis damnari, sed ab ipfis totum verbum Dei, quod plus quam Ecclesia
damnari in Sacramento violato.

De obedientia Episcopis reddenda & Iurisdictione & Ceremonijs
munibus, ut scribis, *Sehet euch dennoch wol für/ vnd vergebet nicht mehr
je habt/ ne cogamur denuò ad difficilis & periculosius bellum pro Euangelio
defendendo.* Scio vos Euangelium semper excipere in istis pactis. Sed me
ne nos postea perfidos aut inconstantes, infimulent, si non seruemus ea
volumus.

voluerint. Ipsi enim nostras concessiones largè, largiùs, largissimè accipient. Suas verò strictè, strictiùs, strictissimè dabunt.

Summa, mihi in totum displicet tractatus de concordia doctrinæ, ut quæ planè sit impossibilis, nisi velit Papa, Papatum suum aboleri. Satis erit nos reddidisse rationem fidei & petere pacem: Conuertere eos ad veritatem quæ resperamus? Nos venimus auditum, an nostra probent, nec ne, liberum illis permittentes, quales sunt, permanere. Et quærimus, an damnent, vel iustificent? Si damnant, quid prodest cum hostibus concordiam velle tētare? Cùm verò certum sit damnari ab ipsis nostram doctrinam, eò quòd nec pœniteant, & suam retinere conantur, cur non intelligimus omnia esse fucum & mendacium, quicquid tentant? Neque enim dicere potes, ex spiritu sancto eorum ista studia manare, in quibus nihil pœnitentiæ, nihil fidei, nihil pietatis est. Sed Dominus qui cœpit in vobis, perficiet opus suum, cui vos commendo ex animo, 25. Augusti.

MARTINVS LVTHERVS GEORGIO SPALATINO.

Vidio vos, non libenter sanè, inceptasse mirificum opus concordandi Papæ & Lutheri. Sed Papa nolet, & Lutherus deprecatur. Videte ne operam pulchrè luseritis. Quòd si inuito utroque rem feceritis, tum ego mox vestrum exemplum secutus, cōciliabo Christum cum Belial. Sed tamen scio, non vestra sponte, verùm casu vel potius laruis Spirensium spectrorum in hanc vanā operam vos raptos esse. Christus, qui hactenus virtus vestra fuit, erit nunc quoque sapientia vestra, ut nihil proficiant istæ Italicæ asturiæ contra vos. Cōfilium enim malum erit consultori pessimum. Saluta M.

Inlebiū, D. Brentium, Snepfium, & cæteros
nostros. Gratia Dei tecum. ex Eremo 26. Augusti.

IVSTO

DE CONCILIATIONE IVSTO IONAE.

E causa nostra vidi & legi arbitria nostrorum: sed quod Philippo scribo, idem tibi scribo. Non potest dici, ex vehementer sim commotus istis conditionibus, ex altera parte propositis sic scilicet irridentibus & illud tibus dæmonibus nostram crucem: Hæc techna Campegiij & Patet, ut primùm causa nostra vi & minis tentaretur, qua via si nō cederet, tum dolis & insidijs peteretur. Vim & minas experti estis, atque illum terribilem aduentum Cæsaris sustinuitis. Nunc doli & verè laruatos istos Monachos, Spiræ transuectos Rhenum spectatis: Sed & illorum aduentus has concordias doctrinæ mouet, verum est mysterium hoc. Quid enim vltra vim & dolum poterit pater doli & mendacij, & autor mortis & violentiæ? Sed qui deus superare vim, dabit & dolum superandi gratiam & virtutem. Valde liter agite, neque credite aduersarijs quicquam, nisi quod eiusdem scriptura probauerint. Dominus Iesus sit vobiscum, Amen. Augusti.

EIDEM.

Ego, mi Iona, nostram causam Christo commendari, & is promisit mihi (nam ego vtcunque credo) suam hanc causam esse & fore. Quare cū iam videam de vi desperantes aduersarios, ad dolum conuersos, valdè metuo, imò plus superbio, certus, quòd, si cō nos ad nostram ignominiā stertamus, ipse tamē vigilat ad gloriam suam. Iactent sanè nos concessisse multa, sed non intelligunt, hoc concessisse, sit vnum maximum negasse, & ex illorum partem vnum valdè bonū amisisse. *Lasset sie her gehen die Speirischen Mönche Laruen.* Tantū vos, quicquid admiseritis, Euangelium exceptum velitis, sicut ego feci Vuormatiæ. Ecceius, ut video, vult etiam Augustanus victor, sicut Lipsicus fuit. Amen. *Spricht Christus.* Mitto tibi literas Landgrauij ad me scriptas, quas mihi quæso remitte, vel ipse referes: Nam satis placent. Vide ne eas Melancholius negligat. Nam fidem & vigilantiam tuam tento. Vale mi Iona: laeti & salui redite. Ego sanè capitis susurro nondum liberatus.

sum, & gutturis arrosio augetur. Sed satis vixi & feci: veniat hora mea, quādo illi visum fuerit, quem & ego videre gestio, prodigum vitæ & sanguinis pro peccatore Luthero, Vale.

**D. MARTINI LVTHERI IV,
DICIVM DE INSTITVTA CVM PON-
TIFICIIS AMICA TRACTATIONE, ET
conditionibus Concordiæ cum illis
sarciendæ.**

Rimūm, si aduersarij nostri prorsus nihil nobis permittere aut cedere, sed pertinaciter pergere & nos condemnare decreuerunt, vt hastenus in omnibus articulis fecerunt, neq; vnquam, an recipere velint iam sæpe à nobis oblata, se declararunt: tum ego sanè non video, qua ratione tractatio aliqua cum ipsis suscipi possit.

Nos enim hac conditione, vt omnia ipsorum vera & recta maneant, non straverò omnia condemnentur: quod hastenus sine vlla tractatione nimis sæpè & multum ab ijs factum est: agere cum ijs nihil possumus.

Secundò, cūm autem C.M. (hoc non curato) scire cupiat, quid concedere Aduersarijs velimus: necesse est in singulis Confessionis nostræ partibus distinctè indicare, quid fieri à nobis aut non fieri queat.

**DE ARTICVLIS DO-
CTRINAE.**

In his Articulis cedere non possumus, quia nec aduersarij nostri errorem in ijs vllum monstrare possunt: sicut ex ipsorum confutatione, & sequentibus tractationibus perspicuè intelligi potuit. Sine dubio etiam apud omnes alias nationes Christiani & veri esse iudicantur. Non solum enim in scriptura benè fundati sunt, sed etiam ex sanctorum Patrum scriptis præclare confirmantur. Ita etiam accuratè & moderatè scripti sunt, vt nullus Christianus ijs offendi possit. Si verò C.M. aliquarum partium, vt de sola fide, de satisfactionibus, de meritis, explicationem desiderat: nostra pars semper se ad vberiore declarationem offert.

LVTHERI SCRIPTVM
DE ARTICVLIS AB
VSVVM.

Rimùm de communione sub vtraque specie. De
Articulo cedere non possumus, cum diuina ordinat
sit ab ipso Christo instituta. Nec vlli hominum d
nam ordinationem inuertere aut mutare licet. Gal
Præterea inde ab initio, in vniuersa Christiana Ecc
sia, multis seculis in vniformi vsu fuit. Cuius rei argumentum
quòd in Græca Ecclesia vsque ad hunc diem vsurpatur, & deinceps
in orbe terrarum, in aliquibus saltem locis manebit, & manere
bebit, ne excidat verbum Dei. Rom. 3. Ipsi quoque Aduersarij
stri, attestante exhibita ab ipsis Notula, rectum esse fatentur.

Quòd autem petunt, vt doceamus, vnam quoque specie
rectè porrigi & accipi posse: id propter causas suprà allegatas, fa
re non possumus. Aduersarij etiam, neque ex sacra Scriptura, ne
que ex Patrum dictis, hoc ita fieri licere vel debere demonstrant.
Porrò quòd petunt, vt apud nos quoque vnam speciem porrig
mus eis qui volunt: neque hoc iuxta ipsorum postulata, sine disc
mine, quasi vtrumq; rectum sit, facere possumus. In nostra etiam
visitatione satis monuimus, quomodo infirmis vnam speciem
re, nec tamen vt rectum probare, liceat.

Quòd autem obijciunt, Anne vniuersam Christianitatē, qu
vnam speciem, vt rectam, vsurpauit, condemnare velimus: ad id
mò respondemus, magis esse ad verbum, mandatum & ordinat
nem Dei respiciendum, quàm ad Christianitatis opera, facta
non facta. Deus enim mentiri & fallere in suo verbo nequit. Ch
stianitas autem, faciendo & omittendo falli & errare potest. Pr
terea Christianitas non est regula & norma verbi Dei, sed verbum
Dei est regula & norma Christianitatis, & Christianitas verbum
Dei non efficit, sed verbum Dei Christianitatem efficit. Per Deu
nim verbum gignitur, augetur, seruetur, vt Petrus inquit. i. Petrus
Renati non ex semine mortali, sed ex immortali, per verbum viu
tis Dei, & manentis in æternum. Et si alterum sit relinquendum
vel negandum, certè Christianitas potius, quàm Dei verbum ne
gandum.

gandum esset: Quandoquidem Christianitas, ut creatura per Dei verbum creata, inferior & minor est verbo Dei, per quod ipsa, ut per creatorem, creata est.

Deinde non condemnatur à nobis Christiana Ecclesia. Vt enim populus Israël olim quædam præcepta Dei & ceremonias non seruans, cum in Babylone captiuus aut alibi detentus vel impeditus esset, coram Deo excusatus erat, propterea quod inuitabilis necessitas & coactio eum non sinebant, imò & ipse Moyses inquit Deut. 12. Ne in terra Canaan faciant, sicut in deserto fecissent. Et circumcisionem ferè per quadraginta annos in deserto intermiserunt. Ios. 5.

Ita Deus & illos Christianos, qui hæcenus vna tantum specie visi sunt, excusatos habebit, cum illud ex necessitate & coactione ipsis faciendum fuerit, tali nimirum abusu, præter voluntatem suam, per Ecclesiasticos Tyrannos ipsis obtruso, ut rectius scire aut facere non potuerint. Et sic non penes Christianitatem culpa est, sed penes Tyrannos & falsos doctores, qui tali insolentia & abusu Christianitatem captiuam oppresserunt, nec vna sciente vel consentiente Christianitate hoc instituerunt, & cum vi introduxerunt.

Tertiò, Non condemnatur Christiana Ecclesia, etiamsi nauos vel abusus aliquos, vel, ut Paulus Ephes. 5. inquit, rugas aut maculas in sese habeat: Longè alia res est, peccatum aut errorem habere, & alia res est esse condemnatum. Christiana Ecclesia sine peccato aut erroribus esse non potest, propterea verò damnata non est. Paulus, vnus ex membris summis & sanctissimis, fatetur Rom. 7. se esse captiuum seruum peccati, & tamen non vult condemnatus esse, cum inquit, nihil condemnabile esse in ijs, qui in Christo Iesu sint.

Ita & ipse Christus suos discipulos in precatione dominica orare docuit, Remitte nobis debita nostra. Et Matth. 6. dicit: Si non remiseritis hominibus errata sua, nec pater vester remittet errata vestra.

Ex quibus verbis perspicuè sequitur, Apostolos tales nauos habere, per quos cõdemnarentur, nisi remissionē illorū impetrarēt. Et quid

quid opus esset, Apostolos ac vniuersam Ecclesiam, petere remissionem peccatorum, nisi talia peccata haberent, quæ remissionem indigerent, & non remissa condemnarent? Nullus certè in terra sanctus est, qui vel momentum oculi, tam sanctè viuere possit, orationem dominicam orare non opus sit. Aliàs enim precatio dominica respectu istius sancti, vel minimum per tale oculi momentum falsa esset.

Verum est, Ecclesia Christiana est sancta & errare non potest, sicut inquit Articulus: Credo sanctam Catholicam Ecclesiam. Sed id verum est, quantum ad Spiritum attinet: Iuxta hunc enim Christo & non in sese prorsus sancta est. Quatenus autem in carne adhuc versatur, errata habet, fallique & seduci potest, sed propter Spiritum remittuntur ipsi peccata. Habet etiam remissionem peccatorum, propterea quòd in Christum credit, suaq; peccata eius incognita confitetur. Psalm. 19. Delicta quis intelligit? Etiam Paulus Rom. 7. docet, quòd nostrum, id est, Christianorum corpus propter peccatum sit mortuum: Ingenuè fatetur, quòd omnes Christiani corpore peccatores & mortui sint, & tamen spiritu Christo uiuant.

Ita tota Christianitas initio Hierosolymis errabat, cùm simpliciter statueret gentes esse circumcidendas, & legem Moysi seruandam præciperet, nisi vellent condemnari. Quod tamen diametro cum principali articulo fidei nostræ pugnat, cui Christianitas innititur, scilicet, quòd propter solum Christum & ipsius gratiam sine lege & circumcisione saluari nos oporteat: Sicut hoc Articulum Paulus eo tempore magno cum labore & contentione vix obtinuit.

Quid igitur mirum, si postea, cùm tantis Spiritus sancti donis non abundaret Ecclesia, sæpius errauit, & lapsa est, & tamen per remissionem peccatorum sancta mansit?

Sed tales nœui & errores Ecclesiæ, cùm manifestantur, appropinquare non sunt, neq; pro fidei articulis defendendi. Hoc enim esset Spiritui sancto, qui eos errores reuelat, resistere: Nec amplius Christianum aut remissibile peccatum, sed obstinata & Diabolica occæcatio, esset.

DE ART. CONTROVER.
DE CONIVGIO SACERDOTVM.

277

Nullo modo concedere possumus, vt coniugium, quod ab ipso Deo creatum & mandatum est, vlli homini prohibeatur. Et doctrina, quæ coniugium prohibet, doctrina Dæmoniorum nominatur. 1. Timoth. 4.

DE MISSA PRIVATA.

Hæc vt instituantur aut tolerentur, probare non possumus, propterea quòd euidentius est, tales Missas, sicut hæc tenus celebratæ sunt, manifestos abusos & idololatriam esse. Sic enim statuunt, quòd Missa iustificet vtrumque, & hunc qui celebrat, & eum pro quo celebratur, vt opus operatum & applicatum: Quod tamen cum principali articulo fidei in Christum, ex diametro pugnat. Nec ipsi negare possunt, ex hoc fundamento tales Missas in toto mundo institutas & venditas esse. Nec hodierno die quidquam aliud quàm ventris saginam & Mammonem Missis suis quærunt. Quæ omnia facillè omnia essent, nisi Missa in opus operatum conuersa fuisset.

DE CANONE.

Hæc neque minorem neque maiorem Canonem ferre possumus: Vterque enim Canon, expressis verbis ex Missa tale opus facit, quod nos iustificet, & pro alijs etiam offeratur, sicut paulò antè dictum est. Quod cū etiam doctrina palam pugnat, & in Christi passionem blasphemum est: perinde ac si Christus per sanguinem suum nos non sufficienter redemisset, sed per opera & Missas iam primùm illud nobis quærendum & emendum esset.

Quòd autem Canonem glossando mitigare, & verba hæc, Sacrificium, Victima, pro sacrificio recordationis interpretari volunt, hac glossa nihil iuuari possunt: Si enim Missa, opus operatum

& applicatum, vt ipsi diffident, esse debet, tunc Glossa inanis
falsa est. Si autem Glossa vera est, Missa opus operatum esse non po-
test. Et ita vel Canon Glossam, vel Glossa Canonem euertit. Glossa
enim & Canon simul non consistunt, quia Canon non aperte oratur
vt sacrificium illud (quod ipsi Recordatiuum nominant) DEVS
placatum & propitium reddat nobis & omnibus pro quibus oratur
fertur.

Præterea constat & certum est Canonem non esse Sacra-
Scripturam, sed quilibet fateri cogitur, cum esse nouum quiddam
longo tempore post proditum, & incerti quoque authoris. In
per non ubique concordant Canones. S. enim Ambrosij Canones
quem Archiepiscopus Mediolanensis vsurpat, Romano Canone
ni planè dissimilis est. Græci etiam longè alios Canones, quàm nos
& inter se quoque discrepantes habent.

Quia igitur Scripturæ sanctæ autoritate Canon non con-
firmatur, & Canones diuersis in locis dissimiles sunt: facile intel-
ligi potest, eos hominum, & non DEI, ordinationes esse.

Cur igitur Canonem adeo pertinaciter, velut vnicum & æro-
num Dei verbum esset, propugnaremus, cum homines, qui extra
præter Scripturam agunt, errare & falli possint? Qui vult, legat
Canonem: tum inueniet aliquot sanctos, qui longo tempore post
Apostolos vixerunt, in eo recenseri. Et quotquot in eo nominan-
tur, ideo enumerantur, vt per ipsorum merita & intercessionem
DEVS nobis propitius esse velit. Quem honorem Canon Christo
quod is noster mediator & intercessor esse debeat, nullibi tribuit
cui tamen principaliter competit. Sed Christus se à Sacrificio
ferri & insuper sanctos, vt nostros intercessores & Mediatore, suo
loco ferre cogitur. Et Sacerdos pro Christo valdè splendide orat

audet, vt Deus filio suo Christo, per tale sacrificium velit
propitius esse: quæ tamen intolerabilis
abominatio est.

DE MONASTERIIS NON DVM DESERTIS.

Libenter assentiemur, ut personæ, quæ in ijs sunt, maneant, & sicut olim, alantur & defendantur. Verùm ut Missæ & alij eorum impij cultus foueantur & defendantur, id cōtra articulos suprà dictos pugnat. Si enim regulas ipsorum & visitationem Parochiarum defendere promitteretur, tunc Missarum & Canonis confirmatio inde sequeretur, & prohibendi essent, qui egredi vellent, & concedendum, ut prædicaretur aduersus eos, qui exiissent. Et si quispiam consilium & auxilium egrediendi à Magistratu peteret, illi viæ essent præclusæ.

DE MONASTERIIS DESERTIS.

Sic Maiestas imperabit, ut personæ egressæ restituantur, & in seruandis Regulis defendantur, &c. concedemus ut redeant & in cœnobijs alantur. Ut autem ipsarum Regulæ & Missæ (sicut paulò antè etiam diximus) defendantur: probari non potest, cum idem inde secuturum esset, quod de cœnobijs non desertis dictum est.

Si Cæs. Maiestas simpliciter restitui personas iuberet, aut ipsas eas restituere & defendere vellet: tolerare nos ea oporteret, probare autem non possemus. Cæs. Maiestas est Dominus superior, & facere ista suæ conscientia periculo potest: Sed nostra conscientia in talibus negotijs simili periculo onerari non debet.

ANGVSTIORIS DELECTVS DE IVRISDICTIONE.

Ruſtra de Iuriſdictione agitur. Si enim nos non feram
& nihil nobis concedant, ſed ſimpliciter & ſine ſine
demnare velint, tunc nullam aliam Iuriſdictionem
quàm carnificis, ab ipsis expectare poſſumus. Verum
tamen eſt, ſi noſtram doctrinam pati & non amplius
perſequi vellent, tunc prorsus inuiolatam ipsis ſuam Iuriſdictionem,
nem, dignitatem aut quomodocunq; nominent, relinqueremus.
Episcopi enim vel Cardinales eſſe non cupimus, ſed tantum boni
Chriſtiani, qui pauperes eſſe debent. Matth. 5. Luc. 4.

DE CAVSIS MATRIMO- NIALIBVS.

Page cum his cauſis ad Episcopos, officiales, carni-
ces, & quicunque eas recipere volunt: quamuis ſuſpi-
cor eos nullam partem, reliquis non admiſſis, recep-
ros eſſe.

DE EſV CARNIVM ET FESTIS.

Qvod ad hoc caput attinet, pati non poſſumus, vt con-
ſcientiæ grauentur, ſicut & S. Paulus id vetat: & tam-
ſuſpicio eos non aliter, niſi cum conſcientiæ grauentur
ne, recepturos eſſe. Si verò placet indicari Caſ. Mat.
ſtati, vt ipſa in his rebus ordinationem faciat, quæ
men conſcientias non obſtringat, id ferre poſſumus, præ-
ſertim cum nec ipſi ſecundum Canonum
diſpoſitionem ieiunia ſer-
uent.

Interea verò, dum hæc Lutheri Iudicia Augustam perferuntur, Colloquium inter pauciores delectos denuò finitum, & rursus causa tota ad Imperatoris deliberationes reiecta est. Quæ verò initia & occasiones angustioris illius colloquij fuerint, & indicationem aliquam eorum quæ acta sunt, sequens nostræ partis responsio continet, quæ die 28. Augusti exhibita est.

ANGUSTIORIS DELECTVS PROTESTANTIVM RESPONSIO, EXHIBITA DIE DOMINICA POST Bartholomæi, Anno 1530.

Vemadmodum proximè à vobis Dominis concessum est actionem inter nos habitam Illustrissimis ac clementissimis Dominis nostris, Saxoni, Brandenburgico, alijsq; in hac causa coniunctis exposuimus. De qua sententiam suam vicissim vobis in hunc modum indicari mandârunt

Meminisse nimirum ipsos, quàm multoties sese pacis & concordie causa in omnibus ijs, quæ fieri salua pietate conscientiaq; possent, ad piam transactionem & concordiam in hisce Comitijs obtulissent. Cumq; iam pridem eius rei gratia virorum Principum, aliorumq; Iuris diuini ac Canonici peritorum, delectus 14. personarum, vtriusq; partis consensu, habitus sit, relatum ipsis à Principibus alijsq; suarum partium esse, quæ ab vtraq; parte de septem illis articulis & coherentibus punctis, media & viæ incundæ conciliationis proposita, & quid ad eas ipsas à delectis nostræ partis responsi datum fuerit: quidq; iidem, pacis & concordie gratia, vsq; ad accuratiorem in Concilio tractationem, sese apud coniunctos in hac causa ordines promouere velle promiserint. Idq; in hanc antea sæpius repetitam sententiam: Se nimirum, vnà cum reliquis vnà delectis causam hanc totam accuratissimè ad extremum vsq; momentum expendisse, ac, si statuere secum potuissent, præter condiciones ab ipsis propositas, vlteriùs ab hac parte concedi & obtineri apud suos in hac causa coniunctos posse, id se statim vnà cum exhibitis conditionibus indicaturos fuisse.

Et quidem hanc ipsam ob causam se Principes atq; delectos à cæteris ordinibus sub finem habiti colloquij monuisse atq; rogasse, vt proposita à se merita & responsiones, Electoribus, Principibus & Ordinibus Imperij renunciarent, & hæc media in eam sententiam, quæ in responsionibus continetur, recipi, & generale legitimumq; Concilium promoueri vgerent.

Cui quidem petitioni, reliquorum ordinum Principes atq; delecti, post multas deliberationes colloquutionesq; vtrinq; habitas, ita se faciles beneuolentissq;

losq; præbuerunt, vt sese negotium ad illum modum, qua fieri posset diligentia, cum sui quoq; consilij additione, proposituros, & responsum etiam inuicem allaturos reciperent.

Nihilominus tamen, antequam delecti Principes vtriusq; partis, vnâ cū reliquis sibi adiunctis, rursus conuenissent: Ordines (id quod nostri non secus quàm ex amico & beneuolo animo profectum acceperunt) consiliarios aliquot in vigilia Bartholomæi ad clementis nostrū Saxonix Electorē, cū huiusmodi mādatis ablegarunt: Ordines videlicet de ijs, quæ acta à delectu essent, certiores esse redditos: accupere Electores, Principes & reliquos status Imperij amicā tractationē continuare, idq; cōtractiori delectu, & paucioribus, quib; antea, adhibitis: ideoq; amicē rogare Electorē Saxonix, vt tātisper cōmorari in Comitij dignetur, sicut, hæc ita se habere, qui rebus vtrinq; interfuere, minerunt.

Et si autem (cū Elector Saxonix hæc postulata se cum socijs cōmunicaturum, & sententijs collatis Electori Moguntino responsurū esse promississet) eadē vigilia Bartholomæi vespere angustior ille, de quo diximus, delectus à priorisq; suorum recusaretur, eò quòd in Recessu prioris delectus adquiescendū, & ordinum responsum expectandū iudicarent: tamē post varias rationes in medium allatas, ne per Electorē Saxonix, ipsiq; in hac causa cōiunctos Principes ac ciuitates stetisse videretur, quò minùs cōcordia coiret, angustior etiā ille delectus permissus fuit, sicut tamen, ne quicquam priori recessui præiudicaret.

Quia verò à vobis, in huiusmodi contractiorem delectū cooptatis nulla alia media, præsertim in præcipuis & maximi momenti articulis propostæ sunt, quàm quæ iam antè in priori delectu agitata fuerant: nostrorum sanè iudicio, contractiore illo delectu minimè fuisset opus, præsertim cū satis intellectum esset, illa media iam pridem accuratissimè ponderata fuisse, nec tamen inueniri potuisse, quid de illis præter ea, quæ in priori delectu indicata fuerant, vlteriùs concedi posset.

Et id quidē eam ob causam Principes nostri vobis significari iusserunt, ne quis in simulare ipsos audeat, quasi culpa nō confectæ cōcordiæ aliqua in ipsis aut socijs ipsorum resideat. Quòd si media & rationes dirimendarum cōcordiarum magis appositæ ostendi à vobis possint, eas ipsas quoq; vt in præsentia cognosceremus, & inuicem responsum ad eas subijceremus, Principes nostri, eorumq; socij demandarunt. Vel, vt nuper ex nobis accepistis, de inducijs, quibus pax & concordia, ad generalis & liberi Concilij celebrationem vsq; conservari queat, sententias vobiscum conferemus.

Quòd si nullum huius rei mandatum, ab Electoribus, Principibus, ac reliquis ordinibus habetis, & nunc etiā relata ad ipsos hac nostra sententia nullū aliud responsum (quod tamē clementis Principes nostri nō sperant) apud ordines obtineri posse, existimaueritis, quàm hoc ipsum: Nullū videlicet Conciliū apud C.M. peti ab illis & obtineri posse, nisi hac cōditione, vt omnia, quæ mutata à nobis aut innouata sint, in pristinum statum antea restituantur:

Significamus vobis mandato Dominorum nostrorum, Non ignorari esse Ordines

Ordinibus, quidnam & doctrinæ, quam continet exhibita Confessio, & mutationibus abusu quorundam in Ecclesia occasionem præbuerit. De quorum fonte & origine si differendum sit: posset illa pluribus publicè editis libris & alijs rebus comprobari. Et tamen, quibus id officij commissum erat, nullam eius rei curam, ut debebant, habuerunt. Id quod etiam Hadriani Pontificis postulata in Comitij Noribergensibus per Legatum proposita, haud obscurè demonstrant.

Insuper etiam Electores, Principes, alijq; ordines, in Comitij antehac habitis necessarium iudicauerunt, ut propter dissidia in religione ac ritibus exorta, generale ac legitimum Concilium cogeretur, idq; sine ea, quæ nunc additarunt, conditione. De quo C. M. Dominum clementissimè nostrum aliquoties cõpellunt, quod & tandem Spiræ ante annũ per literas clementissimè promissum, & decretũ conditum est, quonã tẽpore Synodus illa indici & inchoari deberet.

Nostri itaq; Principes, eorum in hac causa coniuncti, amicè officiosèq; fidei pollicentur, ordines, qui huius negocij tractationem susceperunt, generale illud ac liberum & Christianum Concilium subiectissimè ac diligentissimè apud C. M. promoturos esse, sicuti illud antea sine omni exceptione ac conditione, utile iudicatum, comprobatum, & apud C. M. impetratum nouerunt. Idq; eò magis quod in primis Comitij Spirensibus publico decreto sancitum sit, quæ ratione singuli Magistratus se in hoc Religionis negotio, usque ad generale illud Concilium, gerere debeant.

Præterea Principes nostri & ipsis coniuncti, propter mutationes quasdam, Confessioni harum partium minimè conformes, & alia quædam cũ hoc negotio directè vel consecutiue coherencia, ante annum Spiræ ad C. M. & generale illud Concilium legitimè prouocarunt. Itaq; hæc attentata de facto appellationi ipsorum, ac iuri etiam contraria apparere.

Ad hæc nouum quiddam & antea prorsus inauditum esset, cùm res grauissimæ & maximæ Concilium summè efflagitarint, nunc tantisper illud recusari, donec causæ illius cogendi sublata, & omnia in integrum restituta fuissent. Quod si priscis illis Ecclesiæ temporibus fieri potuisset, rarè admodum huiusmodi grauissima negotia ad Synodos delata fuissent.

Quamobrem Elector Saxonie & Principes, ac eorum socij clementer & officiosè rogant, ut apud ordines diligenter instetis, si fortè his conditionibus, in priore delectu à nostris propositis, stare ipsis non libeat, in decreto tamen prioris Concilij acquiescant, neq; contra promissionem Concilij, aut interpositam appellationem, mutationes ullas suis actionibus introducant: Id quod nostri vnice sibi de ipsis pollicentur, & inuicè etiam amicè demissèq; demereri velle confirmant.

Quod si sæpe dicti Ordines, de amico & pacifico Recessu ad Concilij tempus usq; vel per vos, vel alios conferre volent: nostri sanè Principes cum suis in hac causa coniunctis, nihil in se patientur desiderari, ut pax ac concordia cõseruari, & Imperij negotia magis necessaria expediri queant.

Pollicentur etiam iidem nostri clementissimi Domini, & ipsorum socij, se,
DEO

Deo iuvante, intra metas exhibitæ Confessionis suæ sine ulla mutatione nova ita se gesturos, vt & Deo Omnipotenti, & Cæsareæ Maiestati omnium confiliorum & actionum suarum rationem subiectissimè reddere possint.

Precipue autem, in hoc angustiore Delectu, de altera tantum parte Sacramenti, petentibus porrigenda, & non condemnandis, qui alteram partem porrigunt vel accipiunt: de Missis priuatis Eucharistiæ seu gratiarum actionis causa restituendis: de Canon Missæ legendo, & verbis quibusdam incommodioribus pie & detrectè interpretandis, actum est: vt ex epistolis Philippi, & censuris Lutheri, quas paulò post subiungemus, perspicuum erit.

Cùm verò Missam priuatam, non tanquam sacrificium propiciatorium, applicandum pro viuis & defunctis, sed tantum gratiarum actionis causa pro sacrificio Christi propiciatorio, ac verò sacerdos seipsum communicare possit; iterum restitui debere, potestificij vrgerent: nostri, deliberationis suæ capita quædam, his verbis consignarunt.

DE MISSA PRIVATA, AN EVCHARISTIAE CAUSA RESTITVI POSSIT.

IAmetsi coena Dominica cum Gratiarum actione accipienda sit, tamen non est propriè ad gratiarum actionem, sed ad confirmandam conscientiam, & ad conseruandum corpus & animam credentis vitam æternam, à Christo instituta.

RATIO.

Dona, siue humana siue diuina, hanc habent rationem, vt exhibeantur ad vtilitatem & fructum eius qui accipit. Illiberalis enim & auarus donator est, qui in distribuendis donis, sua solum commoda, non accipientis postulat.

Iam Cœnæ Dominicæ Sacramentum est donum à Christo distributum: Siquidem ait August. Sacramentum est inuisibilis gratiæ visibilis forma, hoc est, vt clarè dicam: Sacramentum est inuisibilis doni visibile signum. Gratiam enim pro dono clementer exhibitò vsurparunt aliquando veteres.

Est igitur propriè institutum, non vt nos Christo aliquid exhibeamus accipiendo Cœnam Dominicam, Sed vt nobis aliquid exhibeatur & donetur.

II.

Item, Panis, qui in Cœna Dominica distribuitur, est corpus Christi, & vinum, sanguis eius.

Vt autem corpus in cruce nō est oblatum, nec sanguis eius effusus tantum ad gratiarum actionem, sed propriè ad satisfactionem & remissionem peccatorum: Ita non distribuuntur in Cœna tantum vt sint Gratiarum actionis symbola, sed satisfactionis & remissionis peccatorum certæ notæ καὶ ἀποδείξεις.

III.

Item, Promissiones non in hoc dantur propriè, vt gratiæ Deo agantur, sed vt rebus promissis fruamur: Vt, Quando Deus Abrahamo promisit posteritatis multiplicationem, non hoc propriè egit, vt Abrahamum ad gratiarum actionem excitaret (quamvis & hoc accessit) sed vt in Abrahamo fidem efficeret, & per fidem iustificaret. Et Dauidi regnum promisit non in hoc propriè, vt gratiæ agerentur, Sed vt Dauid regno potiretur: ex quo deinde in Dauid gratiarum actio exorta est, tanquam fructus acceptorum bonorum, non tanquam causa promissionis.

*Idem cū
primo ar-
gumento
deratio-
ne dono-
rum.*

In Cœna Dominica promissiones corporis & sanguinis, seu, vt certius dicam, præsentis exhibitiones dantur.

Est igitur Cœna instituta ad accipiendū aliquid à Deo, quamvis grati animi sit accipiendo bonum reddere gratiam.

IIII.

Item Christus dicit, Hoc facite in mei commemorationem: Et Paulus, Quotiescunq; comederitis panem hunc & de poculo biberitis, mortem Domini annunciate.

Iam

Iam Dominicę mortis annunciatio non est propriè instituta ad gratiarum actionem, Sed ad excitandam fidem, & erigendam conscientię imbecillitatem. Sicut nec verbi Dominici prædicatio huius tantum spectat, vt gratias DEO agamus, Sed vt instituamur in iusticia, & consolationem accipiamus.

Consequitur ergo Cœnam Dominicam ad eundem finem institutam esse, ad quem mortis Dominicę annunciatio spectat.

V.

Item, Quemadmodum pane vulgari vescimur, vt corpus alimus: (Hic enim est principalis finis eius corporalis, è quo postea oritur gratiarum actio, non tanquam finis, sed tanquam finem consequens.)

VI.

Et vt baptizamur, non ad gratiarum actionem, Sed ad ablutionem sordium animę, & vt per lauacrum regenerationis saluemur consequamur, licet baptismi donum sequatur in credente Gratiarum actio:

Ita vescimur pane Cœnæ Dominicę ad pascendam, vt sic dicunt, conscientiam, quę pasta exurgit in gratiarum actionem, non tanquam finem, sed finis euentum.

VII.

Item, Nemo Papistarum, quantum ego sciam, dicit laicos quos vocant, communicando, sacrum DEO facere; Sed potius tentur illi laicos sacrum accipere. Qua igitur imprudentia audent Sacrificuli plus sibi arrogare & vsurpare de Cœna Dominica, quam Laici, quando vtrisque similiter Christus instituit, nec vni ordo plus quàm alteri?

Excitatio fidei & confirmatio conscientię

Gratiarum actio

est

Finis

Euentus seu consequens finem

Institutionis Cœnæ Dominicę.

Philipp. Melanth.

PE

PROTEST. RESPONSIO.
ΠΕΡΙ ΑΙΤΟΥΡΤΙΑΣ.

287

I.

Coena est exhibitio corporis: Ergo non est oblatio, quia nobis aliquid exhibetur. Oblatione enim nos exhibemus.

II.

Est testamentum, in quo nobis promittitur.

III.

Si est sacrificium, fides non iustificat.

IIII.

Vtrum oblatio sit in manducatione vel leuando.

Item debet esse *συνάξις*, quia Paulus dicit, Conuenientibus vobis, alij alios expectent.

Item. Non est discrimen inter Laicos communicantes & Sacerdotes. Igitur non sunt ordinandi Sacerdotes ad singulare communionem.

Sacerdotium est status singulariter institutus ad communionem, cum nullum sit discrimen. Ergo scandalum est, sacerdotem singulariter celebrare, cum is sit peculiaris cultus.

Item est confusio ministerij. Iste seipsum communicat, vt si seipsum baptizet. Nam pastor comunicat se, tanquam membrum Ecclesiae, & gerit duplicem personam, priuatam & publicam.

Lutherus etiam de hac disputatione à Philippo monitus, Sententiam suam aliquot responsis declarauit.

D. MARTINVS LVTHERVS
PHILIPPO MELANTH.

Alde adfligor, quòd hoc tempore vobiscum adesse in ista pulcerrima & sanctissima confessione Christi non possum. Staupitzius noster dicebat, *Wen Gott blenden wil/dem thus er zu vor die augen zu / Zu scharyff wirdt gern schartig.*

Ego

Ego sanè nihil moror istum prætextum, quòd Eucharistia seu gratitudinis causa liceat institui Missam. Fregit Ezechias septem æneum, nihil moratus, quòd in memoriam & laudem operis Domini seruatus fuisset. Magis spectauit pius Rex certum abusu, & occasionem malam, quàm dubium & incertum fructum laudis: Et nostri, cùm hætenus, pessimis exemplis, Missis suis abusi, neque adhuc pœniteant, frustra postulant eis permitti reuendendas: Quia fucus eorum est manifestus ac impœnitens, proinde & euident mendaciū: quamuis, vt prius scripsi, nihil recti quarant sed abominationis Tyrannidem affectant integram. Restituant primò fidei doctrinam & operum: post de ceremonijs viderimus Reddant primùm Ecclesiã & ministros cum legitimis suis officiis & traditiones suas sponte sedabunt, poterit *euangelis* aliter & ab periculo & scandalo haberi in Ecclesia.

GEORGIO SPALATINO.

Gratiam & pacem in Christo. Nihil minùs sentio, Spalatine, quàm priuatas Missas retineri debere, quocunque etiam nomine. Si boni sunt, qui gratiarum actionis causa dicent retinendas esse, tentantur cogitationibus carnalibus. Gratiarum actioni locus abusus est in missa publica, deinde, si quis volet, in omni opere, quocunque loco, vt non sit priuata Missa opus. Est enim periculum & scandalum, etiam si optimo corde seruaretur; sicut fuit Ephod Gedeon. Item què Christus instituit Missam publicam, & omnia verba pluralis numeri, ad Ecclesiam prolata & directa. Non satis est dicere, Bonam habeo intentionem: Oporteret dicere, habeo verbum, quia gratiarum actio & cultus Dei nouus, sine verbo non est agendus, vt sæpe docuimus. Oporteret enim esse certos de opere Deum exercendo. Eadem ratione dixeris: volo Monachatu. Quis de Monachatu permitterem? Sed quantos putas futuros Monachos & quamdiu? Non est potentia humanæ, Deum sic diligere vt Monachatu, aut Missa priuata solam querat gratiarum actionem. Hoc summæ gratiæ vix fuerit. Deinde Missa & Monachatus damnati sunt, propter abusum. Ideò non est eis venia danda, vt in nouo reuiuiscant: Semel malus semper præsumitur malus. *En*

ntergernt besser/denn am Galgen. Nec ullus pius ex animo potest priuatam Milliam probare, quantocunq; nomine celebretur. Ex Eremo, Anno 1530.

Meminerunt etiam harum angustioris Delectus actionum sequentes literæ, & Lutheri ad Electorem Saxoniae, & Collegas responsiones: quas ordine atteximus.

PHILIPPVS MELANTHON D. MARTINO LVTHERO.

Mitto tibi Quaestiones quasdam, de quibus rixamur cum aduersarijs. Huiusmodi argumenta captant, non quæ doctrinam pietatis contineant, sed quæ plurimum valeant ad concitandam inuidiam: & nostra moderatio in talibus locis auget insolentium hominum ferociam. Non potest dici, quos agant triumphos hic. Si meo nomine, non Principis, versarer in his negocijs, nullo modo ferrem hanc superbiam. Nunc me omnia dissimulare cogunt Principum pericula, Reipublicæ discrimina, voluntates nostrorum mirabiliter aut imbecilles, aut parum in loco fortes. Nihil tamen, ut spero, faciemus contra Euangelium. Pontanus profecto declarat, se esse virum fortem & bonum. Bucerus scribit tibi *περί της ενς κυριαχου*, & vult accedere ad nostram sententiam. Sentit adesse corpus Christi in pane. Hæc summa est. Scripsi ei propositiones, sed certo consilio misit suas propositiones. Plura non potui scribere, Mox responde. Vale. postridie Bartholomæi, 25. Augusti.

MARTINVS LVTHERVS PHILIPPO MELANTH.

Mtinam vos breui elapsos videam, si dimissos expectare non licet; satis superque fecistis. Iam hoc reliquum est tempus faciendi DOMINO, & ipse faciet. Tantum vir esto, & spera in eo. Ego simul & indignor & consolor, quod Eccius & aduersarij hoc futili cauillo causam fatigant,

tigant, scilicet, si vtraque species Sacramenti necessario à nobis
feratur, damnari à nobis totam Ecclesiā, ipsumq; Cæsarem. Mif
hoc tantum habent ultimū, vt Cæsari præsentī cantillent. Obsec
sinamus cum fiducia illos abuti Cæsare, huiusmodi nugis, quib
serio illum prouocant, qui iam in cœlo tetendit suum arcum, &
per eum parauit vasa mortis. Tu vide, vt memineris, te esse vnum
lorum, quem vocant Loth in Sodomis, quorum animas cruciat
isti nefandis operibus die & nocte. Verum sequitur: Nouit De
pios eripere ex tentationibus.

Christum confessi estis, pacem obtulistis, Cæsari obediunt
iniurias tolerastis, blasphemijs saturati estis, nec malum pro ma
reddidistis. Summa, opus sanctum DEI, vt sanctos decet, dignè
stastis. Latamini etiam aliquando in DOMINO, & exultate iu
Satis diu tristati estis in mundo. Respicite & leuate capita vestra.
go canonizo vos, vt fidelia membra Christi: & quid amplius qua
tis gloria? An parum est Christo præstitisse fidele ministerium, &
gnum illo membrum gessisse? Absit à vobis, vt tam exigua vobis g
ria Christi esse videatur.

Cupio vos reduces expectare, & sudorem vestrum post ho
balneum abstergere.

Ego opto ac oro, vt forti & bono animo sitis, nec specie &
cie ista rerum præsentium turbemini, qui scitis, quā plene sin
hæc omnia in eius manu, qui vno momento cœlum obducere
serenare non tantum potest, sed etiam solet, atque adeo delecta
tur etiam: in cuius sinum ego vos commendo peccator peccato
res, sed tamen cōfessores, & non defensores suorum peccatorum.
Aetas mihi esse videtur, quod tuis proximis literis finitum collo
quiū scripsisti: adeo suspendij istius, (quo expecto Cæsaris ultimū
vel plaudite vel plorate) mora distrahor. Ego prophetizo mihi va
ria, tandem huc deferor cogitabundus, esse aliquot, qui vices suas
interponunt, si fortè pacem obtinere possint. Has cogitationes co
quitur oratio mea, & gemitus cordis: quod corni nisi exaudiat, mi
rum nisi caput Episcoporum magno fato, eoq; non bono regitur.
Ego incipio languere desiderio vestri reditus. Vtinam redeatis mi
ledicti à Papa & Cæsare etiam Deo ipsorum, qui dicit: Domini est in
lus, & super populum tuum benedictio tua. Sophistarum & Papist
rum insidias & nequitias vindicabit Dominus. Bucero nihil reipon
deo. Nosti, ὅτι ἐγὼ μισῶ τὰς κυβείας καὶ τὰς παγουργίας αὐτῶν, οὐκ ἐπι
σκαί μοι οὗτοι.

Priusquam verò hæ Lutheri literæ Augustam allatæ sunt: Philippus statim post priores datas, ea, quæ cum aduersarijs interea incidissent, significauit.

PHILIPPVS MELANTHON D. MARTINO LVTHERO.

Eum iudicium de postulatis aduersariorum nondum accepimus, cum quidem maximè inter sit, nos id habere. Adhuc tota res posita est in his negocijs: Volunt ut fateamur, neque sumentes, neque porrigentes alteram speciem Sacramenti, peccare. Nos excusauimus sumentes; de porrigentibus heret res. Synodus Basiliensis hac conditione concessit Bohemis integrum Sacramentum, si faterentur, rectè posse vnam sumi, ac dari. Hanc confessionem & à nobis cupiunt extorquere. Eccius inquit, se idèò laborare, quia non possit vulgus retineri in officio, nisi & nos liberemus vulgi conscientias de Sacramento. Tuam igitur sententiam audire cupimus.

Causam applicationis missarum suspendunt ad Synodum: qua in res significant, se non imponere nobis hoc onus, ut impiâ de Missa opinionem recipiamus, & tamen Canonem recipere nos iubent, sed cum commoda & pia interpretatione. Video nobis insidias strui, & quid mihi in priuata cōfessione faciendum esset, facile iudicare possem. Sed hæc res est communis omnium; ideo aliorum sententias non reprehendendas esse censeo.

Valde reprehendimur à nostris, quòd Iurisdictionē Episcopis reddimus. Nam vulgus assuefactum libertati & semel excusso iugo Episcoporum, agrè patitur sibi rursus imponi illa vetera onera, & maximè oderunt illam dominationem ciuitates Imperij. De doctrina religionis nihil laborant, tantum de regno & libertate sunt solliciti. Mitto tibi exemplum nouissimè postulatorum, ut facilius respondere possis. Vale. Postridie Augustini, 26. Augusti.

Ad has Quæstiones, de altera specie, de Missis priuatis, de Canone, &c. in proximis Philippi literis expositas, respondet D. Lutherus sequenti epistola.

IUDICIUM LVTHERI DE
MEDIIS CONCORDIAE, PO-
STREMO A PONTIFICIIS
propositis.

IOHANNI DVCI SAXONIAE ELE-
CTORI MARTINVS LV-
THERVS.

Gratiam & pacem in Christo.

Llustrissime Princeps Elector, Domine clementissime, Cels. V. literas vnà cum duobus exemplaribus Formularum concordiae, ab vtriusq; partis Delectis exhibitarum accepi. Cumque de his C. V. iudicium meum flagitet, subiectissimè illud his meis literis indicabo. Primum (sicut nostra quoque pars iudicauit) quædam alterius partis propositæ conditiones & media, prorsus intolerabilia sunt, ut talia in medium proferri valdè mirer.

De nostræ autem partis Articulis, hæc mea sententia est. Quod Aduersarij à nobis petunt, ut doceamus, vnā quoque speciem Sacramenti rectè exhiberi, nec præceptū, sed indifferens & adiaphorū esse, vtraq; vel vna specie vti: Nouit V. C. ex principalibus nostris Articulis vnū esse, quod nihil in Ecclesia sit faciendū aut docendum nisi in verbo DEI certissima habeat fundamenta, ne, sicut Paulus inquit, in incertum curramus, & pugnantes aërem feriamus. Nam hoc opus, hic labor est, etiam cum certum verbum Dei sequimur, ut in recta via firmi maneamus. Constat autem vnā speciem Sacramenti, puram traditionem humanam esse, & verbo DEI prorsus non confirmari, sed contrarium, vtramque videlicet speciem, perspicuis & clavis DEI verbis confirmatam esse. Ideo neque probare neque docere possumus, vnā speciem rectam esse. Christus enim Matthæi 15, inquit: Frustra me colunt mandatis hominum.

Præterea & hoc probari nequit, quod Christi verbum & mandatum indifferens reddere volunt, cum adeo seuerè & seriò præcepit, Hoc facite in mei commemorationem.

Nec ipsi sanè indifferens esse credunt, Nam multos, quod vult.

utraque specie vſi eſſent, combuſſerunt, eiecerunt, perſecuti ſunt, & hanc doctrinam, vt magnam hæreſin, damnarunt. Quare non tantum Dei & noſtra, ſed etiam ipſorum cauſa, concedere nobis non licet, vt indifferens eſſe doceatur. Ita enim ipſos cogeremur velut homicidas & nefarios nebulones traducere, quod rem indifferentem tanquam hæreſin cōdemnaſſent & perſecuti eſſent. Quia igitur ipſi indifferens eſſe non credunt, multo minus nos ita docere poſſumus, niſi ipſi reuocent, & omnes eos, quos propterea perſecuti ſunt, reſtituant. Et pulcrum eſt, quod conqueruntur, ſe non poſſe cohibere populum, niſi nos doceamus, ipſos quoq; rectè docere. Hanc ſapientem rationem libenter audio: perinde quaſi Deus ſuum verbum ideo docere debeat, vt ipſi populum cohibere, & Tyranni manere poſſint.

De priuatis Miſſis idem reſpondendum eſt, Nam & hæ ab hominibus tantum excogitata, & ſine vſlo Dei verbo exorta ſunt: vt iam de horrendis illorum abuſibus taceam.

Quod autem dicunt ſe non coacturos, vt nos eam inſtituamus, ſed petere tantum vt eam non prohibeamus: Nos ipſis nihil prohibemus. Vt autem approbemus, id facere non poſſumus: Vbi enim vnica tantum traditio humana admittitur, ibi cæteræ quoque ſunt admittendæ. Quare hæc via proxima eſt, vt, ſi priuatis Miſſis locum damus, mox vniuerſum Euangelium amittamus, & mera hominum opera recipiamus. Non enim cauſa eſt, cur vna, & non omnes hominum traditiones recipi debeant. Et qui omnes prohibuit & condemnauit, is quoque vnā prohibuit & condemnauit.

Quod prætendunt, Principis officium non eò extendi, vt hoc prohibeat, nos ſanè ſcimus Principis & Concionatoris officium non eſſe idem: ſed quæritur iam, an Princeps, vt Chriſtianus, in hoc conſentire velit: neque quæſtio eſt, an hîc, vt Princeps, agat. Aliud eſt, an Princeps prædicare debeat, an in prædicationem conſentire velit. Non Princeps, ſed ſacra Scriptura Miſſam priuatam prohibere debet. An igitur Princeps aliquis Scripturæ aſſentiri vel non aſſentiri velit, id penes ipſum eſt. Nemo in terris eum, vt id faciat, cogit.

DE CANONE, An ferendus ſit cum mediocri gloſſa. Certè ſi hæc cauſa ex bona interpretatione penderet, iam pridem Turcicam fidem gloſſare, & omnes infideles ad Chriſtianam fidem addu-

adducere voluiffem. Satis conftat, quomodo Miffas vendiderint Sacrificium & opus. Id iam volunt glossare. Sed in fuma, hominum inuenta funt in diuinis rebus intolerabilia, periculofa pręea & fcandalofa. Et quia rem ipfam defendere non definunt, nec nobifcum de Miffa ftatuunt, quod non fit Sacrificium: quid opus eft, fcandalofum verbum retinere, cum nec neceffarium fit & pręterea periculofum? Iam verò periculū fine neceffitate fubeundum non erat. Illud enim prohibitum eft, & dicitur Tentatio DEI. S. AUGUSTINUS inquit, Teneat fententiam & corrigat linguam. Et loquitur de voce Fatum. Qui fatum, inquit, de decreto DEI intelligitur rectē intelligit: Nec tamen verbum illud vult ferre, & dicit, corrigit linguam. An nos igitur dubia & obfcura verba in fuper excogitare & inftituere volumus, cum tamen euidentia & clara diffcultertinere poffimus?

Pręterea excufari nulla ratione poteft, vt vox Sacrificium in Canone relinquatur. Nam Canon adeo clarē Miffam, verum sacrificium eſſe pronunciat, vt nemo hominum aliter interpretari non intelligere poffit, quā quod Miffa fit sacrificium.

Inter alia enim petitur in Canone, vt DEVS per manum Angelī fui, hanc hoſtiam Sacramenti furfum ante diuinum ipſius altare perferri ſinat. Quod certē de commemoratione paſſionis Chriſti exponi nequit: Illa enim per prædicationem fieri debebat. Pręterea Canon orat, vt DEVS sacrificium illud ſibi placere ſinat & acceptum habere velit, cum tamen dilecti fui Filij corpus & ſanguis fit: perinde ac ſi homo pro Chriſto apud DEVM intercedere deberet. Quod blaſphemum & foedum eſt. Nec Canon vllō modo ferre poteſt.

Postremò omnia quę in poteſtate noſtra ſunt, patiemur & cedemus. Quod autem in poteſtate noſtra non eſt, rogamus ne id nobis flagitent. Quod verò DEI verbum non eſt, id vt recipiamus in poteſtate noſtra non eſt. Et quod ſine verbo DEI inſtitutum non eſt, vt ſit cultus DEI: id quoque vt recipiamus, in poteſtate noſtra non eſt. Quare ieiunia & feſta, quę proponuntur, aliter recipere non poſſumus, quā ſi à Politico Magiſtratu, vt Politica ordinatio, conſtituantur. Omnia enim mundana ſunt, quę ceremoniarum nomine ornantur, vt veſtes, ritus, ieiunia, feſta, &c. Quę omnia DEVS rationi ſubiecit, ac vt liberè de ijs diſponat, præcepit Gen. 2. Terrena enim ſunt & mundana, per hoc verbum, Dominamini terra, rationi ſub-

ni subiecta. Cum igitur civilis Magistratus, summum rationis humane officium sit: de his rebus terrenis constituere & præcipere libere potest.

Hæc subiectissimè ad has quæstiones festinans respondere volui. C. V. gratiæ diuinæ commendo. Amen. Die Veneris post Bartholomæi, 29. Augusti. Anno 1530.

PHILIPPO MELANTHONI MARTINVS LVTHERVS.

Ratiam & pacem, mi Philippe. Respondi ad istas quæstiones nudiustertius: & quid est quòd audent postulare tam manifestè absurda & impia, cum nec ipsi antea ita docuerint, & ideo nunc hoc fingant, ne præterita sacrilegia eorum videamus? Sed hoc prætextu eadè suscitant & stabiliunt. Vos nil, mea sententia, rectius feceritis, quam si liberemini ab istis crassis insidijs, dicendo, velle vos DEO, quæ Dei sunt, & Cæsari, quæ Cæsaris sunt, reddere. Si igitur ostendere poterint, ea esse Dei & Cæsaris, admittite. Si non ostenderint, dicite: Extra Deum & Cæsarem, non esse cui obediat, nisi solum Diabolum, cui obedire ne ipsi quidem iubebunt: Quid opus est sic causam distrahi ac dispergi in quæstiones? Solvant illi quod proponunt, id est, ostendant esse Deum vel Cæsarem. Quare ista infusa calliditate patimini eos in vos ludere, an hoc vel illud velitis? Dicant ipsi, an sit verbum Dei, & statim obtinebunt: quia vos velitis verbo Dei obedire. Sed hæc melius vos cogitatis. Nam ego in tam crassis insidijs fortè nimis securus sum, sciens vos nihil posse ibi committere, nisi fortè peccatum in nostros, ut perfidi & inconstantes arguamur: sed hæc postea causæ constantia & veritate faciliè corriguntur. Quamquam, nolim hoc contingere, tamen sic loquor, si quædam contingerent, non esse desperandum. Nam si vim euaserimus, pace obtenta, dolos, mendacia ac lapsus nostros faciliè emendabimus, quando regnât super nos misericordia eius. Viriliter agite & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in DOMINO: Speratis verò, qui causam eius agitis, quod sine spe quâ possit fieri? Saluta omnes vestros, & tu cum eis vale. Ex Eremito, die Augustini, Anno 1530.

D. MARTINVS LVTHERVS GEORGIO SPALATINO.

Cripiſi antea de articulis iſtis, mi Spalatino, & vt dixi, Diabolus ſi non poteſt leo eſſe, vult eſſe Draco. Iam in inſidijs verſari cauſam noſtram ipſi videtis. Quare non eſt vt de his multa ſcribam: quis enim intellectas inſidias non facile caueat? Ipſi quæruunt vt dominantur fidei, & conſcientijs, & arte iſta vos auocare volunt à verbo, quod ſatis vobis deo. Verùm nihil metuo, quia, ſi inſidijs pergent, impingent ipſi in noſtras inſidias. Nam vbi hoc vnum tenueritis, vos nihil contra Euangelium conceſſuros eſſe, aut conceſſiſſe, quid tum ſunt illorum inſidiæ? Næ ego tunc pulchrè eos tractauero, declarans Rhetoricam meam, quòd ſint auſi contra Euangelium à vobis poſtulare quædam iſti tanti fidei & Euangelij propugnatores. Et eſto, aliquid manifeſtè (quod non facietis, CHRISTO fauente) contra Euangelium conceſſeritis, & ita in ſacculum aliquem aquilam iſtam concluderitis. Veniet, ne dubita, veniet Lutherus, hanc aquilam liberaturus manifeſtè: ita viuunt CHRISTVS, hoc verum erit. Quare nolite timere, victores iam violentiæ, ab iſtis bullis inſidiarum: Vt ut res ceciderit, fortes eſtote & viriliter agite. *Es hat nicht not/ wenn ſie mit den blinden griffen umbgehen.* Porro in iſto articulo, in quo petitur, vt Legato & Papa poſtulemus nobis concedi, quæ nobis permittere velint, obſecro te, vt Amsdorfficè reſpondeas in aliquem angulum. *Daß vns der Papſt vnd. Legat im ſra wolte leſſen.* Vale, mi Spalatino, & parce leuitati huic, quam mihi extorquet indignatio peſſimorum hominum.

Oſt publicas iſtas, de pace & concordia inter Evangelicos & Pontificios ſtatus reſtituenda, tractationes, per Delectos Principes & Theologos, per miſſu Cæſ. M. & Senatus Imperij ſuſceptas priuatim quidam magnæ autoritatis homines, C. M. & Principum Conſiliarij de communi pace & tranquillitate ſollicitè laborantes, & vtri-

& vtriq; parti bene cupientes: Georgius Truxes à VValburg: Cancellarius Episcopi Leodiensis: Consiliarius quidam Episcopi Augustani, Christophori Stadionis, & alij, seorsim media concordiae proposuerunt, ad quæ nostri etiam singulæ cum modestiæ & voluntatis cupidissimæ pacis & concordiae significatione responderunt.

Circumferuntur etiam literæ & conditiones pacis ad Cardinalem Campegium, ad Oratorem Venetum Nicolaum Teupulum, ad Episcopum Augustanum, & alios, partim scriptæ, partim typis excusæ: Perinde ac si à Theologis quibusdam Protestantium, Philippo imprimis, eo tempore emanassent. Cum autem dubia & incerta scripta sint; quorum aliqua à se profecta esse, Philippus ipse constanter postea negavit: bono & benè deliberato consilio, & alijs etiam iustis & gravissimis de causis, omittenda esse in hoc libro duxi.

Vnicam tantum Senatus Noribergensis censuram, de pacificatione & Articulis concordiae suprâ commemoratis, graviter & nervosè scriptam, adiungemus.

IVDICIVM ET CENSURA SENATVS ET THEOLOGORVM NORIBERGENSIVM, DE MEDIIS CONCORDIÆ inter Ordines Evangelicos & Pontificios Augustæ propositis.

Senatus Noribergensis, scriptum de Medijs concordie, Christianorum statuum nomine, Delectis à parte Pontificia Augustæ nuper oblatum, quantum in hac temporis angustia fieri potuit, diligenter legit & expendit; idque Theologis suis deliberandum exhibuit: & triplices articulos in eo contineri animaduertit.

Primi sunt, de quibus inter Delectos conuenit, & qui nō ad modum controuersi hactenus fuerunt. Hos suo loco iam relinquimus.

Secundò sunt Articuli, qui hactenus controuersi fuerunt, & ad consensum nondum reducti sunt. In his bonum, piū & æquum est, illa constanter retineri, quæ in publicis concionibus nostri docuerunt, & in exhibita Confessione velut recta & diuina professæ sunt.

Tertiò sunt articuli, qui partim in dubium, partim in cōtrouersiam vocantur,

Quantum igitur ad hos cōtrouersos, vel, vt nuperrimè oblecta designatio eos nominat, adhuc dubios articulos attinet, videtur Senatui eiusq; Theologis, & sine dubio alijs etiam pijs & rectè iudicantibus, multa in illo scripto concessa, approbata, & Pontifici tradita esse, quæ vel conscientiam lædant, nec sacræ Scripturæ testimonio defendi possint, vel ijs, qui hactenus Christum eiusq; Euangelium confessi sunt, magno detrimento & scandalo sint futura.

Ac vt articulorum illorum & grauaminum partem summè tim indicemus: Primùm pijs Magistratibus non parum incommodi adferet, sese prorsus obstringere & asseriri, vt omnes monachi & monachas, eorumque monasteria, in pristino statu, & veteribus suis ceremonijs, sicut hactenus eas vsurparunt, quietè & tranquillè degere sinant. Inde enim multis in locis secuturum esset, vt conuentus illi monastici, cætera sua patrocinia, conciones, Missæ, prias, fraternitates, ritus funebres, & eius generis permulta liberè rursus instituerent, simplicium animos ad se allicerent & seducerent, & dissimilitudine illa ceremoniarum tantam confusionem inducerent, ex qua apud vulgus, præsertim in magnis communionebus, nihil certius, quàm maxima seditio expectanda esset, vt reliqua inde oritura incommoda silentiò prætermittantur.

Secundò, bonum non est, nec exiguo errori & dissensionem præbebit, quòd Pontificijs, ipsorum vsitata doctrina, in loco de poenitentia, quasi tres illius partes sint, conceditur & confirmatur. Dubium enim non est, confessionem à Pontificijs, de articulo illa, ipsis vsitata, confessione, & satisfactionem de meritis nostrorum operum pro peccatis satisfacientium intelligi. Iam conuenit, ut unusquisq; si illis confessio & satisfactio, tanquam necessarii partes

partes poenitentiae, cōcedantur, quantū hoc ipso obtinuerint: & an verbo Domini & Scriptura salua, hoc illis cōcedi possit. Ac licet noua aliqua glossa, interpretatione, seu expositione, ab ea, quam Pontificij retinent, diuersa, negotiū ornaretur: à rudi tamē vulgo nunquā susciperetur, cū res plus satis clara & perspicua sit omnibus.

Terriò, Si Sacramentum nemini, nisi præcedente oris cōfessione exhibendum esset, multis scrupulis & erroribus occasio præberetur, & periculosum esset cōmunionem adeo simpliciter & præcisè ad confessionē alligari, & homines ad hanc adstringi. Hoc quid aliud esset, quā cōscientias iterū ad auricularem cōfessionem cogere, ad quā tamē nemo hominum vi & necessitate cogi debet, & hoc modo Pontificiam conscientiarum carnificinam restituere, & homines eò compellere, vt eo ipso die communionis, & ita ad placitum Pastorum, certo tempore confiteri cogantur.

Quartò, Articulus de ieiunio, vsu carnis licito aut prohibito, partim ridiculè, partim incommodè positus est. Hac enim ratio ne, homines rursus ad obseruantiam ieiunij quadragesimalis & aliorum dierum coactam, non liberā, astringerentur: & libertas Christiana sub specie cōcordiae & pacis conseruandæ, tolleretur: cū tamē libertatis Christianæ non minorē, quàm alterius cuiusvis articuli fidei, vt Paulus præcipit, rationem habere debeamus: præsertim vbi libertatis illius intermissio, tanquam necessaria constituta seruanda, proponitur, sicut Papistæ nulla alia ratione cam indicant & expetunt.

Quintò, Certissimum est, nullum ex Scripturis testimonium proferri posse, quod confirmet, aut ex quo colligi possit, Sanctos mortuos, vel angelos in cœlis, Deum pro nobis orare. Neq; alius est mediator, deprecator, aut summus sacerdos, coram Deo (sicut omnes Scripturæ indicant) quàm vnicus CHRISTVS. Quid ergo prodest, quem fructum affert, Pontificijs articulum istum, quem Scripturæ autoritate hætenus obtinere tentarunt, cuius tamen ne quidem mentionem Scriptura facit, concedere & confirmare? Qui abusus etiam paulatim ex hoc articulo sequuturi essent, quilibet prudens faciliè intelligit.

Sextò, Iurisdictio Eccl. Episcopis hoc scripto multò amplior permessa atq; cōcessa est, quàm vnquam hætenus optare ausi sunt, imò amplior, quàm vnquā eā habuerunt. Ac si vnicus hic articulus valere & consistere deberet, nulla subtilior & compendiosior via breui

breui temporis spacio Euangelium funditus delendi posset extirp-
gitari. Nam si ordinarijs liberum, vt antè, in Sacerdotes imperium
concederetur, si Ordinarij ratione potestatis Episcopalis, sacerdotem
delinquentem punire nemine impediante possent, si Ecclesie
Pastores & concionatores ordinarijs præsentari deberent: sicut
articulus prolixè & generaliter, nulla constituta autoritatis illius
Episcopalis determinatione, proponit: quid aliud inde sequeretur,
aut quid esset aliud expectandum, quàm vt Antistites illi, non
lum veræ & sinceræ religioni deditum Pastorem, ipsis præsentari
vnquam admitterent, aut si quem admitterent, quotidie, iam hoc
iam illud à se confictum crimen in eum conferrent, cuius prætextu
eum citarent, in via interficerent, vel aliàs tali tractarent modo
vlli tutus esset relictus locus. Quis autem Pastorū, cum certo
suar periculo conduci se pateretur, & si à Magistratu defendi co-
tra Episcopum non posset, concionari, & nil nisi mortem & crucem
um expectare vellet? Qua ratione Magistratus etiam coram Deo
in propria conscientia & erga subditos se tueri & excusare po-
sent?

Quòd si Concionatores eo modo afflicti, elisi & eiectione
quamdiu Euangelium & religio Christiana stabilis permanere po-
set? Quare ratione Pontificij, Christianis ordinibus subtiliores in-
dicias struere possent, quàm si omnes articulos, de quibus nondum
conuenit, ad futurum Concilium differrent: & vnicum hunc
Iurisdictione Episcoporum articulum reciperent? Eo enim modo
hanc nacti essent viam, & compendium hoc adepti, quo Euange-
lium, eiusque præcones atque Pastores facillè opprimerent. Quod
sanè coram Cæsarea Maiestate, coram Imperio & coniunctis illis
bus nulla iusta, probabili aut commoda ratione defendi po-
set.

Ac summatim dicendo, huius generis grauamina, diffi-
cultates & incommoda secutura ex pluribus articulis, & pluribus
cis, in scripto suprà nominato & oblato, excerpì possent: Qui
ciperentur, multas saucias & anxias redderent conscientias, magis
pars abusu Pontificiorum confirmaretur: Euangelium con-
melia afficeretur, status Evangelici pro Apostatis, qui doctrinam
suam reuocassent, passim traducerentur, sacræ Scripturæ mul-
in rebus contraria agerentur, denique vnum incommodum
lio sequeretur.

Etsi autem pacis & tranquillitatis politicæ causa multa concedenda, ferenda, & admittenda sunt: tamen per eam, tranquillitas & pax conscientiæ & cordis non turbanda est. Non enim bona, sed perniciofa pax est, quæ cum animarum & conscientiarum damno, & cum ignominia nominis diuini quæritur & conseruatur. Neq; enim, vt Paulus inquit, faciendæ sunt mala, vt eueniant bona.

Ac etiamsi omnia ad formidabilem tumultum & bellum spectarent: non tamen propterea aliquid contra Deum, cuiusque verbum & nostram conscientiam agere: Sed rectè & piè procedere, & curam pacis aut belli futuri Deo committere debemus. Alioquin Euangelium, pacis corporalis & euitandæ crucis causa abijcere & parui pendere videremur.

Quòd si articuli isti ita reciperentur, & Lutherus, aliorumq; Principum Concionatores (quod futurum esse apparet) publicis concionibus, lectionibus & scriptis sese illis opponerent: sicut piter verbi minister, ratione conscientiæ, non semper hoc ipsum intermittere posset: cogitare singuli possunt, quantum concordiam & pacis (quam his concessionibus se obtinere, & tueri posse quidam imaginantur) inde sequiturum sit. Multis sanè admirationem non exiguum parit, quòd præcipui ex Euangelicis statibus erga seueras & graues C. M. & Imperij ordinum sollicitationes, tantam pietatem, constantiam & magnanimitatem declararunt: Nunc vero in amica tractatione, cum nihil periculi est, nulla urgente necessitate, labascunt, & tam multa aduersarijs concedunt.

Quamuis autem scriptum illud tam ambigüe compositum sit, vt multi articuli, iam in hanc, iam in illam sententiam etiam à nostris pertrahi queant: tamen apud aduersarios & maximam hominum partem, in illo sensu non acciperentur: præsertim cum Evangelici status ipsi, nullam simplicem & veram sententiam, Euangelio congruentem, inde elicere possint.

Præterea non laudabile est in tanti momenti causis, quæ gloriam Dei, diuinas ordinationes atque institutiones, & salutem omnium hominum concernunt, adeo ambigüe & obscure agi: Sed in eo potissimum elaborandum erat, ne ambiguitas, nouis disputatio-

rationibus & dissensionibus occasionem præbeat. Siue igitur unum aut plura, expropositis medijs, recepta aut reiecta fuerint, tamen omnium prudentum iudicio, hæ concessiones, Evangelicis statibus, apud amicos & inimicos non parum ignominie, suspitionum & scandalorum parient, & speciosam Pontificijs occasione omnes suos inde abusus confirmandi, & magnificè de victoria triumphandi præbent: sicut iam Cochläus in hanc urbem per litteras scripsit, & de multis ac magnis nostrorum concessionibus gloriatus.

Qua ratione autem huic tristi vulnere remedium adhibeatur, & quid deinceps agi debeat, cum scriptum illud ad multorum numerum peruenierit, & exhibitum sit, valde dubium est. Veruntamen pro causæ conditione, hæc via procedendi rectissima visa est: vnde natus nostri legati, clementissimis nostris Principibus, Electoribus Saxonie & Marchioni Georgio indicent, se scripti exhibiti, per litteras redarios, suis dominis & amicis copiam fecisse: quibus responsi sit: non Senatum solummodo, verum etiam Theologos suos, quibus cum scriptum illud communicassent, eorumque sententiam exquisiuisent, in nonnullis illius articulis & medijs propositis multa desiderare. Quod si articuli illi, antequam Delectis aduersariis oblati sunt, ad Senatum missi fuissent, se ipsorum Celsitudinibus, ea, quæ desiderarent, & quibus grauarentur, reuerenter significaturos fuisse. Præterea Senatus, ea, quæ utrinque à Delectis disputata, exhibita & comprobata sunt, neutri parti præiudicium ullum adferre, nec quenquam obligare iudicat, ita ut sine vtriusque partis præcedente expresso consensu, ea, pro firmis, certis & tractatis haberi nequeant. Nam absque hoc si esset, Evangelicis statibus hanc transactionem multipliciter incommodam, grauem, & intolerabilem, & apud aduersarios etiam scandalosam fore, Senatus censet.

Cum autem hæc grauissima & difficilima, & talis causa sit: qua non solum Evangelicorum statuum, sed multorum etiam hominum aliorum felicitas & salus pendeat: ideoque necesse sit ea maxima diligentia considerari & expendi, ne quid suscipiatur, approbetur aut admittatur, quo conscientie & animi piorum offendi, veteres abusus confirmari, & dissensiones ac rixæ augeri possint: quàm Christiana pax & concordia restitui possit: Reuerenter Illustriss. Electore, & Principibus Senatus petit, ut totum hoc negotium

gotium, & quæ inter Delectos hæcenus vtrunque acta sunt, ad D. Martinum Lutherum, per quem omnipotens Deus hisce temporibus, Evangelij doctrinam primùm instauravit, clementer mittere, & causam totam, peritissimi illius Theologi, cuius etiam maxime interest, iudicio & censuræ expendendam subijcere dignentur: vt à parte statuum Evangelicorum, rectiore & tutiore via incedatur, nec quidquam comprobetur, vel admittatur, quod verbo Dei aduersetur. Quod ipsorum Celsitudines, pro sua pietate alioquin sponte sine dubio facturæ essent.

Nam si clàm & inscio Luthero, in hac causa, aliquid concluderetur & reciperetur, quod Scripturæ sacræ fundamento non niteretur, vel alioquin dubium & ambiguum esset, verendum sanè esset, Lutherum non silentio illa præteriturum, sed publicis con- cionibus & scriptis impugnaturum esse. Hinc quantæ distractiones, cōtrouersiæ & turbæ essent orituræ, Legatos, Electori & Principibus cogitandum relinquere.

Cùm autem Senatus Noribergensis, eorumque amici, nec non reliqui status Evangelici, ad Illustriss. Electorem & Principes, tanquam ad primos & summos status præcipuè respexerint: certò sibi persuadet Senatus, ipsorum Celsitudines, hanc suam petitionem non inclementer, vtpote ex pio & necessario retinendæ bonæ cōscientiæ studio profectam, accepturas esse: Et in postremo actu huius causæ, non minùs, quàm in principio, & hucusq; , pietatem & constantiam suam declaraturos esse, vt Aduersarij nostri, omnes Evangelicos adhuc concordēs & constantes manere intelligant. Idq; omni studio Senatus promereri conabitur.

Et si autem durum videbitur, propositas condiciones concordiae, iam aduersæ parti exhibitas, & quæ pro ratis haberi possint, tractare, tamen magnitudo huius causæ, & conscientiarum onera magis consideranda, neque cum verbo Dei ludendum est.

Ideoq; Senatui & cæteris in hac causa coniunctis minimè consulendum est, vt tales condiciones in præsentia accipiant. Verum si aduersa pars, propter exhibitam articulorum designationē consensum vrgeret, & illud ipsum sibi, Evangelicorum statuū nōmine, concessum & approbatum iudicare vellet: Pontificiorum propositum hac ratione eludendum erit, quòd illa Delectorum ab vtraque

utraque parte tractatio amica, sine ullius partis præiudicio vel obligatione suscepta sit, neque in potestate Delectorum positum esse, (sicut aduersarij ipsi semper protestati essent) absque Cæs. M. A. omnium Imperij ordinum vtriusque partis, tanquam principalium consensu, talia acceptare: Nec conditiones illas & media, alia intentione proposita esse, quàm, si de reliquis articulis omnibus adhuc controuersis, antea conuenerit, & integer ac plenus consensus præcefferit, qui exhibitæ Christianorum statuum confessioni conformis, & ab aduersarijs concessus & approbatus fuerit. Ab hoc, nouissimè oblatum scriptum, sine ullius præiudicio & obligatione propositum, & nulla ratione pro comprobato recipiendum esse.

Præcipuè autem in illis tractationibus de pace, Augustæ institutis, Noricos multa desiderasse, non solum ex ceteris furæ iam recitata, verum ex sequentibus etiam Philippi ad Lutherum & Camerarium Epistolis apparet. Quas sanè hoc loco nequaquam infererem, nisi in Tomis Epistolarum Philippi, Lipsiæ à Camerario, & Vuitebergæ & alibi editis, aliquid illarum, publicè iam, à multis annis extarent.

PHILIPPVS MELANTHON IOACHIMO CAMERARIO.

On possum in aula impetrare, vt certus hinc ad Lutherum tabellarius mittatur. Ideò iam alterum ad te faciculum mitto, neque tamen ille responderet. Id etiam facto aliquo accidit opinor, vt effugiant è manibus.

αφορμὰ Ἰωσὶφίνης.

Mihi non perinde cupidi videntur pacis nonnulli, vt optineat viros bonos & amantes religionis. Quidam legati mirificè mihi succensent, quòd videor restituere Episcoporum regnum. Scranus neutiquam amanter de ea re exposulauit mecum, non quadam & inusitata vsus verborum acerbitate. sic est, vt scribit Theod. cydides.

cydides, τὰ εὐ μέσῳ ἀμφοτέρωθεν κτείνοντι. Vtinam id mihi accidisset iam olim, ne nunc videre hæc vitia partium cogerer. Non enim libet superesse Reipublicæ. Nihil hîc adhuc decretum est, sed res extracta est ἐμῶν πραγμάτων. Nunc, vt video, sinenda res est, vt κατὰ πόλιν feratur. Vale feliciter. 3. Calend. Sept.

EIDEM.

Vôd de meis actionibus atq; consilijs tantoperè sollicitus es, facis officium & viri optimi, & hominis amicissimi. Ego autem spero fore, vt mores me tibi mei, quos habes satis notos, purgent. Quicquid egimus, egimus communicato consilio cum his, qui simul adhibiti sunt ad hæc negotia. Sicubi priuatim collocutus sum cum priuatis, id ad alios nihil pertinet. Et ab eo tempore, ex quo abes, tantum otij non fuit nobis, vt priuatim cum villo possem vlla de re commentari: Nulli autem tunc erant hac de re sermones: nunc nati sunt, postquâ patefactum est, quid nos concedamus Episcopis. Hoc malè habet scilicet quosdam immoderatiores, reddi Iurisdictionem, restitui πολιτεία Ecclesiasticâ, hoc interpretantur restitutionem dominationis Pontificiæ. Neq; ignoro, cur tantum abhorreant ab hoc consilio. Ægrè patiuntur ciuitates, reduci in vrbes illam Episcoporum dominationem. Et sapiunt: sed quo ore eripiemus eis, si nobis permiserint doctrinam? Quid? quòd omnia, quæ largiti sumus, habent eiusmodi exceptiones, vt hoc metuum, ne Episcopi existiment offerri ῥήματα ἀντὶ λαφύτων. Sed quid potuimus aliud? Quanquam, vt ego, quod sentio, dicam: Vtinam, vtinam possim, non quidem dominationem confirmare, sed administrationem restituere Episcoporum. Video enim, qualem simus habituri Ecclesiam, dissoluta πολιτεία Ecclesiastica. Video postea multò intolerabiliorem futuram Tyrannidem, quàm antea vnquam fuit. Adhæc, nihil adhuc concessimus aduersarijs, præter ea, quæ Lutherus censuit esse reddenda, re benè & diligenter deliberata ante conuentum. Neq; ego non additurus eram aliquid quasi auctariū, publicæ pacis causâ. Cuius fortassè alijcerent non modò has nostrorum disputationes, sed vniuersam religionem. Heri dictæ sunt sententiæ à nostris de restituenda potestate Ecclesiastica. Et cōuenit inter Saxonem, Marchionem, & Luneburgensem. Hæsi contantur, & dissimulant sententiam vestri legati. Quidam animis intuētur τὸν ἀπελευθέρωσιν. Huius consilijs applaudent, si videbuntur ipsis profutura. Planè nihil fieri ab illis nostris accusatoribus candidè suspicor. Itaq; non valdè doleo meas actiones ab illis reprehendi. Ego nullius in hoc negotio gratiam aucupatus sum, pacis cupidum me & fuisse & esse non obscurè confiteor. Neq; adhuc intelligo, quid

quid habeant consilij isti, qui malunt omnia funditus perire, quam in rebus non maximi momenti alicubi aduersarijs morem gerere. Quem ego locum quem articulum necessarium deserui? Imò effeci etiam, vt fateri cogere. Ecceius, iustitiam contingere per fidem. Sed facio finem huius Apologiae. Breuicoràm hac de re copiosius confabulabimur, modò Christus fortunetur etiam negotij. Nunc enim deliberat Cæsar, quid de nobis statuere velit, per quam non omnia conuenerunt. Pridie Cal. Septemb.

PHILIPPVS MELANTHON D. MARTINO LVTHERO.

Nte triduum finitum est Colloquium nostrum. Nos enim conditiones de altera Sacramenti parte, Canone, de Missa priuata accipere, item de Cœlibatu. Nunc res iterum ad Imperatorem relata est, vt, quid futurum sit, diuinare non possim. Tantùm oremus, vt mentem Imperatoris flectat ad pacem retinendam, quam maximè opus est non tantùm nobis, sed vniuersæ Germaniæ.

Non credis, quanto in odio sim Noricis, & nescio quibus alijs, propter restitutam Episcopis iurisdictionem: Ita de suo regno non de Euangelio dimicant socij nostri.

Amicus quidam scripsit me, si quanta voluisssem maxima pecunia à Romano Pontifice conductus essem, non potuisssem meliorem rationem suscipere restituendæ dominationis Pontificiæ, quam hanc esse iudicent homines, quam instituiamus.

Ego nullum adhuc articulum deserui, aut abieci, qui ad doctrinam pertineat: tantùm stomachabatur de politicis rebus, quod non est nostrum eripere Episcopis. Breui, vt spero, sciemus, quid decernet Imperator. Vale feliciter, Die Egidij. i. Septemb.

Epistolam amici illius, de Philippi lenitate & cessionibus, vt ipse existimabat, intemptius, ad Ioachim Camerarium scriptam, ipse Ioachim inclusam suis literis ad Iohannem Isebiū Augustam miserat.

IOHAN

CAMERARIUS.

CL. Vilbris.

IOACHIMO CAMERARIO
VINCENTIVS OB SO-

P O E V S.

Pero quòd boni cōsules meam sollicitudinem & inter-
rogationem, & illam alleuabis, hanc dissolues respon-
sione tua. Miri fuerunt sermones his diebus, & adhi-
sunt hominum nō vulgarium, sed qui populo præfunt
de rebus Augustensib. & tractatione religionis: omne
que accusant propugnatores Euāgelij, & in primis Philippum, qui
scio te amare, & illi carum esse. Aiunt omnino, si conductus, qui
ta ipse voluisset pecunia, à Papa esset, nunquam illius domina-
nem melius potuisset asserere. Vocant quidam Achitophelica co-
silia: alij, qui modestiores sunt, Erasmica; vt ego puto, propria
us. Nemo enim aliter sentit, quàm illum, contra omniū voluntate
reclamantibus etiam apertè quibusdā fortioribus, tamē obtinere
quod voluerit, & condiciones perferre. Addunt, proponi omnia
subdolè: pauca esse vbi non manifesta peccata insint: Nō fuisse co-
sam vllam, cur in has angustias declinaretur. Recitantur capita co-
ditionum, exasperantur verbis. Ego opto ardentissimis votis, vt
de religione merito Philippo fiat iniuria, quam si fieri illi sciam
maximopere indignor. Cupio igitur abs te cognoscere, si quid ha-
beas compertum de illis rebus. De Missis priuatis audiui omnia
maxima cum perturbatione animi mei. Ait reponendas. Vbi ne-
pe vnde amotæ sunt: addit interpretatiunculam de applicatione
rectè sanè, doctrina nō violatur, sed qualis ille vsus erit? & quid co-
Si Ecclesiasticus, non disputemus de exitu: sin cōtrarius est insinua-
tioni Christi, cur toleretur? Hæc non explico, & alia paucula qua-
dam, quæ mihi videntur callidiora, quàm veritatis oratio patiar
& tenuiora, quàm quæ debuerint in tali tractatione proponi. Au-
dio etiam segregare eum Principes à religionis protectione: que
satis mirari nequeo, quo audeat ore facere, si modò facit. Ergo
ferent, quod dixerunt impiè fieri, & ferendo probabunt. Hoc ip-
erit illis auctor? Adiua me, si potes, optime amice, ferentem inte-
lerabile pondus sollicitudinum de publica salute. Puto illinc reli-
bere aliquid, de quo ne graueris mecum communicare, siue per-
teras, siue coràm malueris. Vale.

IOACHIMO

ET ALIORVM EPISTOLAE.
 IOACHIMO CAMERARIO
 NORIBERGAE PHILIP-
 PVS MELANTHON.

309

E nobis hîc nondum decretum est, neq; accipiunt aduersarij cōditiones, quas proposuimus. Tantò plus vident, quàm quidam, qui se nobis amicos esse dictarent, qui ea concessione vociferabantur solidam *τὴν αὐτὴν* & Episcoporum restitutam esse.

Intelligunt enim, quid habeat illa concessio incommodi, quam ego optimo animo semper putavi ista concedenda esse. Quo iure enim licebit nobis dissolvere *καὶ τὴν* Ecclesiasticam, si Episcopi nobis concedant ista, quæ æquum est eos concedere? Et vt liceat, certè non expedit. Semper ita sensit ipse Lutherus, quem nulla de causa quidam, vt video, amant, nisi quia beneficio eius sentiunt se Episcopos excussisse, & adeptos libertatem minime vtilem ad posteritatem. Qualis enim ceddò futurus est status ad posteros in Ecclesijs, si omnes veteres mores sint aboliti, si nulli certi sint præfides? Rescribe, vtrum has literas, item priores longiusculas acceperis. Vale feliciter, Prid. Non. Septemb.

EIDEM.

Pacem videremur consecuturi, si paulò essent æquiores ac tractabiliore istî, qui meam *ἐπιτομήν* reprehendunt. Nunc præter nostros nemo sustinet audire vllam moderatam vocē. Quod me rogas ne quid iratus dicam aduersus tuos quosdam amicos, ego, mi Ioachime, verè hoc prædicare possum, me tua causa hactenus dedisse operam, ne qua vox durior erumperet mihi aduersus istos, quos significas.

Ebnero filius scripsit, multò plenius exponens causas meorum consiliorum. Nam ego composui Epistolam, & fingo illum recitare sermones non meos tantum, sed nostri Nestoris.

Si quis istuc scribit me maledicere tuis amicis, magna iniuria me afficit, prorsus vt à me vestrorum voluntates abalienet, quorum gratiam, etsi non contemno, tamen non faciam tanti, vt præferam his rationi.

bus, quæ me in illam induxerunt sententiam, quam in his dixi negotijs. Sed de his coràm. Luthero

mittes has literas. Dic 10. Septembris.

V 3

HIERO-

HIERONYMO EBNERO CON SVLI NORIBERG. ERASMVVS EBNERVS FILIVS.

Cum institutum esse Colloquium de dirimendis controuersijs Religionis. Nunc igitur tibi vtriusq; partis scripta, ex quibus historiam eius Colloquij magis ex parte cognosces. Videbis etiam, quantum aduersarijs nostri putauerint cedendum esse. Et his consilijs, scio Philippum usum esse, non tam metu periculi ac publici motus, quam quod perpetuo ita sensit, prodesse ad posteritatem, ne dissoluatur prorsus Ecclesiastica politia: Et habet huius opinionis sua, non solum rationes magnas, sed & grauissimos autores. Scio diligenter hanc rem à Duce Saxonie delibratam esse ante Conuentum: Quare quicquid adhuc aduersarijs hic concessit, arbitror eum Lutheri & aliorum prudentum sententia concessisse. Certè has conditiones hic non praestitit solus. Quare miror tam iniquos de eo sermones spargi apud vos, quod parum constanter delegerit has partes, & quod gratiam apud aduersarios inire cupiat. Meo iudicio preclare negotium ageretur, si pacem redimere his conditionibus possemus. Infinitum bellum erit, & huic Imperio exitiale, si res ad arma deducetur. Quare ignosci debet his, qui videntur esse cupidi res pacis: & tamen Philippus etiam alijs rationibus mouetur, quare restitutam Episcoporum auctoritatem velit. Etiam si omnia tranquilla erunt, tamen mira dissipatio erit Ecclesiarum ad posteritatem, nisi iterum iam coniungantur & habeant certos Episcopos, qui cogantur diligentius curare Ecclesias, quam olim curauerunt. Hac atq; alia multa in hanc sententiam audini nostros saepe disputare, quae duxit tibi perscribenda esse, vt de his istic melius deliberare possitis, si has conditiones Episcopi acceperint. quanquam nostri affirmant, Episcopos nunc modo accepturos esse.

Cum autem de his conditionibus pacis & cessionibus nostrorum varij & tetri sermones passim spargerentur, & ad Lutherum etiam inflariùs fortasse, & atrociùs iusto quaedam delata essent, Lutherus tandem sequenti Epistola sententiam suam de fucosis illis

compositionibus Augustæ institutis grauissimè explicat, & omnem illam de pace, cum veritatis damno institutam actionem abrumpi iubet.

D. MAR.

D. MARTINVS LVTHERVS
IVSTO IONAE.

IX proximis literis vestris intellexi vos non concessisse in postulata ab aduersarijs: idq; lætus intellexi, expectans vos quotidie reduces, siue maledictos, siue benedictos. Sed ecce interim tonitrua & fulgura ad me feruntur à quibusdā nostrorum magnis & multis, vos omnia prodidisse, & propter pacem plura cōcessuros esse. Ego contrā, scio, inquam, à nostris mihi scriptum esse, conditiones propositas ab aduersarijs omnes repudiatas, & causam denuò ad Cæsarem reuolutam. Hoc scio, sic credo. At cū illi tam constanter & pertinaciter vrgerent, clamantes Lutherum etiam à vobis allegari, omnia talia concedentem, & impendere plus periculi à nobis, quàm ab aduersarijs, & negotium maius sit vos inter vos compescendi, quàm contra hostes agendi, impulerunt me in hæc verba: *Ist dem also/so heet der Teuffel etw hüpsch trennen vnter vns selbst angericht.* Nam ego conditiones, quas verbo lenissimo intitulastis, *vnvergreiffliche vnbeschliefliche Artikel* non ferā, etiamsi angelus de cœlo vrserit, & iusserit. Quid enim aliud agunt aduersarij, quàm vt ne pilo quidem nobis cedant? Nos verò non solū cedamus Canonē, Missam, alteram speciem, Cœlibatum, & Iurisdictionem hætenus consuetā, sed etiam confiteamur eos rectè sensisse, audisse, fecisse omnia, & falsò hætenus à nobis accusatos esse, hoc est, nostro testimonio illos iustificare, & nos ipsos damnare voluerunt, quod nō est simpliciter reuocare, sed nos ipsos bis ter maledicere, & illos benedicere. Sed quid ego de his longiùs tecū, quasi nō videatis has turpissimas turpitudines, & impudentiā illorū tam monstrosam, vt nullo seculo sit obliuioni tradenda?

Et quid erat opus tot conditiones ponere, si hæc vellemus? demus solum Canonem, demus solam Missam priuatam, vtrumuis horum satis erit ad negandā totam doctrinam nostram, & illorum stabiliendam.

Deinde si Iurisdictio pristina detur Episcopis, adhuc omnia perfectiùs concessa sunt, scilicet Episcopi, Euangelij nuntiantes hostes, fierent prædicatores Euangelij. Sed coguntur scribi à me, vt dixi, importunæ, & improbæ literæ nostrorum tantum vt sint mihi in testimonium, scripsisse me vobis. Nostis enim quid antè significauī, quatenus Iurisditionem Episcopis cedendam iudicauerim: & satis monui, ne plus cederetis quàm haberetis. Et ipsi Principi latiùs & seorsum tum respondendi. Verum surdis fabulam cano.

Quare, mi Iona, fac vt resciscam, an interim aliquid placuerit, quod nollem. Nam hætenus acta à proximis licet non video quid officiant, cum causa sit integra ad Cæsarem reiecta. Ac videte ne id committatis, vt inter Nos ipsos scisma oriatur. Sit sanè pax quicquid valet in oculis nostris. Sed auctor pacis, & arbiter bellorū est maior pace, & magis colendus. Neq; nostrum est diuinare bella, Nostrum est simpliciter credere & confiteri. Non scribo hæc, quòd opiner vos quicquam commissuros esse: sed violentia penè plus quàm Tragica literarum, quibus me nostri flagellant, cogit etiam tutissima timere. Deinceps & ego aduersarijs ne pilo quidem cedam, videntur quàm nos ludificentur, & illudant superbissimi & pessimi hominum nostra infirmitate inflammati & securi. Et noui facilius ingenium Eccij, cum arte sua sit factum, vt agentes secum à statu causæ, & à proposito soleat adducere, donec injiciat in laqueum contra causam. Sed satis. Ego penè rumpor ira, & indignatione.

Oro autem vt abrupta actione definatis cum illis agere, vt cedatis. Habent confessionem, habent Euangelium: si volunt, admittant, si nolunt, sinant, *wirdt ein Krieg darauß / so werde er drauß / wir haben gnug gebeten vnd gethan.* Dominus parauit eos ad victimam, vt reddat eis secundum operarum. Liberabit verò nos populum suum etiam de incendio Babylonis. Ignosce quæso, mi Iona, quòd in sinum tuum euo-
mui hanc animi molestiam. Quod autem tibi scribo, omnibus scribo. Dominus Iesus reducat vos saluos & fortes, qui postea etiam faciat lætos & fortes, Amen. 20. Septembris.

Hac Lutheri Epistola, Theologorum deliberationes de concordia in his comitijs concludam, & deinceps, eas actiones, quæ inter Cæsaream Maiestatem, & Electorem Saxoniae, ac socios Principes, vsque ad finem huius conuentus susceptæ sunt, breuiter recitabo.

Postquam enim, Tractatio de pace, inter vtriusque partis Delectos, exeunte mense Augusto, absque fructu abiuit: Carolus Imp. septima die Septembris vocatis in palatium suum Electori Saxoniae & coniunctis Principibus, per Fridericum Palatinum exponit: Quàm clementer post exhibitam confessionem eos, vt ad communem Christiani orbis consensum & Ecclesiæ Catholicæ societatem redirent, admonuerit: & intercedentibus Principibus, amicam tractationem de concordia institui passus sit. Nunc autem præter omnem expectationem experiri, frustra de pace actum esse, & pertinaciter eos in proposito perseuerare, & Concilium ac pacem flagitare. Curaturū itaque se, vt Concilium cogatur, quamprimum de loco conuenerit, & pacem daturum esse: Sed hac conditione, vt omnia in integrum restituant, & eandem, quam ipse & ceteri Principes, religionem sequantur.

Cum autem illi responderēt, se ab Ecclesiæ Christianæ societatenunquam descuiisse, & pro Concilio promisso gratias agerent: idque iuxta Spirensis conuentus decretum in Germania pium & liberum

liberum celebrari peterent: ac tandem nō se posse abolitos Romanæ Ecclesiæ abusus bona conscientia recipere concluderent: rursus Cæsar per Georgium Trucesium exponit: Acta inter vtriusque partis delectos diligenter à sese lecta esse: ex quibus intelligat per multum eos à communi Ecclesia Christiana dissidere. Mirari etiam se, quòd proximi conuentus Spirensis decretum allegarent, cuius contra illud protestati sint, & ab eo appellauerint: Quæ tamen appellatio irrita & nulla sit. Petere autem, vt disertè & ingenuè se declararent, an de propositis articulis vltiorem actionem ferre possint: Tum se ipsum in propria persona de salutaribus medijs conueniendæ vsque ad Concilium pacis & concordie laboraturum esse. Et quia iam serò sit, spacium cogitandi se ipsis vsque in crastinum largiri. Hanc actionem postridie Philippus Luthero his literis significat.

Heri vesperi Principes fuerunt in Palatio Cæsaris vsque ad medium noctem, & acceperunt responsum, Cæsarem velle curare congregari Concilium sed more antiquo Romanæ Ecclesiæ, & fortasse extra Germaniam propter integritatem Cæsaris. Interim restitui debere omnia Papistis. Sed hoc adhuc non est planè decretum. Si quid adhuc velint cōcedere nostri, in illis articulis, de quibus controuertitur, velle Cæsarem adhuc per octo dies præfidere. De hoc die agent nostri Principes Cæsari gratias, & dicent se in nullo posse cedere.

RESPONSVM ELECTORIS SAXONIAE ET CONIUNCTORVM PRINCIPVM ET STATVVM, QVIBVS SE INTEREA

quatuor Vrbes, Campodunum, VVinshemia, Heilbronna & VVeissenburgium adiunxerunt.

Nuictissime Imperator, Cæsar Auguste, Domine Clementissime. Cùm Cæs. M. V. hesterno vesperi post acceptam à nobis subiectissimam responsionem nostram clementer significari curauerit, se nobis spacium deliberandi, vsque ad hodierni diei horam primam, clementissime cōcessuram esse, qua denuo comparère, & sententiam nostram subiectissimè exponere deberemus. Nos quidem subiectissimè ad parendum hac in parte prompti & parati fuimus. Cùm

tem à C. M. V. tempus in sequentis diei horam octauam matutina-
nam prorogatu sit: Nos maturandi negocij gratia, & propter alias
causas, quas mei, Electoris Saxoniz, Consiliarij submisit indica-
bunt, ea quæ necessariorum respondenda nobis iudicauimus, ad ea quæ
à V. C. M. postremo nobis proposita sunt, hoc scripto exponenda
esse duximus.

Ac primum, quod V. C. M. nomine inter cætera dictum est,
C. M. V. de omnibus Articulis, & Actis Delectorum, satis edoctam
esse: nec tamen ita constitutam & fundatam nostram causam ani-
maduerit, ut nos exposuerimus, sed potius à Catholico consensu
Ecclesiæ Christi nos discessisse, &c. Nos quidem scimus & in actio-
nibus Delectorum re ipsa hoc apparuisse, & in libera, Christiana &
generali Synodo per DEI gratiam abundè demonstratum iri, no-
stram doctrinam & Articulos non conciliatos, quos nostra pars
defendit, in verbo, mandato & ordinatione DEI fundamenta ha-
bere inuicta, & quod à verbo & ordinatione Dei nec discesserimus,
nec ullas leges nouas cum illo pugnantes receperimus. Certè ex
corde doleremus, si discessionis à verbo DEI, vel separationis ab Ec-
clesia etiam ad vnicum horæ punctum conuinci possemus. Quare
non alienior à nobis erit C. V. M. quod in Delectorum actionibus,
nostri, ab expresso verbo DEI, ad proposita media conciliandi con-
trouersos Articulos amplectenda & recipienda induci non po-
tuerunt.

Quod autem secundo loco C. V. M. nobis proponi curauit,
& semirari ostendit, quod ad decreta proximi conuentus Spiren-
sis nos referre velimus, cum aduersus ea simus protestati, & ab eis
appellauerimus: Quam tamen protestationem & appellationem
C. V. M. pro nulla & irrita haberet, ideoque nos ea iuuari non pos-
se, cum nos, utpote pars minor, maiorem sequi debuerimus: Ad hoc
caput demissè respondemus, quod sanè contra decretum proximi
conuentus Spirensis simus protestati, & quod ad V. C. M. & ad gene-
rale Concilium appellauerimus, compulsi causis inuitabilibus &
necessarijs, quæ in protestatione & proposita appellatione prolixè
recensentur. Eatenus autem inactiones & decreta habiti conuen-
tus non consensimus, quatenus cum doctrina & ritibus, qui apud
nos iuxta DEI verbum vsurpantur, non congruunt. Si absque eo
sit, non dissentimus. Notum quoque est, id quod sine iactantia dici-
mus, Spirenses illas actiones non esse in vniuersum à nobis reiectas.

Nam

Nam & C. M. V. Domino nostro Clementiss. subita auxilia aduersus Turcam iuratum & perpetuum hostem nominis Christianissimi, & ad Regiminis Imperij & Camerae conseruationem non minus quàm alij Electores, Principes & status contulimus. Scimus etiam C. V. M. Clementissimam approbationem Concilij, cuius honoris fecimus mentionem, per V. C. M. instructionē, à V. C. M. Locum tenente singulari carissimo & clementiss. nostro Domino V. C. M. fratre Rege Hungariae & Bohemiae vnà cum V. C. M. constituto Oratoribus & Commissarijs, statim initio Conuentus Spirensis, etiam esse, antequam aliquid ageretur, à quo nobis appellandum esset. Scimus etiam Clementissimam V. C. M. approbationem praeputè se retulisse ad decreta facta in prioribus Comitijs, in quibus semper generale, liberum & Christianum Concilium, in Germania habendum, constitutum fuit. Atq; ita priora decreta, vnà cum clementissima approbatione V. C. M. nostrā causam adiuuant, etiam proximo decreto Spirensi nobis frui non liceat. Videlicet decretum Noribergae factum anno 24. hinc Augustae 25. Spirae 26. Scimus etiam certò, V. C. M. causas necessariae nostrae protestationis & appellationis pro sua pietate & amore iusticiae, clementer consideraturam, praesertim cum ea appellatio simul ad Caes. V. M. & generalem synodum facta sit: Clementer itaque C. V. M. appellationi nostrae concedet, donec in Concilio generali iustificetur. Quod nos, flagitante ita necessitate, in concilio legitimè facturos esse pollicemur. Praeterea non necesse esse iudicamus, vt hac disputatione C. V. M. oneremus, an nos vt pars minor debuerimus maiorem conuentu Spirensi sequi. Haec enim vna grauissima causa est, quae nos ad vsurpandam appellationem, quam in proximo concilio nos iustificaturos esse rursus pollicemur, coegit. Bona etiam & sublimissima in spe sumus, cum Recessus proximorum conuentuum Imperij absque illis conditionibus & moderationibus, quas heri C. V. M. nobis indicari curauit, generale, liberum & Christianum Concilium decernant, futurum vt C. M. V. decretum illud generale, liberum & Christianum Concilium, iuxta Recessus Imperij, sine vllis conditionibus, clementer promoueat. Idq; vt faciat à V. C. M. Domino nostro clementiss. vera animi subiectione petimus.

Quòd autem C. V. M. postremò à nobis postulauit, vt aperire & ingenuè nos declararemus, an de controuersis Articulis in responsionibus antea à nobis datis planè acquiescere & nihil mutare
an vero

anverò vltiores actiones ferre possimus? Tum enim C. V. M. in propria persona de vijs & medijs concordia & pacis vsque ad concilium conseruandæ cogitaturâ esse: Nos quidem pro hac clementissima V. C. M. declaratione gratias agimus. Sine dubio autem V. C. M. ex tota actione & vtriusque Collegij Delectorum sententijs intellexit, Delectos à nostrâ parte Principes & alios, omnia quæ ad extremum à sua parte concedi concordia causa posse videantur, exposuisse. Præterea ex V. C. M. oratione intelleximus, V. C. M. admirari, quòd delecti à parte aduersaria, nostris adeò multum & indulgenter concesserint. Facile igitur præuidemus, omnes actiones, quæ vltèrius de propositis articulis fient, C. V. M. nihil nisi molestissimas allaturos esse, & his alia Imperij negocia impeditum iri.

Vt autem cõmunis pacis causa de inducijs vsq; ad Concilium tractationes suscipiantur, ad id subiectissimè nos antea obtulimus: Et C. V. M. subiectissimè pollicemur nos cum Electoribus, Principibus & omnibus ordinibus de inducijs porro tractationes suscipere, & conuenire velle, & interea sic acturos esse, vt DEO & V. C. M. in futuro concilio actionum nostrarû rationem reddere possimus. Submissè autem speramus futurum, vt V. C. M. generale, liberum & Christianum Concilium in Germania institui iuxta Recensum Imperij supra allegatos clementissimè curet. V. C. M. vt Dominum & Imperium nostrum clementiss. nos commendamus, offerentes debitam & promptam obedientiam & officia ad inseruiendum & corpore & bonis parati. Datum die 8. Septembris, Anno 1530.

Hac Responsione, die 9. Septemb. ab Electore & cæteris Principibus Protestantibus data, qua se ad Tractationem de pace politica vsque ad Concilium seruanda, prolixè obtulerant: cum Cæsar deliberandi spacium sumisset: Georgius Truchses à VValburg, Imperatoris Caroli Consiliarius, & N. Vehus, conditiones pacis, octo articulis comprehensas, priuato nomine Georgio Marchioni Brandenburgensi primùm, & inde Electori Saxoniae exhibuerunt.

DELIBERATIO DE MEDIIS CONCORDIAE, ET PACIS, IN- TER VTRAMQUE PARTEM, VS- que ad Concilium ser- uandæ.

I.

Articuli, de quibus in Tractatione concordiae prius instituta
uenit, pariter vnà consignentur, quotquot illorum transacti
vel quidquid de illis conciliatum est.

II.

Articuli, de quibus omnino, vel aliqua ex parte, non con-
nit, etiam simul consignentur, & ad Concilij decisionem referan-
tur. Et hæc consignatio Articulorum fiat per 14. aut 6. illos, ante
ad Tractationem amicam delectos.

III.

Monasterijs nondum mutatis & abolitis, suæ Regulæ & Co-
remonia & facultates ac bona, vsque ad futurum Concilium re-
linquantur: Vacua autem monasteria & quæ abolita sunt, ac bene-
ficio reditus deinceps per honestos viros à Cæs. M. delectos, in
in locis, vbi sunt monasteria, habitantes, qui Cæsareæ M. tanquam
Romano Imperatori & Principibus ac statibus Protestantibus ve-
lut conseruatoribus & patronis iuramento obligati sint, colligere
per ipsos velut sequestros, à Cæs. M. constitutos, vsque ad Conci-
lium deponi & adseruari deberent. Qui etiam in futuro Concilio
rationes suæ administrationis reddere tenerentur: Hac tamen con-
ditione adiecta, ne quid Electoribus, Principibus, & in hac causa
coniunctis, de sua superioritate, præfectura, iure patronatus, &
liis iuribus & consuetudinibus, quas ipsi vel maiores eorum in
locis olim habuerunt & adhuc habent, decedat & diminuatur. Pre-
terea vt pauperes monachi & moniales ex cœnobijs pulsi de illis
ditibus, vsq; ad Concilium ita alantur, ne præsidia vitæ necessarii
ijs desint.

Quod si prælatus aliquis pulsus, cum sui conuentus fratribus
mallet

mallent in cœnobijs suis viuere: tum vitandi sumtus superflui causa, redire in ea vsq; ad Concilium permittantur, ita tamen, ne bonorum temporalium administrationem teneant, sed hæc penes se questros maneat, qui victum necessarium ipsis præbeant, & de conditione & iuribus monasterij, si opus sit, moneri se & doceri à Monachis curent.

IIII.

Quod ad Missas publicas & priuatas attinet: debent illæ cum visitatis vestibus, concionibus, lectionibus & alijs ceremonijs vnâ cum vtroq; Canone seruari. Quod verò in his disputabile fuerit, id ad Concilij cognitionem & decisionem remittatur.

V.

Quod ad communionem sub vtraq; specie & sacerdotes coniugatos spectat: Elector & Principes, illisq; in hac causa coniuncti vsq; ad Concilium, ita sese gerant, sicut coram Deo primum, & coram C. Maiestate in futuro Concilio se defendere posse confident. Quod si in Concilio compertum fuerit, eos in his articulis iniuste & impie egisse: tum reuerenter se, Cæsareæ Maiestatis decreto & mandatis, vt Principes obediens decet, subiicient.

VI.

Concordiæ & pacis causa, nihil à supradictis Electore Saxoniæ & cæteris Principibus & alijs in hac causa coniunctis, præterea in religione Christiana ante Concilium innouetur.

VII.

Vt prænominati Elector ac Principes & illis cohærentes, nequid aliud, quàm proprios subditos & coniunctos, nec quemquam, cuius patrocinium ad eos non pertineat, ad causam suam pertrahere conentur.

Postremò, vt in alijs omnibus huius conuentus negotijs, vnâ cum alijs statibus erga C. M. se obedienter gerant.

Nominatim etiam, Illustrissimi Principes & status, cum quibus ita transactum erit, exprimentur.

De his conditionibus pacis, Theologi Electoris Saxoniæ, & coniunctorum statuum, die 17. Septembris, sequentem Deliberationem instituerunt.

Primum.

I.

Primùm. Non possumus omnino negare, periculosum esse, Articulos, quorum mentio fit, nominatim exprimere, & simul consignare. Veremur enim ne ceteros articulos, qui in Confessione non nominatim indicati, & tamen controuersi sunt, vnà aduersus consignent, & pro confessis, & reuocatis habeant.

II.

Res plena offensionis & scandali futura esse videtur, consignatis articulis, de quibus conuenit, speciem de nobis præbere, quæ pacem & amicitiam cum aduersarijs fecerimus, eosq; pro fratribus habeamus. Et quamuis de aliquibus articulis adhuc dissensio, tamen leuiter nos eam curare, & in errores eorum consentire, & que confirmare dicemur.

His causis mouentur fortasse aliqui, vt nullam articulem consignationem faciendam esse putent.

Nostra verò sententia est institutam tractationem de politica, propter hanc causam non abrumpi debere; hac tamen cum spectione adhibita.

Primò, Ne periculum allegatum inde existere possit: plures articuli controuersi, nec tamen in confessione expressè positi, licet de primatu Papæ, de purgatorio, de indulgentijs &c. nominatim adiungendi, & hæc communis clausula addenda erit, quam posuimus in responsione nostra, cum interrogati essemus, An plures articulos exhibere vellemus.

Secundò, Quod ad scandalum attinet, cogitamus, cum hæc tractatio inter Principes suscipiatur, & nihil aliud, quam politica pacem spectet, non scandalum daturum esse, sed rectè & benè suscipi posse: Non enim pro fratribus, tali tractatione, agnoscuntur, manifestè exprimitur, de quibus articulis non consentiamus. Item in concionibus licebit alteram partem reprehendere & taxare. soli Principes inter se agunt, vt externam & politicam pacem inter se conseruent, perinde ac si Christiani & Iudæi externam pacem inter se facerent, quod certè bona conscientia coram Deo fieri potest.

Sed hîc necesse est Articulos non conciliatos nominatim censeri, quorû satis multi futuri sunt, de iustificatione, de meritis

de traditionibus humanis, de confessione, de satisfactionibus, de votis, de potestate Episcoporum, de vtraque specie, de Missa, de Coniugio, de inuocatione Sanctorum, de vnitatem Ecclesiæ, &c. & hanc clausulam adiungere, quod nostra pars hos articulos, vt in confessione ponuntur, veros & Christianos esse sentiat. Ita omnes cernent, nos in aduersariorum errores non consentire. Estque talis enumeratio Articulorum vtrorumque (de quibus conuenit, & non conuenit) nihil aliud quam ingenua & clara confessio, ad quam eandem amicis & inimicis flagitantibus obligati sumus.

Quod si aduersarij ex nobis scire vellent, in quibus articulis eos recte sentire, in quibus errare, iudicaremus: nostri officij esset ingenuè indicare, sicut Marpurgi etiam articulos consignauimus, & tamen nullam fraternitatem iniuimus, etiam si valde illa expectetur.

Si verò Aduersarij articulos nondum conciliatos recenseri nollent, vel clausulam conscientijs nostris onerosam, nihil de illis interea pro concione disputandum esse, vel similem, adijcerent, &c. tum nullo modo hæc tractatio suscipienda est, de qua tamen aduersarios ipsos, metuentes ne incertitia eorum latius emanet, non valde laboraturos esse existimamus.

Et si autem de hoc articulo varia deliberauimus, & si succedet, actionem valde intricatam & perplexam fore prospicimus: tamen collatis suffragijs omnes hanc sententiam communiter amplectimur, posse prædictis rationibus actionem de pace politica constituenda recte suscipi. Hac deliberatione præmissa, oblata à

Trucesio pacis conditiones, à quibusdam nostrum mitigatæ, & articuli, de quibus non conue-

nit nobis cum aduersarijs, adiuncti sunt.

X PRIOR.

PRIORES ARTICVLI ALII QUANTVM MITIGATI.

I.

Primum, vt articuli Fidei iuxta Symbolum Apostolorum & Cenum, & cæteri, de quibus conuenit, per delectos vtriusque partis conscribantur, & recessui inferantur.

II.

Vt articuli, de quibus omnino vel aliqua ex parte non conuenit, similiter consignentur, & recessui intexantur, addita generali clausula, quod hi articuli non conciliati, cum cæteris articulis, & ritibus, non in specie expressis, quos aliqui bona conscientia seruari non posse existimarent, ad cognitionem vniuersalis liberi Concilij referantur, ac vt interea Magistratus singuli apud suos efficiant, ne quid turbans pacem publicam aut seditiosum his doceatur.

III.

Vt Monasterijs & Collegijs, quæ nondum mutata vel aboletæ sunt, suæ Regulæ & Ceremoniæ pro ipsorum conscientia seruandæ, præterea facultates, & redditus omnes, vsq; ad Concilium relinquantur: Vacua monasteria, & redditus collegiorum, quæ aboletæ sunt, sequestri à Cæs. M. electi bona fide administrent vsque ad Concilium, cui etiam rationes reddentur, saluo tamen iure Magistratum, patronatus, præfecturæ, feudorum & aliarum consuetudinum, quod singuli Electores, Principes & status ante hanc mutationem in ijs habuerunt. Præterea vt Parochijs, quæ Monasterijs aut Collegijs incorporatæ sunt, & scholis literarum nihil decedat. Alantur etiam pulsæ eius ordinis personæ vsq; ad Concilium.

IIII.

Quod ad Missas attinet, debent illæ cum vsitatis vestibus, cõtionibus, lectionib. & alijs Christianis ceremonijs, omnibusq; substantia libus celebrari. Quæ verò in Missis disputabilia sunt, & quam conscientijs onerosa allegantur, itidem ad Concilij cognitionem reseruentur.

V.

Quod ad communionem sub ytraque specie, & coniugium sacerdotum spectat, ita se gerant Principes, & ipsis in hac causa coniuncti, sicut coram Deo primùm, & coram Cæs. M. in sæpe dicto Concilio defendere se posse existimabunt. Quòd si in Concilio còpertum fuerit, alterutram partem in his rebus aliquid deliquisse: tum Cæs. M. sententiæ & mandato reuerenter se subijciet.

VI.

Vt conseruandę vnitatis Christianę & pacis causa per Electorem Saxonię, & coniunctos status, nullæ præterea nouæ mutationes in Religione Christiana vsq; ad Concilium instituantur.

VII.

Vt Elector Saxonię & coniuncti Principes in hac causa, nullius quàm priorum subditorum & cõiunctorum patrociniũ suscipiant.

VIII.

Vt in cæteris huius conuentus negotijs, similiter cum cæteris Imperij ordinibus, Cæsareæ Maiestati obedientiam legitimam præstent.

ARTICVLI, DE QVIBVS NON CONVENIT NOBIS CVM ADVERSARIIS.

I.

De Iustificatione, quòd coram Deo iustificemur fide in CHRISTVM, non propter opera nostra, seu merita præcedentiæ vel sequentiæ, sed per gratiam.

II.

Quòd, etsi bona opera sunt necessariò facienda, tamen non sunt meritoria gratiæ ac iustitiæ, sed fides apprehendit gratiam.

III.

Quòd in confessione non sit necessaria enumeratio peccatorum.

III.

Quòd, etiamsi contritio est necessaria, tamen propitiam non remittuntur peccata, sed per fidem, qua credimus absolutioni aut Euangelio: ideo necesse est ad contritionem accedere fidem, quæ consoletur in contritione, & credat remitti peccata.

V.

Quòd satisfactiones canonicæ non sint necessariae ad remissionem poenæ.

VI.

Quòd ad veram vnitatem Ecclesiæ non sit necessaria similitudo traditionum humanarum, sed consensus de Euangelio & usu Sacramentorum.

VII.

Quòd cultus instituti ab hominibus, sine mandato & verbo Dei, ad promerendam gratiam, aduersentur Euangelio, & obscurant gloriam meriti Christi.

VIII.

Quòd vota & religiones monasticæ, institutæ vt sint cultus ad promerendam gratiam vtilis, aduersentur Euangelio.

IX.

Quòd, etsi traditiones Ecclesiasticæ, quæ sine peccato seruari possunt, & factæ sunt propter bonum ordinem in Ecclesia, seruandæ sint propter caritatem, ad vitanda scandala, tamen non ita sentiendum sit, quòd sint cultus ad salutem necessarii. Nec habent ius Episcopi onerandi cōscientias tali cultu: ideo, qui omittūt traditiones illas extra scandalū, nō peccant.

Quòd

X.

Quòd ; cùm inuocatio Sanctorum nullum habeat testimonium ex Scripturis, res sit incerta & periculosa, & maximè obscurans gloriam Christi, quem Scriptura proponit nobis, vt Mediatorem & propitiatorem.

XI.

Quòd prohibentes dari vtramq; speciem, faciant contra institutionem Sacramenti, sine autoritate Scripturæ.

XII.

Quòd prohibentes coniugium Sacerdotibus faciant contra mandatum Dei, quo præcipitur, vt ad vitandam fornicationem vnusquisque habeat vxorem suam.

XIII.

Quòd Missa non sit opus, quod applicatum alijs mereatur eis gratiam ex opere operato: sed quòd Coena Domini sit Sacramentum, sicut tota Ecclesia confitetur, per quod sumenti offertur gratia, quam non assequitur sumens per opus operatum, sed per fidem, si credat ibi offerri sibi gratiam & remissionem peccatorum.

Cùm autem hæc quoque pacificandi ratio, per Trucessum suscepta, deduci ad exitum optatum, vtriusque partis consensu, non potuisset: Imperator, re cum Principibus deliberata, Decretum in hac religionis causa condere & promulgare instituit. Ad quod concipiendum, Albertus Archiepiscopus Moguntinus, Iohannes Elector Brandenburgensis, Georgius Dux Saxoniae, Henricus Dux Brunsvicensis, & Episcopi Saltzburgensis, Argentinensis & Spirensis delecti sunt.

Interea Philippus APOLOGIAM Confessionis adornatæ coepit, in qua, præcipuis aduersariorum cauillationibus & argumētis, quæ ex confutatione Pontificia, inter prælegendum, diebus Augusti excepta erant, eruditè & grauitè respondit: cuius Apologia ipse, in literis, quas illis ipsis diebus ad Camerarium, & Concionatorem Cæsaris dederat, his verbis ineminit:

Nondum pronunciatum est de nostra causa. Agnoscis vsitatum exordium. Sed non possum simplicius vniuersum statum rerum nostrarum describere. Hæc, item hodie, erat abiturus noster Princeps. Retinuit cum Cæsare pollicitus se intra triduum pronunciatum esse. Quod bene vertat. Hæc quid significet, nescio, tantum hoc scio, Cæsarem cupere rem ad otium reducere mediocribus conditionibus. Atq; vtinam nostri non decissent sibi ipsi *ἡμέτεροι σύμμαχοι*, & αὐτοὶ οὐ πάντως ἀγνοοῖσι ἐν αὐτοῖς λόλοσιν ἐκείνους. Sed quando fiet, vt nihil desideremus? Multi non cogitant, si res ad arma ducta sit, tantam Ecclesiæ dissipationem futuram esse, tantam Imperij mutationem, venunquam vlllo tempore iterum constitui Respublicæ queant. Certe tunc me iam domi propter maleuolorum sermones, & scripsi his diebus Apologiam Confessionis nostræ, quæ, si opus erit, exhibebitur. Opponetur enim confutationi aduersariorum, quam prælegi audiisti. Scripsi accuratè & vehementer. Tui ciues huc miserunt eodem argumento compositum scriptum, de quo breui, vt spero, & hanc colligata erat Epistola ad te scripta, quam significas te accepisse sine illo fasciculo. Suspisor resignasse aliquos. Itaque per eos nihil mittam amplius. Valeant & fruantur suis consilijs. Nunquam habebunt me subscriptorem. Ne

lo enim rem ad illos *βαστάνομεν* trahere, id quod illi apertè faciunt, qui mea consilia improbant. Hunc fasciculum per occasionem Lutherō mittes. Vale feliciter.

XI. Calend. Octob.

REVEREN

REVERENDO PATRI, AEGIDIO, CAESAREO CON- CIONATORI.

On potui satis copiosè respondere R. P. V. Sumus enim occupati in adornanda Apologia exhibenda Imperatori, qua futura est aliquantò asperior, quàm confessio, si nihil equi impetrare possumus.

Quodd significat R. P. V. mihi, qualia de me iudicia fiant à quibusdam vestris, & obiurgat me sic satis seuerè, quasi mea superbia ac pertinacia Principes vestri reddantur intractabiliore: de conuitijs breuiter respondebo. Mei mores noti sunt multis bonis viris, & ex scriptis recens editis, quæ ipse meo consilio edidi, æstimari possunt. Ego certè, inijs negotijs & controuersijs religionis, ita versari cupio, vt Deum non offendam: Quare illa conuitia propter Deum dissimulanda mihi esse censeo. De mea pertinacia sic respondeo: Si mea causa hæc tempestas coorta est, nihil deprecor, quin Cæs. M. me statim velut Ionam in mare eijciat, statim abripiat me ad cruciatum & supplicium, Deus mihi testis est, me nullam aliam ob causam adeo fuisse cupidum pacis, vt propter hanc, quodd videbam, si non fieret pax, futurum, vt nostri coniungerentur cum Zuinglianis. Id ne fieret, nos hætenus summa fide atq; diligentia prohibuimus. Quodd si coniungerentur, maxima confusio dogmatum ac Religionum videtur secutura. Hoc si expenderent aduersarij, profectò non ita obstinatè darent operam, vt bellum moueatur aduersus nos: quod si fuerit motum, non tantum corporalia mala infinita accident, vastatio Germaniæ, cædes, stupra, sacrilegia, rapinæ, sed multò deteriora accident spiritualia, confusio ac perturbatio maior religionum. De ipso negotio, quomodo facilimè existimauerim sedari posse has dissensiones, iam antè ostendi: paucis scilicet & exiguis rebus dissimulatis, sæpe iam exposui, pacem constitui posse. Ita nos ingenia nostra conferre possemus ad hæreses refutandas. Sin autem aduersarij non desinent nobis irritare Cæsarem, etiam si armis & vi nos oppresserint, tamen scripta non oppriment. De Principibus profectò non est vera querela, quodd Ecclesiastica bona temere diripiant. Hoc sæpe iam significarunt in ipso confessu Principum.

Valete.

Etſi autem poſtea Philippus Apologiam multò accuratius & ſplendidius elaborauit, & pleroſq; articulos Religionis controuerſos, ac in primis doctrinam de Iuſtitia fidei & bonis operibus, & de Poenitentia, quæ in uſu & praxi piorum præcipua eſt, diligenter & copioſè explicauit: tamen cùm primam quoq; hanc delineationem Apologiæ accuratè ſcriptam eſſe autor in Epiſtola ad Camerarium iam recitata teſtetur, quoq; primum exemplum dignum eſſe, quod conſeruetur, exiſtimo. Ideo, qua occasione, & quo die, in his Comitijs Caſari oblatum, quamuis non receptum, ſit: deinceps exponam.

Cùm enim Elector Saxonix, & coniuncti Principes die 9. Septembris, Imperatori flagitanti, vt in religionis cauſa ſe cum cæteris Principibus Imperij coniungerent, & operam ſuam in vltiore tractatione concordix ſuſcipienda deferrent, reuerenter gratias egiſſent, & ſe in nulla re amplius cedere aduerſarijs poſſe, ſed ad politicam pacem cum cæteris ordinibus conſtituendam promptiſſimos fore dixiſſent. Imperator, re cum Principibus deliberata, Decretum in Religionis cauſa tandem fecit, quod die 22. Septembris, in Senatu Principum, Electori Saxonix & coniunctis Principibus, & ciuitatum legatis recitari iuſſit.

ET STATVVM.
SACRAE CAESAREAE
MAIESTATIS

329

DECRETVM, IN CAUSA
RELIGIONIS, ELECTORI SAXO-
NIAE ET CONIUNCTIS PRINCIPIBVS

& statibus, datum, die Iouis Mau-
ritij, Anno 1530.

Decretum

Postquam Caesarea Maiestas communem conuentum
omnium ordinum Imperij, ad diem 8. Aprilis, in hac
vrbe Augusta indixit, vt de totius Imperij & orbis Chri-
stiani, & Germanicae nationis negotijs, & inprimis et-
iam de dissensionibus in sancta fide & religione Chri-
stiana pie componendis agi & decerni possit: idque vt commodi-
nis & salutarius suscipiatur, clementissimè mandauit, vt dissidia de-
ponantur, odia remittantur, praeteriti errores Christo Seruatori
nostro condonentur, & in hac religionis causa, partium opinio-
nes & sententiae, inter sese, in caritate, lenitate & mansuetudine
mutua audiantur coràm, intelligantur & ponderentur, vt illis, quae
vtrunque in Scripturis secus tractata aut intellecta sunt, sepositis
& correctis, res illae ad vnam simplicem veritatem & Christianam
concordiam componantur & reducantur, vt de cetero à nobis v-
na, sincera & vera religio colatur, & seruetur, vt, quemadmodum
sub vno Christo sumus & militamus, ita in vna etiam Ecclesia Chri-
stiana in vnitae & concordia viuere possimus: & tandem his ratio-
nibus salutaris concordia, pax & salus S. Imperij in his & alijs simi-
libus negotijs decerni, erigi & conseruari queat, sicut Caes. M. lite-
rae, quibus hunc conuentum indixit, id fusiùs explicant. In quo
conuentu, postquam Caes. M. Electores, Principes & reliqui S. Im-
perij status personaliter, & per legatos suos cum mandatis, apud
Caes. ipsius M. comparuerunt: Caes. Maiest. cum iam dictis Electori-
bus, Principibus, Praelatis, Comitibus & Ordinibus S. Rom. Impe-
rij, eorundemque legatis Articulos in literis Caes. Maiest. expres-
sos, & inprimis Articulum ad dissidia & controuersias in sancta re-
ligione nostra pertinentem, tractandum suscepit, & singulorum,

X 5

qui

qui iuxta tenorem Cæs. Maiest. literarum Indictionis, aliquid de his fidei nostræ controuersijs, proponere voluerunt, ac nominatim, Electoris Saxonix, Marchionis Georgij Brandenburgici, Ernesti & Francisci fratrum, Principum Lunenburgensium, Philippi Landgrauij Hassiæ, & Vuolffgangi Principis Anhaltini, nec non ex ciuitatibus, Norinberga, Reutlinga, Campoduno, Hailbronna, Vuirtemio & Vucissenburga legatorum, opinionem de religione & confessionem, in præsentia reliquorum Electorum, Principum & Ordinum S. Imperij clementer audiuit, maturoque & prudenti consilio expendit, & sanctorum Euangeliorum ac scriptorum firmissimis & indubitatis testimonijs fundamentaliter refutauit.

Ac multis per Cæs. Maiest. & dictos Electores & Principes communes status, in propria persona: deinde etiam per delectatos Electores & Principes, & cæteris, primùm quatuordecim, deinde sex personas, actionibus & tractatibus susceptis, tandem res deducta est, ut illi Cæs. Maiest. reliquisque Electoribus, Principibus & ordinibus S. Rom. Imperij, in quibusdam articulis, se conformarint.

Quod verò ad alios aliquot articulos attinet, de quibus nondum cum Cæs. Maiest. aliisque ordinibus hoc tempore sentiumus. C. M. publicæ salutis & tranquillitatis Imperij & Germaniæ prouinciæ laudatissimæ causa, ut pax & concordia conseruari possit, Cæs. ipsius Maiest. clementia innotescat, ex singulari gratia dedit Electori Saxonix, quinque Principibus & sex ciuitatibus, concedit deliberandi spacium, ad 15. vsque diem Aprilis, ut interea conferant inter se atque statuunt, num in reliquis etiam articulis Christiana Ecclesia, Romano Pontifice, Cæs. M. & cæteris Electoribus, Principibus & omnibus S. Rom. Imperij statibus, & cunctis capitibus & membris Christiani orbis, ante Concilij decem nem se coniungere & aggregare velint, nec ne? Cæsaream quoque M. S. deliberaturam esse, quid sibi hac in parte faciendum sit. Itaque Elector Saxonix, quinque Principes, & sex ciuitates, intra diem Aprilis animum suum sub sigillis proprijs Cæs. M. perscribent & perierint. Quod ipsum C. M. quoque factura est.

Præterea Elector Saxonix, quinque Principes & sex ciuitates curent, ne intermedio tempore, vsque ad 15. Aprilis, quibus

quidquam in causa religionis, in suis ditionibus edatur aut vendatur.

Estque hæc Cæs. Maiest. voluntas & mandatum seuerissimum, vt durante hoc deliberandi tempore, omnes Electores, Principes & ordines S. Imperij pacem & concordiam colant, ac vt Elector Saxonie, quinque Principes & sex ciuitates, neminem subditorum Cæs. Maiest. sacrique Imperij aut reliquorum Electorum, Principum & ordinum (vt hætenus factum est) ad se, & sectam suam pertrahant vel cogant: Suarum verò ditionum homines, cuiuscunque tandem sint conditionis, si qui veterem religionem & ritus sequi velint, in suis Ecclesijs, templis, cultibus & ceremonijs, nulla ratione impedian, aut vim inferant, aut præterea aliquid innovent: Monachis etiam & monialibus, in celebrandis Missis, & confessione facienda vel audienda, & Sacramento porrigendo vel accipiendo, nullum exhibeant negotium.

Insuper dictus Elector Saxonie, quinque Principes & sex ciuitates, contra eos, qui sanctum & venerabile sacramentum corporis & sanguinis CHRISTI abolent, & contra Anabaptistas, cum Cæs. Maiest. Electoribus, Principibus & statibus se coniungent, nec vltimo modo separabunt, sed consilio & auxilio aduersus illos iuuabunt: Sicut omnes prædicti Electores, Principes & ordines, in his omnibus, quæ iam recitata sunt, quantum cuiusque interest, se reuerenter parituros esse Cæs. M. S. promiserunt.

Et quia in Ecclesia Christiana, multis iam annis, nullum vniuersale Concilium habitum est: & tamen in orbe Christiano apud omnes magistratus & subditos, tam in ciuili, quàm Ecclesiastico statu, longo iam tempore, multi abusus & grauamina irreperuerunt: Cæs. ipsius Maiestas ad instituendam Christianam reformationem cum Electoribus, Principibus & ordinibus hinc Augusta congregatis, decreuit, apud Pontificem, aliosque Reges & Principes Christianos urgere & perficere, vt intra sex menses ab exitu horum Comitiorum, vniuersale & Christianum Concilium indicatur, & intra anni spacium ad summum inchoetur: optimam spem fouens, fore vt hac ratione vniuerso orbi Christiano tam in spiritualibus quàm temporalibus negotijs constans pax & concordia instituat.

Hoc

Hoc decretum cùm publicè recitatum fuisset, Elector Saxoniæ & coniuncti ordines, re deliberata, per Cancellarium Pontanum respondent: Agnoscere se grata mente clementissimam Imperatoris voluntatem, qui de dissensionibus ecclesiasticis amicè & placidè componendis, deliberationes instituerit, & suæ doctrinæ confessionem clementer audierit. Quòd autem in decreto perscriptum sit, Confessionem ipsam fundamentaliter confutatam esse: id se nullo modo agnoscere nec fateri: Imò ita sentire, sic eam in sacra Scriptura fundatam esse, ut nihil planè in impiū demonstrari possit. Idq; euidentius se ostensuros fuisse, si confutationis illius exemplum petrare potuissent.

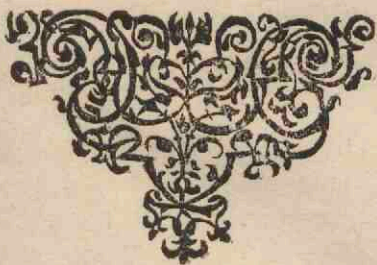
Vt autem C.M. intelligat, se maximis & grauissimis confutationibus, quò minùs confutationem approbent, impediri: & confessionem à se exhibitam, friuolis illis aduersariorum obiectionibus nequaquàm labefactatam & euersam, sed firmam & immotam huc permanere: Confessionis suæ APOLOGIAM, in qua obiectiones illæ & argumenta aduersariorum inter prælegendum excepta perspicuè refutentur, se Cæsareæ Maiestati exhibere.

Quibus dictis, Pontanus Friderico Palatino Apologiam Cæsari reddendam tradit. Verùm C.M. oblatum scriptum accepit.

Vt autem initio expositionis actorum huius conueniens non solum confessionem ipsam Cæsari exhibitam, sed prototypon etiam illius, seu exemplar primum, à Luthero delinatum, recensuimus: ita nunc primam illam designationem Apologiam, in Comitibus Augustanis, inter grauissimas occupationes, curas & negotia, festinanter à PHILIPPO confectam, Cæs. Maiestati oblatae quidem, sed non receptæ, inferemus.

non quòd anteferri adumbrationem velim vberiori illi & diligentiùs accuratiùsq; postea elaboratæ editioni anni 1531. quæ hætenus in omnium manibus fuit, & quam pro vera & indubitata Confessionis Augustanæ Apologia meritò haberi sentio: ac vt sæpe multumq; à studiosis, vnà cum Archiepiscopi Coloniensis, HERMANNI Apologia, anno 1544, excusa legatur, toto pectore opto.

Intexuiffem etiam hoc ipso in loco prolixiorẽ illam Apologiam Confessionis integram, sicut anno 1531. Vuitebergæ, addita Philippi præfatione, primùm excusa est, nisi in omnium piorum & eruditorum manibus antè eam versari, ideoque prolixitate illius molem & precium huius libri non augendum esse existimassem. Adiungere tamen & conglutinare eam his ipsis Actis omnes, qui volent, poterunt.

THE
HISTORICAL
AND
GEOGRAPHICAL
DESCRIPTION
OF THE
CITY OF
LONDON
AND
MIDDLESEX
IN THE
SEVENTEENTH
CENTURY
BY
JOHN STOW
1687

THE
HISTORICAL
AND
GEOGRAPHICAL
DESCRIPTION
OF THE
CITY OF
LONDON
AND
MIDDLESEX
IN THE
SEVENTEENTH
CENTURY
BY
JOHN STOW
1687

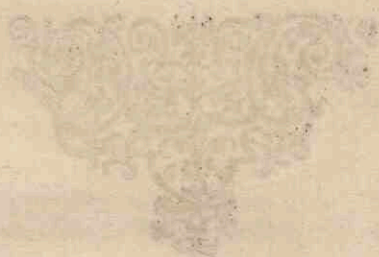
THE
HISTORICAL
AND
GEOGRAPHICAL
DESCRIPTION
OF THE
CITY OF
LONDON
AND
MIDDLESEX
IN THE
SEVENTEENTH
CENTURY
BY
JOHN STOW
1687

THE
HISTORICAL
AND
GEOGRAPHICAL
DESCRIPTION
OF THE
CITY OF
LONDON
AND
MIDDLESEX
IN THE
SEVENTEENTH
CENTURY
BY
JOHN STOW
1687

PRIMA DELINEATIO
APOLOGIAE CONFESSIO-
NIS AVGVSTANAE IN COMITIIS
ANNI 1530. CAESARI CAROLO DIE
22. SEPTEMBRIS OBLATA, SED
NON RECEPTA.

PRIMA DELINEATIO
OLOGIAE CONFESSIO
AVGVSTANAE IN COMITIBVS
ANNI MDCCLXXXIII CAROLO DIE
14 SEPTEMBRIS ORATA SED
NON ACCEPTA

PRIMA DELINEATIO

APOLOGIAE.

Nipso statim vestibulo deprehendet C. M. defuisse non solum iudicium, sed etiam candorem istis, qui scripserunt confutationem Confessionis nostræ. Cauillantur enim definitionem peccati originis præter necessitatem, cum dicunt timorem Dei & fiduciam erga Deum significare actus. Quare negant peccatum originis aptè definitum esse, quòd sit carentia actuum istorum, cum ne quidem integra natura in parvis tales actus habitura fuerit. Verùm Germanica Confessio declarat, nos non de actibus, sed de donis loqui, quæ contingerent integræ naturæ. Sic enim ibi recitatur definitio: *Weiter wird gelehret/daß nach dem fall Ade/alle Menschen/so natürlich geboren werden/in Sünden entpfangen vnd geboren werden/ das ist/ daß sie alle von Mutter Leib an/voll böser lüß vnd neigung sind/vnd keine ware Gottesforcht/keinen waren glauben an Gott von natur haben können.* Hæc verba testantur, nos non de actibus, sed de potentia loqui, quòd videlicet homines secundum naturam propagati, non possint efficere viribus naturalibus, verum timorem Dei, & veram fiduciam erga Deum. Neque hoc nouum est, quòd timor & fiducia significant non actus tantum, sed etiam dona. Et nos sic loqui voluimus, vt enim aliàs definiunt, Peccatum Originis esse carentiam iustitiæ originalis. Nos partes numeramus, deesse timorem Dei, deesse fiduciam erga Deum. Nam iustitia originalis hæc dona in nascentibus erat allatura, timorem Dei & fiduciam erga Deum. Et has partes id eo etiam commemorauimus, quia, cum alij de peccato originali loquuntur, tantum recensent crassissimas cupiditates contra secundam tabulam, non recensent illa vitia naturæ peiora, quomodo hæreat in natura contemptus Dei, diffidentia erga Deum, & similes pestes spirituales. Hæc in scholis non attingunt: Interim pueriliter disputant, vtrum fomes sit qualitas corporis, vtrum contagione pomi contracta sit, an afflatu serpentis.

Quòd verò addunt etiam articulum Lutheri damnatum esse, quòd post Baptismum remaneat peccatum originis, non necessaria cauillatio est: Sciunt enim rectè docuisse Lutherum, quòd rea-

tus solutus sit per Baptismum, etiam si materiale, ut vocant, peccatum maneat. Hoc Lutherus vocat peccatum. Sic enim loquuntur Scripturæ & Augustinus. Alij fomitem vocant, & somniant, tam Philosophicas opiniones, naturam hominis, etsi infirma sit, tam suis viribus posse timorem Dei, fiduciam erga Deum & similes minus efficere. Et quia, omisso Euangelio, Aristotelem in Ecclesia inuenerunt, qui scribit affectus res medias esse, de fomite simili iudicauerunt, rem mediam esse. Ita Scholastici retinuerunt nomen peccati originalis, rem non satis explicauerunt. Ideò opus fuit Lutherò exponere, quid sit peccatum originis, & quomodo reatum tollatur, & incipiat mortificari peccatum per Spiritum sanctum: tamen non statim prorsus eximatur. Itē, Lex peccati, quæ in membris corporis est, remissa est regeneratione spiritali, & manet in carne mortali: Remissa, quia reatus solutus est Sacramento, quo renascuntur fideles. Ex his facillè perspiciet Cæs. Maiest. nos de peccato originis prorsus idem sentire ac docere, quod Catholica Ecclesia sentit.

DE III. ET VI. ARTICULO.

N quarto & sexto articulo adduntur prolixa disputationes de merito: Neque tamen satis explicatur, quatenus opera hominum sint meritoria. Quod qui non explicant, istis laudibus operum prorsus obscurant doctrinam de iustitia fidei, quæ maximè necessaria est populo, & quam maximè oportet in Ecclesia regnare & prædicari.

Quam verecundè autem loquuntur nunc de merito? olim cum de remissione peccatorum, & de iustificatione loquebantur, nulla fidei mentio fiebat: tantum proponebantur opera, addebantur opera sine Spiritu sancto. mereri gratiam de congruo, postea cum gratia mereri vitam æternam de condigno. Ita tota doctrina Christiana nihil erat, nisi quædam Philosophia humana de moribus civilibus. Nam hoc quoque apertè scripserunt, bonum opus sine gratia factum, & bonum opus cum gratia factum esse eiusdem speciei: cum gratia tantum adderet respectum meriti.

Tantum tribuebant viribus humanæ naturæ, ut nihil putarent

rent opus esse Spiritu sancto. Imò quidam dubitabant, an efficeret aliquid gratia in iustificatis. Docebant item, hominem posse viribus naturalibus præcepta Dei efficere, quoad substantiam actus, tametsi respectus meriti deesset.

Has blasphemias nulli Pontifices tunc reprehenderunt, imò magna cum autoritate patiebantur in scholis doceri. Sed ubi de indulgentijs dubitatum est, & de tyrannica monarchia Papæ, hæ primum sunt visæ intolerabiles hæreses, & dignæ, in quas horribilia exempla statuerentur.

Verùm Theologi, si qui saniores fuerunt, multa tamen in illa scholastica doctrina paulatim correxerunt.

Agnoscent plus ex Philosophia, quàm oportuit, translatum esse in doctrinam Christianam: Vident vires humanas immodicè laudatas: Fatentur præcepta Dei non de ciuilibus officijs tantum, quæ ratio utcunque præstare potest, sed de spiritualibus affectibus præcipere, de fide, de spe, de inuocatione Dei, de dilectione proximi, de mortificatione carnis, &c.

Non recusant iam addere fidem, cum de iustificatione, ac remissione peccatorum loquuntur, quòd videlicet propter fidem non imputentur peccata his, qui credunt ea remitti propter Christum.

Assuunt tamen aliquid de merito operum, & fatentur id exiguum esse. Dicunt opera facta in gratia promereri vitam æternam, sed minùs principaliter. Ex illo aceruo malarum opinionum, hanc particulam adhuc retinent.

Porro etiam si opera aliqua ex parte essent meritoria, tamen articulus noster rectè & catholicè positus est, quòd bona opera munda à Deo necessariò quidè facienda sint, sed ita tamen, ne confidamus operibus nostris mereri gratiam & iustitiã, sed meritis & gratuita promissione Christi. Hoc continet articulus noster. Neque dubium est, quin hoc omnes Catholici fateantur & prædicent. Sic enim inquit Propheta in Psalmo, Non intrabis in iudicium cū seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Item, si iniquitates obseruaueris, DOMINE, quis sustinebit? Et Augustinus ait, Non meritis nostris Deus nos ad æternam vitam, sed pro sua miseratione perducit. Ita noster articulus iubet bona opera facere propter voluntatē & mandatū Dei, & tamen fiduciã operū damnat. Hanc semp oēs Catholici ac pij damnauerūt. Ac mira aduersariorū

cœcitas est, tam arroganter gloriari de meritis, cum ipsi quoque fateantur omnia nostra bona opera immunda esse, cum fateantur semper in natura herere peccatum, sicut inquit Scriptura, Quis potest dicere, mundum est cor meum? pudeat nos in tanta immundicie carnis iactare merita, cum etiam sancti querantur se diffidere DEO, se irasci iudicio DEI, se multis malis affectibus vexari.

Aduersarij eludunt sententiam Christi conficta interpretatione, de qua qualia sint hominum futura iudicia, si quando proferetur in publicum, prudentes viri facile existimare possunt. Cum feceritis omnia, dicite, serui inutiles sumus, sic interpretantur, inutiles Deo, sed non nobis.

Quam multa hinc dici possent de hac frigida expositione, Caesaræ Maiestatis, Domini nostri Clementiss. rationem habemus, cuius titulum cum aduersarij addituri essent isti scripto, debebant esse diligentiores.

Longè aliter enarrat hunc locum Ambrosius, qui inquit, Sequitur ut nemo in operibus gloriatur, quia iure debemus Deo obsequium. Et paulò post, Agnoscenda gratia, sed non ignoranda natura. Sed nos breuiter ostendemus, quòd hæc vox Christi damnet merita & meritòrum fiduciã. Hoc ipsum agit Christus, ut reuocet nos ab hac impia fiducia meritòrum nostrorum. Argumentatur autem per similitudinem, quòd nò possimus Deum constituere debitore. Sic seruus faciens officium non constituit Dominum debitorem, nec vos, inquit, Deum potestis debitorem constituere, cum sitis serui. Cum autem Deus non sit debitor, sequitur, quòd gloriari nò possimus, opera esse meritoria. Quomodo enim merentur, si Deus nihil debet illis?

Accedit insuper, quòd vocat nos seruos inutiles. Hoc intelligenti naturam sermonis significat insufficientes. Quis enim satis timet Deum? satis credit Deo? satis diligit Deum? satis patienter tolerat aduersa? satis diligit proximum? satisfacit vocatori sui? Ita inutiles vocat formaliter, loquendum enim est cum Sophistis Dialecticè. Sic Paulus docet opera immunda esse. Non quod volo facio bonum, sed quod non volo malum. Item Caro concupiscit aduersus spiritum. Hæret enim in natura peccatum, concupiscentia, contemptus Dei, diffidentia erga Deum. Hæc

Hæc vitia remorantur etiam sanctos, & contaminant bona opera.
Hæc est simplex & propria sententia verborum Christi,

Sequitur igitur conclusio tollens fiduciam meritorum, cum neque debitor sit Deus, neque opera nostra sint sufficientia, quomodo gloriabimur de meritis? Num gloriabitur seruus, si agrum negligenter coluerit?

Postremo ne ipsa quidem aduersariorum interpretatio lædit nos. Nam si opera Deo non sunt vtilia, sequitur Deum nihil illis debere. Quod si nihil debet illis, quomodo tribuimus illis gloriam meriti?

Sed omitramus has speciosas argutias, cum nemo non intelligat, Christum hac ipsa voce fiduciam meritorum voluisse castigare. Et tamen aduersarij audent eludere testimonium, inuenta sophisticæ interpretatione. Sed non est opus hîc longiore disputatio: Constat enim, quod vbique Scriptura vetat gloriari in nobis, vetat confidere nostris operibus, aut viribus. Ideò rectè diximus, quod bona opera mandata à Deo necessariò sint facienda, Neq; tamen confidendum istis operibus, sed gratia Christi.

Sed Scriptura, inquiunt, vtitur vocabulo mercedis, igitur opera sunt meritoria. Quid afferunt aduersarij, nisi pueriles & frivolæ argutias, & videri volunt Dialecticè disputare, cum phrasin Scripturæ non intelligant? Porro ne cui molesti simus in his tenuibus argutijs prolixè refellendis, (Sunt enim propter exilitatem ita obscuræ, vt vix in scholis intelligi queant) breuiter respondebimus, Mercedem dici non propter dignitatem operum, sed propter promissionem Dei. Promissio autem, vt docet Paulus, fide accipitur, non propter opera nostra, sed propter meritum Christi. Sicut igitur promissio requirit fidem iuxta Paulum, ita merces fidem requirit, quia est res promissa: Interim causa mouens promittentem, non est dignitas operum nostrorum, sed meritum Christi.

Hæc faciliè intelligerentur, si doctrinam Pauli, de promissionibus, de gratia, de iustificatione, de fide non oppressissent in Ecclesia Philosophicæ disputationes. Itaque nos in Confessione his duabus sententijs in hac re contenti fuimus, quod necessariò faciendæ sint bona opera, propter mandatum Dei. Et quod non debeamus confidere nostris operibus, sed gratuita promissione Christi: Nam vt iustitia Legis mereatur præmia legis, certè gratiam & iusti-

iustitiam coram Deo non meremur nostris operibus: Nam qui hanc gloriam tribuunt operibus nostris, detrahunt de gloria Christi, sicut testatur Paulus, Si iustitia est ex Lege, frustra Christus mortuus est.

Et in hanc sententiam dicimus nos sola fide iustificari, quoniam fides apprehendit gratiam & misericordiam Dei, sentiens non Deum esse propitium propter Christum. Hæc fides imputatur propter iustitiam coram Deo. Et quia accipit Spiritum sanctum, hic renouat corda, & impellit ad bene operandum, sicut in Propheta scriptum est: Dabo legem meam in cordibus eorum. Ita bona opera fructus sunt fidei.

Interim tamen fides agnoscit, quod propter Christum, propter nostra opera, habemus Deum propitium: Ideo fides iustificat, non opera, Quia fides respicit Christum, propter quem electi sumus.

Nec haberent homines firmam & certam consolationem versus peccata, si propter opera nostra consequeremur gratiam, quia semper deprehendimus in nobis aliquid vitij.

Fides autem affert firmam consolationem conscientijs, sentiens nos propter Christum certo recipi in gratiam, etiamsi opera sint indigna.

Aduersarij cauillantur vocem SOLA, atque etiam volentes videri faceti. Nouum nomen excogitauerunt, vocant nos solos, quia doceamus sola fide hominem iustificari. Vociferantur hanc vocem non extare in Scripturis. Conqueruntur excludi Sacramenta. Nos verò sentimus hominem iustificari fide, non propter præcedentia aut sequentia opera. Hæc fides per verbum & Sacramenta excitatur. Itaque non excluduntur Sacramenta, sed meritum operum. Idem facit Paulus, cum ait, Donum Dei est, non operibus. Hæc negatiua clarè excludit opera. Item sæpe dicitur GRATIS nos iustificari fide: Nonne & Gratis exclusiua particula est? Nec aliud est cum dicitur, sola fide iustificamur, quam cum dicitur, gratis iustificamur fide. Nonne & donum excludit opera? Vnde et Cæs. Maiest. iterum nobis moueri litem de vocabulo, & aduersarios calumniosè interpretari & exagitare hanc vocem sola, cum omnes Catholici semper confessi sint remissionem peccatorum gratuitam esse. Neque hoc aduersarij negant. Sed delectat eos perutile studium sophistices, Si tantopere offendit eos vocabulum SOLA, cauilla-

la, cur non eradunt è veterum libris? Non enim nostri primùm sic locuti sunt. In Confessione verba Ambrosij citauimus: Hoc constitutum est à Deo, vt, qui credit in Christum, saluus sit, sine opere, sola fide, gratis accipiens remissionem peccatorum. Sic & Hilarius loquitur, Matth. 8. Mouet scriba remissum ab homine peccatum (Hominem enim tantùm in Iesu Christo contuebantur) & remissum, quod Lex laxare non poterat, Fides enim sola iustificat. Num in horum libris etiam, qui tot iam seculis leguntur, delebunt isti Aristarchi vocabulum SOLA? Sed nihil pudet aduersarios. Tota hæc causa de iustificatione diligenter & copiosè tractata est ab Augustino contra Pelagianos, & Ambrosio in aliquot libris, quorum sententiam cùm sequi nos non ignorent, tamen captant vocabulum, quod in speciem exagitant.

In SEPTIMO articulo conantur nos prægrauare mentione Iohannis Hufs: Cùm nos apertè paulò post fateamur, in Ecclesia, in hac vita, multos malos & hypocritas adiunctos esse. Hos volumus etiam aduersarij mortua membra Ecclesiæ. Quare cùm deficiat Ecclesia, rectè complectimur viuua membra. Et ne quis dicat nos Platoniam ciuitatem somniare, addimus externas nōtio & vsum Ecclesiæ agnoscere debet, videlicet consensum de Euangelio & vsum Sacramentorum consentientem Euangelio. Illa congregatio est Ecclesia, in qua extant hæc signa. Sed in his qui habent hæc signa, quidam sancti sunt, qui rectè vtuntur his signis, alij sunt hypocritæ & mali, qui his signis abutuntur. Quid potuit simplicius dici? aut quis vnquam priùs aliter locutus est? Sed aduersarij non sunt veriti etiam manifestas calumnias Cæsareæ Maiestati obtrudere. Nōne Paulus Ephes. 5. inquit: Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt ipsam sanctificaret, mundans lauacro aquæ per verbum, &c. Hic vocat Ecclesiam congregationem non quorumlibet, sed illorum qui mundantur, & addit signa externa, baptismum & verbum.

Quòd addunt, ad veram vnitatem Ecclesiæ necessarias esse vniuersales traditiones humanas, constanter negamus. Nam obseruationes humanæ non sunt cultus ad iustitiam necessarij. Itaque similitudo traditionum non est necessaria. Vt aliæ gentes alijs dicrum spacijs vtuntur, ita alijs ritibus humanis in Ecclesia

vti possunt. Hoc clarè docet Scriptura in multis locis, Rom. 14. Regnum Dei non est esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto, Gal. 3. Omnes filij Dei estis per fidem in Christum Iesum: Quicumque enim baptizati estis, Christum induistis. Neque Iudæus est, neque Græcus, neque seruus est, neque liber, neque masculus est, neque foemina. Sed de hac re infra etiam dicetur.

In DECIMO. Neque nos fingimus mortuum corpus Christi sumi in Sacramento, aut corpus ex sanguine, aut sanguinem sine corpore sumi, sed sentimus integrum & viuum Christum adesse in quo libet parte Sacramenti.

In VNDECIMO. Et si confessionem & absolutionem probamus, sicut constat, tamen non alligabimus cuiusquam conscientiam ad obseruandum c. Omnis vtriusque sexus: Quia contineri mandatum impossibile, vt omnia peccata confiteamur. Porro non solum facta omnia meminisse impossibile est, sed etiam impossibile nosse omnia peccata. Prauum enim est cor hominis & inscrutabile. Natura humana plena est malis cupiditatibus, impietate, contemptu Dei. Hæc peccata hærent ita in natura, vt non possint cerni aut intelligi, nisi Spiritus sanctus ostendat ea in cordibus nostris. Necessè est autem docere conscientias, quòd etiam non enumerata peccata remittantur credentibus.

Et cum de absolutione & fide docendus esset populus, vt cura omnium scribebantur & docentium in templis fuit, assuetudine homines ad colligendum catalogum peccatorum: Interim & fide altissimum silentium erat.

Itaque hanc sarcinam capituli Omnis vtriusque, non impo-
nemus pijs conscientijs, quæ per se multum habet incommodi, & ad diderunt glossæ infinitos & periculosissimos laqueos.

In DVODECIMO, quòd dicunt, debere certa opera imponi confitentibus, ad satisfaciendum, non potest probari ex Scripturis.

Et quòd fingunt mutari poenam mortis æternæ in poenam temporalem, imponendam potestate clauium, nunquam probabitur. Et hæc opinio lædit gloriam meriti & satisfactionis Christi. Quia Christus est victima pro peccato, sicut Scriptura inquit. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris.

Quanta autem impietas est fingere, quòd culpa propter meritum Christi tollatur, poena verò propter nostra opera, cum Christi

ut sit victor mortis & peccati, ut Hebræ. II. scriptum est: ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, Diabolus, & liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxierant seruituti.

Item, cum Euangelium annunciet gratuitam remissionem peccatorum, falsum est, partim remitti peccatū propter mortem Christi, partim propter nostras satisfactiones.

Quoniam autem Deus exerceat sanctos varijs afflictionibus, tamen hæ potestate clauium neque imponi neque tolli possunt.

Dauid post adulterium punitus est. Hæc poena non erat pro peccato necessaria. Sed ita visum est Deo & humiliare ipsum, & alijs exemplum ostendere. Sicut ipse inquit: Bonum mihi, quod humiliasti me, ut discerem iustificationes tuas.

Quod autem in Synodis facti sunt Canones poenitentiales, hi nihil pertinebant ad remissionem peccatorum: Sed erant quædam publicæ disciplinæ, exempli causa institutæ, vel ut probarentur etiam isti qui redibant ad Ecclesiam. Ritus erat humanus, ad remissionem culpæ, aut poenæ non necessarius.

Sed non est hic opus prolixa disputatione. Omnes boni viri ubique restantur doctrinam nostrorum de poenitentia multas pias conscientias à desperatione liberasse, & ostendisse veram & firmam consolationem iuxta Euangelium. Nemo ex scholasticis vnquam exposuit, quomodo remittantur peccata. Tota hæc res iacuit ignota.

In DECIMOTERTIO articulo exigunt, ut confiteamur esse septem sacramenta. De hoc numero in nostra Confessione nihil diximus. Nemo enim vnquam in Ecclesia sensit, quod necesse sit septem sacramenta numerare, si Sacramenta vocamus ceremonias, quas Christus obseruari præcepit, & quibus addidit promissionem gratiæ. Constat tales ceremonias duas esse, Baptismum & Cœliber Domini: Interim posse & Absolutionē vocari Sacramentum. Nec repugnamus si hæc appellatio tribuatur ordini, si tamen si tribuatur ministerio: habet enim mandatum Dei. Item si tribuatur matrimonio, Nam hoc quoque habet mandatum Dei. Sed hoc non pertinet tantum ad Nouum Testamentum. Confirmatio & extrema vñctio ritus sunt Ecclesiastici, sed non habent expressum

pressum mandatum Christi. Quare idem iudicandum est de his ritibus, quod de alijs traditionibus humanis, ne pro rebus necessarijs ad salutem habeantur.

Ac mirum est, cur Orationem non recensuerint inter sacramenta, cum recenseat Dionysius, ac verissimè Sacramentum dici possit, cum habeat mandatum Dei, & egregias promissiones. Hic titulus Sacramenti, orationem quasi in loco insigniori posuisset, & ad orationem ac fidem inuitasset homines.

Cæterum & hic desideramus candorem in aduersarijs. De numero Sacramentorum non aliam ob causam nobiscum rixatur, nisi ut magis irritent odia imperitorum aduersus nos. Neque enim ignorant, in hoc numero nihil esse periculi, & tamen mouent animos imperitorum, cum audiunt quædam Sacramenta quæ moueri ordine. Interim dissimulant, quales errores ipsi prius discuerint, non solum de numero Sacramentorum, qui nihil habet periculi, sed de usu, quem penitus peruerterunt Sophistæ: Docuerunt enim Sacramenta gratiam conferre ex opere operato.

Et hoc multò absurdius etiam dixerunt quòd ad susceptionem gratiæ per Sacramentum, non requiratur aliquis bonus motus. Quis non videt hanc manifestam esse blasphemiam?

Itaq; hoc dogma totam doctrinam iustitiæ fidei & vera exercitia spiritualia fidei oppressit, & fiduciam operum erexit, quæ res men in morte ac iudicio Dei ruere solet. Ac defuit postea consolatio conscientijs, cum ignoraretur doctrina de gratuita remissione peccatorum, & iustitia. Nunc verò plerique etiam aduersarij agnoscunt beneficium doctrinæ, quam nostri de usu Sacramentorum tradiderunt, videlicet, quòd Sacramenta non afferant gratiam, ex opere operato, sed quòd sint instituta ad excitandam fidem, & crescant, cum accedit fides, qua eriguntur conscientia pavidæ, & credunt, se Deo curæ esse, recipi in gratiam & exaudiri à Deo propter Christum. Idem enim effectus est verbi & sacramenti, quemadmodum & Augustinus significat, cum scribit Sacramentum esse verbum visibile, hoc est, signum incurrens in oculos, ut moueat cor ad credendum.

De DECIMOQUARTO postulant, ut Ordinatio fiat ab Episcopis. Hic breuiter respondebimus, quòd maximè cupiamus Ecclesiasticam Politiam conseruare, eamq; ad tranquillitatem Ecclesiæ prodesse iudicamus. Itaq; non reciperemus ministros sine auctoritate

toritate Episcoporum, si paulò clementiores essent Episcopi, & veram doctrinam non persequerentur. Neminem ordinant, neminē admittunt ad ministerium, nisi impositis durissimis conditionibus, ne doceat doctrinam Euangelij, ne ducat uxorem. Sunt & alię nihilo leuiore.

Quia verò has conditiones bona conscientia accipere nostri Sacerdotes non possunt, idcò non requirunt auctoritatem Episcoporum. Oportet enim Deo magis obedire quàm hominibus. Si hanc tyrannidem remitterent Episcopi, summa voluntate redderetur apud nos Episcopis ius suum, vt gradus in Ecclesijs sapienter constituti conseruarentur.

Ac viderint Episcopi, quomodo Deo rationem reddituri sint, quòd iniusta onera imponunt sacerdotibus, quòd pertinacia sua efficiunt, vt Ecclesiastica obedientia dissoluatur. Hęc tyrannis neutiquam decet Pastores, quibus inquit Paulus potestatem datam esse, ad ædificationem, non ad destructionem.

IN DECIMOQVINTO hoc reprehenditur, quòd diximus, Traditiones humanas non esse cultus ad salutem necessarios. Sed is Articulus in Confessione nostra multis testimonijs confirmatus est. Et quia infra plura de hac re dicturi sumus, satis est nunc vnum testimonium ponere, quod Christus nobis proponit: Frustra colunt mandatis hominum.

Cum in hanc sententiam vbique damnet Scriptura hanc opinionem, quòd promereamur gratiam per cultus à nobis excogitatos sine verbo Dei, quanta impudentia est hos cultus pro necessarijs exigere?

De Inuocatione Sanctorum, concedimus angelos & sanctos in coelis apud Deum orare pro Ecclesia: Sicut & Scriptura dicit, quòd gaudium sit angelis super peccatore poenitentiam agente. Sed hoc nihil facit ad Inuocationem. Inuocatio incerta & periculosa est. Nulla enim habet testimonia Scripturæ. Idcò eam non recipimus. Nec patimur æquari Sanctorum honorem cum honore Christi. Vnus Christus talis est intercessor, ac mediator, vt sit propiciator: Alij Sancti non sunt propiciatores. Mandatum & promissionem de Christo habemus, Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Itaque in nomine Christi debemus inuocare, illum Pontificem & placatorem Patri ostendere. Hic honor nullo modo debet transferri ad alios sanctos.

APOLOGIAE CONF. AVG.
SECUNDA PARS.

Hæc doctrina, quam confessi sumus, non tantum habet emendationem quorundam abusuum in externalibus rebus, sed habet alia maiora bona, propter quæ illam amplexi sumus, & cupimus eam propter gloriam Deipuram retinere. Tota Ecclesia fuit antea oppressa doctrina operum, Et gloria meritorum Christi & iustitia fidei iacob ignota. In concionibus nonnulli nihil docebant, nisi quasdam observationes humanas, certa ieiunia, certas ferias, ceremonias, indulgentias, certos ordines, certos cultus sanctorum & similia. Qui videbantur prudentiores, docebant opera civilia. De fide in Christum, de iustitia fidei nihil audiebatur. At hic præcipuus locus est doctrinæ Christianæ, doctrina de iustitia fidei.

Est & inter præcipuos locos, doctrina poenitentiae. Quam miserè hæc contaminata est non solum ab his, qui vendiderunt indulgentias, sed ab alijs hypocritis, qui obliti fidei, docuerunt propter nostra merita remitti peccata, qui conscientias adegerunt desperationem per enumerationem peccatorum, per impias factiones.

Cum igitur hi loci de Poenitentia & de iustitia fidei in doctrina, quam nostri docent, repurgati sint, & gloria Christi illustrata sit, agnoscimus maxima dona nobis à Deo proposita. Videmus conscientijs certam & firmam consolationem propositam esse. Videmus, in quibus rebus positus sit verus Dei cultus. Videmus quæ opera, quæ vitæ genera Deo placeant.

Harum rerum cognitio commendavit nobis primum hæc doctrinam nostrorum. Et ex ea multum ipsi aduersarij iam decerpunt, quanquam malam gratiam reddant his, à quibus admoniti sunt.

Postea consecuta est quædam in ritibus externalibus mutatio, quæ quoniam habet causas in illis præcipuis articulis, quos superius recensuimus, non volumus repugnare verbo Dei. Et tamen iterum moderati sumus eam mutationem, ut Catholicos ritus magna ex parte retinuerimus. Adhæc nuper etiam hic obtulimus nos ad vitales ceremonias obseruandas, propter caritatem, quæ sine peccato recipi possent. Verum hæc moderatio, quam speramus non

apud Deum profuturam esse, nihil proficit apud aduersarios, qui contendunt à nobis, vt contra conscientiam omnes veteres abusus recipiamus. Itaque cum assentiri non possimus, respondebimus paucis ad ea, quæ meminimus nobis prelecta esse in confutatione nostræ Confessionis. Et rogamus Cæs. M. cum debita reuerentia, ne grauetur audire causas, quæ nos cogunt manere in sententia. Nunquam enim nobis defuit voluntas obtemperandi Cæsareæ Maiestati in omnibus rebus, quæ sine offensione conscientiæ præstari possent.

Nunc autem, sine contumelia Christi, veteres abusus approbare non possumus. Si quid autem videbitur durius dictum esse, id nullo modo ad Cæs. M. pertinet, cuius virtus & bonitas toti orbis terrarum nota est, & quam summa reuerentia, tanquam Dominum nostrum clementissimum prosequimur. Sed pertinet hæc disputatio ad hos, qui nos falsò accusant apud Cæs. M. quòd aduersemur doctrinæ Christianæ.

DE VTRAQUE SPECIE.

Nitio reprehendunt nos, quòd inter abusus numerauimus, quòd non porrigitur vtrique species Sacramenti Laicis, Et contendunt potiùs abusum fore, si porrigatur Laicis vtrique species. Postulatum à nobis, vt huic scripto assentiremur. Quod si nihil haberet incòmodi præter hunc vnum locum, grauissima causa esset, ne recipeamus. Nam quo ore, qua fronte, possumus institutum Christi abusu vocare? Notum est, Sacramentum à Christo pro tota Ecclesione institutum esse. Quomodo autem licet nobis rescindere ordinem Christi? Paulus inquit: Testamentum hominis non licet cuiquam mutare: cur igitur Testamentum Christi non solum mutant isti, sed etiam abusum vocant? Accepi à Domino, inquit Paulus, quod tradidi vobis. Tradiderat autem toti Ecclesie vsum vtriusque speciei. Quare dubium non est, quin vtrique species pro tota Ecclesia ordinata sit.

Sed quòd aduersarij allegant, de fractione panis, ex Luca & Actis: non probant in illis locis mentionem Sacramenti fieri. Et vt conceda-

concedamus de Sacramento dici, non probant, tantum vnam partem Sacramenti datam esse.

Est etiam citata historia de posteris Heli, quibus Deus minatur, quod deiecturus sit eos à sacerdotio, ut cogantur mendicare panem à sacerdotibus. Quam aptè & in loco citata sit hæc historia facile est iudicare. Prius vocabatur abusus conseruatio instituti Christi: Nunc ita ratiocinantur, tanquam significaturi, quod populus ita plectendus fuerit, ut à sacerdotibus acciperet tantum vnam partem Sacramenti: sicut filij Heli cogebantur mendicare panem, puniti à Deo. Nostro iudicio non satis reuerenter loquitur de Sacramento, qui conseruationem instituti Christi vocat abusum: Item qui Sacramentum institutum ad consolationem scientiarum, interpretantur poenam esse, adempta altera parte.

Nihil autem opus est respondere ad hanc historiam, de posteris Heli, cum nemo non videat in tempestiuè ad hanc causam decessum esse.

Colligunt & alias rationes, quare profuerit tantum vnam partem porrigere populo, scilicet ne sanguis effundatur: Item quia vasis non possit asseruari.

Propter has rationes non est ordinatio Christi rescindenda. Itaque nos in hac sententia manemus, quod non sit abusus, vtriusque parte Sacramenti vti. Non enim audemus institutum Christi vocare abusum. Quod autem citantur testimonia ex Synodo Constantiensi & Basiliensi, neutra Synodus vocat abusum, vtriusque parte vti. Et in decreto Synodi Basiliensis clarè scriptum est, hos qui vtriusque parte vtuntur, rectè vti Sacramento. Quod cum ita sit, non potius abusus vocandus est, grauare conscientias hominum, prohibitione alterius partis Sacramenti.

DE CONIVGIO SACERDOTVM.

Mirum est in hac vna causa tam acerbè exigi Canones, quæ manifesta necessitas postulabat eos mitigari, cum in alijs negotijs sæpe leuissimis de causis relaxentur. Neque negari potest, quin hæc prohibitio coniugij implicitè sit iuris humani. Et subinde variauit apud aliquos gentes.

gentes, & alijs temporibus. Veteres Canones concedunt Sacerdotibus ducere vxores, sed remouent eos à ministerio, non excommunicant. Recentiores Canones, qui in tanta multitudine Sacerdotum miriores esse debebant, minùs sunt clementes.

Aliquandiu licuit Diaconis in ministerio vxores ducere, ita vt non cogerentur abdicare officium, si tamen non vouissent: Et vouere non cgebantur. Id quoq; postea mutatum est.

Diu concessum est, vt presbyteri retinerent vxores ductas ante Sacerdotium. Hoc quoque mutatum est, reclamantibus Synodis Nicena & Constantinopolitana.

Si tunc non offendit nouitas, cum mutatio facta est contra auctoritatem Synodorum, & contra ius diuinum: cur nunc offendi nouitas, cum constet nihil fieri contra mandatum diuinum, si coniugiu concedatur huic ordini, praesertim his postremis temporibus, cum paulatim cum ipsa rerum natura, senescunt etiam vires hominum, & crescunt vitia? Quare remedia à Deo proposita non sunt repudianda.

Imò ius diuinum cogit hos, qui non habent donum castitatis, contrahere matrimonia. Sic enim Paulus praecipit, Propter fornicationem vnusquisque habeat vxorem suam. Hoc mandatum liberat à Canonibus hos, qui non sunt idonei ad coelibatum: Magis enim oportet obedire Deo, quàm hominibus.

Quòd autem aduersarij ratiocinantur, sacerdotes debere mundos esse, quia conueniat Sacramenta tractari à mundis, rectè argumentantur. Nam Coniugium non est immundities. Scriptura enim dicit: Honorabile Coniugium esse. Et sanctus Martinus Paphnutius, adsentiente vniuersa Synodo Nicena, dixit, Honorabile nuptias esse, & castitatem esse cum propria coniuge concubitum. Illa non est mundities vocanda, quæ polluit conscientias aut fornicatione, aut alijs incendijs libidinum. Et Paulus mauult vt coniuges conueniant, quàm vt tententur à Sargam. Verius indicat esse mundiciem, consuetudinem coniugum, quàm est simulata continentia, si desit donum. Quam hęc res non habet opus disputatione. Tota Scriptura laudat coniugium, & docet nos, ordinationem & institutum Dei esse. Quare verbo Dei sanctificatum est. Est igitur mundities cōiugalī, fides

fides qua credunt coniuges, placere Deo hoc vitæ genus, & curant
vt iuxta mandatum Dei ambulent in hoc vitæ genere, non scortentur,
non committant adulterium, &c.

Neque est ficta laude cœlibatus ornandus, ita vt grauentur
conscientiæ coniugum, quasi versentur in immundo genere
tæ.

Aduersarij nobis obijciunt, quòd Iouiniani hæresin sequimur,
qui de laudibus Virginitatis detrahit. Nos non vituperamus
virginitatem. Habeat illa suam laudem, quam tribuit ei Christus,
qui laudat eos, qui se propter regnum cœlorum castrauerunt. Nos
non de virginitate, sed de imbecillitate hominum disputamus.

Digna laude virginitas est in his, qui habent id donum. Si
non habent donum, non sunt onerandi durissimo Canone, qui cœli-
batum præcepit. Sic etiam iudicauit Ambrosius, qui inquit: Si
virginitas est, quæ suaderi potest, imperari non potest: Res magis
est voti, quàm præcepti.

Sed iubent impetrari orationibus & alijs exercitijs. Cur
isti non faciunt, qui defendunt cœlibatum? quorum cum sint
tissima flagitia, nō sunt hoc loco apud Imperatorem castissimum
& amantissimum pudicitiae commemoranda. Sed ita respon-
demus. Id non est orare, sed tentare Deum, si quis luctando exper-
tetur suam imbecillitatem, non velit vt iordinatione Dei. Extant
magnorum virorum, qui deplorant incendia istorum, qui accen-
sæ restiterunt tentationibus, & satis ostendunt, quàm graui-
sauciauerint hæ tentationes conscientias illorum. Nam Christus
ipse docet, non omnes capere hoc verbum. Quare vult Deus
dam vt i sua ordinatione. Sic igitur orandum est, vt ordinatio
non contemnatur, qua vult vt i istos, quibus donum non imper-
tur. Sicut vult vt i nos cibo & alijs creaturis, cum non conseruat
nostram sine illarum vsu.

Ridiculum autem est, quòd inquiunt hanc vocē Dei, Cres-
cite & multiplicamini, tantum ad illud tempus, cum essent pauci
mines, pertinere, non ad nostrum tempus.

Nos sic sentimus, quòd illa verba creent & ordinent naturam
qualem postea existere necesse est, nec se refingere ipsa potest: Sic
alia similia verba. Germinet terra herbam virentem: Hæc vox vult
agros, quotannis creat fruges, parit victum omnibus animantibus.
Ita hæc sententia, CRESCITE, &c. non solum mandat, sed etiam
naturam.

naturæ conditionem continet: quam mutare, non est nostrum, sed Dei opus.

Nec fecerunt virgines, si quæ verè conseruauerunt virginitalatem, cōtra mandatum Dei, quia, cū à conditione illa communi naturæ exemptæ essent, mandato etiam solutæ erant, quod ad illam conditionem naturæ attinet. Exemit enim istas peculiare donum & opus Dei.

Sed fingamus rem facilem esse cuius perpetuam castitatem: quis dedit potestatem Pontificibus, hanc legem Ecclesijs imponēdi? Præsertim cū Paulus antea monuerit, tales leges doctrinas esse dæmoniorum.

Hæc atq; alia multa dici possent, in hac causa, si esset obscura. Nunc ita manifesta est necessitas mitigandi huius Canonis, vt nihil opus sit longa disputatione. Omnium libidinum huius ordinis reos se faciunt isti, qui hunc Canonem contra mandatum Dei defendunt. Quare nos non possumus assentiri pronunciantibus contra coniugium sacerdotum.

DE MISSA.

Adversarij fatentur magnos abusus esse Missæ: Quare ignoscant nostris, qui hæc vitia reprehenderunt, quæ non irrepsissent in Ecclesiam, si Episcopi aduigilassent.

Neq; verò difficile est iudicare, vtrū sit abusus, quòd conducti mercede, quòd coacti legibus foundationum, certum numerum Missarum faciunt statis temporibus inuiti, cū parum sint idonei.

Hæc vitia ita sunt vulgaria, ita nota omnibus, vt dissimulari non possint. Sed sunt alia minùs nota imperitis, quæ aduersarij leniter attigerunt. Defendunt Missam esse sacrificium, quia ante annos mille ita existimatum sit, & quia Græci vocent Liturgiam, item quia Misba Hebraicè significet altare, Græcè thytiasterion, Postremò quia Christus dicat, Hoc facite: Facere autem sacrificium significet. Addunt Arrianam esse hæresin, si quis sentiat Missam non esse Sacrificium.

Atque hæ rationes visæ sunt illis dignæ, quibus adderent titulum

tulum Cæ. Maieſt. de quibus quid iudicaturi ſint homines, ſi quando in publicum proferentur, prudentes viri facile exiſtimare poſſunt.

Cauſam omnium maximam & difficiliſſimam, quæ nunc con-
trouertuntur, ſatis deſenſam putant prolatis aliquot vocabulis,
aliquo prædago præcario ſumtis. Quid enim faciunt ad reſpon-
dendum? Quid quod eorum etymologias ſcriptores iſti, ſi ſerumpant,
cerere non queant?

Nonne totidem vocabulis opponi alia commodiora poſ-
ſunt? Eccleſia vocat Synaxin, vocat communionem. Et Canon ipſe
teſtatur plures ex altari ſumere. Hæc cum non quadrent ad præ-
ſentatas Miſſas, ſubindicant nouum eſſe morem priuatas Miſſas cele-
brandi.

Sed hæc tanta cauſa non eſt iudicanda coniecturis. Neque
denominerixa eſt. Scimus Miſſam à veteribus vocari Sacrificium,
quia ſit memoria ſacrificij Chriſti, vt Irenæus ait. Nec inuiti con-
cedimus ſanctis Patribus appellationem Sacrificij. Non enim ſi-
mus cum illis, ſed cum recentioribus, qui malè intellecto nomi-
ne Sacrificij, inuexerunt opiniones & cultus in Eccleſiam, maxime per-
gnantes cum Euangelio.

De merito & applicatione litigamus, vtrum cœna Domini
ſit opus, quod mereatur gratiam ex opere operato: Item, quod ap-
plicatum pro alijs mereatur gratiam ex opere operato.

De his rebus cum aduerſariorum libri pleni ſint, nullum re-
men poteſt ex vlllo ſcriptore Eccleſiaſtico veteri præferri teſtime-
nium, quod Miſſa ex opere operato mereatur alijs gratiam. Nam
hæ prodigioſæ opiniones, & hæc prodigioſa vocabula recerta ſunt
& excogitata à Monachis, qui Miſſam ad ſacrilegum quæſtum con-
tulerunt. Doctrina de opere operato, & applicatione manifeſte per-
gnat cum Euangelio, & iuſtitia fidei: Nam Scriptura docet nos iu-
ſtificari fide, non per opera. At ſi Miſſa ex opere operato mereatur
gratiam, neceſſe eſt ſequi, quod iuſtitia ſit ex operibus. ſine fide. Nec
diſſimulant aduerſarij, ſe hoc modo ſentire. Palàm ſcripſerunt, non
ſolùm de cœna Domini, ſed in genere de Sacramentis, quod non
ſuſceptionem gratiæ per Sacramentum, non requiratur aliquis be-
nus motus. Et non ſolùm ſingunt iuſtificari facientem, ſed etiam
illos, pro quibus applicatur. Hos aiunt non ponentes obicem, ne-
ceſſario conſequi gratiam. An non pugnant hæc cum doctrina &

dei: Et hac vna ratione hoc in loco, cum sit planissima & firmissima, contenti erimus.

Meritum Christi fide consequimur. At illi meritum Missæ mutuatur alijs etiam sine fide. Ita plures faciunt meritum Missæ, quam meritum Christi.

Hæ opiniones serpsērunt in Ecclesiam, extincta doctrina de iustitia fidei: Nec potest verus vsus Sacramentorum & ceremoniarum retineri, nisi cognita iustitia fidei.

Improbamus igitur meritum operis operati, & applicationem. Cumq; priuata Missæ hac opinione factæ sint, non possumus restituere eas, aut assentiri his qui defendunt eas: Sed vna communis Missa sit, vbi porrigitur Sacramentum his, qui vti volunt, ad cōsolandas pauidas conscientias. Nam ad hunc vsum, vt in Confessione exposuimus, institutum est Sacramentum. Et de hoc vsu Sacramenti multa scripserunt Ecclesiastici Patres. Nec sumus Arriani iudicandi, quia non probamus illam applicationem contra Euangelium excogitatem.

Falsa & hæc calumnia est, quòd aboleamus iuge sacrificium. Nam vt interim largiamur, quòd Missa sit significata per iuge sacrificium, certè non abolemus Missam, sed abusum corrigimus.

Retinemus morem Ecclesiæ veteris: ab vno sumunt hi, qui petunt corpus & sanguinem Domini: Populus ad communionem & vsum Sacramenti assuefit. Apud aduersarios rarissimè vtitur Sacramento populus: tantum pauci conductitij vtuntur. Ita nos magis retinemus vsum Sacramenti ac iuge Sacrificium, vt ipsi appellant, quam aduersarij.

Sed quia aduersarij hostiliter exagitant hanc priuatæ Missæ mutationem, & criminantur nos, quòd, velut Antiochus, aboleamus iuge sacrificium, aliquantò plura de hoc loco dicenda sunt.

In Numeris, cap. 28. describitur iuge sacrificium. Cremabatur agnus, & offerebatur simila conspersa oleo, Accedebat & libatio, certa vini mensura. Hæc ceremonia erat perpetua. Quasi quis contendet significari Missam, non valde repugnabimus, si tamen totam Missam complectetur, hoc est, cœnam Domini cum prædicatione verbi, quæ addita est huic ceremoniæ. Sicut Paulus inquit: Quoties comederitis panem hunc, & calicem hunc bibetis, mortem Domini annunciate, donec venerit.

Urgitur istic erat perpetua quædam ceremonia, quæ & significabat venturum esse Christum, & hunc populum duraturum esse, donec Christus nasceretur: ita nos habemus Cœnam Domini, quæ rectè vocatur æternū testamentū, quia testatur Christum apparitū & nō restare nouū aliud verbū, quod mundo Deus missurus sit. significat hoc nouum testamentū & Ecclesiam semp mansurā esse.

Sed ad ceremoniam addenda est prædicatio Euangelij, per quæ innotescit Christus, & mactantur hostiæ, & agunt gratias Deo, laudant Deum. Hæc sunt sacrificia noui Testamenti.

Has hostias significauit illud spectaculum, exhibitū in lege, videlicet, postquam apparuisset Christus, mansurum in mūdo Euangelium, & perpetuò docendū esse, vt subinde aliqui cōuertantur, & fiant hostiæ Deo, & accipiāt vitam æternā, & agant gratias Deo, laudent Deum, & testentur, quòd vera sit Euangelij doctrina, quòd verè Deus irascatur peccatis, quòd verè ignoscat credentibus, exaudiat, verè saluet: Et hoc testimonio alios ad credendum incitent. Ita Paulus interpretatur sacrificium de prædicatione, fidei gratiarum actione: Rom. 15. Vt sim minister Iesu Christi, inter gentes, sacrificans Euangelium Dei, vt fiat oblatio gentium, accepta sanctificata Spiritu sancto. Et Phil. 2. Sed & ego immolor propter hostiā & sacrificium fidei vestræ. Nam crematio agni significat mortificationem Christi & omnium membrorum eius: Simila viuificationem, quæ fit per fidem in prædicatione Euangelij, quæ consolatur conscientias per terrefactas prædicatione poenitentiae. Libatio gratiarum actionem & prædicationem. Hoc Sacrificium prædicationis fidei & gratiarum actionis semper in Ecclesia manere debet. Ceremonia ipsa sine doctrina est muta.

Veteres Cœnam Domini Eucharistiam vocauerunt, vt significarent hanc ceremoniam institutam esse, vt ibi prædicarentur beneficia Christi, & erigerentur pauidæ conscientiae, & confirmaretur fiducia, cognita remissione peccatorum, & aperiatur gratia. Nunc igitur consideremus, vtri aboleant iuge Sacrificium Euangelium apud aduersarios paucissimis locis docetur: In multis magnis regionibus ferè toto anno nullæ fiunt conciones: Et cum fiunt, recitatur somnium alicuius Monachi, aut si quid est melius, proponitur aliqua ciuilis sententia ex Philosophia: De Christo, de fide in Christum, quòd per illum habeamus placatum Deum, quòd per illum impetremus à Deo omnia bona, non propter

propter merita nostra, de exercitio fidei in omnibus afflictionibus, de sua cuiusq; vocatione, de caritate, de his rebus ibi minimū docetur, vbi plurimum est venalium Missarum. Interim ceremonia instituta propter prædicationem de Christo, confertur ad alium vsum, vt mereatur alijs gratiam ex opere operato. Ibi verè abrogatum est iuge Sacrificium, vbi legitimus vsus Sacramenti peruersus est, & conticescit prædicatione Evangelij. Sic enim scriptum est de impiorum sacrificijs, Prouerb. 15. Victimæ impiorum abominantur Deus. Et oratio rectorum placet ei. Hic requirit Spiritus S. fidem & orationem, non recipit opus operatum, sine verbo & sine fide, quale est Missa venalis. Et apud Ieremiam inquit Deus: Non præcepi eis, in die, qua eduxi eos de terra Aegypti, de holocaustis: Sed hoc præcepi eis: Audite vocem meam, & ero vobis Deus. Hic aperte damnat Propheta opus operatum, & requirit verbum & fidem, vt fide gratiam apprehendamus, & credamus Deo. Nunc in illo regno Pontificum, qui doctrinam Evangelij aut negligunt, aut etiam persequuntur, & delere conantur, manet ceremonia, sed vocem Dei non audiunt, non curant doceri Evangelium de doctrina fidei, sed defendunt operis operati meritum & alios impios cultus. Quare hi propriè iudicandi sunt delere iuge sacrificium.

Et sunt alia multa signa, Antiochi regno, istam Pontificum dominationem significatam esse. Nōne Pontifices colunt Deum suum auro, argento, & lapidibus preciosis, ac nobiscum belligerantur, quod hos impios cultus nō probemus? Accusant nos, quod ceremonias negligamus, quod altaria, quod monasteria profanemus. Hortantur clementiss. Imperatorem, vt atroces pœnas in nos constituat. Hæc sunt Antiochi exempla, quæ nihil ad nos pertinent. Nam apud nos Dei beneficio manet Ecclesiæ mos, & manet legitimus vsus Sacramenti, & accedit prædicatione Evangelij de vero cultu Dei, de fide, de spe, de cruce, non de humanis traditionibus, aut somnijs scholasticis.

Detorquent ad Missam & verba Malachiæ, Ab ortu solis vsq; ad occasum magnum erit nomen meum inter gentes, & in omni loco incensum ponetur nomini meo, & offeretur oblatio munda, quia magnum erit nomen meum inter gentes, dicit Deus Zebaoth. Similes figuræ reperiuntur & apud alios Prophetas, qui, cum de Evangelio loquuntur, verbis legis vti solent, & testè significant, non alium externum cultum, sed spiritualem. Nam Epistola ad

Hebræos docet, nullum sacrificium post Christi mortem præter necessarium esse pro peccato. Ideo Petrus docet nos, Sacerdotium sanctum esse, ad offerendas spirituales hostias. Sic igitur accipimus est locus Malachiæ, ut incensum & oblatio intelligantur, non de sola ceremonia, sed de prædicatione, fide & gratiarum actione. Sine his ceremonia ipsa non est sacrificium, ex opere operato, vt loquuntur. Sicut ad Hebræos etiam scriptum est: Per ipsum, offerimus hostiam laudis semper Deo, hoc est, fructum laborum contentium nomini eius.

Ac verba ipsa Malachiæ indicant, non esse solam ceremoniam intelligendam, quia incensum non est typus propriè cœnæ Domini significans, sed orationem significat. Itē additur: Magnū nomen meū inter gentes. Id ad prædicationem pertinet, quia nomen Dei latè spargitur & innotescit per prædicationem Euangelii. Et discunt homines nosse Deum, timere Deum, & credere Deo.

Ad hunc modum veteres etiam exponunt hunc locum Malachiæ. Sic enim inquit Tertullianus: In omni loco sacrificium mundum, scilicet simplex oratio de conscientia pura. Et Hieronymus: Regula Scripturarum est, Vbi manifestissima Prophetia de futuro textitur, per incerta allegoriæ non extenuare quæ scripta sunt. Quod offerunt cæcum & claudum, sciant, carnalibus victimis spirituales succeduras, & nequaquam taurorum, hircorumque sanguinem, sed thymiam, hoc est, sanctorum orationes, Domino offerendas & non in vna Iudææ prouincia, nec in vna Iudææ vrbe Ierusalem, sed in omni loco.

Postremò iactent aduersarij, quantum volent, significationem iugis Sacrificij, & verba Malachiæ: tamen non poterunt efficere, quod Cœna ex opere operato, sine prædicatione, sine fide, sit sacrificium, & applicatum pro alijs, mereatur eis gratiam, & iustificet eos.

Ad has impias opiniones confirmandas nihil facient aut Malachiæ verba, aut figura iugis sacrificij. Et, vt fit, error parit errorem: vbi semel occupauit animos persuasio de applicatione, disputari coeptum est, vtrum meritum Missæ sit finitum an infinitum, vtrum sit diuisibile, vtrum tantundem valeat Missa facta pro pluribus quantum pro singulis singulæ. Hinc fuit quæstus vberrimus. In omnibus periculis ad hoc opus, tanquam ad idolum erat receptus.

At Christus fide vult se inuocari, fide expectari omnia bona, non propter merita nostra aut opera.

Cum autem aduersarij de merito & applicatione Missæ nullas attulerint rationes, tantum allegent nomen Sacrificij, idque non ex Canonica Scriptura, sed ex Patribus, non videtur opus esse longiore responsione.

Neque poterunt vnquam vel ex Scriptura, vel ex Patribus quicquam producere, quod adeo firmum sit, ut nostram rationem, quam recensui, euerat. Certa est enim sententia, quod, si iustitia est ex fide, non possit ex opere operato esse iustitia. Quare Missa non iustificat.

Intelleximus etiam aduersarios valde tragicè conqueri, quod quædam apud nos particula Canonis Missæ omittatur. Ea res vel in primis prægrauat nos, propter publicam de Canone persuasionem.

Magnopere autem oramus, ne Cæsarea Maiestas existimet, aliquid in Canone mutatum esse contemptu religionis aut Sacramentorum. Magnas & graues causas allegant nostri, cur quædam Canonis particulam omittant, & affirmant se coactos propter Sacramenti reuerentiam, quædam præterire, quæ manifestos abusus pepererunt. Et ne quid putetur fieri contra Catholicam Ecclesiam, hoc initio considerandum est, non ubique eundem Canonem Missæ haberi: Nam Græcus Canon dissimilis est latino, Et in aliquot locis latini Canones variant. Et fatentur etiam recepti Scriptores, tantum verba consecrationis à Christo tradita esse: postea Pontifices cætera addidisse, & alios alia, ad decorem & solennitatem. Sic enim loquitur glossa in decretis. Sicut igitur antea varietas illa non lædit Catholicam fidem, ita nunc sentiendum est, non lædi Catholicam fidem, etiamsi omiſsa aliqua parte Canonis, retineantur verba Christi, quæ consecrationem continent. Nam hæc nos religiosissime retinemus. Retinemus & orationes & gratiarum actionem. Et quidem ipse Canon ostendit, subinde quædam adiecta ac dempta esse: Satis enim apparet, quædam membra non satis coherere: Et quædam verba ex Scripturis sumpta, intempestiuè ad sacrificium detorquentur. Et natura sacrificij sinistrè intellecta, Scriptores postea magis etiam contaminauerunt Canonem. Nullius enim ex aduersarijs scripta adhuc vidimus, (& vidimus ingentia volumina) qui

qui potuerit definire sacrificium: Adeo sunt inepti, vt, cum de sacrificio litigent, cum auctoritatem Canonis defendant, non possint tamen definire, quid sit sacrificium, quid intersit inter sacrificia Veteris & Noui Testamenti, quid intersit inter Sacramentum & Sacrificium.

Hæc non attingunt aduersarij, quæ tamen à prudentibus viris in hac controuersia maximè requiruntur.

Quidam exagitant in Canone ista, quòd hostiam salutis appellat panem nondum consecratum, quòd sacerdos intercedit pro Christo, & orat, vt Deus hanc hostiam acceptam habeat, quasi Sacerdos sit mediator inter Christum & Patrem: Item quòd petit hæc hostia placeat Deo, sicut hostia Abel, quasi verò alia hostia pluris fuerint, quàm Christus. Hæc etsi sint absurda, tamē alia sunt, quæ nostros magis mouent, videlicet quòd illa pars Canonis applicat Missam pro viuis & mortuis, vt per id opus saluentur. Hæc applicatio manifestè pugnat cum Euangelio & iustitia fidei. Hoc esset obsecurum, dubitari posset, vtrum hæc particula Canonis idcirco reprehenderetur. Nunc ita manifesta res est, vt non solum oculis cerni, sed manibus quoque præhendi queat, quòd non iustificetur homines applicato alieno opere, aut merito, sine fide. Res versatur ob oculos, & inter manus. Quare manifestè constat, quòd illa pars Canonis, quæ Missas hoc modo applicat, pro viuis & mortuis, dissentiat non ab aliqua vna sententiola Euangelij, quæ non sit magni momenti, sed à præcipuo loco Euangelij, videlicet à tota doctrina de iustitia fidei. Quod cum ita sit, venia danda est nostris, quòd auctoritatem Euangelij pluris faciunt, quàm auctoritatem Canonis, præsertim cum fateantur omnes illam partem Canonis humana auctoritate factam esse, & semper dissimiles Canones in Ecclesia extitisse. Oportet autem auctoritati humanæ præferre clarum & certum testimonium Scripturæ.

Quid poterunt afferre aduersarij, quanquam sint impudentes, contra tam manifestam veritatem? Res ita plana est, vt ne quidem in speciem cauillari quisquam possit. Cum fides iustificet, impia & hæretica sententia est, quòd Missa applicata alteri ex opere operato iustificet eum. Quare cum defendi applicatio non possit, magna & grauis causa est, cur illa pars Canonis, quæ applicationem continet, omittatur.

DE VOTIS.

SI rectè meminimus, hæc verba erant in Confutatione, quòd vota sint fundata in Veteri ac Nouo Testamento. De Veteri paulò pòst respondebimus: Vbi autem in Nouo Testamento probentur, non scimus, nisi fortassis in his locis, Frustra colunt me mandatis hominum. Et: Obiitatio, quam non plantauit pater meus cœlestis, eradicamulta de Monachis etiam reperiemus, vt Matth. 23. Væ vobis Scribis & Phariseis hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ foris quidem apparent speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum & immundicie: Sicut & vos foris quidem iusti apparetis hominibus, intus autem pleni estis hypocrisis & intemperantia. Si qui sunt in Nouo Testamento loci magis conuenientes votis, à Monachis proferantur, nos respondere non grauabimur.

Sed nunc in genere respondemus: Vota facta cum opinione iustitiæ & gratiæ promerendæ, per tale opus, impium cultum esse: Et nec in Veteri, nec in Nouo Testamento approbari: Clara est enim sententia Pauli, Euacuati estis à Christo, qui lege iustificamini, gratia excidistis. Itaque multò magis illi gratia exciderunt, qui iustitiam quærunter per vota, quæ prorsus fiunt sine mandato & verbo Dei. Sancti viri, vt Bernhardus, Franciscus, Bonauentura & similes, ita vixerunt in illis regulis, vt sentirent se non per illas obseruationes mereri gratiam, sed sciebant se fide iustificari: Interim in hoc genere vitæ ita versabantur, tanquam in scholis, quia hæc exercitia corporalia videbantur esse ipsis commoda. Sed publicus error fuit, quòd professio sit alter baptismus, quòd obseruationes monasticæ mereantur gratiam, satisfaciant pro peccatis. Has opinionones nostri docent esse impias, & vota hac opinione facta, docēt esse irrita. Contra hanc nostrorum doctrinam nihil afferunt aduersarij. Hic controuersia status est, quem non scimus an attigerint aduersarij.

Si permittunt nobis, quòd vota non mereantur gratiā, quòd cultus ipse monasticus sit irritus cultus, vt Christus ait: Frustra colunt me mandatis hominum, facile concedent, etiam ipsa vota facta opinione impia, irrita esse.

Sed allegant locum Euangelij, Qui reliquerit domum, aut fratres aut sorores, aut patrem aut matrem, aut uxorem, propter nomen meum, centuplum accipiet. Hoc profecto est fucum facere, ut peritis, ad vitam monasticam detorquere alienissimam sententiam. Duplex est fuga. Quædam fit sine vocatione, Quædam cum vocatione. De hac posteriore loquitur Christus: Nihil enim sine vocatione contra mandata Dei suscipi debet. Est ergo sententia, quod in persecutione vitam & omnia potius deferere debeamus, quam Evangelium negare aut deferere. Ideo addidit, propter Evangelium. Neque enim debet accipi sententia ita ut pugnet cum alijs mandatis Dei. Porro alia mandata prohibent deferere uxores & liberos. Sed violentia excusat nos, cum deferere cogimur uxores & liberos, cum expellimur ex sedibus, cum trucidamur. De his persecutionibus loquitur Christus, ut æquo animo toleremus iniuriam. Verba aduersarij interpretantur non de persecutione, non de violentia. Sed de fuga sine vocatione suscepta, etiam contra mandata Dei. Concedunt enim ut is, qui sponsalia contraxit, dimissa sponsa egrediatur in monasterium. Deinde hæc fuga non fit propter Evangelium, propter officium prædicationis, propter confessionem verbi: Sed fit propter suscipiendos certos cultus, qui sunt impositi in Scripturis. Non igitur deserunt domum aut patrem aut matrem, propter nomen Christi, Sed propter falsam opinionem, quam de illo cultu inutili conceperunt.

Et fortasse plurimi, non gloriæ Euangelij, sed ventri contentiores, deserunt exiguas facultates, ut centuplum accipiant, hoc est, ut habeant ocium & culinam lautiolem inueniant.

Citatur à monachis de perfectione & hæc sententia, Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes & da pauperibus, & sequere me. Hæc sententia continet vocationem peculiarem, quæ ad unam personam pertinebat, non ad omnes. Iussit enim ut sequeretur, & unam circumiret, sicut alij Apostoli. Et sicut hic sequi debet vocationem, ita & nobis expectanda est vocatio. Nec sine vocatione abijciendæ sunt possessiones, aut deferenda familia. Tunc enim nos verè credere Deo. Sic accipienda est perfectio, non quod reddat perfectos, Sed quod obedientia ostendit fidem esse perfectam, hoc est, sinceram, non simulatam. Sed vita monastica prima

sine vocatione suscipitur, deinde habet cultus, qui nō habent mandatum Dei.

Ideo res propemodum tota pugnāt cum vocatione. Est autem periculosissimum vitæ genus, in quo sine vocatione & sine verbo Dei vivitur. Interim si qui sunt, qui ibi serviunt in Evangelio, hos non improbamus, modò fideliter & purè doceant, & intelligant se non propter monasticos cultus, sed propter ministerium verbi, habere vitæ genus & cultum Deo gratum.

Quòd verò aduersarij negant vnquam dictum esse, vitam monasticam esse statum perfectionis: Gerson viderit. Is peculiarem librum scripsit ad illam impiam opinionem refellendam: & affirmat quosdam ita loqui. Sed non est opus querere testes. Plurimique omnes audimus talia concionantes monachos in templis. Quidam acuti, vt communem errorem corrigerent, neque tamen recepta verba prorsus abijcerent, scripserunt vitam monasticam esse statum acquirendæ perfectionis. Hoc prudenter dictum est, modò vt potius dextrè accipiat. Quis autem status, quod vitæ genus, non est ad perfectionem tendere debemus, ac sentire, quòd vnumquemque vocauerit Deus ad certam functionem, in qua velit eum exercere, vt discat credere. Hæc fides perfectio est singulorum.

Fortasse prudentius diceretur, vitam monasticam esse scholas, pedagogiam, & disciplinam puerilem, cuius proximus finis est, non illa spiritalis perfectio, sicut aliorum statuum, sed doctrina & eruditio, qua instructi iuvenes postea fiebant idonei ad regendas & docendas Ecclesias. Talia fuerunt initio Collegia Basilij & Augustini, vbi studiosi vnà versabantur, & exercebantur in sacris literis, & assuefiebant ad honesta officia, vt postea præfici Ecclesijs possent. Nec erant votis onerata conscientia. Talia si nunc essent monasteria, nemo vituperaret.

Nunc magna ex parte monasteria alunt tantum ociosos ventres, qui prætextu religionis helluantur de eleemosynis publicis.

Et quòd hortantur nos aduersarij, vt, sequentes maiorum nostrorum exempla, reformemus monasteria, planè agnoscunt multum degenerasse mores monachorum. Nos hanc tutissimam

mam Reformationem esse iudicamus, ne quem includamus contra conscientiam. Interim scholas sacrarum literarum, in conditionibus, pro nostris facultatibus excitabimus & excitabimus.

Postremò argumentantur aduersarij perpetuam castitatem non esse impossibilem homini: Et cùm sit difficilis, precibus impetrandam esse. De hoc argumento suprà diximus, ita orandum est, ut interim non aspernemur remedia à Deo ostensa, si poscat imbecillitas nostra. Nam qui amat periculum, peribit in illo. Quis autem nescit, quantum sit periculi in hac imbecillitate humanæ naturæ, in acerrimis insidijs Diaboli? Ac iure sancti viri dixerunt, perpetuam esse pugnam, victoriam raram. Itaque nos prohibere volumus, quò minùs hi, qui non possunt ferre onus monasticæ, contrahant matrimonia iuxta verbum & ordinationem Dei.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

In hoc articulo non admodum disputauerunt aduersarij, quæ propriè sit potestas Ecclesiastica, iuxta Evangelium. Tota ferè oratio fuit de immunitate ordinis Ecclesiastici, quæ illis humano iure contigit. Nos autem semper diximus, nos, ut erga alios, ita erga hunc ordinem, libenter omnia ciuilia officia præstare.

Habent Episcopi possessiones, habent imperia concessa humano. Nos nihil istorum cuiquam eripimus. Sed æquum est, eos non solum de opibus suis, sed etiam de officio seu ministerio sollicitos esse, quales haberent Ecclesiæ Pastores, quales Sacramenta ordinarentur, ut pura doctrina Euangelij traderetur in scholas & Ecclesijs, quæ fidem & caritatem aleret in animis hominum. Sacramenta religiosè tractarentur, ut vitia publica censuris Ecclesiasticis notarentur & emendarentur, ut ordinationes Ecclesiasticæ ad ædificationem, non ad destructionem, proponerentur. Disciplina Ecclesiastica ita retineretur, ne iniustis oneribus conscientia piorum grauarentur, ut scholæ bonarum artium, quæ sunt utiles Ecclesiæ, conseruarentur.

Hanc curam iam olim abiecerunt Episcopi, ac si qui fuerint melius.

meliores, magis assidui fuerunt in exigendis traditionibus humanis, quàm in docendo Euangelio. Sed hæc quoq; disciplina iam Romæ irridetur.

Pontifices belligerantur de imperio cum Regibus. Vt mare perse tranquillum cient venti: ita Pontifices mouēt omnia regna, quoties libitum est.

Hæc non solum aliena sunt ab Euangelio, sed etiam à Canonibus.

Interim acerbissimè exigunt Canones suos ab alijs, cùm nulliminius seruent Canones, quàm ipsi Episcopi. Et dignitatem suam & opes defendi postulant, cùm non curent Ecclesias, oblitis Canonis sui, quòd beneficium detur propter officium.

Hæc deplorare his temporibus capitale & hæreticum habetur. Neque nos attigissemus, nisi prouocassent aduersarij.

Cæterum sæpè iam testati sumus, nos non solum potestatem Ecclesiasticam, quæ in Euangelio instituta est, summa pietate venerari, tanquam maximum Dei donum, per quod Deum agnoscimus, & à peccato & potestate Diaboli liberamur, & vitam æternam consequimur: sed etiam Ecclesiasticam politiam & gradus in Ecclesia magnopere probare, &, quantum in nobis est, conseruare cupere. Non detrectamus auctoritatem Episcoporum, modò nos cogant facere contra mandata Dei. Hæc voluntas liberabit nos coram Deo, & iudicio vniuersæ posteritatis, ne iudicemur rei doctrinæ Lutheri, nunc auctetur pertinacia illorum, qui non possunt vllò modo flecti, vt vnā atque alteram constitutionem Ecclesiasticam mitigent: In quibus tamen nos etiam cessuri eramus tyrannidi istorum, si sine offensione conscientiæ cedere possemus. Nunc oportet nos magis obedire Deo quàm hominibus.

Sed veniamus tandem ad disputationem de traditionibus Ecclesiasticis, quam attigerunt hîc aduersarij.

Quid sentiamus esse potestatem Ecclesiasticam iuxta Euangelium, exposuimus in confessione nostra. Est enim mandatum de Euangelio docendo, de administratione Sacramentorum, de re-mittendis & retinendis peccatis. Hæc potestas partim ordinis, partim iurisdictionis appellatur.

Hæc maxima beneficia Dei obscurantur, cùm addunt quidam potestatem condendi leges & novos cultus. Nam vbi induit animus

animus opinionem, quòd Christus commiserit Ecclesiæ institue-
re novos quosdam cultus, & ceremonias præter Euangelium: Ita-
tim obscuratur doctrina de gratia & iustitia fidei, & remissione pec-
catorum: Et iudicant homines, se iustitia operum, videlicet tali-
um cultuum, iustificari, non per fidem in Christum. Et quia tales
traditiones nunquam ritè seruantur, grauiter vexantur conscien-
tiæ. Manet ergo hoc in controuersia, vtrùm Episcopi habeant potes-
tatem condendi novos cultus & leges præter Euangelium. Adue-
sarij sic argumentantur, Cùm Euangelium concedat Episcopis po-
testatem Iurisdictionis, sequitur vt habeant potestatem condendi
leges. Verùm hoc sequi non oportet. Nam Scriptura concedit
Iurisdictionem exerceant, vt soluant, vt ligent, non ex nouis legi-
bus, sed ex ipso Euangelio. Non enim habent potestatem tyranni-
cam sine certa lege, aut regiam supra legem, quam acceperunt.
Sic enim ait Paulus: Non possumus aliquid contra veritatem.

Nos tamen in Confessione non in totum ademitimus Episcopis
autoritatem faciendi ordinationes in Ecclesia: Sed fecimus
diuersa Legum genera. Opus est ordinationibus in Ecclesijs,
sciat populus, quo tempore debeat conuenire, vt sit ordo officio-
rum, vt Paulus inquit, Omnia fiant ordine & decenter.

Aliud genus est, cùm instituuntur certi cultus, certa iele-
nia, discrimina ciborum, dierum, coelibatus, & similes obserua-
tiones: Item cùm illæ ipsæ ordinationes factæ, non vt ea opera place-
rent Deum, sed ne qua confusio esset in congregatione, putantur
esse necessarij cultus. Ac de vtroque genere quid sentiamus, ostendimus
in confessione.

Potest aliquis vti exercitio, quod videtur esse commodum
si tamen per id exercitium non quærat mereri gratiam. Sed institu-
tuere tale opus, & obligare conscientias, & efficere rem necessari-
am ad salutem, hoc planè est, sicut Petrus inquit, tentare Deum
repugnat Christianæ libertati, quæ docet, quòd gratis iustifica-
mur per fidem in Christum, & non ex vllis nostris operibus
vetat instituere aliquos tales cultus tanquam necessarios ad salu-
tem.

Neque verò negare possunt aduersarij, obseruationes illas

pro cultibus meritorijs traditas esse. Nam & Thomas apertè scribit: Ieiunium valet ad deletionem & prohibitionem culpæ. Hæc sacrilega opinio nullo modo toleranda est in Ecclesia, quòd traditiones humanæ valeant ad deletionem culpæ, cum omnes Catholici fateantur, remissionem peccatorum gratuitam esse. Ceterum si quæ sunt ordinationes Ecclesiasticæ, quæ sine peccato seruari possunt, & sunt vtilis ad ordinem in Ecclesia, ita seruentur, ne quis offendatur: Neq; tamen iudicentur res esse necessariæ ad iustitiam, aut ad fidem, vt vulgò loquuntur, nec putentur pollui conscientia, cum sine scandalo negliguntur. Et quidem pleræque factæ sunt, non ad conscientias grauandas, aut cultus instituendos, sed tantum ad vitandam confusionem in Ecclesijs, & scandala. Nō enim loquimur hīc de politicis & iudicialibus legibus, sed propriè de ceremonijs & ritibus Ecclesiasticis.

Aduersarij vehementer criminantur hanc doctrinam libertatis Christianæ, sed sciant, se hæc conuitia non nobis, sed verbo Dei dicere: Nam si putentur talia opera esse necessarij cultus ad iustitiam Christianam, prorsus obscuratur iustitia fidei & gratia.

Neceffe est autem in Ecclesia extare hanc doctrinam, quòd non ex nostris operibus, aut cultibus, sed fide in Christum gratis iustificemur. Neceffe est scire, quòd ad veram vnitatem fidei, non sit necessaria similitudo humanarum traditionum. Hæc omnia obruuntur, cum doctrina illa Christianæ libertatis amittitur.

Adhæc quanta carnificina fuerit oprimarum mentium, illa infinita multitudo traditionum & ceremoniarum, si non adhibita fuerit hæc consolatio & ἐπιμείνεια? sicut & Gerson ait: Constat denique, quòd tanta est huiusmodi institutionum multitudo, quòd, si tenerentur in suo rigore, maxima pars Ecclesiæ damnaretur, & caritas, quæ est finis totius legis etiam diuinæ, læderetur.

Ac perpetua fuit inter sapientes & bonos viros de his oneribus querela, qui videbant primùm obscurari doctrinam fidei & gratia, item præcepta Dei, cum populus in hoc vnum esset intentus, ne negligeret traditiones humanas. sicut Gerson inquit: Subditi simplices & timidi, quando tot traditionibus intendere compelluntur à superioribus suis, quid mirum, si minùs capaces reddun-

redduntur diuinorum præceptorum? Quanquam hoc accidit non
 solum vulgo, sed etiam doctis. Deinde videbant conscientias in
 rios laqueos & pericula incidere, cum nemo esset, qui tot traditi
 nes seruaret. Itaque necesse est in Ecclesijs doceri hanc in
 ditionum humanarum. Et quamuis abutantur homines feri, tam
 magis est habenda ratio Ecclesiæ & piorum. Ita iudicauit & Ge
 son, cum ait: Etsi contemptus ex hac laxatione apud quosdam
 probos oritur, tamen alij benè instituti gratias agent. Non defuit
 magistratus, qui feros coercere possint, ubi opus erit. Et prudens
 Concionator non solum de libertate, sed de cauendis scandalis so
 iam dicet: Quemadmodum Paulus hanc causam moderari sole
 Neque nostri primum aut soli de hoc negotio disputauerunt, nec
 & alij alio modo de hac rescripserunt. Gerson vero non dubitat
 dicere: Non plus habent in potestate Prælati Ecclesiæ ligare sub
 tos ad aliqua, quæ non sunt tradita in regula Euangelica, profectus
 ab omnibus Christianis, quàm habent Abbates super religiosis
 is, ad obligandum eos præter regularem professionem suam. In
 quibus tamen est sententia beati Thomæ, & aliorum doctorum
 concorditer, quod non potest Abbas Monacho præcipere aliquid
 quàm in regula sua professus fuerit.

Respondimus pro tempore ad ea quæ meminimus, nec re
 samus de hac nostra Cōfessione rationem reddere omni poscenti.

Quod si contigisset nobis videre confutationem nomine
 Cæsareæ Maiestatis, Domini nostri clementissimi
 prælectam, potuissemus ad pleraque
 magis appositè respon
 dere.

FINIS APOLOGIAE.

Vm hanc Apologiam confessionis Pontanus obtulisset, pergit deinceps ad cætera decreti Cæsarei capita respondere: Ac de secundo articulo Decreti, ad pacem publicam pertinente, indicat, Electorẽ Saxonie & coniunctos Principes ac status, articulũ illũ reuenter & cum gratiarum actione recipere, libenter etiam & promptissima voluntate illi obtemperaturos esse.

Quod vltius petatur, ne quid noui vsipiam institui, nec quid typis mandari aut vendi distrahiue patiantur, ea quoque in re Electorem Saxonicum cum socijs, in proximis comitijs Spirensibus se æquissimum præbuisse, & etiamnum curaturũ, ne quid in hoc negotio desiderari in ipsis possit.

Adhæc, partes hæc nulli sectæ addictas esse, sed ea credere atque statuere, quæ solidis verbi diuini fundamentis ita nitantur, vt ipsissima Christiana & Catholica fides, & non secta, dici debeant. Et quanquam id reuera sic se habeat: tamen se hæcenus neminem ad suam Religionem coegisse, nec porro illud facturos esse: nam quid in hac re officij & pietatis Christianæ sit, per Dei gratiam se non ignorare.

Quantum verò ad sectas Anabaptistarum & Sacramentariorum pertineat: eas se hæcenus in suis prouincijs ac ditionibus haudquaquam tolerasse, sed sana doctrina publicisque concionibus eas semper oppugnasse: ita etiam seueriter in Anabaptistas animaduertisse, atque illud etiam effecisse, vt huiusmodi hæreses apud ipsos radices agere non potuerint. Id quod porro etiam summo conatu providere atque auertere decreuissent.

Cum autem hæc negotia ardua maximiq; momenti essent, & animæ vel salutem vel perniciem cõcernerent, ac propterea diligenti accurataque deliberatione indigerent: Ele-

ctorem Saxoniae, cum reliquis Principibus ac socijs, Cæs. Maieft. orare, vt promulgati decreti copiam ipsis clementer communicare, & spatium etiam deliberandi vsque ad 15. Aprilis benignè concedere dignetur. Interea temporis se negotiorum ponderaturos & deliberaturos, & Cæs. Maieft. quidnam statuerint, humiliter significaturos esse.

Hæc cum Cæs. Maieft. & cæteris ordinibus proposuissent, Cæs. Maieft. cum ordinibus ad sequentem vsq; diei Veneris 23. Septemb. deliberanda sumsit.

Die Veneris, 23. Septemb. circa 5. matutinam, Consilij Electoris Saxoniae, Ducum Luneburgensium, & Landgræuij Hassiae, vnà cum ciuitatibus, in hospitium Marchionis Brandenburgij accersiti, ijsq; per D. Hellerum indicatum fuit, hesterni vesperti D. Georgium Truchsesium, vnà cum Cancellario Brandenburgensi, ad Dominum suum, allata etiam Decreti copia, accessisse, easque rationes ac vias suscipi orasse, vt à nostra parte Decretum reciperetur: præsertim cum ita esset conditum, vt quantum quidē ipsi intelligerent, nihil prorsus haberet, quod nostris graue futurum videretur.

Sumto igitur in manus decreto, primò molestum & graue visum fuit, quod Cæs. Maieft. affirmaret, se Confessionem à nobis exhibitam, firmis & sufficientibus sacrae scripturae fundamentis refutasse. Cui quidem Articulo nisi nostri contradicerent, nihil omninò aliud consequi, quàm nos in omnibus ijs, quæ hactenus docuimus atq; credidimus, hallucinatos esse: tantum abesse, vt, quod gloriati essemus, in verbo Deifundata fuerint.

Secundò: Ad prela quod attineret, Electorem vnà cū Principibus & socijs nostrarum partium haudquaquam eo animo esse, vt permiffuri sint, in suis ditionibus & præfecturis quicquam excudi vel distrahi, quod nouis sectis, opinionibus aut seditioni occasionē præberet. Quod verò generatim prohiberetur, ne quid eorum etiam, quæ ædificationi proximi feruirent, ac ijs quæ hætenus apud nos docta sunt, consentanea essent, prelo committerent, id sibi non parum graue videri.

Tertiò: Quantum ad vetera cœnobيا ac Monachos attinget: inprimis ciuitatibus intolerabile visum fuit, Missas Pontificias, Confessionem & similes abusus iterum instaurari, vt pote ex quibus maxima incommoda & pericula singulis Magistratibus metuenda essent.

Quartò: Religionē nostram esse sectam, nullo modo cōcedi posse, cū nunquam in animum induxerimus vlli sectæ aut hæresi subscribere: sed quæ sentiamus, ita in Dei verbo fundata esse, vt omnino ijs contradici nequeat.

Quintò: Ad Anabaptistas & Sacramentarios quod attingeret, manifestum & notorium esse, eiusmodi doctrinis hucusq; nullum apud nos locum relictum fuisse, nec in posterum etiam relictum iri. Iudicamus etiam, non necesse esse, de auxilijs contra Sacramentarios aliquid agi aut decerni, cū adhuc spes sit ipsos melius institui, & ad communē Ecclesiæ consensum reduci posse.

Hæc omnia D. Georgio Truchsesio & Cancellario Bamberensi per Pontanū copiosè diligenterq; exposita sunt. Nihilominus Cancellarius Badensis, Decretū ita interpretari conatus fuit: vt quidē concederet, non posse à nobis recipi, si eiusmodi

verborum sensus esset, quem nos intelligeremus: Simul tamen adiecit, Cæs. M. non facile mutationem aliquam in hoc Decreto admissuram, nisi quod ad vocabulum sectę pertineret, quod non ita sinistro animo vsurpatum esset. Illius itaque mutationem haud difficulter fortasse obtineri posse.

Cùm autem ex utraq; parte plura disputata postulataq; essent: tandem prædicti illi Dom. Truchsesius & Cancellarius receperunt, se grauamina nostra ad Cæs. Maiest. referre velle: quanquam vererentur eam iam (imminente constituta hora octaua) post deliberandi spatium pridie sumtum, responso instructam esse. Atque ita paulò ante nos Cæsaream Maiestatem accesserunt: Quid verò obtinuerint, ex sequenti actione cognosci potest.

Posteaquam verò Marchio Georgius vnà cum adiutoris consiliarijs ex suo hospitio post octauam eiusdem diei Veneris egressus: & Elector Saxonix ac Duces Luneburgenses in palatium Cæsaris venissent: Cæs. Maiestas, quòd tum fore sacris interesset, ipsos per integram horam prætolari finit: Deinde cum Electoribus & Principibus, quotquot hic fuerant ingressa est illud conclaue, in quo Elector Saxonicus vnà cum focijs morabatur. Vbi Marchio Ioachimus Elector in hanc sententiam locutus est:

Cæsaream Maiestatem heri Electoris Saxonix & cæterorum Principum orationem ac postulata intellexisse, ac mirari satis non posse, quòd affirmare non dubitarent, doctrinam suam & exhibitam confessionem sacrę Scripturę, Euangelijq; fundamentis nihil adeoque diuinis institutis per omnia consentaneam esse: cùm tamen illa manifestis Scripturę testimonijs à Cæs. Maiestate refutata sit. Præterea doctrinam illam, & omnia, quę Electoris ac cæterorum Concionatores docerent, ante multos annos, in aliquot

pijs Synodis, hæretica & impia iudicata esse. Ideò denuò C. M. non immeritò mirum videri, quòd eam cum reliquis Electoribus, Principibus, atque ordinibus, erroris, ac fidei minùs orthodoxæ infirmularent. Quod si ita esset, sequi etiam, Cæs. Maiest. laudatissimos Electores, Imperatores ac Reges, & cæteros laudatissimos Electores ac Principes, adeoque ipsius etiam Electoris Saxonici ac reliquorum Principum parentes & proauos, apud quos hæc sancta, Orthodoxa, vera, inque Dei verbo fundata, nec non temporis diuturnitate confirmata Religio plantata fuerit, pro hæreticis habendos esse. Eam ob causam Cæs. Maiest. nullo modo concedere, Electoris Saxonici & sociorum illius exhibitam confessionem, tam firmis Evangelicæ doctrinæ fundamentis niti, sicut ipsi assererent.

Quia verò Cæs. M. publicæ totius Imperij tranquillitatis & pacis studiosa, Decretum hoc Electori eiusq; socijs singulari clementia, ac propemodum ultra officium ea ratione proponi curauerit: cupere etiam, vt Elector cum reliquis sibi in hac causa adiunctis, illud Decretum, in quo nihil à Cæs. Maiest. & cæteris ordinibus munus posset, reciperent: Sicut reliqui Electores, Principes, ac Ordines Cæs. Maiestati humiliter obsequuti, illud recepissent, vnanimique consensu comprobassent. Quòd si difficiles sese præstarent, cum animo suo perpenderent, quantum incommodi ac discordiarum inde manaturum esset: de quibus omnibus Electori, eiusq; socijs, coram tribunali Dei foret reddenda ratio.

Adhæc, nullo Scripturæ vel Euangelij testimonio probari posse, quòd alijs sua violenter eripere liceat, & postea dicere, ea salua conscientia restitui non posse.

Quod porrò Responsum, ad Cæs. Mai. confutationem consignatum, exhibitumque concerneret: protestatam esse Cæs. Maiest. (quòd id alienum ab officio suo esset) in negotijs fidei nihil quicquam disputare velle: Ideoque illud à se recipi nullo pacto posse. Nisi enim in Decretum consentirent, necessitatem imponi C. M. vt ex officio illud tueretur.

Præterea Electores, Principes atque ordines mandasse, vt illud etiã significaret: Non latere ipsos, quanto studio, cura, diligentiaq; cæteri Principes elaborauerint, vt dissidium in Religione exortum placidè componeretur ac tolleretur. Denuò igitur ipsos eosdem Principes atque ordines orare, secum vt expendant, quantum priuatim sua & Reip. adeoque totius Imperij intersit, vt Cæs. M. parca-

pareatur, & Decretum approbetur. Si enim ea in re sese minis obsequentes præbuerint, fore, ut reliqui ordines communi consensu sese Cæs. Maieſtati adiungerent: utpote qui iam pridem summa de ac subiectione receperint, se corpora, fortunas, ac sanguinem suum pro Cæs. Maieſt. in hac causa impensuros, ut tandem controuersia huic finem imponant. Vicissim Cæsaream Maieſtatem promississe, se omnem potentiam ac vires suas huc collaturam, neque prius ex Imperio discessuram esse, quam illud negotium transactum fuerit. Et hæc se reliquorum Principum atque ordinum mandatis ipsis significare voluisse.

AD hanc asperam orationem, Elector Saxonicus cum socijs breue deliberandi spatium petiuit, quod ipsi concessum fuit: cum quæ sententias contulissent, & de responso conuenissent, simul ad Cæsaream Maieſtatem reuerſi sunt, ubi Doctor Pontanus nomine omnium in hanc sententiam locutus est:

Inuiſſime Cæſar, Domine Clementiſſime. Elector Saxonie & reliqui ipsius Celsitud. additi Principes, domini mei Clementiſſimi, C. V. M. responſum per Clementiſſimum dominum meum Electorem Brandenburgicum, grauiter sanè, ac terribiliter atque in expositum, ut repetere illud ipse non commodè posſim, reuerenter atque humiliter audiuerunt.

Respondent autem Clementiſſimus Dominus meus, Saxonie Elector & cum ipso in hac causa coniuncti, se confessionem suam, Cæs. M. V. exhibitam, adeò firmiter, sacrosanctæ Scripturæ Euangelijque fundamentis innixam & stabilem existimare, ut ne quidem portæ inferorum contra eam præualere possint. Sicut ad refutandam aduersariorum nostrorum & statuum cõfutationem quantum ex auditu illius retineri potuit, scriptum quoddam delineatum est, quod ut Cæs. M. suscipere dignetur, & recitari curet, denuò subiectiſſimè rogant.

Quantum verò ad Decretum spectat, Elector & reliqui cause consortes hodie manè D. Georgio Truchſeſio & Cancellario Badensi, rationes explicuerunt, quare illud, utpote conscientijs suis grante appro-

approbare nequeant, neque dubitant, quin illæ ad C. M. & reliquos ordines relatae sint.

Cum igitur propter illas ipsas causas, factum Decretum, ab Electore & socijs illius recipi probarique bona conscientia nullo modo possit: Elector Saxoniae cum suis subiectissimè orant Cæs. M. vt totius negotij, & inprimis Decreti exemplum, ac deliberandi quoque spacium, ad dictum vsque diem 15. April. clementer concedere dignetur. Id si fiet, totum negotium summo studio diligentiaque perpendent, & quidquid saluo verbo Dei, conscientiaque fieri poterit, id se approbaturus ac recepturus, ac post constitutum tempus C. M. prout in Decreto etiam iubentur, sub proprio sigillo animi sui sententiam significaturos esse pollicentur.

Quod verò ad Electores, Principes atq; ordines attinet: non sanè sperarunt futurum, vt hoc modo vitam, fortunas, ac vires suas contra ipsos, cum Cæs. M. coniungerent: præsertim cum, vt ipsi existimant, nullam illis causam dederint, neque etiam daturi sint.

Consentiunt quoq; Cæs. Maiestati in eo, ne suum cuiquam eripiat: à quo crimine etiam Elector per Domini gratiam se immunem nouit. Si verò de Cœnobijs illud intelligatur, in eo quoq; ipsius Celsit. per Georgium Truchsesium & Cancellarium Badensem antehac, & etiamnum Cæs. Maiest. fidem dedit, se intra tempus Concilij ea ratione acturam, vt singuli videant, se priuata commoda neutiquam spectare. Id quod etiam Celsit. ipsius responsio, intercessoribus & delectis arbitris, ac inprimis ijs, qui supplicationibus præfati sunt, ad Ecclesiasticorum & Abbatum querelas data, & per literas declarata, testatur. In qua, Celsitudinis ipsius pia & æquissima sententia, vnà cum causis huiusce administrationis ac curationis, satis superque exposita & intellecta est.

Adhuc igitur reuerenter ac humiliter rogant, ne Cæsarea Maiestas aduersus Electorem & in hac causa coniunctos, precibus ac promissionibus illorū posthabitis, vllō modo sese ad inclementiam commoueri patiatur. Pro quo beneficio suam etiam gratitudinem, summa reuerentia pollicentur.

His dictis Elector vnà cum socijs non nihil secessit: Cæs. verò M. satis diu cum ordinibus collocuta, per Electorem Brandeburgicum tandem respondit:

Cæsaream Maiestatem denuò nostram responsationem audire, neque concedere, & difficulter etiam persuaderi posse, quòd nostra religio & exhibita confessio ad istum modum in Evangelio fundata sit. Nam & Cæsareæ Maiestati esse conscientiam, quam sanctè tueretur, ut multò minùs, quàm Saxoniæ Elector & socij illius, à sua sententia & fide, in Ecclesia Catholica multis annis propagata, discessurus sit.

Quod autem ad Decretum attineret, C. M. in eo nihil mutaturam esse. Si igitur Elector Saxoniæ cum suis illud, prout esset datum, recipere vellet, licere: sin minùs, C. M. in responsione prædicta acquiescere: nisi quòd hoc etiam addat, se comitijs peractis cum Electoribus, Principibus, atque ordinibus communicaturam, quid ulterius agi conveniat, ut tandem negotium piè transigatur. Adhæc se Sanctitatem Pontificiam & alios Reges ac Principes consulturam, quid sibi, tanquam Christiano Imperatori & Ecclesiæ Defensori, faciendum sit, ut prisca, vera & orthodoxa religio conferuetur, & contraria hæc nova hæresis funditus extirpetur, ac ita Germaniæ salutaris concordia restituitur.

Quantum verò Electorem, Principes ac cæteros ordines Protestantæ concernat: non ita innocentes esse ipsos, sicut verbis ostendissent: Satis enim gravem causam datam esse Electoribus & Principibus, eò quòd tolerati essent Concionatores huius partis, qui seditionem rusticanam concitarint, in qua ultra centena hominum millia lanienæ expositi sint: & plerisque etiam Electoribus atque Principibus multa contumeliosè, non sine ignominia nominis ac dignitatis ipsorum, acciderint: Ideoque non esse ipsos adeo innocentes, ut nemini causam offensionis ullam præbuerint.

Cæsaream quoque Maiestatem seriò mandare & velle, ut Abbatibus & Monachi spoliati atque eiectione, in pristinum locum ac dignitatem restituantur: nam assiduis supplicationibus spoliatorum Cæsaream Maiestatem multipliciter compellari.

AD has Pericleas Marchionis orationes, Pontanum his fere verbis tandem respondisse, Philippus alicubi refert:

Voluntas Ducis Saxoniæ, erga Clement. Imp. Carolum, in electione conspecta est, deinde omnium horum Principum in reprehensionibus Turcis & seditionibus: & constat nulla in re defuisse eos per-

ci publicæ. Affirmant etiam, semper se memores fore diuini mandari: Date Deo, quæ Dei sunt, & Cæsari, quæ sunt Cæsaris. Non priuata cupiditate vlla, non curiositate, non errore, non cæco impetu, doctrinam, de qua Confessio exhibita est, amplexi sunt. Sed cum eam diu audiuissent, & fontibus diligenter consideratis, & collatis testimonijs sinceræ antiquitatis, intellexissent veram esse, non vocationis diuinæ, in qua dicitur: Blasphemiam non remitti. Quare & propter gloriam Dei, & propter propriam salutem, & propter alios, qui studium habent pietatis, quorum multi sunt electi, Deo iuuantem, hanc doctrinam & profitebuntur ipsi, & in Ecclesijs suis docerentur. Cumque manifesta sit impudentia Pontificiorum, qui nullos errores, & nulla vitia in suis opinionibus & moribus esse vo- ciferantur, flagitant omnes pij, veris gemitibus in tota Europa, vt in Synodo legitima instituat emendatio: Idem petunt & hi Principes, & sperant Clementissimum Imperatorem, qui videt necessariam esse emendationem Ecclesiæ, sine cognitione non esse armamentorum, vt errores, libidines, & alia vitia Pontificiorum stabiliat, & alienæ impietati & sæuitiæ gratificetur, & veritatem quæ gloriam filij Dei illustrat, & salutem animarum necessaria est, opprimat, præsertim cum spem de Synodo ostenderit. Reuerenter igitur Principes & vniuersam Ecclesiam & sese Clementissimo Imperatori commendant, quem orant, vt etiam cogitet, in hac delira mundi senecta, generi humano maiores confusiones impendere, quæ canes melius possunt lenitate & *ἐπιείκεια*, quam si maiores dissipatio- nes armis fiant, sicut in bellis Bohemicis accidit. Nec veritas opprimi poterit, etiam si Princeps aut populi aliqui oppressi fuerint.

EMERGET TAMEN VERITAS, NEC DELERI A PORTIS INFERORVM POTERIT.

Nunc verò cum nec exemplum Decreti, nec deliberandi spatium impetrari à Cæs. M. possit, nec subiectissimæ preces aut promissiones nostræ locum habeant: non potest Elector Saxonix, Cæs. M. in hoc negotio quidquam præscribere. Ideo finem his actionibus tandem imponunt, & Deo omnipotenti, in quo omnem spem salutis positam habent, & Cæsar. M. cui obedientiam subiectissimam suo corpore & bonis præstare parati sunt, se reuerenter commendant.

Quod verò ad ea attinet, quæ reliquorum Imperij ordinum nomine

nomine Elector Brandenburgicus proposuit, non sperassent Elector Saxoniae & ceteri, fore, ut ad istum modum apud Cæs. Maiestatem traducerentur. Ac si detinere diutius C. M. vellent, omnia illa sollicitudinis ac manifestis argumentis perspicue refutare possent: sicut Elector Saxoniae coram Deo & hominibus horum criminum seculum innocentem nouit.

Quid enim Saxoniae Elector ad sedandam opprimendamque seditionem illam Rusticanam, propria persona ac viribus praestiterit, nemini ignotum est. Præterea quid causam huic tumultui dediderit, in proximis Comitibus Spirensibus Anno 1526. habitis, omnium ordinum iudicio ac deliberationi subiectum est: quæ causæ etiam communi consensu scripto comprehensæ sunt, ut ad Cæs. M. per Legationem tunc designatam mitterentur. Ex qua indicatione & consignata instructione, liquidò intelligi atque colligi potest, unde de tragicum illud malum extiterit.

Merito igitur Electori Saxonico parci hac in re debuisse. Nam Celsitudo ipsius, omnibus & singulis accusare eam huius alterius negotij causa volentibus, in iure respondere & legitime satisfacere parata est, dummodo sibi etiam eodem iure aduersus accusatores uti permittatur.

Orat igitur Cæs. M. ne se aduersus ipsum aut coniunctos, clementer commoueri patiatur. Id Elector cum suis, qui non minus, quam ceteri, corpora ac fortunas suas pro C. M. salute exponere parati sunt, subiectissime sibi persuadet.

His peroratis, Elector Saxoniae, venia abunde sumpta, coelestem cum toto suo comitatu, & duobus Principibus Brandenburgicis, & Theologis, Augusta discessit, Legatos tamen & Consiliarios aliquot relinquens, qui finem Comitionum expectarent.

Priusquam verò discessissent, Archiepiscopus Moguntinus, Treuirensis, & Palatinus ad Rhenum, Electori Saxoniae & Landgrauij consiliariis indicarunt: quæ Elector Brandenburgicus de corporibus, fortunis & sanguine suo ad defensionem religionis impendendo, locutus esset, iniussu ipsorum

rum fecisse: id quod nec Cæs. Maieft. reticuerint, quin potius disertè significauerint, sibi pro sua persona nullas vllarum simularum causas cum ipsis intercedere. Quòd si sinistram aliquam aduersus ipsos suspicionem concepissent, amicè se rogare, vt eam deponerent. Hanc excusationem Saxoniae Elector placidè accepit, ac simul, vt vicissim à se omnem humanitatem & beneuolentiam sibi promitterent, petiuit.

Biduo post discessum Protestantium, 25. Sept, omnes Imperij ordines à Cæs. Maieft. conuocati fuerunt, vbi primum per Georgium Truchsesium, legatis vrbium indicatum atque mandatum fuit, ne quis ipsorum ante finem Comitiorum discederet.

Postea Cæs. Maieft. referri curauit ea, quæ cum Electore Saxónico & socijs illius acta fuerunt: Et quia Argentinenses, Constantienses, Memmingenses & Lindauenses peculiarem concisionem exhibuissent, Cæs. Maieft. cum ipsis etiam acturam esse.

Postea de alijs Imperij negotijs, ac præcipuè de bello Turcico, deliberationes susceptæ sunt.

Tandem 13. Octob. Cæs. Maieft. omnes Imperij ordines, Protestantibus exceptis, in Curiam conuocauit, vbi Decretum legatis vrbium prælectum fuit. Petentibus verò exemplum illius denegatum fuit, sed recitatio secundò ac tertio repetita. Cæteris verò ordinibus propemodum omnibus Decretum approbantibus, Vlmeneses, Francosurteneses & Halenses spacium cum suis deliberandi petiuerunt.

Octiduo

Octiduo post, 21. Octob. consiliarij ab Electore Saxoniae & cæteris Principibus Protestantibus Augustæ relicti, Archiepiscopum Moguntinum, tanquam præcipuum Principes Imperij, accedentes, nomine Dominorum rum indicarunt, Se quoque vnà cum alijs pecunias & milia aduersus Turcam suppeditaturos esse, si induciæ & pax in causa Religionis vsque ad futurum Concilium concederetur ac promitteretur.

Quare postridie in curiam Augustanam post septimam matutinam vocati sunt: vbi Elector Brandenburgicus nomine omnium ordinum ipsis proposuit:

Quandoquidem Elector Saxoniae cum alijs vtriusque actionem pace & auxilijs aduersus Turcam conferendis: & heri à Consiliarijs Saxonis & Brandenburgicis ea de rescriptum aliquod editum sit: consignatum esse ab Electoribus, Principibus & cæteris Ordinibus, Articulum quendam Pacificationis, qui ipsis cum indicatione sententiæ atque consilij Ordinum prælegi deberet.

ARTICVLVS DE PACE, SICVT DE VERBO AD VER- BVM PRAELECTVS EST.

Nos (Cæsar) & Electores, Principes, Prælati atq; Ordines, à quibus decretum hoc receptum & approbatum est, communi consensu statuimus, ne quisquam ordinum tam Ecclesiasticorum quàm Politicorum, alterum hostiliter aggrediatur, affligat aut opprimat: Itē, ne ulli Magistratui, sua vectigalia, redditus ac decimæ ab alienentur aut occupentur, neque alter alterius subditos ob religionem aut alias causas peculiariter defendendos suscipiat: Idque sub pœna fractæ pacis publicæ, quam hac in re omnibus modis tueri & exsequi volumus.

Adhæc, cum Electoribus, Principibus atque ordinibus pacti sumus, & vicissim ipsi nobiscum conuenerunt, Quod ad priscam nostram Catholicam fidem & Religionem attinet, velle nos omnia nostra Regna, ditiones, subditos, & corpora etiam atque fortunas pro ea impendere. Si quis ex ordinibus alterum hostiliter aggredi & opprimere conetur, tum pars oppressa illud ad iudicium Cameræ nostræ referet: quod oppressori sub pœna publicæ proscriptionis mandabit, vt ab omni bellico apparatu desistat.

Cui mandato si reus sese minùs obsequentem præbuerit, Fiscalis noster ad declarationem pœnæ proscriptionis contra ipsum procedet: Et ad executionem proscriptionis, vicini Electores, Principes, & reliqui ordines excitentur, vt illi, qui oppugnatur, quamprimum auxilia mittant. Idem nos, tanquam caput Imperij, cum Regnis atque Prouincijs nostris faciemus. Debetque is, qui vim intulit, auxilianti omnes sumtus ac damna exsoluere. Eritque ipsi auxiliatori liberum, vtrum lædentem vi, an verò iudicio Cameræ nostræ ad satisfactionem adigere velit.

Præterea, quod ad seditiosos subditos attinet, in sententia Decreti Spirensis perseueramus, videlicet, Si subditi Magistratus alicuius vel Ecclesiastici vel Politici, in posterum seditionis concitandæ gratia concurrant: tum vicini Electores, Principes, Comites

tes & reliqui ordines, ab illo Magistratu, apud quem seditio exorta est, compellati, quàm fieri potest citissimè, equitem & peditem ad ferenda auxilia expedient.

Quòd si auxilia reprimendæ seditioni excitatæ non sufficiant: reliqui viciniore Electores, Principes, atque Ordines, ubi compellati erunt, eodem modo cum copijs, quantas maximas conficere poterunt, ipsis subuenient, vt rebelles & contumaces coercerentur, ac iusta pœna affecti, ad obsequium Magistratui debitum reducantur.

Et hac in re singuli erga alios se ita gerent, ac si eiusmodi seditiones atque tumultus, in suis ipsorum ducatibus, ditionibus ac præfecturis exorti essent: ac omninò ea præstabunt, quæ sibi alijs in tali casu præstari vellent.

Ne quid etiam controuersiæ vel scrupuli de ipsis auxilijs iniuiuantem & adiutum exoriat, Electores, Principes, Comites, atque Ordines, auxilia à se requisita, ad illum Magistratum, in cuius Ducatu, Ditione, præfecturâue seditio mota est, traducent, & ipse exercitum per mensem suis sumtibus alent: Sic tamen, vt in mense initium ac finis expeditionis diligenter supputetur.

Quòd si verò præsidium ipsum vltra mensem detineatur, rebus, cui id collatum fuit, cum auxiliante de reliquis sumtibus super mensem factis, conueniet: Dabitque auxiliator operam, vt in hac

transactione erga eum, cui subuentum est, non minùs humanum atque beneuolum sese exhibeat, quàm ipse

sibi in causa simili ab alijs fieri optaret.

Finita recitatione Elector Brandenburgicus vlteriùs in hanc sententiam locutus est:

Quoniam igitur studium & occasiones pacis, subinde à nobis requisitæ per omnia experti essemus: Sperare etiam Electores, Principes, atque adeò Ordines in vniuersum, nos porrò etiam in contributione Turcica, tanquam opere pio & toti Imperio utili necessarioque tergiuersari, aut dissidere ab illis nulla ratione posse. Deceuisse enim se & conuenisse cum Cæsarea Maiestate illud institutum rectà persequi, & idem sibi quoque de ipsis persuadere. Adhæc in Imperio semper cum laude obseruatum esse, vt, quod maior pars concluderit, id minor quoque recipere & persequi teneretur.

Cùm autem Legati, suos Principes, Pace illa ad eos solos, qui Pontificiam Religionem amplecterentur, pertinente, non comprehendendi animaduernerent: post aliquot dierum actiones tandem supplicibus literis C. M. exhibitis obsequenter orarunt atq; institerunt, vt generali pace in toto Imperio facta cauere, ne cui in posterum ob Religionem quicquam periclorum nomine, multipliciter vrsissent, vt aliquando responderetur: tandem die Veneris, 11. Nouemb. D. Martino sacra, circa pomeridianam ad aulam accersitis per Fridericum Bauariæ Ducem Palatinum, presentibus Balthasare Episcopo Constantiensi, D. Ioanne Bohemo, & Alexandro Schuueis, C. M. Oratore ac Secretario, indicatum fuit:

Quandoquidem articulos quosdam pacem concernentes, ante aliquot dies exhibuissent: C. M. Dn. nostrum Clem. resecum & cum Consiliarijs etiam deliberata, responsum aliquod consignasse, cuius recitationem iam audituri essent.

Fuitq; scriptum illud per Alexandrum Schuueis statim ipsis prælectum, cuius hæc est sententia:

Ad

AD primum articulum, quòd existimarent C. quoque M. sub publica Imperij pace, olim à D. Maximiliano, & nuper etiam in uentum Vuormatiensi à seipsa sancita, vnà contineri: respondere M. publicam illam pacem Vuormatiæ factam, omnino adhuc uam ac integram esse, & se quoque ipsam sub illa comprehendi. Ideoque minimè opus esse, ut de noua aliqua pace instituenda sciendaq; cogitetur.

Præterea C. M. tanquam Imperij Rom. Monarcham, omnibus in vniuersum ordinibus mandasse, ut hanc, de qua dictum est pacem tueantur, neque quicquam contra eam admittant. Superuacaneum itaque esse, ut Cæs. Maiestas ipsam et pacem mandet, hunc articulum decreto inferat.

Ad alterum articulum, quòd nolint in causis religionis decreto immisceri, nec etiam per præfectum Fisci puniri, si minime sequentes sese in hisce rebus præbeant: respondere Cæs. Maiestas ipsos huic religioni non esse annumeratos, multò minis comprehensos: Idque hanc ob causam, quòd peculiari quodam articulo, conceptis verbis ea de re factum, expressè dicatur, ipsos propter Religionem decreto stare noluisse. Ideoque Cæs. Maiestas exceptis (ut qui immisceri nolint) cum reliquis Electoribus atque Principibus pactum iniisse, qua ratione ijs, qui aliquid aduersus ius Religionis assertores hostiliter molirètur, legitima defensio occurri posset. Et hoc totum defensiuè, non autem offensiuè, ipsis intelligi. Ad iustificationem verò siue poenam quod attinet ne videlicet præfectus Fisci contra ipsos procedat, ea in re Cæs. Maiestas ab ipsis astringi minimè velle, utpote quam summum Magistratus ratione ius dare & exequi etiam omnibus modis decreteret.

Post huius scripti recitationem D. Ioannes à Plaunitz, equitatus auratus, suo suorumque in legatione sociorum nomine exemplum illius sibi impertiri, obsequenter orauit, ut id quid facto opus esset, cum suis communicare posset. Quo iussu Friderici Ducis Bauariæ Palatini per Alexandrum Schuueis statim ipsi traditum fuit.

Addidit itaque Iohannes à Plaunitz, se scriptum illud

ad Dominos suos eorumq; transmissurum, qui dubio procul id, quod officium ipsorum exigeret, facturi essent.

Verùm hic Dux Fridericus interlocutus fuit: Se ipsis citra mandatum, causæ solummodò promouendæ gratia, Scriptum illud impertiuisse, nequaquam autem hoc fine, vt illud ad dominos suos transmitterent, id quod tantùm ad protrahendam causam facere videretur. Nullo igitur modo concedi à se posse, vt Scriptum illud primò ad Superiores suos transmittant, præsertim cùm Cæs. quoque M. Dominorum ipsorum responsum difficulter hoc in loco expectare possit. Si verò ipsi, Legati scilicet, in hoc ipso momento pro sua persona aliquid Minorum suorum nomine responde re velint, licere, vt Scripti exemplum retineant: Sin minùs, cupere vt illud sibi quamprimùm restituatur.

Ad quæ Saxonici & reliqui Consiliarij, deliberandi spatio sumto, per Dominum Iohannem à Plaunitz, coràm Cæs. M. Consiliarijs, in hanc fermè sententiam responderūt: Se ea, quæ ab illustrib. Duce Friderico proposita essent (quæ Dom. à Plaunitz diligenter & accuratè repetijt) reuerenter & obsequenter audiuisse: Atque inuicem pari modestia referre, Clementissimos Dominos suos toto pectore atque conatu semper eò incubuisse & adhuc incumbere, vt publicæ pacis constitutionem conseruationemq; promouerent. Et quia Decretum in Religionis negotio factum & poena in eo constituta, nec ab illis, nec ab ipsorum socijs recipi posset Orasse se, ne qua ratione illi immiscerentur, neq; etiam Fisci processibus & alijs actionibus Iudicialibus vllò modo turbarentur, quas tamen in alijs casibus extra Religionem nequaquam subterfugerent.

Cùm itaque Scriptum ab ipsis recitatum, Domino-

b

rum

rum suorum & reliquorum ipsis adiunctorum grauamina ac difficultates planè non tolleret, adhuc se, tãquam Legatos, cum summa animi demissione copiam illius efflagitare, vt ad Dominos suos eam referre possint. Quod si ipsis non sit integrum, tum se ea tantùm, quæ ex Scripti recitatione meminisse potuerint, Dominis suis significaturos esse, qui postea id quod rationes ipsorum exigent, dubio procul facerent.

Legatis igitur paululùm semotis, & mox reuocatis Dux Fridericus indicauit: Se, Cæsareos videlicet Consiliarios intellexisse, quænam ab ipsis, Principum scil. & vrbium Legatis ac Consiliarijs proposita essent, quorum repetitioni, tanquam superuacaneæ, superfederent.

Quia verò Cæs. M. ipsis eiusmodi responsum dari iussit, cuius simile etiam antea Imperij Ordinibus indicatum esset: adhuc C. M. in eadem sententia perseuerare, nec quicquam in illo scripto mutare posse.

Exemplum verò se, Cæsareos Consiliarios, ipsis Legatis ad manum relicturos esse: nec dubitare, quin Domini Superiores ipsorũ, re intellecta id quod officij ratione ipsos deceret, omninò facturi essent.

Atq; hic etiam causa substitit, & statim Consiliarij Saxonici cum reliquis suis socijs discesserunt. Cùm discessus meminissent, an videlicet ipsis abire permissum esset, Dux Fridericus respondit: Etiam hac vice.

Postridiè, 12. Nou. Saxonicæ Consiliarij & Legati eorũque socij, finalem suam de Religione, auxilijs aduersus Turcicam, & Cameræ iudicio declarationem scripto consignatam, Electoribus, Principibus, & cæteris Imperij ordinibus exhibuerunt: Cuius hæc fuit sententia.

Reueren-

Reuere[n]dissimi & Illustriss. Electores & Principes, Reuerendi, Generosi, Nobiles, doctissimi & prudentissimi Domini, clementissimi Domini & amici. Meminerunt Cels. & Hum. vestrae, sapenos proximis diebus clementissimorum Dominorum nostrorum & sociorum nomine publicam ac firmam in Sac. Rom. Imperio pacem institui petiuisse, vt ad generalis, liberi & Christiani Concilij celebrationem vsque in causa Religionis & ceteris ad eam pertinentibus, cum suis quieti & tuti essent: Sicuti coram Deo & Cels. M. rationem se reddituros esse confiderent.

Etsi igitur tandem elapsa Dominica post Simonis & Iudæ cadere Scriptum aliquod, cum hoc initio (Insuper mandamus) recitari audiuerimus: tamen inde non satis animaduertere potuimus, quòd hac ratione publica solidaque pax in S. Rom. Imperio constituta sit, cuius beneficio Domini nostri religionem & fidem suam tutò colere ac profiteri possint. Declaratione itaq; illius apud Cels. V. quæ sita nullum certum responsum obtinuim⁹, nisi quòd Cels. V. nos ad Cels. M. remiserint. Apud quam cum idē obsequenter peteremus, tandem responsum obtinuimus.

Omninò igitur exigunt rationes nostræ, vt ea de re Dominos ac Superiores nostros, quoad primùm fieri poterit, certiores reddamus.

Deinde quia intelligimus etiam Religionis mentionem in Decreto fieri, & Cels. M. sub interminatione pœnæ in eo præscribere, obseruationem illius per totum Imperium Rom. mandatum esse: Dominorum nostrorum & cæterorum Protestantium nomine (vt qui Decretum illud salua pietate ac conscientia approbare & recipere nequeant) Cels. V. inprimis verò Dom. Cardinalem & Archiepiscopum Moguntinum, S. Rom. Imperij Archicancellarium, reuerenter & obsequenter oramus, vt in Decreto Nomina ipsorum omittantur.

Præterea C. V. clementer meminisse speramus, nos auxilia aduersus Turcam non aliter, quàm cum illa exceptione, promississe, si generalis aliqua & constans pacificatio in Imperio constituitur, vt ita Domini nostri cum reliquis sibi adiunctis, fidem & religionem suam vsque ad generalis Concilij tempus tutò colere ac profiteri possint.

Cum verò iam animaduertamus, demissæ nostræ petitioni nullum prorsus dari locum, protestamur etiam nos in auxilia cō-

tra Turcam, Dominorum nostrorum nomine, non solum non consensisse, sed nec consentire deinceps vlla ratione posse: quia, vt paulò antè dictum fuit, negotium ad Dominos & Superiores nostros referamus, qui id quod officij sui esse intellexerint, debito procul facturi sunt.

Tertiò, Quantum ad actiones Iudicij Camerae attinet, sacri inter alia intelligimus, neminem in numerum Assessorum Iudicij cooptari debere, nisi qui decretum de Religione factum se obseruaturum recipiat.

Quia verò Saxoniae Elector, Dominus noster clementissimus, Electoratus iure aliquem in Iudicio Camerae Assessorem ordinare potest: & Principes nostri ad eas Imperij Regiones, ex quibus personae iudicij deliguntur, pertinent: graue futurum est ipsi ac socijs illius, huic articulo ad stipularii, praesertim cum in Religione à V. Cels. & reliquis ordinibus dissideat.

Cumque etiam nobis Legatis illius aut ceterorum Prostantium nomine consentire nulla ratione liceat, obsequenter atque amicè rogamus, vt de illo articulo mutando cogitetur.

Si quis enim vel per nostrum Dominum Saxoniae Electorem, vel per ordines, in quibus ceteri Domini nostri comprehenduntur, Camerae iudicio adiunctus, tantum propter Religionem in Decreto reijciatur, cum aliàs doctrinae, vitae, ac morum ratione idoneus esset, manifestè ac disertè protestamur, nos etiam Camerae sumtus nullo modo consentire velle.

Quae omnia, Dominorum ac sociorum nostrorum rationibus ita postulantibus, ad V. Cels. referenda fuerunt. Actum die Saturni post Martini, qui est 12. Nouemb. Anno 1530. hora decima matutina.

Hoc supplici libello exhibito atque perlecto, Consiliarij Landgrauij ad 13. Nou. quae fuit Dominica diè Martini proximè sequens, discesserunt, & postridiè, 14. Nou. etiam Electoris Saxoniae Consiliarij, Augusta abierunt.

Die Sabbati proximè insequenti, 19. Nou. Decretum Committitur, in praesentia C. M. ac ordinum Imperij publicè lectum & promulgatum est: Quod in 1. To. Recessuum Imp. Moguntiae typis expresso, cognoscere legendo, qui volent, poterunt.

CAESAREAE MAIESTA-
TIS EDICTVM,

SEV

DECRETVM COMITIORVM AV-
GVSTAE ANNO M. D. XXX. DIE XIX. NO-
VEMBRIS, DE RELIGIONE PRO-

MVLGATVM.

OS CAROLVS V. Dei Gratia Romanorum Im-
perator semper Augustus, Rex Germaniæ, &c. confi-
temur & notum facimus vniuersis. Quanquam in pri-
mis Imperij nostri Comitij VVormatiæ, ante disces-
sum ex S. Romano Imperio nostrum, cui imminen-
tes tum motus & bella, ad defensionem Regnorum & regionum
nostrarum, sicut neminem fugit, causam necessariã præbuerunt:
nostro consilio, voluntate & consensu nostrorum ac S. Imperij
Electorum, Principum & Statuum, ad Christianæ Fidei nostræ,
PACIS & Iustitiæ in Sacro Imperio conseruationem, ad Germa-
nicæ nationis honorem, vtilitatem, salutem & incolumitatem
bonas & salutare constitutiones condidimus: Tamen non sine
magno animi dolore percepimus, contra Cæsareum nostrum
VVormatiæ publicatū Edictum, dissensionem fidei nostræ Chri-
stianæ in nostra absentia, in multas horribiles sectas se expandisse,
& radices altas egisse, vnde communi Germaniæ non parum in
commodi & periculi ortum sit. Cū autem hætenus his difficul-
tatibus & periculis per aliquot celebrata comitia & alias graues &
diligentes tractationes nostri in Imperio locum tenentis, Orato-
ris, ac Commissariorum, nec non Electorum, Principum & Sta-
tuum Imperij, nullum vtilius remedium inueniri potuerit, quàm
vt nos in propria persona in Germaniam rediremus: Nos consti-
tutis ac promulgatis legibus, quibus Hispaniæ Regna, nobis ab-
sentibus, in maiore pace, tranquillitate ac cōcordia viuerent, sin-
gulari amore & clementia, qua Germanicam nationē & S. Rom.
Imperiū complectimur, ex hæreditario nostro Hispaniæ Regno
discessimus, ac illo relicto primū in Italiam profecti, illas quoq;

Italicas regiones nostras, Deo sit laus, ad mediocrem concordiam & pacem redeimus. Et quò maturius in Germaniam peruenire, & grauibz hisce malis tempestiuè mederi possemus; Regnum Neapolitanum, etsi hoc nostra, & subditorum nostrorum conditio, salus & necessitas magnopere postularet, non inuimus, & coronam nostram Cæsaream, quam sine omni difficultate & periculo Romæ accipere, ac maturius inde in finitimū Neapolitanum Regnum progredi potuissemus, Bononiæ accepimus & statim Comitia publica in nostra & S. Imperij vrbe Augusti die VII. Aprilis proxima celebranda, literis publicis indiximus hoc consilio, voluntate & animo, vt varia & multiplicia S. Imperij & communis Ecclesiæ Christianæ ac totius Germanicæ nationis negocia grauissima tractaremus, præcipuè verò, quæ ratione dissensiones in causa Christianæ Fidei & Religionis nostræ commodè componi, maiores discordiæ cauere: præterita offensiones & errata Christo Seruatori commendari: dissidentium primum opiniones & sententiæ benignè & amicè audiri, cognoscere & expendi, & ad vnā Christianā veritatem reduci & componi; & omnibus, quæ ab vtraque parte non dextrè essent explicata & acta, abolitis, vna vera Religio ab omnibus recipi & retineri, quemadmodum omnes sub vno Christo sumus & militamus, ita omnes in vna etiam Christiana Ecclesia, in veritate & concordia vivere queant: ac in summa quomodo vera concordia, pax ac felix S. Imperij, in his & alijs Imperij negocijs iuari, prouehi & retineri possit: sicut hæc & alia, literæ Indictionis nostræ prolata & vberius continent & demonstrant.

Ad quæ Comitia, Nos, Electores etiam, Principes, & alij Status S. Imperij, in magno numero in propria persona, & aliqui per Legatos plenis mandatis instructos obedienter apud nos comparentes, accessimus: Et communicato cum nostris Electoribus, Principibus, Prælatibus, Comitibus & Statibus & absentium Legatis consilio, articulum dissensionis sanctæ Fidei nostræ Christianæ in suprâ memoratis literis Indictionis expressum, tanquam præcipuum & grauissimum, primo loco tractandum suscepimus, & iuxta literas Indictionis, Nos vnumquemque in causa Fidei dissidentis, aliquid proponere volentem, clementer audireuros esse promisimus.

Quare noster & S. Imperij Elector, Principes, ac Ciuitates,
IOAN

IOANNES Dux Saxoniae, Landgravius Thuringiae, Marchio
Misiae, Sacri Romani Imperij Archimarschalcus & Elector: GE-
ORGIUS Marchio Brandenburgensis, Stetinensium, Pomer-
anorum, Cassubiorum & Henetorum Dux, Burggravius Noriber-
gensis, & Princeps Rugiae: ERNESTVS & FRANCISCVS
Fratres, Duces Brunsvicensis & Luneburgenses: PHILIPPVS
Landgravius Hassiae, & VVOLFGANGVS Princeps Anhalti-
nus: LEGATI quoq; Ciuitatum, NORIBERGAE, REVT-
LINGAE, CAMPODVNI, HEYLBVRNNAE, VVINS-
HEIMII, & VVEISSENBVRGAE in Norico, nobis sen-
tentiam & Confessionem Fidei suam scripto comprehensam ob-
tulerunt. Quam clementer ab ipsis accepimus, & in praesentia o-
mnium Electorum, Principum & ordinum Imperij in hac vrbe
congregatorum publicè recitari curauimus.

Et si autem habito cum multis praestantibus Theologis &
viris doctis diuersarum nationum consilio grauissimo, illam
Confessionem ipsorum, Euangelio & Scripturis sacris funda-
mentaliter refutari curauimus: tamen obtinere non potuimus,
vt se Nobis ac Electoribus, Principibus & caeteris Statibus con-
iungerent, & in omnibus articulis nobiscum conuenirent.

Quare, vt S. Imperij & Germanicae nationis saluti, paci, &
concordiae consuleremus, ex singulari Caesarea bonitate & cle-
mentia, supra dictis, Electori, Principibus & sex ciuitatibus, se-
quens Decretum proposuimus & ab eis recipi clementer petui-
mus, videlicet vt intra hunc & proximè secuturum diem XV. A-
prilis, deliberandi tempus haberent, an de Articulis non conci-
liatis idem cum Catholica Ecclesia, Pontificia sanctitate, & ca-
eteris Electoribus, Principibus & Statibus S. Imperij & alijs Chri-
stianis capitibus & membris orbis Christiani, vsque ad determi-
nationem proximi Concilij, vnanimiter sentire & profiteri velint
necne: ac vt de sua sententia nos intra supradictum diem XV. sub
sigillis suis certiores redderent. Interea & nos, quid nobis offi-
cij ratione agendum sit, consideraturos, & nostram sententiam
ipsis vicissim exposituros esse: additis aliquot æquissimis articu-
lis & conditionibus durante hac deliberatione seruandis, videli-
cet, Serio velle & mādare nos, vt Elector Saxoniae & in hac religio-
nis causa coniuncti, hoc intermedio tempore, nihil noui de Fidei
causa,

causa, in suis ducatibus & ditionibus imprimi aut vendi curent
 item, vt omnes Electores, Principes & Status S. Imperij hoc in
 termedio tempore pacem & concordiam tueantur: & ne Electores
 Saxoniae, quinque illi Principes, & sex ciuitates, nec eorum subdi-
 ti, nostros ac S. Imperij vel aliorum Electorum, Principum & o-
 dinum subditos, vt haecenus accidit, ad suam & sectae suae societatem
 inuitent aut cogant. Item, si qui Electoris Saxoniae, quinque
 Principum & sex ciuitatum, cuiuscunque dignitatis aut condi-
 tionis subditi veteri Catholicae Fidei & religioni adhuc adhae-
 rant vel adherere velint, vt illis omnibus, in suis ecclesijs & ter-
 plis, cultus ac ceremonias suas seruare, liberum & tutum sit, ne
 quidquam vltius innouare cogantur. Similiter Monachi & con-
 gines sacrae, in Missis, confessionibus dicendis & audiendis, & sa-
 cramento Coenae Domini porrigendo & sumendo, non impe-
 antur. Praeterea vt dictus Elector Saxoniae, quinque Principes,
 sex Ciuitates, contra Sacramentarios & Anabaptistas, nobiscum
 vnà cum ceteris Electoribus, Principibus & statibus coniuncti
 sint, nec se à nobis & ceteris Electoribus, & Principibus sece-
 rant, sed consilio, opera & auxilio suo, ea, quae contra illos age-
 da erunt, iuuent: sicut omnes nostri Electores, Principes & statibus
 quantum cuiusque interest, in hoc casu se praestituros esse, no-
 bis promiserunt.

Cumque in Ecclesia Christiana multis iam annis nullum
 generale Concilium sit celebratum, & tamen in orbe Christiano
 passim tam longo tempore varij & multiplices abusus forasce-
 reperint: Quod communi omnium nostrorum & S. Imperij Ele-
 ctorum, Principum & statuum & legatorum consilio & rogatu
 decreuerimus, apud sanctitatem pontificiam, & omnes Christianos
 nos Reges & potestates efficere, vt Christianae Reformationis
 sit itutuenda ergo generale, Christianum Concilium, intra sex me-
 ses post finita haec comitia, ad locum opportunum indicatur, &
 ad summum, intra annum post publicatas literas indicationis
 celebretur, per quod communis orbis Christiani negotia spi-
 ritualia & temporalia feliciter transigi, & salutarem ac constan-
 tem vnitatem ac pacem restitui posse speramus.

Praeterea cum Leges diuinæ & humanae & Evangelio
 ipsum, nemini suum vi eripi, nec quenquam ex possessione sua
 excutere.

executi præcipiant, sicut in ipsorum ditionibus multipliciter accidit, eaque de causa, Nos quotidie ab expulsis Abbatibus & Abbatissis & alijs suppliciter & miserabiliter rogemur vt eos restituamus: ideo à Nobis, vt Christiano Imperatore omnibus ex æquo iustitiam administrare debente, non aliter agi posse, quàm vt iuxta iuris dispositionem, spoliatos ante omnia restituamus. Quare nos seuerissimè mandare, vt Elector Saxoniz & ipsius socij, spoliatos illos Monachos & alios Ecclesiasticos, in ipsorum ditionibus, sine vlla longiore tractatione aut mora, in sua monasteria & bona, ex quibus eiekti sunt, redire sinant & restituant, ne nos ipsi, vt Christianum Cæsarem decet, executionem legitimam facere cogamur.

Sed æquissimum hoc nostrum Decretum & Recessum, Elector Saxoniz & ipsi adhærentes recipere non voluerunt, sed planè recusarunt; partim etiam hinc discesserunt.

Postea legati nostrarum & S. Imperij urbium, Argentina, Constantiz, Memmingæ & Lindauiz, Confessionem suam singulis Fidei, scriptam exhibuerunt, quam nos ipsi & per multos doctos, & præclaros sacrarum literarum Doctores ex multis nationibus, perlegi & expendi curauimus, & postquam ex propria ipsorum confessione nobis oblata percepimus, & ex alijs fide dignis intelleximus, sicut per se omnibus publicè notum est, prædictas quatuor ciuitates, se, non modo à cæteris liberis & Imperij ciuitatibus, sed etiam à tota Germanica natione & communi Ecclesia Christiana, in articulis Fidei quibusdam sciunxisse, & grauissimi erroris contra venerabile Sacramentum corporis & sanguinis Christi, & *ἑκονομαχίας*, aliorumque negotiorum patrociniis suscepisse, & hætenus multas impias sectas tolerasse, & libellis hinc inde sparsis passim in vulgo tota Germania disseminasse; quod nec ipsis nec alijs quibuscunque facere conueniebat: Nos in honorem DEI Omnipotentis, & salutem multarum animarum, & conseruationem Christianæ caritatis, & præcipuè pacis & tranquillitatis Germaniz, per Doctores sacrarum literarum & graui consilio nostrorum & S. Imperij Electorum, Principum & statuum hinc congregatorum, Refutationem Confessionis illorum in Euangelio & sacris literis fundatam scribi curauimus: Quam in confessu Electorum, Principum & statuum ipsis prælegi, col-

gi, eosque clementer moneri & rogari curauimus, cum ex prælecta confutatione nostra, errorem suum clarè perspicerent, à tetto illo errore desisterent, & se nobiscum, & cum Electoribus, Principibus & Statibus Imperij, & Catholica Ecclesia coniungerent, quod vnice ab eis expectaremus.

Ad hanc clementissimam admonitionem & petitionem nostram, prædictæ quatuor ciuitates subiectissimè exemplum confutationis sibi tradi petiuerunt, indicantes, se à collegis suum mandatum habere, vt ea, quæ ipsis proponerentur, solummodo audirent, & exemplum descriptum ad illos transmitterent. Cum ipsorum petitioni supplici, grauibus de causis assentiri nolimus: sed tamen simul obtulimus, vt meliùs omnia percipere possent, confutationis illius prælectionem ipsis audientibus bis ac ter repetitum iri.

Denuo etiam clementissimè ab illis postulauimus, vt huius nostræ petitioni obedientiam subiectissimam præstarent. Nam si Christiana hæc admonitio & adhortatio nostra ab ipsis negligeretur (quod tamen futurum non speraremus) posse quatuor illas ciuitates cogitare, causam nobis necessariam præberi, in negotio ita nos gerendi, sicut Romanum Christianum Imperatorem, supremum Aduocatum & Defensorem sanctæ Catholice Ecclesiæ, officij & conscientie ratione decet, sicut antea in confutatione dictum esset. Sed his clementissimis admonitionibus & postularis nostris neglectis Legati prædictarum quatuor ciuitatum in sententia sua perstiterunt.

Postquam autem Nostrum, tanquam Romani Imperatoris & supremi Christianæ Ecclesiæ aduocati officium, nobis mandatum & debitum, postulat, vt sanctam Christianam Fidem, sicut per sanctam Catholicam Ecclesiam hucusque fideliter & laudabiliter ad nos propagata est, retineamus, tueamur & defendamus, & Cæsareum Edictum nostrum, in primis nostris Comitibus VVormatiæ publicatum exequamur: Nos cum cæteris nostris & sancti Imperij obedientibus Electoribus, Principibus & Statibus omnino decreuimus, & pro nobis & subditis nostris statuimus & mutua promissione confirmauimus, Nos in antiqua, vera & tot seculorum consensu propagata Fide & Religione Christiana & ho-

& honestis ac laudabilibus ceremonijs & ritibus in Catholica Ecclesia hucusque vsurpatis, constanter permanere & perseuerare, nec ante determinationem proximi generalis Concilij ullam mutationem admittere velle.

Et quia post promulgationem Edicti nostri VVormatiensis, & aliquot Recessus Comitiorum Imperij, Noribergæ & Spirationum varia & multiplices nouæ opiniones & aliæ mutationes contra Christianam fidem & Religionem nostram irruerunt: ac in specie enumerando, Aliqui docuerunt, scripserunt & prædicarunt, in venerabili Sacramento altaris corpus & sanguinem Christi sub vtraque specie panis & vini non substantialiter & verè præsentem, sed typicè tantum ac significatiuè adesse, vnà cum pluribus alijs appendicibus & circumstantijs impiijs: Aliqui concionantur & docent, quemlibet Christianum, ex mandato Christi, teneri ad venerabile Sacramentum altaris sub vtraque specie accipiendum, & quòd sub vna specie illud porrigentes aut sumentes non rectè faciant: Aliqui sanctum Missæ officium prorsus abrogarunt, & concionati sunt Missam esse summam blasphemiam: Aliqui Missam non prorsus aboleuerunt, sed in hac peculiarem mutationem & nouitatem contra longam Ecclesiæ Christianæ consuetudinem, ordinationem & statuta, proprio arbitrio de nouo instituerunt: Similiter vsitatas cantilenas, horas Canonicas, & alios Hymnos de Maria Dei genitricis, de sanctis, qui à S. Patribus, ad celebrandam Dei gloriam, & excitandam hominum deuotionem & pietatem compositi, & in Catholica Ecclesia Christi, communiter & concorditer ordinati & seruati sunt, tanquam impios & profanos abiecerunt, & tanquam eorum loco alias cantiones suo arbitrio substituerunt: Aliqui docuerunt, Baptismum infantum nullius momenti esse, sed vnumquemque hominem adultum rebaptizari oportere, neque Baptismum inter Sacramenta numerant: Aliqui laudabiles Christianas ceremonias ac preces, apud Baptismum vsitatas, aboleuerunt, & novas constituerunt: Aliqui nullas omnino preces & ceremonias adhibēt, & infantes suos nō per Pastorem, sed per quemlibet idiotam virum aut mulierem, etiam extra cathana: Aliqui infantes suos non confirmari, neque morituris hominibus

minibus sacramentum extremæ vnctionis præberi permittunt. Aliqui Imagines Seruatoris nostri Christi, & matris ipsius, laudatissimæ Virginis Mariæ, ac Sanctorum, quæ longo hæcenus tempore, in Christiano populo, commune factionis & memoriz causa, piè retentæ sunt: fregerunt, combusserunt & immanem in hostem petulantiam exercuerunt:

Aliqui statuerunt, nullum esse Liberum Arbitrium, sed omnia, quæ acciderent, necessariò ita, & non aliter ineuitabile necessitate fieri, & per consequens, Deum esse causam efficientem mali: Aliqui docuerunt, nullum esse Magistratum inter Christianos, neque licere Christiano Magistratum gerere, vel auxilium illius implorare:

Aliqui docuerunt solam fidem sine dilectione & bonis operibus iustificare, & bona opera prorsus reiecerunt: Aliqui monasteria & altaria prorsus aboleuerunt & vastarunt: Aliqui in Collegijs, Parochijs & alijs Sacerdotijs, laudatas ceremonias & ritus Christianos, qui hæcenus longo tempore in Ecclesia ad commendandum rudiores, & accendendam in populo inuocationem & considerationem vitæ, passionis, mortis & operum Christi Seruatoris nostri, in vsu fuere, aboleuerunt, aut extingui passi sunt: & alios impios ritus proprio arbitrio, voluntate & potestate constituerunt:

Aliqui Conciones in Monasterijs quatuor ordinum Mendicantium, quas ipsis Regula & professio ipsorum imponit, antiquo vsitatas, prorsus abrogarunt, qua abrogatione, multi pijs Christiani cibo verbi Dei priuari, & contra suam conscientiam non interesse, coacti sunt. Item Magistratus aliqui, sub prelo graui, subditis suis prohibuerunt, ne in suis oppidis vel alibi conciones veræ, rectæ, antiquæ & Catholicæ fidei audirēt, nec templis frequentarent, nec antiquæ fidei adhererēt. Quod si secus fecerint deprehensi fuerunt, sine vlla remissione multati sunt. Item: Alii qui Ministrorum suorum obligationibus inserunt, ne concionatores prædictos, sed suos tantum seductores audiant, & sectariorum suffragentur:

Aliqui Cœnobiorum, Collegiorum & relictorum Sacerdotiorum bona, in priuatos vsus, aut aliàs iniuste, suo arbitrio cōuerterunt, nec alijs ea cōtulerunt vel cōferri pmiserunt: Alii in cœnobijs vigi-

num præpositos, confessores, concionatores, & alios pios præfectorum talium Cœnobiorum, amouerunt, & in illorum locum hos seductores substituerunt: Aliqui Monasteria in vniuersum vel ex parte clauferunt, & Cantiones, Lectiones, Missas & Sacramenti distributionem, iuxta veterem pium vsum inter Monasteriorum personas prohibuerunt: Aliqui Cœnobia Monachorum & virginum sacrarum, Sacerdotia & alia beneficia, & alias defunctorum fundationes, quæ à multis antecessoribus nostris piæ & sanctæ memoriæ, Romanis Imperatoribus, Regibus, Principibus & alijs præcipuis Statibus erectæ fuerunt, contra eorum vltimam voluntatem & testamenta, in totum aut aliqua ex parte aboluerunt, aut prorsus languesceri permiserunt, Monachis & Virginibus sacris, propria voluntate, sine venia legitimi Magistratus, ex Monasterijs ad coniugium vel alium ordinem secularem se conferre, concesserunt: Prælati etiam monachorum & virginum, vt hanc Apostasiam prohiberent, concedere noluerunt: Monachos etiam aliquot & virgines sacras coëgerunt, Monasterijs & eorum bonis in perpetuum renunciare, & in huius rei fidem literas dare, in quibus hoc etiam fateri coguntur, vitam eorum Monasticam, non Christianam sed Diabolicam fuisse: Aliqui Monachis & virginibus sacris concesserunt, vestes ordinis sui deponere, & in vestitu seculari vel alio, quod eis Regula & vota sua non permittebant, vt, & nihilominus in monasterijs habitare: Aliquibus Monachis prohibitum est alios volentes in ordinem recipere, & ab his qui antea in Monasterijs degebant, professionem aut obedientiam accipere: Aliqui liberos & agnatos suos contra ipsorum voluntatem vi ex Monasterijs abstraxerunt: Aliqui ad functiones Ecclesiasticas & alia Sacerdotia, pastores, pro libitu instituerunt & remouerunt, nec ordinarijs illos præsentarunt, vt legitime examinari & inuestiri possent: Adhæc, Ordinarios in exercenda iurisdictione sua erga Pastores, & visitatione Pastorum & Ecclesiarum impedierunt, Pastoribus & Diaconis indulserunt, vt contra omnes Imperij Recessus verbum Dei & Sacram scripturam, arbitrio & iudicio proprio interpretarentur, sanctum Missæ officium in vniuersum, vnâ cum orationibus pro mortuis abrogarent, pias ceremonias, cantiones, lectiones, ieiunia, preces, festiuitates contempnim abijcerent, & plurimas propria curiositate nouitates introducerent & exercerent. Quæ non solum nostro

VVormatiæ promulgato Edicto & postea secutis Imperij, sed Christianis Legibus ac pietati aduersa fuerunt & adhuc repugnant, nec vlli cuiuscunque ordinis aut dignitatis talia facere officij ratione licuit, nec ius aut mandatum vllum habuerunt, quibus omnibus nihil boni, sed hoc secutum est, vt cæteri etiam Ecclesiæ vsitati ritus contemnerentur, Magistratui & honesti omni in illorum concionibus contumeliosè malediceretur, ni & simplices idiotæ in & aduersus se mutuo concitarentur: alia omnis generis leues & friuolæ actiones inde existerent: & reiecta prius ac damnata doctrina latius propagata sit, perniciosi in populo radices egerint; omnis vera pietas extinguitur, & tandem eò ferè res redierit, vt omnis Christiana reuerentia, disciplina, leges, virtus, Timor Domini, integritas & virtutum morum honestas, nec non dilectio proximi vera prorsus extingueretur.

Cùm autem hæc omnia non solum Euangelio & sacra Scripturæ, verum etiam veteri laudatæ consuetudini Christianæ Ecclesiæ & ceremonijs aduersentur, & illegitimis rationibus subrepta & perpetrata sint:

DECRE-
TVM.

Nos cum nostris & S. Rom. Imperij Electoribus, Principibus & Statibus, ac hi vicissim nobiscum vnanimiter convenientes ex decreuimus, vt suprà indicatæ, & alia omnes, contra Catholicæ Ecclesiæ Christianæ Fidem, ordinationem, Religionem, ceremonias, & veteres laudabiles traditiones & ritus antiquos Catholicæ Ecclesiæ & Conciliorum ante aliquot secula celebratorum auctoritatem, susceptæ innouationes aboleantur & cassentur: omni studio & opera à nobis curetur, sicut iustissimum est, vt mutationes istas susceperunt, Nobiscum & cum dictis Electoribus ac Statibus, vsque ad proximum futurum Concilium in tota Religionis Christianæ exercitio se conforment & coniungant.

Seuerissimè igitur mandamus & volumus, vt in toto Romano Imperio firmiter teneatur, doceatur & prædicetur, quod sub speciebus panis & vini, ac sub vnaqualibet illarum, verum corpus, & verus sanguis Christi Seruatoris nostri substantialiter verè præsens adsit, ac vt omnes contra docentes, scribes, concionantes aut sentientes, non tolerentur, recipiantur vel admittantur.

tantur. Hinc etiam consequitur Christianam Ecclesiam instinctu
& ad flatu Spiritus Sancti iustis de causis vtiliter ordinasse & præ-
cepisse, vt unicuique homini Christiano, præter sacerdotem in
Missa consecrantem, venerabile Sacramentum sub sola specie pa-
nistantum porrigatur, cum sub vna specie non plus aut minus,
quam sub vtraque, accipiat: atque hoc ita, vt sancimus, seruari,
neque mutationem aut nouitatem hac in re aliquam, ante futuri
determinationem Concilij, introduci seuerissimè mandamus.

Eodem modo, publicæ & priuatae Missæ, cum vsitatis cantio-
nibus, & recitatione Canonis maioris & minoris, & alijs preci-
bus, vestibus, ceremonijs, ritibus & in summa prorsus eodem mo-
do, vt hætenus laudabiliter in Ecclesia Catholica vsitatum fuit,
& adhuc est, administrentur, & in his omnibus nulla mutatio aut
nouitas suscipiatur.

Quod ad Anabaptistas attinet, in proximè promulgata con-
stitutione & Decreto ad quiescimus, idq; consilio & consensu E-
lectorum, Principum ac Statuum hoc tempore renouamus, & man-
damus, vt in sanctis cum chrismate pijs ac necessarijs precibus atq;
ceremonijs à Catholica Ecclesia multò antè institutis & seruatis,
baptizentur. impium enim & abominandum est miseris paruulis
viâ salutis ac gratiæ Spiritus sancti occludere, eosq; hac spoliare.

Mandamus etiam & volumus, vt pueris & alijs Christianis,
ritus Confirmationis, similiter morituris Extrema vnctio non
negetur, aut intermittatur, sed eodem modo, qui hætenus in Ec-
clesia Catholica vsitatus fuit, constanter vsurpetur.

Imagines etiâ Christi & matris ipsius Mariæ virginis, & San-
ctorum, cum mentes rudiorum exsuscitent, singulos ad pieta-
tem inuitent, & in Ecclesia Catholica hucusque toleratæ sint: &
in primis ab antecessore nostro Carolo Magno damnati sint: man-
damus, vt memoratæ imagines non aboleantur, sed deuotè ab o-
mnibus Christianis restaurentur & conseruentur: Similiter vt Al-
taria & Ciboria, vbi abrogata sunt, iterum erigantur, & ad gloriam
Dei conseruentur.

Præterea, cum aliqui sentiant nullum esse Liberum Arbitri-
um, &c. & hic error, & quæ inde dependent, nō humanus, sed ma-
gis belluinus & aduersus Deum blasphemus sit: nulla ratione hoc
dogma tolerari aut doceri volumus.

Simili-

Similiter cū Magistratus, ordinatio Dei sit: & sanctorum Euangeliorum, D. Pauli & alijs sacræ Scripturæ testimonijs approbatus & sancitus: nulla ratione priuatim aut publicè doceri & prædicari debet, quod contra magistratum esse, vel ad contrariam aut diminutionem existimationis illius quoquo modo gerere videatur. Insuper cū ex sacris literis manifestum sit, quod SOLA Fides, sine caritate & operibus bonis, non iustificet: & us bona opera, in multis sacræ Scripturæ locis, ab hominibus agat: nequāquam hic Articulus, (quod SOLA Fides iustificet bona opera reiicienda sint) doceri aut prædicari debet, sed ex deratio & distinctio seruetur, quam hactenus Ecclesia Christiana & sancti Patres seruauerunt.

Præcipuè verò sancta septem Sacramenta & ceremoniarum horum, omnino sicut in Christiana Ecclesia antiquitus recepta & ante dissidium istud semper vsitata sunt, constanter retinenda & omnem nouitatem abrogari volumus. In primis etiam omnes cathedrales & collegiatæ Ecclesiæ, monasteria, parochiæ & sacerdotia, suis statutis, ordinationibus, regulis, foundationibus, canticis, lectionibus, concionibus, celebratione Missæ, precationibus, sepulturis, & alijs vsitatis pijs & laudabilibus ceremonijs sicut in Catholica Ecclesia hactenus vsurpatæ fuerunt, deinceps etiam vtantur. Vacantia etiam beneficia, legitimo modo, personis & dignis personis conferantur, & defunctorum extremitatibus & foundationibus satisfiat, & Episcopi in vsitata visitatione & pœnis pastorum & presbyterorum non impendantur.

Personæ Religiosæ, Monachi & Monachæ, & Sacerdotes seculares, à coniugio in posterum omnino abstineant. Sacerdotes verò, qui ante promulgatum hoc nostrum Decretum uxores duxerunt, euestigio suis beneficijs Ecclesiasticis, administratione & officio priuati sint, & eorum beneficia, per Patronos aut Syndicos loci, intra tempus iure constitutum, proximè postea futurum comitiorum inchoando curentur, & parochijs & alijs sacerdotijs, per Magistratus Ecclesiasticos vel patronos, alij idonei presbyteri cœlibes præficiantur.

Quod si aliqui Sacerdotes coniugati, uxores suas dimiserint, & se Christianis legibus & consuetudini Ecclesiæ rursus conformare, delicti etiam sui absolutionē & satisfactionem dignam recipere volent: Pontificia sanctitas, per legatum statim requiratur.

tur, vt ordinarijs potestatem tribuat Sacerdotes seculares absol-
uendi, & ad pristinam administrationem rehabilitandi. Sacerdo-
tes verò, qui se conuertere & nostro huic Edicto morem gerere
nolent, vbiunque cum suis existimatis coniugibus inueniuntur,
à nullo Principe aut magistratu in sua ditione tolerari, sed vel p-
scribi, vel iusta & legitima pœna affici debent.

Similiter in nullius ditione, Ecclesiasticos inhonestè & scã
dalosè viuere, ac in primis cum inhonestis & impudicis mulierib⁹
cohabitare, aut inhonesto & min⁹ sacerdotem decente vestitu
vti, permittendum est: sed transgressores pro merito puniri, &
nequaquam hac in re, vt hactenus factum est, connueri debet, vt
scandala omnia auerantur.

Sic etiam Ecclesiastici ad iniqua onera ciuilia, vel defensionē
emendam, vel alias Transactiones iniustas, vi aut minis coacti es-
sent: talia onera simpliciter irrita & abolita esse volumus, etiam si
iureiurando vel alia obligatione confirmata essent. Simili modo,
si Monasteriorum vel alia Ecclesiastica bona, in Imperio Germa-
nico vel integra vel ex parte aliqua illegitimè vendita, permuta-
ta, vel in priuatum aut Laicum vsum conuersa essent: obligatio-
nes de ijs factæ prorsus irritæ & ipso iure nullæ habeantur: Bona
verò ipsa euestigio in pristinū statum restitui & relinqui, & vendi-
taiusto precio compensari debent.

Omnes quoq; parochi & prædicatores, siue Monachi sint
siue seculares sacerdotes, sequenti Cæsareæ constitutioni nostrę
in prædicando se conformabunt. Vnanimiter. n. cū Electoribus,
Principibus ac statibus cōuenimus, ideoq; statuimus, ordinamus
& volumus, vt in posterum nullus prædicator, vllō in loco, ad cō-
cionandum admittatur, vel in suggestum collocetur, nisi per Ar-
chiepiscopum vel Episcopum, sub quo degit, antea examinatus
sit, & vitæ, doctrinæ ac industriæ suæ specimen probatum edide-
rit, & ad concionandi officium idoneus fuerit inuentus. Hoc mo-
do admissi prædicatores, siue Monachi, siue alij sacerdotes sint,
nullo excepto, & sine vllius priuilegij respectu, in suis concioni-
b⁹ huic nostro Edicto pareāt: præcipuè vt omnia, quæ ad cōcitan-
dam plebē aduersus Magistratū, vel seducēdos falsis dogmatibus
auditores, vel factiones in populo excitandas spectāt, aut occasio
nē his præbere possent: in suis concionib. summo studio vitent &
prætermittant: Inprimis verò ab hac oratione abstineant, quam
c hactē-

hactenus aliqui impudenter vsurpare non sint veriti, quòd Euangelion & verbum Dei sanctissimum opprimere & delere velimus. Quæ tamen nostra voluntas & sententia nunquam fuit, sed multò magis studium & curam Christianis animis dignissimam gessimus & adhuc gerimus, vt verbum Dei sanctissimum, ad incrementum Christianæ dilectionis, timoris Dei, pietatis & bonorum operum plantetur & propagetur, & in pio ac Christiano sensu conseruetur, non, vt iam recentium Doctorum consuetudo est proprio cuiusuis arbitrio, vtilitate, odio, superbia, vel ad seducendam imperitam plebem prædicetur, sed nostra voluntas, animus & sententia est, vt concionatores Euangelion iuxta interpretationem sacræ Scripturæ & sanctorum Patrum à Catholica Ecclesia approbatam & receptam doceant & prædicent, & à materijs distrahilibus, sicut etiam ab inuestiuis criminationibus & maledictis abstineant, & memorati Christiani Concilij determinatione de controuersijs illis expectent.

Peculiariter etiam hi prædicatores caueant, ne Christianam plebem, ab officijs Missarum, precationibus & alijs bonis operibus deterreant, sicut id hactenus, plurimis in locis, prohihibitum est, sed Christianum populum grauitè doceant, eoque deducant & inuitent, vt singulari cum deuotione, officia Missarum audiant, preces suas ardentè ad Deum fundant, Mariæ Virginitatem & Sanctis, vt apud Deum pro ipsis intercedant, deuotè se commendent: vt festos dies celebrent: mandata ieiunia seruent, & veritis cibis, sicut in Catholica Ecclesia receptum est, abstineant. Monachos etiam & alios ab obseruatione votorum, quæ DEO fecerunt, non auocent, sed doceant eos hæc seruari debere: Item vt Eleemosynas præstent, & alia Christianæ pietatis & beneficentiae opera exerceant.

Similiter mandamus omnibus, cuiuscunque dignitatis & status sint, vt huic nostræ constitutioni reuerenter obediant, & laudabiles Christianæ Ecclesiæ ritus, & omnia, quæ hactenus in Catholica Ecclesia tradita, ordinata & in vsu fuere, quantum ad Catholicam nostram Fidem & cultus Dei attinet, religiosè seruent, neque vllam contra hæc mutationem suscipiant, sub pœna corporis, vitæ & bonorum, qua Magistratus, pro delicti condignatione transgressores plectere possunt & debent. Nullus etiam Magistratus hac in re alteri impedimento, sed multò magis perentio

auxilio sit. Quæ omnia Nos, sub enumeratis multis & pœnis, ab hoc tempore vsque ad futuri generalis Concilij determinationem, omnino sic seruari volumus.

Cumq; ex officinarum Typographicarum licentia hætenus multa incommoda extiterint: Statuimus, ordinamus & vocamus, vt quilibet Elector, Princeps & Status Imperij, Ecclesiasticus vel politicus, interiecto tempore vsque ad Concilium, in omnibus Typographijs & Bibliopolijs diligenter & serio curet, ne quid noui deinceps, præsertim libelli vel picturæ famosæ, vel his similia, neque publicè, neq; priuatim componantur, excudantur, aut venalia præstent, nisi antea per idoneas personas ab Ecclesiastico vel politico Magistratu ordinata, inspecta & comprobata sint: Typographi nomen & cognomen additum: vrbs etiã, in qua excusa sunt, expressis verbis in eo ponatur. Quod si ab Inspectoribus aliquid desiderabitur, minimè prelo subijci aut publicè præstare scripta illa sinant. Prius etiam excusi libelli famosi & similes, minimè venales haberi concedantur. Et, si autor, Typographus aut Bibliopola hanc legem & mandatum transgressus fuerit: Per Magistratum, sub quo degit aut deprehensus est, pro delicti conditione, in corpore aut bonis mulctabitur. Quod si Magistratus aliquis, cuiuscunque conditionis fuerit, hac in parte negligens inuentus fuerit, Cæsareus Fiscalis noster, contra Magistratum illum procedere & agere de pœna potest. Quam pro cuiusque Magistratus & negligentia seu delicti conditione, æstimandi & taxandi, Cæsareæ Cameræ nostræ Iudicium potestatem habebit.

Cum etiam à publicato nostro Cæsareo Edicto, multi Episcopatus, Collegia cathedralia, & alia, Monasteria quoq; priuata autoritate & arbitrio, iniuste abolita, vastata & desolata sint: & Episcopi, Prælati, Pastores, Monachi & Ecclesiastici, ex suis possessionibus & bonis, sine causa & legitima cognitione pulsi & profligati: ipsorum Episcopatus, Monasteria, Collegia, arces, bona, census, redditus, ornamenta & monilia ablata, & partim vendita, partim alijs obligata, aresto impedita, vel alioquin detentum sit, ne quis alteri suū, priuato arbitrio, iniuste & illegitimè, in primis Ecclesiæ & Deo dicata bona eripiat, alienet, aut spoliet,

multò minùs honestissimas maiorum fundationes, ad Dei laudem factas, aboleat.

Statuimus, ordinamus & volumus, vt Episcopatus, Collegia, Monasteria, & horum bona, quæ illegitimè ab Ecclesiasticis & politicis priuata autoritate occupata, vel in seditione Rusticorum extorta ijs, ad quos pertinent & iure spectant, restituantur, aut si Monasteria vel parochiæ alicubi vastatæ, destructæ & effusæ essent, reædificentur & instaurentur. Similiter in Episcopatibus, Monasterijs, Collegijs & Parochijs, cantiones, lectiones, Missæ, & aliarum piarum ceremoniarum exercitium, possessiones etiam & bona, eorumque administratio, vt antiquitus consueuerunt, quietè & pacificè relinquantur. Sub poena Censuræ nostræ publicæ pacis & proscriptionis seu interdictionis quæ & ignis: sicut hac de re singulare nostrum Mandatum per nobile publicari & promulgari curabimus, quod hæc plenius continet.

Cumque non dubitemus, multos adhuc passim esse pios & constantes Christianos, veteri Catholice Fidei nostræ adherentes, qui seditiosæ huic, impiæ, & iamdudum damnatæ Doctrinæ ex animo aduersentur: Vt igitur in honestissimo hoc proposito & sinceri animi constantia, sicut iustum est, confirmentur, nec aut minis aduersæ partis inde depellantur: Nos, Electores, Principes & Status volumus, vt tales in vrbibus, oppidis, pagis & magistratuum, qui Decretum hoc nostrum non receperunt, degenestros (modò constanter in hoc pio proposito perseuerent, huicque nostro Edicto pareant) cum suis bonis, coniugibus & liberis, in nostram & S. Imperij singularem defensionem & tutelam recepti sint: eaque, vt alij nostri & S. Imperij clientes, vtantur & gaudeant. Adhæc, ex Cæsarea nostra potestate, ciuibus & incolis illi veteri Catholice fidei adhuc cōstanter adherentibus liberam & incultatē, prout ipsis commodum erit, cum suis corporibus & bonis, ad dictas ditiones, vrbes, oppida, & loca accedendi, & inde discedendi absq; vlla accisione aut diminutione bonorū, sine vllius impedimento, cōcessimus & permisimus, idq; his literis scētes cōcedimus & permittimus. Nec vlla ratione hoc ipsorū iuribus & priuilegijs, quæ in ciuitatib⁹ aut oppidis illis habet, obest volumus. Quod si aliqui ex Magistratibus, qui hoc Decretum nostrum non receperunt, aut eorum vrbibus & oppidis, liberrate

ant priuilegia his contraria haberent: illis hoc edicto nostro placere derogatum, illaque omnia in hoc casu abrogata, & nullius momenti esse volumus.

Et quoniam multis annis in Ecclesia Christiana nullum generale Concilium celebratum est, quod tamen celebrari extrema necessitas postulat, vt suprà indicati errores, abusus, & grauamina Catholicae fidei nostrae, & quae interea temporis irrepserunt, ad meliorem statum & ordinem reformari & restitui possint. Similiter, cum per hostem Christianae fidei Turcam, multa Christiana Regna & aliae ditiones occupatae sint, & nisi maturè prospiciatur, plura occupari possint, vt, quemadmodum summa necessitas postulat, grauibz & salutaribus medijs tanto malo occurratur: Præterea, cum vniuersi & singuli sine discrimine, nostri & Sacri Imperij Electores, Principes & Status, horumque Legati, qui iam Augustæ apud nos congregati fuere, tam hi, quibus nobiscum & cum nostra veteri Catholica Fide, sicut à sancta Catholica Ecclesia hucusque laudabiliter seruata est, conuenit, quam illi, qui suprà memoratas & alias mutationes instituerunt, reuerenter & subiectissimè hoc Concilium flagitarint;

Decreuimus, piæ Reformationis & conseruationis Christianae Fidei ergò, idque cum nostris & Sacri Imperij Electoribus, Principibus & Statibus iam conclusimus, Nos, apud sanctitatem Pontificiam instare & efficere velle, vt per sanctitatem suam, generale & Christianum Concilium, intra sex Menses, post finem horum Comitiorum, loco opportuno indicatur, & primo quoque tempore, ac ad summum intra anni spacium post indictionem, inchoetur & celebretur: nec dubitamus, quin alij quoque Reges, Principes & potestates Christianae consilium hoc nostrum probaturi, & ad Concilium venturi, & adiuturi sint, vt communia Orbis Christiani Ecclesiastica & politica negotia ad veram & salutarem concordiam ac pacem redigantur.

Præterea etsi in multis Imperij Reecessibus antè promulgatis expressè declarauimus & mandauimus, vt Ecclesiasticis & politicis debiti census, redditus & Decimæ, sine recusatione & mora soluerentur, & iustæ ac legitimæ Decimæ darentur, & has elocare & colligere sine impedimento liceret: comperimus tamen haud minus quibusdam in locis minùs obtemperatum esse. Cum igitur nostrum, vt Romani Imperatoris officium sit, curare, ne cui,

quod suum est, vi, contra ius, detineatur: Ordinamus & volumus, vt cuilibet siue Ecclesiastici siue politici ordinis, sui redditus, census, tributa, decimæ, iura & priuilegia illibata relinquantur, ne quisquam alterum his spoliet, vel impediat, vel molestiam horum causa exhibeat, sed vnicuique hæreditarios, perpetuos & alios redditus, census & decimas, & alia iura solui & pendi concedat. Quia in re Magistratus quilibet alterum iuuare debet. Quod sub poenis, quæ in publica pace nostra constitutæ sunt. Magistratus aliquis hanc constitutionem transgressus fuerit, Fiscalis noster, vigore promulgatæ publicæ Pacis nostræ, contra Magistratum illum procedendi potestatem & mandatum habebit.

Cum etiam Magistratus, quibusdam in locis, proprias ordinationes, statuta & leges constituerint, & priuilegia impetraverint, vel adhuc constituere & impetrare possent, quibus facultas eis daretur, hæreditarios aut perpetuos census, ab Ecclesiasticis vel Politicis redimendi: de quo Electores, Principes & Statum grauer questus sunt, quod contra ius, æquitatem, antiquas consuetudines, ad minuenda non solum magistratuum, sed etiam priuatorum iura spectarent: Quare constituimus, ordinamus & volumus, & sentimus, ex certa scientia, & Cæsareæ potestatis plenitudine, vt vniuersæ & singulæ ordinationes, statuta, leges & priuilegia ad hunc finem condita, impetrata & publicata, quæ in posterum constitui & impetrari possent, ipso iure nulla, irrita, nullius momenti & abolita sint, sicut hoc ipso Decreto ea, ex Sacræ Cæsareæ potestatis plenitudine, certa scientia, & proprio arbitrio, irrita, abolita, & nullius momenti esse pronunciamus, & volumus, quod ad perpetuos & hæreditarios census attinet, vt in proximè suprâ posito Articulo planè acquiescat, isque firmiter seruetur,

Postremò statuimus, ordinamus & volumus, vt secundum hoc nostrum Edictum per omnia viuatur, huic pareatur, vtque in omnibus suis articulis, sententijs, & clausulis seruetur, nulla ratione habita cæterorum Edictorum, in prioribus comitijs conditorum, quantum huic nostro Edicto & constitutioni, quod ad fidei causam attinet, aliqua in parte aduersentur, nulla denique habita ratione ullius interpellationis, oppositionis & appellationis.

lationis, contra hoc decretum, siue ad generale Concilium, siue ad Nos, vel alium interposita, vel interponenda. Quæ omnia, vt perse irrita, & nullius momenti sunt, ita Nos, hæc omnia, iustis de causis, quæ post promulgatos priores Recessus inciderunt, ex Cæsareæ potestatis nostræ plenitudine, & cum Electorum, Principum & Statuum Imperij obedientium communi, maturo consilio & consensu, tanquam irrita, abolemus, & abolita esse volumus, sub nostra & Imperij pœna, quam Nobis, pro conditione delicti, legitimè exequendam reseruamus.

Præterea Nos, Electores quoque, Principes, Prælati, Comites & Status, qui Decretum hoc receperunt, vnanimitè decreuimus, conuenimus, & fideliter nobis mutuo promissimus, Neminem Ecclesiastici vel Politici status, alterum, Religionis causa, vi inuadere, premere aut oppugnare, nec Magistratui suo redditus, census, decimas & alia bona impedire, similiter neminem alterius subditos aut coniunctos, propter religionem, aut alias ob causas, in tutelam & protectionem singularem recipere debere, aut velle, sub pœna pacis publicæ nostræ VVormatiæ constitutæ, quam in omnibus suis punctis & articulis ratam manere, & constanter seruari & executioni mandari volumus.

Ac, vt in Executione & propugnatione horum omnium, nihil desideretur, Nos, nostris & S. Imperij Electoribus, Principibus & Statibus, & vicissim Electores, Principes & Status, nobis fideliter promissimus, Nos in causa Catholicæ Fidei & antiquæ Religionis nostræ, nostra Regna, Prouincias & populos, corpora denique & fortunas nostras, ad communem defensionem fideliter collaturos esse.

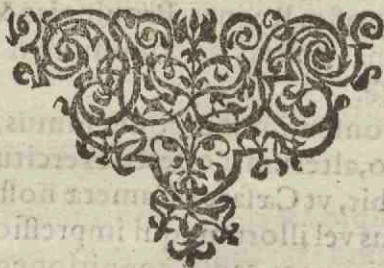
Præterea consensimus & conuenimus, si status aliquis, contempto hoc edicto, alterum, collecto exercitu aut aliâs, vi hostili inuadere cogitabit, vt Cæsareæ Cameræ nostræ Iudicium, ad requisitionem illius vel illorum, qui impressionem hostilem metuent, & se ad legitimam causæ cognitionem offerent, plenum mandatum & potestatem habeat, his, qui militem colligerent, sub pœna proscriptionis iniungendi, vt à violento hoc & hostili proposito desistant, & contenti ordinario iure vtantur.

Quod si vnus vel plures, qui tale mandatum accepissent, cōrumaciter aduersarentur, statim Cæsareus noster Fiscalis con-

tra illum aut illos contumaces, ad declarationem, ex dicto mandato, sine vlla mora, procedat: & contumaces illi, à Iudicio Camerae nostrae, in poenam proscriptionis, vel alias in pace Nostrae publicae expressas, sicut iustissimum est, condemnentur. Nihilominus verò interea Iudicium Camerae nostrae, omnibus & singulis socijs & auxiliatoribus illius aut illorum arma fumentibus sub poena proscriptionis, nulla interposita mora mandabit, ab armis, & societate violatorum discedant. Similiter alios viuos Status Imperij, statim sub praedicta poena proscriptionis, defensionem & praesidium, vt paulò antè sancitum est, vocabitur hortabitur, vt illi aut illis, qui hostilem impressionem expectarent, auxilijs idoneis subueniant & opitulentur.

Similiter Nos, vt Romani Imperij Imperator & caput, nostris haereditarijs ditionibus, violenta impressione contra Decretum nostrum oppugnato, subuenire & auxilia ferre volumus.

Suntus verò belli, contumax ille violator, ijs qui hoc modo ad auxilia ferenda euocati sunt, & opem tulerunt, pendere refundere teneatur. Et in auxiliatorum potestate erit, summas & totas, statim à violatore defacto extorquere, vel ad Iudicij Camerae nostrae moderationem, per poenam proscriptionis, ab eo cogere. Quae in re Camerae nostrae Iudicium, sine recusatione & mora, requirenti auxilium praestabit.

CVM

VM autem hoc Comitiorum Decreto & Cæsareæ
Maieſt. Ediſto, tota Lutheri cauſa & Confefſio
Auguſtæ exhibita, omnesq; illi adhærentes, dam-
nati eſſent; & niſi reſtituerent in integrum omnia
in Eccleſijs, collegijs & monaſterijs à ſe mutata, & damnatâ
doctrinam abijcerent, grauiffima dignitatis, vitæ & fortuna-
rû pericula, ſibi velut contumacibus propoſita eſſe viderent;
aliqui etiam Principes, à Cæsare conſtituti eſſe Ediſti execu-
tores dicerentur; ideoq; ſingulis momentis Electori Saxonie
& cæteris in hac religionis cauſa coniunctis apertû bellum, à
Pontificijs, ſub Imperatoris & Imperij nomine, expectandum
eſſet.

Lutherus, vt perpetuum Pacis conſeruandæ ſtudium
declararet, & à mouendo bello aduerſarios deterreret, & ſuo
rum animos confirmaret: magno & excelſo ſpiritu & imper-
territo ac inuiſto Heroici pectoris robore, Germanos ſuos
ſtatim poſt Comitia, edito libello, cui titulus eſt, *Warnung
an ſeine liebe Teutſchen*/hortatus eſt, vt pacem colerent, nec
impio huic Ediſto, in perſecutione veræ Euangelij doctrinæ,
& innocentum Principum ac Eccleſiarum, armis ſuis iuuan-
da, obedirêt; nec pro idolis, libidinibus & alijs abominatio-
nibus Pontificijs propugnarent.

Suæ etiam partis homines, ſi à Pontificijs bellum iſtis
nomine Imperatoris inferatur, nō quidem ad arma capienda
incitat: Verum ſi armis reſiſtant, & vim vi repellant, nō velut
ſeditioſos traduci vult & condemnari: ſed velut neceſſariam
ſui & ſuorum deſenſionem ſuſcipientes excuſat. Ipſum etiam
Ediſtum, altero libello reſutat.

Eodem tempore, videlicet initio anni 1531. Philippus Me-
lanthon, APOLOGIAM ſeu Reſutationem Pontificij Scri-
pti,

pti, quod Confessione à nostris exhibitæ Augustæ appo-
 rant, recognouit, & tum cæteris in controuersiam deduc-
 tum verò inprimis duobus præcipuis doctrinæ Euangeli-
 Articulis, de IVSTIFICATIONE, ET POENITENTIA, præ-
 piè, eruditè & copiosè explicatis & communitis, publicè
 Cum autem Apologiam illam vberiore pleriq; Pastores
 his Ecclesijs, Corpori Doctrinæ insertam, iam dudum habu-
 ant; non existimari huius libri molem & precium accessio-
 illa non necessaria augendum esse: præsertim cum singulis
 volent, eam seorsim alioquin cum confessione excusam, con-
 iungere cum hisce Actis facile possint.

Breui etiam post terribile illud Edictum in exitu C-
 mitiorum Augustæ promulgatum, animis Principū & alio-
 rum vtrinq; exacerbatis & suspensis: singulari beneficio D-
 & Illustrissimorum Principum Electorum, Alberti Archie-
 piscopi Moguntini, & Ludoici Palatini intercessione, in
 Cæsaream Maiestatem & Electorem Saxonie ac cæteros
 tus Confessione Augustanæ adhærētes, induciæ, donec causa
 in Concilio vel Comitij Imperij componeretur, factæ &
 Cæs. M. Ratisbonæ anno 1532. die 2. Augusti. confirmatæ sunt.

Ita pacem Deo Ecclesijs nostris tribuēte, Doctrina Con-
 fessionis latè propagata est, & paulatim plures Principes
 Ciuitates Germaniæ ad eam se adiunxerunt. Quarum Theo-
 logi magno numero postea in Conuentu Smalcaldensi anno
 1537. conueniētes, Cōfessionem & Apologiam vnā subscripserunt.

Manferuntq; florentes & tranquillæ ac concordēs Ecclesi-
 siæ vsq; ad bellū Germanicum, in quo Carolus Imp. Ioannem
 Fridericum Ducem Saxonie Electorem, & Philippum Land-
 grauiū Hassiæ, anno 1547. captiuos duxit, ac omnes ipsius con-
 iunctos in potestatem suam redegit. Post quam victoriā, ce-
 bratis Augustæ anno 1548. Comitij, tollere ex Imperio d-
 ti.

india religionis, & Ecclesias Confessione Augustanæ adiun-
ctas Rom. Pontifici denuò subijcere & conformes reddere,
promulgata Idibus Maij Declaratione de Religione, quam
INTERIM nominarunt, & flagitata à Pontifice, Tridentini
Concilij paulò antè interrupti, continuatione, conatus est.

Cumq; anno 1551. rursus congregato Tridenti Concilio,
Principes Germanicos Lutheri doctrinā retinentes vrgeret,
vt Legatos ad Synodum mitterent & deliberationes suas de
emendatione doctrinæ & cultuum & alijs rebus ad Ecclesiæ
pacē vel priuatam conscientiae tranquillitatē pertinentibus,
scripto compræhensas Synodo exhiberent: Mauricius Dux
Saxoniae Elector, Christophorus Dux VVirtebergensis & alij
Principes suis Theologis mandarunt, vt sumam Doctrinæ de
Deo, quam in templis & scholis traderent, & de controuersis
præcipuè articulis, confessionē piā & perspicuā repeterent.

Ea occasione, Repetitio Confess. Saxonicarum Ecclesia-
rum, à Philippo plenius scripta, tametsi in Concilio nō exhibi-
ta: & Confessio piæ Doctrinæ, à Ioh. Brentio, nomine Chri-
stophori, Ducis VVirtebergenfis, an. 1552. die 24. Ian. in Con-
cilio Tridentino oblata est. Quæ Confess. ambæ, cū sententiā
articulorū Confess. Aug. fideliter repetant & declarēt, & alio
quin pleniores ac neruosiores sint: vtramq; huic recitationi
Deliberationū de Confess. Aug. Imp. exhibita, annectendam
esse duxi, vnā cū vtili libello, exponente causas, quare & am-
plexæ sint & retinendā ducant Doctrinā, quam profitentur,
Ecclesiæ, quæ Confess. Aug. exhibitā Imperatori sequuntur,
& quare iniquis Iudicibus collectis in Synodo Tridentina, vt
vocant, non sit assentiendum. qui libellus initio anni 1546. in-
choato tūm primūm Tridenti Concilio, edebatur.

Addidi etiam Erasmi Roterodami de sarcienda Ecclesiæ
concordia, & sedandis opinionū dissidijs, consiliū modera-

tissimum, paucis ante mortē illius annis, in Enarratione Pfl
83. Iulio Pflugio dicata, editū, vnā cum censura, de illo, Mar
tini Lutheri & Antonij Coruini.

Adiunxi & alia, passim in superiori expositione Acto
notata, quibus continua series Deliberationum in Comit
non interrumpenda longius videbatur.

Postremo, PACEM RELIGIONIS, omnibus Do
nam Confessionis Augustanæ amplecti volentibus Imper
statibus, datam, conclusionis loco annexui.

Etsi enim potentissimus Imperator Carolus, post vi
riam in bello Germanico partam, oppressa & deleta Conf
sionis Augustanæ doctrina, Synodi Tridentinæ decreta ex
& exequi, & omnes Germaniæ Ecclesias Romano Pontifici
rursum subijcere instituerat: tamen Deo mirabiliter gub
nante, hæc consilia Caroli, moto à Principibus aliquot Ger
manicis bello, impedita sunt, & PAX certa, constans & pe
petua, inter Cæsarem Carolum omnesq; illius in Imperio
cessores, & Electorem Saxonæ ac cæteros Confessioni Aug
stanæ adiunctos Principes & Status, in Pacificatione Passau
ensi, ad Oeni & Danubij confluentem, anno 1552. primò
constituta, & postea, in Comitijs Augustanis, anno 1555. à C
sare & toto Imperio confirmata & sancita est.

Sequuntur ordine Repetitæ Confessiones, & alij viles
belli, quorum mentionem paulò an
tè fecimus.

CON

CONFESSIO PIAE DOCTRINAE, QVAE NOMINE ILLVSTRISSIMI PRINCIPIS AC DOMINI, D. CHRISTOPHORI DVCIS VVIRTEMBERGENSIS ET TECCENSIS, AC COMITIS MONTISBELIGARDI, PER LEGATOS EIVS, DIE XXIIII. MENSIS IANVARII, ANNO M. D. LII. CONGREGATIONI TRIDENTINAE CONCILII PROPOSITA EST.

ANNO M. D. LXXVIII.

PRAE-

CONFESSIO PIAR DOCTRINAE

QUAE NOMINE ILLUSTRISSIMO

CHRISTOPHORI DE BOMIS ET THEOPHILII

DE MONTMARTINIS, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

DOCTORUM, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

THEOLOGORUM, SACRORUM

PRAEFATIO.

VMagnoscamus nos diuina clementia ad gubernaculum nostræ regionis ac Reip. vocatos, nihil prius hætenus duximus, quàm vt coram Deo patre Domini nostri Iesu Christi, & vniuersa eius Ecclesia, studium nostrum in excitanda & propaganda verè pia doctrina, quibuscunq; possemus officijs, testificaremur.

Et si enim non ignoramus, suum esse discrimen inter Politicam & Ecclesiasticam functionem, tamen cum Psalmus nos grauissimè hortetur, Nunc reges, inquit, intelligite, & rudimini, qui iudicatis terram, seruite DOMINO in timore & tremore: non debuimus coelestem vocem contemnere, sed omnem conatum, & operam nostram, ad iuuandum veram Ecclesiam filij Dei, pro virili nostra, conferre.

Alij, alias quidem rationes inire solent, quibus cogitant se filio Dei, & Ecclesiæ eius, studium suum probare.

Nos autem iudicauimus, ad veram Ecclesiæ salutem aut constituendam, aut conseruandam, nihil esse nec vtilius, nec Deo acceptius, quàm vt ministerium coelestis ac verè piæ doctrinæ, officijs tum publicis, tum priuatis, iuuetur.

Et quia propter immensam clementiam Dei, quam fecit nobis in Iesu Christo filio suo testatissimam, non dubitamus, quin nos vt vera membra sua complectatur: debuimus ei vicissim hoc obsequiũ, vt, quoquo modo possemus, beneuolentiam nostrã erga sponsam eius Ecclesiam, qua nihil ei est in his terris aut amabilius, aut preciosius, declararemus.

Iussit nos alius Psalmus, portas nostras aperire Regi gloriæ. Existimauimus autem, portas tanto Regi verè tum patere, cū coelesti doctrinæ eius in Ecclesijs locus cõceditur.

Sed

Sed cùm inciderint varię de doctrina Ecclesiastica dissensiones, & visum sit Inuietissimo domino Imperatori Carolo, eius nominis quinto, domino nostro clementissimo, & reliquis statibus S. Romani Imperij, si quid habemus, quod vel ad publicam Ecclesię pacem, vel ad priuatam conscientię tranquillitatem, pertinere videatur, commemorare: Iussimus concionatores nostros, sumam doctrinę ipsorum conscribere, vt palàm testarentur, in nostris Ecclesijs, non minus verè Apostolicę, Catholicę, & Orthodoxę doctrinę, locum datum esse.

Voluimus igitur, vt hoc scriptum concinatorum nostrorum publicè proponeretur, & speramus futurum, vt vniuersa Ecclesia piorum re ipsa videat, nihil à nostris Ecclesijs alienius esse, quàm vt in ijs quicquam, quod cum scriptis Prophetis & Apostolicis, ac consensu verè Catholicę Ecclesię pugnet, vel in doctrina prædicandum, vel in ritibus sacrorum administrandum, susceptum fuerit.

DE DEO ET TRIBVS IN VNA DIVINITATE PER- SONIS.

Redimus & confitemur, vnum solum, verum, æternum, immensum esse DEVM, omnipotentem creatorem omnium visibilibus & inuisibiliū, & in hac vna ac æterna diuinitate, tres esse per se subsistentes proprietates seu personas, Patrem, Filium, & Spiritū sanctum: sicut docet Prophetica & Apostolica Scriptura, & explicant tria Symbola, Apostolicum, Nicænum & Athanasij.

DE FILIO DEI.

Redimus & confitemur, filium Dei, DOMINVM nostrum Iesum Christum, ab æterno à Patre suo genitum, verum & æternum Deum, patri suo consubstantialem, & in plenitudine temporis factum hominem, ad expianda peccata & procurandā æternam salutem humani generis: vt Iesus Christus, verus Deus, & verus Homo sit vna tantum persona, non duæ, & in vna persona sint duæ naturæ, non vna tantum: sicut testimonijs S. Scripturæ exposuerunt sancti Patres, in Concilio Nicæno, Ephesino primo, & Chalcedonensi. Itaque detestamur omnem hæresin, cum hac doctrina de filio Dei pugnantem.

DE SPIRITV SANCTO.

Redimus & confitemur, Spiritum sanctum ab æterno procedere à Deo Patre & Filio, & esse eiusdem cum Patre & Filio essentia, maiestatis, & gloriæ, verum ac æternum Deum: sicut auctoritate S. Scripturæ rectè explicuerunt sancti Patres in Concilio Constantinopolitano, aduersus Macedonium.

DE PECCATO.

Redimus & confitemur, hominem initio iustum, sapientem, libero arbitrio præditum, Spiritu sancto ornatum, ac felicem, à Deo conditum esse: postea autem propter inobedientiam, Spiritu

ritu sancto priuatum, factum mancipium Satanae, & obnoxium tam corporali, quam aeternae damnationi: Idque malum, non in vno tantum Adamo constituisse, sed propagari in omnem posteritatem.

Quod autem nonnulli affirmant, homini post lapsum tantam animi integritatem relictam, ut possit sese naturalibus viribus, & bonis operibus, ad fidem & inuocationem Dei conuertere & praeprare, haud obscure pugnat cum Apostolica doctrina, & cum vero Catholicae Ecclesiae consensu. Rom. 5. Per vnum delictum propagatum est malum in omnes homines, ad conuersionem. Eph. 2. Cum essetis mortui delictis ac peccatis, in quibus aliquando ambulastis, iuxta seculum mundi huius, iuxta principem, &c. Et mox: Eramus natura filij irae, quemadmodum & ceteri. Mortui, inquit, peccatis, & filij irae, hoc est, alieni à gratia Dei. Sicut autem homo corporaliter mortuus, non potest sese suis viribus praeprare aut conuertere, ad accipiendam vitam corporalem, ita mortuus spiritualiter non potest sese sua virtute conuertere, ad accipiendam vitam spirituales.

August. To. 7. cont. duas epist. Pelagian. ad Bonifacium lib. 2. cap. 8.

Dominus, ut responderet futuro Pelagio, non ait, Sine me difficile potestis quicquam facere: sed ait, Sine me nihil potestis facere. Et ut responderet futuris etiam istis, in eadem ipsa Evangelica sententia, non ait, Sine me nihil potestis perficere, sed incipere. Nam si perficere dixisset, possent isti dicere, non ad incipiendum bonum, quod à nobis est, sed ad perficiendum, esse Dei adiutorium necessarium. Et mox: Hominis est praeprare cor, ut Domino responsio linguae. Non bene intelligendo falluntur, ut existiment cor praeprare, hoc est, bonum inchoare, sine adiutorio gratiae Dei, ad hominem pertinere. Absit, ut sic intelligant filij promissionis, tanquam cum audierint Dominum dicentem: Sine me nihil potestis facere, quasi conuincant eum dicentes: Ecce sine te possumus cor praeprare. Aut cum audierint à Paulo Apostolo, Non quia idonei sumus cogitare aliquid, quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est, tanquam & ipsum conuincant, dicentes: Ecce idonei sumus ex nobismetipsis, praeprare cor, ac per hoc, & boni aliquid cogitare. Et iter. To. 9. in Ioan. tract. 49. Nemo se palpet, de suo Satanas est, de Deo beatus est. Quid est enim de suo, nisi de peccato suo? tolle peccatum quod est tuum. Iustitia, inquit, de meo est. Quid n. habes quod non acceperis?

Ambros. de vocatione gentium, lib. 1. cap. 9.

Licet insit homini, malum velle, tamen nisi donatum nō habet, bonum velle. Illud contraxit natura per culpam, hoc recipit natura per gratiam.

Bernh. in homil. de annunc. beate Maria.

Si stare non potuit humana natura adhuc integra, quanto minus potuit per seipsam resurgere iam corrupta?

DE IUSTIFICATIONE.

Credimus & confitemur, quod ad faciendam & exercendam iustitiam Deo gratam, necessariae sint hae virtutes, Fides, Spes & Charitas, & q̄ homo has virtutes nō ex se cōcipere possit, sed accipiat ex fauore & gratia Dei, quodq; Fides operetur p̄ dilectionē.

Sed sentimus, à verè Apostolica & Catholica doctrina longissime abhorreere eorum sententiam, qui docent, hominē fieri Deo acceptum, & reputari coram Deo iustum, propter has virtutes, ac in iudicio Dei meritis harum virtutum confidendum esse.

Homo .n. fit Deo acceptus, & reputatur corā eo iustus, propter solū filium Dei, Dominum nostrū I. Ch. per fidem, & in iudicio Dei, nō est vllō earū virtutū, quas nos habemus, merito, sed solo merito Domini nostri I. Ch. quod sit nostrū p̄ fidē, cōfidendū.

Et quia coram tribunali Dei, vbi de vera & aeterna iustitia ac salute agitur, nullus planè locus est meritis hominum, sed tantū à misericordiā Dei, & meritis solius D. nostri Iesu Christi, qui fide à nobis accipitur: idcirco sentimus, veteres ac maiores nostros rectè dixisse: Nos corā Deo sola fide iustificari. Rom. 5. Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Iustificantur autem gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propiciatorem per fidem in sanguine ipsius. Gal. 3. Conclusit Scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Et cap. 5. Nos Spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus. Nam in Christo Iesu neque circumcisio quicquam valet, neq; præputium, sed fides per dilectionem operans.

Hilar. in Matth. cap. 8.

Mouet scribas remissum ab homine peccatum: hominem enim tantū in Iesu Christo contuebantur, & remissum ab eo, quod lex laxare non poterat: Fides enim sola iustificat.

Ambros. in epistol. ad Roman. cap. 3.

Iustificati sunt GRATIS, quia nihil operantes neque vicem reddentes, SOLA FIDE iustificati sunt, dono Dei. Et iterum cap.

4. ad Rom. Manifestè beati sunt, quibus sine labore vel opere aliquo remittuntur iniquitates, & peccata teguntur, nulla ab his requisita pœnitentiæ opera, nisi tantùm vt credant.

Possunt autem multa loca tam è scriptis Prophetis & Apostolicis, quàm è sanctis Patribus commemorari, quibus probatur, nō solùm initio gratuita Dei clementia donari nobis has virtutes, Fidem, Spem & Charitatē, verùm etiam postea per omnem vitam, adeoq; in extrema necessitate, haudquaquam nos coram seuero tribunali Dei constare posse, nisi fiducia solius gratulæ clementiæ Dei, in Christo filio Dei nobis exhibitæ. Hoc enim quod & Paulus docet, & Ecclesiastici Scriptores exponunt, Nos coram Deo sola fide iustificari.

DE LEGE.

Agnoscamus legem Dei, cuius epitome est Decalogus, præcipere, & hominem non solùm obligatum esse ad obediendum moralibus præceptis Decalogi, verùm etiam si faceret opera Decalogi, ea perfectione & integritate, quam lex exigit, verè coram Deo operibus suis iustum reputandum, & meritis suis æternam salutem consequuturum.

Sed quod nonnulli sentiunt, hominem posse in hac vita peruenire, vt non tantùm impleat suis operibus Decalogum, verùm etiam possit plura & maiora opera facere, quàm in Decalogo præcepta sunt, quæ vocant opera supererogationis, alienum est à Prophetica & Apostolica doctrina, & pugnat cum sententia verè Catholice Ecclesiæ. Decalogus enim nō est ad hunc usum datus, vt significet, hominem posse præcepta eius in hac vita perfecte implere: sed vt ostendat homini suam imperfectiōem, & ferat testimonium de iniustitia hominis, ac de ira Dei, aduersus omnes homines, ac excitet eos ad quærendā remissionem peccatorum iustitiam & salutem in solo Filio Dei, DOMINO nostro Iesu Christo, per fidem.

Rom. 3. Per legem agnitio peccati. Et cap. 6. Lex Spiritui lis est, ego autem Carnalis, venditus sub peccatum. Et cap. 8. Affectus carnis inimicitia est aduersus Deum. Nam legi Dei non subditur, siquidē ne potest quidem. Gal. 3. Scriptum est, Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea.

August. De Spiritu & litera, cap. 36.

Hoc primum præceptū iustitiæ, quo iubemur diligere DOMINUM ex toto corde, ex tota anima, & tota mente, cui est de proximo diligendo alterum consequens, in ILLA vita implebitur, ubi videbimus faciem ad faciem. Sed ideo nobis hoc etiā nunc præceptum est, ut admoneremur, quid fide exposcere, quo spem præmittere, & obliuiscendo quæ retrò sunt, in quæ anteriora nos extendere debeamus. Ac per hoc, quantum mihi videtur, in ea quæ PERFICIENDA est iustitia, multum in hac vita ille proficit: qui, quàm longè sit à perfectione iustitiæ, proficiendo cognoscit.

Et rursum Augustinus Hieronymo Epist. 29.

Charitas est virtus, qua id quod diligendum est, diligitur. Nec in alijs maior, in alijs minor, in alijs nulla est. Plenissima verò, quæ iam non potest augeri, quamdiu hic homo viuit, est in NECESSITATE. Quamdiu autē augeri potest, profectò illud quod minus est quàm debet, ex vitio est. Ex quo vitio non est iustus in terra, qui faciat bonum & non peccet. Ex quo vitio non iustificabitur in conspectu Dei omnis viuens. Propter quod vitium, si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est. Propter quod etiam quantumlibet profecerimus, necessarium est nobis dicere, Dimitte nobis debita nostra, cum iam omnia in Baptismo dicta, facta, cogitata, dimissa sunt.

Et iterum lib. 1. Retract. cap. 19.

Omnia mandata Dei facta deputantur, quando, quicquid non fit, ignoscitur.

Hieronymus.

Hæc hominibus sola perfectio est, si imperfectos se esse noverint.

Hæc est hominis vera sapientia, imperfectum esse se nosse, atque (ut ita loquar) cunctorum in carne iustorum imperfecta perfectio est.

DE BONIS OPERIBVS.

Docemus bona opera diuinitus præcepta, necessariò facienda esse, & mereri gratuita DEI clementia, sua quædam, siue corporalia, siue spiritualia præmia.

Non est autem sentiendum, quòd ijs bonis operibus, quæ nos facimus, in iudicio Dei, vbi agitur de expiatione peccatorum, & placatione diuinę irę, ac merito æternę salutis, cōfidendum sit. Omnia enim bona opera, quæ nos facimus, sunt imperfecta, nec possunt seueritatem diuini iudicij ferre. Sed omnis fiducia nostra collocanda est in SOLA misericordia Dei, propter filium eius DOMINVM nostrum Iesum Christum.

Psal. 142.

Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.

Galat. 5.

Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Hęc autem inter se mutuò aduersantur, vt non quęcunque volueritis, eadem faciatis.

Rom. 7. Noui, quòd non habiter in me, hoc est, in carne mea, bonum.

Danielis 9. Non in iustificationibus nostris prosterminę preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis.

August. Confess. lib. 9. cap. 13.

Væ hominum vitę, quantumuis laudabili, si remota misericordia, discutias eam.

Et rursum in Manuali, cap. 22.

Tota spes mea in morte Domini mei. Mors eius meritum meum est, refugium meum, salus, vita, & resurrectio mea: Meritum meum misratio DOMINI. Non sum meriti inops, quamdiu ille miserationum DOMINVS non defuerit. Et si misericordia DOMINI multę, multus ego sum in meritis.

Gregor. lib. 1. super Ezech. hom. 7. in fine.

Iustus ergo Aduocatus noster, iustos nos defendet in iudicio, quia & nosmetipsos cognoscimus, & accusamus iniustos. Non ergò in fletibus, non in actibus nostris, sed in ADVOCATI nostri allegatione confidamus.

Bernhar. In Serm. 1. de annunc. beatę Marię.

Gloria nostra hęc est, testimonium conscientię nostrę, non quidem tale testimoniũ, quale ille superbus Phariseus habebat, sededucta & seductrice cogitatione, testimonium perhibens de se ipso.

ipso, & testimonium eius verum nō erat: sed cū spiritus ipse testimonium perhibet spiritui nostro. Porro hoc testimonium in tribus consistere credo. Necessē enim est primò omnium credere, quòd remissionem peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam Dei. Deinde, quòd nihil prorsus habere queas boni operis, nisi & hoc dederit ipse. Postremò, quòd æternā vitam nullis possis operibus promereri, nisi GRATIS detur & illa.

DE EVANGELIO CHRISTI.

ET si in scriptis Euangelistarum & Apostolorum continentur multa præcepta diuinæ legis, & Christus ipse docet, non esse malum malo reddendum, nec mulierem impudicè aspiciendam, & id genus alia: tamen non est sentiendū, quòd Euangelion Christi sit noua lex, qua, sicut olim Patres in Veteri Testamento, veteri lege saluati sunt, ita nunc homines in Nouo Testamento, noua lege saluentur. Nisi enim nomen legis generaliter pro doctrina accipias, quemadmodum Prophetæ aliquoties nomine legis vsi sunt: certè Euangelion Christi propriè non est lex, sicut Paulus legis nomine vti solet: Sed est bona & læta annunciatio de filio Dei, DOMINO nostro Iesu Christo, quòd ipse solus sit expiator peccatorum nostrorum, placator iræ Dei, & redemptor ac seruator nostrer. Nec præcepta legis, quæ continentur in scriptis Apostolicis, sunt noua lex: sed sunt veteris legis, iuxta sententiam Spiritus sancti, explicatio, quæ & ipsa hand obscure antea in Prophetis scriptis extant. Repetuntur autem in prædicatione Euangelij Christi, vt ostensa diuinæ legis seueritate, & naturæ nostræ corruptione ad querendum & amplectendum Christum, Euangelio suo reuelatum, excitemur, & vt cognoscamus, ad quam Regulam vitæ nostræ ex fide in Christum sit dirigenda. Quare si propriè de lege Dei, & Euangelio Christi loquendum est: Sicut nec ex Christo faciendus est nouus legislator, cū nec nouam legem tulerit, nec nouum politicum regnū in his terris instituerit: Ita nec ex Euangelio facienda est noua lex, quæ durioribus & seuerioribus præceptis afferat factoribus æternam salutem: sed pro certo habendum esse existimamus, quòd vna & eadem sit lex Naturalis seu Moralis, Veteris & Noui Testamenti, & quòd nec Veteris nec Noui Testamenti hominibus contingat æterna salus, ppter merita operum legis, sed tantū propter meritū Domini Iesu Christi per fidem.

LUC. 4. recitat Christus ex Iesaja officium suum, ad quod in hanc terram missus sit, Spiritus DOMINI, inquit, super me, &c. Hoc quod vnxit me, ad Euangelizandum pauperibus misit, &c. Hoc docet Christus, proprium suum officium esse, non ferre nouam legem, quæ terreat & occidat miseros peccatores: Sed annunciare Euangelion, quod peccatores consoletur & viuificet.

Galat. 4. Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptione ius filiorum acciperemus.

Act. 13. Quid tentatis Deum, ut imponatur iugum super ceruices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos potestare potuimus? Sed per GRATIAM domini Iesu Christi credimus nos saluos futuros quemadmodum & illi.

Augustinus, contra Adimantum Manichæi discipulum, cap. 13.

Certis quibusdam vmbis & figuris rerum, ante DOMINI aduentum, secundum mirabilem & ordinatissimam distributionem temporum populus ille tenebatur, qui Testamentum Vetus accepit: Tamen in eo tanta prædicatio & prænuntiatio Noui Testamenti, ut nulla in Euangelica atque Apostolica disciplina reperiantur, quamuis ardua & diuina præcepta & promissa quæ illis etiam libris veteribus desint.

DE SACRAMENTIS.

Nomen Sacramenti, sicut & nomen Mysterij (quod interpretatur Sacramentum exponunt) latissimè patet. Sed quia visum est quibusdam numerum Sacramentorum in septem contrahere, percurreremus singula, ut ostendamus, quid in doctrina quorundam scriptorum desideremus, & quid cum sententia verè Catholice & Orthodoxæ Ecclesiæ pugnare videatur.

DE BAPTISMO.

Agnoscinus Baptismum tam infantibus quam adultis, in Ecclesia, usque ad nouissimum huius seculi diem, in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti, ex institutione Christi dispensandum, & ipso vtendum esse.

Credi.

Credimus etiam & confitemur, quòd Baptismus sit mare illud, in cuius profundum, sicut Propheta ait, Deus proijciat omnia peccata nostra, & condonet ea propter Christum filium suum, per fidem. Sed quòd aliqui docent, peccatum remanens post Baptismum in homine, non esse natura sua verè peccatum, existimus perniciosorem esse errorem, quàm vulgus hominum iudicat. Etsi enim non dubitamus peccatum, quod post Baptismum remanet, credenti condonari propter Christum, & ex gratuita clementia Dei, non ampliùs coram tribunali Dei imputari: tamè si naturam eius expendas, verè est in se peccatum, propter quod, vt Augustinus suprà dixit, nō iustificatur in conspectu Dei omnis viuens, & non est iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.

Roman. 7. Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuum reddentem me legi peccati, quæ est in membris meis. Hic loquitur Paulus de peccato remanente post Baptismum, & affirmat, illud repugnare legi mentis suæ, hoc est, affectui Spiritus sancti. Quod autem repugnat Spiritui sancto, certè re ipsa verè peccatum sit, necesse est. Nam hæc est natura peccati, vt pugnet cum Spiritu sancto.

Galat. 3. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Hæc enim inter se mutuò aduersantur, vt non, quæcunque volueritis, eadem faciatis. Hic iterum loquitur Paulus de peccato remanente post Baptismum, & tribuit ei manifestè naturam peccati, videlicet, concupiscere aduersus spiritum, & aduersari spiritui, ac impedire, ne perfecta iustitia in homine fiat. Quare peccatum post Baptismum remanens, natura sua verè est peccatum, etsi credenti non imputatur, sed propter Christum condonatur.

Augustin. De nupt. & concup. ad Valer. lib. 1. cap. 25.

Respondetur, dimitti concupiscētiam carnis in Baptismo, non vt non sit, sed vt in peccatum non imputetur. Quamuis autem reatu suo iam soluto, manet tamen donec sanetur omnis infirmitas nostra, &c.

Et iter. De baptis. paruulorum, & de cons. dist. 4. cap. per Baptismum.

Per Baptismum id agitur, vt caro peccati euacuetur. Non
d 5 autem

autem sic euacuatur, vt in carne concupiscentia innata non sit, sed ne obsit.

Deinde docemus, eum, qui baptizatur in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, vngi spiritali Chrismate, hoc est, fieri membrum Christi per fidem, & donari Spiritu sancto, vt ad percipiendam coelestia, aures mentis eius aperiantur & oculi cordis illustrentur. Ac manifestum quidem est, quòd vsus externi Chrimatismi sit in Politia Mosaica legitimus, & quòd externum Chrima etiam in Ecclesia post diuulgatum Euangelion, vsitatum. Sed manifestum etiam est, quòd in lege Mosi fuerit tempus umbrarum, nunc autem reuelato Christo, sit tempus veritatis.

Et vsus externi Chrimatismi pertinet ad elementa mundi, abrogatione autem horum elementorum, dicit Paulus, Col. 2. Si mortui estis cum CHRISTO ab elementis mundi, quòd adhuc, tanquam viuentes in mundo, his decretis tenemini?

*In Cœlesti
Hierarch.
de Baptis.*

Et Dionysius, quem Areopagitam vocant, & quem per tantum descripsisse ritus Ecclesiæ ab Apostolis traditos, significat quidem externum Chrima fuisse in Ecclesia vsitatum: sed significat etiam haud obscure, hunc ritum partim ab athleticis vitiis, partim ex lege Mosaica sumtum esse. Quam rorò autoritate & vtilitate petantur exempla colendi Dei, & administrandi Sacramenta, ab Ethnicis, testatur dictum illud Moysi Deut. 12. Caue ne imiteris gentes, & requiras ceremonias earum, dicens: Sicut coluerunt gentes istæ Deos suos, ita & ego colam. Non facietis similiter Domino Deo vestro.

Et illud dictum Christi Matth. 15.

Frustra colunt me, docentes doctrinæ, præcepta hominum.

Et non est obscurum, quòd ceremoniæ Mosaicæ, quarum pars est externi Chrimatismi vsus, pertineant ad elementa huius mundi, quorum decretis Paulus suprâ dixit nos non teneri, & de quibus aliàs dicit: Posteaquam cognouistis Deum, quin potius cogniti estis à Deo, quomodo conuertimini denuo ad infirma & egena elementa, quibus iterum ab integro seruire vultis?

Præterea, quomodo confectio seu ritus externi Chrimatismi, ab Apostolis ipsis traditus esse, vt Fabianus scribit, verè affirmamus.

uari posset, cum acta Conciliorum testentur, hunc ritum institutum esse à Syluestro?

Et Ecclesiastica historia tradit, non fuisse propositum Apostolorum, ut conderent leges de diebus festis, sed ut docerent rectam conuersationem, & veram pietatem: quanto minùs propositum eorum fuit, externas vñctiones in Ecclesia instituire, & vmbra in exortum clarissimi solis splendorem inducere?

Acceperunt baptismo etiam aliæ quædam ceremoniæ sacris, iuti, vestium, sed quia hæ non iudicantur necessariae, etiam ab ipsis ipsis, apud quos sunt vsitatae, & sunt aliqua ex parte otiosa eorum rituum, quibus Christus aliquoties in edendis miraculis vsus est, imitatio: non est cur de ipsis aliquam curam, in occupatione rot necessariarum rerum, suscipiamus.

DE CONFIRMATIONE.

Non est nobis dubium, quin Apostoli initio reuelati & confirmati in die Pentecostes Euangelij, contulerint impositionem manuum admirandum donum Spiritus sancti credentibus in Christum, ut varijs linguis loquerentur.

Et sentimus vtilissimum esse, ut pueri & adulescentes, à patribus Ecclesiæ suæ, in Catechismo examinentur, & si quidem pie ac rectè fuerint eruditi, approbentur, si verò prauè, emendentur.

Sed ex personali & temporali facto Apostolorum, non est absque certo mandato Dei, generale & perpetuum sacramentum in Ecclesia statuendum. Et horribile auditu est, quòd Sacramentum confirmationis, quale Episcopi suffraganei solen pueris impartiri, excellat dignitate sua Sacramentum Baptismi. Sic enim nonnulli de Sacramento confirmationis scribere non verentur. Sic ut vnum, inquit, à maioribus fit, id est, à summis Pontificibus, quod à minoribus perfici non potest: ita & maiori veneratione venerandum & tenendum est.

Apostolis enim diuinitus concessum fuit, ut impositione manuum conferrent credentibus in Christum dona Spiritus sancti. Hoc autem non est propriè intelligendum de priuatis illis Spiritus sancti donis, quæ unicuique ad salutem necessaria sunt:

*In decreta
li Epistola
Melciadis,
To. 1. in a-
ctis Con-
cil.*

sunt: Hæc enim accipiunt credentes, per prædicationem Euangelij, & per Baptismum: Sed intelligendum est de publicis donis Spiritus sancti, videlicet, loqui varijs linguis, & alia, quæ tum ad publicam confirmationem Euangelij de Christo necessaria erant. Postquam igitur autoritas Euangelij talibus miraculis satis confirmata est, sicut desijt admirandum illud donum linguarum, & ritus imponendæ manus, quo donum illud conferebatur, & ritus est, quod quidem ad hanc rem attinet, otiosus. Alioqui faciendum erit generale sacramentum Ecclesiæ ex umbra, & obumbrandi sunt ægroti, propterea quod multi consecuti sint sanctum per umbram Petri.

Similiter faciendum erit generale sacramentum ex impositione sudariorum, propterea quod aliqui liberati sunt à morbo suis, cum ipsis imponerentur sudaria Pauli. Et incumbendum erit super mortuos, quod Paulus in cubitu suscitauit adolescentem à morte. Et tamen non est pastoribus Ecclesiarum permittendum, vt nullam habeant rationem erudiendæ pueritiæ ac iuuentutis in verè pia doctrina. Sed exigendum est ab eis, vt Catechismum diligentissimè doceant.

DE POENITENTIA.

CVM semper nobis agnoscenda sint peccata nostra, & credendum, quod remittantur nobis peccata propter Christum, scimus semper etiam in hac vita nobis agendam esse poenitentiam.

Sed poenitentiam alij aliter explicant. Vulgò enumerantur tres partes poenitiæ: Contritio, Confessio, Satisfactio. Has partes singulatim ac breuiter percurramus, vt exponamus quid nobis in hac doctrina de poenitentia verè Catholicum & Apostolicum videatur.

DE CONTRITIONE.

Contritionem vocamus sensum diuinæ iræ, seu dolorem aut pauorem animi, ex agnitione magnitudinis peccatorum, & grauitatis iræ Dei ortum. Talem contritionem arbitramur quidem necessariam esse in vera poenitentia, quam cōtritionem

Dei in homine excitare solet: Sed docere, eam mereri remissionē peccatorum, & esse expiationem peccatorum coram Deo, existimamus ab Apostolica doctrina alienum esse. Deus enim non despicit quidem cor contritum & humiliatum, sicut Psalmus loquitur: sed idcirco non despicit, quia Filius Dei DOMINVS noster Iesus Christus suscipit cor contritum & humiliatum, cuius solitus contritione & humiliatione peccata nostra coram Deo expiata sunt, & placata est ira Dei. Huius placationis nos participes efficiamur, cum contrito & humiliato corde credimus, solum Iesum Christum esse propiciatorem nostrum apud patrem cœlestem. Ies. 53. Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & linore eius sanati sumus. 1. Ioh. 2. Ipse est propiciatio pro peccatis nostris. Act. 10. Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum.

De Pœnit. dist. 1. cap. cum ergo. Gabri. in 4. senten. distin. 14. qua. 1. conclus. 5.

Et testantur exempla Cain, Esau, Saulis, Iudæ Ischariotis, & aliorum, quod contritio non sit meritum remissionis peccatorum. Hi enim etsi tantam habuerunt contritionem, vt tolerabilis ipsi visum fuerit, vitam sibi aut laqueis, aut gladijs, abrumperet, quam horribiles illos dolores perferre, tamen non sunt remissionem peccatorum consecuti.

Gloss. de pœnit. distinct. 1. cap. 1.

Si subtiliter intueamur, gratiæ Dei, non contritioni, attrituenda est peccatorum remissio.

Quare fatemur, Contritionem ad agendam veram poenitentiam necessariam quidem esse, non autem in hunc vsum, vt sit meritum, seu expiatio peccatorum coram Deo: sed vt homo, agnita magnitudine peccatorum, & gravitate iræ Dei, detestetur peccata, & excitetur ad quærendam remissionem peccatorum ac salutem, in sola gratuita clemētia & misericordia Dei, propter solum Iesum Christum Dominum nostrum, per fidem.

DE CONFESSIONE.

Confessionem vocant enumerationem peccatorum coram sacerdotē. Talis igitur Confessio, qualis hætenus fuit vñitata, sicut

sicut non est diuinitus præcepta: ita manifestum est, quòd verum Ecclesia non exegerit eam tanta seueritate, perinde ac si ad con- sequendam æternam salutem necessaria esset.

Ac dubium quidem non est, quin debeamus nos coram Deo peccatores agnoscere, & Deo peccata nostra confiteri: id ea coram homine (nisi si quid in ipsum peccauerimus, & verum legitima ac diuina vocatione dicenda fuerit) enumerare, liberum esse concedunt etiam veterum Ecclesiasticorum scripta.

Chrysost. in cap. 12. ad Hebr. Homil. 31.

Non dico tibi, vt te prodas in publicum, neque vt te apud alios accuses: Sed obedire te volo Prophetæ dicenti, Reucla DOMINO viam tuam.

Et iterum in Psalmo Miserere.

Si confundaris alicui dicere, quia peccasti, dicito ea quæ tidie in anima tua. Non dico vt confitearis conseruo tuo, vt ei probret: dicito Deo, qui ea curat.

*De pœnit.
dist. 1. cap.
quis ali-
quando s.
ijs autori-
tibus.*

Et si autem hæc Chrysostomi verba solent exponi de peccatis, quæ antea sacerdoti confessa sunt, tamen hæc expositio manifesta deprauatio sententiæ Chrysostomi. Et testatur Ecclesiastica historia, perspicuè morem confitendi sacerdotibus adoptatum fuisse in Ecclesia Constantinopolitana.

August. lib. 10. Confess. cap. 3.

Quid mihi est cum hominibus, vt audiant confessiones meas, quasi ipsi sanaturi sint omnes languores meos? Curiosum genus ad cognoscendam alienam vitam, desidiosum ad corrigendam suam.

Ambrosius super Luc. de pœnit. dist. 3. cap. Petrus.

Petrus doluit & fleuit, quia errauit vt homo. Non inuenio quid dixerit, scio quòd fleuit, lacrymas eius lego, satisfactionem non lego.

Et si autem sentimus, enumerationem peccatorum coram sacerdote non esse necessariam ad salutem, nec esse aliquod meritum remissionis peccatorum: tamen damus operam, vt generalis confessio peccatorum, quantum fieri potest & licet, in Ecclesia nostra

nostris conferuetur, idq; duabus de causis. Vna est, vt hoc priuato colloquio rudiores de rebus necessarijs admoneantur & erudiatur. Altera, vt hac occasione priuatim audiatur Euangelion Christi, si de remissione peccatorum, quod Euangelion est vera clavis regni coelorum, & absolutio à peccatis, & vt per auditum Euangelij seu absolutionis fides vel concipiatur, vel confirmetur.

In agenda enim vera pœnitentia, nihil certius, nihil firmiter iudicamus, quàm quòd omnino necessaria sit FIDES, videlicet, vt, quod Euangelion Christi annunciat, credamus nobis certò remitti & condonari peccata gratis, propter solum Iesum Christum DOMINVM nostrum.

Non ignoramus quidem, quòd, si opera nostra respicimus, non tantùm nobis dubitandum, verùm etiam de salute nostra desperandum sit, quippe quòd nostra opera, quantumuis bona videantur, non possint coram seuerò tribunali Dei consistere.

Nec obscurum nobis est, quòd carni nostræ, in hac corporali vita, semper adhæreat dubitatio de misericordia & clementia Dei.

Sed cùm Deus promittit nobis gratuitam suam clementiam, propter Christum filium suum, & exigit vt Euangelio filij sui obedienter credamus, exigit etiam eo ipso, vt dubitationem carnis nostræ mortificemus, ac certissimam de misericordia sua fiduciam concipiamus, ne nos promissionem eius tanti mendacij accusemus, quantam dubitationem de ea habeamus.

Et vt possimus certam fiduciam concipere, collocauit salutem nostram, non in meritis nostræ iustitiæ, quæ est imperfecta, sed tantùm in meritis Filij sui, D. nostri Iesu Christi, cuius iustitia, vt est perfectissima, ita & in iudicio Dei firmissima & cōstantissima.

Marc. 1. Pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Iubet nos Euangelio, quod annūciat nobis certum fauorem Dei erga nos, propter Christum, credere. Ergo non vult, vt de fauore eius erga nos dubitemus, sed vt certam de eo fiduciam concipiamus.

Iohan. 6. Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille.

Si Deus exigit, vt credamus in filium suum, certè non vult vt dubitemus, sed vt firmam fiduciam in eo collocemus.

Iacob. 1. Si cui vestrum deest sapientia, postulet ab eo qui dat,

dat, nempe Deo, qui dat, inquam, omnibus simpliciter, nec exprobrat, ac dabitur ei, sed postulet cum fiducia, **NIHIL HABES** TANS.

Hilarius in Matth. cap. 5.

Regnum cœlorum, quod Prophetæ nunciauerunt, Iohannes prædicauit, Dominus noster in se esse positum est profellum vult sine aliqua incertæ voluntatis ambiguitate sperari. Alioquin iustificatio ex fide nulla est, si ipsa fides fiet ambigua.

Augustinus in Manuali cap. 25.

Qui de venia peccatorum suorum desperat, negat Deum esse misericordem, magnam iniuriam Deo facit, qui de eius misericordia diffidit, quantum in se est, negat Deum habere claritatem, veritatem & potestatem, in quibus **TOTA** spes mea consistit.

Sixtus Pontifex, Tomo 1. Concil. in 1. epistola Sixti Pontificis

Dubius in fide, infidelis est.

Quare existimamus eos, qui iubent nos de fauore Dei et nos dubitare, non solum pugnare cum vera sententia Catholice Ecclesiæ, sed etiam salutem Ecclesiæ pessimè consulere.

DE SATISFACTIONE.

DE satisfactione credimus & confitemur, quòd sola passio & mors vnigeniti filij Dei **DOMINI** nostri Iesu Christi satisfactio pro peccatis nostris: Et quòd hæc satisfactio Christi offertur & applicetur nobis ministerio Euangelij, excipiat autem nobis **FIDE**.

Confitemur etiam, quòd, postquam satisfactio Christi nobis applicata, & per fidem accepta sit, necessariò debeamus bona opera, quæ à Deo præcepta sunt, facere, non vt ijs expiamus peccata coram Deo, sed vt ad declarandam obedientiam nostram bonos fructus poenitentiae proferamus, & gratitudinem nostram testificemur.

Nam de oratione, ieiunio, elemosyna, & alijs id genus operibus, sentimus ea diligentissimè sectanda esse: sed longè alium habere

habere vsum, quàm quòd vel meritis suis satisfaciant Deo pro peccatis nostris, vel applicent nobis meritum Christi.

DE ORATIONE.

Oratione Deus inuocatur. Vera autem inuocatio est opus fidei, nec potest sine fide fieri. Fides autem intuetur Christum, & nititur solis meritis Christi. Quare nisi applicaueris tibi meritum Christi fide, oratio nullius est coram Deo momenti.

Exigitur autem oratio in hunc vsum, vt consideratione dinarum promissionum, fides in nobis excitetur & inflammetur. Ita quæ non absurdè quidem dicitur, Oratione deleri peccatâ, nō autem hoc sensu, quòd opus ipsum orationis sit merito suo satisfactio pro peccatis, coram Deo: sed quòd oratione excitetur & accendatur fides, qua fide participamus meritum Christi, & habemus remissionem peccatorum propter solum Christum. Priusquam enim Deum oratione inuocamus, necessarium erit, vt meritum Christi sit nobis applicatum, & fide acceptum. Quare fieri non potest, vt oratio sit tale opus, propter cuius meritum consequamur coram Deo remissionem peccatorum.

Psalm. 108. Oratio eius fiat in peccatum. Non posset autem fieri peccatum, si per se esset opus tam dignum, quo peccatum expiaretur.

Iesai. 1. Cùm extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis, & cùm multiplicaueritis orationem, non exaudiam.

Deus autem non auerteret oculos & aures ab oratione, si esset dignitate sua satisfactio pro peccatis nostris.

Augustinus in Psalm. 108.

Oratio, quæ non fit per Christum, non solum non delet peccatum, sed etiam fit ipsa peccatum.

Bernhard. De Quadragesima, sermone 3.

Sed & vitam æternam aliqui fortassis nō in humilitate quaerunt, sed tanquam in fiducia suorum meritorum. Nec hoc dico, quin accepta gratia fiduciā donet orandi, sed nō oportet, vt in ea cōstituatur quicquā fiduciā impetrandi. Hoc solum cōferunt hæc

præmissa dona, vt ab ea misericordia, quæ tribuit hæc, sperentur etiam ampliora. Sit ergo oratio, quæ pro temporalibus est, circa solas necessitates restricta: sit oratio, quæ pro virtutibus est, amplior, etiam ab omni impuritate libera, & circa solum beneplacitum Dei intenta, sit ea, quæ sit pro æterna vita, in omni humilitate, præsumens de SOLA, vt dignum est, miseratione diuina.

DE IEIUNIO.

Ieium sentimus vtile esse, non in hoc, vt vel operis sui merito expiet peccata coram Deo, vel applicet ieiunanti meritum Christi, sed vt sobrietate iniiciat carni frenum, ne homo erapulus & ebri etate impeditus, vocationi Dei minùs obsequatur, & suo officio oscitanter defungatur. Sed ieiunio suus postea dabitur locus.

DE ELEEMOSYNA.

Eleemosynam diligenter commendamus, & hortamur. Etiam siam, vt proximum quisque suum, quoquo officio potest, adiuuet, ac charitatem suam testificetur. Sed quod alicubi dicatur Eleemosynam delere peccatum, sicut aqua extinguit ignem, iuxta fidei analogiam intelligimus. Quid enim opus fuisset ad delenda peccata, passione & morte Christi filij Dei, si peccata delerentur merito eleemosynæ? Et quis vsus esset ministerij Euangelij, si eleemosyna diuinitus fuisset ordinata pro organo, quo applicaretur nobis meritum Christi? Quare vt maneat Christo suus honor inuiolatus, & ministerio Euangelij suus legitimus vsus, docemus eleemosynam sic delere peccatum, non quòd per se sit dignum opus, quo vel peccatum expietur, vel meritum Christi applicetur, sed quòd sit opus & fructus charitatis erga proximum, quo opere testificamur fidem & obedientiam nostram, quam debemus Deo. Vbi autem est fides, ibi solus Christus agnoscitur peccatorum expiator. Itaque cum eleemosyna testificetur, suo quodam modo, Christum habitare in pijs, testificatur etiam eos habere peccatorum remissionem. Nisi enim eleemosyna sit opus charitatis, quæ testificetur fidem in Christum, tantum abest, vt significet hominem habere peccatorum remissionem, propter Christum.

Christum, vt planè coram Deo sordeat. Si distribuero, inquit Paulus, omnes facultates meas in cibos pauperum, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

Docemus igitur bona opera necessariò facienda, Deum oratione inuocandum, piè ieiunandum, & eleemosynam dandam esse, vt fidem & charitatem nostram testificemur, & vocationi Deo obediamus. Sed in agenda vera pœnitentia docemus, remissionem peccatorum contingere nobis tantùm propter filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum per fidem, iuxta illud, quod Petrus dicit: Huic omnes Prophetæ testimonium ferunt, quòd remissionem peccatorum accipiat per nomen eius, quisq; crediderit in eum.

DE EVCHARISTIA.

Credimus & confitemur, Eucharistiam (sic enim libuit maioribus nostris Cœnam Dominicam vocare) esse Sacramentum à Christo ipso institutum, & vsum eius vsque ad nouissimum huius seculi diem Ecclesiæ commendatum esse.

Sed quia aliud est substantia, aliud vsum eius, idcirco de his ordine dicemus.

De substantia Eucharistiæ sentimus & docemus, quòd verum corpus Christi, & verus sanguis eius in Eucharistia distribuatur, & refutamus eos, qui dicunt, panem & vinum Eucharistiæ esse tantùm absentis corporis & sanguinis Christi signa.

Credimus etiam omnipotentiam Dei tantam esse, vt possit in Eucharistia substantiam panis & vini vel annihilare, vel in corpus & sanguinem Christi mutare.

Sed quòd Deus hanc suam absolutam omnipotentiam in Eucharistia exerceat, non videtur esse certo verbo Dei traditum, & apparet veteri Ecclesiæ fuisse ignotum. Sicut enim, cùm in Ezechiele de vrbe Ierusalem, in latere descripta dicitur, ISTA EST IERUSALEM: non necesse fuit, vt substantia lateris mutaretur in substantiam vrbis Ierusalem: ita cùm de pane dicitur, Hoc est corpus meum, non est necesse, vt substantia panis mutetur in substantiam corporis Christi: sed ad veritatem Sacramenti

menti sufficit, quòd corpus Christi verè sit cum pane præsentem. Atque adeo ipsa necessitas veritatis Sacramenti exigere videtur, ut cum vera præsentia corporis Christi, verus panis maneat. Nam quemadmodum ad veritatem sacramenti Baptismi necessarium est, ut in usu eius aqua sit, & maneat vera aqua: ita necessarium est in Coena Dominica, ut panis in usu eius sit & maneat verus panis, cum murata panis substantia non constaret veritas Sacramenti. Vnde & Paulus & veteres Ecclesiastici scriptores, panem Eucharistiæ etiam post consecrationem panem vocant.

1. Cor. II. Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, & Et quicumque manducauerit panem hunc, & biberit calicem Domini indignè, &c.

August. in sermone ad infantes.

Quod vidistis, panis est & calix, quod vobis etiam oculi vestri renunciant. Quod autem Fides vestra postulat instruendum panis est corpus Christi, calix sanguis.

Quod autem ad Eucharistiæ usum attinet, primum est negamus, quin totus Christus tam pane quam vino Eucharistiæ dispensetur, tamen docemus usum vtriusque partis debere communem esse Ecclesiæ cõmunem esse. Manifestum enim est, quòd Christus ipse, nihil periculis, quæ postea humana superstitione excoGITATA sunt, aut alijs commentis deterritus, tradiderit Ecclesiæ vtranque partem utendam.

Manifestum etiam est, quòd vetus Ecclesia vsa sit vtraque parte multis annis. Et testantur aliquot scriptores perspicue, qui solum panem accipiunt, non accipere plenum Sacramentum sacramentaliter, (sic enim loquuntur) & diuisionem vnius denique mysterij sine grandi sacrilegio fieri non posse.

Quare sentimus usum vtriusque partis esse verè Catholicum & Apostolicum: nec licere vlli homini hanc Christi institutionem, & tam diuturnum veteris ac veræ Ecclesiæ ritum, pro sua libidine mutare, & laicis, ut vocant, alteram partem Eucharistiæ auferre. Ac mirandum est, quòd hi, qui profitentur se ritus veteris Ecclesiæ propugnare, tam procul hac in partem veteri Ecclesiæ recedant.

Deinde

Deinde cum Sacrificij nomen latissime pateat, ac generaliter significet sacrum cultum, libenter concedimus, verum & legitimum vsum Eucharistiæ posse hoc modo sacrificium dici.

Et si Eucharistia iuxta institutionem Christi ita celebratur, ut in ea annuncietur mors Christi, & dispensetur Ecclesiæ sacramentum corporis & sanguinis Christi, rectè vocatur applicatio meriti passionis Christi, his videlicet, qui Sacramentum sumunt.

Nec damndæ sunt piæ lectiones & preces, quæ consecrationem, ut vocant, & dispensationem Eucharistiæ præcedere & sequi solent.

Sed interea non licet nobis errores, qui ad hoc sacrum, imperitia magis priuatorum hominum, quàm legitimo consensu veræ Catholicæ Ecclesiæ, acceperunt, dissimulare & approbare.

Vnus error est, quod ex cultu, qui debet Ecclesiæ esse communis, fiat priuata vnius sacrificuli actio, qui, ut solus sibi legit verba Cœnæ Dominicæ, ita etiam solus panem & vinum sumit.

Nam Christus instituit Eucharistiam, non ut esset priuata vnius actio, sed ut esset Ecclesiæ communio. Itaque ad rectam Eucharistiæ actionem requiruntur ad minus duo, videlicet, minister Eucharistiæ benedicens, & is cui Eucharistiæ Sacramentum non ipse solus vesceretur, sed dispensabat Ecclesiæ suæ, quæ tum præsentem habebat, Accipite, inquit, manducate, &c. Et bibite ex hoc omnes, &c.

Hoc Christi institutum verè & vera Catholica Ecclesia tam teneriter obseruauit, ut eos, qui in hoc sacro præsentem non communicarent, excommunicauerit.

Anacletus in prima Epistola.

Peracta consecratione OMNES communicent, qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus. Et addit, Sic enim & Apostoli statuerunt, & sancta Romana tenet Ecclesia.

Concilium Antiochenum cap. 2.

Omnes qui ingrediuntur Ecclesiam Dei, & sacras scripturas audiunt, non autem cum populo in oratione communicant, & auersantur sanctæ assumptioni Dominici Sacramenti, secundum aliquam propriam disciplinam, hos ab Ecclesia abijci oportet.

Dionys. De Ecclesiastica hierarchia.

Pontifex, cum diuina munera laude profecutus fuerit, sacrosancta & augustissima mysteria conficit, & quæ antè laudauerat, venerandis operta atque abdita signis, in conspectum communiæ diuinaque munera reuerenter ostendens, ad sacram illorum communionem & ipse conuertitur, & reliquos, vt communione diuina, gratias referens, finem mysterijs imponens.

Arbitramur igitur necessarium esse, vt ad conseruandum in celebratione Eucharistiæ institutionem Christi, & ad sectandum exemplum veteris ac verè Catholicæ Ecclesiæ, abrogentur priuata sacrificulorum Missæ, & restituatur Ecclesiæ publica Cœnæ Dominicæ communio.

Alius error est, quod Eucharistia sit tale sacrificium, quod debeat iugiter in Ecclesia, ad expianda peccata viuorum & mortuorum, & pro impetrandis alijs beneficijs, tam corporalibus quàm spiritualibus, offerri.

Hic error manifestè pugnat cum Euangelio Christi, quod testificatur, Christum VNA oblatione, semel tantum facta, consummasse in sempiternum sanctificatos. Et quia Christus passionis ac mortis sua impetrauit nobis remissionem peccatorum, quæ nobis per Euangelion in nouo Testamento annunciat, idcirco non licet amplius pro peccato sacrificare. Vbi enim est peccatorum remissio, iam non est oblatio pro peccato.

Nam quod Christus dicit, Hoc facite in mei commemorationem: non iubet corpus & sanguinem suum in Cœna Deo, sed Ecclesiæ offerre, vt Ecclesia, edendo corpus & bibendo sanguinem Christi, ac prædicando beneficium mortis eius admonetur de ea corporis & sanguinis Christi oblatione, quæ semel tantum in cruce, in expiationem peccatorum nostrorum, facta est. Sic enim Paulus hoc dictum Christi interpretatur, Quotiescunque, inquit, manducabitis (non ait, obtuleritis) panem hunc, & bibetis calicem, mortem Domini prædicate, donec veniat.

Ac fateamur quidem, quod veteres Ecclesiastici scriptores vocauerint Eucharistiam, sacrificium & oblationem: sed se ipsi exponunt, quod nomine sacrificij intelligant memoriam, annunciationem.

clationem seu prædicationem sacrificij, quod Christus semel in cruce peregit: Sicut & memoriam Paschæ & Pentecostes, vocant Pascha & Pentecosten.

Alius error est, quod nonnulli sentiunt oblationem (quam ita vocant) Eucharistiæ, non esse quidem per se propitiationem pro peccatis: applicare autem propitiationem ac meritum Christi, vinis ac morruis.

Sed iam demonstratum est, quod Eucharistia propriè non sit oblatio, sed sic vocetur, quod sit memoria oblationis, semel in cruce factæ. Deinde applicatio meriti Christi non sit alio externo organo, quam prædicatione Evangelij Christi, & dispensatio ne eorum Sacramentorum, quæ Christus in hunc usum instituit. Et meritum Christi oblatum & applicatum, non recipitur, nisi Fide.

Marci ultimo. Prædicate Evangelion omni creaturæ. Minus enim Evangelij offeruntur & applicantur creaturis, hoc est, siue Iudæis, siue Gentibus, beneficia Christi. Et sequitur. Qui crederit & baptizatus fuerit, saluus erit: quia sumptione Sacramentorum & fide, accipiuntur oblata & applicata beneficia.

Rom. i. Evangelion est potentia Dei, ad salutem omni creatum, h. e. ministerium Evangelij est organon diuinitus institutum, quo Deus est potens & efficax, ad saluandos omnes eos, qui Evangelio credunt. Itaque prædicatione Evangelij offert, aut, si ita loqui libet, applicat omnibus salutem: Fides autem oblatam & applicatam salutem accipit.

In priuata autem Missa, panis & vinum ita tractantur, ut sacrificius neque annunciet publicè Evangelion Christi, sed sibi ipsi quiddam, ac præsertim verba Cœnæ seu cōsecrationis tacitè recenseat, neque dispenset alijs panem & vinum, sed solus ipse ea sumat. Quare nulla potest esse applicatio meriti Christi in priuata Missa. Hoc senserunt veri Catholici, maiores nostri, qui tam seueriter, quemadmodum suprà indicauimus, exegerunt, ut, qui in Missa præsens non communicauerit, excommunicetur.

Alius error est, quem iam attigimus, quod exigitur, ut verba Cœnæ seu cōsecrationis in Eucharistia tacitè recitentur, cum hæc verba sint pars Evangelij, quod iuxta mandatum Christi omnibus creaturis est prædicandum. Etsi enim maiores vo-

carunt aliquoties Eucharistiam mysterium, non tamen hoc consilio sic vocarunt, quòd verba Cœnæ non sint coram Ecclesia, in Eucharistia, publicè, & lingua vulgo nota, recitanda: Sed quòd in Eucharistia aliud videatur, aliud intelligatur. Nam & Christus ipse vocatur Mysterium, qui tamen non est occultandus, sed omnibus creaturis prædicandus.

Et quia in sumenda Eucharistia exigitur fides, Fides autem est ex auditu, Auditus autem per verbum Dei: Maxime omnino necessarium est in Eucharistia, vt verbum Cœnæ, quod est verbum Filij Dei, publicè recitetur. Hoc enim verbum est prædicatio angelij & annuntiatio mortis Christi. Quare vt Ecclesia intelligat, quid in Eucharistia agatur, quid ipsi sumendum offeratur, vt fidem suam confirmet, necessaria est, in Eucharistia, publicæ recitatio verborum Cœnæ Dominicæ.

Alius error est, quòd vna pars Eucharistiæ soleat in singularem cultum Dei circumgestari & reponi. Vetat autem Spiritus sanctus, nec cultus Dei sine certo verbo Dei instituitur. Deuter. 10. Non facietis singuli, quod sibi rectum videtur.

Et iterum: Quod præcipio tibi, hoc tantum facias Domino, ne addas quicquam, nec minuas. Matth. 15. Frustra colitis me docentes doctrinas, mandata hominum, &c.

Clemens Epistola 2. ad Iacobum, & de consecra. dist. 2. cap. scribitur.

Certè tanta in altario holocausta offerantur, quanta populo sufficere debeant: quòd si remanserint in crastinum, non reuerentur, sed cum timore & tremore, clericorum diligentia consumantur.

Non ignoramus, quomodo hæc Clementis verba eludifolent, conficto discrimine inter opus morientium, & opus consecrantium. Sed manifestum est, quòd panis, qui circumgestatur & in adorationem reponi solet, non reseruetur pro infirmis, sed tandem à consecrantibus ipsis sumatur.

Cyrillus, vel, vt alij sentiunt, Origenes in Leuit. cap. 7.

Nam & Dominus panem, quem discipulis dabat, dicens: Accipite & manducate, &c. non distulit, nec seruari iussit in crastinum. Hoc fortasse mysterij continetur etiam in eo, quòd panem non iubet portari in via, vt semper recentes, quos intra te geris, verbi Dei panes proferas.

DE ORDINE.

Non est obscurum è sacris literis, quòd omnes verè Christiani consecrentur in Baptismo, per Christum filium DEI, in spiritualia sacrificia.

Nec est obscurum, quòd Christus instituerit in Ecclesia sua ministros, qui annuncient Euangelion suum, & dispensent Sacramenta eius.

Nec permittendum est cuiuis, quamuis spirituali Sacerdoti, vt sine legitima vocatione vsurpet publicum ministerium in Ecclesia. Dicit enim Paulus, Omnia honestè & decenter fiant, inutile iudicamus, vt fides eorum, qui ad publicum ministerium accessuri sunt, quasi gradibus quibusdam probetur.

Et inter ministros Ecclesiæ suum seruare ordinem, videtur concordiam non nihil adiuuare.

Sed sacra Scriptura non tradit, quòd Christus in Ecclesia instituerit tales Sacerdotes, qui sint mediatores inter Deum & homines, & placent iram Dei erga homines Sacrificijs suis, aut applicent meritum Christi viujs ac mortuis, absque prædicatione Euangelij & dispensatione Sacramentorum.

Nam si de summo & vero mediatore dicendum est, vnus solus est mediator inter Deum & homines, Iesus Christus filius Dei.

Si loquendum est de mediatore precationis, vnusquisque plus factus est alterius mediator, per Iesum Christum, propterea, quòd officium exigit, vt alter alterius salutem precibus Deo commender: quod etiam officium nunc singuli exercent, cùm recitant ex fide Orationem Dominicam.

Si loquendum est de sacrificijs expiantibus peccata nostra, & placentibus iram Dei, tunc vnum solum sacrificium est expiatorium & placatorium, videlicet Sacrificium Domini nostri Iesu Christi, quod semel in cruce peractum est. Et sicut Christus non amplius moritur, mors illi amplius non dominatur: ita hoc Sacrificium eius nunquam amplius peragetur, sed effecit vnica oblatione, quemadmodum Epistola ad Hebræos scribit, perfectos in perpetuum eos qui sanctificantur.

Si loquendum est de commemoratione huius vnus sacrificij, & de applicatione meriti eius, tūc publici ministri Ecclesiarum qui Euangelion publicè docent, & Sacramenta iuxta institutionem Christi dispensant, non solū faciunt veram & rectam expositionem sacrificij commemorationem, sed etiam applicant dispositione sua, meritum huius sacrificij, omnibus ijs, qui Euangelium & Sacramenta fide accipiunt.

Non possumus igitur videre, quis sit vsus id genus hominum in Ecclesia, qui in hoc instituuntur, vt habeant potestatem sacrificandi pro viuīs & mortuis.

Paulus, cū ad Corinthios & Ephesios recēset officia & ministeria ad ædificationem & cōseruationem Ecclesiæ necessarios recenset Prophetas, Apostolos, Euangelistas, Pastores, Doctores & id genus alios: sed in hoc catalogo nullam prorsus facit mentionē talium priuatorum Sacerdotū, qualium nunc plenus est orbis. Nec verisimile est, quòd omisisset hoc genus Sacerdotū, si Christus instituisset, vel Ecclesiæ vtile & necessarium esset.

Et scribit Paulus, Episcopū oportere esse didacticum: Docentem autem Hieronymus eundem esse, Episcopum & Presbyterum.

Quare manifestum est, quòd, nisi Presbyter instituat in Ecclesia, ad ministerium docendi, nec Presbyteri nec Episcopi nomen rectè vsurpare queat.

DE CONIVGIO.

Fatemur coniugiū esse genus vitæ diuinitus institutū & approbatū, & esse Mysterium, hoc est, vt vulgò exponi solet, Sacramentum magnum in Christo & Ecclesia, sicut Paulus ait.

Et quia Christus palàm affirmat, coniugium pertinere ad hoc præsens seculum, administratio autem rerum huius seculi constat politicis legibus, recta & probabili ratione constituitur idcirco docemus, quòd liceat coniugium inire in his gradibus consanguinitatis, & affinitatis, quos politicæ leges, quæ sunt diuinæ ordinationes, permittunt.

Docemus etiam, quòd iuuenes non debeāt temerè, sine parentum suorum auctoritate coniugium inire, & quòd coniugium temerario & illegitimo iuuenum consensu, absq; eorum, in quorum potestate sunt, auctoritate contractum, nondum habendum sit ratum: Et si enim nonnulli casus sunt, in quibus licitum est coniugium

ingium absq; parentum consensu contrahere, tamen nō videtur faciēda generalis regula, quōd quiuis iuuenum consensus faciat contrāctum matrimonij ratum, & clandestina matrimonia simpliciter sint approbata. Non solū enim diuinum præceptū extitit, vt liberi honorent parentes suos, verū etiam naturalis ratio iubet, in contrahendo matrimonio consensum parentum requirere. Huc vocantur etiam liberi legibus politicis: & extat decretum Pontificis Euaristi, cuius hæc verba scribuntur: Aliter legitimum, vt à Patribus accepimus, & à sanctis Apostolis eorumque successoribus traditum inuenimus, non fit coniugium, nisi ab his, qui super ipsam fœminam dominationem habere videntur, & à quibus custoditur, vxor petatur, & à parentibus propinquioribus sponsetur.

Præterea nō dubitamus, quin, qui sunt veræ honestatis amatores, sentiāt coniugiū non tantū laicis, vt vocant, verū etiā ministris Ecclesiæ liberum esse, Dicit. n. Epistola ad Hebræos, Honorabile connubium in omnibus, & torus immaculatus.

Et Paulus probat coniugium in Episcopo, & affirmat prohibitionē cōiugij esse Spiritum erroris, & doctrinam dæmoniorū. Et si. n. hoc Pauli dictū exponi solet de Tacianis & Eueratidis, qui coniugium nihil à scortatione differre sentiebant: Tamen cū coniugium prohibetur in decretis Pontificijs, prohibetur ijs rationibus, quibus cōiugium non in vno tantū hominū genere, sed in vniuersum damnatur. Allegatur enim illud Leuitici, Sancti estote, quia ego sanctus sum, & illud Pauli, Non in cubilibus lasciuia, & iterum, Qui in carne sunt, Deo placere nō possunt. Cum autem hæc Scripturæ dicta ad omnes pertineant, certè arbitror omnes pios à coniugio, si rectè ad prohibendum Sacerdotibus coniugium, accommodarentur. Sed speramus bonos quosque viros, de coniugio honestiūs sentire, & quod in Ecclesia ipsa probant, in ministris eius non improbare: Præsertim cū manifesta sint exempla recentis & adhuc purioris Ecclesiæ, in qua, & Apostolis, qui fuit summus gradus in Ecclesia, & Episcopis licuit habere vxores. Hoc autem ita intelligēdum existimamus, quōd ministris Ecclesiæ non solū licuerit coniugio ante ordinationem inito, vt: verū etiam coniugium post ordinationem inire: Cuius sententiæ haud obscura argumenta ex-

Nec

Nec ob stare debet votum castitatis, propterea quòd tale votum humana superstitione, sine auctoritate verbi Dei, & contra fidem susceptum, non agnoscatur à Deo, & in coniugio quoque sit castitas, vt, qui, cùm antea castitatem voverit, vovet in DOMINO ducit, castitatis votum verè adimpleat.

Cùm igitur manifestum sit verbum DEI de honestate coniugij, manifesta sint exempla Apostolorum & Episcoporum sanctis Ecclesiæ, manifesta sit imbecillitas humanæ naturæ, manifesta sint pericula cœlibatus, manifesta sint offendicula, præbent impuri Sacerdotes: omnino futurum speramus, quod qui ad gubernacula Ecclesiæ sedent, non pergant hanc de coniugio Sacerdotum constitutionem, seueriter tueri & propugnerent, sed clementer interpretari. Sic enim fiet, vt & minora & peiora in Ecclesia sint offendicula, & multorum optimorum conscientijs succurratur.

Speramus etiam futurum, vt optimi quique Episcopi Principes permittant ijs, qui ab adulteris suis coniugibus, legem mo diuortio separati sunt, ea iterum contrahendi in Domino coniugij libertate vti, quam concessit ijs filius Dei, Dominus Iesus Christus, Matth. 5. & 19.

DE EXTREMA VNCTIONE.

Fatemur Apostolos vnxisse ægros oleo, qui & corporalem sanitatem consecuti sunt.

Fatemur etiam Epistolam quæ inscribitur Iacobo, iubere Presbyteros Ecclesiæ ad ægros vocari, vt vngant eos oleo, iubeant pro ipsis ad consequendam sanitatem.

Sed hæc tum vtiliter exercebantur, cùm ministri Ecclesiæ adhuc ornati erant dono ægros corporaliter & admirabiliter sanandi: Postquam autem hoc donum, confirmato Evangelio in Ecclesia, desijt, res ipsa testatur, hanc vnctionis ceremoniam odiosè nunc & inutiliter vsurpari: Qui enim nunc vnguntur, solent ex hac vnctione corporalem sanitatem consequi, imò hæc vnctio non solet adhiberi, nisi his, de quorum corporali vita desperatum est. Nec extat vllum verbum Dei, quod promittat, in vulgato Evangelio Christi externam vnctionem valere ad delenda peccata, & ad conferendam spiritualem ac cœlestem sanitatem. Nihil.

Nihilominus tamen officium exigit, ut ministri Ecclesiæ agrotos visitent, ac orent vnà cum Ecclesia pro salute eorum, & consolentur ipsos tam prædicatione Euangelij, quàm dispensatione Cœnæ Dominicæ. Hæc est verè pia vnctio, qua Spiritus sanctus efficax est in credentibus.

DE INVOCATIONE SANCTORVM.

Non est dubium, quin memoria eorum sanctorum, qui, cum essent in hac corporali vita, Ecclesiam vel doctrina, vel scriptis, vel miraculis, vel exemplis iuuerunt, & siue martyrio testificati sunt veritatem Euangelij, siue tranquillo mortis genere, in Christo obdormierunt, debeat apud omnes pios sacrosancta esse: & commendandi sint Ecclesiæ, ut doctrina & exemplis ipsorum in vera fide confirmemur, & ad sectandam veram pietatem instillamur.

Fatemur etiam, quòd Sancti in cœlis suo quodam modo pro nobis coram Deo orent, sicut & Angeli pro nobis sunt solliciti, & omnes creaturæ pro salute nostra cœlesti quodam modo ingemiscunt, & nobiscum, quemadmodum Paulus loquitur, parturiunt.

Sed sicut ex gemitu reliquarum creaturarum non est instillendus cultus inuocandi eas, ita ex oratione Sanctorum in cœlis, non est approbandus cultus inuocandi eos: de his enim inuocandis nullum extat in sacris literis vel mandatum, vel exemplum. Cum enim omnis spes salutis nostræ collocata sit non in Sanctis, sed in solo DOMINO Deo nostro, per filium eius Iesum Christum: manifestum est, quòd non Sancti, sed solus Deus sit inuocandus. Quomodo inuocabunt, inquit Paulus, in quem non credunt? Non est autem in Sanctos credendum, Quomodo igitur essent inuocandi?

Et cum necesse sit, ut, qui inuocatur, sit scrutator cordis, nõ debent Sancti inuocari, quia non sunt cordis scrutatores.

Epiphanius contra Collyridianos.

Reuera sanctum erat corpus Mariæ, non tamen Deus: reuera virgo erat ipsa virgo, & honorata, non autem proposita est ad

ad adorationem, sed ipsa adorans eum qui carne genitus est
ca.

August. de vera relig. cap. ultimo.

Non sit nobis religio cultus hominum mortuorum: qui
piè vixerint, non sic habentur, ut tales quærant honores, sed illi
à nobis coli volunt, quo illuminati lætantur, meriti sui nos
conseruos. Honorandi igitur sunt propter imitationem, nõ
randi propter religionem.

Et iterum ibidem.

Honoramus eos charitate, non seruitute. Nec ijs tem
plum construimus, nolunt enim se sic honorari à nobis, quia nos ipsi
cùm boni sumus, templa summi Dei esse nouerunt.

Acturus de Cinit. Dei, lib. 8. cap. 27.

Nec tamen nos ijsdem martyribus templa, Sacerdotia
era & Sacrificia constituimus, cùm non ipsi, sed Deus eorum
bis est Deus, &c. Martyribus nostris neque Sacerdotes institu
mus, neque offerimus Sacrificia.

Ambrosius ad Rom. cap. 1.

Solent misera uti excusatione dicentes, per ipsos possumus
ad Deum, sicut per comites peruenitur ad Regem, Age nunc
tam demens est aliquis & salutis suæ immemor, ut honorifica
tiâ Regis vendicet comiti? &c. Et mox. Isti non putant reos, qui
honorem nominis Dei deferunt creaturæ, & relicto Domino co
seruos adorant.

At enim non adoramus, inquit, sanctos, sed tantum po
timus orationibus eorum apud Deum iuari. Sic autem petere
quemadmodum cultus Litaniarum ostendit, & vulgo vsitatum
est, nihil aliud est, quàm inuocare & adorare sanctos. Talis enim
petitio exigit, ut is, qui rogatur, sit vbique præsens, & exaudiat pe
titionem. Hæc autem maiestas soli Deo competit, & si tribuitur
creaturæ, creatura adoratur.

Fingunt quidam sanctos videre in verbo Dei, quæ Deus pro
mittit, & quæ nobis vtilia videntur. Quod etsi diuinæ maiestatis
non est impossibile, tamen Iesaias manifestè affirmat, Abraham
nescit.

nescire nos, & Israël ignorare nos, vbi glossa ordinaria citat! Augustinum dicentem, Quod mortui, etiam sancti, nesciunt quid agant viui, &c.

Nam quod veteres scriptores vertunt se aliquoties precipue ad sanctos, isti aut vulgi errorem, sine exacto iudicio, simpliciter secuti sunt, aut vsi sunt tali forma loquendi, non vt cultu Theologico, sed vt figura Grammatica, quam Prosopopœiam vocant, qua homines pij & disertis non significant se colere & inuocare sanctos, sed exprimere inenarrabilem illum gemitum sanctorum & omnium creaturarum pro nostra salute: & significant preces, quas sancti in hoc seculo, è spiritu sancto, coram Deo effuderunt, adhuc in auribus Dei sonare, sicut & sanguis Abel post mortem eius ad Deum vociferabatur, & in Apocalypsi clamant animæ sanctorum interfectorum, vt sanguis ipsorum vindicetur, non quod iam in DOMINO acquiescentes, cupidi sint humani more, sed quod DOMINVS, etiam post mortem ipsorum, memor sit precum, quas, dum adhuc in hac terra viverent, pro sua & totius Ecclesiæ salute effuderunt.

Epiphanius contra Arrium, etsi & ipse non nihil hæret in communi errore, tamen perspicuè docet, sanctorum in Ecclesia mentionem fieri, non vt inuocentur, sed potius vt non inuocentur, ne Christo in honore æquentur. Mentionem, inquit, facimus sanctorum Patrum, Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Evangelistarum, Martyrum, Confessorum, Episcoporum, & Anchoritarum, & totius agminis, vt Dominum Iesum Christum separemus ab hominum agmine, per honorem, quem ipsi exhibemus, & vt præstemus ei cultum, quo sentire nos significemus quod Dominus non sit æquandus vlli hominum, etiam si vnusquisque eorum millies, aut yltrà in iusticia existat.

DE MEMORIA DEFUNCTORVM.

Etsi re ipsa idem est, Sanctus in Christo quiescens, & fidelis defunctus, Omnis enim qui in fide Christi hac vita defungitur, sanctus est: Tamen quia libuit nonnullis discrimen inter hos ponere, visum est & nobis duo diuersa capita de his adscribere.

Ac pri-

Ac primùm sentimus, piæ mentis esse, maiorum suorum in fide Christi defunctorum, honestam mentionem facere, & gratitudinem ipsius beneficijs, quæ ab ipsis accepimus, debitam esse posteris & amicis eorum adhuc superstites, quibus possumus officijs, declarare.

Deinde exigit fides, ut sentiamus, mortuos non esse nihil, sed verè coram Deo viuere, pios quidem in Christo feliciter, impios verò in horribili expectatione reuelationis diuini iudicii.

Exigit etiam charitas, ut optemus defunctis omnem in Christo tranquillitatem & felicitatem.

Accedit & hoc, quòd debeamus defunctos nostros honorari sepulturæ, quoad eius fieri potest, & tempus ac hominum conditiones ferunt, ad testificandam spem resurrectionis nostræ dare. Itaque iudicamus vtile esse, ut in funeribus ea è sacris literis recitentur, & explicentur, quæ ad corroborandam fidem horrore mortis, & ad confirmandam spem resurrectionis, conducunt.

Sed quòd mortui iuuentur vñtatis illis vigilijs, precationibus & sacrificijs, ac meritis horum, aut è poenis liberentur, maiorem felicitatem in cœlis consequantur, nullam extationem verè Prophetica & Apostolica doctrina. Vnum tantum est meritum æternæ vitæ, vna sola est redemptio nostra, videlicet passio & mors DOMINI nostri Iesu Christi. Et hoc meritum sit nostrum, cum credimus in Christum: sit autem à nobis alienum, cum Euangelio Christi non credimus.

Ioh. 3. Non misit Deus filium in mundum, ut condempnet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Qui credit in filium, non condemnatur: Qui autem non credit, iam condemnatus est, quia non credit in nomen vnigeniti filij Dei.

Quare si quis ex hac vita in fide Christi excesserit, omnino debet meritum Christi, nec indiget alieno: Deus enim qui donauit filium suum, donat etiam cum eo omnia, ut Paulus ait. Qui autem tem hinc emigrauerit sine Christo, nullis potest hominum meritis inuari, quia sine Christo nulla est salus.

Cyprianus contra Demetr. tract. 1.

Quando istinc discessum fuerit, nullus iam locus poenitentiae est, nullus satisfactionis effectus: hinc vita aut amittitur, aut

teneretur: hinc salutis æternæ, cultu Dei, & fructu fidei prouideretur.

Hieronymus in Epistolam ad Gal. cap. 6.

Obscurè licet, docemur per hanc sententiam, nouum dogma, quod latitat, dum in præsentī seculo sumus, siue orationibus, siue consilijs, posse nos inuicem coadiuuare. Cùm autem ante tribunal Christi venerimus, non Iob, non Daniel, nec Noe, rogare posse pro quoquam, sed vnumquemque portare onus suum.

Nam quod ex Machabæis citatur, sacrificia pro peccatis mortuorum esse oblata, dubitat auctor ipsi libri in fine eius, num rectè scripserit, & precatur veniam sicubi errauerit. Demus ergo ei veniam, quòd sine vlla diuinæ scripturæ auctoritate affirmet, mortuos solui à peccatis, sacrificijs & orationibus viuorum.

Et Tertullianus dicit, oblationes pro defunctis annua die rectè scriptum fuit sine auctoritate verbi Dei, ex moribus Ethnicorum, sicut multa alia: aut nomine oblationis intelligenda est publica commemoratio defunctorum in fide Christi, & gratiarum actio pro beneficijs, quæ Deus in ipsos contulerit.

DE PURGATORIO.

ET si dubitari non debet, quin suus sit sanctis, in hac vita, purgatorius ignis, quemadmodum testantur exempla Davidis, Ezechia, Ionæ, & aliorum: tamen haud immeritò dubitatur, Num post hanc vitam tale sit purgatorium, quale vulgus hominum putat, in quo animæ tantisper crucientur, dum vel supplicio satis pro peccato faciant, vel indulgentijs redimantur.

Si enim tale est purgatorium, valde mirandum videtur, quòd nec Prophetica nec Apostolica scripta, aliquid certi & perspicui de eo tradiderint, sed potiùs diuersum haud obscurè doceant.

Marci vltimo, Prædicate Euangelion omni creaturæ, qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui nō crediderit, condemnabitur.

Hic ponuntur duo ordines hominum, vnus eorum, qui
f credunt

credunt Euangelio; & hi pronunciantur salui: alter eorum, qui non credunt Euangelio; & hi pronunciantur damnati. Inter hos non est aliud medium: Aut enim excedis ex hac vita in fide Christi; tunc habes remissionem omnium peccatorum, propter Christum, & imputatur tibi iusticia Christi: Quare qui Christo committatus in mortem ingreditur, ei nihil deest ad consequendam veram & æternam vitam, Qui autem hinc sine Christo egreditur, emigrat in perpetuas tenebras.

Ac si, præter hos duos ordines, alius esset tertius quispiam status animarum in altero seculo, certè Paulus, qui ad Paradisum & in tertium coelum raptus erat, & multa arcana viderat, non vidisset Ecclesiæ hanc cognitionem. Ecce autem, cum ad Thymotheum salonicenses ex professo de Christianis dormientibus scriberet, nullam prorsus facit mentionem alicuius purgatorii: sed iubet potius, ne contristemur, sicut cæteri, qui spem non habent. Inque si talis quispiam esset animarum status, in altero seculo qualem vulgus cogitat, non potuisset Paulus teneri, quò minus loco tam opportuno, hunc animarum statum perspicue explicasset, & Ecclesiæ rationem præscripsisset, qua posset animas multas, à cruciatu suo liberare.

Sed & vetus & verè Catholica Ecclesia apertè significat sibi de hoc tertio genere status animarum, in altero seculo, nihil constare.

Chrysostomus in concione secunda de Lazaro.

Si quid cui rapuisti, redde & dicito iuxta Zachæum, do quod duplum si quid rapui; si cui factus es inimicus, recõciliare, priusquam veneris ad iudicium: omnia hîc dissolue, vt citra molestiam illud videas tribunal. Donec hîc fuerimus, spes habemus præclaras: simulatque verò discefferimus illac, non est postea situm in nobis pœnitere neque commissa diluere. Et iterum. Neque enim, qui in præsentî vita peccata non abluerit, postea consolationem aliquam inuenturus est.

Augustinus etsi ponit inter valde bonos & valde malos, meritos quosdam, quorum alteris videtur locum purgatorium assignare, tamen de ea re aliàs dubitat, nec quicquam certi definit. De hac igitur sententia Augustini sciendum erit, quod ipse quædam

git, videlicet vt id recipiamus, quod vel autoritate Scripturæ, vel probabili ratione, confirmatum fuerit. Manifestum autem est, quòd, quæ dicta Scripturæ ad stabiliendum purgatorium, citantur, à genuino sensu, ad alienum torquantur, & ab ipsis veteribus interpretibus longè aliter exponantur. Et quas Augustinus habet sententiæ suæ rationes, hoc fundamento niti videntur, quòd consequamur remissionem peccatorum & vitam non tantum propter Christum per fidem, sed etiam propter meritum nostrorum operum. Sed quàm conueniat hoc cum vera Apostolica doctrina, suprà indicauimus. Quare arbitramur hanc thesaurum de purgatorio suis auctoribus relinquendam esse, & hoc maxime omnium agendum, vt, quod Paulus monet, confirmemus nos inuicem sermonibus de certa spe resurrectionis, & salutis nostræ in Christo Iesu, propter quem Deus credentibus ita fauet, vt conseruet ipsos in media morte, & donet eos vera tranquillitate.

DE VOTIS MONASTICIS.

Non est dubium, quin vota pia, iusta & legitima sint seruanda ac soluenda, & vota impia sint rescindenda.

Sed haud immeritò disputatur, in quo votorum genere collocanda sint vota monachorum, de virginitate seu cœlibatu, paupertate, & obedientia.

Nam manifestum est quòd cœlibatus non sit verbo Dei præceptus: Manifestum etiam est, quòd, etsi cœlibum status sit in publicis periculis tranquillior, & ad peragenda publica ministeria Ecclesiæ, his, qui non vruntur, aptior & accommodatior: tamen non est sentiendum, quòd hoc genus vitæ, per se sit coram tribunali Dei excellentius & sanctius quàm coniugium.

Sicut enim in Christo non est Iudæus, neq; Græcus, non seruus, neq; liber, vt Paulus ait: ita in Christo nec est cœlebs, nec maritum. Er quemadmodum in Christo Iesu circumcisio nihil est, præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei, & noua creatura: ita & cœlibatus nihil est, coniugium nihil est, sed in Christo Iesu renatus esse, & Christi vocationi obedire. In Concilio Gangrensi extat Canon, Si quis, inquit, ex his, qui virginitatē, propter Dominum seruant, extollitur aduersus coniugatos, anathema sit. Et alius canō dicit: Si quis virorū, propter continentiam, quæ putatur,

amictu pallij vtitur, quasi per hoc habere se iusticiam credens, & despicit eos, qui cum reuerentia birris, & alijs communibus & litis vtuntur, anathema sit. August. de bono coniug. cap. 21. non audet virginitatem Baptistæ, præferre coniugio Abraham.

Quare qui vouet virginitatem vel cœlibatum, aut vouet eum, vt singularem cultum Dei; Tunc, quia status cœlibum non est verbo Dei mandatus, pertinet hoc votum ad mandata hominum, de quibus Christus dicit, Frustra colunt me. docentes ritus, præcepta hominum: Aut vouet eum, vt meritum remissionis peccatorum, & vitæ æternæ; tunc est manifestè impium votum, cui nullus est obnoxius.

Nihilò rectius est paupertatem vouere. Aut enim conditione pauperes, & nihil terrenarum facultatum possides: tunc hæc crux diuinitus tibi imposita, patienter est ferenda: quam præterea voues, nihil aliud facis, quàm si in morbo voueas, te perpetuò agrotaturum, vel in infamia, te perpetuò fore infamem. Quod genus voti furor magis est, quàm pietas. Aut possides facultates, & voues te, ijs relictis, acturum vitam pauperem, vt vitam quæras mendicitate, & consequaris, huius voti merito, vitam æternam: tunc hoc votum primùm quidem pugnat cum charitate te proximi, quæ exigit, ne cui sis, præter necessitatem, mendicatio monio molestus: deinde pugnat cum fide in Christum, quod non solus sit meritum æternæ vitæ. Manifestum igitur est, hoc genus voti esse illegitimum & impium.

Facultates autem tuas sic deserere, vt eas in commune conferas, non est paupertatem sectari, sed de certiori & copiosiori viâ tibi prospicere. Qui qualis sit coram Deo cultus, obsecrum esse non potest.

Obedientia verò aut refertur ad Deum; tunc non est arbitrij voti, sed debite necessitatis, de qua obedientia dicitur, Melior est obedientia, quàm victimæ: Aut refertur ad homines; tunc sua sunt obedientiæ officia: quæ subditus Magistratui, liberis parentibus, serui dominis, discipuli præceptoribus debent. Hæc siue voueantur, siue non voueantur, certè diuinitus exiguntur: sed hac conditione, vt Deo semper magis obediamus, quàm hominibus.

Vouere autem homini obedientiam sine certa vocatione Dei, vt operibus talis obedientiæ, non solum præstes Deo singularem

rem cultum, sed etiam expies coram Deo peccata tua, superuacuum est, quia Christus dicit, frustra se coli humanis traditionibus: & impium, quia solius Christi obedientia, quā præstitit Deo patri suo, expiauit peccata nostra, & reconciliauit nos Deo.

Ex his omnibus manifestum est, quod genus vouendi cœli batus, paupertatis & obedientiæ, non consentiat cum doctrinā verē Catholica, præsertim cum quidam non sint veriti hoc vouendi genus æquare baptismo.

DE HORIS CANONICIS.

Augustinus scribit alicubi, Ambrosium Episcopum Mediolanensem instituisse, vt cœt⁹ Ecclesiæ cantaret Psalmos, quibus sese mutuo in expectatione malorum consolarentur, & ad ferendam crucē exsuscitarent, ne populus, inquit, mœroris tēdio contabesceret. Hic cantus quia factus est lingua vulgo nota, & habuit primum, commendatione dignissimus erat. Et ex decretis Canonicis apparet, Horas, quas vocant, Canonicas, fuisse ordinationes temporum, quibus percurrenda esset publicē, singulis annis, vniuersa Sacra Scriptura, quemadmodum in scholis suæ solent horæ explicationibus auctorum constitui. Talis horarum distributio fuit fortasse suo tempore non inutilis, & per se non est das horas: sed instituere singulare genus Sacerdotum, ad cantandas horas Canonicas, & canere eas aliena lingua, quæ vulgo Ecclesiæ non sit nota, aut vernacula: & quidem alicubi noctu diuq; sine ulla intermissione, succedentibus subinde sibi alijs atq; alijs solationem Scripturarum spem habeamus, quemadmodum Paulus ait, sed vt merito huius operis mitiges iram Dei & expies peccata hominum coram Deo: hoc demum pugnat cum sententiā verē Catholicæ Ecclesiæ.

1. Corinth. 14. Cū conuenitis, vnusquisque vestrum Psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsin habet, linguam habet, interpretationē habet: OMNIA AD AEDIFICATIONEM fiant.

Hierony. in Epist. ad Eph. cap. 5.

Cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino. Audiant

diant hæc adolescentuli, audiant hi, quibus psallendi in Ecclesia officium est: Deo non voce, sed corde psallendum, nec in tragœdiarum modum, guttur & fauces dulci medicamine collendas.

Quod autem iam dictum est, de usu linguæ vulgo notum intelligendum est, non tantum de cantu Psalmorum, sed etiam omnibus partibus Ecclesiastici ministerij: Sicut enim conciones & preces linguæ Ecclesiæ nota habendæ sunt: ita & Sacramenta noto sermone dispensanda sunt. Et si enim licebit aliquoties peregrina lingua propter studiosos uti, tamen consensus Catholicæ Ecclesiæ hoc exigit, ut necessaria ministeria Ecclesiæ suo sermone vernaculo.

1. Corinth. 14. In Ecclesia volo quinque verba mente morari loqui, ut & alios instituam, potius quam decem millia verborum lingua.

Innocentius tertius de off. iud. ord. c. quoniam.

Quoniam in plerisque partibus infra eandem ciuitatem atque diœcesin permixti sunt populi diuersarum linguarum, inhabitantes sub vna fide, varios ritus & mores: districtè præcipimus pontifices huiusmodi ciuitatum siue diœcesium, provideant viros idoneos, qui secundum diuersitates rituum & linguarum, diuina illis officia celebrent, Ecclesiastica Sacramenta ministrant, instruendo eos verbo pariter & exemplo.

Quare piè & Catholicè facere dicendi sunt hi, qui dispositionem Sacramentorum, Carmina Psalmorum, & Lectiones sacræ Scripturæ sic constituunt, ut Ecclesia intelligat, quod dicitur, legitur & canitur, & fructum Spiritus ad consolandam mentem, & confirmandam fidem, ac excitandam charitatem capiat.

DE IEIUNIO.

Ieiunium habet suam laudem & usum. Non est autem nobis nunc sermo vel de necessario ieiunio, cum necesse habes obtemperare opiam cibi ieiunare, vel de allegorico ieiunio, quod est, ab omnibus vicijs abstinere: Sed est sermo de duobus vicijs generibus ieiunij, quorum aliud est ieiunium perpetuum, (Hæc est sobrietas)

brietas, quæ semper toto vitæ tempore in cibo & potu seruanda est: Nunquam enim licet helluari, & crapulam ac ebrietatem ferre. Aliud est ieiunium diarium, cum aliquoties toto die abstinetur à cibo, quale vsitatum fuit in Veteri Testamento, Leuit. 16. Ertestantur exempla Iosaphat, Niniuitarum, & alia. Hoc genus ieiunij, receptum est etiam in vsum, post diuulgationem Euangelij, vt apparet ex Actis Apostolicis, cap. 13. & 14.

Secuta autem est postea magna varietas obseruationis id genus ieiunij in Ecclesijs. Sed hæc varietas sicut non attulit Ecclesiæ vllum incommodum, ita testificata est libertatem vsus huius ieiunij. Et extat apud veteres obseruabile dictum, de hac varietate: Ieiuniorum, inquit, discrepantia non rumpit fidei consonantiam.

Etsi autem nonnulli sentiunt, Christum dedicasse exemplo suo Ieiunium Quadragesimale, tamen manifestum est, quod Christus non mandauerit hoc ieiunium, nec rerum natura ferat, vt exemplum ieiunij Christi, qui totis 40. diebus & noctibus ab omni cibo & potu abstinuit, imitemur.

Et non obscure significat Eusebius, vsum huius quadragesimalis ieiunij fuisse in Ecclesia liberrimum.

Dicit & Chrysostom. in Genes. cap. 2. hom. 11.

Si ieiunare non potes, potes tamen abstinere à delictis; hoc autem nõ minimum est, nec à ieiunio multum distans, sed ipsum quoque diaboli furorem prostrernere idoneum.

Nec erat institutus delectus ciborum, quod Apostolus dixisset mundis omnia esse munda.

Sed in talium ieiuniorum obseruatione maximè omnium considerandus est finis. Veteres ieiunarunt aliquoties totis diebus, vt vacarent publicæ precationi, & hac disciplina admonerēt Ecclesiam suam, ac præsertim iuuentutem de præteritis vel de præsentibus, vel de imminentibus periculis, ac excitarent eam ad agendam poenitentiam, qua ira Dei mitigaretur. Hic est pius & vtilis horum ieiuniorum finis.

Alij ieiunant, vt merito huius operis, expient peccata coram Deo, vel, sicut nonnulli loquuntur, applicent sibi ieiunio suo meritum Christi. Sed hic finis omnino refutandus est:

Primum enim sola mors Christi, est expiatio peccatorum nostrorum, Deinde ieiunium non est in hunc usum ordinatum, vti opus, quo applicetur nobis meritum Christi.

Aut enim ieiunium coniunctum est cum vera poenitentia, tunc meritum Christi applicatum est poenitenti per fidem, quod est præcipua pars poenitentiae, antequam suscipiat vel perficiat ieiunium: Aut ieiunium est sine poenitentia, tunc est in conspectu Dei abominandum, tantum abest, ut applicet ieiunanti meritum Christi.

Iesai. 58. Nunquid tale est ieiunium quod elegi, per diem flagitare hominem animam suam? nunquid contorquere quasi cuneum caput suum?

August. Epistol. 86. ad Lasulanum.

Ego in Evangelicis & Apostolicis literis, totoque Instituto, quod appellant Testamentum Novum, animo id reperiunt, video præceptum esse ieiunium. Quibus autem diebus nec oporteat ieiunare, vel quibus oporteat, præcepto DOMINI vel Apostolorum non video definitum. At per hoc sentio, non quod ad obtinendum, quam FIDES obtinet IVSTITIAM, in qua est pulchritudo filiae regis intrinsecus.

Chrysostomus, tom. 4. de ieiunio quadragesimali, hom. 73.

Si quotidie huc convenimus, ac totam ieiunamus quadragesimam, & non MUTAMVS vitam in melius, maioris damnationis occasio nobis fieret.

Ex his manifestum est, quod sentire, ieiunium esse opus, quo vel peccata coram Deo expientur, vel meritum Christi applicetur, nec sit Apostolicum, nec Catholicum.

DE CONSECRATIONE AQUAE, SALIS, VINI, HERBARVM ET ALIARUM rerum.

AGnoscimus in Veteri Testamento diuinitus fuisse institutam aquam aspersionis, qua Leuiticæ immundicie purgebantur.

Agnosce

Agnoscamus etiam miraculum, quo Propheta Elizaus sanauit steriles aquas Iericho, iniecto sale.

Et amplectimur, quod Paulus ad Timotheum scribens, Omnis, inquit, creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur, sanctificatur enim per verbum Dei & precationem.

Sed vt consecratur in Nouo Testamento Aqua, quam vopellantur daemones, & consecratur etiam Sal, qui faciat res alioquin noxias, salutare: non videtur nec Apostolicum, nec Catholicum esse. Nam imitatio Leuiticae aspersiois & miraculi Elizaui, non est verbo Domini mandata, sed humano arbitrio vsitata. Per tinet igitur ad hoc dictum Christi: Frustra colunt me docētes dogmas mandata hominum. Et manifestum est, quod aspersio sanguinis Christi, quae fit per verbum Euangelij, per Baptismum, per Coenam Dominicam, excipitur autem per fidem, emundet nos à peccatis. Quod igitur est solius sanguinis Christi, diuina ordinatione pro peccatis nostris effusi, hoc non debet tribui aquae, humana ordinatione consecratae.

Quod autem Elizaus sanauit aquas steriles sale, proponitur nobis admirandum, vt confirmemus ex eo fidem, quam debemus Propheticae concioni adhibere, non proponitur nobis, sine certa vocatione Dei imitandum: Propterea, quod miracula Sanctorum non soleant esse generalia, sed personalia.

Quod autem Paulus dicit, creaturas sanctificari verbo Dei & precatione, nō sentit creaturas, exempli gratia, salem, carnem, oua, herbas, esse exorcizandas, vt vsu eorum fucetur Satan: Sed quod omnes creaturae sint verbo Dei, in suum quaeque externum vsu, ordinatae, quae nobis tum in bonum cedunt, cum ipsis ex fide & inuocatione Dei recte vtimur. Sic creauit Deus salem, ad condiendum cibum, & ad conseruandam carnem à putrefactione, aquam ad potum, aut lauacionem, aut rigacionem, non ad fugandum Daemonem. Ordinauit quidem in Baptismo aquam ad abluenda peccata, haec autem non est generalis creatio Dei, sed specialis ordinatio, certo verbo Dei definita. Nam quantum attinet ad generalem Dei creationem & sanctificationem, non exstat verbum Dei; quod testificetur creaturas, quas antè commemorauimus, exorcismis ad hoc vtilis fieri, vt deleant peccata, & fugent

fugent Dæmones. Quod autem suscipitur sine verbo Dei, in alio
num à diuina ordinatione vsum, nō potest fieri ex fide, sed sit ab
usus, & adfert magis perniciem quàm salutem.

Rom. 14. Omne quod non est ex fide, peccatum est.

Cyprian. Epist. 3. lib. 2.

Si solus Christus audiendus est, non debemus attendere
quid aliquis ante nos faciendum putauerit, sed quid prior Chri-
stus, qui ante omnes est, fecerit: Neque enim hominis consue-
tudinem sequi oportet, sed Dei veritatem.

DE SACRA SCRIPTURA.

Sacram Scripturam vocamus, eos Canonicos libros, Veteris
& Noui Testamenti, de quorum auctoritate in Ecclesia non
quam dubitatum est.

Hanc Scripturam credimus & confitemur esse oraculum
Spiritus sancti, cœlestibus testimonijs ita confirmatum, vt, si an-
gelus de cœlo aliud prædicauerit, anathema sit: Quare detesta-
mur omnem doctrinam, cultum, & religionem, pugnantem cum
hac Scriptura.

Sed quod nonnulli sentiunt, in hac Scriptura non contineri
omnem doctrinam, nobis ad veram & perpetuam salutem cogita-
tu necessariam: & ius interpretandæ huius Scripturæ, in potesta-
te summorum pontificum ita firum esse, vt, quod hi pro suo ar-
bitrio pronunciant, amplectendum sit pro sententia Spiritus san-
cti, videtur facilius posse dici quàm probari.

2. Timot. 3. Omnis Scriptura diuinitus inspirata est utilis ad
docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in
iustitia, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum in-
structus.

Iohan. 15. Vos dixi amicos, quia omnia, quæcunque audiu-
i à Patre meo, nota vobis feci. Quæ autem Apostoli acceperunt
à Christo, ea vulgauerunt prædicatione sua in toto orbe terrarum
& tradiderunt ea posteritati scriptis suis. Manifestum igitur est,
quod omnia, quæ ad salutem cognitu necessaria sunt, in scriptis
Prophetis & Apostolicis contineantur.

Chryso-

Chrysostom. ad Titum, homil. 1.

Manifestauit temporibus suis verbum suum in prædicatione quæ creditâ est mihi. Hæc est prædication: omnia enim Euangelion continet, & præsentia & futura, honorem, pietatem, fidem, simul omnia prædicationis verbo conclusit.

Hieronymus ad Titum, cap. 1.

Sine auctoritate Scripturarum garrulitas non habet fidem.

August. super Ioan. cap. 11. tract. 49.

Nam cum Dominus Iesus multa fecisset, non omnia scripta sunt, sicut idem ipse sanctus Euangelista testatur, multa Dominus autem Christus & fecisse & dixisse, quæ scripta non sunt. Elegerunt autem sunt quæ scriberentur, quæ salutis credentium sufficere videbantur.

Nam quod aiunt, ius interpretandæ Scripturæ esse penes summos Pontifices, non est obscurum, quod donum interpretandæ Scripturæ non sit humanæ prudentiæ, sed sancti Spiritus. Vnicuique, inquit Paulus, datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. Alij quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, &c. Spiritus sanctus autem est liberrimus, nec est ad certum genus hominum alligatus, sed distribuit dona hominibus, pro suo ipsius beneplacito.

Numer. 11. Quis tribuat, ut omnis populus prophetet, & det ijs omnibus Spiritum suum?

Iud. 4. Debora mulier, vxor Lapidoth, excitatur in Prophetâ. Amos 7. Non sum Propheta, & non sum filius Prophetæ, sed armentarius ego sum, vellicans sycomoros, &c. Et tamen Amos accepit Spiritum sanctum, & factus est Propheta.

1. Corinth. 12. Hæc omnia operatur vnus & idem Spiritus, distribuens vnicuique prout vult.

Testantur etiam exempla, quod summi Pontifices sæpè ac multum fœdè errauerint.

Quare donum interpretandæ Scripturæ, non est in ordinē summorum Pontificum ita concludendum, ut, quisquis Pontifex fuerit, Scripturam rectè interpretetur. Sed vera sententia Scripturæ querenda est in ipsa Scriptura, & apud eos, qui diuino Spiritu excitati, Scripturam per Scripturam interpretantur.

CONFESSIO DE SVMMO PONTIFICE.

SVnt, qui tribuunt Romano Pontifici, quòd sit caput vniuersalis Ecclesiæ, & habeat potestatem non in terris tantum, con-
tuendi regna Politica, & gubernandi Ecclesiastica, verum etiam
in cœlis, mandandi angelis, liberandi animas è purgatorio,
beandi aut liberandi quoslibet.

Nos autem agnoscimus, quòd, si quidem Romanus Pontifex fuerit vir pius, & docuerit Euangelion Christi, iuxta Prophe-
tica & Apostolica scripta, habeat ministerium summæ in terra
potestatis, videlicet ministerium remittendi & retinendi pec-
cata, quo ministerio, non est in his terris, nec maius, nec excellen-
tius.

Habet autem hoc ministerium non solus, sed habet com-
mune cum omnibus ijs, qui legitima vocatione annunciant Eu-
angelion Christi: ministerium enim remittendi aut retinendi pec-
cata, quod aliàs vocatur Claues regni cœlorum, non est libere
potestati personæ hominum traditum: sed est in ipsum Evan-
gelij verbum ita inclusum, vt, quotquot Euangelion annuncian-
dicantur verè peccata remittere, & retinere, illud quidem his qui
Euangelion fide accipiunt, hoc autem his, qui Euangelion con-
temnunt.

Marci vltimo: Prædicate Euangelion omni creaturæ. Qui
crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crede-
rit, condemnabitur.

Hilarius de Trinit. lib. 6.

Petro reuelauit Pater vt diceret, Tu es filius Dei: super hanc
igitur confessionis petram Ecclesiæ ædificatio est: hæc fides Ec-
clesiæ est fundamentum, hæc fides regni cœlestis habet claues
hæc fides quæ in terra soluerit vel ligauerit, ea ligata sunt in cœ-
lis & soluta.

Chrysostomus.

Claucularij sunt Sacerdotes, quibus creditum est verbum
docendi & interpretandi Scripturas. Clavis autem est verbum
scientiæ Scripturarum, per quam aperitur hominibus ianua ve-
ritatis.

Augustinus.

August. de doctrina Christiana, lib. 1. cap. 11.

Has clauēs dedit Ecclesiæ suæ, vt, quæ solueret in terra, soluta essent in cœlis, quæ ligaret in terris, ligata essent in cœlis: sciret, vt, quisquis in Ecclesiâ eius dimitti sibi peccata non crederet, non ei dimitterentur: quisquis autem crederet, seque ab his correctus auerteret, in eisdem Ecclesiæ gremio constitutus eadem fideatque correctione sanaretur.

Ambrosium.

Peccata per verbum dimittuntur, cuius interpret seu expositor est Leuita.

Bernhard. in Epist. ad Eng.

Verus successor Pauli dicet cum Paulo: Non quod dominemur fidei vestræ, sed adiutores sumus gaudij. Petri hæres autem Petrum dicentem, neque vt dominantes in clerum, sed formam habere regis.

Thomas in summa sua, part. 3. in addit. q. 6. Art. 6.

Quia Ecclesiâ fundatur in fide & in Sacramentis: Ideo ad ministros Ecclesiæ, novos articulos fidei edere, aut editos remouere, aut noua Sacramenta instituere, aut instituta remouere, nō pertinet: sed hoc est potestatis excellentiæ, quæ soli debetur Christi, quæ est Ecclesiæ fundamentum. Et ideo sicut Papa non potest dispensare, vt aliquis sine baptismo saluetur: ita nec quod saluetur sine confessione, secundum quod obligat vi Sacramenti.

Et si autem Thomas suas habet opiniones de confessione, tamen hoc, quod dixit, ad ministros Ecclesiæ (inter quos etiam Papam numerat) non pertinere, novos articulos fidei condere, & noua Sacramenta instituere, verè est Apostolica & Catholica sententia. Nam ad ministros Ecclesiæ non pertinet ex vocatione Christi, aliud ministerium, quàm quod suprâ, de remittendis & retinendis peccatis, commemorauimus, & quo Apostoli ipsi funguntur: Quod si præter hoc ministerium aliquid amplius Romanis Pontifici tribuitur, hoc aut conceditur ei humanis ordinationibus, aut confectum est à Monachis & adulatoribus contra verbi Dei auctoritatem.

De

CONFESSIO DE ECCLESIA.

I.

CRedimus & confitemur, quòd vna sit sancta, Catholica & apostolica Ecclesia, iuxta Symbolon Apostolorum & Num.
num.

II.

Quòd hæc Ecclesia à Spiritu sancto ita gubernetur, ut finit eam in his terris esse imbecillem, conferuet tamen campetuò, ne vel erroribus vel peccatis pereat.

III.

Quòd huic Ecclesiæ in hac terra multi mali & hypocradmixti sint.

IIII.

Quòd hi mali & hypocritæ, si ministerium Ecclesiæ legima vocatione susceperint, veritati Sacramentorum per se inincommodi afferant, nisi institutionem Christi peruertant, impia doceant.

V.

Quòd in hac Ecclesia sit vera peccatorum remissio.

VI.

Quòd hæc Ecclesia habeat ius testificandi de sacra Scriptura.

VII.

Quòd hæc Ecclesia habeat ius iudicandi de omnibus doctrinis, iuxta illud, Probate Spiritus, num ex Deo sint: &, Certe ri iudicent.

VIII.

Quòd hæc Ecclesia habeat ius interpretandæ Scripturæ.

Sed ubi hæc Ecclesia sit quærenda? & an iura eius sint certis terminis circumscripta? alij aliter sentiunt.

Arbitramur tamen auctoritate sacræ Scripturæ & veterum Patrum, sentiendum esse, verè Catholicam & Apostolicam Ecclesiam, non ad vnum certum locum, aut gentem, nec ad vnum certum hominum genus, alligatam esse: Sed in eo esse loco aut gentem, ubi Euangelion Christi sincerè prædicatur, & Sacramenta rectè, iuxta institutionem Christi, administrantur.

Iohan. 10. Scriptum est: Ego dixi, Dij estis. Illos dixit Deos ad quos factus est sermo Dei, &c. Ergo ibi est populus seu Ecclesia Dei, ubi sermo Dei prædicatur.

Iohan. 15. Iam vos mundi estis, propter sermonem, quem locutus sum vobis: Sermo igitur Christi, qui est Euangelion, demonstrat, ubi sit Ecclesia, quæ coram Deo sit munda.

Rom. 1. Euangelion est potestas Dei ad salutem omni credenti. Vbi igitur est Euangelion, quod agnoscitur fide, ibi Deus habet Ecclesiam, in qua est efficax, ad æternam salutem.

Christi. in comment. in Euang. Matth. cap. 24. Hom. 49.

Quare hoc tempore omnes Christiani conferre se ad Scripturas debent, quia ex tempore hoc, ex quo obtinuit hæresis illic Ecclesias, nulla probatio potest esse veræ Christianitatis, neque refugium potest esse Christianorum aliud, volentiū cognoscere fidei veritatem, nisi Scripturæ diuinæ.

Et postea.

Qui ergo vult cognoscere, quæ sit vera Ecclesia Christi, vnde cognoscat, nisi tantummodo per Scripturas?

August. Tom. 2. Epist. 166.

In Scripturis didicimus Christum, in Scripturis didicimus Ecclesiam: has Scripturas communiter habemus, quare non in ipsa, & Christum & Ecclesiam communiter retinemus?

Et iterum Tom. 7. in Epist. contra Epistol. Petiliani Donatista, cap. 2. 3. & 4.

Inter nos & Donatistas quæstio est, ubi sit Ecclesia. Quid ergo facturi sumus? in verbis nostris eam quæsituri, an in verbis Capituli sui, Domini nostri Iesu CHRISTI? puto, quòd in illius potius

potius verbis quærere debemus, qui veritas est, & optimè noui corpus suum.

Quòd autem affirmatur, Ecclesiam habere ius testificandi de sacra Scriptura, interpretandi Scripturam, & iudicandi de omnibus doctrinis, non sic intelligendum est, quòd Ecclesia habeat liberam potestatem quiduis statuendi, ac etiamsi libeat interpretandi Scripturam, & fingendi nouam doctrinam, ac instituendi novos cultus Dei: Sed quòd Ecclesia, vt sponsa Christi, agnoscat vocem sponsi sui, & acceperit à sponso suo certam regulam, propheticam videlicet & Apostolicam prædicationem, cœlestis miraculis confirmatam, iuxta quod debeat obscura, si quæ uidentur, loca Scripturæ interpretari, & de doctrinis iudicare.

Psal. 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum.

Rom. 12. Habentes dona iuxta gratiam datam nobis, vt siue Prophetiam, iuxta analogiam fidei.

1. Petr. 1. Habemus firmiorem sermonem Prophetiarum cui cum attenditis, ceu lucernæ, apparenti in obscuro loco, testè facitis, &c.

Origenes, in Ierem. Homil. 1.

Necesse est nobis Scripturas sanctas in testimonium vocare, sensus quippe nostri & enarrationes, sine his testibus, non habent fidem.

Hiero. in Matth. 23.

Quod sine autoritate Scripturæ dicitur, eadem auctoritate contemnitur, qua dicitur.

August. de nupt. & concupis. lib. 2. cap. 23.

Ita controuersia iudicem quærît, iudicet ergo Christus, cui rei mors eius profecerit, ipse dicat. Hic est, inquit, sanguis meus.

Et mox.

Iudicet cum illo & Apostolus, quia & in Apostolo ipse loquitur Christus, clamat & dicit de Deo patre, qui proprio filio, &c.

Quare Ecclesia sic habet auctoritatem iudicandi de doctrinis

nis, vt tamen contineant se intra metas sacrae Scripturae, quae est
 vox sponsi sui, à qua voce nulli, ne angelo quidē fas est recedere.

DE CONCILIIS.

Paremur sua debere esse in Ecclesia de dogmatis & doctrinis
 iudicia, & magnam esse legitimorum Conciliorum auctori-
 tatem.

Sed longè omnium maxima sit autoritas verbi Dei, necesse
 est. Et si enim Ecclesia habet certam promissionem perpetuae prae-
 sentiae Christi, & gubernatur à Spiritu sancto, tamen non quiu-
 is hominum coetus, pro vera Ecclesia haberi potest: Et vt maximè
 multae quoties in nomine Christi cōuenire vidētur, tamē pauci
 sunt electi, & nō est omniū fides. Et quod in Politicis, idē in Eccle-
 siasticis coetib⁹ fieri solet, vt plerunq; maior pars vincat meliorē.

Huc accedit, quòd Spiritus sanctus non faciat populum su-
 um, *om. ex. p. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.* hoc est, impeccabilē, sed relinquat in ipso mul-
 tas & varias imbecillitates.

Testantur quoque exempla, non Pontifices tantum, sed et-
 iam Concilia errasse.

Quare postquā Prophetica & Apostolica doctrina diuinit⁹
 confirmata est, nullius vel hominis vel hominum coetus sentētia
 simpliciter pro oraculo Spiritus sancti, sine iudicio recipiēda est:
 sed exigenda ad normā doctrinae Propheticae & Apostolicae, vt, q^{uod}
 cum hac cōuenit, agnoscat^{ur}: quod cum hac pugnat, refutetur.
 Galat. 1. Si nos, aut Angelus de coelo, praedicauerit vobis Eu-
 angelium, praeter id, quod praedicauimus vobis, anathema sit.

1. Iohan. 4. Nolite cuius Spiritui credere, sed probate Spi-
 ritus, num ex Deo sint.

1. Thess. 5. Omnia probate, quod bonum est, tenete.

August. contra Maximum Ariano. Episc. lib. 3. cap. 14.

Sed nunc nec ego Nicænum, nec tu debes Ariminense, tan-
 quam praedicaturus, proferre Concilium, nec ego huius auto-
 ritate, nec tu illius detineris. Scripturarum autoritatibus, non
 quorumcunq; proprijs, sed vtrisque communibus testibus, res
 cum re, causa cum causa, ratio cum ratione vtrique, &c.

Panormitanus in c. significasti, ext. de electio.

In concernentibus fidem, etiam dictum vnius priuati, esse præferendum Papæ, si ille moueretur melioribus autoritatibus Noui & Veteris Testamenti, quàm Papa.

Gerson parte 1. de examinatione doctrinarum.

Prima veritas stare, quòd aliquis simplex non autoris, esset tam excellenter in sacris literis eruditus, quòd plus credendum in casu doctrinali, siue assertioni, quàm Papæ declarationi. Constat enim, plus esse credendum Euangelio, quàm Papæ: Si doceat igitur talis eruditus veritatem aliquam in Euangelio contineri, vbi & Papa nesciret, vel vtrò erraret, pater cui sit præferendum iudicium.

Et mox.

Talis eruditus deberet in casu, si & dum celebraretur generale Concilium, cui & ipse præsens esset, illi se opponere, si ferret maiorem partem ad oppositum Euangelij, malitia vel ignorantia, declinare.

DE SCRIPTORIBVS ECCLESIASTICIS.

Coram cano capite, inquit Scriptura, assurge, & personam sanctam venerare. Veneramur igitur canitiem maiorum nostrorum, qui iam inde ab initio reuelati, & propagati Euangelij, in orbem terrarum, susceperunt studium iuuandæ Ecclesiæ, non solum vocali prædicatione, sed etiam publicis scriptis, vt posteritas habere ab Apostolicis temporibus vsque ad hæc tempora, manifesta & certa piæ doctrinæ testimonia.

Horum autem scripta sic amplectimur, quemadmodum & sacra Scriptura permittit nobis humana autoritate vti, & sua ipsa scripta agnosci voluerunt.

Iob. 12. (Vos amici dicitis) quòd in antiquis sit sapientia, in multo tempore prudentia (Ego autem dico vobis) apud ipsum (videlicet DOMINVM Deum nostrum) & sapientia & fortitudo ipse habet consilium, & intelligentiam.

1. Cor. 13.

1. Corinth. 14. Prophetæ duo aut tres loquantur, cæteri di-
tadicent.

1. Theff. 5. Omnia probate, quod bonum est, tenete.

Tertull. de præscript. Hereticorum.

Nobis nihil licet ex nostro arbitrio inducere, sed nec eligere
quod aliquis de arbitrio suo induxerit. Apostolos Domini habe-
mus autores, qui nec ipsi quicquam de suo arbitrio, quod induce-
rent, elegerunt, sed acceptam à Christo fideliter disciplinam,
nationibus assignarunt.

August. in Epist. ad Fortunat. dist. 8.

Neque quorumlibet disputationes, quanquam Catholi-
corum & laudatorum hominum, velut Scripturas Canonicas ha-
bere debemus, ut nobis non liceat, salua honorificètia, quæ illis de-
betur hominibus, aliquid in scriptis eorū improbare, atque respu-
ere, si forte inuenerimus, quod aliter senserint, quàm veritas habet,
divino adiutorio ab alijs intellecta, vel à nobis. Talis ego sum in
scriptis aliorum, quales ego volo esse intellectores meorum.

Et iterum in Proem. lib. 3. de Trinit.

Noli meis literis quasi Canonicis Scripturis inseruire: sed
in illis, & quod non credebas, cum inueneris, incunctanter cre-
de, in istis autem, quod certum habebas, nisi certum intellexeris,
noli firmè tenere.

Acrusus ad Vincent. lib. 2.

Negare non possum, nec debeo, sicut in ipsis maioribus, ita
multa esse in tam multis opusculis meis, quæ possunt iusto iudi-
cio & nulla temeritate culpari.

Et iterum in Epist. ad Hierony.

Ego solis ijs scriptoribus, qui iam Canonici appellantur, di-
dici hunc timorem, &c.

Ac mox.

Alios autem ita lego, ut, quantalibet sanctitate, quantæue
doctrina polleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt,

runt, sed quia mihi per alios autores, vel per Canonicas, vel probabiles rationes, quæ à vero non abhorreant, persuadere poterunt.

Et alijs de vnico Baptif. in Epistol. ad Vincent.

Quis nesciat sanctam Scripturam, &c. Noli frater contempnere diuina, tam multa, &c. Nam hi loci, vel ex ipsis Pontificum decretis noti sunt.

DE CEREMONIIS ECCLESIASTICIS.

AGnoscimus à Christo filio Dei duas ceremonias in Ecclesiâ institutas esse, Baptismum & Cœnam Dominicam, quæ & iuxta institutionem Christi necessariò sunt obseruandæ.

Fatemur etiam, Apostolos instituisse quasdam ordinationes in Ecclesiâ, vt omnia decenter & secundum ordinem, sicut Paulus loquitur, fierent: quales sunt quæ describuntur, 1. Cor. 14. & 1. Timoth. 2.

Vsurparunt quoque Apostoli in designandis ministris Ecclesiæ, impositionem manuum, quæ retenta ex consuetudine veteris legis, non autem mandata Ecclesiæ, liberè seruari potest.

Instituerunt etiam in Actis Apostolicis, vt gentes interfecti ab esu suffocatorum & sanguinis: non vt hæc obseruatio interfectes esset perpetua, sed temporalis, & tantisper duratura, dum hoc esus non esset ampliùs offendiculum.

Fatemur & hoc, quòd Episcopis liceat cum Ecclesiæ suo consensu, ordinationes dierum festorum, & lectionum, seu concionum, ad ædificationem & eruditionem veræ fidei in Christum, instituere.

Sed non licet obtrudere Ecclesiæ ritus veteris legis per sacro diuino, quo Deus singulariter per se colatur. Nec licet vel veteres ritus legis restaurare, vel novos comminisci ad adumbrandam veritatem, Euangelio iam patefactam & illustratam: quales sunt interdum accendere cereos, ad significandam lucem Euangelij aut vti vexillis & crucibus, ad significandam victoriã Christi per crucem. Quod genus est vniuersa panoplia vestium Missaliũ, quam aiunt adumbrare totam passionem Christi, & multa id genus alia. Multa

Multò minùs licet instituere ceremonias aut sacra, quorū meritis expientur peccata, & accipiatur regnum cœleste.

Nam de priori illo genere ceremoniarum, & sacrorum, Christus ex Iesaja concionatur: Frustra, inquit, colunt me, docēt doctrinas, præcepta hominum. Et Paulus: Ne quis vos iudicet in cibo & potu, aut in parte dici festi, aut nouilunij, &c. His accedunt testimonia Augustini, & aliorum, de libera talium ceremoniarum obseruatione.

De posteriori autem genere ceremoniarum manifestum est, quòd sint impia sacra, & contumeliosa in mortem & resurrectionem Christi, cuius solius merito habemus expiationem peccatorum, & hæreditatem æternæ vitæ, per fidem.

Recensuimus, quæ videntur in doctrina Ecclesiastica, & in vniuersa Ecclesiæ administratione, tum probanda, tum refutanda, aut emendanda: Ac si quid breuiùs, aut obscuriùs, quàm res ipsa postulet, dictum est, recipiunt se concionatores nostri, copiosius & magis perspicuè explicaturos.

Quod reliquum est, oramus per Iesum Christum, filium Dei, vnicum seruatore[m] nostrum, omnes pios, vt, quod ipsos sua sponte facere speramus, pro suo quisque officio & vocatione, vtrum ac seruum instaurandæ Ecclesiæ studium suscipiat.

Negari non potest, quin hætenus multis annis non solum disciplina Ecclesiæ collapsa sit, ac mores eius magnis ac horribilibus vitijs conspurcati sint, ac à maiorum nostrorum honestate plurimum degenerauerint, verum etiam doctrina Ecclesiæ intolerandis corruptelis deprauata fuerit: Quæ si deinceps aut dissimulantur, aut confirmantur, cogitare quisque, vel mediocri prædixus prudentia, potest, quanta mala sint in Ecclesia Domini secutura.

Notæ sunt diræ maledictiones, quibus diuina lex violatores verbi Dei deuouet. Et Iosias rex Iudæ, in instauranda Ecclesia, planè heroico animo præditus, etsi inuento & perspecto libro legis, pia sua poenitentia & obedientia, iram Dei ita mitigabat, vt supplicia, quæ tunc Ecclesia Dei, neglectione verbi eius, & impietate, merita erat, in aliud tempus reijcerentur, ea tamen fuit severitas Dei aduersus contemtores verbi sui & impoenitentes, vt rex, quantumuis pius, non potuerit eam prorsus è medio tol-

lere & placare. Existimamus autem iram Dei his temporibus, propter tot horrendas impietates, propter tot infanda scelera & nefandicula, quæ in populo ipso, qui Dei nomine gloriatur, manifestiora sunt, quàm vt negari, & illustriora sunt, quàm vt excusari queant, non minùs, imò multò grauiùs, aduersus cœtum Ecclesiæ suæ inflammata & accensa esse, quàm olim, cùm Filius Dei nondum esset per Euangelion suum orbi patefactus: Ac tantò uerius erit iudicium Dei, quantò maiora sunt beneficia, quæ superioribus & his præsentibus temporibus in ingratos contulisse videtur.

Sed cùm alia multa in Ecclesia & ministerio eius corripere indigent, tum præcipuè doctrina de poenitentia, iustificatio, usus item Sacramentorum, & cœlibatus ministrorum Ecclesiæ, piam exigunt emendationem. Hæc si iuxta Prophetica & apostolica scripta, ac iuxta verè Catholicum veteris & purioris Ecclesiæ consensum, beneficio Dei, & diligentia & cura optimorum quorumque virorum restituta fuerit, non solum præstabitur, sed etiam Deo patri Domini nostri Iesu Christi gratissimè, verum erit vniuersus Christianus orbis excitabitur, vt, quibus possit officere, gratitudinem & obedientiam suam sit declaraturus. Nos quidem non sumus de nostris Concionatoribus alicuius erroris, vel doctrina vel in reliqua Ecclesiæ administratione conscij, atque non dubitamus, eos tanta pietate & modestia præditos, quin testimonijs cœlestis doctrinæ, & vero consensu Catholicæ Ecclesiæ, admoniti fuerint, ædificationi Ecclesiæ haudquaquam infuturi. Quod autem in nobis & in nostra est gubernatione summam dabimus operam, vt adiuuante diuina clementia, nobis

eorum officiorum à nobis prætermittatur, quibus speramus veram Ecclesiæ tranquillitatem, & salutem in Iesu Christo, filio Dei, conseruari posse.

CONFESSIO DOCTRINAE
SAXONICARVM ECCLESIARVM,

SCRIPTA ANNO DOMINI M. D. LI.

VT SYNODO TRIDENTINÆ

EXHIBERETVR.

M. D. LXXVIII.

CONFESSIO DOCTRINAE
XONICARVM ECCLESIAE
SOCIETATIS DOMINI M. D. LI
VT SYNODO TRIDENTINA
EXHIBERETUR.

M. D. LXXVIII.

CONFESSIO SAXO- NICA.

Eccesse est interrogatos recitare doctrinam, præsertim cum accusantur Ecclesiæ, quod vel errore falsa dogmata sparserint aut receperint: vel petulantiâ moueant seditiones, & à cõmuni cõsensu temere discedant propter ambitionem, odia, auaritiam, cupiditatem vindictæ, aut alios prauos affectus. Itaq; & nos iussi, verè & bona fide, iterum recitabimus doctrinam in Ecclesijs nostris solum: quam etsi alij magis, alij minùs eruditè aut perspicuè tradunt, tamen sine discordia in fundamento omnes pastores in Ecclesijs nostris amplectuntur.

Quamquam autem scimus periculosam esse veritatis confessionem: tamen propter multas honestas causas eam nõ grauiter repetimus: Primum, quia, cum multa falsa crimina apud Reges, & apud exterarum nationes in nos conferantur, & odia contra nos varijs calumnijs accensa sint, hæc commemoratio mendacia illa refutabit, & aliquorum iracundiam leniet: Deinde sæpius recitere veram doctrinæ explicationem, Deo gratum est: & aliqui cognitis fontibus ad veritatem inuitantur.

Necesse est nos etiam ad posteros relinquere publica testimonia, digna fide, opposita falsis criminationibus, ne posteritas de nobis secus iudicet: & vt aliqui his nostris testimonijs commo- nescati, veritatem inquirant, & in veris sententijs confirmentur.

Speramus etiam eos, qui considerabunt historiæ seriem, & initia horum certaminũ, intellecturos esse, nos nec errore, nec vlla praua cupiditate hanc doctrinam amplexos esse, & tueri.

Nullum maius scelus est, quàm agnitæ veritati aduersari, sic ut scriptum est: Blasphemia spiritus non remittetur.

Nos igitur cum audiuissemus perspicuam veritatem de rebus necessarijs, de poenitentia, de Fide accipientem remissionem peccatorum, de lege, de gratia, de vera inuocatione, de discrimine verorum & falsorum cultuum, de vsu Sacramentorum, & alijs necessarijs doctrinæ partibus: assentiri, & Deo gratias agere pro hoc immenso beneficio oportuit, quod reddita Euangelij luce, plures ad se conuertit,

Cum enim scriptum sit, Pater sanctifica eos in veritate tua. Sermo tuus est veritas: Ecclesia colligitur non fallis opinionibus & superstitionibus, sed incorrupta Evangelij voce. Itaque si constabit, genus doctrinae, quod amplexi sumus, verum & necessarium esse Ecclesiae, non sophisticum, non seditiosum: non existimemus aut errore lapsi, aut curiositate, aut odio disciplinae, ac leuitate licentiae dulcedine, aut alijs prauis cupiditatibus impulsis, verum uis opinionibus applauderemus.

Initium autem his disputationibus praebeuit contentio indulgentijs, quas cum monachus Tecelius in his regionibus venales circumferret, & in earum praeconijs multa tetra mendaciorum scurrili impudetia spargeret, officij ratio pios doctores coegit hos furores taxare & reprimere.

Edidit igitur D. Lutherus propositiones pie & modeste scriptas, ad erudiendas & commonefaciendas Ecclesias de tota doctrina poenitentiae. Hic pugnare Tecelius incepit, non solum in mosis concionibus, & suorum satellitum scriptis, sed etiam in libris minibus condemnationum & excommunicationum.

Accitò ex Germania Romam perlata est fama horum editaminum, & duos statim belli socios habuit Tecelius: Romae Magister Palatii, & in Germania Eccium, qui Leonis bullam Romam attulit. Lutherus, quia veritatis defensionem abijcere non potuit, & tot modis irritabatur, edidit Defensiones copiosae scriptas, in quibus, ut causarum magnitudo & varietas poscebat, de multis partibus doctrinae Ecclesiasticae dici necesse fuit.

Cum igitur multi errores & abusus in Ecclesia multis iam seculis haereant, quos multi docti & pij etiam ante haec tempora & deplorarunt & taxauerunt, fieri non potuit, quin hi errores & abusus reprehenderentur, cum de fontibus harum controuersiarum dicendum esset.

Quaquam autem & fuerunt, & sunt, & erunt dissimilia hominum iudicia: tamen res ostendit, Deum voluisse depulsis rebris apud multos restituere ministerium Evangelij, & veram inuocationem, & hac repurgatione doctrinae passim sibi eternam Ecclesiam colligere. Nec verò dici potest, nullos fuisse aut effecturos in doctrina & traditionibus aduersariorum.

Maximè necessarium est in Ecclesia extare doctrinam de POENITENTIA, & de FIDE accipiente remissionem peccatorum inco-

incorruptam & perspicuam. Manifestum est autem, de hac præcipua parte doctrinæ Ecclesiasticæ, multos perniciosos errores & labyrinthos tradi & confirmari ab aduersarijs. Extant enim libri, quindecimque à trecentis annis in multorum manibus sunt.

Quanta contumelia est aduersus filium Dei, quòd dicunt homines mereri remissionem peccatorum proprijs operibus, & iustos esse impletionem legis? Deinde cumulât errores: Cum nemo sciat, quando satis habeat operum, iubent homines perpetuò dubitare, an habeant remissionem peccatorum, & an placeant Deo.

Hic de Mediatore Filio Dei, & de fide accipiente gratuitam remissionem peccatorum, & vincente dubitationem, silentium est in aduersariorum scriptis. Hi errores prorsus Ethnica somnia sunt, & complectuntur aliud magnum chaos errorum.

Fingunt deprauationem in natura humana, quæ nominata mala concupiscentia, non esse peccatum: id est, non esse malum pugnant cum lege Dei. Fingunt obedientiam, quæ præstari potest in hac vita, esse impletionem legis, & hominem hac impletionem legis coram Deo iustum esse. Postea in doctrina pœnitentiæ finxerunt inextricabilia deliramenta, oportere contritionem sufficientem esse, & hanc mereri gratiam.

De confessione flagitant enumerationem singulorum delictorum, quæ est carnificina conscientiarum, impediens fidem & inuocationem.

Nomen satisfactionum non intellectum, falsò transtulerunt ad compensationes pro peccatis: & finxerunt opera non debita cultus Dei esse, & compensationes.

Postea res ad quæstum translata est. Excogitatæ sunt indulgentiæ, ne ab ipsis quidem intellectæ, qui venales circumferebāt. Et hæ præstigiæ obscurabant doctrinam de filio Dei, de vera conversione, de fide, de inuocatione, de veris cultibus.

Erat ignota tota hæc consolatio, necessaria omnibus, quomodo conuersus ad Deum sit iustus, & placeat Deo: qua de re in scriptis Monachorum leguntur tantum Pharisaicæ opiniones, nec ostenditur discrimen iusticiæ fidei & disciplinæ.

Prætera in multis regionibus aut silent conciones ferè toto anno, aut si quæ fiunt, plenæ sunt vanitatis. Non enim continent doctrinam de beneficijs filij Dei: sed indocti recitant fabulosas historias de sanctis, aut superstitiosas naniæ traditionū, doctiores ostendunt.

ostentant philosophiam: nunc vtrique, docti & indocti, tantum conuiciantur Lutheranis, & damnant incognita.

Præterea intueantur oculi ea quæ fiunt in ipsorum temporis locis adhuc prostrati ad statuas, inuocant alij alia numina, & alij de causis: Ab Anna petuntur diuitiæ, vt à Iunone: à Georgijs victoria, vt à Marte: denique ab alijs alia. Hi furores manifestè & tumeliosi sunt contra Deum. Quantum manifestè turpitudinis oritur ex lege de coelibatu? Quàm multi homines tot seculis, qui amantes virtutem, polluti sunt horrendis peccatis, propter hoc vinculum, qui tandem desperatione & æternis pœnis opprimitur.

Vita monastica plena est falsarum opinionum & superstitionum, & multæ bonæ mentes pereunt ibi, ignorantes Euangelium & implicitè laqueis stultarum & impiarum traditionum. Ita & reliqua Ecclesia, multæ falsæ opiniones de humanis traditionibus Monachis & sparsæ sunt antea, & nunc confirmantur, quæ fidei inuocationem, & veros cultus alios à Deo mandatos obscurant.

In templis etiam palàm cernitur multiplex prophanæ Cœnæ Domini, quam summa reuerentia administrari oportet. Legunt Missas, & offerunt, vt loquuntur, plurimi sacrificij, potius ignorantes quid agant. Tantum consuetudini obtemperant aut seruiunt ventri.

Alij supersticiosi, qui plus cogitant de hoc suo opere, quam gunt se opus facere toti Ecclesiæ necessarium, quod mereatur mercedem & alijs remissionem peccatorum. Postea fit aucupium maximus quæstus, fiunt sacrificia pro mortuis. Et templa magis occupata sunt funerum ceremonijs, quàm voce concionum, aut exhortationibus citijs viuientium.

Nec populus rectè docetur apud aduersarios de vfu Sacramenti: quia docent monachi, sumentes ex opere operato, vt loquuntur, accipere remissionem peccatorum. Et vna pars Sacramenti populo adimitur: altera pars etiam extra vsum institutum circumfertur, & adoratur contra rationem Sacramenti: & addunt sunt falsæ opiniones multæ. Nihil dicunt hîc de iusticia fidei, de vero vfu Sacramentorum: quæ non sunt merita, sed testimonia confirmantia fidem, vt suo loco dicemus.

Hos morbos in Ecclesia si quis aut dissimulare, aut excusare

vult, facit iniuste: & inter eos est, quibus dicitur: Væ vobis, qui dicitis malum bonum, &c. Sunt enim publicè noti omnibus, non fascinati tetra hypocrisi.

Diximus pauca de erroribus doctrinæ, & cultuum. Iam & Episcoporum aulæ aspiciantur, ubi non de communibus aula-ricis vicij & miserij querimur, quales sunt in omnibus etiam parvis familijs, sed de neglectione præcipuorum officiorum, quæ sunt, ordinatio ministrorum, inspectio Ecclesiarum, gubernatio studiorum doctrinæ, cura disciplinæ, legitima dijudicatio controversarum doctrinæ, legittima coniugalium. Hæ summæ res initio commendatæ fuerunt Episcopis, quas ferè ubiq; ab eis negligi manifestum est. Episcopis tenebræ, idola, disciplinæ laxatio peruaferunt in Ecclesiam, Episcopis negligentibus sui muneris officia. Nunc magis negligent, quàm antea: & addunt tyrannidem aduersus homines innocentibus, ut idola & impias leges stabiliant.

Est & omnibus doctis nota vanitas constitutionum & opinionum, quæ tribuunt Romano Episcopo etiam auctoritatem re-ferunt, quæ opinione inflati Pontifices, sæpe magna bella accende-

Non igitur nobis obijci potest, nos falsò queri de Ecclesiastica gubernatione, & seditiosè aduersari gubernatoribus, sine iustis causis: ac nos potiùs serere nouas & perniciosas opiniones,

Multi enim tetri errores, & multi abusus adè manifesti sunt, ut facilimè agnosci & iudicari ab omnibus communi sensu præditis possint. In talibus cum regulæ seruandæ sint, Non habebis deos alienos: Item, Blasphemia spiritus non remittitur: Item, Si quis aliud Euangelium docet, anathema sit: necesse est nos dissentire ab ijs, qui mendacia & idola stabiliunt, & sonare non tam confessionem: qua in re & intra iustas metas mansimus. Fideliter vniuersam Ecclesiæ doctrinam, inquisitis fontibus, tradidimus, & tantùm docendo eam propagauimus: Non fuimus tuorum seditio-num: Imò scriptis Lutheri magis illustrata & ornata est politica potestas, quàm vllis scriptis aliorum post Aposto-

Ut autem antea in multis scriptis, sine vlla ambiguitate simpliciter recitauimus doctrinam & ceremonias Ecclesiarum nostrarum, ita & nunc eandem commemorationem, sine ambiguitate & sine corruptelis exhibemus: in qua satis cōspicient omnes verè

verè iudicantes hoc tempore, & ad posteros, nos fideliter retinere consensum Ecclesiæ Catholicæ Domini nostri IESV Christi illustrare doctrinam necessariam ad agnitionem Filij Dei, & salutem hominum: & non mouere curiosas aut inutiles questiones. Et offerimus nos ad piam declarationem, in quacunque te flagitabitur.

DE DOCTRINA.

Cum certissimum sit, Deum sibi in genere humano, propter Verbum, & per eum, colligere æternam Ecclesiam vocem doctrinæ, quæ scripta est in libris Prophetarum & Apostolorum: volumus clarè coram Deo & vniuersa Ecclesia in cœlo & in terra nos vera fide amplecti omnia scripta Prophetarum & Apostolorum: & quidem in hac natiua sententia, quæ expressa est in Symbolis, Apostolico, Niceno & Athanasiano.

Et hæc ipsa Symbola, & eorum natiua sententia sine corruptelis semper constanter amplexi sumus, & Deo iuuante perpetuò amplectemur. Et in hac fide verum Deum, qui se patet in Ecclesia sua misso Filio, & additis illustribus testimonijs, iuramus, coniuncta precatione nostra cum omnibus sanctis in cœlo & in terra.

Et extant nostræ enarrationes in Symbola, comprehendentes totum doctrinæ corpus & fundamentum, quæ ostendunt nostram asseuerationem verissimam esse.

Damnamus etiam constantissimè omnes furores, qui pugnant cum Symbolis: vt sunt Ethnicorum, Iudæorum, Mahometistarum, Marcionis, Manichæorum, Samosatani, Seruati, Pneumatomachorum portentosa opiniones, & alia, condenata veris Ecclesiæ iudicijs.

Cum autem controuersia, quæ exorta sunt, præcipue pertineant ad duos articulos Symboli, videlicet ad articulum de Deo remissionem peccatorum: Item, CREDO Ecclesiam sanctam catholicam, ostendemus fontes harum controuersiarum: quibus consideratis, intelligi poterit, nostras declarationes ipsarum

Euangelij vocem esse, & ab Aduersarijs corruptelas in Ecclesia sparsas esse. Ac primum de articulo.

CREDO REMISSIONEM PECCATORVM.

Hec multæ & magnæ corruptelæ affinguntur ab Aduersarijs: Credo, inò dubito, inquit: Item. Tunc credam, cum satis habebō meritorum: Item nō dicunt, Credo remissionem propter meritum Dei certò dari gratis, non propter nostra vlla merita, aut vllam dignitatē nostram: Item non rectè enarrant peccatum, & finem hominem legi Dei satisfacere posse, & legis impletione iustum esse corā Deo in hac vita. Ideo primū de peccato, & de causa peccati, fideliter retinemus doctrinam veræ Ecclesiæ Dei.

Cū Essentia diuina sit vnica, æternus Pater, coæternus Filius imago Patris, & coæternus Spiritus Sanctus, à Patre & Filio procedens, immensæ sapientiæ, potentiæ, bonitatis, verax, iusta, benefica, casta, liberrima, sicut ipsa describit sese in lege sua: & considerit angelos & homines ideo, vt suam lucem, sapientiam & bonitatem in omni æternitate eis communicaret, & vt essent templum Dei, in quibus Deus habitaret, vt esset Deus omnia in omnibus, vt Paulus loquitur: condidit initio eos bonos & iustos, id est, congruentes cum mente & voluntate diuina, & placentes ipsi, ac dona attribuit, videlicet illustrem noticiam de Deo, & de voluntate eius, vt intelligerent se conditos esse à Deo, & ad obedientiam ipsi præstandam attribuit & libertatem voluntatis, vt non Deus creuera voluit obedientiam, sicut scriptum est, Psal. 5. voluntatis abusi, defecerunt à Deo, & hac inobedientia facti sunt rei iræ Dei, & amiserunt rectitudinem, in qua conditi erant.

Itaque libera voluntas in diabolis & hominibus causa fuit eius lapsus, non voluntas Dei, qui nec vult peccatum, nec approbat, nec adiuuat, sicut scriptum est: Cū mendacium loquitur diabolus, ex proprio loquitur, & pater est mendacij. Et 1. Ioan. 3. Qui facit peccatum, ex diabolo est, quia ab initio diabolus peccat.

Est autem peccatum, quicquid est contrarium iusticiæ Dei, quæ est ordo in mente diuina, quem & postea sua voce in Lege & in Euangelio expressit: siue sit inobedientia originalis, siue actualis, propter quam & rea est persona iræ Dei, & damnatur æterna poena, nisi fiat remissio in hac vita propter Filium media-

Damna-

Damnāmus etiā furores Marcionis, Manichæorum, & milēs, pugnantes cum vero consensu Ecclesiæ Dei in hac quæstione.

DE PECCATO ORIGINIS.

DE peccato originis perspicuè etiā affirmāmus, nos retinē consensum veræ Ecclesiæ Dei inde vsq; à primis patribus, Prophetis, Apostolis, & ab Apostolorum discipulis, vsque ad Augustinum & deinceps traditum; & expressè damnāmus Pelagianos omnes qui similia deliramenta Pelagianorum in Ecclesiā profulerunt. Ac dicimus, omnes homines post lapsum primorum parentum, qui nascuntur ex commistione maris & fœminæ, nati sunt secum afferre peccatum originis, sicut Paulus inquit Rom. 5. Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: & Ephes. 2. Eramus natura filij iræ, sicut & ceteri.

Nec nobis displicet definitio vsitata, dextrè intellecta: peccatum originis est carentia iusticiæ originalis debitæ inesse: quia iusticia originalis non tantum fuit acceptatio generis humani coram Deo, sed etiā in ipsa natura hominum lux in mente, in qua firmiter assentiri verbo Dei poterat: & conuersio voluntatis ad Deum, & obedientia cordis congruens cum iudicio legis Dei quæ menti insita erat. Ac fuisset homo templum Dei, vt antea dictum est.

Hæc omnia complexam esse iusticiam originis, potest et hoc dicto intelligi: Homo conditus est ad imaginem & similitudinē Dei, Quod interpretatur Paulus, inquit: Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iusticia & sanctitate vera: vbi certè intelligit sanctitatem veram, omnes virtutes singulas in natura nostra diuinitus, non arte ascitas, aut disciplinā comparatas: vt nunc vmbra virtutum qualescunque sunt in hominibus ascitæ, quia tunc Deus habitans in homine rexisset eum. Cū autem consideratur, quid significet iusticia originalis, de qua minus obscura est opposita priuatio.

Est itaque peccatum originis, & propter lapsum primorum parentum, & propter hanc deprauationē, quæ lapsum secuta est, nati nascētes reos esse iræ Dei, & dignos æterna damnatione, nisi fiat remissio propter mediatorem. Et hæc deprauatio est, carere iam

luce Dei, seu præsentia Dei, quæ in nobis fulsisset: & est auersio voluntatis nostræ à Deo, & contumacia cordis repugnans legi mentis, vt Paulus loquitur: & hominem non esse templum Dei, sed miseram massam, sine Deo, & sine iusticia.

Hos defectus, & hanc totam deprauationem, dicimus esse peccatum, non tantum pœnam peccati, & rem indifferentem, sic vt multi Sententiarij dicunt, hæc mala tantum pœnam esse, & rem indifferentem, & non peccatum: & extenuant malum originis, & fingunt postea, homines posse legi Dei satisfacere, & propria legis implerione iustos esse.

Vitandæ sunt in Ecclesia ambiguitates. Ideo expressè nominamus hæc mala deprauationem, quæ sæpe nominatur ab antiquis scriptoribus mala concupiscentia.

Discernimus autem appetitiones in natura conditas, à confusione ordinis, quæ post lapsum accessit, sicut Ierem. 17. dicitur: *Cor hominis est corruptum, & peruersum est cor hominis: & Paulus inquit, Sensus carnis inimicus est aduersus Deum.* Hanc malam concupiscentiam dicimus esse peccatum: & affirmamus hanc totam doctrinam de peccato, sicut in Ecclesijs nostris proponitur & declaratur, perpetuū esse veræ Ecclesiæ Dei consensum.

DE REMISSIONE PECCATORVM, ET DE IUSTIFICATIONE.

Dictum est supra, has cōtrouersias pertinere ad explicationem duorum articulorum Symboli: Credo remissionem peccatorum: & Credo Ecclesiam sanctam catholicam. Nec de rebus non necessarijs aut leuibus dicimus. Maximè necessarium est, in Ecclesia rectè proponi doctrinam de peccato, & intelligi, quid sit peccatum, & conspici discrimen inter iudicia politica & iudicium Dei.

Cum autem non rectè ostendant aduersarij, quid sit peccatum, vt iam dictum est, confirmant malam securitatem in hominibus, & multas falsas opiniones. Postea etiam quid est tristius, quam hoc summum beneficium, remissionem peccatorum, & liberationem à morte æterna, vel obscurare, vel ignorare? Cumque nec discrimen sit inter Ecclesiam & alios homines, extincta luce de gratuita remissione peccatorum propter filium, & de fide, qua

remissionē accipi oportet, nec consolatio alia sit, retrahens a morte æterna, nec inuocatio vera sine hac consolatione possit: & Deus ipse toties præceperit audiri Filium, & custodi Euangelium, quod est mirandum decretum prolatum ex arcano consilio diuinitatis, cū ignotum esset omnibus creaturis: proximè necessarium est, veram de remissione doctrinam retinere corruptam.

Sed omnibus ætatibus inde vsque à primis patribus sunt præstigiæ à diabolis, contra veram doctrinam de filio Dei præsertim in hoc articulo: quas tamen subinde refutauit Deus excitatis rursus bonis doctoribus, ne funditus interiret Ecclesia. Ostenderunt Adam, Serh, Nohe, Sem, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, & alij deinceps verum discrimen Ecclesiæ Dei, & aliorum hominum, & docuerunt Ecclesiæ traditam esse promissionem de Filio Mediatore, & de remissione peccatorum: & hanc fide accipiendam esse gratis, propter Mediatorem: & alligauerunt inuocationem ad hunc Deum, qui se patefecerat edita promissione Mediatore: & habuerunt externos ritus diuinitus traditos, qui erant signa promissionis, & nerui publicæ congregationis.

Hos ritus, omiſſa doctrina promissionum & fidei, magna pars multitudinis imitata est: & cū affingeret hanc perſuasionem, homines his ritibus mereri remissionem peccatorum, cummulauit ritus, & paulatim processit audacia, ut sit, ut alij alia minima fingerent.

Ita discesserunt Ethnici à vera Dei Ecclesia, & ab agnitione veri Dei, & promissione Redemptoris. Idem accidit post Moysen. Instituta erant ceremoniæ hanc ipsam ob causam, ut essent commemorationes de Mediatore: sed multitudo oblita promissionis de Mediatore, de doctrina fidei, de gratuita remissione propter Mediatorem, sinxit remitti peccata propter sacrificia, & ritus illos: & hac superstitione cummulauit sacrificia, & oblata Mediatoris, & fuit sine vera consolatione, & sine vera inuocatione.

Idem accidit post Apostolos, amissa luce Euangelij, in qua proponitur gratuita remissio propter Mediatorem accipienda fide: Quæſita est remissio per exercitia monastica, per exilicationem hominum mortuorum: & multa monſtroſa ſuperſtitio nes excogitata ſunt, ut hiftoria totius Eccleſiæ poſt Apoſtolos Aduerſus ostendunt.

Aduersus hos errores immensa misericordia Deus subinde vocem Euangelij restituit: ac vt in populo Israël subinde Prophetas excitauit, qui doctrinam repurgarent: ita in Ecclesia, post Apostolos, cum scripta Origenica, & Pelagiana, & populi superstitionis puritatem Euangelij corrupissent: tamen velut in caligine rursus accensa est lux ab Augustino, & hunc secuti sunt Prosper, Maximus, & alij, qui falsas opiniones in hoc articulo taxauerunt.

Postea natis Monachis, cum rursus latè vagaretur opinio, quæ fingit homines mereri remissionem operibus, fuerunt tamen aliqui rectius sentientes, etiam si fundamento stipulas adderent: vt Hugo, Bernhardus, Gilibertus, Guilhelmus Parisiensis, Taulerus, Drandorfius, Vesselus, & alibi alij. Et nunc voce Lunæ, & monstratus agnus, sicut Baptista inquit: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui non credit, manet ira Dei super eum.

Hanc ipsam vocem Euangelij incorruptam sonant & Ecclesia nostræ: & expressè discernimus disciplinam, seu iusticiam, quam potest efficere homo non renatus, à iusticia fidei, & nouitate, de qua concionatur Euangelium.

Dicimus, omnes homines disciplina coërcendos esse, id est, illa iusticia, quam etiam non renati præstare debent, & ut cuncta que possunt, quæ est obedientia in externis actionibus, iuxta omnia præcepta Dei ad omnes homines pertinentia: Quia Deus in homine post lapsum reliquit hanc libertatem, vt rationi & voluntati possint utique obedire externa membra, in externis motibus sciendis vel omittendis: vt Achilles potest gladium stringere, aut recondere in vaginam: Scipio potest coërcere membra, ne attingant alterius sponsam: vt hæc suo loco rectè & copiosè declarantur.

Hanc disciplinam à Deo præceptam esse, & puniri eius violationem præsentibus pœnis & æternis, in his qui non conuertuntur ad Deum, certissimum est: iuxta illa dicta, Lex est posita in iustis. Item, Qui gladium acceperit, gladio peribit: Item, Scorrahaberis. Item, Væ qui spoliastis, quia spoliati eritis.

Etsi autem omnes homines hac disciplina suos mores regere debent, & Deus seuerè imperia hanc disciplinam tueri iubet,

& ipse horribilibus pœnis declarat iram suam aduersus hanc eternam disciplinam, etiam si tibi est honestissima, nequaquam est impletio legis, nec meretur remissionem peccatorum, nec est iusticia illa, qua coram Deo accepti sumus: nec lux illa fulgens in natura hominum, sicut fulsit iusticia nobis indita in creatione, sicut fulgebit noua iusticia in vita æterna.

Sed tota hæc disciplina est qualiscunque externa gubernatio, similis folio ficus, quo tegunt nuditatem suam primi parentes post lapsum. Nec magis tollit peccatum, & naturæ corruptionem & mortem, quàm tollebant illæ frondes fici.

Ideo Paulus tories clamat, non tolli peccatum lege. Rom. 3. Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram eo. Rom. 8. Cum legi impossibile esset iustificare, &c. Et Galat. 3. per legem iusticia est, frustra Christus est mortuus. Et ad Titum. Non ex operibus iusticiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluauit nos.

Et contumelia est Filij Dei, fingere, vlla nostra operatione esse, seu precium remissionis peccatorum, & esse propiciationem pro peccato. Ideo Pharisaica illa & Pelagiana deliramenta elidimus, quæ fingunt disciplinam illam esse impletionem legis Dei: item mereri remissionem, seu de congruo, seu de congruo, vel esse iusticiam, qua homines coram Deo sint accepti.

Sed Filius Dei, Dominus noster Iesus Christus, qui est imago æterni Patris, constitutus est Mediator, Propiciator, Redemptor, Iustificator & Saluator. Huius vnus obedientia & merito placatur ira Dei, vt Rom. 3. dicitur: Quem posuit propiciatorem peccatorum in sanguine eius. Et Hebr. 10. Impossibile est sanguine rorum tolli peccata. Ipse autem vnica pro peccatis offerens hostiam, in perpetuum sedet ad dexteram Dei, &c.

Et si autem causas huius mirandi consilij, cur hoc modo redimendum fuerit genus humanum, nondum in hac infirmitate cernimus, sed postea discendæ erunt in omni æternitate: tamen hæc initia nunc discenda sunt.

Conspiciuntur in hac victima, iusticia Dei, & ira aduersus peccatum, & immensa misericordia erga nos, & amor in Filio erga genus humanum. Tanta est iusticiæ seueritas, vt non sit facta reconciliatio, nisi poena persolueretur: Tanta est iræ magnitudo, vt æternus Pater nō sit placatus, nisi deprecatione & morte Filij. Tanta

Tanta misericordia, ut Filius pro nobis datus sit: Tantus amor in Filio erga nos, ut hanc veram & ingentem iram in se deriuauerit.

Harum maximarum & arcanarum rerum considerationem in pectoribus accendito tu, FILI DEI, Spiritu tuo sancto, ut verè expanescamus agnitione iræ, & rursus vera consolatione erigamur, & te in omni æternitate celebremus.

Ut autem beneficia huius Mediatoris nota essent generi humano, & nobis applicarentur, edita est promissio statim initio post lapsum primorum parentum, & deinceps sæpe repetita, & voce Prophetarum declarata: sed clarissimè recitata per ipsum Filium, & deinde per Apostolos: & institutum est ministerium docendi, & propagandæ promissionis, & condita Ecclesia, & subinde instaurata hac ipsa voce de Filio Dei propiciatore.

Per hoc ministerium semper fuit, est & erit efficax Filius Dei in credentibus, sicut Ro. I. dicitur: Euangelium est potentia Dei, inquit: Sicut misit me Pater, ita & ego mitto vos: Ite prædicantes poenitentiam & remissionem peccatorum in nomine meo.

Vult argui peccatum in toto genere humano, sicut inquit: Spiritus arguet mundum de peccato, quòd non credunt in me. Et Rom. I. Reuelatur ira Dei de cœlo super omnem impietatem & iniusticiam hominum. Vult Deus agnosci iram suam aduersus peccata omnia, & præcipuè aduersus contemptum Filij, sicut & in Psalmo inquit: Osculamini Filium, ne irascatur, & pereatis de via, &c. Vult nos verè expanescere agnitione tenebrarum, & horrendæ prauitatis & contumaciæ nostræ. Et quidem ipse Deus iræ suæ sensu corda opprimit, ut inquit Ezechias: Sicut Leo, contriuit omnia ossa mea.

Er ad hoc iudicium non solum voce ministerij legis & Euangelij utitur, sed etiam omnes calamitates humanæ sunt quasi vox legis, de ira Dei nos admonens, & omnes ad poenitentiam inuitans. Cùm autem hac voce arguente peccata, mens per terrefacta est, audiat promissionem Euangelij propriam de Filio Dei, Dominum nostrum Iesum Christum propiciatorem, per misericordiam, non propter contritionem aut dilectionem nostram.

Hac fide cùm erigitur, certum est donari remissionem peccatorum, reconciliationem & imputationem iusticiæ, propter

ipſius Chriſti meritum: & Chriſtum in nobis efficacem eſſe vocem Euangelij, & Spiritu ſuo ſancto viuificare credentes, & exatere morte nos liberare, & facere nos ſimul hæredes vitæ æternæ.

Ita inquit Paulus Rom. 3. Decernimus fide iuſtificari hominem, ſine operibus legis: Item, Iuſtificamur gratis ipſius gratia per redemptionem, quæ eſt in Chriſto IESV, quem propoſuit nobis propiciatorem per fidem in ſanguine eius. Et Act. 10. Huiusmodi Prophetæ teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere omnes per nomen eius, qui credunt in eum.

Sunt autem nota vocabula: FIDES ſignificat non tantum hiftoriæ noticiam, qualis & in diabolis eſt, de quibus dicitur, Deum non credunt & contremiſcunt: ſed ſignificat amplecti omnes articulos fidei, & in his hunc articulum, Credo remiſſionem peccatorum: Nec tantum alijs dari eam credo, ſed mihi quoque.

Hæc fides ſimul eſt fiducia acquieſcens in Mediatore, inquit illud: Iuſtificari fide, pacem habemus. Ita loquitur Paulus de qua aſſentiens omnibus articulis fidei, promiſſionem accipitur & amplectitur: copulat enim fidem & promiſſionem: Rom. 4. Ideo ex fide, vt ſit firma promiſſio.

In declaratione vocabuli IUSTIFICARI, vſitatè dicitur Iuſtificari ſignificat, ex iniuſto iuſtum fieri: quod rectè intellegendum hîc quoque quadrat, Ex iniuſto, id eſt, reo & inobediente, & non obediendo Chriſtum, fieri iuſtum, id eſt, abſolutam à reatu, propitius filium Dei, & apprehendentem fide ipſum Chriſtum, qui eſt iuſticia noſtra, vt dicunt Ieremias & Paulus: quia eius iuſticia nobis imputatur, & propter eum iuſti reputamur, & quia dato Spiritu ſuo ſancto nos viuificat, & regenerat, ſicut & 1. Ioan. 5. dicitur: Hæc eſt vita in filio eius. Qui habet filium, habet vitam: qui non habet filium Dei, vitam non habet.

Quamquam autem ſimul incoatur nouitas, tamen non dicitur cimus perſonam iuſtam eſſe in hac vita, propter nouas qualitates, ſed propter ipſum Mediatorem paſſum, reſuſcitatum, regeneratum, deprecantem pro nobis, nos obumbrantem & viuificantem.

Et quamquam ſunt incoatæ virtutes, tamen adhuc ſunt imperfectæ, & hærent in nobis reliquiæ peccati. Ideo tenenda eſt hæc conſolatio, placere perſonæ propter filium Dei, imputari nobis ipſius iuſticia, ſicut Rom. 4. dicitur: Credidit Abraham Deo & imputatum ei eſt iuſtum.

& imputatum est ei ad iusticiam: Item, Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

Itaq; & correlatiuè intelligenda est hæc oratio, Fide iustificamur: hoc est, fiducia filij Dei iustificamur, non propter nostram qualitatem, sed quia ipse est propiciator, in quo cor acquiescit, fiducia promissæ misericordiæ propter eum, quam fiduciam ipse Spiritu suo sancto exsuscitat, sicut inquit Paulus: Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, quo clamamus, Abba pater.

Hic & de particula exclusiua dicendum est. Toties repetit Paulus vocabulum Gratis, qua voce certissimum est excludi contradictionem meritorum nostrorum. Ideo in Ecclesijs nostris dicitur: Sola fide iustificamur: quod sic intelligimus & declaramus: Gratis propter solum Mediatorem, non propter nostram contritionem, seu alia nostra merita, donamur remissione peccatorum, & reconciliatione.

Etsi enim contritio antecedit consolationem, & dilectio Dei, & aliæ virtutes multæ cum fide, seu hac fiducia simul accenduntur: tamen hæc virtutes non sunt causa, seu meritum remissionis peccatorum, nec propter eas persona placet, iuxta illud: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: Sed habet remissionem, & placet persona certò propter Mediatorem, quem fide apprehendi oportet: vt Ephes. 3. dicitur: Per quem audemus accedere in fiduciam, quæ est per fidem in eum.

Hæc tota doctrina fit illustrior in vera conuersione & quodammodo inuocatione piorum. Cum expauescimus agnitione iræ Dei, hæc vna est firma consolatio, confugere ad Filium Dei, qui inquit: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Item: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Item: Gratia exuberat supra peccatum.

In his doloribus, si doceas hominem, dubitandum esse de remissione peccatorum, vincet dolor & sequentur tristissimi fremitus aduersus Deum, & desperatio, & mors æterna. Sed si doceas, fide vincendam esse dubitationem, intelliget iam vocabulo fidei non tantum significari noticiam historiæ, intelliget fiduciam niti solo Mediatore, intelliget quid dicatur his verbis, Gratis propter Mediatorem, sola fide accipitur remissio, & placet persona.

Hæc lucta omnibus temporibus aliquos erudiit, vt has veras consolationes aliquo modo intelligerent. Etsi enim Origenes,

& multi scriptores & sententiarij aliud genus doctrine infectorum pepererunt: tamen in Augustino, & alijs quibusdam legitur dicta, quæ ostendunt, eos ex his veris fontibus etiam habuisse consolationes.

Quamquam autem interdum improprie loquuntur, aut similia dicunt, quia in loquendo negligentiores fuerunt: tamen quæ fuerit eorum perpetua sententia, si dextere iudicare volumus, animaduerti potest. Augustinus in Psalm. 31. inquit: Quis sunt beati? Non illi, in quibus non inueniet peccatum, nam in omnibus inuenit: Omnes enim peccauerunt, & carent gloria Dei. Si ergo in omnibus peccata inueniuntur, remanet ut non sint beati, nisi quorum remissa sunt peccata. Hoc ergo Apostolus commendauit: Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei iusticiam.

Hic certe Augustinus fidem intelligit fiduciam, quæ accipit remissionem peccatorum: & dictum in Genesi & in Paulo profecto intelligit, sicut nos enarramus. Alibi de Spiritu & littera inquit: legem timemus Deum, Fide confugimus ad misericordiam.

Bernardus in concione de Annunciatione: Necesse est primum omnium credere, quod remissionem peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam Dei. Sed adde, ut credas & habes quod per ipsum peccata TIBI donantur. Hoc est testimonium quod perhibet Spiritus sanctus in corde tuo, diceas: Dimissa sunt tibi peccata tua. Sic enim arbitratur Apostolus, gratis iustificari hominem per fidem.

In hoc dicto perspicue & proprie citatur sententia Ecclesiasticarum nostrarum, & extant similia testimonia apud hunc scriptorem.

Basilii etiam propriissime recitat nostram sententiam, in concione de Humilitate, his verbis: Qui gloriatur, in Domino gloriatur, dicens, quod Christus nobis factus sit sapientia à Deo, iusticia, & sanctificatio, & redemptio, sicut scriptum est: Qui gloriatur, in Domino gloriatur. Hæc est enim perfecta & integra gloriatio in Deo, quando neque propter iusticiam suam quisquam effertur, sed agnoscit sese indigere vera iusticia, fide autem sola in Christum iustificari.

Cum igitur ex his, quæ dicta sunt, manifestum sit, quid significet vocabulum fidei, in hac propositione, Fide iustificamur.

Hinc intelligi potest, perniciosè errare Monachos, & alios, qui habent conuersos ad Deum dubitare, an placeant Deo.

Hunc vulgarem errorem de dubitatione manifestè refutât hæc dicta: Iustificati fide, pacem habemus: Item, Ideo ex fide, vt firma promissio. Donec enim excruciamur dubitatione, compromissio sit eis inanis sonitus, quia non assentiuntur ei.

Postremò, Dei mandatum est æternum & immotū, vt credamus Filio Dei, iuxta hoc dictum: Spiritus arguet mundum de peccato, quòd non credunt in me. Item, 1. Iohan. 5. Qui non credit Deo, accusat eum mendacij.

Est autem insulsa cauillatio: quòd dicunt, dubitandum esse propter nostram indignitatem, non propter misericordiam. Ideo enim edita est promissio, ideo Filius Dei mediator constitutus est, quia nos indigni sumus: & vt Pater propter ipsum passum, iustitiam & deprecantem pro nobis, ac vestientem nos sua cordium, iuxta illud: Nulla nunc condemnatio est his, qui in Christo IESU ambulant.

Absurdum est etiam, quòd dicunt, nostræ indignitatis cauillandum esse. Non enim dubitandum est, an displiceat indignitas, sed veris gemitibus fateamur nos indignos esse, & opposamus promissionem, cui assentiri mandatum Dei est.

Non rectè accommodatur ad hanc dubitationem sententia in Ecclesiaste: Nescit homo an amore vel odio dignus sit. Absolutum est fingere Solomonem hoc velle, nec iustos, nec iniustissimum sit, perseuerantes in sceleribus contra conscientiam, displicere Deo.

Sed abducit nos Solomon à spectaculis externis ad verbū Dei, quasi dicat: Ex rebus secundis non statuas te placere Deo, nec propter res aduersas displicere. Non ideo placet Alexander, quia vincit, & magno imperio potitur. Iob in calamitate, David in exilio, non ideo statuunt se abiectos esse à Deo, quia sunt ærumnosi. Non ex his euentibus, seu externis spectaculis indicet, sed ex verbo Dei. Etiam in media calamitate offertur consolatio: Vt ego, nolo mortem peccatoris, &c. Sic Deus dilexit mundum, vt filium vnigenitum dederit, vt omnis qui credit in eum, non

Ezech. 33.
Iohan. 3.

non percat, &c. Denique error de dubitatione, prorsus Ethnice imaginatio est, ac Euangelium abolet, & in conuersione veram consolationem ijs, qui iram Dei sentiunt, adimit.

Docendi sunt potius homines, hanc certò vocem Euangelij esse, vt Filio Dei credamus, ac statuamus gratiam exuberare pro peccatum, ideoq; repugnemus dubitationi, & eludemur, & fide eam vincamus, vt accedere ad Deum, inuocare eum, & eius tias agere possimus. Hi summi cultus horribiliter impediuntur, quando cunque animi concutiuntur fluctibus dubitationum, vt experientia ostēdit. Hinc perspicuū est, quare decretū Tridēnsi Synodi, quod confirmat errorē de dubitatione, taxari necesse sit.

Ex his omnibus etiam intelligi potest, iuste reprehendi synecdochen eorum, qui sic interpretantur Paulum, Fide iustificamur, scilicet, formata dilectione, vt ipsi loquuntur. Nam vocabulum fidei intelligunt tantum de notitia, & cogitant hanc esse sententiam, Fide iustificamur, id est, præparamur ad iustitiam id est, ad cæteras virtutes, quæ sunt obedientia & impletio legis. Ita tantum hoc dicunt: Hominem esse iustum propter proprias virtutes. Deinde iubent dubitare, an sit ornatus illis habitibus de quibus loquuntur.

Ostendimus autem suprà, fide significari fiduciā acquiescentem in Filio Dei propiciatore, propter quem recipimur & placeamus, non propter nostras virtutes, aut legis impletiōem. Cum autem in hac ipsa consolatione, fiducia, qua acquiescimus, in Filio Dei, verè sit motus accensus à Spiritu sancto, quo viuificatur cor, & liberatur ex æterna morte, dicitur hæc conuersio, regeneratio, Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu.

Et sit homo iam verè domicilium Dei, qui est in eo efficax, vt Ioan. 14. dicitur, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Filius λόγος voce Euangelij dicit consolationem in corde credentis, & ostendit Patris misericordiam, & Pater per Filium effundit Spiritum sanctum in cor credentis, qui lætitiā & inuocationem, & alios motus accendit, qualis ipse est. Ideo dicitur Galat. 3. Vt promissionem Spiritus accipiamus per fidem.

Non igitur loquimur de otiosa noticia: & errant imperiti, qui existimant remissionem peccatorum contingere otiosis, sine

ne aliquo motu animi, sine certamine, & sine sensu consolationis in veris doloribus, in ea ætate, quæ iam intelligere vocem doctrinæ potest, iuxta illud, Fides ex auditu est, auditus per verbum Dei. Er quia conscientijs in pœnitentia consolationem proponimus, non addimus hîc quæstiones de prædestinatione, seu de electione: sed deducimus omnes lectores ad verbum Dei, & iubeamus, vt voluntatem Dei ex verbo ipsius discant, sicut æternus Pater expressa voce præcipit, Hunc audite. Non quærant alias speculationes. Rom. 10.
Matth. 17.

Certissimum est, prædicationem pœnitentiæ ad omnes homines pertinere, & accusare omnes homines. Ita & promissio vniuersalis est, & omnibus offert remissionem peccatorum, iuxta illa dicta vniuersalia: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Item Ioan. 3. Vt omnis qui credit in eum, non pereat. Roman. 10. Omnis qui credit in eum, non conuincetur. Item, Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant eum. Rom. 11. Conclufit Deus omnes sub inobedientiam, vt omnium misceatur. Matth. 11

In hanc vniuersalem promissionem singuli se includant, & non indulgeant diffidentia, sed luctentur, vt assentiantur verbo Dei, & obsequantur Spiritui sancto, & iuuari se petant, sicut dictum est Luc. 11. Quânto magis dabit Spiritum sanctum petentibus?

DE LIBERO ARBITRIO.

Am hic nota sit etiam doctrina de libero arbitrio. Semper in Ecclesia homines rectè eruditi distinxerunt disciplinam & voluntatem Spiritus, quæ est initium vitæ æternæ: & docuerunt, in homine libertatem voluntatis talem esse, ad regendos externos morus membrorum, qua etiam non renati vtcunq; disciplinam, quæ est externa obedientia iuxta legem, præstare possint.

Sed homo nequaquam potest se liberare à peccato & morte æterna, viribus naturalibus: sed hæc liberatio & conuersio hominis ad Deum, & nouitas spiritualis, fit per Filium Dei viuificantem nos Spiritu suo sancto, vt dictum est Rom. 8. Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et voluntas, accepto Spiritu sancto, iam non est otiosa.

Ac Deo gratias agimus pro hoc immenso beneficio, quod nobis

nobis propter Filium, & per eum, dat Spiritum sanctum, & nobis suo spiritu regit: & damnamus Pelagianos & Manichæos, ut in suo loco copiosius explicamus.

DE NOVA OBEDIENTIA.

Totum beneficium Filij Dei considerandum est: Ita enim peccatum & mortem tollere, & nos ex regno Diaboli eripere, ut prorsus abolito peccato & deleta morte, restituat in nobis æternam vitam, in qua Deus nobis communicet sapientiam, & iustitiam & lætitiā suā, & in qua sit Deus omnia in omnibus.

Hoc summum beneficiū incoat in hac misera massa in qua
2. Cor. 5. vita, sicut scriptum est: Superinduemur, si tamen non nudi re-
Matth. 10. riemur. Item, Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.
 Itaque cū accipimus remissionem peccatorum, & reconciliati
 sumus, & ob signati Spiritu sancto, hæc bona effundere hor-
 dus furor est: sicut describuntur effundentes, in parabola de
2. Pet. 2. mo mundata. Et in 2. Epistola Petri dicitur: Si hi, qui effugerunt
 contaminationes mundi, per agnitionem Domini & Saluati
 IESV Christi, his rursus impliciti succumbunt, sunt eis postea
 ma deteriora prioribus.

Effunduntur autem hæc bona, si quis non retinet fundamē-
 tū, id est, articulos fidei, siue sciens, siue deceptus, impia dogma-
 ta, seu idola recipit: Item, si quis alioqui contra conscientiam
 ruit. Hæ regulæ sæpe repetitæ sunt, ut Galat. 5. Qui talia faciunt,
 regnum Dei non possidebunt. Necessaria est igitur cura vitanda
 tales lapsus.

Hæc manifesta necessitas, proposita summa pœna, videlicet
 amissione vitæ æternæ, si quos non mouet ad bene operan-
 dum, hi sunt iam ex his, de quibus dicitur: Qui facit peccatum,
1. Ioan. 3. ex Diabolo est. Item, Si quis Spiritum Christi non habet, hic non
 est eius. Et sunt necessitatis causæ plures. Debitum, id est, oratio
 immutabilis, ut creaturæ Deo obtemperent: ideo Paulus inquit
Rom. 7. Debitores estis. Item, ne Spiritus sanctus & fides excutiantur, ne
 cedat & cura vitandi pœnas præsentis, quia certissimum est, plu-
 rimos etiam electorum lapsus, horribiliter puniri in hac vita,
Mich. 7. inquit Ecclesia apud Micheam: Iram Domini portabo, quia pe-
 caui ei.

Et omnium temporum historiae horrenda exempla poenarum continent: ut David, Solomon, Manasses, Iosias, Nabuchodonosor, & alij innumerabiles duriter castigati sunt. Quae in re hoc tristissimum est, quod in ipsis poenis multa noua peccata commulantur: ut in seditione mota contra Dauidem, in dilaceratione regni propter delictum Solomonis. Et de necessitate bene operandi, inquit Dominus Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Phariseorum, non intrabitis in regnum coelorum.

Considerata autem necessitate, quae multiplex est, sequuntur haec quaestiones: Quae opera sint facienda: quomodo fieri possint: quomodo placeant Deo: quae habeant praemia: quod sit delictum peccatorum: quae excutiant Spiritum sanctum, & quae non excutiant.

QVAE OPERA SINT FACIENDA.

Vult Deus & fidem & opera regi suo verbo. Ideo tenenda est norma de bonis operibus, interioribus & exterioribus, quae in istis praecipis Dei continetur, quae ad nos pertinent, sicut Ezechielis 23. dicitur: In praecipis meis ambulate. Et haec opera interiora & exteriora sunt cultus Dei, cum fiunt in fide, & referuntur ad hunc finem, ut Deus hac obedientia celebretur.

Distum est autem supra, externam obedientiam seu disciplinam praestare posse etiam non renatos: ut, honeste viuit Cicero, & benemeretur de toto genere humano laboribus gubernationis: sed mens plena est dubitationum de prouidentia, nec non alioquitur verum DEVM in inuocatione, nec non calamitatibus, & semper dubitat, an exaudiatur, praesertim in illis, cum fuerit cuius honestus, & utilis Reipublicae. Tales te nebrae in mente sunt magna peccata, quae ratio sine luce diuina non satis iudicare potest.

Oportet igitur in renatis etiam internam obedientiam incoari, veram Dei agnitionem, timorem Dei, dolores in poenitentia, fiduciam misericordiae propter Filium Dei promissae, inuocationem, spem, dilectionem, karitatem in Deo, & alias virtutes:

tes: & oportet eas referre ad debitum finem, scilicet vt Deo p
stetur obedientia.

Hi veri cultus non possunt præstari sine luce Euangelij
sine fide: quos aduersarij, qui videri volunt eximij præcones
norum operum, nec intelligunt, nec flagitant, cum omitunt
strinam de fide, quæ est fiducia misericordiæ, acquiescēs in
Dei, quæ est præcipuum opus, & summus cultus Dei.

Matth. 15. De operibus non mandatis à Deo infra dicemus. Et re
tenenda est: Frustra colunt me mandatis hominum. Sæpe autem
in Ecclesia accidit, vt maiori cura seruentur humani ritus, quæ
præcepta Dei: imò vt autoritas Pharisaicarum & iniustarum
ditionum anteferatur mādatis diuinis, vt multis seculis, pro
iniustam & impiam legem de coelibatu, præceptum Dei de
castitate, horribiliter violatum est. Considerandum est igitur
crimen legum, de quo rursus infra dicemus.

QVOMODO POSSINT FIERI BONA OPERA.

1. Petr. 5. **M**agna est infirmitas hominum: & Diabolus est acerrimus
hostis, qui odio Dei grassatur in humanum genus, ac præ
Ecclesiam Dei conatur dissipare, quantum potest, vt scrip
Petro. Vigilate, quia aduersarius vester Diabolus, tanquam
rugiens, circumit, quærens quem deuoret. Ideo, quanquam
ternam disciplinam homines naturalibus viribus, utcumque
re possunt, tamen sæpe vincuntur hac communi infirmitate.
pe etiam Diabolus non feros homines impellit in terra scelesti
decepit Euam, impulit fratres Ioseph, Dauidem, & alios innum
rabiles. Quæ igitur potest esse diligentia vel circumspectio,
astutissimo hosti?

1. Ioan. 3. Hic teneamus dulcissimam consolationem: Apparuit Filius
Dei, vt destruat opera Diaboli. Custos est Filius Dei Ecclesiam
sicut inquit Ioan. 10. Nemo rapiet oues meas ex manibus meis.
Ipse protegit nos, & simul Spiritu suo sancto confirmat membra
in veris sententijs: & vt incoat eternam vitam, ita & motus bonæ
fidem, dilectionem Dei, veram inuocationem, spem, castitatem
& alias virtutes in cordibus accendit.

Nequaquam sumus Pelagiani, sed reuerenter gratias

Deo æterno, Patri Domini nostri Iesu Christi, & Filio eius Iesu Christo, & Spiritui sancto, cum pro toto beneficio reſtitutæ ſalutis hominum, tum verò pro hoc ipſo beneficio, quòd in Eccleſia habitat Filius Dei, & eam ſua dextra contra furores Diabolorum & hominum protegit, & depellit à nobis Diabolos, & in tanta infirmitate noſta nos ſuſtentat, & verbo accendit in mentibus agnitionem Dei, & confirmat ac regit corda Spiritu ſancto.

Hæc beneficia nobis præſtari certò ſcimus, ſicut dulciſſimè eſt apud Zach. c. 12. Effundam ſuper domũ Dauid, & habitatores Ieruſalem, ſpiritum gratiæ & precum. Nominat ſpiritum gratiæ, quia in hac conſolatione teſtificatur Filius Dei, obſignans nos Spiritu ſancto, quòd ſimus in gratia, & quòd liberemur ex do-
minio inferorum. Deinde nominat ſpiritum precum, quia, cum agnoscimus remiſſionem peccatorum, iam non fugimus Deum, ſed accedimus ad eum vera fide & ſpe, penemus & expectamus ab eo auxilium, diligimus eum, & nos ſubiſcimus: ita fit incoatio obedientiæ.

Eodem modo inquit Dominus Ioan. 14. Ego rogabo Patrẽ, & alium paracletum dabit vobis, ſpiritum veritatis. Accendit ſpiritus ſanctus lucem veritatis in mentibus, & novos motus in cordibus, congruentes cum lege Dei. Hoc tantum donum agnoſcamus, & grati retinere ſtudeamus, & aſſiduè nos in tantis vitæ periculis iuuari petamus. Nec eſt otioſa voluntas, accepto Spiritu ſancto.

QUOMODO PLACEAT NOVA OBEDIENTIA.

Phariſæus apud Luc. 18. admiratur ſeſe, & ſibi placet, ſcabinatus hac perſuaſione, quòd legi ſatisfaciat, & propter hanc qualem-
cunq; diſciplinam Deo placeat. Tales ſunt multi in genere huma-
no, ſecuri propter qualemcunq; vmbra diſciplinæ.

Sed horum arrogantiam ſæpe accuſat vox diuina, vt inquit Dominus Lucæ 13. Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimi-
liter peribitis. Et 1. Ioan. 1. Si dixerimus, quòd peccatum non ha-
bemus, mendaces ſumus. Ideo inanis eſt imaginatio, ſingen-
tum obedientiam DEO placere ſua dignitate, & eſſe meritum
condigni,

condigni, vt loquūtur, & iustitiam coram Deo, quæ sit meritum vitæ æternæ.

Postea tamen addunt, semper dubitandum esse an placeat obedientia: quia manifestum est, in singulis multum sordium esse, multa peccata ignorantia & omissionis, multos n̄uos paruos.

Hic necesse est rectè erudiri conscientias de vtraque re, infirmitate nostra, & de consolatione. Necesse est in renatis iustitiam bonæ conscientia & incoatam obedientiam, vt dicuntur. Et tamen in hac vita, in nostra natura, in anima & in corpore adhuc valde multum est sordium, quas illi magis cernunt & deplo- rant, qui plus lucis habent, vt Prophetæ & Apostoli, vnde est Pauli querela: Video aliam legem in membris meis, quæ repugnat legi mentis meæ, & me captiuum facit legi peccati.

Rom. 7.

Magna adhuc in singulis caligo est, multiplex ignorantia & multæ tristissimæ dubitationes, errores in consilijs, orti ex infidentia, ex falsis opinionibus, & inani spe, multæ officiosæ & inuicem cupiditatum, multæ neglectiones officij, fremitus & indignationes aduersus Deum, in pœnis. Denique stupor & infidelitas nolle fateri timorem & dilectionem Dei multò frigidiora, quàm esse debebat.

Hæ confessiones repetita sunt in Prophetarum & Apostolorum concionibus. Psal. 143. Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et 1. Ioan. 1. Si dicimus quòd peccatum non habeamus, nos ipsos seducimus, & veritas non est in nobis. Hæ confessio necessaria & arrogantia taxanda.

Reprehendendus est etiam error aduersariorum, qui agunt, homines in hac vita mortali, legi Dei satisfacere posse, qui dicunt, Malum concupiscentia nobiscum nascens, non est peccatum, nec malum pugnans cum lege seu voluntate Dei. Hæ errores manifestè refutat Paulus, Rom. 7. & 8. Postea etiam consolatatio addenda est.

Primum statuatur renatus, se reconciliatum esse Deo, scilicet de, id est, fiducia Mediatoris, & personam certò reputari iustitiam propter Filium Dei Mediatorem, gratis, propter ipsius meritum.

Secundò, confiteatur vero dolore, adhuc in renato multa peccata & magnas sordes esse, dignas ira Dei.

Tertiò, Et tamen sciat oportere incoari obedientiam & iustificationem bonæ conscientia: & hanc, quanquam procul abest à perfectione legis, tamen in reconciliatis Deo placere propter Mediatorem deprecantem pro nobis, & suo merito tegentem nostras ingentes & inenarrabiles misérias. Ita propter eum & per se recipitur, & postea placent opera, & in utroque fides luceat. Iesum Christum. Hæc consolatio proposita est in capite 8. ad Roman. Nulla nunc condemnatio est his, qui in Christo Iesu ambulat. Et Rom. 6. Non estis sub lege, sed sub gratia.

Ibi hoc ipsum quæritur, an placeat obedientia, cum legi non satisfaciat. Respondet Paulus: Placere, quia non sumus sub lege, id est, damnati lege: sed sub gratia, id est, reconciliati seu recepti in gratiam. Roman. 8. Quis condemnabit? Christus pro nobis mortuus est, & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, & pro nobis interpellat, id est, Placent sancti propter Filium, qui & obtulit pro nobis suam obedientiam, & pro nobis interpellat.

Hæc dicta opponenda sunt dubitationi, ne fides & inuocatione extinguantur. Nam dubitatio languescit inuocationem.

Postquam igitur scimus, & necessariam esse nouam obedientiam, & auxilium nobis certò donari, & placere hanc, quam mutilam & mendicam obedientiam, agnoscamus immensam Dei misericordiam, & pro ea gratias agamus, & sit maior cultus regendi omnes actiones, quia scimus & iuari nos, & Deo hæc obedientiam propter Filium placere. Et semper in conspectu sit hæc necessitas: Si effunduntur beneficia Dei, iustificatio & regeratio, amitti vitam æternam, iuxta illud, Superinduemur, si ta 2. Cor. 5. men non nudi reperiemur. Et Rom. 8. Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Ac semper in iustificatione simul fit incoatio nouitatis.

Latro pendens in cruce, habet bona opera interiora & exteriora, dolet se peccasse, & fatetur se iustè puniri. Deinde & fidem agnoscit Saluatorem, & petit ab eo salutem, ideoque audit expressam absolutionem, & concionem de vita æterna, & promissionem, & acquiescit in hac voce Messia, & se Deo subijcit, & non impatienter fert supplicium, sed lætatur agnitione Messia, & spe vitæ æternæ, & Deo gratias agit: præterea, ut extet signum confessionis, refutat maledicentem Christo.

Hæc in eo fiunt, quia hic ipse Messias, socius supplicij, vero mentem eius docet, & in ea ipsa consolatione λογος in isto confirmatus est, & per eum æternus Pater effundit Spiritum sanctum in cor huius auditoris, ut accendat lætitiā in eo, dilectionem, invocationem, spem vitæ æternæ, & alias virtutes.

DE PRAEMIIS.

PAULUS inquit Rom. 6. Donum Dei est vita æterna per Christum Iesum Dominum nostrum: & reconciliati seu iustificati, sunt coheredes Filij Dei propter ipsum, non propter propria merita.

Fides accipiens remissionem peccatorum ac iustificationem, & spes vitæ æternæ, nituntur Filio Dei Mediatore, ut expresse Ioan. 6. dictum est: Hæc est voluntas Patris, ut omnis credens in Filium, habeat vitam æternam. Et Rom. 5. Iustificati fide, pacem habemus apud Deum, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem & accessum habemus fide in gratiam hanc, in qua vivimus, & gloriamur spe vitæ æternæ.

Coniungit fidem & spem, & affirmat utranque; niti Mediatore, & manifestum est, spem non debere niti nostris operibus, ut dictum est Psal. 142. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens: sed ut propter solum Filium Dei agentes poenitentiam agunt, putantur iusti fide, & propter eum & per eum vivificantur: non propter eum & non propter nostra merita, donatur vita æterna: sicut Latro in cruce audit hanc promissionem, Luc. 23. Hodie eris mecum in Paradiso.

Nec somniandum est, Filium Dei tantum præparationem vitam æternam nobis meruisse, aut dare, & nos postea nostris operibus mereri vitam æternam: sed sit in conspectu diavoli & infernalis, Hos. 13. O mors, ero mors tua, & pestis tua, & tibi. Propter Filium Dei, & per eum liberamur à morte æterna, & transferimur in vitam æternam, sicut ipse inquit, Ego vitam æternam do eis. Et I. Ioan. 5. Qui habet Filium, habet vitam. Ac sit spes certa & firma, sicut Petrus inquit I. Petr. 1. Perfectè sperate, id est, sine dubia opinione, sed firma spe expectate vitam æternam, videlicet propter Mediatorem: Et rectè Augustinus inquit in libro Mediationum: Totius fiducia certitudo est in sanguine Christi.

Utrumque certissimum sit, agentem poenitentiam propter Filium Dei gratis fide accipere remissionem peccatorum, & iustificacionem, & hunc esse hæredem vitæ æternæ, sicut Paulus inquit Rom. 8. Quicumque spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei: Si autem filij, hæredes Dei, &c.

Et tamen simul verum est, eos qui effundunt Spiritum sanctum, deficientes à fide, aut ruentes contra conscientiam, nec re ad Galat. 5. Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Et 1. Timoth. 1. Milita bonam militiam, habens fidem, & bonam conscientiam, quam quidem repellentes, circa fidem naufragium fecerunt. Et Matth. 25. Esuriui, & non dedistis mihi māducare. Et ibunt hi in supplicium æternum, iussi autem in vitam æternam.

Ceterum, etsi vita æterna datur propter Filium Dei renatum, simul etiam est merces bonorum operum, sicut dicitur Matth. 5. Merces vestra copiosa est in cœlis: Vt patrimonium est merces laborū filij, etiamsi propter aliā causam filio attribuitur.

Præterea addidit Deus bonis operibus suas quasdam promissiones: quare & pro bonis operibus sanctorum tribuit Deus etiam in hac vita multa spiritualia & corporalia bona, aliàs aliter, ut ipsi sua in enarrabili sapientia placet. 1. Timoth. 4. Pietas habet promissiones præsentis & futuræ vitæ. Marci 10. Recipiēt centuplum in hac vita, sed cum tribulatione, & post hanc vitam, vitam æternam. Matth. 10. Qui dederit potum vni ex minimis propter doctrinam, non perdet mercedem. Luc. 6. Date, & dabitur vobis. Exod. 20. Honora patrem & matrem, ut sis longæuus super terram. Iesai. 33. Panis ei dabitur, aquæ eius erunt certæ: Regem in deo tranquillas politias, honestam & placidam gubernationem, &c. Iesaiæ 58. Frange esurienti panem tuum, & eris sicut hortus irriguus, &c.

Et notum est exemplū viduę Sareptanę, 3. Reg. 17. Et Psal. 122. dicitur Opes & diuitiæ in domo eius. Quia enim in hac mortali & ærumnosa vita Deus Ecclesiam colligit, & vult eam esse honestā congregationem: præbet ei aliqua hospitia mediocria, præbet nidos pijs familijs, puerperis, educationi puerorum, propagationi doctrinæ deniq; vult conseruare generis humani societate, & conomias & politias: & quidem ideo, ut colligi Ecclesia possit.

Quare propter sanctorum preces, & propter eorum diligentiam, & propter communem necessitatem, tribuit aliquando gubernationem minus turbulentam, pacem, fecunditatem agrorum, & alia bona: ut propter Ioseph, Naaman, Danielem, reges illa feliciora erant. Et Ieremias cap. 19. præcipit, ut exules in Babilone petant hospitio pacem, & salutarem gubernationem: ut etiam sæpe propter Ecclesiæ delicta cumulantur poenæ: ut autem poena tribus Benjamin, Daudis & alijs conspicitur. Vult autem Deus intelligi hæc beneficia corpori necessaria, & sciri vult reprobisius dicimus. Nunc ideo hæc pauca addidimus, ut in hac confessione etiam extet testimonium, in nostris Ecclesijs doctrinam de bonis operibus veram & necessariam fideliter proponi.

DE DISCRIMINE PECCATORVM.

CVM dictum sit, in renatis manere peccata, necesse est tradere crimen. Nam ex dicto Lucæ 11. Vadit & assumit septem a spiritibus nequiores se, & ingressi habitant ibi, &c. & ex similibus satis manifestum est, aliquos renatos contristare & excutere Spiritum sanctum, & rursus abijci à Deo, ac fieri reos iræ Dei & æternarum poenarum. Et Ezech. 33. scriptum est: Cùm recesserit iniquitas à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, morietur in ea: & cùm recesserit impius ab impietate sua, & fecerit iudicium & iustitiam, uiuet in ea.

Necesse est igitur discerni peccata, quæ in sanctis in hac mortali vita manent, nec excutiunt Spiritum sanctum, ab alijs peccatis, propter quæ homo rursus fit reus iræ Dei & æternarum poenarum. Et Paulus discernit peccatum regnans, & non regnans. Et alibi inquit: Si secundum carnem uiuetis, moriemini: si autem carnes spiritum mortificabitis, uiuetis.

Roman. 5.

Roman. 8.

1. Tim. 1.

Tradit autem regulam in Epistola ad Timotheum: Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam. Cuius igitur homo non retinet fidem, sed aliquam fundamētī partem, id est, aliquem articulum fidei, siue sciens, siue errore amittit, aut idola approbat: ut multi qui falsis dogmatibus decipiuntur, aut nō sustentant se consolatione fidei, sed superantur dubitatione.

aut desperatione, aut violant vllum præceptum Dei contra conscientiam, effundunt Spiritum sanctum, & rursus fiunt rei iræ Dei, & poenæ æternæ: & nisi fiat conuersio, tales morientes abijciuntur in æternas poenas.

De his inquit Paulus Rom. 8. Si secundum carnem vinctis, moriemini. Et 1. Corint. 6. Nec scortatores, nec adulteri, nec idola, &c. possidebunt regnū Dei. Et iuramentū clarè dicit Ezech. 31. Vivo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt cōuertatur & viuat. In iuramento partes duæ copulatæ sunt, cōuersio & vita. Postulat Deus, & quidem iuramento, conuersionem. Quare non placent ei, retinentes propositum peccandi.

Complectimur autem in hoc numero, & peccata omissio-nis affectatæ, id est, affectatā negligentiam in officio, quæ pugnat cum dicto. Hoc requiritur, vt fideles simus: & ignorantiam affectatæ, qualis est Pharisaica, & infinitæ multitudinis, quæ veram Ecclesiasticam non studet inquirere, & ignara retinet idola, aut etiam seuitiam adiuuat in defensione idolorum.

Dictum est de lapsibus, quibus excutitur Spiritus sanctus. Alia sunt peccata in renatis, retinentibus fidem & bonam conscientiam, quæ non sunt corruptelæ fundamenti, nec sunt delicta contra conscientiam: sed sunt reliquæ peccati originis, caliginis, dubitationes, carnalis securitas, errantes flammæ vitiosorū affectuum, & omissiones, vel ignorantia non affectatæ.

Hæc mala extenuant quidam, & nominant deformitates præter legem Dei. Sed hæc cœcitas valde reprehendenda est, & vtrunque considerandum: Magnitudo mali in hac tota immun-dicie, quæ est contraria legi & voluntati Dei: & rursus magnitudo misericordiæ & beneficii Filij Dei, tegentis hæc tristitia & magna vulnera in hac misera natura.

Iubet autem Paulus his malis repugnare spiritu: id est, Actus, Scipio, frenant vitiosos affectus ratione: sed Ioseph, Paulus, frenant spiritu, id est, Spiritus sancti motibus, vero dolore, vera fide, timore Dei & inuocatione.

Dolet Paulus, sentiens dubitationes, aut alios errantes motus & fide statuit, hanc immundiciem tegi à Mediatore: & timore Dei se reprimat, ne obtemperet iræ, aut alijs errantibus motibus. Et simul inuocat Deum, & petit auxilium, Cor mundum crea in me Deus.

Cum hoc modo repugnamus prauitati, quæ adhuc reliqua est in renatis, teguntur hæc mala, & dicitur peccatū non regnās seu veniale: & non effunditur Spiritus sanctus. Hanc doctrinam de discrimine peccatorum veram, perspicuam, & Ecclesiæ necessariam esse, manifestum est. De qua tamen quales labyrinthi dissolutionum sint in libris aduersariorum, multi norunt.

Postquam verò breuiter exposuimus summam doctrinam de iustificatione, nunc & argumenta, quæ contra hanc sententiam obijciuntur, explicanda & refutanda erant. Sed quia alij alia obijciunt, confessionem nostram recitauimus, & offerimus nos alio longiores explicationes in singulis membris confessionis.

DE ECCLESIA.

Vult Deus intelligi, genus humanum non casu nasci, sed à Deo conditum esse, & conditum non ad æternum exitium, sed ut colligat sibi in genere humano Ecclesiam, cui in omni æternitate communicet sese, suam sapientiam, bonitatem, & lætitiā. Et vult conspici Filium, propter quem, & per quem in eternum sapientia & immensa misericordia hanc miseram naturam humanam restituit. Ideo semper in genere humano cœtum esse voluit, cui tradidit doctrinam de Filio, & in quo Filius ipse instituit, conseruauit ministerium custodiendæ & propagandæ eius doctrinæ, per quam & efficax fuit, est, & erit. Et multos ad se conuertit, sicut manifestè inquit Paulus: Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti.

Sed mirandum & dolendum est, maximam partem gentis humani horribili furore contemnere vocem & testimonia Dei & Filium Dei, & in ipso cœtu, qui nomen habet Ecclesiæ, multas dilacerationes semper factas esse, & veram Ecclesiam ab externis & domesticis hostibus oppugnatam esse. Hæc dissidia cum homines intuentur, & quidem vident imperijs, multitudine & gloria antecellere eos, quæ alias doctrinas pugnantes cū Euangelio amplectuntur, dubitāt, an sit aliqua Dei Ecclesia, quæ nā, & qualis, & ubi sit.

Ac prophanis dijudicatio difficilis est: sed vera Ecclesia scilicet ex testimonijs diuinis, vnde sint tanti hominum furores, & inter eos tamen seruari Ecclesiam Dei: & discernite eam à cæteris gentibus, & scit quænam, qualis, & ubi sit.

Urgitur contra has dubitationes magis confirmarentur omnes sancti, articulus in Symbolo propositus est: Credo esse Ecclesiam sanctam Catholicam. Hac professione affirmamus non obiectum esse totum gen⁹ humanum à Deo, sed esse, & mäsuram esse aliquam veram Ecclesiam: ratas esse Dei promissiones, adhuc regnare Filium Dei, recipere & saluare inuocantes. Et hac erecti consolatione, Deo gratias agimus, & cum inuocamus, & petimus, accipimus & expectamus æterna bona.

Propter hanc commonefactionem & consolationem articulus in Symbolo recitatur, cum quidem hæc ipsa doctrina de conseruatione Ecclesiæ sapissimè repetita sit in concionibus diuinis, vt Iesaiæ 59. Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent ab ore tuo, nec ab ore seminis tui, dicit Dominus, deinceps & in sempiternum. Et Dominus inquit Matth. 28. Ego uocabo & inuocabo nomen meum super omnes dies, usque ad consummationem seculi. Et hæc dulcis consolatio, quod non alibi sint hæredes vitæ æternæ, nisi in cœtu uocatorum, iuxta illud Rom. 8. Quos elegit, & uocauit.

Non vagentur animi, intuentes hoc lacerum corpus Ecclesiæ, & somniantes fortassis alibi aliquos, qui ignorant Euangelium, tamen esse sanctos & domicilium Dei, Fabium, Scipionem, Aristidem, & similes. Sed huc refer oculos. In hoc cœtu uocatorum certò scias aliquos electos esse, & ad hunc cœtum te adiungito, confessione & inuocatione. Sicut dicit Psal. 26. Vnum peti à Domino, hoc requiro, vt habitem in domo Domini, omnibus diebus vitæ meæ, vt videam voluntatem Domini, & visitem templum eius.

Non igitur de Ecclesia, tanquam de Idea Platonica, loquimur, sed Ecclesiam monstramus, quæ conspici & exaudiri potest, iuxta illud Psal. 18. In omnem terram exiuit sonus eorum. Vult exaudiri Filium æternus Pater, in toto genere humano, sicut inquit Matth. 17. Hunc audite. Et Psal. 2. Ego constituo regem meum in monte Sion, prædicabo præceptum: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te, Et nunc reges intelligite, &c.

Dicimus igitur, Ecclesiam visibilem in hac vita, cœtum elementum Euangelium Christi, & rectè vtentium Sacramentis, in quo Filius Dei per ministerium Euangelij est efficax, & mul-

& multos ad vitam æternam regenerat. In quo cœtu tamen multi non sunt sancti, sed de vera doctrina consentientes: vt Maria tempore erant Ecclesia: Zacharias, Simcon, Ioseph, Elisabet, Maria, Anna, Pastores, & alij multi, qui de pura doctrina confitebant, & audiebant non Sadducæos aut Phariseos, sed Zachariam, Simeonem, Annam, Mariam, & similes, &c. Nam etiam, qui valde exiguus cœtus est, tamen Deus aliquas reliquias seruat, quarum vox & confessio exaudiatur, & subinde ministerium instituat, iuxta illud Iesa. 1. Nisi Dominus reliquisset nobis semen, sicut Sodoma, essemus &c.

Itaque, quæ sit Ecclesia, & qualis sit, & ubi sit, hæc describere indicat, sumpta ex manifestis testimonijs diuinis. Nihil dubium est, Ecclesiam alligatam esse ad Euangelium, vt Paulus inquit Gal. 1. Si quis aliud Euangelium docet, anathema sit. Et Ioann. 10. Oves meæ vocem meam audiunt. Et Ioan. 17. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Et Ioan. 17. Sanctifica eos in sermone tuo, sermo tuus est veritas.

Non sunt igitur membra Ecclesiæ Dei, etiam si titulum imperia tenent, Sadducæi, Pharisei, & similes, Pontifices, & alij, qui aliam doctrinam proponunt, dissentientem ab Euangelio, & stabiliunt idola pertinaciter.

Manifestum est autem, aliud genus doctrinæ, dissentiens ab Euangelio, aduersarios tradere & propugnare, qui docent legem Dei impleri obedientia nostra in hac vita, & hanc obedientiam mereri remissionem peccatorum: Item, Hac obedientia homines iustos esse coram Deo: Item, Pravam concupiscentiam non esse peccatum, nec malum pugnans cum lege Dei: Item, dubitandum esse conuersis, an sint in gratia, & hanc dubitationem non esse peccatum: Item, inuocandos esse homines mortuos: Item, Cultus Dei esse discrimina ciborum, vota monastica, & alios ritus sine mandato Dei electos: Item, Oblationem in missa mereri facienti & alijs viuus & mortuis remissionem peccatorum, & alia: Item, alias prophanationes Sacramenti multiplices & horridas: Item, Episcopos posse instituere cultus Dei, & peccata mortalia esse violationem cultuum, qui ab eis instituuntur: Item, Possibilem de coelibatu imponere ulli ordini hominum: Item, Enumerationem singulorum delictorum necessariam esse ad remissionem

nem peccatorum: Item, Satisfactiones Canonicas, compensationes esse poenarum purgatorii: Item, Synodos, in quibus soli Episcopi dicunt sententias, non posse errare: Item, Qui consecrant olea, & alias res sine mandato diuino, & tribuunt eis vim quanam contra peccata & diabolos & morbos: Item, Qui inuocationes ad certas statuas approbant, quasi ibi plus sit auxilij: Item, Qui interficiunt homines honestos, tantum quia hos errores improbant, & veritatem profitentur.

Hæc cum sint palam ethnica & idololatrica, manifestum est, defensores eorum non esse membra Ecclesiæ, sed dominari, sicut Pharisei & Sadducei dominabantur. Interea tamē fuerunt, & erunt Ecclesia Dei, homines retinentes fundamentum, etiam si alij plus, alij minus lucis habuerunt, habent, & habebunt. Et interdum etiam sancti stipulas extruunt supra fundamentum, cum præsertim in hac temporum miseria multis, qui habent iniuriæ, non concedatur, vt erudiri, & cum doctioribus colloqui possint. Hi sunt tamen in eorum numero, quibus iubet Deus pati. Ezech. 9. Qui gemunt & dolent, propterea quod errores debilitantur.

Præcipuè igitur ex voce doctrinæ iudicandum est, & iudicari potest, quæ & vbi sit vera Ecclesia, quæ voce veræ doctrinæ, deinde & legitimo vsu Sacramentorum ab alijs gentibus discernitur: & quæ sit vox veræ doctrinæ, ostendunt ipsa scripta Prophetica & Apostolica, & Symbola. In his non est ambigua doctrina de fundamento, videlicet de articulis fidei, de essentia & vocatione Dei, de Filio redemptore, de lege, de promissionibus, de vsu Sacramentorum, de ministerio. Et manifestum est, nulli creaturæ, non angelis, non hominibus concessum esse, mutare doctrinam à Deo traditam.

Qualis autem sit Ecclesia, ostendit filius Dei, inquiens: Regnum meum non est de hoc mundo. Item, Sicut Pater meus mittit me, sic ego mitto vos. Colligitur voce ministrorum Euangelij æterna Ecclesia Deo. Hoc immensum beneficium Dei agnosce, & grati celebrare debemus.

Quamquam autem Ecclesia est cœtus, qui conspici & exaudiri potest, tamen discernendus est ab imperijs politicis, seu gentilibus gladium. Nec iure diuino Episcopi habent potestatem gladio puniendi non obediētes, nec imperia mundi occupandi,

di, & tamen in ea ordo est, iuxta illud: Eph. 4. Ascendit, dat don
hominibus, Apostolos, Prophetas, Euangelistas, Pastores & Do
ctores.

Filius Dei est summus sacerdos, vnctus ab æterno Patre
qui, vt non funditus intereat Ecclesia, ministros Euangelij elec
tribuit, partim à se immediatè vocatos, vt Prophetas & Aposto
los, partim vocatione humana electos. Nam & Ecclesie electio
nem approbat, & immensa bonitate efficax est, etiam sonant
Euangelio per electos suffragijs, aut nomine Ecclesie.

Retinemus igitur & in nostris Ecclesijs publicum ritum or
dinationis, quo commendatur ministerium Euangelij viris
ctis, quorum mores & doctrinam prius exploramus.

Et de dignitate ministerij fideliter docemus Ecclesias. Ni
hil dici maius potest, quàm quod Filius Dei inquit, Ioan. 20. Sic
Pater meus misit me, sic & ego mitto vos. Ostendit & quæ manda
det, Prædicate Euangelium: & affirmat, se per vocem illorum ef
ficacem fore, sicut Pater ostendit se efficacem esse per Filium.

Proponimus & mandata Dei: Luc. 20. Qui vos audit,
audit: qui vos spernit, me spernit. Item, Heb. 13. Obedite præ
ceptis vestris. Nec tamen hæc dicta regnum constituunt extra Eu
gelium, sed obedientiam præcipiunt, debitam voci Euangelij
ad ministerium hæc pertinent, docere Euangelium, administrare
Sacramenta, vocem absolutionis impertire petentibus, qui non
perseuerant in manifestis delictis, ordinare ministros Euange
lism, ritè vocatos & exploratos, exercere iudicia Ecclesie legitimo mo
do, de ijs, qui manifestorum criminum in moribus aut doctrina
rei sunt, & contra contumaces sententiam excommunicationis
ferre, & conuersos rursus absolueret & recipere. Hæc vt ritè fiant
etiam Consistoria in Ecclesijs nostris constituta sunt.

Diximus autem in descriptione Ecclesie, multos in hac vi
sibili Ecclesia esse non sanctos, qui tamen externa professione vo
ram doctrinam amplectuntur quia Donatistas improbamus, qui
finxerunt, ministerium eorū, qui non sunt sancti, non esse efficax.

Improbamus & colluuiem Anabaptisticam, quæ finxit Ec
clesiam visibilem, in qua omnes sint sancti. Ac fatemur, de Eccle
sia visibili in hac vita sentiendum esse, sicut inquit Dominus
Matth. 13. Simile est regnum cælorum sægenæ missæ in mare, quæ
boni & mali pisces colliguntur. Sed tamen hi, qui sunt hostes ve

te doctrinæ, definunt esse membra huius visibilis congregatio-
nis, iuxta hoc dictum, Gal. 1. Si quis aliud Euangelium docet, ana-
thema sit.

DE SACRAMENTIS.

Discernunt Ecclesiam à cæteris gentibus, & ritus quidam diui-
nitus instituti, qui nominantur vſitatè Sacramenta: vt Baptis-
mus, & Cœna Domini: quæ tamen non sunt tantùm signa pro-
fessionis, sed multò magis (vt vetustas dixit) signa gratiæ: id est,
sunt ceremoniæ additæ promissioni Euangelij de gratia, id est, de
gratuita remissione peccatorum, & de reconciliatione & de toto
beneficio redemptionis: quæ ita instituta sunt, vt singuli eis vtantur,
quia sunt pignora & testimonia, quæ ostendunt, ad singulos
pertinere beneficia in Euangelio promissa. Nam vox Euangelij
generalis est. Hanc testatur hic vsus, pertinere ad singulos qui Sa-
cramentis vtuntur.

DE BAPTISMO.

Baptismus est integra actio, videlicetmersio, & verborum pro-
nunciatio: Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiri-
tus sancti. In his verbis summam doctrinæ Euangelij comprehen-
dimus, sæpè enarramus. Ego baptizo te: id est, ego testificor hac
merſione te ablui à peccatis, & recipi iam à vero Deo, qui est Pa-
ter Domini nostri IESV Christi, qui te per Filium IESVM Chri-
stum redemit, & sanctificat te Spiritu sancto. In huius veri Dei no-
mine, id est, inuocationem, te baptizo, quem agnosces & inuoca-
bis, & discernes ab omnibus commenticijs numinibus: & certò
statues tibi tribui beneficia, quæ in Euangelio promisit: te esse
membrum Ecclesiæ Dei, quæ per Filium redempta est, & sanctifi-
catur à Spiritu sancto.

Hunc intellectum huius fœderis teneant hi, quorum ætas
iam doctrinæ capax est: & hac testificatione confirmati, cre-
dant sibi remitti peccata, & se verè esse membra Ecclesiæ Dei,
& vera fide verum Deum inuocent: sicut Abraham cogi-
tans de circumcisione, intuebatur promissionem venturi se-
culi, intelligebat se membrum esse Ecclesiæ Dei, & tolli ma-
ledictio.

ledictionem à se quoque per hoc semen, de quo dictum erat in promissione, Gen. 12. In semine tuo benedicentur omnes gentes.

Sic & Petrus docet, 1. Pet. 3. Baptismum esse stipulationem bonæ conscientie erga Deum, per resurrectionem IESV Christi qui est ad dexteram Dei. Nominatim ait esse stipulationem, quia Deus tecum fœdus facit, & te sanatis vulneribus tuæ conscientie recipis, & tu vicissim cum Deo facis fœdus, ut hunc verum Deum inuoces, & credas te per filium Dei resuscitatum ex morte, & regenerantem, saluari.

Ita efficax est in te hic Filius Dei, sedens ad dexteram Patris, sicut & Paulus inquit ad Galat. 3. Qui baptizati estis, Christum induistis. Et dari Spiritum sanctum in baptismo, affirmat ad Titum 3. cum ait, Per lauacrum regenerationis & renouationis per Spiritum sanctum. Et Ioan. 3. dicitur: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest intrare in regnum cœlorum. Docemus igitur, necessarium esse Baptismum: & semel tantum baptizamus singulos, sicut circumcisio semel tantum in singulis fiebat: sed doctrinam de significatione & fœdere mutabilissimam, sæpè commemoramus.

Retinemus & infantium baptismum: quia certissimum est promissionem gratiæ ad infantes etiam pertinere, & ad eos tantum, qui Ecclesiæ inseruntur. Quia de his dictum est, Matth. 19. Sinite paruulos ad me venire, quia talium est regnum cœlorum. Et Origenes scribit in 6. Cap. ad Rom. Ecclesiam ab Apostolis incepisse morem baptizandi infantes. Nec iudicamus hunc morem tantum ociosam ceremoniam esse, sed verè tunc à Deo recipi & sanctificari infantes, quia tunc inseruntur Ecclesiæ: Ac ad tales promissio pertinet. Extant autem de hac re multa scripta in nostris Ecclesijs edita, quibus refutantur Anabaptistæ.

DE COENA DOMINI.

ET Baptismus, & Cœna Domini, sunt pignora & testimonia gratiæ, ut antea dictum est, quæ de promissione, & tota redemptione nos commonesciunt, & ostendunt beneficia Euangelii ad singulos pertinere, qui his ritibus utuntur. Sed tamen hoc dicitur crimen est: Per Baptismum singuli inseruntur Ecclesiæ: sed Cœnam Domini simul etiam voluit Dominus esse neruum publicæ congregationis.

congregationis. Vult enim Deus ministerium Euangelij publicum esse, non vult in latebris tantum inclusam teneri Euangelij vocem, sed exaudiri eam: vult se agnosci & inuocari à toto genere humano. Ideo vult publicos & honestos esse congressus, & in illis vult sonare Euangelij vocem, vult se ibi inuocari & celebrationis. Vult etiam hos ipsos congressus, testes esse confessionis & functionis Ecclesiæ Dei, ab aliarum gentium sectis & opinionibus.

Conuenit Ioannes Ephesi cum suo cœtu, & docet Euangelium, & vñ Sacramenti totus cœtus ostendit se hanc doctrinam amplecti, & hunc Deum inuocare, qui Euangelium tradidit, & se iunctum se esse à Dianæ, Iouis & aliorum idolorum cultoribus. Vult enim Deus conspici & audiri suam Ecclesiam in mundo, & vult se iunctam esse multis publicis signis à reliquis gentibus. Sic haud dubiè suos cœtus habuerunt primi Patres, Adam, Enoch, Noë, Sem, Abraham: & deinceps politia Israël habuit multos ritus, vt se iunctio illa à gentibus esset conspectior.

Addidit etiam Dominus peculiarem promissionem congregationi, Matth. 18. Vbiunque duo aut tres congregati sunt in nomine meo, ero in medio eorum, Item, Matth. 18. Quicquid sententent, fiet eis, Et in Psalm. 149. Laus eius in Ecclesia sanctorum.

Sintq; promissiones, in quibus Deus affirmat se Ecclesiam seruaturum esse, eò dulciores, quia intelligimus eum publicum ministerium in congressibus honestis conseruare & restituere: sic ut & in ipsis verbis Cœnæ inclusa est hæc promissio, cum iubet annuñciari mortem Domini, & hanc Cœnam distribui, donec venerit. Matth. 26.

Vt igitur reuerentia maior sit in huius Sacramenti usu, veteris causæ institutionis cogitentur, quæ ad publicam congregationem, & ad singulorum consolationem pertinent.

Prima causa est: Filius Dei vult in publica & honesta congregatione sonare vocem Euangelij. Huius congregationis vinculum vult esse hanc summionem, quæ summa reuerentia faciendæ est, cum ibi testimonium exhibeatur mirandæ societatis Domini & summentium: de qua reuerentia Paulus loquitur, 1. Cor. 11. inquiens: Qui sumit indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini.

Secundæ

Secunda: Vult & concionem & ipsum ritum prodesse a
conseruationem & propagationem memoria passionis, resurre
ctionis, & beneficiorum suorum.

Tertia: Vult quemlibet sumentem hoc testimonio singu
lariter confirmare, vt statuatur ad se pertinere beneficia Euangelii
cūm concio sit communis: & hoc testimonio, hac sumtione
stendit te ipsius membrum esse, & te ablutum esse sanguine
& facere se hoc foedus tecum: Ioan. 15. Manete in me, & ego in vo
bis: Item, Ego in eis, & tu in me.

Quarta: Vult hanc publicam sumtione, confessionem
se, qua ostendas, quod doctrinæ genus amplectaris, cui ceteris
adiungas. Vult & gratias agi publicè & priuatim in hac ipsa con
monia, Deo æterno Patri, Filio, & Spiritui sancto, cum pro ceteris
ris beneficijs, tum nominatim pro immenso beneficio redemptionis
nis & saluationis. Vult & ipsis Ecclesiæ membris inter sese vincu
lum esse mutux beneuolentiæ. Ita multi fines concurrunt.

Harum maximarum causarum commemoratione inuit
mus homines ad Sacramenti reuerentiam & usum: Et docemus
quomodo pro sit vsus. Apertè damnamus portentosum erro
Monachorum, qui scripserunt, sumtione mereri remissionem
peccatorum, & quidem ex opere operato, sine bono motu
tis. Hæc Pharisaica imaginatio pugnat cum dicto, Habac. 2. Iustus
sua fide viuet. Sic igitur erudimus Ecclesiā, accessuros ad Co
nam Domini oportere poenitentiam, seu conuersionem afferre
& accensa iam fide in cogitatione de morte & resurrectione
beneficijs Filij Dei, quærere hinc confirmationem huius fidei
quia in vsu Sacramenti sit testificatio, quæ ostendit, ad te quoque
pertinere beneficia filij Dei. Fit & testificatio, quod te sibi mem
brum adiungat, & quod sit in te, sicut dicit Ioan. 17. Ego in vo
bis, &c.

Monemus etiam, ne existiment propter hoc opus seu hanc
obedientiam remitti peccata, sed vt fiducia intueantur mortem
& meritum filij Dei, & resurrectionem eius, & statuant propter
ipsum nobis peccata remitti, & velle eum hanc fidem hac con
monefactione & testificatione confirmari. Cū hoc modo in
des, consolatio, gaudium conscientix & gratiarū actio crescunt
prodest sumtio. Nec admittuntur vlli ad communionē, nisi prius
à Pastore aut Collegis eius auditi sint & absoluti. In hac explorat
tione

tionem interrogantur & sapè erudiuntur rudiores, de tota doctrina: & deinde absolutio promulgatur.

Docentur etiam homines: Sacramenta esse actiones diuinitus institutas, & extra vsum institutum res ipsas non habere rationem Sacramenti, sed in vsum institutum in hac communione verè & substantialiter adesse Christum, & verè exhiberi sumentibus corpus & sanguinem Christi: Christum testari quòd sit in eis, & faciat eos sibi membra, & quòd abluerit eos sanguine suo, sicut & Hilarius inquit: Hæc accepta & hausta efficiunt, vt & nos in Christo, & Christus in nobis sit.

In ipso autem ritu seruamus morem vsitatum vniuersæ Ecclesiæ veteris, Latinæ & Græcæ. Non sunt priuatæ Missæ, hoc est, tales in quibus non fiat distributio corporis & sanguinis Christi, sicut nec vetus Ecclesia aliquot seculis post Apostolos, tales Missæ habuit, vt descriptiones veteres apud Dionysium, Epiphanium, Ambrosium, Augustinum, & apud alios ostendunt. Et Paulus expressè iubet, i. Cor. ii. simul fieri multorum communionem.

Itaq; in publica & honesta congregatione recitantur aut canuntur preces, & symbolum, & lectiones distributæ in dies festos vsitato more. Deinde fit concio de beneficijs Filij Dei, & de aliqua doctrinæ parte, vt series temporum præbet argumentum. Postea recitat Pastor gratiarum actionem, & preces pro vniuersa Ecclesia, pro potestatibus, & de præsentī necessitate: & orat Deum, vt propter Filium, quem voluit fieri victimam pro nobis, remittat nobis peccata, & nos saluet, colligat & seruet Ecclesiam.

Deinde recitat verba Christi, de Cœnæ institutione, & sumit ipse, distribuit sumentibus integrum Sacramentum: qui reuerenter accedunt, antea explorati & absoluti, & ibi suas preces ad publicas adiungunt. Ad extremum, rursus recitatur gratiarum actio.

Hunc ritum, & hanc communionem plurimum congruecum scriptis Apostolorum, & cum consuetudine veteris Ecclesiæ, ferè vsque ad Gregorij ætatem, norunt omnes, non prorsus ignari antiquitatis. Quod cum ita sit, probanda, non improbanda est nostrarum Ecclesiarum consuetudo: sed aduersarij improbanter nostram consuetudinem, defendunt multos

tos errores, alij magis tetros, alij nouis iam artificijs fucatos.

Multi ante hoc tempus scripserunt, fieri oblationem in Missa pro uiuis & mortuis, & mereri eam facienti & alijs remissionem peccatorum ex opere operato. Et hæc plurimorum persuasio fuit, & adhuc est similis Pharisaica & Ethnica. Nam eodem modo Pharisei & Ethnici somniabant, se ex opere operato mereri sibi & alijs remissionem peccatorum, pacem, & alia multa bona. Aut etiam si qui minùs cœci verecundiùs loquebantur, tamen dicebant mereri ea non sine bono motu sacrificantis, tamen sacrificia ipsa fingeant esse merita & precium. Hac opinione mulabatur sacrificia, & crescebant aucupia quæstus. Talis Missarum mercatus, & prophanatio Coenæ Domini, ferè in tota orbeterarum.

Vult autem Deus, vitiosos cultus taxari & aboleri. Ideo vocem diuinam simpliciter & verè proponimus, quæ errores illos damnat. Ac toto pectore affirmamus coram Deo & rota Ecclesie in cœlo & in terra, tantùm fuisse vnicum sacrificium propiciatorium, seu quo ira æterni patris aduersus genus humanum placata est, scilicet, Totam Filij Dei, Domini nostri Iesu Christi crucifixi & resuscitati obedientiam, Ioan. 1. Hic vnicus est agnus, qui tollit peccata mundi. De hoc vnico sacrificio dictum est, Hebr. 10. vno sacrificio cõsummauit in perpetuum eos, qui sanctificati sunt.

Et hoc sacrificium singulis sua fide applicatur, cum audimus Euangelium, & Sacramentis vtuntur, vt Paulus inquit: Roman. 3. Quem posuit propiciatorem in sanguine per fidem. Hab. 2. Iustus fide sua viuet: & 1. Pet. 1. Sanctificati Spiritu, ad obedientiam & conspersionem sanguinis IESV Christi. Cætera sacrificia in veteri Testamento fuerunt typica, de quibus suo loco copiosius dicitur: Et nequaquam merebantur remissionem peccatorum, tamen omnes iusticiæ sanctorum omnibus temporibus, fuerunt, tamen & erunt sacrificia laudis, seu *ἑὸς ἁγιστῆς*, quæ non merentur faciem Dei aut alijs remissionem, sed sunt cultus debiti in singulis, & precent propter Mediatorem & summum sacerdotem, Filium Dei vt dicitur ad Hebr. 13. Per ipsum offerimus sacrificium laudis semper Deo. Hanc esse immotam & æternam veritatem, manifestum est.

Quòd verò citantur contra tam claram lucem veritatis Centones, quos nominant Canones Missæ, etiam manifestum est.

est dissimiles esse Canones Græcos & Latinos: Et Græcos ipsos dissentire inter sese dere maxima. Et in Latino Canone apparet palatim assutas esse lacinias ab ignotis autoribus.

Vetus Ecclesia vtitur nominibus sacrificij & oblationis, intelligit totam actionem, preces, sumtionem, recordationem, fidem, confessionem, & gratiarum actionem. Hæc tota Ecclesia, est reuera sacrificium laudis, seu *εὐχαριστικόν*, & *λογισμὸς*. Et cum inquit Dominus, Ioan. 4. Veri adoratores adorant patrem in spiritu & veritate, affirmat, in nouo Testamento non præcipi externa sacrificia, quæ fieri necesse sit, etiamsi in corde nulli sint motus Spiritus sancti, sicut in lege necesse erat ceremoniam Paschatos seruari.

Sed de Cœna Domini dicitur, 1. Cor. 11. Probet se vnusquisque &c. Ita prodest vtenti Cœna Domini, cum affert poenitentiam & fidem, & non prodest ei alienum opus. Præterea de mortificatione manifestum est, totum hoc spectaculum pugnare cum verbi institutionis Cœnæ, in quibus dicitur: Accipite, manducate, hoc facite in mei recordationem. Quid hoc ad mortuos, vel ad deficientes? Et tamen in magna parte Europæ plurimum Missarum agat, pro mortuis. Magna multitudo etiam prorsus ignorans, quid agat, legit Missas propter mercedem.

Cum autem hæc omnia manifestè sint impia, facere oblationem, vt loquuntur, vt mercatur viuis & mortuis: aut facere deficientem, quid agat: horribiliter peccant, quia hæc scelera rebeat & defendunt. Et cum ritus extra vsum institutum non habeat rationem Sacramenti, qualis ibi fiat idolorum cultus, cogitent pij & eruditi.

Est & manifesta prophanatio, partem Cœnæ Domini circumgestare, & adorare: vbi prorsus transfertur pars ad vsum toto genere diuersum ab institutione, cum textus dicat: Accipite, manducate: cum quidem & recens sit hoc spectaculum.

Postremò, quales sunt mores plurimorum sacrificulorum & monachorum in tota Europa, qui non curant hoc dictum: Probet se vnusquisque. Item, 1. Cor. 11. Quicumque indignè sumit, reus erit corporis & sanguinis Domini. Hæc cuique per se nota sunt.

Etsi autem Pontifices & hypocritæ, qui præstigias quærunt ad hæc mala stabilienda, rident has querelas, tamen certissimum est,

est, Deum horribiliter irasci his sceleribus: sicut in Israël irascebatur sacrificiorum prophanationibus. Et videmus iræ exemplum manifesta, tot regnorum ruinas, vastationem orbis terrarum quam faciunt Turcæ, confusiones opinionum, & multas tristitias dissipationes Ecclesiarum.

Te autem, Fili Dei, Domine Iesu Christe, crucifixe pro nobis & resuscitate, summe sacerdos Ecclesiæ tuæ, veris gemitibus oramus, ut propter tuam & æterni Patris tui gloriam, de easdem la, errores & abominationes: & sicut ipse precatus es, sanctifices nos in veritate tua, & in pectoribus plurimorum accendas lucem Euangelij tui, & veram inuocationem: & corda nostra ad veram obedientiam flectas, ut grati te in omni æternitate celebremus.

Omniū angelorum & hominum eloquentiam superant magnitudo peccatorum, quæ prophanatio Cœnæ Domini tot iam seculis parit. Et nos, cum par oratio tantæ rei nulla esse possit, breuiiores sumus: & in hoc ingenti dolore Filium Dei oramus, ut ipse hæc mala emendet: & simul ad declarationem copiosam nos apud eos offerimus, qui eam audire volunt. Sed in hac quæstione præcipuè fieri cernimus hoc, quod ait Salomon: Proinde facere canentem carmina prauo cordi, ac si acetum fundat supra nitrum.

Has de sacrificio persuasiones, sciunt aduersarij nervos esse suæ potentiae & opum. Ideo contrariam orationem audire nolunt. Quidam astute iam lenire absurda discunt. Non est, inquit, meritum oblatio, sed applicatio: struunt insidias verbis, & eosdem abusus retinent.

Diximus autem antea, vnumquemlibet fide sua facere suam applicationem sacrificij Christi, & cum audit Euangelium, & cum utitur Sacramentis. Et scriptum est, 1. Cor. 11. Probet unusquisque seipsum. Non igitur sensit Paulus, ceremoniam aliter non utenti prodesse. Et Filius Dei ipse sese obtulit, ingrediens in sanctum sanctorum, id est, in arcanum consilium diuinitatis, cernens voluntatem æterni Patris, & ingentem iram sustinens, & causas huius mirandi consilij intelligens. Hæc res magnæ significationis, cum dicit textus ad Hebræos 9. Sese obtulit. Et cum inquit Iesaias: Iesa. 53. Ponet animam suam hostiam pro peccatoribus. Quid igitur nunc intelligunt sacrificuli, qui dicunt, se offerre Christum

Christum? nec antiquitas hoc modo locuta est. Sed atrocissima
 ratione nos accusant: dicunt nos delere iuge sacrificium: sicut
 dicebat Antiochus, qui typus est Antichristi.

Respondimus etiam antea, nos retinere totum ritum Ec-
 clesie Apostolicæ: & iuge sacrificium est, sonare doctrinam in-
 corruptam Euangelij, & rectè inuocare Deum: Deniq; vt Domi-
 nus inquit, Ioan. 4. Est adorare patrem in spiritu & veritate. Com-
 plectimur etiam hîc verum vñum Sacramentorum.

Hæc omnia cùm fidelissimè retineamus, summâ reueren-
 tiâ retinemus iuge sacrificium: illi abolent, qui veram inuocatio-
 nem & ipsam Cœnam Domini multis modis corrumpunt, qui
 iubent innocare homines mortuos, qui Missas venales habent,
 qui iactant se oblatione sua alijs mereri, qui doctrinæ de pœni-
 tentia & remissione peccatorum multos tetros errores miscent:
 iubent dubitare agentes pœnitentiam, an sint in gratia, qui
 iudicant & idolis Ecclesiam polluant. Hi sunt Antiochi simi-
 les, non nos, qui obedire Filio Dei studemus, dicenti: Si quis dili-
 gite me, sermonem meum seruabit. Ioan. 14.

Postremò & de vsu integri Sacramenti, pauca
 quædam dicenda sunt.

Remoueatur sophistica à iudicijs Ecclesiæ, Norunt om-
 nes, Cœnam Domini ita institutam esse, vt detur populo inte-
 grum Sacramentum, sicut scriptum est: Bibite ex hoc omnes. No-
 ta est & consuetudo veteris Ecclesiæ, Latinæ & Græcæ. Ideò fa-
 tendum est, prohibitionem vnus partis iniustam esse. Legitima
 hominum testamenta violare iniustum est: cur Filij Dei testamen-
 tum, sanguine ipsius obsignatum, Episcopi violant?

Dolendum est autem, tantam esse impudentiam quorun-
 dam, vt contra hoc grauissimum argumentum fingant sophisma
 ta, ad stabiliendam prohibitionem: quorum refutationem in re
 manifesta omittimus.

DE POENITENTIA.

DEI beneficio hæc pars doctrinæ in primis magna perspi-
 cuitate in nostris Ecclesijs illustrata est, cùm Sententiarij

eam inextricabilibus labyrinthis inuoluerint. Primum clarè demonstramus Catharos & Nouatianos, qui finxerunt, nec labi possibile esse, ut sitis in delicta contra conscientiam, nec lapsos post emendationem recipiendos esse. Et extant nostræ refutationes contra hos furores.

Nolumus autem de vocabulo pœnitentiæ serere. *Agrippa* Si quis mauult, utatur nomine conuersionis, quo & Propter contritionis: & dicimus partem pœnitentiæ, seu conuersionis primam esse contritionem, quæ est, verè expauescere agnitione iræ Dei aduersus peccata, & dolere, quòd Deum offenderimus. Et dicimus in his qui conuertuntur, aliquos tales veros paucos & dolores esse oportere, nec agere pœnitentiam eos, qui manent securi & sine dolore, ut 2. Corinth. 7. Contristati estis ad pœnitentiam. Et Ezech. 20. Et displicebitis vobis in conspectu vestro, si noscitis vos dignos esse pœna & exitio. Et hi veri dolores sensus iræ Dei, ut suo loco copiosius dicitur.

Hic autem taxamus aduersarios, qui fingunt contritionem mereri remissionem peccatorum, & oportere contritionem sufficientem esse. In utroque errore magnæ tenebræ sunt. Nam remissio datur propter Mediatorem gratis, & quæ potest esse contritio sufficiens? Imò quòd magis crescit dolor sine fiducia misericordiæ, eò magis corda fugiunt Deum, & sustinere nulla memoria hanc magnitudinem doloris potest, de qua dicitur Ies. 38. Sicut leo contriuit omnia ossa mea. Sed illa otiosa somnia scriptorum, ostendunt in ipsis & vitæ securitatem & incertitiam Evangelij.

Fiunt autem hi veri dolores, cum arguitur peccatum (vnde Evangelio ostenditur) contemptus Filij Dei: Spiritus arguet mundum de peccato, quòd non credunt in me. Ioan. 16. Et voce legis moralis arguuntur alia peccata, ut inquit Paulus, Rom. 5. Per legem cognitio peccati.

De confessione priuata facienda pastoribus, affirmamus ritum priuatæ absolutionis in Ecclesia retinendum esse: & constanter retinemus, propter multas graues causas. Sed simul docemus, non præcipiendam neque postulandam esse enumerationem delictorum in illo priuato colloquio: quia nec diuinitus mandata

mandata est illa delictorum recitatio, nec possibilis est, & adducit pias mentes in dubitationem, & fidem languefacit.

Magis verò hoc taxamus, quòd nusquam aduersarij in doctrina de pœnitentia vel conuersione, mentionem faciunt fidei iustificantis, de qua suprà dictum est: qua sola verè accipitur remissio peccatorum, & cor in sensu iræ Dei erigitur, & liberamur a doloribus inferorum, sicut scriptum est Rom. 5. Iustificati fide pacem habemus. Sine hac fide, dolores fiunt pœnitentia Saulis, Orestis, & similibus in Tragædijs.

Nec docent Euangelium, sed legem & humanas traditiones. Cum autem in vera conuersione fiant hæ mutationes, mortificatio & viuificatio, vt Roman. 6. & sæpè aliàs dicitur. docendi causa distribuimus conuersionem vel pœnitentiam, in tria membra. Contritionem, Fidem, & nouam Obedientiam. Nam hæc complectitur vera conuersio, vt vox diuina, & vera Ecclesiæ experientia ostendunt.

Nec tamen de modis loquendi, aut numero partium conuersiones mouemus, sed res necessarias in conspectu omnibus esse volumus. Et maximè necessarium est Ecclesiæ extare doctrinam veram, planam, maximè perspicuam de tota conuersione, quæ quidem & in concionibus diuinis summa perspicuitate, & in quibuslibet labyrinthis sæpissimè repetita est, vt Baptista & Christus inquit: Matth. 3. Agite pœnitentiam, & credite Euangelio. Itē, Luc. 1. Agite pœnitentiam: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Et Paulus Rom. 3. Omnes carent gloria Dei. Hic de contritione concionatur, postea de remissione: Iustificamur autem gratis, ipsius gratia, per redemptionem in Christo per fidem.

Necesse est igitur, in doctrina de conuersione, seu pœnitentia, fieri mentionem fidei. Nec satis est quòd dicunt aduersarij, se quoque de fide loqui, & hanc anteire pœnitentiam. Loquuntur enim de noticia doctrinæ: Credo remissionem peccatorum, scilicet, alijs dari, sicut & diaboli norunt symbolum: sed Euangelium postulat hanc veram fidem, quæ est fiducia misericordiae propter Filium Dei promissæ, & acquiescens in Filio Dei, quæ inquit: Credo remissionem peccatorum mihi quoque dari, & quidem gratis, non propter meam contritionem, non propter vlla mea merita, sed propter Filium Dei, qui immensa

bonitate & sapientia diuinitatis constitutus est Mediator & Propiciator.

Scio mandatum Dei esse immutabile, vt singuli in his doctrinis statuunt, secertò propter eum recipi. Hæc est propria vox Euangelij, hoc decretum ex sinu æterni Patris prolatum est. Filium, & sanguine & resurrectione eius obsignatum est. Sic voluntari & decreto nolle assentiri, est contemnere Filium Dei. Et de hoc peccato inquit Ioannes: Ioan. 3. Qui non credit Filio, manebit ira Dei super eum. Sed qui credit sibi remissionem peccatorum, propter Christum, qui efficax est in eo, viuificat eum Spiritu suo sancto & reconciliatus iam, certò putatur iustus, propter Mediatorem, & est hæres vitæ æternæ.

Hanc necessariam consolationem in doctrina de conuersione vel omittere, vel corrumpere, vel improbare, est manifestum delere Euangelium.

De hac fide & commune facere nos absolutio debet, & confirmare. Sicut confirmabatur Dauid, audita absolutione minus abstulit peccatum tuum, 2. Reg. 12. Ita tu scias vocem Euangelij tibi quoq; annunciare remissionem, quæ in absolutione tibi nominatim proponitur. Non fingas, nihil ad te pertinere Euangelium, sed scias ideo editum esse, vt hoc modo saluentur homines fide amplectentes Euangelium: & mandatum Dei æternum & immotum esse, vt ei credas. Qui non hac fide amplectitur Euangelium, sed manet in dubitatione, frustra audit absolutionem.

Cùm hac consolatione corda viuificantur, & sunt iam domesticum Dei, certè & nouam obedientiam incoari necesse est vt supra dictum est. Ac redire ad scelera, est excutere Deum & rursus amittere iusticiam & vitam, sicut Ioannes inquit, 1. Ioan. 3. Qui facit iusticiam, iustus est: Qui facit peccatum, ex diabolus est.

Recitauimus autem supra summam doctrinæ de noua obedientia.

DE SATISFACTIONE.

Vale verò chaos sit doctrinæ de Satisfactionibus, quas non vident opera indebita, indicta ab Ecclesia, longum esset recensere, & pauci ante hæc tempora intellexerunt. Non dubitamus autem, in Ecclesijs nostris & totam hanc partem verè & perspicuè expositam esse. Fuit mos primis patribus, eos, qui hostiis, idolis, aut incestis libidinibus polluti fuerunt, arcere à sua consuetudine, & præcipuè à sacrificijs. Hunc morem & Synagoga retinuit, & retinuerunt in Asia & Græcia aliæ gentes non minus: ut vagati sunt Orestes, Adrastus, & alij multi. Hunc morem inde Ecclesia retinuit. Pollutos arcebat à communione: Deinde agentes poenitentiam, ut intelligi posset, seriò eos petere, & ut exemplum alijs prodesset, non subito recipiebat, sed aliquot diebus absolutio differebatur, ut publicè petentes conspicerentur. Ita Corinthius incestus arcetur, & postea non sine deliberatione recipitur. 1. Cor. 5.

Hic totus mos exempli causa institutus est, & politicus est, nihil omnino pertinens ad remissionem peccatorum. Creuit autem deinde superstitione, ut indicerentur ieiunia, abstinentia à coniuge multis annis. Hæc onera cum nimium creuissent, Episcopi rursus ea laxarunt. Hæc laxatio talium rituum, nominabatur Indulgentia.

Harum rerum historiam cum Monachi non considerarent, statuerunt fieri compensationem poenæ æternæ in poenas purgatorii, & in alias poenas huius vitæ. Et addiderunt, satisfactiones dici ab Ecclesia, ut illæ poenæ mitigentur. Et quidem oportere satisfactiones esse opera non debita lege Dei. Has fabulas monachorum, quas ne ipsi quidem intellexerunt, reiicimus, & reuocamus regulas firmissimas: Poenæ æternæ simul cum culpa reponuntur propter Filium Dei, non propter vllas nostras compensationes, iuxta illud: Hof. 3. O mors, erò mors tua: ô infernè, erò pestis tua. Item, Rom. 5. Iustificati fide, pacem habemus.

Secundò: Dicimus opera indebita, de quibus isti loquuntur, non esse cultus Dei, aut compensationes, sed pertinere ad hoc dictum, Matth. 17. Frustra colunt me mandatis hominum. Et certe potestas clauium non habet mandatum indicendi tales poenas,

Dicimus etiam, hanc applicationem Indulgentiarum, quæ Papa alijs applicat merita sanctorum, commentitiam esse: & Indulgentias olim nihil aliud fuisse, nisi laxationes Canonum, quæ nihil pertinebant ad eas compensationes, de quibus monachi loquuntur.

Aliud autem est, loqui de satisfactione debita: ut de restitutione furti, usurarum, alienæ coniugis, famæ. Hæc restitutio opus debitum, pertinet ad nouam obedientiam, ut Paulus ait, Eph. 4. Qui furatus fuerat, iam non furetur. Qui retinet iterius coniugem, nec contritionem, nec fidem, nec nouam obedientiam habet. Nec miscenda sunt illis nænijs satisfactionum præcepta Dei de restitutione debita, quam dicimus esse faciendam.

Fatemur & hoc, plurimas horrendas poenas in hac vita mitigari per Ecclesiam, per imperia, per familias, propter certa delicta multorum hominum, etiam electorum: ut seditio mota contra Dauidem, non leuiter afflixit totam illam politiam, & multas sanctas familias.

Discernimus igitur poenam æternam, & poenam huius vite. Et dicimus, poenam æternam, tantum propter Filium Dei remitti, cum fide iustificamur & viuificamur. Et si autem & poenæ temporales præcipue propter Filium Dei mitigantur, qui est iubar brachium Ecclesiæ, quia magnitudinem iræ Dei hæc infirmitas sustinere non posset, sicut & Daniel orat: Dan. 9. Propter pauperum nostrorum minum exaudi nos, & respice nostrum exilium, &c. Tamen & hoc docemus, propter ipsam conuersionem quoque mitigari poenas, quia in sanctis promissiones legales additæ operibus, non sunt iustitiæ, sed habent sua præmia: qualis est, Date, & dabitur vobis. Et cum Paulus inquit, 1. Cor. 11. Si iudicemus nos ipsi, non iudicabimur. Loquitur de tota poenitentia, non de illis vanissimis vitiis, quas disputant etiam valere, si quis relapsus sit in peccatum mortale.

Excogitantur autem in hac materia nouæ præstigiæ. Fatentur satisfactiones non esse compensationes, sed dicunt admittendas esse satisfactiones castigatorias, sicut Paulus Corinthiis prænuntiat, 1. Cor. 5. Ea castigatio erat excommunicatio, & fatemur reos manifestorum scelerum, legitimo iudicio & ordine excommunicandos esse, nec est inane fulmen iusta excommunicatio.

Sed tamen potestas Ecclesiæ non punit vi corporali, carcerem

aut inedia, tantum pronunciat sententiam. Carcer & supplicia publica ad politicos gubernatores pertinent.

Tanta est autem peruersitas quorundam, ut, quanquam eui casti veritatis conuinci se intelligant, tamen querant sophisma ludos, ne, si cederent, prodidisse socios existimentur. Deus, qui est inspector cordium, scit nos simplici studio veritatem quaerisse.

DE CONIVGIO.

Semper in sola Ecclesia Dei mansit incorrupta veritas de Coniugio. Scire enim Ecclesia, Deum in genere humano vagas libidines seuerissime prohibere, & velle intelligi & praestari castitatem, sicut ipse eam ordinat, ut ipsum quoque sciamus mentem & castam esse: & a diabolis discernamus, qui odio Dei delectantur confusionibus libidinum, & hanc infirmam naturam hominum impellunt, ut horribiliter contaminetur.

Quare & ubique Ethnici quaedam tetra exempla admiserunt, & semper haeretici portentosas opiniones de coniugio spargunt, ut narrant Clemens Alexandrinus & Epiphanius. Et magis deformitatem in hac extrema mundi senecta fecerunt Turci mores, & lex Papae de coelibatu. Affirmat autem Paulus, signum *1. Tim. 4.* esse malorum spirituum, prohibere coniugia,

Quare summa cura doctrinam Dei de coniugio incorruptam conseruamus, & Dei beneficio magistratus politici in sua gubernatione iudicia coniugiorum instituerunt & tuentur: & seuerè puniunt scelera pugnantia cum lege Dei: & sciunt mandata diuina praecipere sibi curam tuendae castitatis & coniugij. Teneamus autem veram definitionem, mandatis diuinis & consuetudini Ecclesiae Apostolicae congruentem.

CONIVGIUM est legitima & indissolubilis coniunctio tantum vnius maris & vnius foeminae, obseruanda propter mandatum Dei, qui vult hoc modo consociatum esse genus humanum, & castitatem intelligi, & non vagari libidines.

Hunc ordinem sanxit Deus initio, in hoc dicto: Erunt duo *Gen. 2.* in carnem vnā, videlicet vnus mas, & vnica foemina inseparabiliter iuncti. Et rursus sancita est haec prima norma à Christo, *Matth. 19.* Ut autem sit legitima coniunctio, seruamus personarum

rum discrimina immutabiliter: Ne concedatur commissio personarum, quibus iure diuino non concessa est commissio. Quod uantur & regulæ Iuris Canonici, de alijs propioribus gradibus extant ordinationes graui deliberatione traditæ Consistorijs.

Scimus autem voluntatem Dei esse, ne prohibeatur coniugium ullis personis, quæ sunt idoneæ ad coniugium: & quæ extra coniugium non uiuerent sine periculo conscientia, sicut in Genes 2. Matth. 19. 1. Corinth. 7. scriptum est. Ideo cōceditur quod nos coniugium sacerdotibus, & personis alijs, quæ piè in coniugio uiuere malunt, quàm in coelibatu habere sauias conscientias, ne Deum inuocare & piè uiuere possint.

In desponsationibus etiam iuxta vetera iura, parentum consensum accedere volumus, cum probabili ratione parentes moueantur. De diuortijs firmissimè tenetur regula: Peccare eos, qui vel adulterio, vel desertione initium faciunt distractionis, & adulteri & adulteræ: & desertores & desertrices cōdemnamus, & cōcedo centum in Ecclesijs, & iudicium in Consistorijs, & à mortificationibus seuerè puniuntur.

Sed personæ innocenti, cum re cognita pronunciatum libera, non prohibetur coniugium, ut Deum inuocare & piè uiuere possit. Cum enim expressè Dominus liberet personam innocentem, Matth. 19. cum altera polluta est adulterio, intelligenda est liberatio, non tantum nomine, sed re: & Paulus eodem modo loquitur in causa desertionis. Hac nostra consuetudo & consuetudo veteri Ecclesia congruit. Ceteræ leges in Consistorijs nostris congruunt cum iure Canonico, & populo rectè proponimus doctrinam de coniugio & de castitate.

Affirmamus peccata esse damnata à Deo, mortalia & expellentia Spiritum sanctum, omnes commissiones, seu semina effusiones extra coniugium & multas tristes poenas in hac uita uigilari per gen⁹ humanū propter libidines, sicut scriptum est Hebr. 13. Scortatores & adulteros iudicabit Deus. Et de his poenis extrema comminatio, Leuit. 18.

Castitatem verò nominamus, & in uita coelibe puritatem & seruare iura coniugij: Et coniugium, ut antea descripsimus, affirmamus esse societatem à Deo institutam & sanctam, & placere Deo hanc ipsam societatem & officia uitæ coniugalis: & damnamus fanaticos omnes, Basilidem, Tacianum, Carpocratem & alios.

alios, quorum alij alijs modis vel damnarunt coniugium, vel te-
nas confusiones approbauerunt. Damnamus & legem Pontifi-
cam, quæ prohibet sacerdotibus coniugia, & causam præbet exi-
magnæ multitudini hominum: & ob eandem causam vota cœ-
latus in ijs improbamus, qui non sunt idonei ad vitam cœlibē,
quia hæc omnia pugnant cū decreto diuino: Dixit Dominus Ge-
n. 2. Non est bonum homini esse solum. Dixit, id est, sua inenar-
abili sapientia decreuit, genus humanum hoc modo condere, vt
ex societate maris & foeminæ propagetur. Et duos. condidit, vt
essent Ecclesia: & sanxit has metas, ne vagarentur libidines. Vult
enim intellectum castitatis esse in genere humano.

Hæc cū dixerit ac decreuerit Deus, dicunt contrariū Ta-
cianus, Papa, Monachi: qui, cū prohibent coniugium, causam
prebent multis hominibus, alioqui ad virtutem idoneis, cumu-
lanti multa & horrenda peccata, propter quæ plurimi in æternū
damnantur.

Lex humana pugnans cum decreto diuino, & ipso Dei o-
peris creatione instituto & condito: deinde & cum præceptis
diuinis, & quæ fons est magnorum scelerum, propter quæ multi
percuti, & ira Dei magis accenditur, imò quam legem Spiritus
sanctus oriri à Diabolo affirmat, nequaquam Ecclesiæ imponen-
da est, sed omnium piorum consensu abolenda est.

Non rarò autem his triginta annis accidit, vt sacerdotes,
quorum mores inculpati fuerunt & modesti, præcipuè propter
coniugium, interfecti sint. Ita Diabolus suam legem etiam parri-
cidij stabilire conatur: & habet organa, scriptores impudentissi-
mum, Fabrum, Pygium, qui expressè scripsit, minùs peccare sa-
cerdotem si sit mœchus, quàm si ducat vxorem. Talia scribi & di-
ci ab ijs, qui nominari Christiani volunt, indignum est.

Vident sapientes, in hac mundi senectæ & naturam homi-
num languidiorem esse, & paulatim maiores disciplinæ laxatio-
nes & confusiones fieri: & semper ante excidia vrbium & ruinas
regnorum proximè antecessit licentia in hoc genere. Ideo guber-
natores debebant esse vigilantiores & seueriores in tuenda disci-
plina, in muniendis coniugij legibus, in puniendis & prohiben-
dis vagis libidinibus: de quare extare nostras commonefactiones
ad omnem posteritatem, gaudemus.

Simul

Simul etiam oramus Filium Dei, Dominum nostrum IESUM Christum, custodem Ecclesiæ, verè amantem castitatis, Spiritu suo casto in plurimorum cordibus accendat castitatem & flectat mentes gubernatorum ad salutaria consilia, & reprimat Diabolum, flammam libidinum accendentem, & impediat, ne pia exempla latè vagentur.

Expauescunt omnium piorum animi & pectora, cum rem & horrenda exempla ethnica legunt vel audiunt, quæ quidè deinceps & cœcitas in mentibus, & alij furores exitiosi totis gentibus comitati sunt, ut in historijs omnibus obuia sunt exempla.

Scedasi filias duo Spartani stupratas in puteum abiectas, postea quasi in ipso vestigio trucidatus est exercitus Laconicus & imperij mutatio facta est. Sed multa sunt omnium ætatum exempla. Meminimus ipsi, Episcopos aliquos præstantes nobilitate & ingenijs, in adulterijs interfectos esse.

Sed oramus Filium Dei, ut ob hanc ipsam causam plurimè custodiat, & ad castitatem flectat, ut à pluribus rectè inuocari possit. Quæ verò pro defensione cœlibatus ab aduersarijs citantur, perinde ad causam accommodata sunt, ut quod Tacianus citabat, ex Euangelio secundum Aegyptios dictum Christi ad Salomonem: Veni soluere opera mulieris. Id interpretabatur Tacianus: Veni soluere, id est, abolere coniugium, cum Christi verba loquerentur de Heuæ lapsu, & miserijs secutis eū lapsum, sicut & Iohannes scribit I. Ioan. 3. Venit Filius Dei, ut destruat opera Diaboli.

DE CONFIRMATIONE ET VNCTIONE.

NOtum est, formas consecrandi oleum, magicas & execrandas esse: ideo nec vnctiones illæ, in quib. usus est ei⁹ olei, tolerandæ sunt. Et vetustas hos ritus longè aliter exercuit, quàm nunc exercitur. In ritu confirmationis fiebat exploratio doctrinæ, in qua singuli recitabant summam doctrinæ, & palàm profitebantur improbare furores Ethnicos & hæreticos, & velle se esse & manere veræ Ecclesiæ membra, & non discessuros à vera sententia, quæ tunc profitebantur.

Hic mos erat utilis ad erudiendos homines, & retinendos in vera agnitione Dei. Ac in Ecclesijs nostris similia sunt in car-

chesi iuniorum, & in priuata confessione, in qua pastores doctri-
nam populi explorant.

Sed ritus confirmationis, quem nunc Episcopi retinent,
quid est, nisi inanis umbra? Præterea Vnctio, quæ nunc extrema
unctorum, fuit olim medicatio, vt ex Iacobi epistola perspicu-
um est. Nunc spectaculum est plenum superstitionis. Dicunt re-
uerti peccata, per istas vnctiones: & addunt inuocationem mor-
tuorum, quam etiam necesse est improbari.

*Vnctio.
Iacob. 5.*

Ideo hi ritus nō seruantur in nostris Ecclesijs, nec ante hæc
tempora Ecclesia sensit esse necessarios. Cæterum pro agrotis fi-
unt publicæ & priuatim piæ preces, sicut promisit Deus, se
etiam corporales ærumnas petentibus mitigaturum esse, iuxta
illud Psal. 49. Inuoca me in die tribulationis, & ego eripiam te.

Fiunt & funera honesta congregatione, & pijs commone-
rationibus, & canticis.

DE TRADITIONIBVS, ID EST, RITIBVS IN ECCLESIA INSTI- TVTIS AVTORITATE HV-

MANA.

Natura rationalis ordinem intelligit, & intellectus ordinis nō
obscurum testimonium est de Deo, nec viuere homines sine
aliqua distinctione temporum, locorum, operarum, quietis, pos-
sunt, sicut in familijs videmus oportere distincta esse tempora la-
borum, quietis, cibi, somni, & optima quæque natura, in tota vi-
ta maximè est amans ordinis. Ac iubet omnia in Ecclesia fieri de-
core & ordine.

1. Cor. 14.

Fuit igitur semper, inde vsq; ab initio generis humani, or-
do aliquis publicorum congressuum: fuit aliqua temporum & a-
liorum quorundam rituum distinctio, haud dubiè plena grauita-
tis & elegantia, apud illa excellentia lumina generis humani,
quando in eodẽ horto aut tugurio confederunt Sem, Abraham,
Isaac, & horum familiæ: & audita concione Sem, de vero Deo, de
vulso Dei, de distinctione Ecclesiæ, & aliarum gentium, postea si-
mil fecerunt inuocationem.

Ququam igitur esse ritus aliquos honestos ordinis causa
opor-

oportet: tamen homines proni ad superstitionem, facile deprimunt hos ritus, affingunt tales observationes esse merita remunerationis peccatorum, & iustitiam coram Deo: vertunt signa in numina, sicut multi statuis tribuerunt numen, & multi vel superstitione vel tyrannide cumulant ritus: ut superstitione in Ecclesia antiquis ritus satisfactionum, ut nominant. Nabuchodonosor, Antiochus, quia iudicant consensum in religione prodesse ad regni concordiam & tranquillitatem, cultus instituunt, quos pariter ad fidei observari volunt. Ibi non superstitione, sed tyrannide nova numina proposita sunt. Hæc ita fieri in genere humano, turbari & mutari veras & falsas religiones videmus, & causas miramur cur non constanter perseverent homines in veritate à DEO monstrata.

Sed vox diuina affirmat, à Diabolis impelli homines, ut Deo deficient: & natura hominum cæca, curiosa, leuis, amanda, dos variarum opinionum.

Aduersus hæc magna mala, præmunit & cõfirmat Ecclesia: Deus: & certam doctrinam tradit, quæ quidem comprehenditur in libris Prophetarum, & Apostolorum, & Symbolis. Quare necesse est considerare, quales sint leges seu ritus, & unde sint.

Est igitur PRIMÆ Regula: Nulli creaturæ, non Angelis, non hominibus, non regibus, non Episcopis licet condere leges, aut ritus pugnantes cum verbo Dei. Ut, horribiliter peccant Rex Babylonicus, quanquam excellens sapientia & virtute, inobediens adorari statuam. Et peccant omnes homines, qui talibus edictis aut legibus obtemperant: sicut Heuæ peccabat, discedens à mandato diuino propter Diaboli mendacium. Sed vniuersaliter Regula seruanda est, Actor. 5. Oportet Deo magis obedire quam hominibus.

Talia sunt edicta, quæ præcipiunt inuocari homines mortuos, aut amplecti falsam doctrinam, aut obseruare impios cultus. De his omnibus tenenda est regula primi præcepti i. Cor. 10. Fugite idola. Talis est & lex de cœlibatu sacerdotum, quem plures sine peccato obseruare non possunt. Etsi autem scimus, quid de legum mutationibus viri politici iudicent, tamen Deus sic cõfirmat obedientiam, ut velit nos cum ipso copulatos esse, & cõgruere cum sua sapientia & iustitia: unde sunt hæc regula immota & æternæ, Exod. 20. Non habebis Deos alienos. Item Actor. 1. Oportet

portet Deo magis obedire, quàm hominibus. Item Galat. i. Si quis
 aliud Evangelium docet, anathema sit.

SECUNDA Regula: Cùm vſitatum ſit, ſuperſtitiones ad-
 operibus, quæ alioqui ſuo genere erant indifferentia, vt nō
 carnibus, neceſſe eſt ſuperſtitiones & errores, qui adduntur,
 are, & in vſu libertatis modèſtè oſtendi poſſunt doctrinæ ex-
 empla.

Eſt autem error non obſcurus, quem ſtultitia multorum
 docentium & populi plerunque addit, quòd docent & exiſtimāt,
 mania & ſimilia opera mereri remiſſionem peccatorum, tū cul-
 tam poenæ: vt & Thomas ſcribit de ſatiſfactionibus, & pluri-
 ficiloquuntur.

Hæc Phariſaica imaginatio facilè capit animos, & obſcu-
 ræ lucem doctrinæ de beneficijs Chriſti proprijs, & de gratuita
 remiſſione, & de fide. Cùm enim putant homines, mereri ſe re-
 miffionem peccatorum his ſuis ritibus, transferunt honorem de
 Chriſto, in hoſ ritus, & aliquantisper inani fiducia tumēt:
 tamen in veris doloribus ruūt in dubitationem, quæ ſunt
 exitio. Et per ſe ſe magnum peccatum eſt, non noſſe beneficia
 Dei.

Propter hanc cauſam Paulus tam acriter dimicat de abroga-
 tione circumciſionis, & aliarum ceremoniarum legis Moſaicæ,
 vera agnitio Mediatoris extingueretur, ſi exiſtimarent homi-
 nes, mereri remiſſionem peccatorum, & iuſtos eſſe hæc obſer-
 vant. Et ſæpe monet Paulus, vt caueamus, ne nouis ceremonijs
 humanis lux Evangelij obſcuretur.

Secundus error minùs cōſpicuus eſt, ſed tamen pernicioſus.
 Quamquam vident aliqui, non poſſe defendi hunc Phariſaicum er-
 rorem, delabuntur huc: Eriſi, inquiunt, non merentur hæc ceremo-
 niæ remiſſionem peccatorum, tamē, quia ſunt bona opera & cul-
 tus Dei, defenduntur hæc traditiones: vt in lege Moſi Nazaræ orū
 continentia, etſi non merebatur remiſſionem peccatorum, tamē
 Deo placebat, & erat cultus Dei gratus.

Hoc ſuoco recēs quidā pingere traditiones didicerunt, qui
 tamen non de his medijs rebus dimicant, ſed alios tetros errores
 & opinionem de poteſtate Episcoporum ſtabilire conantur.

Neceſſe eſt autē, pios hæc cauere doctrinæ inſidias. Magnus
 error

error in hoc ipso fūco inest. Non rectè citatur exemplum ex Moise. Longè differunt opera à Deo instituta & ordinata, ab operibus non mandatis & non ordinatis à Deo, sed tantum consilio humano excogitatis. Erant cultus Dei opera in lege Dei ordinata, & remissionem peccatorum non merebantur. At ~~hoc~~ ^{hoc} excogitata ab hominibus sine mandato Dei, nec fuerunt, nec sunt cultus Dei. Nequaquam probat Deus hanc audaciam hominum, quoniam tamen semper usitata fuit, fingendi cultus, id est, opera, quorum finis immediatus sit, ut Deus per ea honore afficiatur. Ideo eximat vox diuina, Matth. 15. Frustra colunt me mandatis hominum. Et passim in Prophetis & apud Paulum taxatur hec audacia.

Sed veri cultus sunt opera à Deo mandata, quæ sunt agnitione & fiducia mediatoris, hoc fine, ut Deo præstetur obedientia, & profiteamur hunc verè esse Deum, quem sic colimus. Ita Ezech. 20. reuocat nos ad præcepta diuina, inquit: In præceptis patrum vestrorum nolite incedere, sed in præceptis meis ambulare. Et sæpe reperitæ sunt hæ conciones. Et in Psal. 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum. Et in Nume. cap. 15. Non sequitur cogitationes suas.

Tertius error est: Hypocritæ fingunt talia opera perfectiora esse, ut monachi sua vota plena vanitatis anteferebant vitæ politicæ & œconomicæ: cum Deus mirando consilio sic considerauerit genus humanum, & in his laboribus & periculis velit colere spem fidem, inuocationem, confessionem, mutuam beneficentiam, tolerantiam, & alias virtutes.

Quartus error est opinio necessitatis, ut scribunt quidam. Ieiunium quadragesimæ necessarium est: alia arbitraria sunt.

Nec tantum carnificina est conscientia, iudicare, non esse Christianum, non esse membrum Ecclesiæ Dei, comedente carnem die sexta, aut non seruante ieiunium quadragesimæ: Sed error est obscurans res maximas, doctrinam de iustitia Evangelii & de Ecclesia, qualis sit, & quomodo discernenda sint membra Ecclesiæ, non cibo & potu, sed fide, inuocatione, & cæteris virtutibus. Ac contra opinionem necessitatis expressè dicitur Coloss. 2. Nemo vos iudicet in cibo & potu. Et Galat. 5. In libertate stetit Christus vos liberauit, state, nec rursus iugo seruitutis implicemini. Et opinio necessitatis magnas discordias semper peperit.

contentiones fuerunt de die Paschatos, de fermento, & nūc
contentiones multæ exortæ sunt.

Quintus error. Accedit ad priores opiniones & hic error,
Episcopi sibi sumunt potestatem instituendi nouos cult⁹,
obligandi conscientias, vt Gregorius constituit, vt mariti trās-
iugum, & cōstitutio de cōfessione præcipit enumerationem,
De talibus traditionibus etiam libri extant recentes pleni

in quibus scribitur, Peccata mortalia esse, viola-
rituum, etiam extra casum scandali. Gerson quæsi-
tiones tales: sed vera consolatio est vox Euangelij, quæ vult hūc
libertatis in Ecclesia notum esse & conseruari, vide-
remotis illis erroribus, de quibus dictum est, ritus humanos
ordinis causa factos, seruari posse sine opinione meri-
tatis & necessitatis, vt suprà dictum est ex Coloss. 2. Nemo
in cibo aut potu, &c. Et Petrus inquit Act. 15. Quid
Deum, imponentes iugum cervicibus discipulorū, quod
patres vestri, neq; nos portare potuimus?

TERTIA Regula: Remotis erroribus illis, de quibus doce-
necesse est, postea ritus aliquos honestos, boni ordi-
nis causa factos, & seruamus, & seruandos esse docemus: vt sine
omnino homines viuere non possunt. Et Paulus inquit 1. Corinth.
Et extat Athanasij dictum: Vtiles sunt ceremoniæ, sed cum

cognitione veritatis & mediocritate. Hanc vocē apparet opposi-
tū esse superstitioni, quæ tunc quoq; augebat ceremonias, & ob-
erabat veritatem, & onerabat conscientias & Ecclesias.

Agimus autem gratias Deo, æterno Patri Domini nostri Ie-
Christi, qui propter Filium, & per eum, æternam Ecclesiā col-
ligit, quod inde vsq; ab initio generis humani conseruauit publi-
cum ministerium Euangelij, & honestos congressus, qui ipse et-
et & regat quædam tempora: & oramus eum, vt deinceps ser-
uet & regat Ecclesiam.

Et studiosè docemus, vt omnes adiuuent conseruationem
publici ministerij, & vitent scandala & dissipa-
tiones, vt suo loco copiosius
dicitur.

DE VITA MONASTICA.

OMittimus longiorem commemorationem de veteribus historijs eorū, qui vel in solitudinem secesserunt, vt Antonius, vel collegia similia scholis instituerunt, extra ciuitatum frequentiam, vt Basiliius. Aliæ enim alijs causæ fuerunt secedendi. De sentibus monachis iam loquamur, qui minimè sunt in solitudine. Collegia sunt hominum vel doctorum, vel indoctorum, media luce & frequentia commodius viuentium, quàm viuant alij homines. Habent voluptates quas expetunt, alij alias: Et tò plus otij, quàm ceteri homines in vita politica & œconomica.

Ne ipsi quidem iam illa ridicula encomia de perfectione de vita contemplatiua ad se transferunt, vt olim aliqui fecerunt. Et cum magna sit dissimilitudo hominum in illis sodalicijs, volumus concionari malis, qui propter culinas & licentiam De latebras amant: sed sanabiles obtestamur propter gloriam De suam salutem, vt cogitent hæc dicta Exod. 20. Non habebis alienos. 1. Cor. 10. Fugite idola. Qualis nūc est vita monasterium habet impiorum cultum & vanitatis. Missas habet nales pro viuis & mortuis, & hic quæstus est in plerisque monasterijs maximus. Vsitata est ibi & mortuorum inuocatio, cum lata multis tetrīs superstitionibus, statuarum adorationibus, indulgentijs, & alijs imposturis. Studia doctrinæ aut nulla sunt corrupta.

Hæ solæ causæ satis magnæ sunt, cur homines non proprii ex illis sodalicijs discedere debeant: Quia vota, quæ implicite re generi vitæ, in quo est cultus idolorum, sunt haud dubie iniuncta, iuxta primum mandatum, quod est immotum & æternum, regula omnium aliorum præceptorum: Non habebis Deos alios. Exod. 20.

Citant ex Paulo de viduis, 1. Tim. 5. Primam fidem irritam cerunt. Sed responsio firma & perspicua est. Etiam si loqueretur Paulus de votis, tamen talia vota nullo modo probaret, quæ iniuncta sunt cum cultu idolorum, & multis erroribus. Sunt & alia multa mendacia in votis. Promittunt castitatem & paupertatem: quàm multo verò sint idonei ad vitam cælibem & pauperem. Deinde de paupertate, sciunt multo plures quærere ibi culinas, quàm inopiam & famem.

Iam hoc quoque considerandum est: Excusent & laudent vitam monasticam homines diserti, ut volent, tamen semper hæc opinio in hominibus non prophanis hoc exemplo confirmatur: Quod talia opera electa humano consilio sint cultus Dei, id est, vera, per quæ iudicet Deus se honore affici. Hæc opinio taxantur & hominum mentibus euellenda est, & retrahendi sunt homines ad mandata Dei, iuxta hoc dictum, Matth. 17. Frustra conoror, sed in præceptis hominum. Item, Non in præceptis patrum venarum, sed in præceptis meis ambulate. Hæc reprehensio vitæ monasticæ vera & illustris est.

Iam si affingunt merita & perfectiones, magis obscuratur Evangelium dei iustitia fidei, & veris cultibus: Quia tetrum & horribile mendacium est, observationes monasticas mereri remissionem peccatorum, aut tantumdem valere, quantum valet baptisma, sicut Thomas expressè dicit. Nec fuit ignota antiquitati hæc reprehensio. Extat enim narratio seu vera, seu docendi causa scripta, quæ tamen iudicia piorum indicat.

Scribunt, Antonio cupienti scire, quantum apud Deum profecisset in illis exercitijs solitudinis, monstratam esse domum suam Alexandrini, vicinam portæ. Ingressus igitur alloquitur patrem familias, interrogat de doctrina & de exercitijs pietatis. Hic rectè de doctrina respondit: Postea ait, se manè breui precatione Deo gratias agere, & pro cæteris beneficijs, & quod Filium mi ferir. Deinde petere se remissionem peccatorum propter Filium, & orare ut Ecclesiam seruet & suam familiam: orare & Filium, ut pronobis intercedat, & hac fide acquiescere, & latum facere doctas, inquit iste, qui familiæ victum quærit? & multa subinde incidunt, quæ patrem familias duriter excruciant, & accedunt oneracommunia civium. Non vides, quantum sit privatarum & publicarum miserationum in vita? quas rectè ferre, & in his exercere ficit Antonius, & intellexit se commone fieri, ne anteferet sua exercitia officijs vitæ communis. Tales narrationes & aliæ leguntur: quæ etiam si docendi causa ita scriptæ sunt, tamen ostendunt euditorum iudicia.

Nec iam longiorem disputationem addere opus est, præsertim cum

cùm nemo in illis locis, vbi sunt Monachi, ignoret, plurimum esse prauarum superstitionum in monasterijs, & studia doctrinae vel nulla, vel corrupta esse. Deliberationem verò de modo emendationis, relinquimus ijs qui præsunt.

In multis locis desunt pastores Ecclesijs, aut deest victus pastorum. His primùm opitulandum erat ex redditibus monasteriorum locupletium. Postea pauperum quoque studia iuuanda sunt, & in aliquibus scholæ constitui possunt, præsertim cum necesse sit Ecclesiam multis pauperibus præbere sumtus ad docendum, vt ex eo numero legantur pastores & ministri, qui doceant Ecclesias. Hospitalia etiam inde iuuanda sunt, in quibus pauperes, qui diuturnis morbis laborant, ali necesse est.

Ad tales vsus verè pios, ad alēdos pastores, pauperes & scholasticos, ad constituendas scholas, ad iuuanda hospitalia, magna pars reddituum in monasterijs, in his regionibus Dei beneficium translata est. Reliquum in œconomiam, in quolibet monasterio impenditur: & stultitia est, existimare œconomias non esse sumtuosas.

Abbates verò ditiores hoc tempore, in quales vsus proficiant redditus, exempla multorum ostendunt, quos nominare non possemus, qui pariter literas, religionem & virtutem oderunt, & huiusmodi luanantur de his eleemosynis, & aut nullos pastores Ecclesijs præficiunt, aut, si quos habent, esurire sinunt.

DE INVOCATIONE HOMINVM PIORVM, QVI EX HAC VITA DISCESSERVNT.

In capite Iesaiæ 42. scriptum est: Ego Dominus, hoc est nomen meum, gloriam meam alteri non dabo. Est autem gloria Dei præcipuissima, inuocatio: vt Matth. 4. inquit Dominus: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruiēs. Et immotum ac æternum decretum est primi præcepti, Exod. 20. Nō habebis Deos alienos. Necesse est igitur in Ecclesia doctrinam de inuocatione purissimam extare, ad quam corrumpendam inde vsq; ab initio generis humani Diabolus varijs modis semina sparsit, & semper spargendum. Quare vigilantiores esse debemus, & maiore cura retinere mon-

in uocationis, seu adorationis, propositū in verbo Dei, iuxta dictum Ioan. 16. Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabo vobis. In his verbis sancitus est modus, quem constantissimè debemus: non miscere alios modos, pugnautes cum voce divina, aut qui nullo exemplo probato in Scripturis confirmati sunt.

Nulla maior virtus est, nulla efficacior cōsolatio, quàm vera inuocatio. Neceffe est igitur taxare eos, qui veram inuocationem vel negligunt, vel corrumpunt: & sunt corruptelæ variæ. Multi non discernunt suam inuocationem ab Ethnica, ac ne cogitant quidem, quid alloquantur. De his inquit Dominus in capite Ioannis 4. Vos adoratis quod nescitis. Vultq; Ecclesiam corripere, quid alloquatur, inquiens: Nos adoramus quod scimus. Multi non cogitant, an, & quare exaudiantur. Recitant precationes, & dubitant tamen, cū scriptum sit Iacob. 1. Postulet in fide, & habebit. De his materijs alibi dicimus.

Hoc loco reprehendimus hanc corruptelam Ethnicam, quod descenditur consuetudo alloquentium homines, qui ex hac inuocatio aberrat à Deo, & tribuit vel efficaciam creaturis, vel auxilium, vel intercessionem. Nam qui verecundiùs locuti sunt, sola intercessione dixerunt. Sed humana superstitione longiùs procedit, & efficaciam tribuit, sicut multæ cantiones publicæ ostendunt. Maria mater gratiæ, Tu nos ab hoste protege, In hora mortis suscipe. Hos versiculos audiui mus doctorem Theologiæ mortuum præfari morienti, & sæpe repetere, cū quidem nullam Christi mentionem faceret: Et possunt exempla multa recitari.

Accedunt & alij furores. Alij apud alias statuas existimantur esse magis propitij. Hi furores cū palàm similes sint Ethnicorum, & haud dubiè valde irritent iram Dei, & à docentibus taxandi sunt, & à pijs magistratibus seuerè puniendi.

Reprehensio autem perspicua argumenta hæc tria contra creaturis tribuere omnipotentiam, est impietas. Inuocatio quæ est extra hanc vitæ consuetudinē, tribuit ei omnipotentiam. Quia confessio est, quòd intueatur omnium corda, & discernat gemitus veros à simulatis. Hæc tantū tribuenda sunt æterno Patri, & Filio eius, Domino nostro Iesu Christo, & Spiritui

tui sancto. Nequaquam igitur inuocatio ad homines, qui ex hac vita discesserunt, facienda est.

Dolendum est, hæc mala non intelligi. Sed te ipsum aspice, & considera quid agas. In hac inuocatione discedis à Deo, nec cogitas, quid inuoces: & scis illos opitulatores, quos quæris. Annam, aut Georgium, non videre motus tui cordis: qui quid cogit scirent se inuocari, etiam cohorrescerent, nollent hunc hominem Deo debitum tribui ullis creaturis. Qualis autem est inuocatio ad surdos?

Et si scimus quid respondeant aduersarij (finxerunt enim sophismata, ad eludendam veritatem) tamen diuina testimoniorum ipsorum responsioni desunt.

Et precatio quæ est sine fide, hoc est, ubi non potes sperare, an talem inuocationem approbet ac recipiat DEVS, manifestum est.

Meminimus Lutherum sæpe dicere: In Veteri Testamento illustre testimonium esse diuinitatis Messiae, quod affirmat eum inuocari. Et hac proprietate Messias ibi à cæteris Prophetis cernitur. Id grauiissimum testimonium querebatur obscurum & labefactatum esse, translata inuocatione ad alios homines: propter hanc solam causam, dicebat, consuetudinem aliarum inuocandi improbandam esse, etiam si non accederent alie causae.

Secundum argumentum. Irrita est inuocatio sine fide. Nullus cultus in Ecclesiam sine mandato diuino inuehendus habet. Nulla autem extat sententia, quæ ostendat inuocationem hanc quam defendunt, ad homines factam, Deo placere, & efficere posse. Est igitur irrita inuocatio. Qualis est enim precatio, hoc modo accedere ad Annam, aut Georgium: Inuoco, sed dubito, ut tua intercessio mihi prosit, dubito an me audias, an mihi operari feras?

Si homines hæc arcana peccata intelligerent, execrarentur tales preces, ut reuera sunt execrandæ & sunt Ethnici. Potest ea ex talibus iniurijs quanti furores sequuntur? concursus & inuocationes ad certas statuas, petitio certorum beneficiorum singulis: ab Anna, ut à Iunone, petuntur diuitiæ: à Georgio, Martæ, victoriæ: à Sebastiano, Rocho, depulsio pestilentia: ab Antonio, defensio porcorum, &c. Hæc, etiam si aduersarij dicunt non probare, tamen lucri causa retinent, ut manifestum est.

Adiungamus & tertium argumentum. Expresse scriptum est hunc in omni inuocatione intueri nos oportet, & Euangelij doctrinam de eo nosse: Quod nemo accedere ad Deum possit, nisi finquit huius Mediatoris, qui simul interpellat pro nobis, ut ipse loquit Ioan. 14. Nemo venit ad Patrem, nisi per Filium. Et iubet nos ad se confugere, inquiens Matth. 11. Venite ad me oēs, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Et modum inuocationis ipse docet, cum ait Ioan. 16. Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Patrem nominat, ut seiungas tuam inuocationem ab Ethnica, & cogites quid alloquaris. Cogites hunc verum Deum esse, qui se patefecit misso Filio. Non vagetur animus, ut Ethnica mulier in Tragœdia dicit: Inuoco te Deus, quicquid es, &c.

Sed hunc esse verum Deum scias, qui se patefecit misso Filio, crucifixo & resuscitato, & talē agnoscas, sicut se patefecit. Deinde scias, hunc ira certò recipere & exaudire inuocantes, cū ad Matrem Filium, crucifixum pro nobis, & resuscitatum confugimus, & petimus nos propter eum recipi, exaudiri, iuari, & saluari. Nec alio modo ullus homo recipitur à Deo vel exauditur.

Nec incerta est hæc inuocatio, sed iubet sic inuocantes firmo fide statuere, hunc cultum Deo placere, & sic inuocantes certo recipi & exaudiri. Idcò inquit Ioan. 14. Quicquid petieritis in nomine meo, id est, me agnoscentes, & nominantes, seu inuocantes inquam redemptorem, summum sacerdotem, & intercessorem.

Solus hic summus sacerdos ingreditur in sanctum sanctorum: id est, in arcanum consilium diuinitatis, & cernit pectus æternæ Patris, & pro nobis interpellat, & nostros dolores, gemitus, & preces ad eum perfert, scrutans corda nostra.

Hanc doctrinā de Mediatore obscuratam & corruptam esse manifestum est, cū confugerent homines ad Matrem virginē, tanquam magis propitiā, & alij alios mediatores quærerent.

Ac manifestum est, nullum extare exemplum in Prophetis aut Apostolis, ubi fiat compellatio ad homines: Exaudi me Abraham, vel, Exaudi me Deus propter Abraham. Sed compellatio fit ad Deum, qui se patefecit: videlicet ad æternum Patrem, Filium Iesum Christum, & Spiritum sanctum, ut recipiat, exaudiat & saluet propter Filium.

Fit & expressè ad Filium, vt 2. Thess. 2. Ipse Dominus noster Iesus Christus, & Deus & Pater noster, qui diligit nos, confirmet vos, &c. Et Gen. 48. nominat Iacob Deum, & Mediatorem Filii cum ait: Deus, coram quo ambulauerunt patres mei, & Angelus qui eripuit me de cunctis malis (id est, promissus Saluator) bene dicat pueris istis. Vt imur igitur his formis.

Inuoco te, Omnipotens Deus, æterne Pater Domini nostri Iesu Christi, conditor cœli & terræ, & omnium creaturarum vnâ cum Filio tuo, Domino nostro Iesu Christo, & Spiritu sancto tuo, sapiens, verax, bone, iuste, liberrime, caste & misericors miserere mei, & iustifica me per & propter Iesum Christum, Filium tuum, crucifixum pro nobis & resuscitatum, exaudi & sanctifica me Spiritu sancto tuo.

Inuoco te Iesu Christe, Fili Dei, crucifixe pro nobis, & resuscitate, *λόγε καὶ εἰκὼν αἰῶνος αἰῶνος πατρὸς* miserere mei, intercede pro me apud æternum Patrem, & sanctifica me Spiritu tuo sancto.

In his formis scimus quid alloquamur. Et cum extent testimonia verbi Dei, quæ ostendunt hanc inuocationem Deo placere, & exaudiri, talis inuocatio fide fieri potest.

Hæc non sunt in inuocatione, quæ fit ad homines. Colligunt nonnulli testimonia ex Augustino, & alijs, vt ostendant beatissimis in cœlo curæ esse res humanas. Potest hoc illustrari ostendit ex colloquio Moysi & Eliæ cum Christo. Et non dubium est, beatos orare pro Ecclesia: sed tamen inde non sequitur, inuocandos esse.

Et si autem docemus, non inuocandos esse homines, tamen historias beatorum populo proponimus: Quia necesse est omnibus aliquo modo notam esse Ecclesiæ historiam, quibus testimonijs vocata & condita sit Ecclesia, & quomodo seruetur, & quod genus doctrinæ per Patres, Prophetas, Apostolos, & Martyres propagatum sit. In his historijs iubemus, vt omnes agant gratias Deo, quod se patefecit, quod colligit Ecclesiam per Filium, quod doctrinam nobis tradidit, & quod misit doctores, & in eis testimonia de se ostendit.

Iubemus, vt doctrinam eorum considerent, & vt testimonijs, quæ Deus in eis ostendit, fidem confirmant. Considerent itæ exempla iudicij & poenarum, vt excitetur in eis timor Dei: iubemus imitari fidem, patientiam, & cæteras virtutes. Discant in Deo

De non esse negotiorum, & petant se quoque recipi, exaudiri, saluari & iuari: sicut Deus recipit Dauidem, Manassem, Magdalenam, latronem in cruce.

Monemus etiam, quomodo exempla cuiuslibet in sua vocatione imitanda sint: Quia error in imitatione, & κακομιμία, sæpè gentium malorum causa est. Laudamus etiam ipsorum sanctorum diligentiam, qui curarunt, ne effunderent dona Dei. Denique stulti amplissimam doctrinam ex his historijs promere possunt, quam proponi populo remota superstitione vtilissimum est.

DE MAGISTRATV POLITICO.

De beneficio in Ecclesijs nostris & hæc pars doctrinæ de dignitate magistratus, qui gerit gladium, & de dignitate legum, iudiciorum, & totius ordinis politici, piè illustrata est: & magno laborum multis scriptis refutati sunt Anabaptistarum & aliorum fanaticorum hominum multi & magni furores.

Docemus igitur, in tota doctrina Dei, per Prophetas & Apostolos tradita, affirmari ordinem politicum, magistratus, leges, iudicia, & legitimam societatem hominum nequaquam cauius confusione, quæ à diabolo & ab hominum furoribus oritur, tamen à Deo institutam esse legitimam gubernationem, & societatem hominum: & quantum ordinis reliquum manet, immensa bonitate Dei propter Ecclesiam conseruari. Sicut Roman. 13. dicitur, & in Psalm. 126. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam, &c. Sunt igitur res sue gerere bonæ, gerere magistratus, esse iudicem, esse ministrum iudiciorum, legitimè vti iudicijs, gerere bella legitima, & esse militem in bellis legitimis, &c.

Et potest his rebus vti homo Christianus, sicut vtitur cibo, potu, remedijs, emtione, venditione. Nec peccat gerens magistratus iuxta vocationem, exercens iudicia, militans, legitimo supplicio afficiens condemnatos &c. Et magistratui politico subditi debent obedientiam, sicut Paulus inquit, Rom. 13. Non solum propter iram, id est, metu poenæ corporalis, qua afficiuntur

tur contumaces ab ipsis magistratibus: sed etiam propter conscientiam, id est, contumacia est peccatum offendens Deum, & au-
lens conscientiam à Deo.

Hanc sententiam diuinam Ecclesijs proponimus, quæ m-
nit potestatem legitimam, & totum ordinem politicum: & e-
stendimus discrimen Euangelij & politicæ gubernationis. Vult
Deus regi & coërceri politica gubernatione omnes homines
etiam non renatos: ac lucent in hac gubernatione quoque sapien-
tia & iusticia Dei, & bonitas erga genus humanum. Sapientia
ostendit ordo, qui est discrimen virtutum & vitiorum, & con-
ciatio hominum per legitima imperia, & contractus miranda
sapientia ordinatos.

Deinde iusticia Dei conspicitur in politica gubernatione,
quia vult puniri manifesta scelera à magistratibus: & cum ipsi, qui
præsunt, non sumunt supplicia de fontibus, Deus ipse mirabili-
ter rapit eos ad pœnas, & regulariter atrocia delicta punit atroci-
bus pœnis in hac vita, vt dicitur Matth. 26. Qui gladium accep-
rit, gladio peribit. Item, Heb. 13. Scortatores & adulteros iudicet
Deus &c. Vult in his pœnis conspici discrimen virtutum & vitio-
rum, & vult disci, Deum sapientem, iustum, veracem & castum
se. Conspicitur & bonitas Dei erga genus humanum, quia hoc
modo societatem hominum conseruat. Idè autè conseruat
inde Ecclesia colligi possit, & vult politias esse hospitia Ecclesiæ.

Est aliud est politica gubernatio, quæ coërcet omnes etiam
non renatos: aliud remissio peccatorum & iusticia in cordibus,
quæ est incoatio vitæ & salutis æternæ, quæ voce Euangelij fit in
credentibus.

Vtrumque bonum tribuit Deus generi humano, & discrimi-
na iusticiæ politicæ & lucis in cordibus vult intelligi. Nec Euan-
gelium damnat aut dissipat politias, aut œconomias. Etsi autem
non pertinet ad docentes in Ecclesia, leges particulares ferre de
politica gubernatione: tamen in genere de officio potestatis hoc
tradit vox diuina.

Primum: Vult Deus, sine vlla dubitatione magistratus so-
nare vocem legis moralis in genere humano, quod ad discipli-
nam attinet, iuxta Decalogum, seu legem naturalem: hoc est,
vult magistratum voce primum proponi summas & immutabi-
les leges, prohibentes cultum idolorum, blasphemias, perurias,
iniustias

iniustas cædes, vagas libidines, violationem coniugij, furta & fraudes in pactis, contractibus & iudicijs.

Secundum officium: Harum legum diuinarum & immutabilium, quæ sunt testimonia de Deo, & summæ normæ morum, custos magistratus, in puniendis omnibus, qui eas violant. Nam vox legis sine pœna & sine executione, parum valet, ad frendendos & coercendos homines. Ideò dictum est à Paulo, Rom. 13. Potestas sit terrori malo operi, & honori bono. Et antiquitas rectè dixit: Magistratus est custos legis, scilicet primæ & secundæ tabulæ, quod ad disciplinam attinet.

Tertium officium est magistratus politici, etiam addere legibus naturalibus aliquas leges, quæ sunt determinationes circumstantiarum legis naturæ: sitq; harum legum custos in puniendo. Sed nequaquam ferat aut defendat leges pugnantes cum iure diuino & naturali, sicut scriptum est, Iesaiæ 10. Væ ijs, qui condunt iniurias. Quia imperia sunt ordinatio diuina, in qua sapientia iusticia Dei, id est, leges iustæ dominari debent, sicut inquit sapientis & Deum timens Iosaphat, 2. Par. 19. Non hominum terroris iudicium, sed Dei, qui vobiscum est in iudicio. Sit timor Dei vobiscum, & cum diligentia omnia agite.

Quamquam autem multi in imperijs negligunt gloriam Dei, tamen hæc præcipua cura esse debebat, audire & amplecti veram doctrinam de Filio Dei, & Ecclesias fouere, sicut Psalmus 2. inquit: Et nunc, reges, intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Item, Psal. 23. Aperite portas, principes, vestras: id est, Aperite imperia Evangelio, & præbete hospitium Filio Dei. Et Iesaiæ 49. Et reges erunt nutritores tui, & reginæ: id est, Respublicæ sint nutrices Ecclesiæ, præbeant hospitium Ecclesiæ & pijs studijs.

Sint membra Ecclesiæ ipsi quoque reges & principes, & doctrinam rectè intelligant, non adiuuent eos, qui falsam doctrinam stabiliunt, & iniustam sæuiciam exercent, sed sint memores huius dicti: Dan. 4. Glorificantes me glorificabo. Et Daniel regem Babylonicum hortatur ad agnitionem iræ Dei, & ad clementiam erga exultantem Ecclesiam, cum ait: Redime peccata tua iusticia & clementia erga pauperes, & erit sanatio delictorum tuorum. Et cum sint inter præcipua Ecclesiæ membra, videant, vt iudicia in Ecclesia rectè exercentur sicut

Constant.

Constantinus, Theodosius, Arcadius, Marcianus, Carolus Magnus, & multi pij reges curauerūt rectè exerceri iudicia Ecclesiæ. Cæterum de discrimine vtriusq; gradus, ministerij Euangelicæ politicæ potestatis, extant scripta in Ecclesijs nostris multa, quæ ostendunt, nos neq; fanaticas neq; seditiosas opiniones docere, sed monstrare necessariam doctrinam in Euangelio traditam: vtroq; gradu, vtilem pietati & paci communi.

DEO GRATIA.

HAec est summa doctrinæ, quam in Ecclesijs nostris, Dei beneficio, vna voce sonamus: quam quidem esse incorruptam sententiam doctrinæ diuinitus traditæ in scriptis Prophetis & Apostolicis, & Symbolis, nequaquam dubitamus, & ex veris scriptoribus sincerioribus intelligi potest, congruere eam cum veteri & puriore Ecclesia.

Ostendit autem res ipsa, nos non curiositate nouas aut guttas disputationes quasiuisse, nec de potentia aut opibus contendere, sed tantum necessariam doctrinam ad veram inuocationem Dei, & ad salutem animarum, ex magna caligine traditæ, & opinionum euoluere, & simplicissime ac planissime in Ecclesijs proponere. Necesse est enim omnes sanos sanos fateri, magnas fuisse doctrinæ tenebras, & multos errores in doctrina monachorum, & laqueos conscientiae multiplices in Pontificis conditionibus. Et vtra doctrina sit vera, plana, perspicua, utilis conscientijs & moribus, ostendit collatio. Non enim defugimus iudicia piorum: imò semper veram Dei Ecclesiam, hoc est, omnes pios & eruditos, ubicunq; sunt, volumus hæc, quæ dicimus, cognoscere: quos non dubitauimus testes fore, hanc doctrinam esse veram Ecclesiæ Dei catholicæ consensum.

Offerimus etiam nos, quocunq; tempore, ad copiosorem declarationem, in singulis partibus: & hanc commemorationem doctrinæ nunc factam, congruere cum confessione Augustæ exhibita, Anno 1530. sentimus.

Cum igitur doctrina, quam recitamus, vera sit, & Ecclesiæ necessaria, oramus ne damnentur Ecclesiæ nostræ, quasi aut errores amplectantur, aut sine graui causa stolidè & seditiosè tumultuentur. Veritas & rerum magnitudo, hac iniusta criminatione nos liberent.

Deinde ipsam Synodum piè monemus. Vident veteres ab-
usus, & errores multos & magnos hæere in Ecclesia: Quia om-
nis ætatis inde vsq; ab initio generis humani, diabolus erro-
rum semina spargit, & postea multa, in scitia hominum, aut super-
stitione, confirmantur aut repullulant.

Cùm autem iam vanitas multarum superstitionum nota
est, tempora flagitant emendationem: & nisi gubernatores cura-
bunt extare illustratam veritatem, magnæ distractiones opinio-
num secuturæ sunt, præsertim cùm in hac postrema mundi sene-
scitæ plus confusionum impendeat. Ideò synodus videat, ne mani-
festam veritatē damnet. Et si piè deliberatura est, quomodo con-
siliendum sit Ecclesijs, & à nobis declaratio copiosior petetur: e-
ligendi sunt viri eruditi, intelligentes & amantes veritatem, & ti-
mores Deum, qui de his tantis rebus simul deliberent. Nec tan-
to numero suffragiorum nobiscum certetur: cùm manifestum
est multis præiudicijs, quid Rom. Pontifex & plurimi Episcopi
dicti sentiant, qui tot iam annos non solum edicta contra
notæ sanguine scripta ediderunt, sed etiam multos nobiscum sen-
tientes interfecerunt: & multi doctrinam nec intelligant, nec cu-
rent, sed profanis persuasionibus imbuti, existiment hoc præci-
piendum esse politicis viris, defendere præsentem formam, &
piè dignum esse politicis viris, defendere præsentem formam, &
veri auctoritatem suam. Et ad hanc rem quærunt ministros ido-
neos, qui sophismatum præstigijs veritatem cludant.

Quare iam testamur, nos veritatem non abiecturos esse,
etiam si talium hominum iudicijs condemnata fuerit: & palàm
testamur, nos Tridentinæ synodi, quæ antea edidit decreta par-
tem palàm falsa, partim ambigua & sophistica, non assentiri: sed
agitare, vt de ijsdem rebus & audiamur, & errores antea confir-
mati decretis Tridentinis emendentur.

Et reuerenter oramus Inuictissimum Imp. Carolum Au-
gustum, ne permittat aduersarijs, vt veritatem sua audacia oppri-
mant, & crudelitatem, quæ aduersus innocentes exercetur, con-
firmant, & maiora dissidia iniustis decretis excitent.

Commendamus autem & Ecclesiam & nos ipsos, Filio
Dei, Domino nostro Iesu Christo, quem scimus voce Euangelij
colligere sibi æternam Ecclesiam: & eum oramus, vt nos regat,
nec sinat extingui lucem Euangelij sui, nec deleri sinat coetus ip-
sum verè inuocantes.

DEO GRATIA.

CAVSÆ,

QVARE ET AMPLEXAE
SUNT, ET RETINENDAM DVCANT

DOCTRINAM, QVAM PROFITENTVR ECCLE.
SIE, QVÆ CONFESSIONEM AVGVSTÆ EXHIBITAM
Imperator sequuntur, & quare iniquis iudicibus, collectis in syn-
odo Tridentina, vt vocant, non sit assen-
tiendum.

TSI ex magnitudine periculorum nostrorum, sum-
tum, & laborum, satis intelligi potest, nos nec cu-
riositate, nec praua aliqua cupiditate, nec cæca per-
tinacia, genus doctrinæ Dei beneficio instauratum
in Ecclesijs nostris, in quo iam consenescimus, reti-
nere & propagare: tamen de consilio & voluntate nostra hic rur-
sus quædam dicenda sunt: non modò vt honestis hominibus hu-
manis ætatis nos purgemus, sed etiam vt vniuersam posteritatem
Christianam præmonemus, ne ex criminationibus & condem-
nationibus aduersariorum de nobis iudicet, sed & causæ fontes
& nostras voluntates verè consideret.

Reddent enim Deo omnes homines ubiq; terrarum ratio-
nem sui iudicij de nobis, quia non agimus priuatam aliquam
causam, sed Euangelij doctrinam de vera inuocatione, de vera
agnitione Domini nostri Iesu Christi, & de omnibus partibus
vitæ Christianæ necessarijs profiteamur, quam Deus exaudiri vult
à toto genere humano, vt colligatur æterna Ecclesia ex omni-
bus gentibus.

Quare iterum & verè affirmamus, exaudiente vniuersa Ec-
clesia in cælo & in terris, & testem voluntatis nostræ facimus
Deum, nos præcipuè moueri seuerissimis & immutabilibus Dei
præceptis, vt hanc ipsam doctrinam Euangelij puram, quam Ec-
clesia nostræ sonant, amplectamur, nec abijciendam esse censea-
mus: quæ iubent rectè inuocare Deum iuxta Euangelium, & ve-
rantidola coli, & religioni Christianæ Ethnicos furores misceri.
Et enim inquit primum mandatum: Non habebis Deos alienos,
Et secundum: Non assumes nomen Dei tui vanè. Et Pater æter-
nus

nus inquit de Filio: Hunc audite. Et Paulus ait: Si quis aliud Evangelium docet, anathema sit. Item, fugite idola.

Hæc fulmina cœlestia & coëgerunt nos assentiri prolata veræ doctrinæ, & adhuc cogunt nos, ne eam abijciamus. Non opes, non voluptates, non imperia, deniq; nullæ res humanæ mouent animos nostros, vt cum summis periculis & laboribus, tot iam annos ab alijs dissentiamus, quorum beneuolentiam & coniunctionem omni officio in alijs rebus tueri cupimus. Sed doctrinam cœlestem anteferre nos necesse est, vt præcipitur: Operetur Deo magis obedire quàm hominibus. Nec ignoramus, ab hominibus prophanis, hanc piam voluntatem nostram, terribili ratione vituperari.

Primum, multi sunt athei, qui, cum omnes religiones pariter commentitias & fabulosas esse arbitrentur, inflectendam esse Ecclesiæ doctrinam ad tempora, & ad potentum sensus atq; opinioniones dicunt, ac fremunt inanibus verbis, vt ipsi dicunt, multarum gentium tranquillitatem & imperia turbari, voluntq; omnibus religionibus concordiam anteferri.

Quamquam autem valdè dolemus tantis contumelijs, & Filium eius Dominum nostrum Christum & Ecclesiam Dei affici, vt religio dicatur fabulosa esse, & postponenda ocio & tranquillitati imperiorum: tamen nunc breuiter respondemus. De nos abhorre ab illis opinionibus Epicureis, easq; execrari. Delectentur illa sapientia oratores aduersariorum, qui eam ex radicis Epicureorum libellis excerptam passim nunc edunt, & hoc velut Sirenum cantu multorum aures deliniunt, & mentes eorum à Deo auertunt.

Nos affirmamus, doctrinam de Deo, commendatam Ecclesiæ illustribus testimonijs, in quibus se Deus patefecit humano generi, veram & salutarem esse. Et Paulus inquit, potentiam De esse ad salutem omni credenti. Ac Deo gratias agimus, quòd immensa misericordia ex arcana sede sua prodiens se patefecit generi humano, & Filium misit, vt pro nobis victima fieret. Et sentimus præcipuè hoc officium ab omnibus hominibus flagitari, vt hæc beneficia Dei agnoscant & celebrent, vt Ioh. 14. dicitur: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non seruat. Sit igitur prima cura

cura tuenda puritatis Euangelij, nec sumant sibi vlli homines
Euangelij tantam audaciam, vt æterna decreta Dei corrumpant,
mutent, sicut initio fecit Diabolus, Heuam à decreto diuino
educens, & postea omnibus seculis fecerunt idolorum & im-
morum dogmatum architecti.

Nec sumus adeo rudes vitæ communis, cum quidem & nos
difficilibus tempestatibus, Deo iuuante, regamus nostras politi-
as, vt non intelligamus, quantum bonum sit ordo politicus, &
concordia in singulis regnis, & quanta virtus sit cauere, ne te-
mere, ne errore, ne causis non valde necessarijs, eius ordinis har-
monia turbetur.

Ament omnes & venerentur imperia, sed propter Deum,
qui se in imperijs rectè colli iussit: non amemus imperia extruso
Deo autore, nec putemus hanc hominum societatem tantum
coiisse, vt collatis operis quærant voluptates, & earum in-
mensa: quales fuerunt ciuitates, Sodoma, Sybaris, Thebæ &
similes: sed sint imperia templa Dei: & ad hoc officium præcipuè
conditos esse homines agnoscamus, vt Dei noticia in eis luceat,
& congregatos esse diuinitus, & societatem mirandis vinculis
generationis, educationis, officiorum, contractuum, governa-
tionis, defensionis, copulatam esse, vt veram Dei noticiam do-
cendo & confitendo alij alijs tradamus. Sit igitur hoc præcipuum
officium in vita, longè anteferendum ocio & tranquillitati im-
periorum, veram de Deo doctrinam discere & tueri.

Secundò, alij nos vituperant callidiores, qui, cum dissimu-
lent se esse atheos, studium religionis præ se ferunt, & arrogant
sibi titulum Ecclesiæ Dei. In hac aiunt semper manere veram do-
ctrinam necessariam ad salutem. Quare cum nulla nunc sint ido-
la, nulli errores pugnantes cum articulis fidei, in illo cœtu, qui
tam aliquot seculis regit Ecclesiam, vociferantur, aut falsò quæ-
dam in doctrina vsitata, & vsitatis ritibus reprehendi, aut seditio-
næ res paruas exagitari, quas condonari communi tranquillitati
melius esset.

Cum autem sæpè alias refutata sit hæc iactantia aduersa-
riorum, qui magnos & veteres Ecclesiæ morbos occultant: nunc
tantum orabimus omnes honestos homines, non fascinosos
multa superstitione, vt circumspectant toto orbe terrarum col-
legia

legia sacerdotum plena inſcitiae & ſpurcitiae, & videant in tem-
plis populum ad diuerſas ſtatuas proſtratum, ab alijs alia dona
petere: & non modò ſingularum gentium, ſed penè ſingularum
oppidorum alia numina eſſe, quorum inuocatione mentes à ve-
ra Dei inuocatione abduci tam manifeſtum eſt, quàm manife-
ſtum eſt, in bruma nobis diem breuiorem eſſe, quàm in æſtate
ſolſtitio. Deinde conſiderent & prophanationem Cœnæ Domini-
ni, quæ partim in theatricum ſpectaculum conuerſa eſt, partim
in quaſtum collata, & multis modis contaminatur.

Hæc cum conſiderant prudentes, nihilne mali putant eſſe
tetras libidinum conſuſiones, ſtatuarum inuocationes, & vana
Cœnæ Dominicæ prophanationes? quæ cum ante hæc tempora
pij, eruditione & prudentia antecellentes, ſemper deplorarunt,
nunc homines aſtuti defendere præſtigijs verborum conantur.
Ac res loquitur ipſa, hæc exempla, Ethnicorum ſimilia, in Eccle-
ſiam, Diaboli artificijs, inueſta eſſe, & paulatim confirmata.

At non errat, inquiunt, Eccleſia. Quæ eſt iſta impudentia
cum in conſpectu ſint tam tetra mala, nolle tamen ſateri errores?
Non dubium eſt & fuiſſe ſemper, & eſſe homines pios in Eccleſia,
qui pleroſq; errores & deplorarunt & reprehenderunt, alij
gis, alij, minùs perſpicuè. Ita manet in Eccleſia veritas. Inter
tamen, vt prædictum eſt, dominati ſunt in Eccleſia Pontifices
prophani, qui imperia & tyrannides pluriſ fecerunt quàm do-
ctrinam, & indocti ſacerdotes & auari monachi multos errores
ſparſerunt: Et cœca multitudo facilè capitur plauſibili doctrina,
quæ ſtultis affectibus blanditur.

Horum iudicia & exempla non tribuantur Eccleſiæ Dei.
Nam & prædixit vox diuina, non ſolùm multos extra Eccleſiam
Dei Euangelium oppugnaturus eſſe, quales ſunt Ethnicus, Maho-
metiſtæ: ſed etiam in hoc ipſo cœtu, qui titulum habet Eccleſiæ
Dei, magnam fore multitudinem ſcinateam prauis opinio-
bus, & à vera inuocatione aberrantem. Ac Petrus nos ad exen-
plum Iſrâëlitarum deducit: Fuerunt & Pſeudoprophetae in po-
pulo, ſic inter vos erunt. Quanta multitudo ferè omnibus
temporibus in Iſrâël idola coluit? Et ſacerdotes ipſi, qui (nunc
nunc loquuntur homines) ordinariam gubernationem tene-
bant, vera ſacrificia deprauabant, & pro iuſticia fidei exercitia
hypocriſia

hypocritarum ceremoniarum docebant, quam cum Prophetæ tarent, saevicia, ut nunc quoque fit, exarsit. Et post Machabæos, cum scetæ duæ summam potentiam tenerent, Pharisei & Sadducæi: fateri necesse est, non solum paucos in vulgo, sed magnam urbem sacerdotum, interpretum legis, iudicum, tetris erroribus inquinatam fuisse.

Hæc cum acciderint in illa parva politia, quæ nervos disciplinæ plures habuit, quàm Ecclesia dispersa nunc in barbaricis imperijs: cogitemus & hanc postremam mundi senectam multis morbis & delirijs obnoxiam esse, & Prophetæ querelam ad hæc seculum quoque pertinere, qui ait: Nisi Dominus reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus. Imò quid tam simile est, quàm Saducæorum agmini, Epicuræi, Pontifices & Cardinales: nisi quod aliquantò plus pudoris in illa politia Iudaica fuisse, quàm nunc est in Collegijs Pontificijs & monasterijs? Erant enim mariti, & domesticam disciplinam ut canque tuebantur, & minùs erant ociosi.

At paruos nævos, inquiunt nonnulli, & aliquas aniculas in ineptias reprehenditis, quas, nisi essetis nimis morosi & dissimulareretis propter communem concordiam.

Plus enim nocet orbi Christiano tam atrox dissidium, quàm illæ lenes ineptiæ, quæ taxantur. Nec fuit vnquam vlla ætas, nec erant in hac hominum infirmitate, sine multis morbis, & hallucinationibus.

Hæc oratione homines, qui perhiberi volunt politici, extenuant errata, quod eò fit, quia leuiter curant gloriam Dei, & quæ utilitati aut tranquillitati malunt consulere. Quare verborum præstigijs aut tegunt, aut excusant, multa horrenda mala, non enim de parvis tantum rebus, aut paucis dissensio est, nec tantum anicularum superstitiones taxamus.

Extant scripta doctorum vetera & recentia, quæ defendunt hæc portenta. Negant in scriptura Prophetica & Apostolica hanc fidem, qua accipienda est remissio peccatorum, contineri, cum Petrus hunc esse vniuersæ Ecclesiæ consensum affirmet, inquit: Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomē eius, omnes qui credunt in eum.

Nec obscurum est, quàm tetram sententiam propugnent aduersarij, cùm iubent vniuscuiusq; mentem in perpetua dubitatione manere, an habeat remissionem peccatorum. Postea fingunt dari remissionem propter cuiusque merita, imò etiam propter vota monastica, propter venales missas, quas scribunt etiam ex opere operato mereri remissionem facienti & alijs. Deinde Coenam Domini & ad mortuos peruersè transferunt. Doctrina de vera poenitentia, caligine opinionum de enumeratione & de satisfactione prorsus obscurata fuit. Quales ferè toto orbeterrarum in templis Idolomaniaè conspiciuntur, vbi ad certastuas fiunt concursus, & hominibus tribuitur honos proprio bitus Deo æterno Patri, & Filio eius, Domino nostro Iesu Christo, & Spiritui sancto, scilicet inuocatio. Quæ eloquentia seu hominum, seu angelorum satis deplorare potest animarum exitia quæ pereunt propter legem, quæ coniugia prohibet? Ac multa concurrunt mala in immundo coelibatu. Deinde mentes polluta non possunt inuocare Deum: ruunt igitur ex alijs sceleribus in alia, tanquam vasa iræ.

Ad hæc mala accedunt inscitia & neglectio ministerij angelici tanta, vt passim aut nullæ conciones, aut fuitiles audiantur, & disciplinæ prorsus nulla sit cura.

Non igitur pauci tantum in vulgo peccant, nec leues tantum ineptiæ à nostris taxantur. Magni errores contumeliosi aduersus Filium Dei, & perniciosi mentibus, & atrociasclera defenduntur magna autoritate ab aduersarijs, qui se iactitant oratoriam potestatem in Ecclesia tenere. Et additur sæuitia ad stabiliendos errores & confirmanda multa vicia, qualem antea nunquam exercuerunt gubernatores, qui non fuerunt Enunciati.

Cùm igitur in conspectu sint tanta mala Ecclesia, errores, idola, libidines, neglectio ministerij Euangelici, scelerum non solum agnoscenda sunt, sed omnes homines vbique reuerentur expauescere eorum conspectu, & cogitatione iræ Dei debent. Non enim de nihilo dictum est, sonante Dei voce certissimis testimonijs, in monte Sinai, inter fragores horrendos, & fulmina æternas pœnas denunciante idolorum cultoribus. Non habebis Deos alienos coram me. Ego sum Dominus Deus tuus.

rans, visitans iniquitatem patrum in filios &c. Hanc vocem cum ederet Deus, tremuerunt longa montium iuga, saxa, scopuli. Et veram esse, poenæ mundi quotidianæ ostendunt. Si qui igitur hanc concionem rident, & præsentibus voluptatibus fruendum censent, & inanem curiositatem ducunt, anxie inquirere veram de Deo & de vera inuocatione doctrinam, illis ipsis scopulis & scarpis Sinai duriores sunt.

Sed non dubium est, tristissimas poenas contemptæ vocis diuinæ, vagari omnibus temporibus, per totum genus humanum, & secururas esse post hanc vitam, cum Filius Dei se iterum mundo ostendet, vt suam Ecclesiam ornet æterna gloria, & hostes horribili & non desituro incendio puniat.

De hoc ipso iudicio interea commone fieri nos statuamus, cum incendia orbis terrarum, ruinas regnorum, confusiones reipublicarum, domesticas calamitates infinitas, magno cum dolore statuamus.

III. Sed aliqui, non omnino ferrei, fatentur aliquos Ecclesiæ morbos, & vt ipsi molli vocabulo nominant, abusus esse: Nobis tamen iuste irasci ordinariam potestatem, id est, summos orbis terrarum principes inquiunt, quia sine ipsorum iudicio & auctoritate, quasdam opiniones aliquot seculorum consensu confirmatas & quosdam ritus aboleuerimus. Negant priuatis & paucis concedendum esse, vt sibi iudicium sumant de re communi, de statu Ecclesiæ. Et videtur sequutura infinita dissipatio, si cui libet in vulgo sententias & ritus suo arbitrio mutare licebit. Quid enim manifestius est, quàm in populo maximam esse multitudinem inimicam religioni & legibus, cupidam infinitæ libertatis, invidentem alienæ potentie, seditiosam, inconstantem, rapacem, denique audacia & furore præcipientem? Hanc armare hac persuasione, vt putet sibi licere dogmata & leges mutare aut delere sine superiorum iudicio, summa amentia & atrocissimum scelus videtur.

Nec vetera tantum exempla commemorant, sed etiam recentia. Vt cum Vlyssis socij ventos ex vtre, in quem inclusos Acolus Vlyssi dederat, emisserunt passim in aduersas aëris regiones erumpentes, contrarijs flatibus mare agitarunt, vt in gentes procellæ nauim vndique quassarint: Ita nunc, postquam

quam semel propositum est exemplum ab ordinaria potestate discedendi, multis locis homines phanatici palàm furiosi tragicos tumultus in Ecclesijs excitarunt. Hos igitur iudicant nervos atque artus esse sapientiæ in viris politicis, acerrimè propugnare ordinariam auctoritatem, receptos mores, & communem consensum.

Hanc terribilem orationem, tanquam caput Gorgonis, omnibus ætatibus Ecclesiæ obuertunt potentes, quæ ad infamandam regum iracundiam valde accommodata est.

Nec verò nihil mouemur nos hac atroci oratione. Nam & nos pacem, concordiam Principum, & imperiorum tranquillitatem optamus. Nec ab ordinaria potestate sine perspicuo mandato diuino dissentendum esse censemus. Nec laxamus frenos multitudinis sed hoc sentimus & probamus, quod Apostoli consentientes dicunt: Oportet Deo magis obedire, quàm hominibus. Semper ita omnes sani iudicarunt, diuinam auctoritatem humanæ antefereendam esse.

Sed præcedat, inquiunt, cognitio. Vtinam quidem esset gubernatorum Ecclesiæ pietas ut gloriam Dei & salutem animarum anteferrent suis cupiditatibus, & doctrinam emendaret ipsi, & disciplinam piè regerent. Sed Deus Ecclesiam suam gubernat, ut tradiderit nobis Euangelium, quod est æternum & immutabile decretum diuinæ voluntatis, certò comprehensum in scriptis Prophetis & Apostolicis. Ab hac regula vetat discedere, etiam si superiores aut plurimi eam negligant & abijciant. Et quia ipse immensa misericordia colligit & subinde instaurat Ecclesiam, excitat doctores, & lucem doctrinæ restituit, quæ agnita neminem vult expectare humanas cognitiones aut hominum iudicia.

Clamat æternus Pater de Filio: Hic est Filius meus dilectus, Hunc audire. Si verè statuimus esse Deum conditorem & iudicem, ac patefactum esse, & vero amore nostri misisse Filium, ut æternam Ecclesiam colligat, huic eius mandato etiam parendum esse statuamus, ut Filium salutis nostræ causa missum, & illis tribus testimonijs, resurrectione mortuorum & alijs miraculis commendatum toti generi humano, audiamus, eiq; summa reuerentia obediamus.

Hoc æternum & immutabile mandatum, Hunc audire, antefere.

anteferendum est, non solum vniuersæ humanæ auctoritati, sed etiam alijs rebus omnibus, quas homines suo ordine rectè expetunt, vitæ nostræ, facultatibus, imperiorum tranquillitati, paci.

Non feri, non *ἑσπεροι* homines erant Apostoli: sed patriam, ut ciues in optimis familijs nati, maximè amabant, venerabantur templum, in quo se Deus toties patefecerat, totumque ordinem politiæ Iudaicæ, qua sciebant in toto genere humano, nullam esse pulcriorem politiam, magis quàm vitam suam diligebant. Denique norant vtrumque à Deo præcipi, ut res obscuræ ad collegium sacerdotum, quod ministerio ad templum fungebatur, referrentur, & iudicatum fieret, ut Deuter. 17. scriptum est. Hi tamen nec referunt de Euangelio ad id consilium, nec obtemperant prohibentibus spargi nouum doctrinæ genus, quia iam audiverant vocem æterni Patris de Filio: Hunc audite. Imò norant in omnium Prophetarum concionibus præcipi de auctore Messia, etiam si Pontifices, Reges, & Principes ei aduersari essent, ut in Psalmis dicitur: Osculamini Filium, Item: Tu es Sacerdos in æternum.

Nec tantum illa vox cœlestis æterni Patris, aut illa dicta in Prophetis, ad Apostolos, aut Apostolorum tempora pertinebant: sed ad omnes homines omnibus ætatibus pertinent. Audi- ta voce Filij Dei in Euangelio necesse est omnes obedire. Et qui non audierit, inquit Deus, ego vitor ero.

Sed reclamant aduersarij: Multa sunt obscura, quorum declaratio prius ab ordinaria potestate petatur. Scimus hæc plausibiliter dici ab aduersarijs, qui si hoc seriò dicunt, Euangelium esse ambiguum & incertam doctrinam, quid aliud esse cogitant, quàm Sphynchos ænigmata, ut nuper quidam ex aduersarijs nostrarum Ecclesiarum scripsit, nullum esse verbum in scriptis Prophetis & Apostolicis, quod non variè intelligi possit. Profectò horrenda contumelia Deum afficiunt, qui sic de ipsius sermone iudicant.

Etiam sicubi in parte aliqua non statim se rudibus offert sententia: tamen summa doctrinæ perspicua est. Nulla in Decalogo est ambiguitas. Vult enim extare & exaudiri D E V S suam sententiam ab vniuerso genere humano,

sine vlla ambiguitate, aduersus peccatum. Deinde toti generi humano notam vult esse hanc consolationem, prolatam ex arcano sinu: Remitti nobis peccata, & fieri nos hæredes vitæ æternæ propter Filium, non propter nostras virtutes: Et hoc ingens beneficium fide accipiendum esse, statuendumque singulis in pœnitentia, verè se recipi propter Filium Dei: Ac oportere nobis, postquam recepti sumus, lucere hanc fidem, & existere iusticiam bonæ conscientiæ. Hæc doctrinæ capita nec obscurè nec ambiguè tradita sunt. Et si quid est in vllò articulo Euaristis, addidit Deus scriptis perpetuam vocem ministerij Evangelici, qua imperiti erudiuntur de vera interpretatione. Id ministerium docendi Euangelij, & fuisse & esse in nostris Ecclesiis negari non potest. Et sunt & fuerunt studia doctrinæ Euangelij apud nos, vt Filius Dei præcipit: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit.

Quare non temerè sententias inexploratas aut sparsè nostris Doctores, aut nos recepimus. Sed & Doctores & nos, propter gloriam Dei & salutem nostram, considerauimus fontem doctrinæ, contulimus Ecclesiæ testimonia, quæ suimus antiquitatis sinceræ tempora, ne nouas aut ambiguas sententias amplecteremur.

Atque ita seruat Deus semper in Ecclesia veritatem, non in illo cœtu, qui Prophetica & Apostolica scripta negligit, & præsentis religionis propter tranquillitatem boni consilium ducit, qualescunque sunt, vt dicunt multi peruersè Philosophantes, nec in ijs qui curiositate, aut ambitione quarunt nouas opiniones, aut, vt potentum affectibus seruiant, applaudunt erroribus, sed in alijs, qui legunt, discunt, & amplectuntur Prophetica & Apostolica scripta, veritatem amant, testimonia veteris Ecclesiæ probata inquirunt, & humanis opinionibus Dei voluntatem anteferunt, quales non solum apud nos & sancti & fuerunt, sed sunt passim in toto orbe terrarum multi docti & pii, quorum aliqui profitentur quod sentiunt, aliqui merentur, quod minùs palàm ostendant suam sententiam, hi tamen assiduo gemitu Ecclesiæ emendationem optant.

Vt igitur ne nos quidem concedendum petulantibus ingenijs iudicamus, vt rectas & vera autoritate traditas sententias mutent,

statent, vt fecerunt Anabaptistæ: Ita e contra, vbi perspicua est voluntas Dei, obediendum Deo esse affirmamus, nec expectant esse cognitionem humanam. Certè illorum cognitio non expectanda est, qui palàm sunt hostes veritatis.

Deinde, etiamsi qua esset obscuritas, currebus non iudicamus damnare nostræ sententiæ, & multi honesti homines propter solam purioris doctrinæ confessionem interficiuntur? Ea in certè hoc nostri iudicij est, nec trucidare insontes, nec adiuuare approbare alienam sæuiciam. Exarserat iniusto odio Saul contra Dauidem. Interea filius Ionathas, etsi erat in eo pietas erga patrem, & reuerentia erga regem præcipua: tamen minister esse iniustæ crudelitatis noluit. Multi verò alij præsentem potentiam pluris quàm causam faciebant.

Quàm multis locis sacerdotes docti & sancti tantum pro necati sunt, quòd manifesta errata inuocationis mortuorum exarant, quæ in ipso iudicij confessu aliqui in animis suis probabant, vt postea eos fateri audiuius.

Cum igitur verissimum sit, ad proprium vniuscuiusque iudicium pertinere, ne in re vel sibi probata, vel dubia, sæuiciam exerceat, aut adiuuet: nemo nobis iustè succensere potest, quòd sæuicia, quæ quidem à monachorum furore, & pontificum superbia orta est, socij esse nolimus: Sed, vt Ionathas, homines innocentes, pios, doctos, Deum inuocantes pro nobis, vtiliter serui Ecclesiæ, teximus, præsertim cum nos etiam, vt re iudicata causam probaremus.

Nam cum pontifices nullam legitimam cognitionem inuenirent, & manifestam veritatem damnarent, & magna aspectu idolorum manias stabilirent, assentire iniustis iudicijs non possumus.

Quare diu disputata re, & deliberata cum eruditis & pijs, hoc doctrinæ genus, quod vnum diligenter consideratis fontibus, id est, scriptis Prophetis & Apostolicis, & collata omni antiquitate, videmus esse perpetuum consensum Catholicæ Ecclesiæ Dei, hoc est, omnium eruditorum & piorum, qui fuerunt omnibus sæculis in Ecclesia Dei, quòd quidem in symbolis, Apostolico, Niceno & Athanasiano breuiter comprehensum est, & probatissimorum scriptorum post Apostolos testimonia habet, propter gloriam Dei & salutem nostram amplexi sumus.

Scimus non esse gignendas nouas opiniones de Deo, vradacissimè fecerunt cultores idolorū, & Philosophi, & multiplici natici homines. Sed reuerenter tuenda est vnica doctrina, in qua Deus ipse illustribus testimonijs se patefecit. Ideò nullam nouam opinionem proponi in Ecclesijs nostris passi sumus. Sed vterem, veram & vnicam Ecclesiæ Dei doctrinam incorruptam fitemur: ac vt sciri possit, quænam illa sit, extat Confessio nostra Augustæ exhibita, quæ summam breuiter continet, quam quædam congruere ad Symbola Apostolicum, Nicenum, & Athanasianum, & ad perpetuam sententiam probatissimorum scripturum, qui in Ecclesia post Apostolos fuerunt, non dubium est, modò dextrè & non calumniosè de scriptoribus illis iudicetur.

Et quicumque erunt euentus, Deo æterno Patti Domini nostri Iesu Christi gratias agimus pro hac Euangelij luce, quæ monstrat veram inuocationem Dei, & firmam consolationem animarū, & normā vitæ, quæ res omnib. inter summa bona ducenda sunt.

Neq; enim Epicureorum iudicijs mouemur, qui alios bonorū fines, alias metas rerum expetendarum proponunt: Sed scitum esse genus humanū scimus, vt in eo notitiā Dei luceat, & de Deo vera testimonia dicat, eiusq; consuetudine in vita æterna fruatur: Nec maius præsidium esse in hac vita homini, in omni periculis, quàm scire veram inuocationem Dei, vt scitum est: Turris fortissima nomen Domini. Quare vera agnitiōne Dei nihil optabilius est.

Et quamquam euentus in hac vita varij sunt, vt omnium horum exempla ostendunt, veritatem non sine magnis periculis retineri: tamen Deus eam non prorsus deleri sinir. Et nos quia speramus Deum huius officij memorem fore, quod scquitur: sacerdotes pios & innocentes noluimus exercere, sicut dicitur: est: Beatus, qui intelligit super egenum & pauperem, in die liberabit eum Dominus.

Nec sumus adeo feri, aut rudes vitæ communis, vt terribili clamore de ordinaria potestate prorsus nihil moueamur, cum ciferantur multi, non fuisse mutandam doctrinam aut ritus, de ordinaria potestatis iudicio & comprobatione, quia & ordo Ecclesiæ turbetur, & exemplum sit periculosum.

Hæc tragicè exaggerata, multos aduersus nos incitant, nihil mouent animos nostros. Nam & nos ordinem & gubernationem

nonis vincula intelligimus & magnificamus. Sed huic nostro do-
 cendi opponimus multa perspicua mandata Dei, quibus seuerissi-
 me conciones additæ sunt. Filius Dei inquit: Neque in hac vita,
 neque postea remitti blasphemiam, quæ contra Spiritum sanctum
 fit. Hac moniti voce homines vbicunq; sunt, posteaquã au-
 ditæ veras sententias, & recognita eas intelligunt, seuerissima le-
 ge cogi se agnoscunt, ne veritati diuinitus monstratæ aduersentur.

Quid igitur faceremus in articulis multis, quorum perspi-
 citas omnes sanos assentiri conuincit? vt de indulgentijs, de sa-
 cramentorum coniugio, de manifesta prophanatione Cœnæ Domi-
 ni, quam sacrificuli indocti, ignorantes quid agant, & quid sit
 sacrificium, toto orbe terrarum ventris causa in theatricum spe-
 ctaculum transferunt. Num aduersaremur Spiritui sancto mani-
 feste scelera taxanti? & rei horrendæ blasphemix, fingeremus no-
 mine excusationem, quam scribunt Oratores aduersariorum,
 quod mali sit in schismate, hos errores dissimulandos esse. I-
 tem antefertur mandatum diuinum, quod prohibet blasphe-
 miam in Spiritum sanctum omnibus Episcopis & Regib?
 quæ sunt seruitutis, quas Deus ipse generi humano circumde-
 ferenda sunt, quæ mala dissimulanda & ferenda sint, quæ
 ferenda sint.

Atq; ita Deus sæpe collegit, & emendauit Ecclesiam, con-
 uincendia ordinariæ potestatis. Ieremias, Amos, & alij Prophe-
 tæ, partem dissentiebant à summis sacerdotibus ac regibus, & ma-
 gistris, Apostoli dissenserunt ab ordinaria potestate.

Hic viros politicos cõsuluissent similes oratorum, qui no-
 aduersantur, audiuiissent idem consilium, quod apud Platonẽ
 aptum est: vt parentes deliros ferre decet, ita tolerandos esse po-
 litis ordinariæ errores, nec excitanda dissidia in patria, quia in
 & seditiõibus, nihil mali non insit.

Hæc oratio, etiam si alicubi locum habet, tamen in Ecclesia
 non surperur ad stabilienda idola, & cõfirmandas blasphemias. Vi-
 dent Apostoli Christum reuocatum ex morte in vitam. Norant
 mandatum esse, vt Euangelium docerent, quo quidẽ & illius
 & heretice politix vincula & nervi laxabantur, quæ ex re in pa-
 tria ratione fieri videbãt. Hic si assensissent ordinariæ potesta-
 ti, qui reuocasse Christum, & damnati doctrinã, horrendæ blasphe-
 miæ

miæ rei fuissent, Deum contumelia affecissent, & sibi & alijs æternum exitium accersuissent.

Vt igitur Apostolos ipsos necesse fuit docere Evangelium etiamsi potestas ordinaria dissentiebat: ita omnes homines eorum doctrinæ, cum viderent eam diuinitus confirmari, assensum necesse fuit. quanquam in toto orbe terrarum omnes summi gubernatores refragabantur. Ita semper Evangelij voci omnes obedire debent, & qui, cum eam audierint, agnoscunt Dei voluntatem, & tamen obsequi nolunt, imò etiam delere eam conantur seu vi, seu fraude, vt nunc multi præstigias, ad labefactandam veritatem, comminiscuntur: metuunt sententiam, quam de blasphemis Filius Dei pronunciauit, nec cogitent harum rerum maxime, & ad gloriam Dei pertinentium explicationem, inanes laboros esse, de quibus, vt in Arcesilæ schola, concessum sit, quamque velint, partem tueri.

Hæc præfati sumus, vt coram vniuersa Ecclesia huius ætis & posteritatis, publicè exponamus, quæ nos causæ mouet, & ad amplectendum & ad retinendum doctrinæ genus, quod Ecclesijs nostris sonat. Non curiositate, non cupiditate vili errore à cæteris dissentimus: sed de Deo testimonium dicimus. Sentimus veram esse de Deo doctrinam in libris Prophetarum & Apostolicis traditam, & Filium Dei iudicaturum esse omnes homines, & daturum æternam salutem ijs, qui Evangelio obediunt, & abiecturum in æternas pœnas illos qui contemnunt, aut occurrunt Evangelium. Sentimus præcipuè Deo hoc officium à reo genere humano, & à singulis hominibus deberi, vt hæc ipsam doctrinam, per Prophetas, Christum & Apostolos traditam seruent, & illustrari curent, & propagationem adiuuent, sicut scriptum est: Qui non colligit mecum, dissipat.

Sentimus vicissim verè diligere Deo, exaudiri, & seruari hanc Ecclesiam, quæ Evangelium incorruptè sonat. Sentimus etiam hanc ipsam doctrinam, quæ in Ecclesijs nostris proponitur, verè esse sententiam scriptorum Prophetarum & Apostolicorum, de qua symbolorum & probatorum scriptorum testimonia constant.

Manet enim in Ecclesia, in aliquibus, vera sententia de Dei voluntate, aliàs illustrior, aliàs obscurior, etiamsi ordinaria potestas sæpe prorsus prophana est, & retros errores defendit, si-

Zacharia, Simeone, Maria, Elizabeth, fulsit lumen Euangelij, etiam si Annas & Caiphas erant athei: nec alligata sunt promissio de veritate mansura in Ecclesia ad eos, qui titulum habent oronariae potestatis, nec legunt, nec didicerunt, nec amant scripta prophetica & Apostolica, & cum sumserint inde suae potentiae viriliter, deinde nouas leges condunt accommodatas ad suam phas, quibus eam ad suas opiniones inflectant.

Sed manet veritas in alijs, qui cum discunt coelestem doctrinam, pio pectore se Deo subiiciunt, expauescunt agnitione peccatorum, & rursus eriguntur fiducia misericordiae propter Filiū Dei mediatorem promissae, & ardentibus votis orant se gubernari a Deo, obtemperant ei, & regi volunt non tantum humanis iudicijs, sed voce Dei. Ideo Iesaias videns sequuturas in Ecclesia suis discipulis, sed voce Dei. Ideo Iesaias videns sequuturas in Ecclesia suis discipulis & postea tristes tenebras, precatur Deum, ne lucem doctrinae prorsus extingui sinat. Cumque ait: Obsigna legē in discipulis meis, significat mansuram esse doctrinam, velut obsignatā in Spiritu, in mentibus, non omnium, sed discipulorum, id est, eorum, qui Prophetica doctrinam discunt, amant & amplectuntur, & non corrumpunt eam, sicut & nunc Iudaei & olim Pharisaei corruptelas excogitarunt, quorum exempla aduersarij nostri in multis grauissimis controuersijs imitantur.

Cum Paulus toties clamitet: Fide iustificamur. Impossibile est lege iustificari, &c. Isti contrarias sententias proponunt. Imò, requiunt, homo legi Dei satisfacere potest, & his actionibus meretur remissionem peccatorum. Sed cum nunquam sciat quando satisfecerit, semper dubitet an placeat Deo. Ita ostendunt se non auditores esse Pauli: sed mordicus tenere persuasionem humanam, quam anteferunt Paulo disertè diuersum docenti. Et cum scriptum Pauli non ausint prorsus delere, audacter fingunt cauillationes ad eludendam Euangelij vocem, quam prolatam ex sinu aeterni Patris, Deus per Prophetas, Christum, & Apostolos generalis humano tradidit, vt de remissione peccatorum certò nobis voluntas Dei nota esset.

Omittimus exempla alia. Nam si plura commemorare vellemus, quàm longa futura esset oratio? Num Prophetarum & Apostolorum discipuli sunt, qui sacerdotem, honestum maritum, interfici

interfici iubent? Hæc iniusta crudelitas ex Phalaridis disciplina est, non ex Prophetica & Apostolica.

Postquam autem ostendimus, & quid sentiamus, & quæ voluntas nostra in causa tanta: nunc reliquum est, vt reuerenter omnes Reges, Principes, & omnium nationum viros bonos optemus, vt propter gloriam filij Dei, & salutem Ecclesiæ, auctoritatem suam ad hoc officium, Deo à toto genere humano debitum conferant, videlicet, ne adsentiantur ijs, qui delere sinceram angelij doctrinam, seu synodi prætextu, seu alijs modis conantur.

Nobis quidem nulla res humana gratior contingere potest, quam videre synodum dignam Ecclesia Dei, in qua, libera & pacifica collatione sententiarum, de rebus maximis, explicata veritas, inter omnes gentes, communiconsensu propagaretur. Tale synodum, Ecclesiæ necessariam & salutarem, & nos à Deo ardentibus votis petimus, & aliquoties ab Inuictiss. Imperatore Carolo Augusto, Domino nostro clementiss. omnes Ordines in hoc Imperio petiuerunt, in qua synodo verè, vt Psalmus dicit, conuenirent populi & Reges, vt seruirent Deo, hoc est, in qua veris modis constituerent veram Dei inuocationem & salutem animarum conlaberent, non stabilirent idola & prauas opiniones, oppressa veritate partim vi, partim sophismatum præstigijs.

Sed huius Tridentinæ synodi, quam indixit Paulus tertius iudicium sequenturos nos esse nequaquam polliceri possumus. Nosq; perspicuæ & veræ causæ excusant. Persona iudicis, qui est inimicissimus nostræ causæ: & forma iudicij, in quo nulla libertas est dicendæ sententiæ: & in suffragium ibunt plures indocti & inimici nostræ doctrinæ, & si qui alij meliores aderunt, deterrensæuitia malorum, non audebunt dicere quod sentiunt. Postremo & locus periculum nostris minatur.

Ac primùm iustas esse causas, cur Romanum pontificem non possimus facere iudicem nostrarum controuersiarum, manifestum est. Nota est enim vox naturæ & scripti iuris, quæ veraciter iudicium permittere, qui reus est ipse, & inimicus, & hostilem animum perpetuis præiudicijs declarauit.

Hoc tantū dissidium orbis terrarum initio ortū est à reprehensione errorum pontificiorum, quos monachi circumferentes venales indulgentias cum auxissent, postea pontifex Leo X. edita

ita Bulla confirmavit, & cumulavit errores, quorum refutatio maius cerramen accendit. Ac sole meridiano clarius est, defendi in Bulla Leonis, errores pugnantibus cum vera Ecclesiæ doctrina. Constat autem pontificem errantem non faciendum esse iudicē. Quinque reus sit, in super hostilem animum perpetuis præiudicijs declarat. Quotannis repetit condemnationem nostræ doctrinæ, & magnam crudelitatem exercet in omnes, qui amplectuntur nostras sententias, & inflammat Reges & Principes toto orbe terrarum ad exercendam similem sævitiam.

Quid aliud nunc quoque iudicaturum esse speremus, quā hanc crudelitatem confirmet, quam necessariam esse iudicat ad retinendam potentiam & eius nervos? Sunt quæ potentia ipsius ætui, idola, & falsæ opiniones, quas taxamus. Scimus hæc tam tri- non reprehensione multis, magnis viris politicis ingrata esse, & non sine magno dolore hos Ecclesiæ morbos commemoram⁹. Quia vera est hæc commemoratio, & nunc quidem necessaria aliquos esse de Deo testes oportet.

Deinde qualis erit iudicii forma? Initia iam vidimus, habite orationes, in quibus Amphictyones, qui sunt Tridenti, iactant Romanam Pontificem & ei addictos, nullis doctrinæ erroribus contaminatos esse, & queruntur ab alijs sparsas esse hæreses, nec dubium est eos id crimen in nos conferre. Tales quid iudicaturi sunt iam ostendunt. Et accedunt alij multi Episcopi, quibus suffragatio cōceditur, ignari doctrinæ de Deo, & opiniones Ecclesiæ peregrinas & Ethnicas circumferentes, dediti voracitatibus, & ardentes odio nostri, quia aliquid diminui de ditione sua nostris clamoribus arbitrantur. Hi habent adiutores, Monachos indoctos, partim fascinosos stulta superstitione, partim magnam veritatem ceu furijs agitati delere conan- tes.

Hæc tota turba iudicium, etsi per sese abhorret à veritate, tamen sicubi in rebus manifestis luce veritatis convicta mutare arbitrium intuetur. Id non esse iudicium Ecclesiæ, nec sententiam collationem, res ipsa loquitur.

Etsi enim & pauci aliqui Nicodemi similes aderunt, hi tamē gemitu sententiam suam significare audebunt. Et ut maximè aliquid rectè monerent, maior pars vinceret.

Hæc cum sint manifesta, iniuste faceremus, si illius multitudinis, quam veritati inimicam esse scimus, audaciam confirmemus: quod fieret, si istam synodum iudicem faceremus. Nec debium est nihilo nos iustiores aut liberiores iudices habituros esse, quam habuit Theramenes Critiam & ceteros collegas.

Præterea ad iudicij formam pertinet, certò constitui, an ex iure diuino, ex symbolis, & certis testimonijs doctrinæ Apostolorum pronuntiandum sit: an verò ex recenti consuetudine sexcentorum annorum, & decretis, quæ aut ex superstitione constituta sunt, aut cõdita sunt, vt munirent potentiã, & ex diluta Theologia Thomæ, Scoti, & similium.

Imò verò in tertia sessione Synodi Tridentinæ decretum est, non dissentiendum esse ab ijs traditionibus & interpretationibus, quæ sunt ipsis vsitatæ. Hæc si erit norma iudicij, quid pronuntiaturi sint de nostris sententijs, iam liquet. Damnabunt hæc propositionem: Fide iustificamur, quia non sequitur Thomæ interpretationem, quæ est corruptela, pugnans cum ipso Paulo cum vetustis & sanioribus enarrationibus. Damnabunt hoc cõtũ: Vna oblatione consummauit omnes qui sanctificantur. Filius affirmat vnicum fuisse sacrificium propitiatorium, mortem Christi Dei. Nunc Coenæ Domini administrationem non esse sacrificium, quale ipsi docent, applicandum pro alijs, vt mereatur remissionem peccatorum. Habent enim contrariam persuasionem, quæ multis seculis latè vagata est.

Si ex his recentibus opinionibus, pugnantibus cum Apostolica doctrina, pronuntiabitur, nihil opus est synodo. Non enim sunt hæc recentia, & ob hanc ipsam causam à nostris reprehensa, quia, cum ab Apostolica doctrina dissentiant, quæ est immotum & immutabile decretum Dei, necesse fuit ad Apostolicam doctrinam mentes hominum reuocari.

At dicent, cum pleræque sint scripti & sententiæ controuersæ, *ἡ τοῦ κυρίου διανοία*, cur magis vestræ interpretationi quam nostræ, quæ consensu aliquot seculorum comprobata est, credemus? Etsi hæc obiectio plausibilis est, tamen omnes pij, doctrinam mediocriter excultri, vident quid respondendum sit.

Primum, non sunt omnia obscura in sermone diuino, & in symbolis. Nulla igitur interpretatio cum fontibus pugnanda accipienda est. Non enim gignenda est noua de Deo doctrina, vt ceterum

cerunt Ethnici, Orpheus, Hesiodus. Ostendimus autem multas aduersariorum interpretationes pugnare cum fontibus, & doctrinæ nouum esse, non traditum à Deo. Ethnicum est enim, quod fingunt, prodesse sacrificium ex opere operato sine bono uoluntatis.

Deinde constat & hoc, recentia secula, quorum cōsensum sequuntur aduersarij, discessisse à veterum scriptorum saniorum interpretatione. Videndum est igitur, utrā interpretatio, nostra contraria, pugnet cum fontibus, hoc est, cum scriptis Prophetis & Apostolicis, symbolis, & certis testimonijs Apostolicæ sententiæ.

Hanc esse normā iudicij oportebat. Nec nos ignoram⁹, multos prestigiatores, ut stabiliāt idola & prauas opiniones, prætexe antiquitatē, & infectere integras cōciones Christi & Apostolicas humanas opiniones contra natiuā sententiam & illustria Ecclesiæ testimonia. Ac magnum decus sapiētiæ multi in Collegijs pontificijs & in aulis Regum esse putant, artificiosè pericula, & concinna interpretatione falsas opiniones lenire.

Hiludi, cū multis modis Ecclesiæ perniciosi sint, pfectò exemplum non est confirmandum. Nam si his fucosis interpretationibus excusare licet errores, qui nunc taxati sunt, aliquantō potest etiam Ethnicis religionibus, ut Diabolus instigat leuia ingerere ad deridendum Deum, affingentur bellæ excusationes.

Esset autem impietas, talibus sophistis permittere cognitio nem, qui non habent studium veritatis: sed cū videant hoc plausibile esse, tantum quærunt prætextus, ut quoquo modo præfentes ritus tueantur. Oramus autem omnes graues viros, amantissimam Ecclesiam Dei, ne audiant tales agytas, corrumpentes doctrinam de inuocatione, quam purissimam esse oportet.

Cū mens in inuocatione quærit quem alloquatur, & an Deum audiant nostræ preces, necesse est sciri hunc esse verum Deum creatorem cœli & terræ, & conditorem Ecclesiæ suæ, qui se nominat patrem domini nostri Iesu Christi, & certò exaudire propter Filium, quem voluit pro nobis victimam fieri, & constituere.

Hic si oculis obijcit ille prestigiator Georgium, Martē, Iulianum, Annam, & dicit congruere has inuocationes, iam reuera Deus horribili contumelia afficitur.

Artaxerxes votum fecerat, ægrotante incesta coninge, se
Iunonem solam velle colere, si sanaret mulierculam, & velle to-
tam viam ab arce Babylonica ad templum auro tegere, quod ipsi
donaturus esset.

Hæc si talis aliquis sophista leget, quæret speciosam inter-
pretationem. Dicet Iunonem significare vnicam æternam me-
tem, seu *πρόνοια* rectricem: Et Deo gratam esse munificentiam
qua templa ornantur, vt sacerdotes ali, studia iuuari, pauperum
inopia subleuari possit.

Tales fuci semper & fuerunt & erunt perniciose corrupte
inuocationis veræ, de qua cõcionatur Euangeliũ. Quare adueni-
ri talibus, quamlibet speciosis interpretationibus, necesse est.

In Historia passionis filij Dei insignis imago proponitur, cu-
oculi filij Dei teguntur fascijs, & vndiq; facies caditur colaphis,
& adduntur virulenti sarcasmi: Vaticinare quis te percussit. Je-
rident velatum, quasi aut non videat à quo contumelia affici-
tur, cum velit perhiberi vates, aut etiam si videat, dissimulare
men, & accipere iniuriam cogatur.

Quid tam simile est huic imagini, quàm illæ fucosæ erro-
rum interpretationes? Veritatem tanquam captiuam isti produ-
cunt, ac primùm oculos eius velant, hoc est, nudam cerni nolunt.
Deinde alij aliunde colaphos infligunt, hoc est, corruptelis no-
uis eam lacerant. Et sibi ipsi plaudunt, tanquam re benè gesta
triumphos agunt inter suos, & Epicurea audacia sibi persuadent
non cerni has fraudes à Deo, nec verentur iudicia hominum, su-
ti potentum fauore.

Aduersus tales sophistas, in tantis periculis extremæ sen-
ctæ mundi, profectò diligentia & circumspeditione opus est, ne &
hæc, quæ iam restituta sunt, nouis præstigijs obruantur, & ne hoc
exemplo confirmetur petulantia ingenia, quæ libenter omnes
religiones miscent.

Omnium virtutum lōgè maxima est, maximeq; necessaria
vera Dei inuocatio, quæ est rectrix omnium periculorum vitæ,
radix cæterarum virtutum, & præsidium in hac miseria humana præ-
cipuum. Huius virtutis doctrinam vult Deus omnibus homini-
bus notissimam esse, & seruari incorruptam. Facile autem deer-
rant humanæ mentes à Deo, & in quàm tetros furores ruant, post
quam semel impulsæ Diaboli laqueis tenentur, ostendunt idola
& per-

& perniciosi errores omnium seculorum atque ætatum.

Ideò non concedendum est, vt homines Epicurei, aut igna-
doctrinæ cœlestis, & non amantes veritatem, & studiosi sophi-
stices, de his controuersijs pronuncient.

At dicet aliquis: Nullane patiemiini iudicia, nullam cogni-
tionem? Imò non dubitamus membra veræ Ecclesiæ Dei passim
in toto orbe terrarum, quò perferri doctrina potuit, quotidie iu-
dicium facere de doctrina, & multi suam sententiã declarant, qui
vt testentur se probare hanc doctrinam, confessionem eius vitæ
suar anteponunt.

Non igitur desunt iudices & testes nostræ sententiæ. Atq;
vnam de his tantis rebus, quas vniuerso generi humano notissi-
mas esse oportebat, in iudicio verè Ecclesiastico, possemus no-
stras sententias cum viris doctis, timentibus Deum, & amanti-
bus veritatem, conferre. Cur autem eius synodi cognitionem
queremus, in qua non solum nos non audiemur, sed etiam
altere sententibus libertas dicendæ sententiæ nulla conce-
ditur?

Postremo & loci periculo iuste mouemur, vbi cū nostri tu-
muli versari, præsertim emissã aliqua libera voce, non possent, satis
oculari sumus quò minùs ad eum locum accedamus.

Extant & vetera & probata exempla sanctorum patrũ, qui
synodos defugerunt, quãquam autoritate summa indictas, cū
suspicabantur non hoc agi, vt veritas patèfieret, sed vt stabiliretur
tyrannis aut impium aliquod dogma.

Imperator Constantinus, edicto luculenter & seuerè scri-
pto, præcepit gubernatoribus Ecclesiarũ, vt in Tyro cõuenirent,
Est aliqui eò viri boni & Deũ rectè colentes accesserunt, vt Pota-
mon martyr: tamen plures Episcopi colludebant cum Ario. Cū
igitur Athanasius videret se habiturũ esse iniquos iudices, noctũ
discessit: cumq; ad Imperatorem, qui non procul erat, venisset,
coram Imperatori, quamquam irato, se excusauit.

Deinde Constantius synodum Antiochiæ coëgit frequen-
tissimam. Ad hanc noluit accedere Maximus Hierosolymorum
Episcopus, cū quidem loci vicinitas eum inuitare posset. Sed
morant, quò voluntas Constantij propendebat, vel potiùs qd ma-
chinarentur illi impostores, qui mirificis technis deprauabant
Imperatoris animum.

Postea cum Photinus horribilem tumultum in Pannonia excitasset, renouans veterem Ebionis blasphemiam, ac negans in Christo duas esse naturas, Imperator, ut in rem magna, synodum conuocat Syrmium. Ad hanc magnitudo negotij inuitare debebat omnes, præsertim qui non longè aberant. Venit autem eadem magna frequentia Arianorum, quæ cum suspecta esset pijs Episcopis in occidente, plurimi eò accedere noluerunt. Ex præcipuis verò venit eò Hispanus quispiam Osius, Cordubensis Episcopus, quem Imperator, propter nominis celebritatē, peculiari euocarat. Cumque ibi astutè deprauatum esset Nicenum Synodolum, Osius ambiguitatem verbi, quod insertum erat, stultā opinionē tranquillitatis, approbavit.

Postea cum eius auctoritatem hæretici allegarent, Ecclesiæ in multis regionibus perturbatæ sunt. Ideo Hilarius asperetur de Osiō, ei que non solum imprudentiam, sed etiam lenitatem tribuit. Quare multò satius fuisset Osiū nō venire in Synodum.

Cyrillus Episcopus Hierosolymorum, qui defendit Episcopos & cum Gregorio Nazianzeno tandem consensit, aliquoties curus à synodis non accessit ad eas, ac primus dicitur usus scriptæ appellatōne.

Imperator indixerat, ut Mediolani conuenirent Episcopi oriente & occidente. Ibi cum Paulinus Episcopus Treuerensis & pauci quidam alij, animaduertentes, Auxentium fauere Arianis, statim initio discesserunt, ac fuerunt cæteris autores discedendi. Non enim volebant prætextu synodorum deleri veritatem.

Cum igitur similes causas habeamus, ne Tridētinam synodum probemus, quales illi habuerunt in fugiendis aut relinquendis impijs synodis, satis nos & hæ causæ, & hæ exempla excusant.

Precamur autem Deum æternū Patrem Domini nostri Iesu Christi, ut, sicut se immensa bonitate generi humano perfecit, ita seruet inter homines lucem Euangelij, nec sinat eam deleri humanis furoribus quibuscunque. Precamur etiam, ut voce Euangelij colligat sibi in multis gentibus æternam Ecclesiam, à qua verè inuocetur & celebretur, & vbiq; terrarum idola euerant. Oramus etiam, propter gloriam Dei & salutem Ecclesiæ, inuocissimū Imperatorem Carolū Augustum D. nostrū clementissimū.

issimum, & omnes Reges & Principes, ne prætextu synodi sināt
 damnari manifestam veritatem, & confirmari idola, & iniustam
 sententiam passim grassantem: ac sibiipsis comminationes diuinas
 proponant, in quibus dicitur: Blasphemia spiritus non remitti-
 tur hominibus. Item: Veniet super nos sanguis iustus, effusus in-
 ter homines à nece Abel iusti, &c. Non assentiantur hypocritis, qui
 agnitam veritatem obruere conantur, non sint ministri alienæ
 crudelitatis: sed quærant salutaria consilia ad fouendam Eccle-
 siam Dei, quæ profectò in hac mundi senectâ sit angustior & æ-
 rumnosior. Hæc reuerenter, vt in Ecclesia Dei, sine vllis priuatis
 cupiditatibus, petimus. Non enim delectamur dissidio, nec igno-
 ramus nostra pericula, & nostras ærumnas. Sed assentiri non pos-
 sumus, vt Euangelij lux & doctrina necessaria Ecclesiæ Dei, abo-
 scatur, nec societate crudelitatis polluerent mentes nostras, & vni-
 versam posteritatem nostram volumus.

Hæc est plana consilij ratio, quam cum iustissimam esse con-
 sideramus, ea non discedendum est, & exitus DEO commendandi
 sunt, sicut sæpe docet vox cœlestis, vt in Psal. 36. Subditus esto
 Deo, & ora eum. Item, Expecta Deum, & custodi viam eius. Et
 hunc ipsum æternum Patrem Domini nostri Iesu Christi,
 conditorem omnium rerum & Ecclesiæ suæ o-
 ramus, vt nos gubernet & de-
 fendat.

A M E N.

DE SARCIENDA ECCLESIAE CONCORDIA, DEQUE SEDANDIS OPINIONVM DISSIDIIS: ERASMI ROTERODAMI CONSILIVM, EX ENARRATIONE PSALMI LXXXIII.

Ignare quaeso, Domine virtutum, aperire oculos omnium nostrum, ut videntes quàm sint amabilia, quàm pulcra, quàm tranquilla, quàm tuta, quàm felicia tabernacula tua: rursus, quàm his dissimilia tabernacula impietatis: positis opinionum & affectuum dissidijs, eodemq; sensu, eademq; sententia concordēs versemur in illa beata soliditate sanctorum omnium, ut verè de nobis dici possit: Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum.

Nunquam autem coalescemus in vnum, nisi pariter spem nostram ponamus in Christo Iesu rege Sion, ac Domino nostro, ad illum vnum spectemus omnes.

Vbi regnat ambitio, vbi pecuniæ studium, vbi perniciosa, vbi cæcus fauor, aut odium cecius, ut pertendamus tueri, quicquid semel diximus, aut scripsimus, vbi in gratiam partium probamus, quæ scimus esse improbanda, aut odio priuato damnabimus, & ea quæ piè dicta: deniq; vbi quisq; ad se spectat, & vndiq; trahitur funiculus contentione, nō potest res ad concordiam redigi.

Reputemus, quàm sit stultum, sic odisse mores quorundam Pontificum, aut Sacerdotum, aut Monachorum, ut ipsi fiamus illis deteriores. Deterior enim est, qui recedit ab Ecclesiæ consuetudine, & in hæresin, aut in schisma demigrat, quàm qui impure viuunt saluis dogmatibus. Cùm hoc perquam iniquum est, nos ad aliorum vitia lynceos esse, ad nostra ipsorum talpis ceciores, & in aliorum oculis videre festucam, ipsos trabem in oculo circumferentes. Homines cū hominib. versamur. Quamquā grauius (scilicet) peccant, qui in potestate constituti publica, non meminerunt officij sui: Tamē populi perniciosa sæpenumero in causa est, ut, qui præsumunt, alij sint, quàm esse conueniret. Sic populus Iherosolimiticus pro mitissimo Samuele, accepit superbum Saulem. Placabilior erit alienis erratis, qui prius sua inspexerit. Præcipuum est

discordiæ seminarium, quòd sinistro tantùm oculo proximorū vitia intuemur. Claudatur ille sinister, & dexter vicissim ad eorū virtutes aperiat. Si virtutū candidi fuerimus æstimatores, leuius offendemur vitiis. Inter fratrem ac fratrem, inter vxorē ac maritum nō constat amicitia, nisi vicissim inter sese ad quædā conniueant. Quomodo igitur cōstabit totius Ecclesiæ cōcordia, si quis ad alterius virtutes lusciosus, ad vitia tales habet oculos, quæ sunt specula quædam, quæ faciem oppositam & multò maiorem reddunt & deformiorem.

Dolendū est, tam multos esse monachos, qui præter vestitū ac frigidas ceremonias minimū habent religionis: tã multos esse sacerdotes, qui nec castè viuūt, nec sacris vacant literis: nōnullos etiam Abbates & Episcopos, qui minimū differant à prophanis principibus aut satrapis. Sed interim dissimulamus, quàm multi inter illos, pij, sobrij, docti, deq; Rep. bene merentes, in diuipauperes, in dignitate modesti, in potentia mites.

Nec cogitamus quantò nos essemus ferociores, si tot rebus adulentiam inuitaremur.

Expedi igitur, vt plebs, quæ dissimulatis sacerdotū virtutibus vitia tantum videt exaggeratque, suam inspiciat manticam à tergo in pectus reuolutam. Quotusquisque est opifex; vt ab infimis incipiam, qui in præstanda opera fidelis est, in mercede exigenda æquus? Nec enim temerè natum est illud vulgo celebre proverbium, in sua quenq; artificem arte furem esse. Iam, quod omnino genus rerum est, quod illi non corrumpant quæstus gratia? Quot modis vitiat tur triticum ac farina? quot modis vinum accereuiscit? quot modis pannus reliquaque texta? Omitto nunc in promissis perfidiam, in commercio supercilium ac morositatem, vt propemodum commodius sit cum Rege quopiam aut Cardinale agere, quàm cum latomo, qui vix habet domi vnde coeet. Qui tales sunt in scruii sordidoque opificio, quales probabiles est futuros, si ad eorum dignitatem euehantur, quorum mores ferre non possunt?

Vulgus, sacris initiatorū incontinentiam, incesti, sacrilegij ac violati voti titulis exaggerāt, sibi, vt liberis ac solutis, blanduntur. Atqui, ne errēt, nemo Christianus ad peccandū liber est, omnes religiosissimo sacramento sunt astricti, nisi fortè ludū esse credūt, quod in baptismo professi sunt. Si infami cognomine vo-

cantur apostata, qui à Benedicti aut Francisci instituto deficiunt, quanto magis eo nomine digni sunt, qui in Baptismo mundi contemptum professi, toto animo seruiunt mundo, & à Christo Imperatore transeunt ad Satanam? Iam adulterium, crimen quod apud Ethnicos gladio, apud Iudæos lapidatione puniebatur, non tamen leue est, utcumque nunc pro ioco ducitur. Quod si quis propius inspiciat, inueniet, fraudibus, rapinis, periurijs, referat omnia: Ut ne commemorem interim, quantam malorum leneat tegat umbra belli. Nihil attinet hinc de magistratibus inferioribus loqui, de quæ iis, qui ob nobilitatis titulum sibi volunt licere omnia, de quæ Principibus. Quocumque vertas oculos, heu nimis multa est querelarum materia. Sed hæc est rerum humanarum natura, maris in morem multa secum deferre, quæ malis abesse. Mutat sæpe vitia, ponit nunquam. Quid igitur superest, nisi ut se quisque discutiatur, & omnes ad Christi misericordiam confugiamus?

Quædam vitia leuiora sunt, quàm ut expediat asperam et mouere medicinam: Quædam minore religionis incommodum dissimulantur, quàm exagitantur. Porro quæ grauiora sunt, quæ ut oporteat dissimulare, manum doctam & artificem requirunt, non nobis eueniat, quod solet imperitis medicis, qui, dum parum dextrè admovent remedia pro morbo, extinguunt hominem aut ex leuiore malo reddunt immedicabile. Pleraque paulatim ac per occasionem irrepperunt, ea paulatim ac per occasionem tollenda sunt, si fieri queat absque graui tumultu: sin minus, dissimulanda, donec ipsa dies porrigat occasionem commodiorem.

Eadem dexteritate utendum est in dogmatibus.

Quidam dum impotenter vociferantur, hæresis, hæresis, ad ignem, ad ignem, in peiorem partem interpretantes quæ dicta sunt ambiguè, per calumniam deprauantes & quæ piè dicta sunt, plurimum fauoris conciliarunt ijs, quos exitio dignos iudicabant.

Rursus, qui sub Euangelij plausibili titulo moliuntur ea, quæ ex diametro pugnant cum Euangelio, vehementer adiuvant partes eorum, quos oppressos volebant.

Itaque dum illi nihil omnino patiuntur innouari, hi nihil sinunt relinqui, tempestas orta est penè insedabilis: & dum utrinque

ne nimium tenditur funiculus contentionis, sit, ut utraque pars
rupto sine in tergum cadat. Non quod Ecclesia concidat, quæ
saxo immobili Christo, nullis turbinibus concutitur. Sed de
quibusdam hominibus loquor, qui causam Ecclesiæ tuentur,
magno quidem zelo, non enim dicam malo, sed non secundum
scientiam.

Nondum eò processit hoc morbi, ut sit immedicabile. Ex-
tingui potest hoc incendium, si materiam igni subtrahamus. Præ-
cipuus autem huius tumultus fons sunt impij mores hominum.
Non est quod alij in alios culpam reiiciamus. Primum hoc hu-
manis generis exemplum est, sed ut per se prauum, ita nobis infe-
licit. Mulier decepit me, serpens decepit me. Omnes iram Domini
prouocamus, restat ut omnes ad illum simul sincero corde con-
uertamur: ille, ut est exorabilis, vicissim conuertetur ad nos, atq;
inconditos rerum motus vertet in tranquillitatem, nobis
pro nostra quantulacumq; portione annitentibus.

Quo pacto, inquis, id fiet? Sit vnusquisq;, quod esse debet.
Sint pontifices, pontifices, Christi vicarij, sincero corde gregis
dominici curam agentes. Sint Principes, Principes, diuinæ iusti-
tiae ministri, tanquam Deo reddituri rationem. Quem hoc magis
oportet ab illis timeri, quò liberiores sunt à timore hominum.
Magistratus bona fide Rempub. administrent. Monachi perfe-
ctionem, quam titulo profitentur, moribus præstent. Sacerdotes
voces atq; dies meditentur in lege Domini, quò possint esse sal-
tuli. Qui laici sunt, sint quod dicuntur, non præeant, sed reue-
renter obtemperent Sacerdotibus, fideliter pareant Principum
legibus, in suo quisq; opificio probet suam conscientiam sum-
mo illi *κατὰ νόμον*. Nam beati Lucae verbo libenter utimur. Qui
negociator est, bona fide negocietur: qui molitor est, bona fide
sit molitor: qui pistor est, bona fide sit pistor: qui faber est, bona
fide sit faber: qui vestiarius est, bona fide sit vestiarius, fiduciam
habens in eo, qui non deserit rectos corde. Atq; idem de cæteris
dicendum est.

Nemo suis vitijs hoc nomine blandiatur: Ita mos est, sic ne-
mo non facit. Ne circumspicias, ô bone, quid alij faciant, sed
adabs te fieri velit supremus ille iudex, cuius oculos nemo fal-
lit ad cuius tribunal omnes sistendi sumus, siue Reges, siue ino-
pores erimus coloni. Ibi non valebit hæc tergiuersatio: Ita mos est,
sic nemo non facit.

Interim ponatur ambitio, & pertinax vincendi studium facessant fauores cum priuatis odijs, consilescat dementis risus furda vociferatio: ita demum elucescet veritas illa pacifica.

Accedat illa *συγκατάθεσις*, vt vtraque pars alteri sese non nihil accommodet, sine qua nulla constat concordia. Sed haec enus obsecundetur, vt ne moueantur *τάκνυται*, & haec enus feratur: minimum infirmitas, vt paulatim inuitentur ad perfectiora.

Illud autem omnibus penitus infixum esse oportet, nec totum esse, nec ad fouendam concordiam vtile, temerè desciscere ab ijs, quæ maiorum autoritate tradita sunt, quæque longo seculorum vsu consensuque confirmata. Nec quicquam omnino nouandum est, nisi huc aut cogat necessitas, aut insignis inuitet utilitas.

*Liberum
arbitrium.*

De libero arbitrio, spinosa est veriùs, quàm frugifera disputatio. Et si quid de hoc quaerendum est, in Theologicis dia tribu sobriè discutiatur. Interim inter nos illud conuenire satis est: totum minem ex suis viribus nihil posse, & si quid vlla in re potest, totum eius debere gratiæ, cuius munere sumus quicquid sumus, in omnibus agnoscamus imbecillitatem nostram, & glorificamus Domini misericordiam.

Fides iustificans.

Conueniat inter nos Fidei plurimum esse tribuendum: modò fateamur & hoc, esse peculiare Spiritus sancti donum, id multò latius patère, quàm vulgus hominum credit: nec omnibus adesse, qui dicunt: Credo Christum pro me passum esse. Concedamus, fide iustificari, hoc est, purificari corda credentium: modò fateamur, ad consequendam salutem necessaria charitatis opera. Nec enim vera fides potest esse ociosa, quum sit fons & minarium omnium bonorum operum.

Quin potiùs distinguamus iusticiam repurgantem mentem nostræ domicilium quam rectè dixeris innocentiam, & iusticiam ornantem ac locupletantem eam bonis operibus.

Merita.

Deus propriè nulli debitor est, nisi forsitan ex gratuito promisso: quanquam & hoc ipsum, vt præstemus promissi conditionem, illius est munificentiae. Non tamen reiiciendum est mercedis aut meriti vocabulum, quòd Deus, quæ in nobis, aut per nos operatur.

Nam

Imagines.

Nam

Nam horribile crimen est, Idololatria, hoc est, simulacrorum cultus, qui tametsi iam olim sublatus est è moribus hominum, tamen periculum est, ne technis dæmonum, eodem reuoluantur incauti. Sed, cum statuarum & pictura, olim inter liberales artes habita, sit tacita poësis, plus interdum repræsentans affectum hominum, quam homo quamuis facundus possit verbis exprimere: & Plato agnoscens poësin plurimum habere momenti in Reipub. bene secus instituentiam, non omnes Poëtas subleuerit ex illa, quam fingit, ciuitate, sed Homerum tantum, aut Virgilium similem, qui dijs, ac deorum filijs attribuit adulteria, peritiam amores, furta, mendacia, impotentes iras, diffidia, aliaque vitia, quæ nemo bonus Reipub. gubernator ferret in suis ciuibus, aut frugi paterfamilias in vxore, liberis aut famulis: corrigenda erat, quod per imagines irrepserat superstitionis, vtilitas erant seruanda. Vtinam omnes omnium ædium parietes haberent vitæ Iesu Christi decenter expressam. In templis autem, quemadmodum in Aphricano Concilio decretum fuit, ne quid recitaretur præter scripturas canonicas: ita conueniret nullam contineretur, nisi cuius argumentum in Canonicis scripturis contineretur. In peristylis, porticibus, & ambulacris possent & alia præsumpta ex humanis historijs desumpta, modò facerent ad bonos mores. Stultas verò aut obscenas aut seditiosas tabulas oportuit non solum è templis, verum etiam ex omni ciuitate sublatas esse, quemadmodum blasphemiarum genus est, sacras literas, ad inepias ac prophanos detorquere iocos, ita graui poena digni sunt, qui dum pingunt canonicarum scripturarum argumenta, de suis capitulis miscent ridicula quædam ac sanctis indigna. Si liber in epigrammate à Philostrato potius petant argumenta. Quamquam occurrunt Ethnicorum annalibus multa argumenta, quæ idiotarum imaginibus, quoniam non sentiunt, nihil habendum honoris, fructusque suos sensu: ne tamen obstrepant ijs, qui citra superstitionem sic venerantur imagines eorum amore quos repræsentant, quam admodum noua nupta sponsi absentis amore exosculatur anulum aut strophium ab illo relictum aut missum. Hic affectus non potest ingratus esse, qui non ex superstitione, sed abundantia quadam amoris proficiscitur,

Idem sentiendum est de ijs, qui simili affectu exosculantur *Reliquia*
sanctorum reliquias sanctorum. In his Paulus, opinor, concede-
 ret quendam per cœmiterium euntem, (nam erat iter pu-
 blicum) non aperire caput ad signum crucifixi, haud quidem stu-
 dio, sed intentum fabulis comitum, quibus cum deambulauerat:
 zelo dixit ad suos confabulones, ausim iurare illum esse
 peccat, odiosè obstrepsens non superstitioni, sed simplici re-
 ligioſoq; affectui nonnihil tribuentium imaginibus. Illud citra
 omnibus potest inculcari, diuos ac diuas optimè coli imi-
 tando vitam illorum.

Idem, quibus nondum persuasum est, horum temporum
 sacramentalem confessionem, fuisse ab ipso Christo institutam,
 sent eam vt rem salutarem, multisq; commendabilem vtilita-
 tem ac multorum seculorum vsu comprobata. Vt autem illa
 tutior sit, tum minùs grauis, magna ex parte in nobis firmum
 tenet, videlicet si deligamus integrum, eruditum, ac silentij tena-
 tem sacerdotem, nec eum ambiguus ac perplexis sermonibus re-
 simplicit, vt pereunctando cogatur velut expiscari crimina, sed
 certo sunt lethalia vulnera: Quod genus sunt, adulterium, homi-
 cidium, furtum, ebrietas, enormis ac voluntaria, obtrectatio ma-
 ior, quod homicidij aut veneficij genus est, periurium, fraus,
 proposita destina. Quibus enim nihil defuit, præter occasio-
 nem, iam perpetrarunt. Absit autem repetendi confessionem su-
 perstitio, absit anxietas enumerandi commissæ & circumstantias,
 quod iterandi confessionem apud alium sacerdotem, si
 non est, detestemur, & in pristinum remigremus affectum. Illud
 crimen in priore fugit. Præcipua cura sit, vt quod admis-
 sum est, detestemur, & in pristinum remigremus affectum. Illud
 crimen caput est, sic instituere vitam, vt non incidamus in vl-
 teriores culpas vitare vix cuiquam concessum est, in hac vita: at
 non difficile est, auxiliante Deo, vitare crimina ei, qui semel sit
 iudicatus in charitate Dei ac proximi. Hoc igitur fundamentum
 quod si accadat in crimen prolabi, non est necesse protinus ad
 sacer-

*Confessio
 auricula-
 ria.*

sacerdotem currere, sed ad Deum ilicò confugiendum est, cum illo statim redeundum in gratiam: Vt sacerdoti quoque contemtaris, expectanda est temporis oportunitas. Consultum tamen est, culpas, de quibus dubitas, criminales sint necne, sacerdoti cum oportuno fuerit, reserare. Idem dico de factis, de quibus ambigis, vtrum legitima sint, an non.

Complures enim perplexi casus incidunt in vita mortali, veluti de vsura, de matrimonio, de restituendo, de votis. Qui credunt eam, vt nunc est, à Christo institutam, tantò obsequent religiosius, sinantque alios in suo sensu acquiescere, donec sacrosancta Synodus aliquid expressius de hoc pronunciet. Hoc pacto fiet, vt nec scindatur omnino Christiana concordia, nec mores infirmorum in omnem licentiam prouant.

Missæ. In Missam si quid superstitionis aut sordium irrepsit, æquum est corrigere. Ipsam Missam cur vsque adeo execremur non video.

Constat Psalmodia, qui dicitur Introitus, doxologia, canticatione, sacris canticis, recitatione verborum Propheticoe Euan- aut Apostolicorum, quam vocant Epistolam, recitatione Euan- gelij, professione fidei Catholicæ, gratiarum actione, quam ap- pellant Eucharistiam, ac religiosa commemoratione mortuorum Dominicæ, rursus precationibus, inter quas est precatio Domini- nica: dein sequitur pacis Christianæ Symbolum, mox commu- nio, rursus sacrum canticum, & precatio.

Postremo loco sacerdos totum populum velut in suam tutelam receptum Deo benedictione tradit atque commendat, vt perseuerent in affectu pietatis, mutuaque charitate. Quid his non pium ac venerandum? Quos offendit sordida turba com- ductitiorum sacrificulorum, submoueant indignos, dignos re- tineant. Quibus non placent prosæ, præsertim indoctæ, licet eas prætermittere. Nec enim Romana Ecclesia villas nouit pro- las.

Similiter & cantionem, quam nunc in nonnullis temporibus canunt, post consecratum corpus & sanguinem Dominicum pro pace, aut contra pestilentiam, aut pro felici prouentu frugum, sine religionis detrimento liceret omittere. Id enim omnino præter veterem morem inductum est.

Nam id temporis olim populus non cursitabat ad videndum *Elevatio.*
 quod sacerdos ostēdit, sed prostratus humi corporibus, animis
 coelum erectis, gratias agebat Christo Redemptori, qui nos
 sanguine lauit, suam mortem redemit. Nihil porrò tale novit
 Ecclesia Romana. In sacello pontificis non est nisi vnicum altare,
 vnicum sacrum.

Quin & hodie in multis Ecclesijs Romanam imitantibus, *Missa pri-*
 va. licet priuatim sacrificare duntaxat id temporis, cum sum-
 mum peragitur sacrum. Illorum insolentia est arguenda, qui,
 summi sacrificij tempore ambularint nugantes de rebus
 frivolis, proprium requirunt sacerdotem, qui ipsis propriè sacri-
 ficet: aut in vespertino cultu, quemuis obuium arripiunt sacer-
 dotem, qui ipsis separatim dicat vespertinas laudes, etiam si iam
 absoluit: qui si recuset, sic commouentur, vt periculum sit,
 si pugnosc in faciem ingerant. Adeo, quod publicum est,
 omnitur, & quisq; priuata quærit.

Si non placet in templis illud modulatæ Musicæ genus, & *Cantiones*
 organorum cantus, possunt citra pietatis iacturam omitti: si pla-
 cet, curandum est, vt illa quoque Musica sit digna templo Dei.
 & illud non rectè fit in quibusdam Ecclesijs, vt ob musico-
 rum aut organorum concentum omittantur aut decurrantur
 quæ sunt præcipua. Hora propè consumitur in prosa, ac de-
 sumitur Symbolum fidei, & omittitur precatio Dominica. Nec
 minus temporis absumunt illæ vocum caudæ ad singulos
 versus in longum productæ. Atqui præstabat cultum solennem
 illis superuacaneis verti in tædium.

Ad superstitionem vergunt tot peculiaria missarum argu- *Missava-*
 ria. menta: missa de spinea corona, missa de tribus clauis, missa de
 baptismo Christi, missa pro nauigantibus, pedestri aut equestri
 itinere peregrinantibus, pro sterilibus, pro grauidis, pro partu-
 rentibus, pro febri quartana, aut tertiana laborantibus. Hæc &
 ceteris generis multa facillè possent vel tolerari, vel corrigi. Nec
 erat necesse, vt missam tot seculis receptam, quasi rem pestilen-
 tem & impiam, exigeremus.

Iam quæ quidam tradiderunt de qualificatione, de merito
 principali & secundario, de opere operante & operato, poterant
 humanas opiniones seponi, donec super his quoq; Syno-
 dus pronunciarer, aut suo quemq; arbitrio relinqueret.

*Sacrificiū**pro uiuē**defunctis.*

Sacrificij atq; immolationis vocabulum veteres sacri Doctores non horruerunt. Christus semel mortuus non morietur iterum, fateor, sed vnicum illud sacrificium mysticis ritibus quotidie quasi renouatur, dum ex illo fonte inexhausto nobis nouam subinde gratiam elicimus. Immolamus hostiam pro uiuē ac defunctis, dum pro illis patrem per Filij mortem obtestamur. Postremo cum omnis precatio, laus & gratiarum actio, rectè dicatur sacrificium, maximè nomen hoc conuenit in missam, hæc omnia sacratius continentem.

*Commu-**nio.*

Sunt qui requirant in missa communionem. Sic fateor fuisse à Christo institutum, & olim ita consuevit obseruari. Verum quò minus fiat, haud stat per sacerdotes, sed per laicos, in quibus heu nimium refrixit charitas: coelestis ille cibus non est obtrudendus inuitis, aut nauseantibus, auidè petentibus non negabitur. Nunc quæ possit esse communio: cum quibusdam in locis templa ferè sint vacua communionis tempore? Quidam aspersum abeunt domum, & ante introitum, faciunt exitum: Alij posuerunt & non intellectum Euangelium abeunt: Aliqui, potius quam sacerdos dixit, sursum corda, & gratias agamus. Tempora, cupiæ populi partes erant, quando tacente sacerdote quisque cum Deo loquitur. Atq; interim illi fabulantur in foro, aut potant in popina. Quanquam & hi verècundiùs faciunt ijs, qui toto facie nugantur in templis.

Deniq; tametsi inter sacrificantem & assistentes non est ignorum sacramentalium communio, quæ nec olim inter omnes fuit: est tamen sacræ doctrinæ, piæ exhortationis, precationis, laudis & gratiarum actionis communio. Commune est igitur, quod viuificat: illud commune non est, quod sine illis nihil prodest.

*Adoratio**Sacramen-**ti.*

Sed obijcitur scrupulus de adorando. Si in Eucharistia constitutus est Christus, cur non est adorandus? Quanquam Christus in eo Sacramento est, sub ratione cibi ac potus, vt summa cum animi puritate sumatur, non vt ostentetur, aut in ludis publicis pompis circumferatur, aut in equo circum arua vehatur. Idem quaquam est veteris exempli, sed in hoc multitudinis affectus plus satis indultum est. Quidam sibi valdè pij videntur, si, quoties Sacerdos finit videri corpus Domini, vndiq; accurrant, ac è proximis defixis oculis intueantur. Quotò religiosius erat cum publicis

publicano procul à cancellis abstinere, & corpore humi fuso, *Adoratio*
mente adorare crucifixum? Nullus est tam stolidus, vt huma- *Sacramen-*
tam Christi naturam adoret pro diuina, aut vt panem & vinum *ti.*
adoret pro Christo. Quoniam autem nemo certus est, an sacer-
dos verè consecrauerit, præter ipsum vnum: nullus adorat ibi
Christum, nisi sub tacita conditione, & tamen id quod in Christo
proprie adoratur, nusquam non adest.

Adde huc quòd nullum sit Sacramentum tam humile, cui
non assistamus nudis capitibus, cùm administratur, velut in ba-
ptismo, in confirmatione puerorum: quid sentiunt igitur qui pu-
tant idolatriam esse, si huic sacramento caput aperiant, etiam si
Christi corpus & sanguis tantùm ibi sint in sacro signo?

Quot porrò videmus Sacramentarium formas? Quoties *Depresen-*
suam mutarunt sententiam? quoties alienam reiecerunt? *tia corpo-*
& nuper exortus est, qui tam impiam de hoc sacramento *ris Christi*
commentus est, vt totum sustulerit sacramentum. *in Missa.*
sententiam enim sacramentum dici meretur, quod nullo externo si-
gno, sed tantùm animi cogitatione peragitur. Hæc qui faciunt,
tantum sibi videntur talis ludere, an de grauissimis rebus disputa-
re? Quod si ambigunt, vt ipsa declarat res, quantò satius erat in
se persequere, quod nobis tradiderat Ecclesia Catholica? tradi-
tum enim ibi verum esse corpus & sanguinem Domini, haud du-
bit quin viuum. Quod si credimus in sepulchro diuinam natu-
ram non fuisse separatam ab exanimi corpore Domini, quantò
credibilius est eam à viuo corpore non esse separatam in Sacra-
mento?

Itaque si in hoc concordēs essemus, cætera quæ disquirun-
tur, quomodo sit ibi corpus & sanguis Domini sub panis sub-
stantia, aut sub speciebus panis an vini; & quid accidat sumto
corpori, & si quæ sunt his similia, poterant in Synodo definiri.
Nunc dum quisq; de re tanta, quod libet, comminiscitur, non
illud vnicum piarum mentium solatium ac delictum, quo-
modo in nauscam vertimus?

Turbam festorum dierum, quos vel Episcopi multitudinis *Festi dies.*
alacritatibus indulgentes induxerunt, vel Romani pontifices cau-
sa non necessarijs instituerunt, ipsi facillè patientur abrogari
quod

quod genus sunt festum conceptionis & natiuitatis virginis matris, item festum præsentationis in templo. Et haud scio an expedit nullum omnino festum solenne indici, nisi cuius argumentum extet in sacris literis. Diem Dominicum semper excipio. Facile patientur esse festa pauciora, modò ea quæ supersunt, maiore religione celebrentur. Non est omnino prophanus dies, quolito labore citraque fraudem paratur, quod vxorem alacriter, aut proximi subleuet inopiam.

Festa quæ sodalitates sibi priuata constituunt auctoritate vnà cum ipsis sodalitatibus, à magistratu tollenda sunt. Nihil enim aliud sunt quàm Comi & Bacchi conuenticula.

Ieiunia.

Delectum ciborum ac ieiunia non indixit Ecclesia nisi ad sanitatem corporis & animi. Itaque qui piscium esupericlitantur aut ieiunio & valetudinem corporis & animi vigorem laudant, hos nequaquam obligat Ecclesiæ constitutio. Qui uero sentiunt, se ex abstinentia carniū & ieiunio & corpore & animo melius habere, quæ rogo contumacia est, velut in odium Ecclesiæ hoc reiicere, quod tantam adfert utilitatem?

Hic igitur nullus alium diiudicet. Vescens non insultet abstinentibus, abstinentes non condemnent vespentes, etiam causa non sit euident. Suo Domino stant aut cadunt.

Traditiones humane.

Idem sentio de cæteris Episcoporum constitutionibus quæ si piæ sunt, si viles, si æquæ, ob hoc ipsam seruanda sunt, quod tales sunt, & si displicet legis vocabulum, amplectamur eas tanquam salubria consilia. Si seruus de lapide emtus dat tibi consilium utile, auscultas & obtemperas, non quia seruus dedidit, sed quia est in rem tuam. Et nos eorum consilia reiicimus, qui publica dignitate præminent, quique nobis patrum ac doctorum loco sunt?

Hæc eo spectant, non ut quæ dicimus pro certis haberi volumus aut præeamus Ecclesiæ quid sit statuendum, sed ut interitum dum apparatus Synodus, ipsi dissensionum causas omnes, quantum in nobis est, amputemus, nihil per vim ac tumultum agamus, neque cuiquam hoc faciamus, quod si nobis fieret, cælum et terram ac maria inclamaremus, neque quenquam ad nouam religionem, à qua abhorret, perpellamus. Aequissimum enim est, ut qui sibi religionis causa vim fieri nolunt, ab alijs eam abstinere præce-

præsertim cum hîc quoque melior sit causa, tam longi præscriptione temporis sese tuentium. Hæc admonitio ad utramq; partem attinet.

Si moderata *συνταξις* præmolliat diffidiorum paroxysmum, fiet ut Synodi medicina felicius operetur ad concordiam. Sic enim medici, priusquam porrigant validum pharmacum, leporibus ac blandis potiunculis, Sirupos illi vocant, præparant consent. Hoc exemplum utinam omnes imitemur. At vereor ne sint, qui vel ob inopiam iudicij, vel ut ipsi sint in tuto, properent se exulcerare omnia, ut frustra coëat Synodus.

Quis autem malus genius effascinauit infelices Anabapti-
stas? Nam audio hos errore falli magis quam incitari malitia, ut
ad istum modum in proprium ruant exitum. Non sufficit illis
baptismus, qui mille quadringentis annis suffecit Ecclesiæ Ca-
tholica? Nam temporibus Augustini tam vetus erat consuetudo
baptizantes, ut huius exempli autor ignoraretur, admodum-
que probabile esset, ab ipsis Apostolis fuisse inductum. Quan-
tum enim non est expressum in sacris libris quod Apostoli ba-
ptizarint infantes, tamen ex his sumitur non levis coniectura.
Paulus enim fatetur se baptizasse tres familias, Crispi, Caij, & Ste-
phanæ. Et apud Philippenses noctu baptizauit carcerarium cum
tota familia. Et Petrus in Actis baptizauit Cornelij, non so-
lum familiam, sed etiam cognatos ac necessarios, quos ille sub ad-
uentum Petri conuocarat. In his familijs probabile est fuisse non
nullos infantes aut pueros. Christus ait: Date Cæsari quæ sunt
Cæsaris. Et Apostolorum principes Petrus ac Paulus diligenter
admonent, ut Christiani ciues obtemperent regibus ac præfectis
licet idololatri. Volunt seruum baptizatum fidelius etiam ser-
uire hero suo, quàm antea fecerat, & isti grauantur parère princi-
pibus eodem lauacro rinctis, eandem professis religionem?

Anabapti-
sta.

Baptismus
Infantum.

Dicuntur exigere à suis rerum omnium communitatem.
At ista quidem fuit aliquamdiu temporibus Apostolorum in
primordijs Ecclesiæ nascentis, ne tum quidem inter omnes Chri-
stianos. Nam latius propagato Euangelio non potuit seruari
communitas, exitura videlicet in seditionem. Hoc ad concordiam
est accommodatius, ut rerum proprietates ac dispensandi ius sit pe-
cunies legitimos dominos, charitas verò faciat usum commune.

Nunc audimus apud Bohemos exoriri nouum Iudæorum genus, Sabbatarios appellant, qui tanta superstitione seruant Sabbathum, vt si quid eo die inciderit in oculum, nolint eximere, quia si non sufficiat eis pro Sabbatho dies Dominicus, qui Apostolis etiam erat sacer, aut quasi Christus non satis expresse quantulum tribuendum sit Sabbatho.

Beatus Paulus anathema minatur Angelo, qui vel cœlis afferret aliud Euangelium quàm ipse tradiderat. Nunc multorum animos adeo conspiciamus vacillantes, vt si vel obscurissimus hœc muncio proferat nouum dogma, licet absurdum, inueniar discipulos. Vnde tanta vacillatio in animis Germanorum, qui semper cæteris nationibus fortitudinis & constantiæ laude præcelluerunt?

Quid nobis felicius, si positis diffidijs concordēs versemur in domo Domini? Agit hoc summo studio Carolus Cæsar, agit idem Romanorum, Hungariæ, Bohemiæ quæ rex Ferdinandus princeps singulari pietate præditus. Nec Christianissimus Galliarum rex in hoc negotio, suo cognomini non est responsurus. Nec Anglorum rex obliuiscetur, se non ita pridem defensoris fidei Catholicæ speciosum meruisse titulum. Qui Clemēris pontificis ingenium propius norunt, pollicentur illum ad æquitas mas condiciones descensurū, modò sarciaur Ecclesiæ pax. Nec defutura est eruditorum Cardinalium æquitas. Res auspice hoc sto feliciter cessura est, si cæteri quoq; principes ac ciuitates intendant animum. Iam nimium diu rixis indultum est, vel delatati quæramus concordiam. Si Domini lenitas nos pronocet ad licentiam, quæ ad poenitentiam debebat inuitare, verendum est ne furor fiat læsa sapius patientia, & quod de Iudæis scripsit Paulus, perueniat in nos ira Dei in finem.

Ne regum quidem mansuetudine abuti consultum est. Non ignorant illi vires suas, sed pro sua clementia mollioribus, si fieri possit, remedijs huic malo mederi malunt, quàm cauterijs aut sectionibus.

Fortasse nos credimus dormire Cæsarem, at is planè vigilat: in hoc negotio lentior est, sicut oportet principem summæ potentia præditum non esse præcipitem in rebus gerendis, sed tamen ille tandem perficit, quicquid animo destinauit semel.

Regis

Regis Ferdinandi bonitas & animus planè Philosophicus, qualem in Principe requirit Plato, non meretur contemptum, sed abundantiore reuerentiam, ac religiosiorē obedientiam.

Nunquam habuere felicem exitum ausus Cyclopici, & insolenta temeritas: Sed ut verissimè dixit ille vates acutissimus, consulta temeritas: Sed ut verissimè dixit ille vates acutissimus, consulto consilij expers mole ruit sua. Vim temperatam dii quoq; promittunt in maius. Ergò si moderatis consilijs, affectibusq; sedatis incubuerimus ad sarcinendam Ecclesiæ concordiam, fiet quod participatur Iesaias: Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta: iamq; simul omnes vno ore nobis inuicem gratulantes dicemus,

Quam amabilia tabernacula tua à Domine virtutum.

DE PROPOSITA AB ERASMO
SARCIENDAE CONCORDIAE RATIONE,

IVDICIVM ANTONII
CORVINI.

PRAEFATIO D. MARTINI
LUTHERI.

IXtorfit mihi Typographus praefationem hanc sub nomine meo edendam, ut libellus hic per se satis vendibilis, meo velut testimonio magis probaretur, quanquam re ipsa & stili elegantia, tum ipsa modestia etiam mihi ipsi valde probetur, haud dubie pijs & eruditis, etiam sine meo testimonio, multo magis probabilis futurus. Et fateor ingenuè, non esse mei ingenij & moris, in re tali, quam noster Corvinus hic tractat, tam placidè & leniter agere, praesertim postquam inter Erasmos Theologos & metanta sit coorta turba, tamen in gratiam libelli, vincam me ipsum, quantum potero, & posita verborum mentia hoc dicam: Mihi sanè non posse probari istam rationem docendi, quam hic Iulianus pro Erasmo defendit: Facile & ipse credo, Erasmus fortè & suos discipulos, bono animo velle rebus, seu turbis potiùs, consultum, per istam mediocritatem & mutuam partium condonationem, metuentes videlicet, ne res in neruum eat (ut dicitur:) Sed conscientia & veritas ipsa hanc concordiae rationem tolerare non potest.

Alia est enim concordia fidei, alia charitatis: Secundum charitatem nihil est ex parte nostra ynquam omittendum.

sum, quod non sit plenissima voluntate oblatum, pro pace
 & concordia vel seruanda vel refarcienda. Omnia facere, pa-
 ti, seruare, paratissimi semper fuimus, quæcūq; salua fide præ-
 ti, iniungi & inferri possent ab aduersarijs. Id quidem &
 opere ipso & fructibus peerpetuo tenore ostendimus. Nun-
 quam enim illorum sanguinem sitiuius, multò minùs fu-
 tra seditiosos & phanaticos spiritus, strenuè semper steti-
 mus, fecimus & laborauimus, atque (vt pñ & boni, imo &
 multi inter ipsos fatentur) plus effecimus, quam ipsi, pro ip-
 sorum statu conseruando, vnde & maiore & acerbiorè odio,
 ipsos onerauimus. Nam Spiritus isti seditiosi & furiosi
 non clementius Papistas oderunt, quam Lutheranos: Cū
 non cessent Papistæ nostrorum sanguinem fundere
 & haurire, deinde ferro, igne, aqua & omni furoris genere
 nos persequi, nullam ob causam, nisi quod contra conscientia-
 rum non possumus humanas ipsorum traditiones, Deo &
 verbo eius æquare, vel potius super Deum & cultum eius
 exaltare. Deus igitur hic iudicabit, an ex parte ipsorum vel
 nostra stet, quo minus inter nos seruetur concordia. Nam
 gloria nostra hæc est, testimonium lætissimum & securæ
 conscientia, quod concordiam, quantum ad charitatem at-
 tinet, summis studijs quæsiuimus, orauimus, efflagitauius
 etiam fuso valde multo nostrorum sanguine, & toleratis in-
 finitis crudelitibus & odijs aduersariorum.

Verum concordiam fidei seu doctrinae frustra quærit
 Erasmus, eo consilio, vt mutuum cedamus & condones-
 mus, non tantum, quod aduersarij prorsus nihil cedunt, nec
 cedere volunt: quin potius rigidius & obstinatius nunc
 omnia defendunt, quam vnquam antea, etiam talia ausi
 nunc

nunc exigere, quæ ante Lutherum ipsimet damnauerunt & probauerunt: Verùm etiam, quòd & nos non possumus ei probare, quæ manifestè cum scripturis diuinis pugnant, & quæ prorsus nullum (vt dicitur) medium admittunt: Nam doctrina fidei non luctatur cum carne & sanguine, sicut charitas, quæ cum hominibus & eorum vicijs exercetur, tolerandis, corrigendis, emendandis, quæ mutari possunt, & ipsa spem habet perseuerantem vsq; ad mortem conuertendi peccatoris: Sed luctatur cum Spiritibus nequitiae & desperatis, quorum malitia est obstinata in æternum, sine ulla spe conuertendi aut mutandi animi. Ideo inter fidem seu doctrinam Christi, & Dæmonum voluntates, nulla pax, nulla concordia, nulla amicitia tentari debet. Ipse est homicida & pater mendacij, & tam non potest non odisse fidei doctrinam, quàm mendacem & nocendi voluntatem non mouere. Quæ enim est conuentio Christi & Belial? Quæ societas lucis & tenebrarum?

At Papistæ (inquies) Christi doctrinam æquè iactant & Dæmonum errores nolunt docere videri. Iactant sancti. Sed ex fructibus arbor cognoscitur. Ac ne hic disputationem prolixè, Id satis constat, nihil eos curare, quid certò & solidè doceant pro firmandis conscientijs: Vna est eorum vociferatio, Ecclesia, Ecclesia, Ecclesia, & Ecclesiam vocant homines, etiam impios, qui supra & contra scripturam sententias statuere possunt, idq; autoritate diuina. Hanc eorum vocem & Erasmus confirmat, qui vbiq; Ecclesiam sequi sese promittit, & interim omnia dubia & incerta docet. Sed si Ecclesiam hoc vocare debemus, quod illi Ecclesiam esse vocantur, deinde credere, quicquid illa Ecclesia eorum facit, dicat.

dicat, quid opus est diuina Scriptura? Cur reprehenduntur
vitia? Cur periclitamur confessione veritatis? Quando bre-
uissimo compendio & ociosè dormitantes possimus salui
fieri, tantum sic dicendo, Credo Papistas esse Ecclesiam, &
credo veritatem esse, quicquid Papistæ statuunt, etiam si
ipsi & bonis animabus, quæ Scripturæ autoritate captæ, vt
verbo veritatis diuinæ, non possunt credere, quod manife-
ste contra Scripturam docetur? Istisne dicemus, Audi-
endus est Papa, vt pax constet & concordia, aut incertæ
relinquendæ, suspensa interim sententia, donec aliud
Papa decreuerit cum suis? At sint alij tam securi & suæ salu-
tariæ negligentes, qui volent. Certè animus Deum timēs
& serio metuens mortem æternam, & cupiens æternam vi-
tam, non potest incertis & dubijs doctrinis quietari.

Vnde & in meo Seruo arbitrio in Erasmi Theologia
reprehendi istam Scepticorum sententiam. Neceffe est enim
in Ecclesia certum dogma, certum verbum Dei haberi, cui
certo & securè possimus credere, & in eadem certitudine fi-
dei, & viuere & mori: Quam certitudinem quia & Erasmus
parum curat, & Papistæ non docent, (nec enim possunt, cum
eam non intelligant prorsus) sed oderunt & persequuntur,
si hac nulla concordia in fide & doctrina potest, quia Eccle-
sia hac certa fidei anchora carere non potest, & extra seu su-
pra verbum Dei, nulla fides subsistere potest. Ideo quicquid
Papistæ vel Erasmus hic vel docent vel consulunt, frustra
& inutiliter consulunt. Conscientiæ istis consilijs & reme-
dijs humanis iuuari non possunt neque volunt, sed vocem
sponsi sui cupiunt audire, & vocem pastoris & Magistri sui

vnici. Ad vocem alienorum dicunt, Hoc quia de Scripturis
 auctoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua
 probatur. Non loquor iam de controuersijs in Scripturis
 gitatis, sed de his, quæ extra Scripturas & contra Scripturas,
 ab aduersarijs defenduntur & exiguntur per vim & omne ge-
 nus furoris. Talia non sunt hæretica (Hæreses enim è scri-
 pturis fingunt spiritus impij) sed prorsus profana, & certissi-
 mè diabolica. Quare tutiùs Erasmus à Theologia abstinere-
 ret, & pro suo ingenio in alijs rebus eloquentiam suam exer-
 ceret. Theologia requirit animum seriò & simpliciter ver-
 bum Dei quærentem & amantem, sicut legitur: Et in sim-
 plicitate cordis quærite illum, Inuenitur enim ab ijs, qui nõ
 tentant eum. Et Paulus Rom. 12. præcipit, vt doctrina Chri-
 stianorum sit analoga fidei. Et prima Petri quarto. Si quis
 loquitur, quasi sermones Dei, Item secunda Petri primo
 Prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit, Non
 enim voluntate humana allata est aliquando Prophetia. Et
 satis magna miseria experti sumus sub Papatu, quàm varijs
 ventis doctrinæ agitati simus, dum ex Scripturis proprijs
 humana voluntate articulos finximus, donec etiam oculum
 los Monachorum adorauerimus: Qua Idolatria omnium
 Gentium portenta planè vicimus. Nam qui clamant, mul-
 tos credi ab Ecclesia articulos, qui in Scripturis non habean-
 tur, suis aguntur furijs, aliam fingentes sibi Ecclesiam, scilicet
 cet Satanæ synagogam & nomen sanctæ Ecclesiæ virginis
 & sponsæ Christi impudentissimis mendacijs, scortum & la-
 nam Diaboli ornantes & venditantes. Sed de hac re, si Do-
 minus ocium & vires concefferit, cùm de Ecclesia scripsero,
 latiùs disputabo. Interim durante regno Diaboli, non est
 quòd

quod pacem & concordiam speremus in doctrina. Vna tantum via est, scilicet, patientia in charitate Christi, ut illos sustineamus furere & nos quieto spiritu eorum odia & malitiam deordine S. Crucis. Christus conuertet electos suos, & liberabit tandem nos omnes, Cuius est victoria, virtus & gloria, cum Patre & Spiritu sancto in æternum,

A M E N.

PERSO.

DE CONCORDIA ERASMIANA
 PERSONAE DIALOGI.
 CORVINVS, IVLIA-
 NVS.

Oruinus. Itane ais, Iuliane, praescriptam nobis ab Erasmo, sarcindae in Ecclesia concordiae rationem Iulianus. Aio, vt quam & viderim ipse & minimè ostentanter legerim. Coruinus. Fac obsecro mihi quoque eius libelli copiam: Tametsi enim verear veterè illius cantilenam occini, tamen miro desiderio teneor, num noui aliquid adferat, cognoscendi. Iulianus. Noui? Quasi verò sui diluimilis tantus vir vsquam esse possit. Ab initio hos tam ingētes humanarum rerum motus execrari non desijt, ad pacem & concordiam spectans, quod tu consilium mutasse ipsum haud existimare debes. Coruin. Pacis amantem semper fuisse memini. Ardeat vtinam redigi tandem in concordiam omnium animi potius. Quem enim harum turbarum non tēdeat? Sed vereor, vt sunt tempora, ne irritum & nobis & ipsi votum hoc futurum sit. Iulianus. At nihilominus quenque adniti pro se decet, vt vel aliquid saltem ex parte constet orbis tranquillitas. Sensim ad has infidiorum tempestates ventum est. Sensim ergo & pacis leniora exspectanda est. Remittat vtraque pars de iure suo aliquid, & breui senties, rem cessuram ex Erasmi mei sententia. Coruinus. Adde, Modò Christus dexter ac propitius adesse dignabitur. Scitur Erasmus tuum ac non etiam nostrum dicis? Iulianus. Quis enim iniquiores in ipsam estis, quotquot cum Luthero ab Ecclesiae vnitaterecessistis. Coruinus. At nos neque ab Ecclesia consortio alieni sumus, neque iniqui in Erasmus vnquam fuimus. Quem etiam apud nos, ob profligatam è Germania barbariem magno haecenus in precio fuisse, adeoq; semper futurum, ne quidem negare potes. Solum hoc ferre haud possumus, quòd minore, quàm talem virum decebat, constantia, in Evangelico vrsatur negotio: Taceo, quòd tot modis iniurius in eos est, quin bis inconstantia? Aut de vllò vnquam Erasmus meritis est maior. Coruinus. Modestè tecum agam: Tu mihi fac vicissim modè respondeas. Iulianus. Age, fiet. Quo ergò merito inconstantia

appellas? Corvinus. De hoc pōst video. De iniuria prius dicam.
 An non insignis iniuria est, quod in eo Dialogo, cui nomen fecit
 Evangelioferus, Euangelicos viros iuxta numerum Euangelista-
 rum quatuor potissimum quærere ait, ut videlicet ventri bene sit,
 & ijs quæ sunt sub ventre, ut sit unde viuamus, utque quicquid li-
 ceat, liceat? Quid grauius in nos dici poterat? Aut in Verrem quā
 non est generaliter in omnes: Quorundam improbitatem taxare
 voluit, falsò verbum Dei iactantium, adeoq; sub plausibili Euan-
 gelij pretextu, in quiduis vitij corruentium. Neque enim statim
 bonos omnes læsisse indicabitur, opinor, qui in malos vtrunque
 se bonis ausus sit. Cor. Vel vnum iota igitur profer, quo se nihil
 de bonis locutum ibi, testificetur, id quod de Papistis verba factu
 est, ubique tam facit sollicitè. Iulianus. Suscepta in eo Dialogo
 non aliter tractari non potuit. Describendum enim suscep-
 tum verè Christianum, sed falsò Euangelicum: Talis igitur per
 se decorum obseruandū fuit. Et ea res quid te offendit tanto-
 rum, cum ipse apud me conquestus sis sæpenumero, bonam Eu-
 angelicorum partem aburi Euangelio? Corvinus. Etiamne con-
 quæstus sum, videri idcirco mihi Euangelij doctrinam falsam esse?
 Aut non millies addidi, Christianæ religionis dogmata, nō è vul-
 garibus, sed è verbo Dei æstimari oportere? Aut vulgi mores,
 quando non fuere patrum memoria inquinatissimi? Quod si nul-
 lum doctrinæ genus recipis, nisi ad quod & mores & vitam vul-
 garis componat, iam ne Christus quidem docuisse vera videbitur,
 propterea quod illo quoq; Euāgelium prædicante, multitudinis
 mores fuerint deprauatissimi. An non igitur iniuriam nobis Eras-
 mus facit, quod ob quosdam improbos, etiam bonos è grege no-
 mine, verum etiam apud posteros? Cum enim id genus Dialogi
 talia loquendi proponantur, fieri non potest, quin vnà cum re-
 proinde cum eiusmodi salibus nusquam non in nos ludens, mo-
 destia tamen laudem sibi arroget, scire vehementer cupio, qui-
 busnam rationibus hosce orbis tumultus sedari posse arbitretur.
 Cor. proptens omnium ad pacem animis, facilè quod vult persua-
 dit, modò æqua atque verbo Dei non abhorrentia, præscribat.
 Iulianus. Liber ad manum non est: Tamen si & audire libet &
 disse-

differere hisce de rebus mecum vacat, libens tibi earum rationem summam, ut quas in memoria adhuc habeam, ob oculos posuerim. Coruinus. Et libet & vacat. Iulianus. Principio igitur scias, prudentissimum virum non sponte in hanc arenam delcuisse, ut qui surdis hactenus eandem narrarit fabulam: Sed imprecabilissimis amicorum efflagitationibus huc adactum esse, ut felicius tempestatis sedatorem, vel ad futurum Concilium inuocaret. Coruinus. Non placet omen. Stultum enim est inuitis canibus venari, iuxta prouerbum. Iulianus. Quid faceret? sic inflantibus, sic urgentibus mos gerendus fuit, etiamsi citra partium offensionem in huiusmodi negotio vix quenquam versari possit intelligebat: Quam tamen difficultatem sic vicit, ut in neutram partem inueheretur, sed placidissimis verbis, quid ad fouendam concordiam facturum videretur, ostenderet. Quid? Iesum pacis precitum, optimum pacis autorem fore ratus est, de amabili Ecclesiæ concordia in 83. Psalmo differentem, in consilium gessisse. Eoque duce talem se in eiusdem Psalmi enarratione gessisse, vel cæco adpareat, præter pacem ipsum quærere nihil. Coruinus. Concordiæ studium planè nobis cum illo commune est, quatenus inuiolabilis Scripturæ autoritas patitur. Iulianus. Tandem in fine Psalmi, omnes ad mutuam pacem cohortationes, veluti diximus, quasdam ostendit, quibus mederi tam afflictiis rebus possimus: Quarum cum prima tum præcipua est, ut pariter spem nostram ponamus in Christo Iesu rege Sion ac Domino nostro, & ad illum vnum spectemus omnes. Coruinus. Optima mehercle componendorum dissidiorum ratio. Quod ab aduersarijs nostris, ut dicto hîc audientes sint, Erasmus imprecatur, apparebit, per nos non stare, quò minùs pax coëat: Ad contrarium enim respicere, inq; eo spem omnem ponere, quis nisi deus nus recuset? Iulianus. Atqui nec ad Christum respicitur, nec de concordia cogitatur, vbi regnat ambitio, vbi pecuniæ studium, vbi pernicacia, vbi cæcus amor, odium cæcius, ut pertendamus, quicquid semel diximus aut scripsimus, vbi in gratiam partium probamus, quæ scimus improbanda, aut odio priuato damnamus, & ea quæ piè dicta sunt, denique vbi quisque ad se spectat, & vndeque trahitur funiculus contentionis. Coruinus. Apud nos quæ vel per ambitionem vel auaritiam geri possit, non video: Per nos enim & despicabiles apud mundum fiunt & omnium reuerentia

turam faciunt, qui ad doctrinæ hoc genus sese applicant, tan-
 tum abest, ut professio hæc vel honorem vel prædam habeat.
 Quod si etiam tales inter nos sint, (neque enim ullus status tam
 rectus est, ut malos non admixtos habeat) ij causæ ipsi officie-
 re nihil debent, quod abusus nullius rei tollat substantiam. Quod
 perniciam attinet, eatenus nostra tueri pergitur, quatenus
 scripturis cõsentanea sunt: Si quid verò perperam à nobis extra
 officationis causam vel dictum sit vel scriptum, id rescindi fa-
 cimus, neque commitemus, ut priuato vel amore, vel
 odio, ea quæ piè dicta sunt, damnemus, aut contrà, damnanda
 probemus, memores, Ethnico etiam scriptore teste, Eos qui de
 rebus consultant, ab id genus affectibus vacuos esse o-
 portere. Iulianus. Vnde igitur tot velitationes, tot libri, tot scem-
 ta, in monachos, in sacerdotes, in Episcopos, in ipsum deniq;
 Pontificem? Corui. Hi Pharisaorū exemplo, Christi do-
 ctinam, quam vnà nobiscum deprædicare debebant, in primis ex-
 citare conati sunt. Rectè igitur Lutherani calami, ac aliorum
 tantum sui Spiritus ille cœlestis, in hoc electis donatus, ut mundum
 excuset & arguat. Quanquã si res probè æstimetur, adeoq; quàm
 considerandis cõuitijs ad huiusmodi libellos nostri irritati sint,
 per quàm sycophanticus, quàm seditiosus, quàm sanguinarius
 libellus prodijt à Cocleò in Georgij Saxonix Ducis defensionem
 scriptus? Huiusmodi ardelionibus, rabulis, ac asinis, qui pos-
 sunt in grege vestro, qui proprijs vitijs vel neglectis, vel dissimu-
 latis, sic ferme in monachos & Episcopos debacchantur, ut solo
 de quo hominum genere rectè ad hunc modum Erasmus con-
 queritur, Perquàm iniquum est, nos ad aliorū vitia lynceos esse,
 ad nostra ipsorum talpis ceciores, & in aliorum oculis videre fe-
 cere verba facta oportuit. Aliter enim hîc de publica psona, inq;
 priuata Erasmus agit, iam ipse fateor, ineptè facere vulgum,
 quod sacrificiorum vitia sic exaggerat, ut ad propria interim
 conui-

conniueat. Sed quis infrenem illam linguæ petulantiam in multitudinem incondita coërcere queat? Ex cordatioribus mores apud nos est, cui non vehementer ij multitudinis mores displiceant, Etiam si procliuius hæc sit incusare quàm corrigere. Phocion Atheniensis palàm clamare ausus est, vni sibi nihil placere omnium quæ vulgus vel dicat vel faciat, & tamen alium ac ceteros facere non potuit. Si verò de publica persona inque verbi ministerio constituta loquitur, quo iure hîc nostros taxare possit, non video. An non enim contra illos, qui doctrinam inuehant, & uersam ab Evangelicis literis, indefinenter clamandum putas? Crepa illos durè, inquit Apostolus, Iulianus. De vulgo præsertim conquestus est, imò de omnibus omnium hominum vitijs, ad quæ vt præcipuum huius tumultus fontem ex impijs hominum vitijs, & vitijs natum existimet. Coru. Multitudinem innumeris vitijs, & vitijs noxiam esse, iam dudum sum confessus. Et cur dissimulem? Vnde que peccatur, fereque fit quod Flaccus ait, Iliacos intra muros peccatur & extra. Quòd si doctores quoque humanum quidem subinde pati dixeris, nò maximopere tecum contendero. Nos enim sine vitijs nascitur, & optimus ille est, qui minimis vitijs, imò tantò confidentiùs peccatores esse nos, quotquot Lutheri nam doctrinam amplexi sumus, fatemur, quantò certiores sumus Christum peccatoribus, hoc est, peccatum agnoscentibus, promissum esse & adparuisse. Sed heus tu, Meminisse hîc Erasmus oportuit, non de vitijs maximopere nos, sed de doctrina dissimulare ac sollicitos esse, neq; corruptos hominum mores, sed impuram ac impiam Papistarum doctrinam, horum malorum & caput esse. Porro si ad impuram vitam Episcopi non tantum addidissent impia dogmata, tolerari vtcunque poterant. Iam quum vitæ turpitudinem, doctrinæ impiissimæ sordibus longè vicerint, quo pacto parcere nominibus eorum, ni respiciamus, possimus, non video, nisi forte tu, vt bonum malum, malum bonum dicamus, nobis autor eris. Iulia. Quantum peruersa doctrina, ni obstes, noceat, & Erasmus probè nouit, & ego memini, & congam enim recta docere vbique vos) Itaque hoc non agit, vt concionatoribus improbandi impia dogmata potestatem adimere, sed vt quemque fragilitatis propriæ memorem, ea Ecclesijs tradere moneat, quæ ad tranquillitatē faciant & concordiam. Quod ipsum, vt ab omnibus, præsertim Ecclesiæ primoribus imperetur.

sic inquit, Sint Pontifices, Pontifices, Christi Vicarij, sincero
 corde Dominici gregis curam agentes, Sint Principes, Principes
 diuinæ iustitiæ ministri, tanquam Deo reddituri rationem, quem
 hoc magis ab illis oportet timeri, quo liberiores sunt à timore
 hominum, Magistratus bona fide rempub. administrent, Mona-
 chi perfectionem quam titulo profitentur, moribus præstent, Sa-
 cerdotes noctes ac dies meditentur in lege Domini, quo possint
 esse sal populi. An non hæc via est ad concordiam compendiaria?
 Corvinus. Erasmus hic laudo, sed non omni ex parte: Quod cur
 ita dicam, postea audies. Pontificem vult esse Pōtificem, Qua, a-
 quo te, autoritate? An non Leuiticum hoc Sacerdotium, in
 quo primas tenebat Pontifex, Summus ille Sacerdos Christus
 abrogauit? Iulianus. Huius vocabuli abusum pacis studio ferri
 oportet. Corvinus. Et Christi Vicarium esse vult, Quasi verò is
 Vicario habeat opus, tumque mentitus sit, cum diceret, Vobis-
 sum usque ad consummationē seculi. Sed age, disceptatio-
 nem de verbis, modò de re conueniat, lubentes ac volentes omit-
 temus. Quando autem sincero corde Dominici gregis curam a-
 gent? Hoc ipsum si fecissent hætenus, vel nunc tandem facere
 inceptarent, & minus in Ecclesia dissidiorum esset, & nos pacis
 studio facile illis pareremus, præsertim æqua iubentibus. Icta-
 tem hætenus, vt sæpe, ita ineptè, est illud Christi ad Petrum, Su-
 per hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, Perinde ac si re-
 gnum quoddam Pontificibus hæc verba constituent. Sed illud,
 Petre pascue oues meas, nemo est qui diligentius considerarit,
 quique dictum hoc sibi existimarit. Proinde ego fucatum hunc
 Pontificem eatenus agnoscendum censeo, quatenus illius, cuius
 vicarium se mentitur, tum docendo, tum viuendo imitabitur
 vestigia. Iulia. Neque induci Lutherani potestis, vt pacis studio
 Pontificem pro Pontifice, vel ad futurum Concilium usque habea-
 ris? Corui. Regnum ipsius, Tyrannidem ac potentiam ferre pos-
 sumus, impiam doctrinam ferre non possumus. Per nos, vt Romæ
 tyrannidem agat, adeoque iuxta Canonicam Politiam Pontifex sit,
 facile licebit, modò verbi cursum apud nos non impediat. Miror
 autem tam sollicitè hoc agere Erasinum, vt huiusmodi Pontifi-
 cum Tyrannidem ac regnum rursus instauret, quos ipse etiam a-
 licubi dicit auersari Deum. In Marc. cap. ii. sic inquit, Quàm hu-
 iusmodi Pontifices auersetur Deus, illud argumento est, quòd

totum illud fucatum Sacerdotium cum suo templo deleri iussit. Siquidem hi sunt, per quos etiam hodie Christus hostis capiti in membris suis. In eundem Marcum cap. 14. Nullus hostis capiti lior Iesu, quàm impius Pontifex. Et infra, Ad perdendum Iesum summo Pontifice opus est, Iulia. Quod de Pontificibus malis ac impijs dictum est, id in bonos detorqueri haud patiar. Habuit Synagoga Prophetarum ac Christi interfectrix, Pōtiffices hoc nomine indignos, impios videlicet ac ambitione turgidos. Tales Deum Erasmus auersari ait, bonos nimirum semper exicipiens. Corui. Cur igitur hodie quoq; Christum per hos in suis membris perimi, addit? Iulia. Id quoque de bonis accipiendum non est, sed de improbis. Coruius. Da igitur ex omnibus Pontificibus vnum aliquem, qui post Apostolorum tempora rectè officio fungus sit, qui Petri exemplo Christianos pauerit, qui Apostolorum peram & baculum (paupertatis Symbola) dignitati, gloriæ diuitijs, antetulerit? Iulia. Ego, vt laudare, si quid perperam deoq; præter officium designant, haud possum, ita derogare illorum dignitati nihil debeo, Et, vt candidiùs facere illos pueri qui animo simplici multos in hoc ordine fuisse & sanctiùs factum eruditione conspicuos credunt, ita me quoque consultiùs faciarum arbitror, si Principi iuxta Scripturam non maledixero, quàm si conuitia in illa Ecclesiæ capita congeram, quæ per iugulum meum aliquando reditura sint. Coruius. Proh sententiarum inequalitatem. Paulò antè Christiani Pontificis causam egisti, qui tibi nunc Metamorphosi quadam, prophanus Magistratus factus est. Quid erit, si hoc non est extra oleas ferri? Neque enim nos legitimo Magistratui maledicimus, cùm pseudoprophetam ac peruersa docentem suis pingimus coloribus, sed opus boni pastoris potiùs facimus, quem Lupos à caulis gregum æquè accerere decet, atque de pabulo ouium sollicitum esse, veluti quoque Paulus dicit, Episcopus potens sit in sermone, vt possit contradicentes conuincere. An non contradicit, qui Christianæ doctrinæ loco, sua somnia, adeoq; Decretalium tradit spurcitiem? Quique prophanis Magistratibus ac Cæsari, vt salutiferæ Christianæ doctrinæ vim admoliantur, autor est? Iulianus. Quantum audido, vix Pontificem pro Pontifice habituri estis Lutherani, nisi futura Synodus hoc dissidium redegerit in concordiam. Coruius. Interim Romæ regnet Canonica politia iure, id quod nos

atenus non reprehendemus, quatenus verbi cursum nobis per-
 miserit liberum. Iulianus. Vt autem illud in Erasmo placet, quòd
 Principes vult esse Principes, diuinæ iustitiæ ministros, tanquam
 Deo reddituros rationem? Corvinus. Bellè, Hoc enim vt ad
 concordiam multum facit, ita à nobis nunquam improbabitur:
 Et videre doctissimum virum credo, quàm multa faciant à foro
 suo aliena Principes, dum neglecta externa rerum gubernatio-
 ne, luxui, aleæ, scortis, venationibus dant operam, de rebus be-
 ne administrandis minùs laborantes, quàm de ranis palustribus,
 iuxta prouerbium. Dictu autem mirum, quàm erigant cristas in-
 deo, si concioneris, Magistratum habere Deum autorem, a-
 deoque Deorum nomine, interdum in Scripturis designari. Sin
 deo officij admoneantur, etiam summa cum modestia, iam a-
 deo ferre ea in re concionatorum libertatem non possunt, vt
 animaduertendi in eos ius vsurpare sibi audeant. Noui
 eadè Germaniæ Principibus, neq; indoctum, neq; ignobilè,
 de Papatu, nec corruat, adeo sollicitum, vt præ nimio zelo in
 omnelibidinum genus prolapsus, legitimam etiam vxorem tho-
 ro pepulerit. Cui tu an non monitore opus esse putas, à quo
 talis quoque erga coniugem fides pertinet, administrari, atque
 ratione tam fœda? Et tamen eundem Principem magno superci-
 lio de Christianæ religionis dogmatis Augustæ sententiam tulif-
 se multi audierunt: Quasi verò eadem facilitate & de fidei articu-
 lis pronuncieretur & alienus thorus maculetur. Discere priùs de-
 bebant rectam viuendi rationem, quàm de Lutheranis ferret sen-
 tentiam. Iulia. At huiusmodi monitiones tempestiuas ac subblā-
 das esse oportet, ne, dum vulnusculū curare studemus, grauiori
 protinus morbo occasionem præbeamus. Coruin. Rectè, si vul-
 nus quoque leuiusculum sit: Sin verò grauior plaga sit, quàm vt
 vulgaribus ac mitibus medicamentis sanari possit, qualis fuit illa
 in Tyberio, qui Antoniæ auix pro sua autoritate, vt secus qua-
 dam ageret, monenti, Memento, respondit, omnia mihi in o-
 mnes licere, iam tum Ioānis exemplo, qui de vita periclitari, quā
 ad Herodis adulterium connuere maluit, seueriùs aliquantò ar-
 guendos censeo. Iulian. Quicquid huius feceris, tuo tibi periculo
 sciendum erit. Mea mihi potiùs allubescit ratio: Quemadmo-
 dum illud quoque magis probare libet, quòd monachos vult esse

monachos Erasmus, adeoque sacerdotes dies ac noctes versari in lege Domini, quod possint sal esse populi, quam si vterque ordo labefactetur. Coruinus. Quid vocat monachum esse? Iulianus. Morum perfectionem, quam titulo profitentur, prestare. Coruinus. Hanc ego Erasmi rationem probare non possum: Quia potest enim in hoc vitae genere esse perfectio? Iulianus. Quia sponte alterius se subiiciunt arbitrio, aliena, quoad viuunt, vitam quadri, qui contemptis huius mundi vel diuitijs vel illecebris voluntariam adsciscunt paupertatem, qui deuicto affectu rei viciariae coelibes viuunt, an non quandam moribus perfectionem praestant? Taceo ieiunia, preces, eleemosynas, ac alia huius instituta exercitia, longè à vulgi moribus dissidentia. Atque hæc quidem vt in improbis parui momenti esse fateor, ita in optimis quibusque non possum non laudare. Coruinus. Parum hæc ad rem faciunt. Illud enim, (Alterius se arbitrio subijcere) nihil aliud est, inq. Illerentibus, magistratui, parochis obedientiam suffragari, inq. Illerigitimum propositum transferre: Quæ res quod habet in scripturis testimonium? Et spontanea illa paupertas, an non omnium nobisum secum trahit copiam? Quotusquisque inter monachos non esurit, alget? An non opulentia satrapas vincunt? Huc addet, quod Scriptura passim non illam corporis, sed spiritus paupertatem commendat ac prædicat. Certè vt Christi coheres efficiare, non sordes, sed fides in gratuitam Domini misericordiam impetrat: Rursus, in gehennam non purpura demittit, sed infidelitas. Quid dicam de istorum coelibatu, cum etiam extra monasteria coelibes viuere, quibus continendi donum contigit, permittantur? Aut omnes monachi virginitatem, quam voverunt, præstant? Non tam cæci sumus Lutherani, vt, quid huius in monasterijs fiat, ignoremus. Cucullus concupiscentiam nihilo magis tollit, quam sexum in Semiramide sustulit virilis habitus. Quid habent igitur perfectum monachi? An non perfectionis vocabulum, adeoque omnia pietatis exercitia, omnibus Christianis communia sunt? Quanquam huiusmodi perfectio hîc cœpta, non nisi in futuro seculo consummetur. Iulia. Non tam plenus rimarum est Terentianus ille Parmeno, quam tu verborum. Tot iam seculis, tanto patrum consensu comprobatum vitæ genus, quorsum attinet, in vniuersum damnare? Tollantur abusus, qui paulatim irreperunt, & iuxta Apostoli cōsiliū, quod bonū est, teneantur.

Corni. Atqui nos non de abusu solum, sed de rei substantia quo-
 que disputamus, disquirentes, num hæc tam varia vitæ genera vel
 exemplum Scripturæ vel testimonium habeant: Quod ipsum cū
 ostendere hæc enus potuerit nemo, liberè pronunciamus, Mo-
 nasticen Sathanam autorem habere, ferriq̃ue non posse. Quid ē
 Hypocrisin, quam Quintilianus in Philosophis plerisque dam-
 nat, Ethnicus in Ethnicis, quod sub hoc nomine maxima vitia
 interdum lateant, nos Christiani, à falsis Prophetis attendere ius-
 sum? Iulianus. Consultius erat hanc sententiam ad futu-
 rum Concilium patribus reseruare, adeoq̃; miseros Monachos in
 suis nidis sinere ad id tempus vsq̃; conquiescere. Coru. Monaste-
 rij manum admoliri non est nostrum: Adeoq̃ue quod ad vim at-
 tineret, nihil monachis erit à nobis periculi: Interim tamen com-
 mittere non debemus, vt, quod à Scripturis alienum vel docent
 faciunt, intempestiuo silentio comprobemus. Iulian. At æ-
 gres sacerdotibus eritis, quos vult dies noctesq̃; meditari in
 Domini, quò possint sal esse populi. Cor. Quid nī? dent, qui
 ecclesię capira haberi volunt, huiusmodi pastores errabūdis Chri-
 stianis, & breui coalescet diu ac multorum votis exoptata cō-
 cordia. Certè enim indoctum illud Sacrificulorū genus hisce tu-
 lent, quis nisi demens illis restisset? quis recta docentibus sese op-
 ponere ausus fuisset? Neq̃; enim ignoramus, eos q̃ bene præsumt,
 duplici honore dignos esse. Magnus est vbique Sacerdotum nu-
 merus, Missas ac omnia sacra prostituentium, qui si à missando,
 subbet enim hoc verbo vti) vel nunc tandem ad rectè docendum
 conuerterent animos, nihil esset hoc seculo, tot eruditis fœcun-
 do viris, felicius: Certè enim præcipuum hoc est Sacerdotis offi-
 cium, vt doceat. Loquor autem de verbi ministerio, quod ipsum
 si Sacerdotibus, vel, vt rectiùs dicam, Presbyteris detrahatur,
 quiduis citiùs quàm Sacerdotes erunt. Quæ de re sic Malachias
 inquit, Labia Sacerdotis custodiunt scientiam, & Legem ex ore
 eius requirent, quia angelus Domini exercituum est. Et Chri-
 stus emissurus Apostolos suos in vniuersum orbem, Docete, in-
 quit, omnes Gentes, hoc ipso indicans, docere, præcipuum Sa-
 cerdotis officium esse. Iulianus. Spero quenque pro se daturum
 operam, vt, cū hæc enus ob neglectam docendi prouineiam,
 iuxta eundem Prophetam, despicabiles fuerint, nunc rursus in
 pretio

pretio habeantur. Sed hîc penitus, inquit Erasmus, infixum illi omnibus esse oportet, nec tutum esse, nec ad fouendam concordiam vtile, temere desciscere ab ijs, quæ maiorem autoritate tradita sunt, quæque longo seculorum usu, consensuque confirmata: Nec quicquam omnino nouandum est, nisi huc aut cogat necessitas, aut insignis inuitet vtilitas. Coruinus. Temere apud nos nihil nouatum est: Agam enim iam nunc non vulgi, non seditiosorum quorundam, sed eorum, qui ob doctrinæ veritatem Luthero adhærescunt, causam: Qui si quid nouarunt, id magna necessitate coacti nouarunt. Quod si accisis Ecclesiæ rebus afflictiisque adeo conscientijs in tempore consulissent Episcopi, necessitatem Lutheranis pleraque nouandi non imposuissent: Iam cum in vtramuis aurem ociosi dormiant isti, mirum est apud videri debet, quod ipsi nobis consulimus. Nouatum est apud nos dogma de indulgentijs, de humanis satisfactionibus, de quæ alijs nugis Romanensium. Sed huc an non & vtilitas inuitat & necessitas? Nisi fortassis inutile, minimeque necessarium dicas, nosse, vnderemissio peccatorum, vnde iustificatio, vnde vita æterna petenda sint. Nouatum est & dogma de vna Sacramenti specie, non temere, sed planè necessariò. Cum enim Pater ille coelestis, filium suum nobis audiendum proposuerit, isque vtriusque speciem sumendam instituerit, an non ingens piaculum sit, quod is præceperit, omittere? Idem nobis permisimus in monachorum votis abrogandis, in delectu ciborum tollendo, breuietate in omnib. dogmatis, quæ vel laqueos conscientijs nostris iniiciebant, vel palàm cum Scriptura pugnabant: Non profecto hoc agentes, vt cornicum oculos, iuxta parœmiam, configeremus, sed vt piorum conscientias è miseranda & plus, quàm Iudaica seruitute eriperemus. Quæ res adeò necessaria fuit, vt, nisi in tempore verbi sui imbre Christus nos perfudisset, multi de salute periclitaturi fuerint. Iulianus. Nec ego inficior, nec Erasmus dimulatur, esse permulta in Ecclesiam inuecta, vel sacrificiorum im- peritia, vel negligentia, quæ corrigi oporteat: Sed expectandam hîc Ecclesiæ primorum auctoritatem, citra quam nihil nouari oporteat, rectè iudicat. Coruin. Iam ergo in mentem tibi veniat eius, quod paulò antè dixi, minore Erasmi cōstantia, quàm perit, in Euangelico versari negotio: Aliàs in Ecclesia, nisi Episcopo- rum auctoritate, nihil vult nouari, aliàs aliter loquitur.

enim, quid ea de re in Epistolam ad Galatas commentetur: Ab-
 se, inquit, ut vilius hominis autoritas vos ab Euangelij sincerita-
 te dimoueat, Et adeo vos non commoucant Petri aut Iacobi Io-
 annis que quantumuis magna vocabula, quibus abutuntur qui-
 dam ad illa quecunque vos Legis oneribus, ut, etiam si quis Ange-
 lus è coelo prædicarit vobis Euangelium diuersum ab eo, quod à
 nobis prædicatum est, non solum non audiatur, verum etiam exe-
 crabilis & abominandus habeatur vobis. Ibidem, Nullius homi-
 nis, imò ne angeli quidem autoritas apud nos valere debet, quò-
 ties de rectitudine fidei agitur. Ibidem, Non existimabam homi-
 nis autoritate comprobandum, quod ipsius Christi iussu delegatū
 esset. Iulia. Apostolum certò nouit & à Deo missum esse, & quod
 docebat, diuinitus per reuelationem Iesu Christi accepisse. Rectè
 agitur atque ordine facit, quod è solo Christo ipsum, cuius iussu
 ad Gentes ablegabatur, non ex autoritate aliorum Apostolorum
 ostendere ait, idem fortassis & de Luthero dicturus, si certum sit,
 à Deo missum, & omnia quæ docet, Scripturis consentanea
 esse. Coruinus. Scrutetur ergo Scripturas, adque Scripturæ re-
 gulam, doctrinam nostram exigat. Quod si tum docuisse Luth-
 erum aliquid à Scripturis diuersum conuicerit, meritò hinc polli-
 cem, ut dicitur, premimus: Sin verò recta docere hominem pie-
 cur ad didicissimum vel res ipsa clamarit, demiror, quid causâ sit,
 cur ad humanam autoritatem remittere nos malit, quàm Chri-
 sti autoritate contentos esse, præsertim cum eorum, ad quos re-
 mittimur, tyrannide, Euangelica veritas non solum non promo-
 ueatur, verum etiam pessundet, vel ipso Erasmo teste, ad hunc
 modum de ipsis conquerente, Quid facturus esset Iesus, si con-
 spiciat suam sponsam Ecclesiam, quam suo sanguine lauit, ut ex-
 hiberet sibi puram, expertem omnis maculæ & rugæ, per Episco-
 pos Ecclesiæ præfectos, omni turpitudinis genere profanari, vio-
 lari, conspurcari? qui non solum pecudes & columbas, sed omnia
 sacra habent venalia, quæ pretio nec dari, nec emi possunt. Iulia.
 Iterum, quod mihi in improbos dictum est, id in bonos quoque
 detorques. Fateor esse multos in hoc ordine, malos, sed ij habent
 suum iudicium: At qui boni sunt, de ijs ego non dubito, si sacro-
 sancta Synodus coierit, quin copiosè de Lutherana doctrina &
 disputaturi & pronunciaturi sint. Coru. O bellos disputatores,
 Scilicet tum asini isti portabunt mysteria, quod aiunt. Sed quid

interim tradetur Ecclesijs, præsertim si Articuli isti, de quibus
 controuertitur, incidunt? Iulia. Mira nobis dexteritate & hic co-
 sulitur, Ac primùm quidem de libero arbitrio sic inquit, Si quis
 de hoc quærendum est, in Theologicis diatribis sobriè discuti-
 tur. Interim inter nos illud conuenire satis est, Hominem ex se
 viribus nihil posse, & si quid vlla in re potest, totum eius debere
 gratiæ, cuius munere sumus quicquid sumus, vt in omnib. agno-
 scamus imbecillitatem nostram, & glorificemus Domini misericor-
 diam. Coru. Ita me Deus amet, vt hæc cordatissimè dicuntur.
 Quod si ante sexennium hisce de rebus ad eum modum conflatum
 set, nunquam inter ipsum ac Lutherum tantum esset conflatum
 incendium, Certè enim opus est, ad amplificandam Domini mi-
 sericordiam, vt vires nostræ extenuentur, quæ vt maximè exten-
 nam & politicam iustitiam per se præstent, tamen in iustificatio-
 nis causa, ne tantillum quidem possunt. Spiritu hic opus est, re-
 rum hominem innouante. Neque est cur timeamus, si palàm hæc
 è suggestu doceantur, ne ad nequitias ac malè agendum fenestra
 vulgo aperiatur: Illa enim imbecillitatis nostræ, ac naturæ
 modis vitiatæ exaggeratio non deteriores facit, sed nos in nobis
 agnitionem perducit, ita vt non solum de viribus nostris desiste-
 remus, sed vt eò quoq; vbi paratum ac præsens auxilium sit, pro-
 peremus, nimirum ad Christum. Atque ibi tum cum fructu pa-
 peribus huiusmodi annuntiatur lætum illud Euangelij nunciū,
 inque Christum fiducia perdiscitur. Sed heus tu, Occurrit eadem
 dere non dissimilis locus, mihi quoque apud Erasmum obierat
 tus, quem tantò maiore fide reddam, quantò ad recitatam abs re-
 sententiam accedit propius. Habet autem sic: Deus exigit ardua
 & humanis maiora viribus, sed idem addit opem, vt possis quod
 iuberis: Ita fit vt, quod homo non possit ex sese, id possit auxilian-
 te Deo, qui nihil non potest. Puto hîc allusum ad illud Augustini.
 Da quod iubes, & iube quod vis. Iulia. Erasmum ergò hîc laudas
 ac recipis? Coru. Imò iam pridem à nobis impetrauit, vt de libero
 arbitrio nunquam aliter vel sensuri vel locuturi simus, Atq; vi-
 nam talis consensus in cæteris quoque sit dogmatibus, de quibus
 controuersia est, præsertim de fide ac bonis operibus. Iulianus.
 Rectè mones: probè enim hîc teneo Erasmi sententiam, Conue-
 niat, inquit, inter nos, fidei plurimum esse tribuendum, modò fa-
 teamur, & hoc peculiare donum esse Spiritus sancti, idq; multò
 patere

latius, quàm vulgus hominum credit, nec omnibus adesse
 credunt, credo Christum pro me passum esse. Concedamus si-
 mulari, hoc est, purificari corda credentium, modò fatea-
 mur ad consequendam salutem necessaria esse & charitatis ope-
 ra. Neque enim fides potest esse ociosa, cum sit fons & seminari-
 um omnium bonorum operum. Corvinus. Multa hîc præclare
 dicuntur: Veræ enim fidei plurimum tribuendum est, vel totius
 hominis instrumenti testimonio: Atque hanc ipsam fidem peculiare
 esse Spiritus sancti, omnino latius, ac vulgus credit, pa-
 reat, tantum abest, ut non fateamur, ut etiam anxie admodum è
 fide hoc ipsum inculcemus. Imò quid rectius doceri potest,
 Christum purificare corda credentium? Tollatur hæc è Scripturis
 Christus fides ac fiducia, & reliqua parui momenti fore, facile
 apparebit. Cuius fidei ea demum est efficacia, ut, nisi bonis operi-
 bus, adeoq; pietatis exercitijs fœcunda sit, nihil minùs quàm fi-
 dei mereatur. Et quidem rectè hætenus de fide dictum est:
 Quod verò exigit, ut vicissim fateamur nos, ad consequendam sa-
 lutem necessaria esse & charitatis opera, id quale sit, non video,
 non sibi hîc constat Erasmus, Iulianus. Quis sit hoc? Cor-
 vinus. Iamdudum fide purificari corda confessus est: At verò cor-
 purificari, est à peccatis liberari, iustum coram Deo pronun-
 tiari, vita æterna donari: Requiritur igitur ad eam rem charitatis
 opera, quorsum tandem attinet? Iulianus. Charitatis
 sic requirit, ut tamen primas fidei tribuat: Quod ipsa man-
 dat culpes, tu videris. Aut fidei iusticia sine operibus vlla esse
 potest? Aut non exigunt sacræ literæ & operum iusticiam? Cor-
 vinus. Exigunt, sed tamen operibus nec iusticiam acceptam re-
 ceunt (iusticiam inquam qua coram Deo iusti reputamur) nec
 vitam æternam. Quin nos docendi gratia discernere hîc inter
 opus ac personam solemus: Nullum opus tam est in speciem bo-
 num, quod placere, nisi persona prius accepta sit, Deo possit. Ut
 accepta sit, misericordia in Christo nobis exhibita efficit, quam ip-
 sa misericordiam ni apprehendat fides, nihil est, quod de cha-
 ritatis operibus vel iactemus vel præsumamus: Non quòd bonos
 in bona arbore damnemus, sed quòd fidei iusticiam in-
 certam reddere nolumus. Incerta autem redderetur, si vel vlla ex
 parte penderet è dignitate nostrorum operum. Quod enim opus

opponi poterit iræ ac iudicio Dei? Iam ubi persona permiscetur
 diam in Christo nobis donatam, diuinæ iusticiæ facta est par-
 ceptor, adeoq; per fidem insita Christo, ibi fieri non potest, quin
 tro ac sponte legem impleat, bonis operibus studeat, pietatis
 adeo exercitijs commendabilem sese faciat. Breuiter, In iustifica-
 tionis causa, sola misericordia, quam fide apprehendi oportet,
 regnat: Neq; vllum opus aliud, præterquam Christi meritum, ad
 mitti debet. Quod verò ad declarandam fidem attinet, opera
 iusticia modis omnibus præstanda est, Iulianus. Si opera iustifica-
 tionis negotio, vsq; adeo admittenda non sunt, iam me-
 cedis quoq; vocabulum è suggestu profligari oportebit, cuius
 men & patres Orthodoxi & sacræ literæ passim, imò frequen-
 tior mentionem faciunt. Vnde apud Apostolum dicitur.
 quisq; propriam mercedem accipiet secundum labores vestros.
 Et in Euangelio, Gaudete & exultate, quoniam merces vestra
 piofa est in cœlo. Coruinus. Mercedis vocabulum nec explorandum
 est ex Ecclesijs nostris, nec explodetur vnquã. Quod de re ad
 modum docemus, in persona gratis per Christum iustifica-
 tutes & opera verè esse meritoria, mereri autem non remissionem
 peccatorum, non iusticiam spiritus, non vitam æternam, vt que
 fidei debeantur, sed alia præmia, cum corporalia, tum spiri-
 lia. Iulianus. Quantum audio, non procul abestis, tum spiritus
 quod ad fidei præconium attinet, ab Erasmi sententia. Vnde
 docetur, fidem iustificare, fidem esse donum Dei, fidem par-
 quam latissimè, fidem non ociosam, sed fontem & seminari-
 esse omnium bonorum operum. Quin & de mercedis vocabulo
 propemodum consensus est: Solum de operibus variant sen-
 tentiæ. Coruinus. Variant, sed non adeo, vt sarciri con-
 hinc non possit: Vtrinque enim fatemur, externam operum
 ciam præstari oportere, adeoq; eam fidem, quæ charitatis ac
 bus ac pietatis exercitijs non commendetur, nihil minùs ac-
 esse. At verò operibus locum in iustificationis causa tribuere
 planè cum Scriptura pugnat, ita à Lutheranorum peruiacacis
 nissimum est. Quin Erasmus quoq; alicubi idem fateretur præ-
 bis, Nullum est opus hominis ita bonum, vt mereatur præm-
 vitæ æternæ. Quibus verbis si satius stare duxerit, quàm ab
 dissentire, nihil, quod concordiam in hoc articulo remorari
 sit, fiet reliquum. Iulianus, Non ab se ipso (crede mihi)

verim tamē, quid huius populi auribus ingerere conueniat, cō
 siderari oportet. Quē non faciant enim ad bene operandū segnē
 desiderē, tot ac tanta fidei præconia, quibus citra omnem nostrā
 præ, Christo fidentibus æterna beatitudo promittitur? Qua de
 ad hunc modum Erasmus loquitur, Nō ingerantur auribus im
 mēsa multitudinis illa paradoxa, nihil refert, qualia sint opera
 nostra, tātū habeto fidem & seruaberis. Item, Homo, quicquid
 facit, nihil aliud, quā peccat. Item, Christus pro peccatis nostris
 expendit. Coruin. Non vult prædicari huiusmodi paradoxa Eras
 mus? Iulia. Vult, sed ea moderatione, vt ne hinc in deterius
 tendi arripiat anſam populus: Qui quantō est ad peccandū pro
 corui, tantō ſæuioribus concionibus à flagitijs deterreri debet.
 Commentū hoc recipio, ſi de obſtinatē malis, deq; iuſticia
 qui verbo Dei non afficiuntur, loqueris: Huiusmodi enim ca
 ſus ſanctū non eſſe obijciendū, nec huiusmodi porcis margari
 tradendas, & ſcio & memini. Quid? Hoc hominum genus,
 cui ſancti conciones ſacras ridet & cōtemnit, ſuo morbo relinque
 re non eſt. Interim æquum putas, afflictas ac pauidas conſcientias,
 eas vt non ita paſſim, ita tamen reperire eſt in multitudine, hoc
 tanto fraudare nuncio, vnde aduerſus peccatum petant reme
 dium? Aut Chriſtus vſquam, quia omnia quæ docebat, aliorſum ac
 alia erant, multi rapiebant, paradoxa huiusmodi obtricare iuſſit
 apoſtolos? Quæ dixi, inquit, in tenebris, prædicate ſuper teſta, &
 vltimo, poenitentiam ac remiſſionem peccatorum in ſuo
 nomine annuciari iubet omnibus gentibus, Vbi audis, opinor,
 Chriſtum verbi ſui curſum, ſi fructus ſperetur, nullis cancellis
 coerceri, ſed liberum eſſe velle. Et apud Ioannem legitur, quos
 Chriſti verbis offenſos abiſſe retro, neq; poſt ſecutos ipſum
 eſſe. Idēne Chriſtus ab officio docendī ſuperſedere cœpit? Scie
 bat nimirum, pios huiusmodi paradoxis non offendi, ſed vberem
 potius hinc vtilitatem capere: Quod ſi impij & exæcati huius ſe
 culi filij offendantur, id obſtare non debere, quod minùs magnum
 illud gaudium, quod toti populo futurum angeli prædixerunt,
 omnibus annuncietur. Huc pertinet, quod de Phariſæis Chri
 ſtus, ob id genus paradoxa offenſis, dixit, Sinite illos, cæci ſunt
 eorum duces. Iulianus. Vt vera ſint hæc, habent tamen pericu
 lum, ob id hec particule, Nihil refert, qualia ſint opera noſtra, item,
 homo, quicquid agit, peccat, præſertim vulgo inculcata. Corui.
 At

At nos in huiusmodi paradoxis tradendis, ea prudentia utimur
 ut de ijs verba ad populum facientes, ne Erasmus quidem iudi-
 cem recusaturi simus. Sic enim docemus, bona opera iure diuini
 exigi, rursus, operum confidentia nihil esse perniciosius, ad hanc
 nullum opus tam esse in speciem bonum, cui vel iustificatio, vel
 vita æterna possit referri accepta, solam enim fidem hinc mitem-
 cordiam Dei in Christo apprehendentem, regnare, adeoque re-
 nere primas: Docemus præterea, hominem, quatenus carnis
 nunquam non peccare, iuxta illud, Qui carnales sunt, quæ carnis
 sunt, affectant: Cuius peccati vis tanta sit ac talis, ut etiam spiritus
 renouatis multum facebat negotij, id quod nihil obscuris verbis
 Paulus quoque indicat Romanis scribens, Video aliam legem in
 membris meis rebellantem legi mentis meæ, & captiuum re-
 dētem me legi peccati, quæ est in membris meis. Rursus, Vbi con-
 per spiritum ac ignem renouatum sit, ibi, quia persona accepta
 sit, opera quoque placere Deo. Non dissimili moderatione illud
 paradoxon (Christus pro peccatis nostris dependit) vnde
 inculcamus, apud iusticiarios & impios, quia veteribus vitiis
 Euangelicæ gratiæ mustum non rectè committitur, tacemus. Sin-
 verò adsit multitudo, quæ nunquam tam est mala, quin habeat
 vel paucos qui Euangelicæ gratiæ capaces sint, iam ut pœnitē-
 tiam, hoc est mortificationem & fastidium nostri, liberè doce-
 mus, ita Christum quoque solum pro peccatis nostris dependisse
 rectè tradimus: Hoc enim dogma, si ex Euangelicis collatur li-
 ris, perinde erit, ac si mundus sole priuetur. Proinde, ut planè ve-
 ras, Erasmus ratio friget, ita admitti, nisi cum insigni contemptu ve-
 borum Christi, non potest, ut cunque tandem hac de re Synodus
 statuatur. Iulianus. Ergo hinc Erasmus iuxta prouerbum, panes in
 frigidum furnum immittit. Coruinus. Non omnino frigidum
 Quamquam enim verè magnus, vereque admirabilis ob eruditio-
 nem apud nos sit Erasmus, tamen tantus non est, ut in gratiam
 sius manifestam veritatem abnegare vel possimus vel debeamus.
 Non sumus Pythagorici, ut illud *ἀντὶ θεοῦ*, nisi sacrarum litera-
 rum autoritas huc accedat, pro rato habituri simus. Præscribon-
 tur ea nobis, quæ consentanea sint sacris literis, & dicto audien-
 res erimus. Iulianus. Etiam hæc non sunt scripturis consentanea
 Pij cuiusdam affectus est, credere, preces ac bona opera viuēti-
 prodesse defunctis, præsertim si hæc illi, dum viuerent, facienda
 curantur.

tantum. Tantum admoneantur, qui funebres pompas ac Mis-
 gloria causa instituunt, perdere mercedem suam, accertius
 elucrum, si, quod morientes legant, viui ac sani in pios vsus e-
 gent. At quibus hoc nondum persuasum est, ne obstrepant a-
 rum simplicitati, sed ipsi tantò benignius subleuent pauperū
 opiam, tantoque feruentius incumbant bonis operibus, quò
 nus credunt defunctos viuorum benefactis iuuari. Coruinus.
 Hic Erasmus facit, quòd nostrum hac de re dogma non reiecit
 improbat. Hinc enim apparet, videre hominem doctissimum
 versariorum nostrorum doctrinam de vigilijs, de missis, deque
 versarijs, vt vocant, è Scripturis probari non posse, nisi fortè
 nobis è Machabæorum libris drachmas obiecerint, quas po-
 sumus Romanenses hinc venerari, clarius est, quàm vt negari
 possunt. Et quid tandem huiusmodi parentalia ac pompæ mortuis
 esse possunt, cùm post mortem pios statim irrumpere in vi-
 am pios contrà iræ ac iudicio statim obnoxios esse, Scriptu-
 ram vociferetur? Sic enim apud Ioannem Christus inquit:
 credit in me, non iudicabitur, qui verò non credit, iam iudi-
 catus est. E quibus verbis colligi rectè potest, eos qui hinc dece-
 dit, vel fide præditos, vel diffidentia laborantes, decedere: Si fi-
 dentali vita donatus nulli pœnæ obnoxius esse possit, veluti Chri-
 stus ait. Hodie mecum eris in Paradiso: Si verò diffi-
 dentali laborat, iam quoque habet iudicium suum, non aliter at-
 que ille Evangelicus, qui protinus post obitum in infer-
 num delatus audit, inter nos & vos hiatus ingens firmatus est, vt
 qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc
 descendere. Sic nostra est ratio: etiamsi non me clam sit, Eras-
 mus alicubi nescio quod purgatorium de nouo somniare, in
 quod animæ defunctorum ob leuiuscula peccata perpurgandæ
 emigrent: Quod tamen commentum tantò periculosius est,
 quò incertius habet in Scripturis testimonium: Quin & illud
 quod placet, quòd pij affectus esse putat, credere, preces ac bona
 viuentium mortuis prodesse. Scilicet mors Christi ad ex-
 tuenda omnia peccata nostra non sufficeret, nisi operibus nostris
 condonantur, neque Deus, natura clementissimus, ad eam
 operibus nostris, etiamsi hæc ipsa exigat, perinde atque fru-
 ctus

Aus bonæ arboris, opus habet. Adhæc, nihil pium vel esse vel
 potest, quod non è verbi testimonio pendeat. Poterat & illud
 deri pium, quòd diues ille Euangelicus ita demum fratres suos
 melius vitam mutatueros, deq; salute sollicitos putabat futu-
 si quis ad illos è mortuorum numero ablegaretur. Sed audit, He-
 bent Moysen & Prophetas. Et Scriptura nihil obscuris verbis
 cit, Non facies, quod tibi rectum videtur: ablegans videlicet
 ad legem & testimonium. Iulianus. Si probè Erasmi sententiam
 affectus es, nò hoc agit, vt ad vigilias ac missas nos reuocet, quod
 ipse quoq; si gloriæ causa instituantur, improbat, sed vt ne illi
 qui aliter ac vos credunt, obstreperi sitis. Et quidem hîc Eccl[esi]æ
 auctoritatem, tanto, tamq; diuturno doct[or]um consensu con-
 matam, argumentis tuis opponere possem, ni scirem, huiusmodi
 digladiationes concordia, quam quærimus, obfuturas. Itaque
 as, nihil hîc Erasmus pronunciare, sed hoc potius agere
 concordia studio vsq; ad futurum Concilium mutuò inter
 conquiescamus. Coruinus. Causam, quam semel defendere
 suscepimus, deserere, nisi cum animarum nostrarum ceruicibus
 culo, nò possumus. Quanquam si quieuerint aduersarij, nos quo-
 que non illibenter quiescemus, tantò interim diligentius hinc ad
 sijs nostris sanam doctrinam tradituri, quantò plus otij hinc ad
 nos rediturum est. Sed nihilne verborum de Sanct[or]um inuoca-
 rione facit? Iulianus. Facit, Religiosi, inquiens, affectus est, et
 re sanctos ac sanctas, quos Deus adhuc mortali corpore graui
 tanti fecit, vt ad illorum preces Dæmones expulerit, mortuos
 vitam reuocarit, nunc quoq; apud Deum non nihil posse. At qui
 bus diuersa sedit opinio, pura mente syn ceraq; fide inuocant
 trem, Filium, & Spiritum sanctum, ne obturbent odiosè ijs, qui
 citra superstitionem implorant Diuorum suffragia. Coruinus.
 Quòd sæpenumero ingentia per diuos miracula Deus edide-
 scio, quòd præterea magni illos fecerit, scio: Sed an hisce deo-
 sis inuocatio illorum admittenda sit, id verò nescio. Præterea
 affectum, diuos ob edita miracula inuocantium, religiosum
 cem, nullas omnino causas video. Neq; enim Scriptura ad nos
 affectus exigenda est, sed nostri affectus ad Scripturam potius
 se accommodent, oportet: Alioqui è Scripturis Lesbianam
 lam faciemus, iuxta parœmiam. Iuxta Euangelicam doctrinam
 Vnus mediator est Dei & hominum, Homo Christus Iesus. A quo
 quilibet

quis mediationis honorem aufert, adq; creaturas transfert, ego nihilo minus delinquere arbitror, quam qui præcepta tabula transgrediatur. Quod enim habet hæc inuocatio testi, hoc est, inuocationem diuorum, ab humana solùm autependentem, relinquendam illis iudico, qui humana diuopiora habent. At verò Christi Mediationem tantò obsti- defendendam puto, quantò certiores sumus, quòd glori- malteri nunquam daturus sit. Iulianus. Nihil igitur hono- rati à vobis auferent, quos vt in vita, ita nunc quoq; pro Chri- Reipublicæ salute indefinenter orare credibile est? Corui- Bardi vsque adeo non sumus, vt honore indignos iudicemus: nis enim sic insaniat? Imò cùm constet diuos omnes, in augen- fessionis sibi conceditis summa fide semper vfos esse, inq; fi- fessione ad finem vsq; constantissimè perstitisse, quis, ob- his Christum nō veneretur? Quam tamen laudem ita de- ratam illis futuram scimus, si & fidem & cæteras eorum nes diligenter imitemur. Qua dere ita Paulus inquit, Imita- mei estote, sicut & ego Christi. Iulianus. Et Erasmus, Illud, citra noxam omnibus incul cari potest, diuos ac diuas op- coli, imitādo vitam illorum. Sed interim & imagines fertis, vor, idq; pacis studio. Corvinus. Ferimus, præsertim si absit ac veneratio. Iulianus. Atqui Erasmus affectum religio- sit simplicem, imaginibus nonnihil tribuentem, ferendum Corvinus. Fruatur ergò suo sensu: Nos, vt vi ad fidem cogi- neminem, ita nullum affectum nisi è verbo Dei dependentem amus. Iulianus. Ergò & confessionem, quam plerique di- uris esse contendunt, fortasse non recipis: Quam Erasmus circo retinendam iudicat, quòd & salutaris sit, & multis vti- bus commendabilis, & tanto seculorum vsu comproba- Corvinus. Si ad enumerationem peccatorum, eamq; anxi- monadigamur, sed liberum istud vnicuique relinquatur, iam ter elauium vsu & absolutionem nullo pacto reiiciendam quoque iudicamus. Quia in re tamen danda est opera, vt eius fessionis, qua coram Deo nos accusamus, ante omnia eu- abrogandam sit. Iulianus. Illud rectè. Sed quid de Missa fiet? Eam abrogandam, sed si quid sordium in eam irrepsit, id corri- gendum

gendum iudicat, Ceremonias ac preces ferè omnes probat, pias omitti posse ait: Quin superstitionem priuatarum quoque sacrarum vel tolerandam, vel corrigendam putat. Corvinus. Primitiæ Missæ qua ratione vel tolerari, vel corrigi possint, non video. Neque enim vel à Christo, vel ab Apostolis institutæ sunt, sed ex quæstum, id quod res ipsa palàm arguit, susceptæ. Publicum vero sacram, quod Christi & præceptum & exemplum habet, quæso reiiciat? Imò hoc ipsum apud nos summa reuerentia habetur, ceremoniæ ac preces, quæ cum verbo Dei non pugnant, religiosè in eo seruantur, sed tamen semper, qui mensæ Domini participant, requiruntur. Iulianus. Sic fuisse olim à Christo institutum, & diu seruatum ipse quoque Erasmus fatetur, Verum minus id fiat, non per Sacerdotes, sed per Laicos stare, in quibus nimium charitas refrixerit, existimat. Corvinus. Mi Iuliane, hoc per Laicos stat, sed per Sacerdotes, qui assiduis exhortationibus ad sacram hanc communionem prouocare populum debent. Quod cum foedè hætenus omiserint, solum Paschatis populus ei rei destinantes, factum est, vt vsum Cœnæ omnino prouiderent, qui apud nos diligenter docetur, quamque necesse sit hoc Christi præceptum subinde exequi, ostenditur. Hinc fit, vt nunquam, qui communicent, desint. Iulianus. Arqui sacrificii vocabulum è Missis vestris explosum esse scio, quod tamen tollerari poterat. Corvinus. Est sacrificium propitiatorium: Est & laudis sacrificium ac gratiarum actionis, Philippo nostro teste, quo vbi que libenter sequimur. Sacrificium propitiatorium, quo pro culpa nostra satisfacit ac poena, Christus est, qui, vt semel pro nobis in ara crucis obtulit, idq; Deo Patri, ita offerri amplius non potest, iuxta illud, Semel oblatuse est, quia ipse voluit. Item illud, Vnica oblatione consummauit in æternum electos. Commemoremus nos sacrificij quoties recordationem peragimus, toties propter ineffabili beneficio, gratias Deo per Christum agimus, laudamus ac glorificantes Deum, quod à peccato, morte, Sathana, inferis liberatos, in regnum Filij sui transtulerit. Arque hoc laudis sacrificium non illibenter in Cœnam admittimus, illam prioris sacrificij iterationem impijs sacrificiis relinquentes. Iulianus. Persunt dies festi: de quibus ad hunc modum inquit. Facile scopi festa patientur esse pauciora, modò ea, quæ supersunt, quæ prioris religione celebrantur. Superest & ciborum delectus, quæ

crescentem non vult insultare abstinenti, & contrà. Corvinus.
 huiusmodi rebus medijs facile sarcietur concordia, si in iusti-
 tationis causa conciliatio inueniri possit: Poterit autem, si ne-
 cium hoc totum ad sacras literas, perinde atque Lydium lapi-
 em, exigatur, neq; quicquam ab ijs diuersum admittatur. Atque
 ipsum ni tandem fiat, frustra de Ecclesiæ pæcelaborabitur:
 am enim à Scripturæ autoritate diuelli non possumus, quàm
 certum, omnia inibi contenta, esse quàm verissima. Iulianus.
 que hoc Episcopi, opinor, agunt, vt vos à Scriptura abducant,
 vt à falsa Scripturæ interpretatione abstineatis. Neq; enim re-
 Scripturam intelligere iudicandus est, qui locum vnum atq;
 alterum benè citare potuit: Alioqui & Zuinglianorum &
 baptistarum errores, pro sanis dogmatis recipere nos coge-
 runt. Corvinus. Scripturam falsò nusquam interpretati sumus,
 ferim cum ad Christum ac proximi dilectionem nusquam
 spectauerimus. Quem scopum quisquis tandem præfixum
 cendo habet, eum ego errare posse vix persuaderi possum.
 ad ad sectarios attinet, iam pridem Zuinglianos in Cœnæ ne-
 cæcutire, aq; Scripturæ analogia aberrare, probatum est, &
 baptistæ, qui potissimum è Zuingliana secta, perinde atque è
 oiano equo prodeunt, erroris iam pridem conuicti sunt. Ad
 quem modum si nos quoq; conuicti fuerimus, vltro aduersarijs
 cedemus. Sed hoc ipsum quando fiet? Nimirum ad Kalendas græ-
 cas, Iulianus. Si coierit Synodus, erunt indubiè, qui de dogmatis
 rectis & iudicabunt & pronunciabunt rectè. Ego interim Eras-
 mei consilium secutus, & à sectis omnibus abstinebo, & Eccle-
 siæ per omnia parebo. Corvinus. Ego verò, vt me Catholica Ec-
 lesiæ, non Papalis, membrum agnosco, ita solùm vnicum illum
 Ecclesiæ sponsum Christum auditurus sum, iuxta illud, Hic est
 Filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est, Hunc
 audite. Proinde vale, Iulianus. Et tu vale, pacis
 vbiq; memor. Corvinus.
 Fiet.

CATALOGVS ERRORVM ET ABVSVM PRAECIPVORVM IN ECCLESIIS PONTIFI- CIIIS,

Cuius suprà fol. 1. in margine, & postea Consilio de Abusibus Ecclesiarum emendandis, mentio fit.

DE INVOCATIONE SANCTORVM.

Manifesti abusus sunt, imaginari, sanctos esse opitulatores, qui ipsi tollant morbos, aut depellant pericula, aut praelientur, sicut fingunt de Georgio, aut Simplicio, cum folius sint Dei opera, Patris, Filij, & Spiritus sancti, ubiq; adesse & exaudire, dare vitam aeternam, vt Christus inquit, Pater vsq; modò operatur, & ego operor. Et Iesa. 45. Nunquid non ego Dominus, & non est vltra Deus pater me, Deus iustus & saluans non est prater me, conuertimini ad me &c. Et si quid agitur ministerio angelorum, Deo impellente agitur.

Ethnica infania est, singulis sanctis tribuere certa officia. Anna fingitur dare opes, velut Iuno: Antonium faciunt cultorem porcorum &c.

Est & ethnica infania fingere, quòd ad vnam statuem magis exaudiat sanctus, quàm ad aliam. Ideo alia statua magis coluntur, quàm alia, vt statua Mariæ Lauretanæ aut Helueticæ. Et singuli meminerunt, se ad tales statuas inuocasse Mariam, velut præcipuam propiciatricem, & placabiliorem Christo. Vt autem ad pastores pertinet, docendo reprehendere hos viriosissimi cultus, sic ad officium Magistratus pertinet, tales statuas recipere tollere, Deuter. 12.

Creuerunt & peregrinationes ex hoc errore, quòd alia statua magis quàm alia colendæ putantur: Cum Deus non sit aliis gratus ad vllam rem, ad quam se ipse suo verbo non alligauit, Iesaiæ 66. sed velit ubiq; inuocari, in spiritu & veritate, in nomine Christi.

Declarat etiam Diabolus manifestis signis se aurorem peregrinationum multarum: vt multi norunt, ad sacella Vitiæ

hominē sanos alioqui, corripī furore Diabolico, & saltare per tri-
duum aut quatrīduum. Constat & in hac vrbe Ratisbona; multos
occurrisse ad statuam subito furore percitos, & iacuisse aliquan-
tante simulacrum stupentes, atq; ita velut voto persoluto, ad-
credisse. Hæc similia sunt multorū ethnicorum exemplorum,
de Orgijs, de Corybantibus legitur.

Scimus alicubi persuasum fuisse mulieribus, prodesse ad
fecunditatem, si nudæ circumirent in sacello aram, & offerrent
munus. Multa, quæ verecundè recitari non possunt, omittimus.
Quantum imposturarum est & in ipsis imaginibus? Vidi-
mus statuas Mariæ, quæ ita fabrefactæ erant, vt vultum auertere à
precante, aut annuere possent.

Hæc non possunt singula commemorari, sed pastorum &
Magistratum diligentia tales abusus tolli oportuit, qui tamen
propter quæstum retinentur.

Abusus est in iureiurando, addere sanctos, Ita me Deus ad-
iuret, & omnes sancti, vel, sicut legitur in Decretis: Ita me Deus
adiuuet, & hæ reliquæ sanctorum.

Postremo, si officium Mediatoris Christi illustraretur in
docendo, facilius abusus illi caueri possent.

Feriæ sanctorum moderandæ sunt, & corrigendi abusus
plurimi earum feriarum: populus piè conuenire debebat ad au-
diendam veram historiam, quæ hortaretur pios, vt agerent gra-
tias Deo, qui Ecclesiam confirmat exemplis sanctorum, item, vt
ascenderentur ad imitationem. Nunc, aut nullas audit historias,
aut fabulas audit, putat sanctum placandum esse his operibus, ie-
iunio, & ceremonijs festi dici. Non igitur conuenit ad discen-
dum, sapius verò conuenit ad conuiuia, ad ludos.

Prohibendæ sunt etiam discursationes stationariorum, qui
confirmant errores, & expilant plebem.

Prohibendæ etiam consecrationes similes magicis, vt her-
barum, cultrorum & similes, quibus vana fiducia alitur, & mens à
Deo auertitur.

DE POENITENTIA.

Abusus manifestus & vsitatissimus est, quòd propter consuetu-
dinem multi petunt, & impetrant absolutionem, qui non ha-
bent propositum emendandorum morum, sed perseverant in mani-

manifestis delictis, vt scortatores, adulteri, vsurarij, simoniaci alij. Tales nō sunt absoluēdi, donec manifestè alijs scandalo habent. Abusus manifestus est, quòd in doctrina de poenitentia ha-

ctenus fuit omissa doctrina de fide in Christum, qua accipimus remissionem peccatorum, Sed multi docuerunt propter contritionem remitti peccata.

Abusus manifestus est, quòd non docentur Ecclesiae, ne scrupulosa enumeratione excrucientur mentes, sicut quidam modesti homines totos quatuor dies aut plures consumebant in recitatione delictorum, quorum tamē pleraq; erant violationes superstitiosarum traditionum humanarum, nec norant differentiam inter diuina praecepta, & superstitiosas traditiones.

Abusus manifestus est, contentio de proprio sacerdote. Pastores ipsi debebant suam plebem audire, aut, si qui mallerent apud alios sua arcana deponere, iubere, vt testimonia adferrentur ab honestis viris, qui confessiones audiuiſſent.

Multi sunt abusus manifesti in reſeruatione casuum. Sero ea res ambitioni & auaritiæ pontificiæ, & pleraq; reſeruationes pertinent ad casus, quibus humanæ traditiones violatæ sunt: grauiora delicta facilius remittuntur. Item, si qui ignorant, quid reſeruat hæc reſeruatio, grauius cruciantur, cum putant se excludi a regno Dei. Sunt & in satisfactionibus varij & manifesti abusus. Imponuntur opera inutilia, peregrinationes, preces ad sanctos compositæ, in quibus multa absurdè dicuntur, vt, Maria mater gratiæ, tu nos ab hoste protege, in hora mortis suscipe, &c. Vexantur etiam conscientiae omissione satisfactionum, praesertim cum indocti putent eas mereri remissionem culpæ.

Abusus manifestus est, dare indulgentias. Cum enim olim indulgentiæ fuerint relaxationes poenarum canonicarum, & tempora ipsa mutauerint poenas canonicas, iam indulgentiæ sunt inane nomen.

Commentitium est, quòd docent in indulgentiis applicanda merita sanctorum, cum tamen hæc applicatio non pertineat ad clauas. Item cum dicatur, Iustus sua fide uiuit, qua applicat sibi Christi merita, non est persuasio offundenda populo, quòd in abſolutione addunt meritis Christi merita sanctorum, cum dicuntur merita Christi & Mariæ & omnium sanctorum sint tibi ad remissionem peccatorum.

Abusus manifestus est, quòd populus putat, minùs valere
absolutionem sui pastoris, quàm indulgentias.

Abusus manifestus est, quòd dantur indulgentiæ pro mor-
tis, cùm scriptum sit, Quidquid ligaueris super terram.

Abusus manifesti sunt, quòd populus iubetur redimere re-
laxationes traditionum de cibis & alijs. Hæ imposturæ etiam quæ-
tuosæ sunt: Et non solum falsæ persuasiones nocent conscien-
tiæ, sed etiam iniuste compilatur populus.

Abusus manifestus est, quòd obnoxij publicis criminibus,
cùm recipiuntur, ab ijs qui præsunt, redimunt pecunia publicam
castigationem, quæ ad exemplum pertinet.

Abusus manifestus est, quòd de bonis malè partis dantur
saculrates dispensandi, & faciendi compensationes quætuosas
auditoribus confessionum.

DE MISSA.

Abusus manifesti sunt, quòd multis datur Sacramentum, quos
constat perseuerare in manifestis peccatis. Et sic ingens turba
sacrficulorum assiduè celebrat Missas.

Abusus manifesti sunt, quòd discernunt applicationes
Missæ, generalem, specialem, Et hanc volunt esse in arbitrio sa-
cerdotis, vt applicet, vel multis vel paucis, viuis & mortuis, & qua-
libet vel inæqualiter, & affirmant Deum partiri fructus Missæ se-
cundum determinationem sacrificuli: sic enim loquuntur. Et
quidem fingunt Missam prodesse alijs ex opere operato.

Hæc est prorsus ethnica persuasio. Et cùm Paulus dicat pu-
biri Ecclesiam propter indignè sumentes: non dubium est, hanc
horribilem prophanationem, causam esse maximarum calamita-
tum publicarum. Recepta enim opinione, quòd fiat applicatio
iuxta arbitrium sacrificuli, & opus sine pietate facientis profit a-
plicare ijs, qui plus numerabant. Inde Missæ in quæstum conuer-
te sunt. Nec alia res in mundo quætuosior est, quàm Missa.

Et recepta est persuasio, vt putetur esse remedium omnium
malorum corporalium & spiritualium. Mercatores conducunt
Missas, vt felix sit negociatio, viatores, vt iter sit faustum, & agroti,
vt conualescant, &c.

Hæret fiducia operis sacrificuli. Interim, quo modo proficiat conscientijs, quo modo sit exercenda fides & inuocatio in fide, silentium est.

Templa sunt occupata Missis, cum interim negliguntur ministerium docendi Euangelij, & Catechesis, & examen iuuentutis ac rudium. Imò magis occupata sunt templa inferijs mortuorum, quàm ministerio, quod viuorum causa institutum est. Et in illis lectionibus nulla est animorum intentio, sed seruitur pompæ, more ethnico, vt olim celebrabantur ludi funebres,

Vt Persicos reges præcedebat equus gestans numen Persicum, sacrum ignem, ita Papam solet antecedere equus gerens Sacramentum, cum Christus non instituerit suum munus ad hoc, vt seruiat ambitioni Pontificum.

In festo corporis Christi circumferuntur simul cum Sacramento, statuæ ethnico more, & prædicatur hic cultus tanquam singulare meritum, & confirmatur hæc persuasio per indulgentias.

ABVSVS POTESTATIS PONTIFICIAE, CONVERSÆ IN REGIAM DOMINATIONEM.

I.

Papa transformat gubernationem Ecclesiasticam in imperium mundanum, affirmat se habere dominium super regnum mundi, & vt ipsi loquuntur, vtrunq; gladium, Item, sicut Canonicatur, quòd habeat potestatem cœlestis & terreni imperij. Idquod est indignius, quòd affirmat à Christo hanc mundanam potestatem Petro traditam esse, & falsò detorquetur ad pontificiam potestatem hoc dictum, Data est mihi omnis potestas in cœlo & terra.

II.

Ex hoc errore constitutio Bonifacij octauis nata est, quæ cum sit falsa, prorsus abolenda esset.

III.

Adeo absurda scribuntur de hac mundana potestate pontificis, vt glossa in Decretis dicat Christum vsum esse hac regia potestate, cum fuit coronatus spinis.

IIII.

Papa

Papa affirmat se habere potestatem transferendæ Monarchiæ, quam tenet Imperator Romanus: Et quidem affirmat Papæ se hanc potestatem habere mandato Christi.

V.

Extat fida donatio Constantini, in qua dicitur, Imperium occidentis donatum esse Sylvestro.

VI.

Hæc figmenta peperunt bella, ut tempore Friderici secundi & Ludouici Bauari, & multipliciter nocent Ecclesiæ: Quia, dum Papæ regit imperia mundi, negligit Ecclesias, & multa constituit augendam mundanam potentiam, contra salutem Ecclesiæ, & contemnat religionem ad suas utilitates.

VII.

Et si Reges & Respublicæ debent honesta stipendia dare Episcopis, qui rectè funguntur officio Ecclesiastico, tamen sit modus, & sint Episcopi contenti stipendijs suis, & faciant suum officium. Papa autem non contentus est veteribus redditibus Ecclesiæ Romane, nec oppidis donatis à Carolo, aut Ludouico primo: Sed omisso officio Episcopi dominatur regio more, auget ditionem bellis, seu iustis, seu iniustis, vi & fraude, occupat alienas vrbes, qualicunq; prætextu. Sic Romæ ipsam & multas Italiæ vrbes inuasit, sic inani prætextu dominium sibi arrogat regni Neapolitani.

VIII.

Hæc opes sæpe magnos motus in Italia peperunt, dum ferè singuli pontifices vel augere ditionem conantur, ut Papa Iulius, vel Sixtus, aut propinquos euehere, expulsis prioribus dominis, ut accidit sub Alexandro 6. & Clemente. Longum esset veteres historias recitare.

IX.

Item, quoties ad hanc regiam dominationem tuendam pontifices commiserunt inter se reges Europæ: Post mortem Friderici secundi, vocati sunt in regnum Neapolitanum Galli. Cunradinus Imperator regni captus, & decollatus est à pontifice. Quantum bellum ascendit Iulius Papa, ut Bononiam reciperet?

X.

Hæc tota regia dominatio pontificum pugnat cum dicto Christi, qui ait, Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic.

XI.

Habent omnes aulæ sua vitia: Sed vbi sunt legitima impetoria, vbi præfunt hi, qui liberis non solum regna aut patrimonium, sed etiam benevolentiam ciuium relinquere cupiunt, maior est iusticiæ cura, maior modestia. Sed cum Romæ homines peregrini, cœlibes omnia gubernent, & proposita sit spes quibuslibet maximarum opum, amplissimorum honorum: multo maior est ambitio, quàm in alijs aulis. Et cum pecuniæ, præsertim Romæ, omnia obediant: quantum in tanta licentia & ambitione & avaritia flagitiorum oritur, vt in versu dicitur, Regnandi causa violandum est ius, in alijs rebus pietatem colas. Deinde opes alant luxum, & cœlibatus incendit cupiditates, & confirmat licentiam. Hinc oritur summa turpitudine morum.

XII.

Interim dum pontifices & Cardinales, qui antecessunt sapientia, sunt occupati curis regni dominationis, & alij in ocio viuunt, quæ faciunt officia Ecclesiastica? Si non postulandum est summis gubernatoribus, vt perse doceant, tamen certè hanc oportuit esse primam curam pontificis, Cardinalium & Episcoporum, vt Ecclesiæ haberent pastores idoneos, & vt extaret doctrina Ecclesiastica pura, & consensus esset docentium, vt errata doctrinæ, & falsas ac superstitiosas opiniones vndecunq; ortas, aut ab ipsis pontificibus, aut monachis, aut ab alijs, veteres & recentes corrigerent, abolerent vitiosos cultus, coërcerent populum Ecclesiastica disciplina, & ad hæc tanta negocia conuocarent Synodos, concederent pijs & doctis libertatem dicendæ sententiæ, emendarent iustas leges, exigerent dogmata & leges, ad verbum Dei, iuxta mandatum cœlestis, Hunc audite.

Hæc cum non faciant, imò ne dominatio labefactetur, conentur opprimere piam & salutarem doctrinam, Euāgelij, vtilissimum esset Ecclesiæ Christi, regiam illam dominationem pontificibus adimere, & opes redigere ad mediocritatem. Nam dum tenent regiam dominationem, & tantas opes, impossibile est, cos plus curare Ecclesiastica officia, quàm prophana negocia.

DE BAPTISMO.

PRIA & communis consuetudo est Ecclesiæ, ante Baptismum recitare locum Euāgelij, in quo scribitur, Talium est regnum celorum, & adduntur preces. Vt autem populus adiungeret suas preces, & excitari lectione Euāgelij, vtilius esset illas lectiones lingua populo intellectæ fieri. Item cum susceptores respondeant pro puero, conueniret eos sermonem intelligere, de quo interrogantur.

Aboleatur & ritus baptizandi campanas, qui est quædam veri baptismi contumelia.

DE CONFIRMATIONE.

NIM in Ecclesia fuit consuetudo catechizandi iuniores & rudes, & postea in confirmatione flagitabatur professio fidei. Hanc in Ecclesijs consuetudo catechizandi prorsus desijt. Hanc negligentiam necesse est corrigi, & mandandum est pastoribus, ut certis temporibus conuocent iuuentutem, & proponant eis articulos fidei, Decalogum, summam doctrinæ Euāgelij de peccato, & de remissione peccatorum, & de fide in Christum, de Sacramento, de veris Dei cultibus: Et exploretur acaudiat iuuentutis. Cogantur & Patres familias mittere ad tale examen liberos, & ancillas.

Huius moris restitutio maximè necessaria est, sed ad hanc non opus erit pastoribus & ministris eruditis.

DE ORDINE.

HIC abusus sunt multiplices. Ordinantur indocti, malè morati, non ad officia certa. Hæc mutanda erunt.

Formæ etiam videantur, in quibus mandata dantur ordinatis.

Obligatio de coelibatu tollenda.

Sint eruditi examinatores, & audiant ordinandos de summa doctrinæ Christianæ, non tantum de puerilibus elementis grammaticis.

Ideo prodesset extare scriptum aliquod publica autoritate

de summa doctrinâ Christianâ commendatum singulis Episcopis. Id ad puritatem doctrinâ & ad concordiam retinendam potest desset.

Nec putent Episcopi, se perfunctos esse suo officio, cum ordinatos admittunt: Sed postea sint etiam inspectores doctrinâ & morum, vt de visitatione & synodis infrâ dicemus.

Abusus est, quod ordinatio retinetur in minoribus ordinibus, in subdiaconatu, solis nominibus, sine officio.

Olim lector in Ecclesia erat Doctor iuuentutis, seu scholastica persona, qualis fuit Origenes. Nunc manet titulus in hoc gradu ordinationis, sine re.

DE CONIVGIO.

DVM immodicis laudibus ornantur vota Monachorum, obrepit opinio, quasi coniugium sit genus vitæ vix placens Deo.

Negligunt concionatores hortari adultos ad coniugium, cum neglectio coniugij multis sit exitio, qui polluunt se vagabundiniis.

Cum in gradibus certis Deus prohibeat cognatos aut affines iungere connubia, & honestè quidam gradus sint additi, Romanæ sine discrimine dispensatur de vtrisque diuinis & humanis prohibitionibus: vt constat concessum esse fratri, ducere fratris mortui coniugem, item, concessum esse, vt frater duceret fratris filiam, contra prohibitionem in Leuitico. Tales dispensationes Romanæ venales sunt, vt testantur multa exempla.

Prohibitiones humanæ moderandæ essent, vt de cognatione spirituali.

Abusus periculosus est, quod personæ innocenti, in diuortio iusto, non conceditur coniugium, cum Christus clarè excipiat casum adulterij, & diuortium intelligi debeat de vero diuortio, vbi persona innocens verè liberatur.

Vtilius esset etiam seruari vetera iura, de consensu parentum, quâ sine discrimine approbare clandestinas desponsationes.

In iustum est solui desponsationes ingressu monasterij.

DE VNCTIONE INFIRMORVM.

ABusus est, quod vnctio sine seria & vera prece adhibetur & adhibetur superstitiosè, non vt sanctur ægrotus, aut vt consolatione

caliqua ex Euangelica concione adiunetur, sed tantum
vera vetusti moris retinetur, & confirmatur ibi fiducia inuoca-
tionis sanctorum.

DE PERSONIS ECCLE- SIATICIS.

Prima esse cura debebat, vt Ecclesiæ haberent idoneos Pasto-
res, & vt in scholis studia vtilia florerent. Ad vtrumq; opus est
Inspectorib. seu Episcopis, seu alijs, & mediocribus stipendijs. Nūc
regni sunt abusus: pauci sunt idonei pastores, & Episcopi negli-
gent inspectionem seu inspectionem. Scholæ negliguntur, quia
vix sunt inspectores prudentes, & reditus. Quare opus erit ex Mo-
dulis, aut collegijs rursus transferre aliquā partē ad parochias
Scholas. Certum est enim olim tantos reditus donatos esse Ec-
clesiæ, vt ministerium Ecclesiæ & literæ conseruarentur, & pasto-
res pauperes scholastici alerentur. Hæc duo præcipua in primis
habebat reformatione. Et vtrumq; efficiendū est, vt sint inspe-
ctores fideles & prudentes, ac vt sit, vnde alantur pastores & scho-
lae.

Hæc facile possent effici, si Papa, Cardinales, & Episcopi fa-
cerent officia Ecclesiastica: sed hi, occupati dominatione munda
aliis res agunt.

DE ECCLESIASTICA GVBER- NATIONE PAPAE ET EPISCO- PORVM.

Præ sunt propria munera Ecclesiasticorum gubernatorū, visi-
tare Ecclesias, & Synodos conuocare. Visitatio explorat do-
ctrinam, & mores ministrorum, studia Scholarum, & ea, quæ ad
conseruationem Ecclesiæ necessaria sunt. In Synodis deliberatio
habenda sunt de abusibus, qui subinde exoriuntur: Sunt &
doctrinæ exercenda.

Hæc omnia negliguntur à Romano Pontifice, Cardinalib;
Episcopis, & vagantur ministri Ecclesiarum, sicut grex sine pa-
stre. Sed Rom. Pontifex sibi cauit, sumit sibi auctoritatem supra
Canones & Concilia, & vetat se corrigi ab alijs, etiam si in-
credibiles animas perdat, vt aperte dicit cap. Si Papa. 40. dist.
error tollendus est ex Ecclesia.

Deinde

Deinde quales sint mores in collegijs, & aliorum sacerdotum, non est obscurum. Qualis fiat collatio Sacerdotiorum, quales Romæ lites sint de præbendis, notum est.

Transfert ad se Rom. Pontifex collationes, annatas & alias pensiones sine modo. Hi abusus corrigendi sunt: si synodi generales conuocari non possunt, congregetur nationalis, aboletur vitiosus cultus, & iniustæ traditiones, consulatur moribus Sacerdotum, deliberetur de collationibus Sacerdotiorum, efficiatur, vt, qui sunt in Collegijs, nō sint ociosi, sed seruiant Ecclesiæ. Interim quilibet patronus videat, vt pastores habeat idoneos, Scholis prospiciatur, vt rectè doceatur iuuentus.

DE OFFICIALIBVS ET ABVS EXCOMMUNICATIONIS.

Si officiales essent docti & boni viri, non tantum iudicia exercere deberent, sed etiam inspicere Ecclesias & Scholas. Nunc tantum exercent iudicia, & quidem pleraque prophana.

Ecclesiasticus iudex cognoscit de doctrina, & punit manifestæ crimina. Nec sit vnus tantum iudex, sed debet esse cœtus aliquis, sicut Paulus plures adhiberi iubet, & Christus inquit, De Ecclesiæ. Nunc autem vnus aliquis officialis exercet iudicium, & transfert ad forum suum causas prophanas: Sicut & Pontifices excommunicarunt Imperatores sine legitima cognitione, & propter Imperij controuersias. Et nunc magnus quaestus est officialibus ex controuersijs, quæ sunt alienæ à foro Ecclesiastico.

Item in puniendo seruiunt magis auariciæ suæ, quam utilitati Ecclesiæ.

Deniq; hoc genus hominum, quod re ipsa sustinet Episcopatum, minimum habet grauitatis.

DE MONASTERIIS.

Monasteria locupletia nec seruiunt Ecclesijs, nec colunt studia. Et cum multa sint, prodesse inde sumere redditus ad Parochias & Scholas constituendas. Iniustum est enim ali ibi ociosam turbam de Eleemosynis datis ad conseruationem ministerij, iniustum & hoc est, quod deuoratur à Cardinalibus, Episcopis, Principibus, & defraudatur Ecclesia.

Monasteria

Monasteria virginum, propter sexus imbecillitatem, maxime habent opus pia mutatione. Nobilitas eò puellas includit, ut criminis parcat. Et posset consuli hoc modo, si talia Monasteria tanquam Scholæ essent, ubi puellæ sine votis docerentur, & si vellet deinde nubere, elocarentur, etiam adiutæ mediocriter. Nunc tenentur ibi implicitæ votis, cum multæ non sint rationes huic vitæ generi. Cruciatur infirmus sexus & sua imbecillitate, & superstitionis cultib. & opinionibus. Nec audiunt, nec discunt sinceram Euangelij doctrinam. Habent auditores confessionum indoctos, aut etiam malos: legunt, canunt latina, quæ nō intelligunt.

Est magnorum gubernatorum, affici huius sexus misericordia: consulatur puellarum saluti, quarum animæ & corpora peccantur, liberentur votis, & præficiantur eis pij & prudentes ordinationes, emendentur superstitiones.

Sunt & Collegia militaria, quibus opus est cōiugio, & quam mutatione suarum ordinationum.

In Monasterijs tenuioribus, ut Dominicanorum, Franciscanorum, & Augustinianorum sunt aliqui studiosi & seruientes Ecclesijs: Sed hos ipsos sæpe audimus deplorare superstitiones, quibus multi apud eos fascinati tenentur.

Hic etiam iuuenibus cōsuli oportet, per visitationem, quæ fieri debet ab Episcopis, aut prudentibus viris ei rei præfectis.

Corrigendi etiam erunt in Monasterijs abusus Missarū, quæ magis conducuntur, quàm apud alios sacrificulos. Et sunt alia vitia, superstitionis cultus sanctorū, indulgentiæ, & seruitus Pharisæica in ceremonijs certis.

Oramus autem Deum patrem Domini nostri IESV CHRISTI, saluatoris nostri, ut Ecclesiam suam liberet ab omni errore, & sanctet, augeat, & seruet propter Filium suum, Dominum nostrum Iesum Christum, qui pro nobis victima factus

est.

DE

PIA REFORMATIO
**DE ABVSIBVS ECCLESIA-
 RVM EMENDANDIS, AVTO-
 RE PHILIPPO MELAN-
 THONE.**

I.

VM prima & præcipua cura esse debeat in Ecclesia CHRISTI, vt Euangelium rectè, purè & perspicuè doceatur: prodesset aliquam summam doctrinæ Euangelij, tanquam Catechismum edi de Deo, de tribus personis diuinitatis, de creatione, de peccato originali, de CHRISTO, denique de cæteris articulis Symboli, hac summa prodesset complecti articulos conciliatos. Ita & multi piè erudirentur, & paulatim Ecclesiæ coirent in concordiam.

II.

Prohibendum est, ne omittantur conciones ordinariæ in festis diebus, & curandum per eos qui præsunt, vt pastores pia & utilia ad ædificationem, & apta temporibus dicant: Et in concionum addant adhortationem ad pœnitentiam, cum publica absolutione, & precationem pro præsentibus necessitatibus quælibet tempore.

III.

Et quia vetus consuetudo tradendi Catechismi, & pueritix peculiariter erudiendæ & explorandæ, ferè vbique negligitur, inter præcipuas reformationis partes ducimus esse, renovationem eius moris. Quare efficiendum est, vt per pastores & diaconos singulis septimanis duæ horæ aut tres, pro conditione loci, tribuantur Catechismo, sic vt cœtu puerorum, aut puellarum conuocato tradatur ordine, & simplicissimè summa doctrinæ Christianæ, & audiantur ordinè pueri & puellæ, recitantes Symbolum, Decalogum, Precationem Dominicam, doctrinam de Fide iustificante, de Sacramentis, de Pœnitentia, de bonis operibus, de Cruce. Cogitemus purissimam Ecclesiæ partem esse pueros.

ritiam rectè institutam. Idè hęc ætas nequaquam negligens est, præsertim cùm & hic fructus accedat, quòd, cùm tenera ætas pia & salutari doctrina imbuitur, simul concipit amorem religionis Christianæ, qui postea, cùm accedunt anni, prodest moribus. Et meliùs iudicant homines de ijs doctrinis omnibus, quæ elementa rectè imbibit prima ætas. Denique notum est, usque adeo à teneris consuescere multum est. Et toties clamat præcipit Deus, in sacris literis, vt doctrina cœlestis tradatur pueris.

III.

Et quia ceremoniæ inuitare homines, & assuefacere debent, tum verò etiam signa sunt ad admonendos & docendos rusticos, curandum est per eos qui præsunt, vt ceremoniæ vtilia, & quæ aliquid grauitatis habent, retineantur, & absurda, ac inane grauitate Ecclesiæ aboleantur, vt sunt multæ statuarum & angustationes, vt alicubi magno pondere crux circumferretur, quam vix quatuor gestare queunt, &c. Item statuæ ac picturæ fabulosæ, & quæ supersticiosè coluntur. Harum rerum emendatio bonis & prudentibus gubernatoribus in qualibet diocesi commendetur.

V.

Sed plurimum refert, quales sint Pastores & cæteri doctores & ministri Ecclesiarum. Ac ne idonei præficiantur, potissimum ex his duabus causis accidit: vel quia patroni & collatores commendant indoctos & ignauos, aut propter priuatâ beneuolentiam, aut corrupti pecuniâ, aut propter alias causas non promouendas; vel quia Episcopi sine delectu, sine exploratione, admittunt quoslibet, & cùm non afficiantur cura salutis Ecclesiarum, nec doctrinam, nec mores pastorum inquirunt, nec præficiunt inspectores, qui indoctos erudiant.

VI.

Vt igitur his causis occurrant, primùm de collatione delibandum erit. In collegijs prodest restitui canonicam electionem,

nem, nec concedi, vt mense Papali aut per alias occasiones intradantur indocti aut malè morati.

VII.

Cæterùm in eligendis pastoribus, etsi ius patronis nolle-
mus adimi: tamen nec patroni præficient pastores, non prius comendatos aliquo testimonio Ecclesiæ, hoc est, honestorum hominũ in eo cœtu, cui datur pastor. Et liceat Ecclesijs reiicere im-
pios aut non idoneos, aut referrem ad Episcopos, aut eos, qui loco Episcoporum sustinent gubernationem Ecclesiasticam.

Episcopi, aut hi, qui Ecclesiasticam gubernationem locorum sustinent, nullos ordinent, nisi ad certa ministeria Ecclesiæ: Nec sint ociosi sacrificuli, tantum eò ordinati, vt victum sibi quærant lectione Missarum, vt vulgò fit.

Nec ordinentur inexplorati, sed sint viri docti & graues aliquot, quibus sit in qualibet diœcesi mandata cura examinis: hi neminem admittant ad ordinationem, nisi adferat testimonium de vocatione ad certum ministerium, & de moribus, deinde doctrinam inquirant de dogmatibus Ecclesiæ necessarijs. Si quos inuenient prorsus indoctos, prohibeant, ne ordinentur, & significent patronis aut Ecclesijs, vt alios quærant idoneos. Sin autẽ erit aliquis mediocri doctrina instructus, & videatur posse proficere, detineatur, & ab aliquo examinatore per mensem vnum atque alterum erudiatur. Nam examinatores illi non tantum sint otiosi auditores ordinandorum, sed suscipiant laborem etiã erudiendi indoctiores, eosq; sapius audiant. Et Episcopis aut gubernatoribus curæ sit, vt pauperes ordinandi interim victum sumant, & aliquot libellis necessarijs instruantur. Hæc officia si sumtuosa esse arbitrantur, cogitent nullum esse sanctius eleemosynæ genus, quàm pauperum sacerdotum studia iuuare, & consulere Ecclesijs, ac reputent, sibi propter tales eleemosynas tantas opes datas esse. Curabunt igitur, vt pauperes ordinandi habeant hospitia & præceptores.

VIII.

Vt autem pastores & cæteri ministri Ecclesiarum, sacerdotes & diaconi, possint Deum inuocare bona conscientia & vera fide, aboleatur lex & obligatio, quæ prohibet coniugium sacerdoti boni

dotibus, ac liceat eligere ad sacerdotium, videlicet ad docendum Evangelium, & ad sacramenta administranda, honestos maritos: liceat etiā his, qui sunt ordinati cœlibes, postea honestum coniugium contrahere. Si enim hoc nō conceditis, multis locis deerūt pastores, & Ecclesiarum solitudo & vastitas metuēda est. Sicut iā in ipsis Episcoporum ditionibus in Germania scimus multis locis deesse pastores Ecclesijs. Cedat igitur humana traditio, & iniusta ex necessitati publicæ, cedat dignitati ministerij, quod vt conferretur, tollantur iniusta vincula, & obligationes, quæ deterrent pios & moderatos ab ea functione.

Haud dubiè omnes modesti toto corpore & animo cohortescunt, cū cogitant, quanta agmina animarum hæc lex de cœlibatu totiam seculis traxerit in æternum exitium.

Quamquam igitur cœlibatus fortassis ad opes Ecclesiasticas tinendas est accommodatior, tamen maior habenda est ratio venerationis Dei, salutis animarū, & publici exempli. Sacerdotes poluti mala conscientia, non possunt Deum inuocare, ruunt in interitum perpetuum, & nocent exemplo moribus aliorum.

Si his tantis causis gubernatores non mouentur, si impediunt veram Dei inuocationem, si non afficiuntur exitio aliorum, profectò dura est Ecclesiæ seruitus. Quare oramus, vt hoc vinculo cœlibatus ministri Euangelij liberentur.

IX.

Abusus est frequentissimus ubiq; , qui grauitè offendit Deum, quòd homines obnoxij publicæ turpitudini perūt Absolutio nem & Cœnā Domini, sine vera pœnitentia, tametsi propter solennem ritū, quandā simulationem pœnitentiæ præ se ferūt. Hoc cōfit, quia Episcopi multis seculis neglexerunt iudicia Ecclesiastica, vt postea dicemus. Sed tamen mandetur pastoribus, vt prudenter Sacramenta administrent, nec absoluant eos, qui nō promittunt emendationē vitæ, & si possunt, obnoxios manifestæ turpitudini indicent iudicibus Ecclesiasticis aut alijs Magistratibus.

X.

Pastores in singulis Ecclesijs audiant semel in anno ordine auditores, præsertim rudiores, ac fidē eorū explorēt: idq; in tēplo fiat. Nec potest hac in re quisquam detrectare Pastoris auctoritatē, quia singuli debemus fidē profiteri, præsertim apud pastores pios & fideles, cū hoc ex officio postulant. Ibi pastor singulos etiam

ea, quæ cuiusq; ætas aut mores postulât, prudenter & grauiter moueat, & erudiat indoctiores, de fide, de morib. de vsu Sacramentorum.

XI.

Et vt populus tranquilla & pia conscientia ad Cœnam Domini accedere possit, conscientijs illorum cõsulatur, qui cùm norint veterem Ecclesiæ morem, integro Sacramento vti malunt. Nemo circumferens malam conscientiam potest Deũ inuocare. Vt igitur Deus colatur, & vt cõsulatur hominũ saluti, gubernatores maximè cauere debent, ne lædantur piæ conscientia.

Constat hanc ceremoniã institutam esse, vt fidẽ confirmet in pauidis mentibus, seu consolationem adferat, & vt hinc gratias agantur Deo. Quomodo aut consolationẽ capiet, autaget gratias exulcerata cõscientia? Hæc arcana vulnera gubernatores Ecclesiæ intelligere & sanare debebant. Ideo tollatur abusus, videlicet prohibitio calicis.

XII.

Maximus & vniuersalis abusus est, quod non exercentur iudicia Ecclesiastica, nec de doctrina, nec de moribus sacerdotum, aut populi. Primũ, Pontifices quando conuocant Synodos ad verã & æquam cognitionẽ de doctrina? sed iam de particularibus Ecclesijs agimus. Episcopi habent Officiales, vt vocant, quib; cõtrouersia de contractibus sponsalium, & aliæ quædam inquisitiones commissæ sunt. Hi nec intelligunt officium suum, nec faciunt, sed habent quædam aucupia pecuniæ, quæ longũ esset recitare.

XIII.

Non possumus sine magno dolore commemorare Ecclesiæ calamitates. Nos in Germania titulos habemus Episcoporum, Episcopos, qui officium suum faciunt, non habemus. Cùm. n. quatuor sint Episcopi officia præcipua, docere & gubernare doctrinam, ordinare & explorare ordinandos, præesse iudicijs Ecclesiasticis, & visitare Ecclesias: nostri Episcopi in Germania vix vmbra & ceremoniam vnius muneris retinent, videlicet ordinationem sine exploratione: Interim tenent amplas ditiones, quas cùm administrant, ducum officijs funguntur, non Episcoporum. Quasi volunt retinere, (non enim impedimus) deliberetur de certis, qui verè regant Ecclesias, & vt suprà dictum est, oportere in quolibet diocesi esse certos delectos viros, qui præsent ordinationi, & explorationi ordinandorum, ita sint, seu iidem, seu alij, qui præsent iudicijs Ecclesiasticis, & visitent Ecclesias.

Funga

Fungatur igitur vero munere Episcopi, seu vnus aliquis cer-
to loco, seu hæc decuria iudicum. Necesse est enim in Ecclesia
esse aliquos idoneos gubernatores doctrinæ & ordinationis. Ne-
cesse est iudicia exerceri de doctrina, & de controuersijs (pon-
tificum, de diuoritijs. Necesse est restitui excommunicationem mā-
datam in Euangelio. Hunc Episcopi vicarium, seu hanc decuriam
iudicum, tueatur ille, qui titulum tenet Episcopi.

Iam si collegia haberent viros doctos, pios & exercitados.
expeditissimum esse t, legere hos iudices ex collegijs. Sed adden-
dum sunt aliqui honesti, graues & docti viri laici. Et singulis diocē-
sibus pro magnitudine plures tales decuriæ iudicum constituan-
tur, sed sit vna suprema, quæ, vt dictū est, sit velut vicaria Episcopi.

Vt autem habeant hæ decuriæ honesta stipendia, certæ præ-
bendæ seu certa collegia, seu redditus monasteriorum ad hos vsus
conferantur. Quanta est enim turba ociosorum & ignauissimo-
rum hominū nunc in collegijs & monasterijs opulenti?

Constat, exigua pecunia apud officiales posse transigi de pœ-
nis stupri & adulterij. Hæc lenitas auget licentiam. Ideo seueri-
tas iudiciorum & pœnarum restituenda est. Ac primū de omni-
bus criminibus hoc seruetur: Habeat suū ius magistratus ciui-
lis, vt ex officio laicorum delicta inquirat & punit, ita sacerdotes
reos manifestorum criminum, stupri, adulterij, furti, cædis, &
similium puniat suarum legum pœnis. Et quidem docendus est
Magistratus, ne negligenter officium suum administret. Nam di-
uinitas huic gradui commendata est disciplinæ externæ conser-
uatio & defensio, vt Paulus docet, inquit, Magistratum hono-
re afficere bona opera, econtrā verò formidandum esse malis.
Nec exigua morum corruptio inde orta est, quòd forum Eccle-
siasticum impediuit magistratum ciuilem, ne inquireret aut pu-
nirer adulteria. Sit igitur vigilans & acer magistratus, sciat se
disciplinæ custodem esse, diuinitus in hac statione collocatum.
Interim tamen Ecclesiastici iudices suum faciant officium. Et
quia in multis locis ciuilis magistratus, ex quadam veteri & pra-
uâ consuetudine, segnior est in puniendis adulterijs: Ideo pa-
tores & Iudices Ecclesiastici sint diligentiores in suo offi-
cio. Pastor admoneat obnoxios criminibus, adulterijs, Epicu-
reo contemptui religionis Christianæ, blasphemis sermonibus,
periturijs aut alijs criminibus. Si admonitus nō pollicetur emen-
datio.

dationem morum, deformat eum decuriæ iudicum: In re inquisita sententiam excommunicationis ferant aduersus reum, ac magistratui ciuili suam sententiam indicent.

Et ita sint constituta iudicia, delectis certo numero viris grauib⁹, doctis & iustis, ne Pastor, aut quispiã alius, videatur odio potius reum in periculum adducere, q̃ moueri ad accusandum officij ratione. Nec liceat soli Pastori ferre sententiam excommunicationis, sine vlla iudicum decuria, aut nemine adhibito ex honestiorib⁹ viris suæ Ecclesiæ. Vt. n. vocantur hæc iudicia Ecclesiæ, ita sunt plures adhibēdi, vt Paulus voluit. Tyrannis est inimica Ecclesiæ. Ideo species omnis tyrannidis in Ecclesiæ iudicijs fugiēda est.

His decurijs Iudicum commendanda est visitatio Ecclesiarum, vbi de doctrina Pastorum fiat inquisitio, coërceantur perulantia ingenia, quæ serunt falsa dogmata, tollantur superstitiones & statux, ad quas fiunt concursus, & inspiciantur etiam scholæ & gubernentur studia.

Nec officinæ Typographicæ negligendæ sunt. Plurimum enim refert, quales libri veniant in manus hominum, cauēdumq̃ ne spargantur impia dogmata aut famosi libelli. Ideo Magistrat⁹ in singulis locis præficiant certos inspectores, seu censores officinis, nec liceat edere libros non approbatos ab his censoribus. Et at etiam inquisitio de moribus pastorum & populi: si compertum fuerit, pastorem admisisse aliquod flagitium, puniatur seueris legum pœnis, & eò minùs conuiuendum est ad stupra, adulteria aut scortationes sacerdotum, quia petimus concedi eis coniugium. Quare seuerissimis pœnis corporis illa delicta puniantur.

Inspiciant etiam visitatores rationes ærarij in Ecclesijs, & his qui curent fideliter pendere stipendia pastoribus, diaconis, & his qui præsunt scholis.

XIIII.

In scholis non solùm Ecclesiæ seminaria sunt, sed etiam ibi præparantur ingenia ad omnem reliquam vitæ gubernationem. Imò scholæ sunt fontes humanitatis in tota vita, quib⁹ neglectis, necesse est sequi magnas tenebras, confusiones religionū, & superstitiones, legum & literarum, atq; artium interitum, obliuionem antiquitatis & historiarum, morum feritatem, denique infamiam tam barbariem morum, & omnium vitæ partium.

Quare

Quare omnes sapientes gubernatores maximè iudicarunt, scholarum cōstitutionem ad Remp. pertinere, & bene cōstitutam principum decus & ornamentum esse ciuitatū. Quantò magis in Ecclesia tuendæ sunt scholæ, in quib. cōseruatur & ppagatur doctrina Euangelij, & tradūtur aliæ bonæ artes, vtilis, tum ad explicandā cōlestem doctrinam, tū ad reliqua vitæ officia gubernāda. hac in re moueamur cōsuetudine Ecclesiæ omniū temporum. nunquā sine scholis floruit Ecclesia. Voluit Deus certos esse cōseruatores ad tabernaculū, quod Moyses cōdidit, & postea ad templum, non aliā ob causam, nisi vt ibi studia legis diuinæ, & aliarū artium bonarum in quadam frequentia vigerent, & iuuentus excoleretur. Ita Samuel adolescens missus est ad tabernaculū, tanquam ad academiam, & postea Elias ac Elisæus, Iohannes Baptista, Christ⁹ obierunt agmina auditorum. Hunc morem & Apostoli seruauerunt, vt ex Irenæo apparet, qui testatur Iohannem non solum vniuersam multitudinē illiteratam docuisse, sed etiā habuisse quosdam assiduos auditores, qui se totos studijs addixerant, quos solite est familiariter docere, etiam extra cōuentus vniuersæ Ecclesiæ. Hinc orta sunt vetera Collegia, & proderat esse tales scholas, quæ erant testes, quæ doctrina ab Apostolis accepta esset, & cōseruabant sententiam Apostolorum. Ideò sæpe allegantur illæ veteres scholæ, & propter has laudatur ordinaria successio, quòd essent certi testes doctrinæ Apostolicæ. Nunc hæ laudes ad potentiam amplificandam transferuntur. Postea, cū opes, Regia doctrina, lux, extinxerunt studia collegiorum, caligo ingens in Ecclesia secuta est, & nata est illa Theologia monachorum, diluata quadam inerudita Philosophia, & superstitionibus. Et hæc ipsa nunc consenuit. Quare sapientes gubernatores prouidere debēt, vt in scholis rursus pia & sincera doctrina Christi tradatur, & multiplicandæ sunt scholæ, vt ad posteros propagari incorrupta veritas possit.

Deinde, quia in singulis regionibus magno numero pastorum opus est, alēdi sunt pauperes scholastici de publico, qui cūm esse didicerint doctrinam Christianam, postea præficiantur Ecclesijs. Hæc est vetus & vera Ecclesiæ consuetudo.

Toties vociferantur aduersarij nostri, cōsuetudines Ecclesiæ negligi, cū ipsi hæc vtilissima instituta Prophetarum & Apostolorum penitus deleuerint, quæ quidem vt restituantur, & cōseruen-

feruentur, omni contentione gubernatores perficere debent, & delicta ita, vt scholæ florent, & propagetur salutaris doctrina, & præparetur, excolantur, ac erudiantur studiosi postea præficienti Ecclesijs.

Porrò in Academijs opus est duplici emendatione, videlicet doctrinarum & disciplinæ. De artibus tradendis verè eruditi & prudentes ordinem præscribant: ita vt iuuentus non solum verè tur in artibus prophanis, sed etiam discat Christianam doctrinam. Deinde vt ad veram Philosophiam reuocetur, & explosis nugis sophisticis, tradatur Dialectica sincerè & prudenter, adiungantur Physica & Mathematica, formetur stylus. Sed hæc pars de doctrina longior est, quàm vt tota hæc comprehendere possit, & singulis locis iudicio eruditorum & prudentum constituenda est.

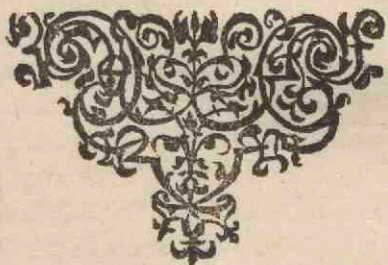
Disciplinæ restitutio requirit auctoritatem, & diligentiam Principum & Magistratum, nec esse est mores seueritate miorare regi, & continere iuuentutem intra septa, & ad pia exercitia reuocare, licentiam adstringere, prohibere cõiunia intempestiua, indecorum, scenicum & militarem vestitum. Hæc emendatio obtineri non potest, nisi Magistratus veris poenis contumaces puniant.

Sed vt Demosthenes neruos belli vocat pecuniã, ita ad hos gradus omnes opus est redditibus, videlicet, ad alendos pastores, iudices, scholasticos: & sunt in promptu, si rectè collocentur. Facile enim iniri ratio potest, vt nobilitas in collegijs maiori parte reddituum Ecclesiasticorum fruatur, & tamen aliqua collegia, & monasteria transferantur ad hos tres gradus: ad augenda stipendia pastorum & diaconorum, deinde ad constituendas decurias iudicum, ac scholas, in quibus non solum mercedes dandæ sunt docentibus, sed etiam mediocris victus præbendus pauperibus scholasticis. Hæc vtfacilius fiant, opulenta monasteria transferantur ad hos vsus, in quibus nunc tantum ociosi & ignaui homines aluntur: Et fatius est hoc totum vitæ genus aboleri, quàm interire esurire pios pastores, cum honestis vxoribus, & pijs liberis, aut scholasticos, aut Ecclesias stare orbatas pastoribus, aut desertis rarum studia. Cum ait Christus, Dignus est operarius mercede sua: & Paulus inquit, Nemo militat suis stipendijs: mandatū dei præcipit, vt ad hanc militiam Ecclesiæ, docentium & discipulorum stipendia conferantur. Et propter hanc causam à pijs Regibus & Princeps

Principibus hæc opes Ecclesijs, quas nūc tenent, donatæ sunt. In-
 quini est autem præripi stipendia ab ociosis, & fucis, & interim
 ne pereant eos, qui durissimam militiam in docendo & governa-
 tione sustinent. Hæc sunt mutanda, bonorum & sapientum Re-
 rum, & Principum consilijs & autoritate.

Sed de Monasterijs virginum omnino prodest, sexum illū
 imbecillem liberari votis. Semper in conspectu sit sapientibus &
 gubernatoribus hæc regula: Non esse impediendam veram
 dei inuocationem, qui cum mala conscientia inuocari non po-
 test, nec animas abstrahendas esse à Deo in æternum exitium. Cō-
 stat autem in tanta imbecillitate eius sexus, multarum conscien-
 tiarum excruciaci. Ideò aboleantur hæc vota. Et tamen pauperibus
 nobilibus, consulatur ex his redditibus, qui per
 quæstores ad hos vsus quotannis colligantur, & quodam
 ordine distribuuntur. Nam in pagis, aut locis desertis, virginum
 coetus esse, non videtur vtile, sed si placet aliqua Monasteria vir-
 ginum conuerti in scholas puellarum nobilium, & aliarum, id
 in urbibus, vbi est honesta disciplina: Et præsent honestæ, piæ
 & graues matronæ. Tales scholas aliquas puellarum esse, sine vl-
 lis vinculis votorum, optandum esset: in quibus nobilium filia
 & alia puellæ discerent literas & doctrinam Euangelij, & assue-
 rent ad pia exercitia, & bonos mores, nupturæ cum vellent.

Hæc est imago honestissimi coetus matronarum & puella-
 rum, quæ olim quadam assiduitate seruiebāt templo, in quo cœ-
 lit Anna Prophetissa, tanquam magistra fuit reliquarum. Deus
 Pater Domini nostri Iesu Christi, qui elegit sibi Ecclesiam,
 in qua in vita æterna celebretur, emendet, re-
 gat, defendat & augeat eam,
 AMEN.

ACTA CVM CING
 IANIS, ANNO M. D. XXIX.
 M A R P V R G A E, E T
 M. D. XXX. A V G V.
 S T A E.

M. D. LXXVIII

CTA CVM CING
LXXIX ANNO M D CXXIX
M A R T I O A R T
M D CXXIX AVO
F I L I

M D CXXIX

ACTIO

t t

ACTIONS

DE CONCORDIA CVM
CINGLIANIS,

ALVTHERO DE COENA
DOMINI, DISSENTIENTIBVS CON-
LIANDA: IN COMITIIS AVGVSTANIS,
M. D. XXX. ET PAVLO ANTE, MARPVRGÆ,
Anno M. D. XXIX. susceptæ: quarum suprà in serie

Actorum mentio facta.

est.

Illustrissimus Princeps Philippus, Landgravius
Hassia, vt paucis mensibus ante Comitia, pio stu-
dio & zelo veritatis & pacis in Ecclesia restitu-
endæ inter D. Martinum Lutherum, Philippum,
Bucerum, ab vna, & Ioannem Oecolampadium, Cinglium,
ab altera parte, qui de Coena Domini proximis
Comitiis, magna cum piorum offensione, publicis scriptis
comunicarant, Marpurgæ Colloquium instituit: ita tum quo-
que in Comitij Augustanis, apud nostros vrgere non de-
stitit: vt Cinglio coniuncti Doctores, Bucerus, Capito,
Blarerus, &c. Augustæ præsentibus, posthabita dissimili-
tudine opinionum de Coena Domini, nihilominus velut
eiusdem fidei & confessionis socij, aduersus pontificios, à
nostris, pro eiusdem Ecclesiæ membris & fratribus recipe-
batur.

Cùm

Cùm autem Epistolæ Philippi & Brentij, in quibus
piè his postulatis se assentiri non posse, respondent, multò
antè editæ sint: Ego etiam, à bonis & pijs quibusdam admo-
nitus, non vt dissidia & odia, quorum acerbiter leniri &
mitigari iamdudum omnes pij optant, renouem vel aliam,
sed vt instituta series actorum de Religione in Comitij an-
ni M. D. XXX. integrè & incorrupta contexta extet: simul
inferendas esse hoc in loco duxi.

Primùm autem Marpurgensis Colloquij, ex quo præ-
sens disputatio de Fraternitate originem traxit, summam
breuem, sicut à Philippo Melanphone composita, & in To-
mis Lutheri expressa est: vnà cum literis Lutheri
ad Landgrauium de eodem Collo-
quio agentibus reci-
tabo.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI
 ET DOMINO, D. PHILIPPO,
 LANDGRAVIO HASSIAE, COMITI IN
 Catzenelnbogen, Dietz, Ziegenhein & Nidda,
 Domino clementissimo.

MARTINVS LVTHERVS.

Illuſtriſſime Princeps, Domine clementiſſime. Cel-
 ſitudinis Veſtræ literas & poſtulata clementiſſima, vt
 Marpurgum ad Colloquium cum Occolampadio &
 ipſius ſocijs, de controuerſia Cœnæ Domini habend-
 um veniam, ſi fortè pacem ac concordiam Deus
 ratione largiri vellet, reuerenter accepi. Etſi autem exiguum
 pacis futuræ foueo, tamen Celſ. Veſt. diligentia & ſollici-
 tudo in hac cauſa, ſummopere laudanda eſt. Ego etiam meo loco
 hanc & fortaſſe etiam nobis periculoſam operam, Celſ.
 eſt. ſtudioſè præſtabo, ac, quò Celſ. Veſt. volet & petet, me non
 gratiæ conferam. Deo enim iuuante nolim aduerſæ parti hanc
 eundem verè concedere, quò pacis & concordia ſtudioſiores,
 iam ego, eſſent.

Meas verò cogitationes de hoc negotio Celſ. Veſt. ſtatim
 ſcripſi & expreſſè exponere volo: ac oro, vt Celſ. Veſt. clementer
 cogitet & exploret, an aduerſa pars etiam de ſua ſententia ali-
 quantum cedere parata ſit, ne mali huius exitus deterior fiat, &
 planè contrarium illius eueniat, quò Celſ. Veſtr. tanto ſtudio
 zelo iam conſectatur. Quid enim iuuaret conuenire & collo-
 qui, ſi vtraq; pars hoc propoſito venit, quò nihil omninò cede-
 re velit?

Mihi hoc agere aduerſarij videntur, vt poſtea gloriari con-
 ſeant nos poſſint, per ſe non ſtetiſſe, quò minùs concordia fieret,
 tantum Principem ad hanc cauſam tractandam permoue-
 re. Ita ſub Celſ. Veſt. nomine nos traducere & accuſare, tan-
 tum hoſtes pacis & veritatis, ſe verò eximiè ornare, cupiunt.
 Quas has Diaboli technas: atq; vtinam hîc non ſim Propheta.

Si enim non simulatè & insidiosè, sed seriò pacem querent: nihil hac magnifica & ad ostentationem composita ratione, per magnos & potentes Principes hanc rem agendi, indigent. Nos enim, Dei beneficio, non adeo feri & inhumani sumus, quin suis literis modestiam & studium pacis suum, de quo glorianrer, iam dudum nobis significare potuerint.

Ego verò hoc beneficio, me illis prorsus non cessurum esse, nec possum cedere, cum in conscientia mea certus sim, eos errare, & insuper ipsos de sua sententia incertos esse. Omnia enim illorum fundamenta in hac causa satis cognoui: ac ipsi vicinia mea fundamenta viderunt.

Quare reuerenter C. V. oro, vt C. V. propter Deum diligenter consideret, magis ne profutura hæc actio vel obfurata sit. Certum enim est, si nihil cedent, nos frustra conuenturos, & cetera discessuros, & C. V. oleum & operam perituram esse. Nec illi gloriations suas hætenus illis vsitatas intermittere poterunt, & nos immeritò accusabunt, vt de nouo ipsis cogamur respondere. Ita deteriora omnia fient, quàm nunc sunt. Hoc vult & querit Sathan.

Quòd autem C. V. sollicita est, ne ex hac dissensione tandem bellum & sanguinis effusio sequatur: tamen quidquid horum sequetur, quod Deus auertat, scit C. V. nos innocentes esse. Deus etiam innocentiam nostram in lucem proferet. Si Spiritus ille factiosus bellum accendit, naturæ suæ instinctum sequatur, sicut in Francisco Siccingense, Carolo stadio, Muntzero, antea declarauit. Quo tempore nos tamen Dei beneficio immunè sanguine, aduersarij autem nostri rei & nocentes manserunt.

Hæc scripsi, vt C. V. mea parata & gratificandi cupida officia, (tametsi cum exigua spe alius profectus coniuncta) de clare rarem. Nam C. V. omnia subiecti animi studia & officia me debere profiteor. Christus Dominus conterat Sathanam sub pedibus omnium nostrum pedibus, Amen, Amen. Data

Vuittebergæ, 23. Iulij, Anno

1529.

SVM

E SVMMA COLLOQVII
COENA DOMI
NI, MARPVRGAE HABI
TI, SCRIPTA A
PHILIPPO MELAN
THONE.

Illustrissimus Princeps, Landgravius Hassiæ, hos, quo
rum adscripta sunt nomina, vocavit, vt Marpurgæ ad
diem Michaëlis, Anno 1529. comparerent, & de Sa-
cramento corporis & sanguinis Domini nostri Iesu
Christi vnà colloquerentur.

Venerunt igitur Marpurgam primi Oecolampadius, Cin-
glerus & Hedio: Deinde D. Martinus Lutherus, Iustus Io-
h. Phil. Melanthon: Postremò Andr. Osiander Noriberga, Ioan
Brentius ex Salinis, & Stephanus Agricola Augusta.

Postquam D. Martinus Lutherus venit, Landgravius seridò
adduxit, vt D. Lutherus cum Oecolampadio solo, & Cinglius
Philippo etiam solo colloquerentur.

Iuxta hoc mandatum hi vnà contulerunt: ac D. Lutherus
Oecolampadio multos articulos proposuit, de quibus partim
rectè sensisset ac scripsisset, partim occasionem rumoribus
creauisset, vt plures inde & maiores errores secuturos esse me-
reri.

De talibus articulis Philippus etiam cum Cinglio egit, his
scilicet: Cinglium non rectè scripsisse de morbo originis,
quod non sit peccatum, & quòd baptismus non ad id prosit, vt
peccatum originis infantibus remittatur: Item de Cœna Domi-
ni, quòd corpus & sanguis Christi non verè sint in Sacramento:
de vsu verbi & Sacramentorum, non docere eos, quòd ver-
ba & Sacramenta instituta sint, vt per ea Spiritus sanctus no-
natur.

Qua opinione recepta, ministerium verbi & Sacramento-
rum Ecclesia facilè extinguì posse. Fertur item, quosdam illo-
rum non rectè sentire de diuinitate Christi.

Ad hæc

Ad hæc Cinglius respondit, primum de diuinitate Christi, se semper sensisse, & adhuc sentire, Christum verum Deum & hominem esse: & alioquin de toto articulo Trinitatis se sentire, sicut Synodus Nicæna docuerit: Nec ad se pertinere, si qui in superiori Germania incommode locuti sint. Indicabat etiã Heretorum Anabaptistam, qui Constantiæ supplicio affectus est, contra diuinitatem Christi librum scripsisse, quem ipse (Cinglius) oppresserit, ne in lucem prodiret.

De cæteris articulis, videlicet de peccato originis, Item quod Spiritus sanctus non detur per verbum & Sacramentum disputatum est, sicut res magni momenti sunt, in quibus Cinglius libenter à suis scriptis discessit. Deinde conferebatur de articulo Sacramenti Cœnæ Domini, de quo Cinglij & Oecolampadij argumenta in publica colloquutione audita sunt. Cùm enim de hoc articulo priuatim non conuenisset: voluit illudissimus Princeps Hassiæ, vt in suæ Celsitudinis & aliquot consiliariorum præsentia de eo ageretur.

Inchoato igitur publico colloquio, indicabat Lutheri necessitatem flagitare, vt de tota summa Christianæ doctrinæ cum illis ageretur: Nam in Cinglij scriptis multos errores inniri: Præterea parum eos de iustificatione docuisse, vt apparet in propriam Euangelij doctrinam ipsis parum notam esse. Deinde protestabatur Lutherus, se scire, quod de Sacramento rectè scripserit, ac velle se in eo, quod scripsisset, permanere. Quod si Oecolampadius & Cinglius aliquid contra veritatem se proponere posse existimarent, id se audire velle & refutare.

Ad ea respondit Cinglius, conuentum hunc non ideo institutum esse, vt de cæteris articulis conferretur, sed tantum de Sacramento, de quo si conueniret, velle se etiam de alijs articulis colloqui. Ita articulus de Sacramento solus propositus est, tria præcipuè argumenta tractata sunt.

Primum, Ioan. 6. Christum dixisse, Caro non prodest quidquam. Ideo non existimandum esse, in Sacramento carnem Christi præsentem esse, quia carnalis manducatio nihil prodest.

Hoc argumentum Lutherus ita refutauit, quod verba, Caro non prodest quidquam, non de Christi carne intelligenda sunt.

quia prius dixit carnem suam viuificare: sed de carne sine Spiritu. Ideo addere Christum, Spiritus est qui viuificat, vt ostendat, non carnem nihil prodesse, non intelligere ea quæ sunt Spiritus Dei. Alioquin horrendum auditu fore, Christi carnem nihil prodesse.

Deinde, etiam si concederetur, Christum de sua carne diuise, caro non prodest quidquam: tamen Cinglianos non posse confirmationem suæ opinionis de Sacramento inde extorqueret. Non enim asserunt hæc verba, Christi corpus non esse in Sacramento. Sed etiam si concedatur, ea de Christi carne accipi debere, tamen ita intelligi posse, Christi carnem non prodesse ijs, qui non credunt: sicut Augustinus etiam hæc verba interpretatur. Nam Christi sententia est, carnem sine Spiritu nihil prodesse. Ideo addit, Spiritus est qui viuificat.

Alterum argumentum Philosophicum, ex ratione ductum erat: Vnum corpus non posse simul in diuersis locis esse: Sed corpus Christi esse in cælo &c.

De hoc argumento longa rixa fuit. Lutherus aiebat rationem humanam non debere nec posse omnipotentiam Dei iudicare. Cinglius dicebat, Deum non proponere nobis talia credenda, quæ prorsus comprehendere non possint.

Tales ineptæ voces ei excidebant, cum tamen doctrina Christiana multos incompræhensibiliores & sublimiores articulos habeat, videlicet, quod Deus homo factus sit, quod hæc per sona, Christus, qui verus Deus est, mortuus sit.

Dicebat etiam Cinglius, quomodo res tantæ per malos sacerdotes confici possent, vt Christi corpus eò perueniret.

Ad id Lutherus clarè respondit, non ex sacerdotis merito, sed Christi ordinatione illud fieri: Quia Christus mandauerit, idcirco fieri: Ita etiam de efficacia verbi & sacramenti esse sentendum: Et Donatistarum errorem esse, quod Sacramenta non sint efficacia, quæ à malis sacerdotibus administrentur. Ad hæc nihil Cinglius replicauit.

Tertium Argumentum vrgebat Oecolampadius. Sacramenta sunt signa, ideò intelligendum est, ea aliquid significare. Ideo hîc etiam sentiendum est corpus Christi tantummodò significari, non præsens adesse.

Ad hoc argumentum respondebatur, verè dici, Sacramenta esse signa: Sed nos eis non alias significationes præter eas, quas Christus ipse tradidit, affingere, nec aliter ea interpretari debemus. Item, quod Sacramenta sunt signa, id præcipuè ita intelligendum est, quod annexas promissiones significant. Vt: Circumcisio præcipuè verbum significat à Deo ritui illi annexum, quod Deus propitiuè esse velit. Ac si quis aliam significationem querere vellet, videlicet quòd circumcisio mortificationem carnis denotet, inutilis hæc significatio futura est, si altera principalis significatio promissionis negligatur. Ideo non temere significationes fingendæ sunt, sed videndum, quomodo verbum Dei ipsum interpretetur.

Postremò multa dicta Patrum lecta sunt, per quæ Cinglius & Oecolampadius se victoriam in sua causa obtenturos esse, sperabant. Erant autem generalia dicta, quorum pleraque nihil de Sacramento loquebantur: vt, corpus necessariò in loco esse, & spacium certum occupare: item, quòd Christus verum corpus habeat. Aduersus ista, Illustrissimo Principi Hassiæ multa illustra dicta ex Patribus exhibita sunt, quæ docent, verum corpus & sanguinem Christi in Coena Domini adesse.

Hæc summa est colloquij breuissimè comprehensa. Lutherus in sua sententia perstitit, verum corpus & sanguinem Christi in Coena adesse. Aduersa autem pars à sua opinione discedere noluit.

Petebant autem vt Lutherus eos pro fratribus reciperet. Huic postulato D. Martinus nullo modo consentire voluit. Grauius etiam eos allocutus est, dicens, vehementer se mirari, quomodo ipsum fratris loco habere possint, si modo doctrinam suam veram esse serio sentiant. Sed hoc indicio esse, quòd non exi-

existiment etiam ipsi, multum in hac causa situm esse.

Sed tamen, vt maiora dissidia & turbæ auerterentur, visum est, articulos aliquot consignandos esse, qui typis editi sunt.

In articulis illis Cinglius & Oecolampadius libenter in cæteris omnibus Lutheri sententiam secuti sunt: De Sacramento tantum sequi noluerunt.

Nimis enim longè progressi sunt in hac causa, vt difficulter gradum reuocare possint. Spes tamen est, eos in hac etiam parte cessuros esse, si potestas aliqua vias idoneas suscipiat. Quod Deus gratia sua fortunare dignetur.

De sequentibus articulis Marpurgæ conuenit inter eos, qui nomina sua subscripserunt, Die 3. Octobris,

Anno 1529.

Primum. Quod vtrunque vnanimiter credimus & sentimus vnicum esse verum, naturalem Deum, conditorem omnium creaturarum, vnum in essentia ac natura, trinum in personis, videlicet Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, prorsus sicut in concilio Niceno decretum est, & in Symbolo Niceno passim in tota Ecclesia Christiana canitur & legitur.

Secundò. Credimus, non Patrem, nec Spiritum sanctum, sed Filium Dei Patris, verum Deum, hominem factum esse, per operationem Spiritus sancti, sine virili semine, natum ex pura virgine Maria secundum carnem, perfectum corpore & anima, similem alijs hominibus, sine omni peccato.

Tertiò. Quod hic Dei & Mariæ Filius, indiuisa persona, Iesus Christus, pro nobis crucifixus, mortuus & sepultus sit, resurrexerit ex mortuis, ascenderit in coelum, sedeat ad dexteram Dei, Dominus omnium creaturarum, venturus ad iudicandum viuos & mortuos.

Quartò. Credimus peccatum originis ab Adamo in nos carnali generatione propagatum, tale peccatum esse, quod omnes homines condemnent, & nisi CHRISTVS nobis opem suam

morte & vita tulisset, æterna morte nobis in eo moriendum fuisset, neque vnquam in regnum Dei & beatitudinem æternam peruenire potuissemus.

Quintò. Credimus nos à peccato originis & omnibus alijs peccatis & ab æterna morte redimi & liberari, cum in Filium Dei IESVM CHRISTVM pro nobis mortuum credimus: nec sine hac fide, per vllum opus vel ordinem &c. ab vllis peccatis liberari posse.

Sextò. Quòd hæc fides sit donum Dei, quod nullis præcedentibus operibus aut meritis impetremus, nec proprijs vici-
bus consequi nunc possimus. Sed Spiritus sanctus, vbi vult, dat & efficit fidem in nostris cordibus, cum Euangelion seu verbum Christi audimus.

Septimò. Quòd hæc Fides sit nostra iustitia coram Deo, propter quam nos Deus iustos, probos & sanctos reputet, sine vllis operibus & meritis, & per hanc fidem nos à peccato, morte, inferno liberet, in gratiam recipiat, & saluet propter Filium suum, in quem credimus, & hac fide omnium beneficiorum, iustitiæ & viræ CHRISTI participes reddamur. Quare totus monarchatus & vota, cum prodesse ad salutem existimantur, damnata sunt.

Octauò. Quòd Spiritus sanctus, de via ordinaria loquendo, nemini hanc fidem & donum suum largiatur, nisi præcedente concione seu verbo vocali, seu Euangelio Christi: Sed per & cum verbo vocali operatur & efficit fidem, vbi & in quibus ipsi visum est. Rom. 10.

Nonò. Quòd baptismus sit Sacramentum ad hanc fidem (efficiendam & obsignandam) à Deo institutum. Et quia mandatum Dei, Ite, baptizate, & promissio Dei, Qui crediderit, baptismo includitur: non nudum signum aut nota & tessera professionis Christianæ, sed signum & opus Dei est, in quo fides nostra requiritur, per quam regeneramur.

Decimò. Quòd hæc fides, per efficaciam Spiritus sancti, postquam

postquam per eam iustificati & sanctificati sumus, bona opera per nos operetur, videlicet, dilectionem proximi, inuocationem Dei & patientiam in cruce.

Vndecimò. Quòd Confessio seu petitio consilij (& absolutionis) apud Pastorem vel proximum suum, etsi non coacta, sed libera esse debeat, tamen valdè utilis (& experienda) sit moribus & afflictis, vel in peccata aut errorem lapsis conscientijs, præcipuè propter absolutionem seu consolationem Euangelij, quæ absolutio est.

Duodecimò. Quòd Magistratus, leges ciuiles, iudicia & ordinationes politicæ, vbique sunt, bonus & legitimus ordo sint, nec prohibiti sint, sicut aliqui Papistæ & Anabaptistæ sentiunt & docent: Sed quòd Christianus, qui ad Magistratum paratur vel nascitur, benè per fidem CHRISTI saluari possit: aut ordo coniugalis, patris & matris, domini & matrisfamilias, &c.

Decimotertiò. Traditiones, quæ sic nominantur, seu ordinationes Ecclesiasticæ, ab hominibus factæ, si non pugnent contra manifestum verbum Dei, liberè seruari vel omitti possunt, prout homines sunt, cum quibus versamur, ita vt scan- dalum non necessaria vitemus, & paci seruiamus. Et quòd prohibitio coniugij sacerdotum, sit doctrina Dæmoniorum.

Decimoquartò. Credimus & sentimus omnes de Cœna DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI, quòd vtraque specie, iuxta institutionem, vtendum sit: Quòd missa non sit opus, quo alter alteri, defuncto aut viuenti, gratiam impetret: Quòd Sacramentum altaris sit Sacramentum veri corporis & sanguinis IESV CHRISTI, & quòd spiritualis manducatio huius corporis & sanguinis, vnicuique Christiano præcipuè necessaria sit.

Similiter de vsu Sacramenti consentimus, quòd sicut, verbum,

bum, à Deo traditum & ordinatum sit, vt infirmas conscientias ad fidem & dilectionem excitet per Spiritum sanctum.

Et si autem, an verum corpus & sanguis Christi corporaliter in pane & vino Coenæ Domini præsens sit, hoc tempore non concordauimus, tamen vna pars alteri Christianam dilectionem quantum cuiusque conscientia feret, declarabit, & vtraque pars Deum omnipotentem diligenter orabit, vt nos Spiritu suo in vera sententia confirmet, Amen.

Martinus Lutherus.

Philippus Melanthon.

Iustus Ionas.

Andreas Osiander.

Ioannes Brentius.

Stephanus Agricola.

Ioannes Oecolampadius.

Vlricus Cinglius.

Martinus Bucerus.

Casparus Hedio.

Postquam

Postquam igitur in Colloquio Marpurgenſi D. Lutherus Cinglium, Oecolampadium, Bucerum, & eorum ſocios, propterea, quòd in articulo de vera & eſſentiali præſentia corporis & ſanguinis Chriſti in Coena Domini, diuerſum à ſententia ſua docerent, pro fratribus agnoſcere & recipere voluit: Landgravius tamen, & alij boni & pacis ac concordie cupidi, non deſtiterunt in eo elaborare, vt diſſenſio illa de Coena Domini piè componi & leniri, & Chriſtianà pax & Fraternitas inter vtramque partem conſtitui poſſet.

Quare in Comitijſ Auguſtanis, etiam ante exhibitam confeſſionem, Landgravius Haſſiæ ſcriptum quoddam de fraternitate cum Cinglianis ineunda, Theologiſ Luthero iunctis, Philippo Melanthoni & Ioanni Brentio exhibe-
re cauſit: vt ad communem confeſſionis fidei ſubſcriptionem Cingliani admitterentur.

De ſcripto illo, Philippus & Brentius Landgrauio ſequentibus literis reſponderunt, quas, vt à Brentio ipſo iam-
dudum editæ & publicatæ ſunt, ad-
iungo.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI ET DOMINO, D. PHILIPPO
LANDGRAVIO HASSIAE &c. PHILIPPVS
MELANTHON, ET IOANNES
BRENTIUS.

Illustrissime Princeps, Domine clementissime, Scriptum de incunda cum Cinglianis fraternitate, nobis redditum, studio- sè, diligenterq; legimus: & C. V. humilimè oramus, vt nostrum responsum clementer accipiat.

Possumus enim Deum vocare testem, nos nullius homi- nis amore aut odio in hoc negocio duci. Nam dissensionem hanc incidisse ex animo dolemus: nec quidquam nobis in hac vita ad acerbissimi doloris sensum grauius potest accedere, quàm quòd in hac causa videmus multos incertis & falsis opinionibus applau- dere, ex quibus maiores Ecclesiarum distractiones, & conscien- tiarum perturbationes sequuntur: per quas etiam, subinde ad alios errores, maiori cum periculo coniunctos homines delabun- tur. Cuius rei iam multa exempla extant.

Quidam enim, qui initio duntaxat de Coena allegorias in medium attulerant, iam easdem, in alijs articulis quaerunt, nem- pe Campanus, Martinus Cellarius, Carolostadius, Felinus. Pre- terea quiescere non possunt, sed assiduis practicis in eo laborant, vt per factiones, & vim, si aliter non possint, errores suos ruan- tur & propagent: Vnde non solùm cruenta & horribilia bella, ve- rùm etiam maiores distractiones in Ecclesia, & dissipationes Im- periorum, aliquot seculis, imò ad finem vsq; mundi vix resarci- endæ, consequi possent. Deum immortalem, quàm triste specta- culum est, horrenda ista, vel tacitis duntaxat cogitationibus persequi.

Persuadeat ergò C. V. sibi de nobis, nos ita non his rebus delectari, vt seriò etiam perturbemur, nec (de quo fortasse suspi- citi quibusdam esse possumus) captandæ laudis gloriæq; causa li- tes contentionesq; mouere. Atq; ideo etiam humiliter Cell. V. oramus, vt responsum nostrum clementer audiat.

Brentius
enim

nim studuimus, ne C. V. detineremus longius: Deinde, quòd nò iudicaremus necessarium ad singula capita scripti nobis proponi respondere.

Initiò autem, quod ad Fraternitatem attinet, fortassis Christiani, qui aliquo errore impliciti sunt, nec tamen pertinaciter errorem defendunt, vt Fratres tolerari possunt, vt & ipse Seruator CHRISTVS discipulos suos tolerabat. At qui doctrinam falsam non modò introducunt in Ecclesiam, sed etiam defendunt, pro fratribus agnoscendi non sunt: nullo enim modo falsæ doctrinæ assentiendum est. Quare quæ in eo scripto, quod nobis redditum est, de tolerandis infirmis prolixè agitantur, de ijs demum infirmis intelligenda sunt, qui incerta dogmata sua non defendunt, sicut Paulus Galatas suscepit: & tamen de ijs, qui falsam doctrinam defendebant, dixit: Vtinam abscindantur, qui vos labeficiant. Hæc nostra est de hac re simplex sententia, quam etiã speramus nos Deo approbaturus. Quomodo enim possumus cum quersarijs fraternitatem inire, atque ita consentire, vt doctrinam velut veram & certam propugnent, cùm tamen conscientia nostra aliter sentiat & statuatur, nec per disputationes illorum certa reddi queat?

Bono fortassis animo candidoque, author huius scripti disputationem istam instituit: sed de Fide nimis frigidè loquitur, quia nò magni referre putat, etiamsi in articulis aliquibus in Scriptura traditis erretur: nec necesse esse, vt certi simus de eo, quod credimus & docemus. At quando conscientia inter certum & incertum fluctuant, in iudicio Dei seueriori illo consistere nequeant, sicut Paulus dicit: Quidquid non sit ex fide, peccatum esse. Magna ergò cura, diligentiq; rerum sacrarum experientia opus est, vt fides in seuerissimo illo iudicio firma immotaq; possit consistere.

Nec Articuli de Sacramentis, velut exigui momenti, parui pendendi sunt. Cùm enim tota Ecclesia quotidie in Sacramento cum administratione occupata sit: magnæ & tristes offensiones & scandala existunt, cùm in illis erratur. Sed facilè coniecturam facere possumus, vnde noua hæc Theologia proficiscatur, quæ paulatim referre existimat, quicquid tandem in Ecclesia doceatur: ac Deo satisfactum esse iudicat, si primùm quidem otio paciç; studeamus, deinde vitam virtutibus politicis vtcunque exornemus.

Sed si ea perfecta & absoluta ad benè beateq; viuendum ratio est multi Philosophi Ethnici in numerum Christianorum erant referendi. Nec de doctrina ex specie vitæ ciuillis, sed ex verbo Dei dicandum est.

Quantum ad secundam partem attinet, de Concilio vrgendo: Si ea ratione Cæsarea Maiestas in hoc conuentu procederet, sicut literæ Indictionis præ seferunt, posset sanè pro Concilio agnosci. At, siue in Concilio, siue extra Concilium simus, nostri ratio flagitat, vt fidem nostram ingenuè profiteamur, nec alios impediamus, quò minùs doctrinam falsam prohibeant. Preterea diligenter cauendum est, ne nimia subtilitate, quæ tamen nihil habet certi, cursus doctrinæ veræ & certissimæ impediantur quod sanè iam etiam aliqua ex parte fieri experimur. Videmus etiam Zuinglianos, non expectato decreto Concilij, Papistas & Anabaptistas persequi. Cur igitur alij iniuste facere iudicauerint, qui falsam ipsorum doctrinam, extra Concilium prohibent, fertim cum ea prohibitionem, vera & certa doctrina promoueat, & pax conseruetur?

Postremò C.V. propter Deum obsecramus, ne in hoc magno & arduo negotio de Cœna Dominica patiat se à verbis Institutionis, ad nescio quas allegorias abduci. Nam in ordinationibus diuinis, proprietates verborum retinenda est. Et quidem, si rationes, quibus Zuinglius mouetur, conscientijs ita satisfacerent, vt in iudicio Dei ijs niti possent, facile nos quoque allegorias ipsius approbaremus: sed scimus non posse conscientias istis argumentis acquiescere. Manifestum autem est, horribiliter eos peccare, qui incertam doctrinam pro certa tueri volunt, eaq; ratione terribilibus distractionibus & bellis causam præbent. Nolumus enim C.V. celare, Zuinglianos, qui hîc sunt, magnifice se iactare, quòd pecunia & viris instructi sint, & quæ peregrinatum gentium auxilia habeant, Item, qua ratione Episcopatus distribuere, & se in libertatem vindicare velint. Valdè autem miramur eos, qui tantopere alioquin de Christiana caritate gloriantur, talibus prædicis sese dedere, in quibus parum Christianæ caritatis, obedientiæ & patientiæ animaduertitur: ac etiamsi veram doctrinam tuerentur, talia tamen consilia, de quibus ipsi sese iactant, nequaquam Christiana sunt, ex quibus horribilis Ecclesiarum & Politicarum

harum confusio secutura esset. Profectò in re tanta, posterorum
 tamen ratio habenda esset, qui tali seditione excitata, nullam Ec-
 clesiam aut Politiam tranquillam habituri sunt. Ad hæc omnia
 petuimus etiam hoc ipsorum propositum, infelicem exitum tā-
 tem habiturum esse. Oramus autem C. V. vt simplicem hanc no-
 tam sententiam clementer accipiat. Nam Deus nobis testis est,
 nos in hac re commodum nostrum nequaquam spectare, sed De-
 um Opt. Max. ardentibus votis orare, vt Cel. V. ab erroribus & o-
 mnibus malis custodiat. Videmus Diabolum horribilem Tragœ-
 diam machinari. Quare cauendum est nobis, ne quid temerè aga-
 mus. Hæc C. V. breuibus respondere volumus. Quòd si harum
 explicationem copiosorem C. V. à nobis requirit, omni
 diligentia & fide, vt nos debere fatemur, prolixius de re tota sen-
 tentiam nostram exponemus. Deus Opt. Max. Cels. V. clementer
 fiat, Amen.

RESPONSIO LAND- GRAVII HAS-

SI AE.

Dilecte Brenti & Philippe. Literas vestras legi, & cle-
 menter accepi. Quod autem initio scribitis, Campa-
 num, Martinum Cellarium, & alios, suis opinionib-
 us, perniciosas sectas inuere: valdè doleo. Credo
 etiam Zuinglium & Oecolampadium non minùs,
 quam vos, dolere. Sed propter illorum opiniones non sunt ali-
 j innocentes damnandi: Alioquin dici posset Lutherum etiam
 multis malis causam præbuisse, sicut Papistæ palàm dicunt.

Quòd verò ad Scriptum, de Fraternitate cum Zuinglia-
 mineanda (quod non alio quàm bono animo à me vobis mis-
 sime existimabitis) breuiter respondetis: Non esse pro fratribus
 agnoscendos, qui falsam doctrinam defendunt, & Pauli dictum
 legatis: nescio sanè an ex eo dicto confirmari possit, quod vos in-
 troducitis. Iudico enim errorè illum de Circumcisione, rem lō
 diuersam esse à casu præsentis. Iudei, n. sentiebāt Circumcisionē
 necessa-

necessariam esse ad salutem. Ideò eos reprehendit Paulus, inquit, velim vt abscindantur; Non dicit, vos Diaboli estis, & non amplius tolerandi.

Præterea hæc de Sacramento dissensio, illi longè dissimilis est. Siquidem nos vnanimiter vnum Christum credimus & confitemur, & per hunc solum saluari intendimus. Illi etiam quos errare dicitis, verbum Dei in omnibus verum esse credunt. Tantū de intellectu verborum Cœnæ aliud sentiunt.

Itaque mihi videtur, cū in omnibus alijs articulis vobiscū consentiant, & Christum eadem ratione, qua vos, confiteantur, concedant etiam Christum in Cœna per fidem manducari, quæ manducatio ad salutem necessaria est: nec Omnipotētia laudem Deo adimant, sed iuxta analogiam fidei & secundum Scripturam sic intelligenda esse verba sentiant, vt ipsi intelligunt: Cumque Christus, quia clarificatum corpus habet, quo venter cibari nequit, vix aliter manducari possit, quā à credentibus & per fidem: hæc, inquam, cū ita se habeant, mihi videtur sententia & responsio vestra (durior &) non necessaria esse. Spero etiam, Deo dante, vos diligentius cogitaturos, & rectiorem sententiam sequentiuos esse.

Quod etiam si propter dogmatistas vobis non faciendum esse putaretis: tamen cæterorum etiam rationem habebitis, qui in vrbibus illis habitant, ac etiam si errarent, tamen pro erroribus lo non pertinaciter propugnant. Multi etiam in illis regionibus & vrbibus idem vobiscum sentientes viuunt. Iam si tota aliqua regio, propter hoc dogma cōdemnari, & bello opprimi deberet: communis calamitas, vobiscum consentientes & dissentientes inuolutura & oppressura esset.

Omnino autem spero, vos illius Spiritus filios esse, de quo Christus inquit: Filius hominis non venit, vt perderet, sed vt saluaret, cū discipuli ignem de cœlo descendere vellent, sicut fecerat Helias.

Neque opus est eos in hac ipsorum opinione à vobis defendi, sed tantū tolerari & erudiri, & tempestiuè ac intempestiuè moneri, vt Paulus inquit. Hoc autem officium eis debetur, vincta doctrina, quam vos ipsi rectam esse iudicatis, eos tueamini & propugnetis, non gladio, quod ad vestras personas attinet: Sed verbo, & vocis ac scriptorum testimonijs ad stipulantibus. Scilicet

Scire etiam velim, an Lutherus VValdenses, qui eiusdem opinionis cum Cinglianis esse dicuntur, sicut autor Scripti vobis illi indicat, Fratres nominauerit.

Quòd autem autorem Scripti insimulatis, quasi de fidei articulis languidiùs sentiat: existimo fortasse vos ita sentire, quia eorum dogma odistis. Ego verò planè statuo, autorem non sententias incerta & dubia credenda & docenda esse, aut operibus & disciplina externa in cœlum perueniri, vt Philosophi censent: sed eius sententiam esse, vbi vera fides sit, ibi bona opera & mores honestos certò sequi. Cum igitur aliqui veram fidem & opera diligant: hos tolerandos & non abijciendos esse. Nam qui non humanos est, pro nobis est: inquit Christus, Luc. 9.

Quòd autem ad Concilium attinet: existimo omnibus notopus esse, ne inauditi condemnemur. Quòd si hæc Comititia Concilium esse debent, nullum simile vnquam fuisse arbitror. Ac omnes, qui CHRISTVM confitemur, decretum præsentis in concilio conuentus expectare debemus, & tum aliter credere vel opinari: ego sanè nihil me vnquam in Scriptura legisse malim. Ego vero, iuuante Deo, id nequaquam faciam. Certò etiam confido, quod bonos & doctos viros, quos iam pro columnis nostris habeo, huius decreti normam, consilia & actiones vestras, non accommodaturos esse. Quòd verò fidem vestram confitemini, id nemo vobis vitio vertet, & pia, ingenua & vera confessio omni laude digna est.

Sed vi & armis prohiberi doctrinam, quæ nec articulum a quoque fidei abolet, nec seditiosa est, non iudico iustum esse: Et tamen erudiri cupio. Meæ sententiæ rationes tres sunt.

Prima. Quòd Christus inquit, Sinite zizania cum tritico crescere: Et Paulus, Quouis modo, siue per occasionem, siue sine, modò Christus prædicetur.

Secunda. Quòd Lutherus, cum concionari & scribere cœt, fideliter hortatus est & docuit Magistratum Politicum, non officij ipsius prohibere libros, aut conciones impedire: Quia Magistratui corporum solummodo & facultatum, non conscientiarum & animarum gubernatio commendata sit.

Tertia. Quòd Cingliani, vt nominantur, nondum conuicti sunt,

sunt; vt errorem suum fateantur, aut quòd talis error sit, qui contra sublimem Maiestatem Dei pugnet.

Quòd verò Zuingliani Papistas persequi dicuntur: id nunc primùm audio: Tamen si abusus Pontificios ab eis abrogari, non iniquum est, cum operibus suis cœlum promereri velint, atque ita Filium Dei blasphement.

Quòd Anabaptistas persequuntur, nō iniuste faciunt, cum doctrinam seditiosam aliqui profiteantur. Intellego tamen eos non sunt seditiosi, à cæteris discerni & tractari mitius.

Postremò. Quod de factionibus & practicis Cinglianorum meministis: spero rem non ita se habere. Peto autem, vt indicetis horum rumorum autores, vt veritas patefiat. Non enim existimo Cinglium & Oecolampadium eo animo esse, quòd Episcopatus diuidere vel seditiones excitare cupiāt. Quòd autem ipsorum Magistratus, multorum amicitiam & coniunctionem, in necessitate ipsis opem ferentium, expetunt, id reprehendi negat, cum N. ipse fœdera cum Principib. & ciuitatibus fecerit, & quotidie plurimum societatem ambiat.

Quare concludens, propter gloriam Dei, & propter Ecclesiam & Rem publicam, vos obtestor, si omnino fieri potest, vramicam & fraternam pacem, cum ijs, qui Zuingliani vocantur, faciatis. Cogitate, quanta humanitate & lenitate Apostolus & multi Patres inter se mutuò & erga alienos vsi sint. Scitis enim neminem cogi ad fidem posse, & corda primùm persuaderi oportere. Nam externa mandata & coactio nihil hac in re profuturum institutione opus est, vt intelligatur cupere vos summa fide Zuinglianos rectè erudire & non perdere.

Prorsus etiam non spero vos existimare, Zuinglianos vi ad vestram fidem cogendos, vel bellum ipsis, doctrina, quam profitentur, causa, inferendum esse. Quod cum omni scriptura ipsius Lutheri libris pugnaret, qui multa huius argumenti à Turcis, quorum fides prorsus impia est, scripsit. Sed de vobis alia non spero, etiam si varia ad me perferantur. Vos vt respondetis, peto.

Quòd me obsecratis, ne à vero intellectu verborum Sacramenti me abduci patiar: non est quod dubitetis: Deo enim volente promissionibus diuinis confidam, & verbo eius credam.

in hac causâ vestram sententiam veram esse, expresso textu, glossa, certior reddi non possum. Sed libenter vos omnes & solos audiam, & rationem meam, veræ sententiæ captivâ dum verbo Dei præbebo.

Vicissim autem vos, velut fratres in Christo, monere volo, vobis ipsi diligenter attendatis, & quorum oculi in vos conspiciunt, consideretis, & ea, quæ pacis sunt, consulatis & agatis, occasionem præbeat, ut Cæsar & Principes bello Zuingliano evadant, atque ita multi innocentes, etiam non adhærentium opinionem, unâ cum nocentibus interficiantur: Cuiusmodi periculum ad omnes pios in tota Ecclesia pertinet, ne postea in nos redundaret. Evadere etiam posset, ut ab una parte Cæsar & Principes, ab altera Helvetij, civitates & Rustici, in mutuo attererent & perderent, ut Magistratus etiam, Deo mittente, in periculum venire possent, & viduæ ac pupilli vires & facultates amitterent.

Hæc vestri monendi causâ scribo, & à vobis hac in re, non personam, sed Dei gloriam spectari volo. Oro etiam, ut maiores literas meas ex animo amico & pacis cupido profectas, studio accipiat. Libenter etiâ coram vobiscum de hac causâ proximis colloquar.

His Landgravi Hassiæ literis Philippus & Brentius sequenti Epistola responderunt.

 Illustissime Princeps, Domine Clementissime. Reuerenter Cels. V. gratias agimus, quod literas nostras clementer accepit: Nec dubitamus Cels. V. fideli animo, in hac causâ, communem & publicam salutem multorum populorum spectare. Denuò igitur sublimè oramus, ut Cels. V. consideratis causis, quas nuper inuoluimus, ita sibi persuadeat, verè nihil nos petulâter in hac causâ petere, sed consilia & actiones nostras ita instituire, sicut coram Deo nos rationem de ijs reddituros esse confidimus.

Novit etiam Cels. V. nos duos, hætenus nec scriptis, nec oratione, quidquam inhumanius aduersus Cinglanos edidisse. Multos.

Multos etiam in eorum numero bonos amicos habemus, ut maiorem nobis dolorem hæc distractio, quam multis alijs, afferat.

Quantum verò ad Fraternitatem attinet, Cels. V. simplicitatem nostram legit, quòd in eam consentire non possit, propterea, quòd talis Fraternitas sine scandalo iniri nõ possit. Necessariò enim sequeretur, ut alij sentirent, nos in eorum doctrinam consentire, eamq; confirmare, & stabilire, quam tamen coram Deo defendere & tueri nequimus.

Deinde Cels. V. facile cogitare potest, multò maiora nobis à Cæsare pericula, quam Cinglianis imminere, multis de causis quas recensere nihil opus est. Itaque nihil adhuc constituitur, ut possimus, quomodo se res daturæ sint, in perendo Concilio non quòd fidem nostram à Cõcilio primùm discere velimus, sed ut aduersus iniustas persecutiones & iniurias aduersariò appellacionem ad Concilium nos tueamur.

Siautem Deus gratiam suam largiretur, ut doctrina nostra quam certam & necessariam esse scimus, à Cæs. M. deinceps eorum sicut hætenus, toleraretur: existimamus id non impedire nos debere defensione Cinglianæ doctrinæ, si eam tolerare Imperator nollit.

Nos etiam, pro simplicitate nostra, videre non possumus Fraternitatem istam publicæ paci profuturam esse. Nam si Cinglianam doctrinam vellet, nequaquam institutio suum propterea mutatura esset, quòd nos Fraternitatem cuiuslibet inijssemus. Imò maior & horribilior Tragœdia inde existeret, quod sæpe in hac causa metuimus.

Præterea si nostri mala conscientia & sine fide Cinglianam doctrinam defenderent, non valde gratum hac re officium præstituri essent.

Quod verò allegatur, populo parcendum esse, etiam si dogmatistæ oppugnentur, respondemus, neque hîc, neque in Concilio, de personis agi, sed tantùm de doctrina, an vera vel falsa. Hîc vnusquisque ad edendum fidei suæ confessionem obligatus est. Executio autem contra doctrinam damnatam, non est nostra potestate. Et Christianæ pietati conueniret, in executione discrimen seruari inter dogmatistas & populum, sicut semper Ecclesia seruatum est. Speramus tamen, si ciuitates, quæ sub

tratore sunt, obedientiam debitam præstabunt, posse hanc causam sine bello componi.

Rectè etiam & piè nostro iudicio Principes & ciuitates, Lutherani & Zuingliani facerent, si nos, qui docemus, doctrinam nostram defendere sinerent: nec armis nos, præsertim contra Catholicos, defendere niterentur: sicut Dux Fridericus, laudatissimæ memoriæ, suo periculo Lutherum docere permisit, nec contra eum Maiest. tueri eum voluit. Si eodem modo nunc Principes & alij essent, nos miseri ministri, leuiore curas sustineremus, & a prioris animo pericula subiremus, & Principes ac cæteri Magistri magis quieti & tranquillè viuere possent.

Quod Cel. V. indicat, auditos esse ex nobis sermones, quod solita persecutione Zuinglianorum delectemur, iniuste sanè calumnia oneratur. Cupidissimi enim pacis sumus, sicut stat, nos semper inquietas practicas & tumultus dissuasisse, & nos doctrinam nostram ipsi defendere sineremur: sic deo iuante, in hoc etiam conuentu testabimur. Gloriarī autem aliquos de Zuinglianis ad bellum instructis & paratis, verè ad Cel. V. affirmare possumus, in hac vrbe Augusta, in Rotvyliis tumultus narratione & aliàs, auditum esse.

Illustriss. Cels. V. nouit hanc causam Dei causam esse, in qua auxilium expectandum sit: qui haud dubiè nostri etiam non miniscetur, si modò non nimium festinabimus illegitimis practicas & consilijs nos ipsos tueri. Expectare nos oportet, quid Deo tempore acturus sit, nec præuenire illegitimis practicis, sic Ezechias & alij expectarunt & auxilium opportunum consequuntur. In his periculis nos exercere fidem oportet, alioquin quæquam, quid sit fides, discemus.

Quare oramus C. V. vt patienter Dei auxilium expectet, nec nimium properet quærendis humanis auxilijs, quæ tamen sæpe in bonis causis frustrantur.

Articulos Doctrinæ eiusmodi habemus, de quorum veritate per Dei gratiam certi sumus, & quorum causa pati bona contentia possumus. Quæ in omnibus periculis magna consolatio est. Sed de Zuingliana doctrinæ, vt nominatur, veritate certi esse non possumus, cum de ea clarum & expressum verbum Dei nullum habeamus.

Hæc Cel. V. respondere breuiter volumus, & subiectissimè
t oramus,

oramus, vt Celf. V. literas nostras clementer accipiat. Si Celf. V. ampliorem declarationem requireret, reuerenter Celf. V. morem geremus, sicut C. V. nos debere agnoscimus. Deum oramus, vt Celf. V. incolumem & florentem perpetuo seruet.

Cum autem hac Landgrauij intercessione obtineri non potuisset, vt Zuingliani in fratrum numerum à Saxonis recepti, ad communem subscriptionem admitterentur: tamen post exhibitam quoque à nostris Confessionem, Bucerus non destitit, ineundæ conciliationis & cōcordiæ rationes, omni cura & studio vrgere. Cumque apud Gregorium Pontanum, Electoris Saxonie Cancellariū, aliquoties dixisset, de re ipsa inter se & Electoris Saxonie Theologos consensum esse, tantum loquendi formas dissimiles hactenus usurpatas, & secus quam autorum sententia fuerit, ab altera parte acceptas, occasionem tanto certamini præbuisse, & totam controuersiam placido colloquio dirimi & componi posse: Pontanus scripto Bucerum sententiæ suæ, viua voce apud se expressit, summam complecti iubet. Id sequenti Epistola Bucerus præstitit.

EPISTOLA

EPISTOLA MARTINI BV.
CERI AD D. GREGORIVM PON-
TANVM, ELECTORIS SAXO-
NIÆ CANCELLA-

RIVM.

QVod hesternæ die M. V. pollicitus sum, me sermones illos, nempe quòd, Deo teste, nos in causa Coenæ Dominicæ, verbis tantùm à D. Luthero dissentire dixi, breuibz articulis comprehensurum esse, istud nunc animo simplici, candidoq; præstiti, ea complexus, quæ conscientia mea & coram Deo vera esse iudico.

Subiectos igitur articulos ad vos mittens, reuerenter oro, ut in eum finem ijs vtamini, in quem à me sunt cõscripti, nempe, in Deo cooperante & faciente, dissensiones tam periculosæ vel penitus tollantur, vel ad minimum leniantur.

Quàm infelici conatu hætenus compositio illa tentata sit, & qui de ea peruulgati fuerint rumusculi, si cõsiderare voluissẽ, causæ multæ, grauesq; satis mihi in mētem venire potuissent, me monentes, vt rem totam intactam relinquerem. Sed cùm aliter iudicare non possim, quàm D. Lutherum, & alios ei coniunctos, qui nos fratrum albo expunxerunt, gloriam Domini nostri Iesu Christi ex animo & summa fide quærere ac promotam velle, facere non possum, quin omnes vias persequar, quæ mihi ad tollendas dissensiones & recuperandam concordiam aliquid facere videntur. Crucem hac ratione me non effugiturum, sed illa me magis oneraturum esse certò scio. Nam Princeps mundi tantò sauius, & atrocius, quantò nos diligentiores in cõsequendo regno Christi & componendis dissidijs fuerimus. Deinde hoc quoq; verum esse necesse erit, electorum paruum esse numerum. Hi igitur liberet in omnibus vnum idemq; sentirent: tamen à reliquis erroribus & nãuis, quos Satan nonnunquam adspersit, aliter liberari non possent, quàm per vulnera Christi. Hoc dignitatem vestram nunc liberatam, iam pridem in Christiana sua vita per experientiam didicisse & cognouisse, non dubito.

Omnia verò, quæ sum subiecturus, ea me credere & sentire Deo ac conscientia mea teste, profiteor, per hæc nullius fidei detrahens aut addens quicquam. Sed tamen pro vero affirmare non dubito, controuersiam inter Lutherum, & Zuinglium & Occolampadium, quantum ego intelligo, in tribus consistere punctis:

Quomodo scilicet verba illa: Hoc est corpus meum, sint intelligenda?

Quomodo homines corpus Christi comedant?

Qui illud accipiant?

Verba illa: Hoc est corpus meum, secundum Ἰσχυρόν, non minus, quàm Lutherus, vera esse dicimus, licet aliqui ex nostris ea ita sint interpretati, vt vocabulum Est, pro verbo significat, & corpus, pro figura corporis acceperint, quæ duæ loquendi formulae, vt Lutherus ipse in sua confessione fatetur, vnum idemque significant.

Causas verò, ob quas illa verba nostri ita sint interpretati, & ob quas Lutherus interpretationem illam reiecerit, considerans, nullam prorsus dissonantiam reperio. Nostri enim his causis mori hoc fecerunt, quòd multorum hominum ea esset opinio, panem esse corpus Christi, & panem comedentem, Christum comedere, nulla prorsus habita ratione gratiæ diuinæ & fidei. Quam opinionem non tantum hætenus doctrina sua Lutherus oppugnavit, verum etiam num oppugnat.

Alij deinde sunt, qui locutionem hanc, Hoc est corpus meum (de pane scilicet dictam) cum illa conferre voluerint: Hic est Filius meus: Id quod præcipuè scribendi occasionem dedit Occolampadio, vt in Dialogo suo testatur ipse. Ac inde factum est, quòd nostri panem corpus Christi substantialiter & corporaliter esse negarunt. Hoc autem & Lutherus in Confessione sua negat, perspicuis verbis panem & corpus CHRISTI, duas diuersas substantias & naturas esse, & sacramentaliter vniri demonstrans. Quòd verò Lutherus nostrorum interpretationem reiecit, ex eo (quantum ego quidem ex scripto eius iudicare possum) factum est, quòd præsentiam Christi, per eam in Cœna tolli & remoueri fuit arbitratus.

Nostri verò panem eiusmodi signum corporis Christi nequaquam esse

esse dicunt, per quod corpus Christi abesse, vel non sumi denotetur, id quod multis scriptis editis hætenus testatum fecerunt.

Deinde & hoc manifestum est, ex hac locutione, qua Panis figura & signum corporis Christi esse dicitur, nequaquam sequi, quod corpus CHRISTI propterea non adsit: Aliàs enim de Augustino quoque dici posset, quod nudum panem in Cœna esse transferit, cum tamen contraria sententia in libris ipsius ubique reperitur. Nam contra Adimantum scribens his verbis usus est: Christus non dubitavit dicere, Hoc est corpus meum, cum daret signum corporis sui.

Cum igitur nostræ partis Doctores per interpretationem quam Christi præsentiam tollere aut negare nequaquam voluerint, sed in omnibus scriptis & libris suis eam sint testati, nec aliud quipiam quam hoc planum facere & obtinere interpretatione sua duxerint, quod panis non sit substantialiter corpus CHRISTI, sed ratione vulgum à pane visibili, ad Christum inuisibilem adducere volentes: equidem non dere, sed tantum de verbis cõteniones esse reperio.

Cum igitur à veteribus & neotericis Ecclesiæ Doctoribus, multa sacra Scripturæ dicta aliter explicentur, nec tamen ob hoc alterum condemnet, dum in sententia & sensu verborum error nullus committitur, certè aliter iudicare non possum, quàm nunc ex Christiano amore idem fieri posse, cum certè necesse sit, ut aliquando fateamur, hanc locutionem, Hoc est corpus meum, non simplicem, sed tropicam esse. Non enim verba illa applicatione indigere, vllus sapiens negat, nec à Scholasticis & alijs Doctoribus eodem modo declarantur. Adhæc Augustinus quoque & Hieronymus eo sensu, quo nostri, verba illa intellexerunt. Denique nostri causam suam nequaquam interpretationum modis aut formulis fundarunt: sed illud tantum oppugnarunt, panem Christi corpus substantialiter esse, vel corpus Christi corporaliter adesse crasso illo modo & intellectu, quo vulgus illud adesse opinatur. Nam Lutherus opinionem illam ipse rejicit.

Altera controuersia in hoc versatur, quod quæritur: Quomodo corpus & sanguis Christi adsint. Nostri ea præsentia esse, & contemplatione fidei percipi, dicunt: Id quod à nonnullis non maiorem emphasin habere dicitur, quàm si quis absentis recoretur amici. Sed nostri præsentia illi multò plus tribuunt, ut

quæ per certissimum Dei verbum, & potentē Spiritus sancti cooperationem consistat.

Quod verò à verbis illis, substantialiter, & corporaliter, abhorrent, tantū ex eo est, q̄ vulgus per illa eiusmodi præsentiam imaginatur & intelligit, quæ per motum fiat & localiter. In quo sensu nec Lutherus ipse hæc verba accipit. Equidem Lutherus fatetur, nostros, Dominum cœlos ascendisse, & mundum dereliquisse docētes, cōcludere ipsum propterea in pane esse nō posse, ac nostros de eo tantū præsentia modo loqui, qui requiratur.

Si igitur alias loquendi formulas, quibus Lutherus in describenda hac præsentia vitur, inter se confero, nempe, quod motus & localitatem (vt scholastici) tollit: Itē, quod de locutione in pane est corpus CHRISTI, nōlit contendere, sed quod corpus Christi adesse, nec nudum panem & vinum exhiberi sciat, comētus esse velit: Item, quod fatetur, Christum nihilominus per verbum in Sacramento præsentem esse, licet in aliquo certo cœlo sit, vt flammula in certo Crytalli loco est, & tamen in omnibus tanquam præsens apparet: Item, quod ipse omnesq; sectatores ipsius dicunt, præsentiam illam per verbum fieri: Item, quod Brentius, os corporis panem, os verò fidei corpus Christi comedere scripsit: Item, quod Philippus, concordia causa, Marpurgi deliberandum proposuit, de verbo ad verbum verum esse noscitur. Paulus non reformidat has figuras, Christus habitat in nobis: Quare nec nobis, vt credo, reformidandæ essent hæc locutiones, Christū verè adesse cū Sacramēto, quando quidē agat ibi. Nec Christus quidē dubitat dicere, Veniemus, & mansionem apud eos faciemus. Item Augustinus dixit, Filium hominis in vnitare personæ in cœlo fuisse, cū in terra loqueretur.

Cū igitur has locutiones penitus introspectio & cōsidero, aliter iudicare non possum, quàm Lutherum ipsum & sectatores eius omnes fateri, neminem alia ratione Christi corpus vel dare, vel comedere posse, quàm in & per verbum, atq; ita cōtemplatione fidei, quæ deinde verbum accipit & amplectitur, & per illud corporis & sanguinis Christi sit particeps.

Licet enim D. Martinus scribat, fatendum esse, corpore Christi percipi, dentibus conteri, & alia plura, quibus loquendi formulis etiam Chrysostomus vitur: tamen & hoc fatetur, corpus Christi per se non manducari, nec dentibus conteri ea ratio-

ne, quæ visibiliter alia caro manducatur & contebitur: sed quæ cū
 in pane sunt, ea propter Sacramentalem vñionem de corpore
 Christi quoq; dici & intelligi posse.

Ad hæc sanctorum Patrum dicta, de Sacramento agentia,
 diligentius considerans re ipsa experitur, eos nequaquam diffite-
 ri aut inficias ire, quòd corpus Christi verè sit in Cœna præsens &
 manducetur, ita vt semper corpus & sanguinem Christi animo &
 de præsentia statuant & exhibeant, panem & vinum, corpus &
 sanguinem Christi nominando. Id quod Chrysostomus admo-
 dum perspicue in libro de dignitate Sacerdotali significat, his
 verbis: Quando enim vides Dominum immolatum, & Sacerdo-
 tem sacrificio adstantem & propitiantem, omnesque illo pretio-
 so sanguine rubesceri, nunquid adhuc eum præsentem esse putas,
 super terram stare? an non potius mox in cœlum transis, & ab-
 dens omnem carnalem animæ cogitationem, nuda anima & pu-
 mente, quæ in cœlis sunt, circumspicis? O miraculum, ô Dei
 misericordiam, qui cum patre sursum sedet, hora illa omnia te-
 netur manibus, & dat se volentibus accipere & amplexari.

Ex his omnibus plura testimonia, hæc vocabula, corpora-
 ter, substantialiter, & similes locutiones confirmantia, adduce-
 re, & in medium proferre non possum: Quam sententiam & nostri
 probant, sed non secundum communem & crassum vulgi intel-
 lectum. Atqui Lutherus ipse verbis illis utitur, vt verum Christi
 corpus pro nobis crucifixum & passum, verè præsens esse & man-
 ducari doceat: Cui opinioni & nostri adstipulantur, vt Oecolam-
 pius in Dialogo suo testatur. Accertè de Deo locuturi fatea-
 mur necesse est, verba illa, Hoc est corpus meum, non plus signifi-
 care, quàm quod agitur, & quod à credentibus contemplatione
 fidei fit. Id quod cum illo conuenit, quod M. Philippus, concor-
 dia causa, tum seriò illic proposuit: Christus habitat in nobis, &
 mansionem apud eum faciemus.

Tertiò de illo etiam controuertitur, an impij corpus Chri-
 sti percipiant. In quo nostri eò respexerunt, quod CHRISTVS
 dicit: Hoc est corpus meum, dixit, quibus paulò post dixit, Quod
 pro vobis traditur, qui p vobis & pro multis alijs effunditur, hoc
 est, ad veros discipulos tunc orationem conuertit. Cùm enim
 pro multis, & non pro omnibus sanguinem suum effusum iri
 dixerit,

dixerit, ipsum de ijs tantum locutum esse constat, qui mortis & passionis eius verè participes facti sunt. Omnes item Patres, quæ S. Iohannes de manducatione scripta reliquit, ad Cœnam retulerunt (vt & Christus hæc verba tempore Cœnæ protulit) quo ceteri Patres innuere voluerunt, Christum in Cœna non tantum sacramentalem, verum etiam corporis & sanguinis sui manducationem & vsum ad salutem instituisse. Igitur Augustinus scribit, Discipulos manducasse. Ac licet Patres sæpè dicant, Iudam & alios impios corporis Christi fieri participes: tamen eiusmodi Patrum locutiones de Sacramentali vnione dictæ videntur, cum impij panem & calicem Domini non percipiant. Hæc tamen conuersionem, si, quemadmodum Bernhardus, loqueremur, qui triplicem ponit manducationem, primam sacramentalem, quæ parum prodest: alteram, qua Christi corpus sine fructu percipitur: tertiam manducationem dicit esse credentium, qui hanc Cœnam à Christo institutam esse, ipsumque corpus & sanguinem suum distribuere statuunt.

Quod verò Doctorem Lutherum & sectatores eius, à nobis, quoad fundamentum, non dissentire dico, eius rei hanc habeo causam, quod affirmant corpus & sanguinem CHRISTI in & per fidem percipi. Nos autem, præter nudum panem & vinum, in cœna Dominica nihil relinquere Doct. Lutherus scribit, licet verba CHRISTI non secus ac ipse, sectatoresque eius recenseamus. Verba verò Christi contemnentibus, vt impij faciunt, & quibus omnia, quæ Christi sunt, sordent, quomodo illa manducatio prodesse possit?

Igitur diligenter omnia perpendens (cuius rei Deus mihi testis est) reperire non possum, in quibus re ipsa dissentiamus, modo verbis conuenire possimus. D. Lutherus, ne panis tantum & vinum in Cœna relinquerentur, eiusmodi locutionibus vsum est, quæ crasso Papistarum errori patrocinari multis visæ sunt: Qui homines à fide, ad externa sacrificulorum opera, & ab honore venerandi Sacramenti, ad impias Missarum pompas deduxerunt. Huic verò errori nostri occurrere volentes, eiusmodi verbis vti sunt, quibus verba CHRISTI reprehendi, ac nihil præter nudum panem & vinum in Cœna relinqui, Doct. Lutherus exilium, cuius tamen rei nostri nullam fecerunt mentionem.

Insupra

Insuper ad Christi iudicium prouocans dico, me nihil dissuadere, sed ea dicere, quæ sentio, & quæ ab initio dissidiorum, cuius rei mihi scripta mea testimonium perhibebunt, omni illi, cum quibus his de rebus commentatus fui, licet me ea intelligere aut clarioribus verbis explicare possenequam dicam.

Semper etiam ex animo optaui, vt cum M. Philippo & alijs suis viris, omnibus depositis affectibus, in vera simplicitate (vt rebus diuinis fieri æquum est) de his rebus conferre possem: haudenus id impetrare nō potui. Deus, quæ ad nominis sui gloriam profutura esse nouit, faciat. Nobis certè periculosa scandala dissidijs illis prouenientia cōsiderantibus, nihil optatius congerere posset, quàm si dissensiones tollerentur. Hoc impetrari, si spes esset, nullis molestijs aut laboribus parceremus.

Hæc omnia vt in bonam partem accipiatis, & ad pacem & concordiam ijs vtamini, rogo, & si fieri potest, efficiatis, vt cum Philippo, Domino meo charissimo, colloqui possim. DEVS, me commendo, nobis sua gratia adsit, 22. Iulij.

Post Scripta.

Excidit, cuius cum primis meminisse oportebat, nos de incarnatione Domini, de vnitate personali duarum naturarum in Christo, de Ascensione Domini, & ad dextram patris sessione, ita docere atq; docere, vt præscripserunt Patres in Synodo Nicena, tradiderunt D. Hilarius, Augustinus, & huius ordinis alij, imò D. Martinus in Postilla sua docuit. Nam fingunt sibi quidam, ob quædam alijs, quàm ipsi vti solent, verbis à nostris exposita, nos de hisce mysterijs perperam sentire, hancque præciptam causam faciunt, cur nos fratrum albo expunxerint.

Proindè quantum ad hæc attinet, secura sit D. T. nihil in nobis rectæ fidei desiderabitur. Siquidem rectè post Scripturas orthodoxi illi Patres, ac D. Lutherus ipse hisce de rebus scripserunt. Horum admonere D. T. volui, vt, si quid dominos & amicos nostros, eruditos vestros, de nostra circa hæc sententia causari intingat, ipsi subeat, quod verè respōdeat. Quam Dominus inuicem seruet, ac felicem reddat. In diuersorio Legatorum Argentoratensis. 10. Cal. Augusti.

His Buceri literis lectis, ne nostri defuisse suo loco concordiae viderentur, Ioanni Brentio mandatum est, ut cum illis colloqueretur, nec tamen cæterorum nominum quicquam promitteret, sed audita ad suos fideliter referret. Cum autem Bucerus & socij, Electoris etiam Saxonie Theologi, ac Philippum imprimis, ad colloquium placidum accedere optarent, ut collatis sententijs concludi & transigi facilius posset: Philippus sequenti epistola ipsis sententiam suam significauit.

PHILIPPVS MELAN- THON BVCCERO CVM

SVIS S. D.

Brentius exposuit mihi summam Colloquij vestri. Neque ego recusarem vobiscum coram colloqui, si nunc per certa negotia liceret. Nam ita velim persuadeatis vobis, me, sicubi dissentio à vestris dogmatibus, sine vlla acerbitate animi, sine odio dissentire. Mihi non videtur vtile Reipub. aut tutum conscientiae, nostros Principes onerare inuidia vestri dogmatis, quod neque mihi, neque alijs persuadere possim contra Ecclesiae auctoritatem. Si tamen mecum per literas colloqui volueritis, promitto me illas ita asseruaturum esse, ut quid inde periculi vobis possit oriri. Cingitis huc mihi ἐφομολόγησιν, in qua certè non vult videri verbis discrepare à nostra sententia: Et præter rem tumultuatur in alijs quibusdam articulis.

Videat

Videtur in hominem magis Helueticus quidam, quàm
 Christianus esse Spiritus, qui impulerit eum ad tam ferociter
 optam confessionem. Magnopere vellem posse contro-
 uersiam περί δ'είπνου κυριακού sedari, de qua si quid
 ad me scripseritis, libenter respon-
 debo. Valete, 25. Iu-

lij.

DOCTIS

DOCTISSIMO ET HVMA
NISSIMO VIRO, DOMINO PH
LIPPO MELANTHONI, CAPITO
ET BVCERVS

S. D.

Vòd colloqui tecum optamus, vir doctissime, non inde est, Deum testamur, vt in vos, qua apud mundum flagramus, inuidiæ partem deriuemus: Scimus namq; nouimus, mundum nihil prorsus Christi ferre, quacunq; illud ratione administres: id quod non tu solum, sed etiam Erasmus, quo nemo veritatem profectius uilius, abunde experitur. Stat dictum Christi, animam ei percedam esse, qui apud ipsum inuenire illam cupit, vnum profectio- nimæ seruatore. Et nos alioqui à publica rerum perturbatio- ne, vt quiquam alij, abhorremus: Sed cum Dei amor ac studium omnibus rebus anteferrì debeat, si etiam extrema rebus humanis immincant, non licebit tamen prodere veritatem Euangelicam, tacere quæ loqui iubet Deus, relinquere lupis, pro quo grege sanguinem Christus fudit. Vides modò id, quod, qua es innocentia & bonitate, haudquaquam suspicabaris, nempe veritati aduersum nihil vsquam loci esse reliquum. Haud enim multi sunt, quibus primum est, sese penitus abnegare & deuouere cruci. Hæc cum pri- dem nobis persuaferimus, non possumus à mundo aliud, quam exitium expectare, etiam si illum per Eucharistiam nihil offendis- semus, & arctissimè quoque inter nos coniuncti essemus, quos quot Christi esse volumus. Quantula enim nostrum omnium, ad eos, qui Rom. Pont. agnoscunt, portio? Ab vno Christo & fide omnem petendā iustitiam & salutem, cætera fucum esse, id verum est, quod in nos, vt mundi Principem, ita & mundum commo- uet. Quid enim illos conturbet, quadam ratione negare Chri- stum in pane, qui ne in cælo quidem esse ipsum credunt? nulla igitur nobis causa est, cur quenquam, nedum vestros Principes tam pios, tam sanctos, nostri dogmatis inuidia onerare cupia- mus. Ad hæc tam abest, vt petamus aliquem profiteri, de quo nec sit per verbum Dei certò persuasus, vt vehementer etiam,

lausit, detestemur. Nusquam enim magis abesse temeritatem
venit, quàm in negotio Dei.

Porro quantum ad Cinglij apologiam vel confessionem
innet, putamus te posse securum esse: præter enim id, quod
mo ignorat, quàm nihil nobis cum illo commune sit, vides ip-
am, vnũ hoc esse, quod Cæsarem nobis omnibus irritat, quod
istum posthabere pontifici nequimus.

Cæterum quo hic iussu scripserit, iudicabit Spirituum pon-
tator. Nos nemini, aut certè per paucis datum arbitramur, dũ
carne grauantur, aliquid ita pro Dei Spiritu gerere, vt ei caro
sui adijciat. Non desunt etiam, optime Philippe, (quod tua
referbere liceat,) qui putent & Lutherum aliter fuisse admo-
num Ecclesiasticos nuper illo libello, si scribenti caro nihil
passet: vt multa alia taceamus, quæ in eo & alijs suis scriptis
is, sub nomine fanaticorum & hæreticorum præter verum
ere videtur. Atqui de quibus alijs articulis præter rem Cin-
hoc suo scripto tumultuetur, non videmus: Nam nihil at-
it, quod non antea editis libris orbis iudicio obrulerit. Et
o, cum tanto Monarchæ, in præsentī theatro, fidei reddenda
fuit, dissimulasse, quid quæso aliud, quàm malæ ipsum con-
tia infimulasset, & hostes ad persequendum vltro fugien-
animasset? Nobis profectò videtur, si vnquam fortiter & in-
veritatem asseruimus, hoc in præsentiarum, cum iudicare
mundus instituit, præcipuè faciendum esse. Ita sanè solebāt
pytes præsci.

Vtinam verò, quam paulò antè coepimus meditari
estiam, initio & progressu huius negotij præstitissemus,
adeo tumultuari paradoxis, si non contra, certè præter
ram professionem libuisset.

At verò quod scribis, Cinglium nolle videri, verbis tantum
dere, fatemur, sed cum ijs, qui crassius, quàm tu facere nobis
is, Christi corpus, vel panem vniunt, vel in pane collocant. Ip-
autem Seruatorem nostrum testamur, nos inter eius in Cœ-
sentiam, quam ille constare scribit contemplatione fidei,
præcalem quidem, sed non localem statuitis, aut nullum, aut
prætenue, quodque, dum quæritur, euanescat, discrimen
ere. Longius abesse à nobis de veritate humanitatis in Chri-
sto

sto videri possitis, cum proximo illo Brentij colloquio, tum quibusdam eiusdem & aliorum scriptis: Verum si quis & hic remittatis affectibus, veroque pacis studio, utrorumque sententiam excutiat, dispereamus si aliam deprehensus sit controuersiam, quæ conueniri nondum potuit, de verbis, quibus hoc mysterium proponendum sit. Quamnamque fieret ut tantis in rebus non idem sentirent, quos idem docet agitque Spiritus?

De tenullum nobis dubium est, cum tanti Patrum auctoritate, & quidem meritò, facias, ad horum loquendi formam, et de isto tibi mysterio differendum sit, propius accedere. Nec Lutherus sanè Marpurgi ita inconsideratè, ut quidam, loqui videtur. Hæc omnia videt tua prudentia, vir doctissime, quam late pateant.

Ad hoc abundè expertus es, quàm parum scriptis habere ad restituendam inter nos concordiam profecerimus, cum colloquio illo Marpurgico, quamlibet tumultuario, ac longè, quàm oportebat in tanto negotio, breuiori, aliquid tum dissensionis positum sit, & reliquum, ut nostra fert sententia, positum indubio fuisset, si licuisset alteros alteris suam sententiam certius dilucidius exponere. Perturbatis sic animis, rarò id legitur quod scribitur, & si legi contingat, ferè aliò quàm scriptum est, interpretatione incommoda rapitur. De fide alioqui tua in alterius literis nihil dubitamus, quanquam eò quoque periculum est, nos ipsos pridem ob Christi nomen, ut nos quidem nobis conuincimus, adduximus, ut haud videamus, quid illis queat adijci.

Ne dubites autem & tu, nos præstituros, ut colloquium minus absque fraude tua habeas, quàm queat absque nostre literis. Stultorum siquidem hominum rumusculos contemneret, cum effugere non liceat, quacunque demum ratione instituat. Vix nuper ad alteram horam cum Brentio de concordia collocuti sumus, & eo statim die, magnus quidam gloria est, nos huc venisse, ut recantemus. Christo viuimus, cui nemini obedienda dabit, tum bonis duntaxat probari cupimus: iam nos vel ista nihil mouent, vel si præstringi illis oculos ad tempus contingat, veritas breui istiusmodi fumos dispellens, rursus ad se accipiat. Insolentem esse Christianum oportet, quem ista ab inopinate pace saluteque frui remorentur.

Proinde te per Christum oramus, nisi omnem de nobis desponderis, tuum ad colloquium copiam nobis facere facris. Veniemus, quò & quando tu voles, ac eos præstabimus, quibus nihil dubitaturus sis, Christi gloriam ex animo quære-
re, abesseque longè ab omni hac in causa fūco fraudē. In reli-
qua vita quamlibet veri esse studeamus, id nobis vsuuenit, quod
in omnibus solet, vt etiam nos ipsos sæpè fallamus.

Hac in re autem, & in omni negotio doctrinæ Christianæ nos excusamus, vt deierare liceat, nihil aliud nos, quàm Chri-
stianæ placita, quærere.

Scribis, te sine vlla acerbitate animi dissentire: Crede, hic
tibi cedimus. Addis, te nihil hic contra nos egisse: Nos & hic
tibi, vos & vestra etiam defendimus, quæque defendere non
possumus, vel tacemus, vel lenimus: omnia, quæ in nos dira admodum
accident & scribunt, procul vero, zelo tamen Dei, sed intempe-
rante adscribimus, nec vlli nostram sic causam commendamus,
sed simul commendamus & vestram. Publicam pacem & nos-
tro sanguine redimere optamus, sed quæ solida sit, quamque
deus dederit nisi Christus, cui Pater dedit omnem potestatem
in celo & in terra, qui que verò tum candidis & minimorum cri-
minationem habentibus delectatur.

Vide verò in quàm longos logos, responsio ad vnicum epi-
stolum deduxerit. Quid futurum putas, si res tantas, per episto-
la tractare velimus? sunt enim & alia, vt aiunt, de quibus tibi er-
re videmur.

Et hodie narrauit quidam, dixisse te primario cuidam par-
te aduersæ Theologo, Cinglium & me Bucerum recantasse, in
Marpurgi consensimus, omnia id quod absque causa dixisti,
quòd dixisti. Nam omnibus illis adhuc adhæreo, & quidem ad
iudicio aliquo præditus fuerit, facile comprobabo, si ad col-
loquium nos admittere videbitur.

Oro, paucis arbitris velis esse contentus, quia familiare
colloquium ambimus. Brentium & similes adesse optamus.
præter Sturmium neminem adhibebimus, & si liber, etiam
admitteremus. Dilectio namq; vetat, aliud à vobis, quàm quod
candi-

candidos decet, expectare: ut cunq; iactent nonnulli, voces quādam dici & scribi parum synceras, quæque non queant, nisi a sinistro & præpostero nostri iudicio nasci.

Benevale, & quod te dignum hac in re arbitratus fueris, significā. Interuenit negotium nobis; alioqui quarto hinc die ista scripsissemus, ne putes volentes responsum hæcenus distulisse. Ex diuersorio Legatorum vr̄bis Argentorati, 28. Iulij.

Tui Capito & Bucerus.

ET si autem tantopere Colloquium Bucerus & socij viderent, tamen Saxonici, re deliberata, statuerunt, scripserint, quàm viua voce, agendum esse. Et quia Cancellario Pontano, Brentio, & alijs, Bucerus ostenderat, de verbis tantum inter Lutheranos & Cinglianos litigari, de re ipsa consensus esse: Iudicarunt, Bucero statum controuersie, seu momenta causæ, in quibus totum certamen consisteret, breuiter scripto notata, mitti oportere: De quibus si apertè & ingenuè se ille declararet, vltiùs in tractatione causæ procederet & sincera ac durabilis concordia constitui posset. Sequentes igitur

ARTICVLII

Statum controuersie inter Lutherum & Bucerum ac cæteros Cinglianos principalem, perspicuè indicantes, à Philippo, ex cuius autographo ipse eos magna ex parte transcripsi, notati, & per Cancellarium Pontanum Bucero missi sunt, adiunctis etiam literis Pontani, in quibus de tota causa, suam & Theologorum sententiam copiosius exposuit.

ART.

CINGLIANIS.
ARTICVL I.

673

Cingliani sentiunt, corpus Domini tantum in vno loco esse posse.

Item, Corpus Christi non posse alicubi esse, nisi localiter: & valdè contendunt, quòd repugnet naturæ corporis, simul in diuersis locis esse.

Et propterea sentiunt, quòd corpus Christi sit in loco certo circumscriptum in cœlo, ita, vt simul nullo modo possit alibi esse, & quòd verè & realiter distet à pane, nec in pane nec cum pane sit.

Ergo non est, quòd disputat Bucerus, quòd idem sentiat nobiscum.

Nos enim dicimus, quòd corpus Christi simul possit in locis diuersis esse, siue id fiat localiter, siue alio arcano modo, quòd diuersa loca personæ Christi simul, tanquam vnum punctum præsentia sunt. Item veram & realem corporis Christi præsentiam cum pane ponimus.

Bucerus nunquam audet dicere, si velit sententiam Cinglij & Oecolampadij sequi, corpus Christi realiter est cum pane, sine distantia Geometrica.

Nos possumus has sententias allegare de præsentia corporis. Ego sum in medio eorum: Quia non alligamus corpus Christi simpliciter, ita vt necesse sit in vno loco tantum esse circumscriptum.

Hæc verba, CONTEMPLATIONE fidei, nihil significant, nisi absentis Christi recordationem.

Et Bucerus ipse offundit nebulas, cum dicit, de his verbis, contemplatione fidei: Id à nonnullis non maiorem emphasin habere dicitur, quàm si quis absentis recordetur amici. Sed nostri præsentia illi multò plus tribuunt, vt, quæ per certissimum Dei verbum, & potentem Spiritus Sancti cooperationem consistat.

Hi præsentiam tantum intelligi volunt de efficacia & Spiritu sancto. Nos autem requirimus non solum præsentiam potentia, sed corporis. Hoc de industria dissimulat Bucerus.

Ipsi simpliciter sic sentiunt, quòd corpus Christi sit in cœlo, & non sit vel cum pane, vel in pane realiter.

Et

Et tamen dicunt corpus Christi verè adesse, sed cōtemplatione fidei, hoc est, imaginatione. Hæc simpliciter est sententia istorum. Fucum faciunt hominibus per hoc, quòd dicunt verè adesse, & tamen postea addunt, cōtemplatione fidei, id est, imaginatione. Sic iterum negant præsentiam realem.

Nos docemus, quòd corpus Christi verè & realiter adit, cum pane vel in pane.

Videtur autem mihi Bucerus hinc insidias struere: cum dicit, nos vnà conuenire, scilicet quia negamus transsubstantiationem, sed dicimus manere panem.

II. Quanquam dicimus, quòd corpus Christi realiter adsit, tamen non dicit Lutherus, adesse localiter, scilicet in aliqua mole, circūscriptiue, sed illo modo, quo Christi persona, seu totus Christus præsens est, toti Ecclesiæ suæ & omnibus creaturis.

III. Hinc argumentatur Bucerus. Si Christi corpus adest illo modo, quo totus Christus præsens est omnibus rebus, sequitur quòd corpus Christi sit in aliquo vno loco positum localiter: Et quòd alia res, quia habent loca dissita, tamen præsentia sint corpori non realiter, sed obiectiue. Ita disputat tantum imaginationem esse præsentiam.

Sed Bucerus decipitur hac imaginatione: Quia nunquam concedit realem & veram præsentiam.

Irem, Nobis est dicendum, quòd dicamus veram & realem præsentiam esse, & non disputandum, vtrum sit localis, vel qualis sit.

Ad hos Articulos & literas adiunctas, Cancellario Electoris Saxoniae D. Pontano, Bucerus sequentibus literis respondit.

Habeo gratiam tuæ D. quod responsionem à M. Philippo mihi impetrauit. Verum si hic vir mea voluisset probè expen-

ne, haudquaquam adiecisset, me de industria dissimulare, ipsum
 cum suis requirere praesentiam corporis. Noui hoc pridem, & si
 non nouissem antea, Marpurgistamen ab ipso in cubiculo D. Lu-
 theri licuisset discere, cum eadem, quæ hic scripsit, coram mihi
 diceret. De eo autem in praesentiarum disputo, quam ipsi corpo-
 ris praesentiam requirant, nimirum, quæ nihil motus, nihil loci re-
 quirat, constareq; possit, ut Lutherus in sua confessione colligit,
 etiam si Christus vnum in cælo locum occupet, non esse aliam,
 quam quæ habetur cōtemplatione fidei. Verbo enim afferri Chri-
 sti corpus, & fide percipi asserunt. Et quis alius praesentiae modus,
 quo diuersa loca personæ Christi simul, tãquam vnum punctum,
 praesentia sunt? Id quod fatentur in articulis, quos D. T. modò mi-
 hi. Sed quid opus verbis? M. Philippus fateretur, sic esse corpus Chri-
 sti cum Sacramēto, sicut adest nobis iuxta hæc sua promissa, man-
 nem apud eum faciemus, ero in in medio Horum, ero vobis-
 cum usq; ad cōsummationem seculi. Item iuxta illud Pauli, Chri-
 stus habitat in vobis. Iam idem & nos agnoscimus, & adducta lo-
 ca intelligi ausita, ut sancti Patres. Horum itaq; autoritatē cum
 M. Philippus tanti faciat, quid mirum, si videatur mihi re nobis
 convenire? Iterum namque dico, nec ob id offundo nebulas, hæc
 verba, Cōtemplatione fidei, nobis plus, quam absentis recorda-
 tionem significare. Id quoq; in Dialogo suo Oecolampadius ab-
 soluēde testatus est.

Miror autem cur offendat, quod scripsi: **Die vnsern fire-
 sten aber sollich Gegenwertigkeit gar vil weiter / als die
 durch das vnsehlend Wort Gottes / vnnnd gewaltige Wir-
 kung des heyligen Geistes / bestehet.** Cum ipsi quoq; ita loqui
 soleant, per verbum Christi corpus afferri, & Patres passim per
 virtutem Spiritus sancti hinc Christum praesentem fieri testentur.
 & equidem hinc significo praesentiam tantum intelligi de effica-
 cia, & Spiritu sancto: Idem & ipsi significant, cum iisdem verbis
 vrantur. Sed quid? & Oecolampadius satis superq; testatus est, ip-
 sam quoque Domini corpus nobis in Coena praesens exhiberi,
 verum ita, ut Chrysostomus, ut Patres reliqui crediderunt, nudæ
 animæ, & puræ menti, ei; in cœlestia subleuata.

Cæterum, credimus Deo possibile omne verbum. Verum
 cum Scripturæ Christi corpus, tam post resurrectionem, quam

ante in vno semper loco, corporis modo, nunquam in pluribus ostendant, ego non ausim affirmare diuersum.

Corpus Christi non esse alicubi, nisi localiter, non est nostra sententia, nisi esse alicubi, modo corporis, vel iuxta proprias dimensiones intelligas. Verum enim & totum Christum fate-mur esse, vbicunq; Christiani sunt: habitat enim in illis. Corporis naturæ repugnare dicimus, alicubi esse corporis modo, nec ta-men localiter, sed non modo quouis.

Repugnare naturæ corporis, simul in diuersis locis esse, af-firmamus, sed ita vt Augustinus, vt Thomas, vt Bonauentura, & multi alij, quos nemo vnquam non inter Orthodoxos, quantum ad hanc quidem sententiam attinet, habuit. Hæc verba Augusti-ni, Christum esse in aliquo loco cœli, propter veri corporis mo-dum, vera credimus, & eo modo, quo in cœlis agit, simul alibi eū esse, in pane, vel cum pane, secundum Scripturas, cum omnibus & Patribus & Scholasticis negamus.

Porrò cum hæc sit D. Augustini sententia, à qua ne pilum latum discedimus, & agnoscat hunc M. Philippus sibi in negotio Eucharistiæ consentientem, propterea quod passim fateatur, in Coena Domini corpus verè præsens, quæ sit, vt non & nos sibi con-sentire agnoscant, eadem fatentes?

De proprietate corporis Christi, fateor, nobis non conue-nit cum quibusdam, qui D. Lutheri sententiam defendunt, sed haud scimus an & M. Philippus cum illis faciat. Sed in præsentia ea duntaxat controuersia disputari, quæ circa Coenam est. Huius verba vera agnosci mus, & tantam Christi præsentiam fate-mur, quantam verba exprimunt, & quantam ex eis omnes Patres intel-lexerūt, nempe veram & realem. Quid ergo est, cur nos abijciant vestri?

De proprietate autem naturæ humanæ in Christo, & ascen-sione eius in cœlos, ea credimus, quæ S. Patres, quot quot extant, tradiderunt, & scholastici secuti sunt. Cum his pugnant quidam vestrum. Dum autem illos Christianorum albo ob id non expun-gunt, cur non & nos in illo ferunt?

De hoc autem non dubitet D. T. Sententiam hîc quorun-dam partis vestræ, S. patres nequaquam tulissent. Id testantur il-lorum

orum scripta. Nec dubito, si hæc de Eucharistia contentio non interuenisset, & illos nunquam in eam fuisse discessuros. Certè D. Martinus diuersa in Postilla docuit, libro suo optimo.

Quod autem D. T. scribit, rem molestanti sibi videri, si ob sola verba sit dissensio, pium id animum testatur. Verùm istuc tamen olim vsuuenit etiam sanctissimis viris. Nostros autem hisce de rebus non loqui, vt antea fuit solitum, mirari D. T. non debet, vulgum credidisse pleraq; absurda, & pani tribuisse, quæ sunt Christi. Nostri certè initio tantum contra vulgi errorem scripserunt. Sed quia videbantur Carolstadio accedere, & à D. Luthero desistere, scripta in eos à Luthero, & alijs sunt: Quæ iure debuissent nos confutare, in eo præsertim sensu, quo vulgus illa accipit, agnosceret olim D. T. cum omnibus Deum timentibus. Posteriora quoq; Lutheri & Brentij scripta purius de hoc mysterio, quam nostra, loquuntur. Vnde nihil insolens, ex posterioribus plus conueniens cognosci. Sed visum Domino est, nos nunc sic conflictari: Nos autem declarabit, vtri purius Christi gloriam asseruerint, & vtri Christum rectius fuerint imitati.

Huic equidem gratias ago, quòd dedit tentare, quæcunque illo modo ad concordiam facienda speraui: Reliquum item, spero dabit, siue vita, siue morte testari, me hîc Christi sensum synceriter sequutum esse. Viderint illi, quem spiritum sequantur, dum nec colloquio dignantur, & multa impingunt, quæ nemo vera respiciet. Tuam D. Christus, cum Illustris. Principibus, seruet & protegiat ad gloriam nominis sui, & donet, id olim in nobis, ac tota hac causa agnoscere, quod Christi est: Quod cum dabit, fatebimini, nos nihil perperam hîc credidisse, aut docuisse. Interea velim docti vestri tantum candoris haberent, vt non aliorum dogmatum & consiliorum nos insimularent, quàm scirent sequi. D. T. nec boni consulat, Nouit enim Christus, me illa, nulla alia causa, quam nominis Christi illustrandi scripsisse. In hoc feliciter valeat, & me sibi in Domino habeat commendatum. Augustæ 4. Augusti. Anno 1530.

D. T.

deditis.

Martinus Bucerus.

In Confessione etiam ciuitatum, *Argentinae, Memmingae, Constantiae & Lindaniae*, Cinglij dogma eo tempore sequentium, Imperatori Carolo paulò post in Comitijis illis exhibita, Articulum de Coena Domini ita composuit Bucerus, vt cum Lutheri sententia prorsus congruere quibuldam videretur.

DE hoc articulo ea apud nos traduntur & docentur, quae ab Evangelistis, D. Paulo & sanctis Patribus tradita sunt atque relicta, quaeq; Ecclesiae Dei ac erudiendae multitudini in primis salubria & vtilia videntur, nempe, Dominum nostrum Iesum Christum, vt in vltima Coena discipulis suis, ita etiamnum singulis fidelibus & credentibus, iuxta verba institutionis ipsius: (Accipite, comedite, hoc est corpus meum: bibite ex hoc omnes, hic calix nouum testamentum est in meo sanguine) sacram Synaxin accedentibus, in hoc Sacramento verum corpus, & verum suum sanguinem, verè comedendum ac bibendum tradere, in cibum animae & vitae aeternae, vt illi in Christo, & Christus in illis maneat, atq; ita fiat, vt in extremo die ad immortalitatem & vitam aeternam resuscitentur atq; resurgant.

Summo etiam studio atq; diligentia, vulgus à Sophisticis & non necessarijs disputationibus in hoc articulo abducitur, & ad diligentem earum rerum considerationem admonetur, quae in hoc negotio praecipuè prosunt & ab ipso Christo sunt praecipuae, quòd scilicet eodem modo, quo à Christo saturamur, etiam cum eo in sancta, Deo placente & aeterna vita viuamus, vniuscuique panis & vnum corpus simus, siquidem omnes de vno pane in sacra Coena participamus. Quam etiam ob causam Sacramentum Coenae Domini summa deuotione & reuerentia in nostris templis administratur atq; percipitur.

Haec cum ita sint, Clementissime Caesar, facile conijcere & intelligere Cæs. M. V. potest, omnia illa ficta esse & ementita, quae aduersarij maleuolo animo & nocendi studio aduersum nos effutiant, nempe, nos verba Christi perperam interpretando, praeter nudum panem & vinum, in sacra Coena nihil relinquere, atq; ita venerandum Sacramentum contemnere & administrationem eius abrogare. Nos ediuerso pro vero affirmare non dubitamus.

nostros concionatores populum diligenter erudire & monere, reiectis & sepositis omnibus humanis commentis & glossis, simpliciter & indubitato verbis Christi credat & fidem adhibeat, reuerendo Sacramento, iuxta Christi institutionem, ad nutriendam animam, gratiarum actionem & Redemptoris nostri memoriam recolendam summa deuotione sapissimè vtatur: id quod etiam hoc tempore frequentius & maiori animi deuotione sit, quam antehac fieri consuevit. Præterea concionatores & apud nos in verbo Ministri, neq; hætenus subterfugerunt, neq; in posterum subterfugient, vt huius de Sacramento Coenæ, ita aliorum omnium Christianæ fidei articulorum rationem, non solum Cas. M. verum etiam omnibus alijs, in vera simplicitate fusiùs & vbetius explicare atq; reddere.

Cum autem nihil eo tempore concludi de Fraternitate cum Bucero & ipsius socijs incunda potuisset, & Bucerus constanter eo perseveraret, suam & D. Lutheri sententiam in fundamento scripta conuenire, etiamsi in phrasibus & formis loquendi dissimilitudo aliqua appareret: tandem visum est rectissimum, si Bucerus ipse ad Lutherum scriberet, & sententiam ipsi suam perspicuè explicaret. Eius scripti meminit Philippus in epistola ad Lutherum, cuius initium est: Per Cyriacum plura his verbis.

Bucerus scribit tibi *πρὸς δὲ τὸν κυριακόν*, & vult accedere ad nostram sententiam. Sentit adesse corpus Christi cum pane. Hac summa est. Scripti tamen propositiones, sed certo consilio misit suas propositiones, 25. Augusti.

Respondit autem Lutherus in literis ad Philippum, quæ initium est: Vtinam vos breui &c. his verbis.

Bucero nihil respondeo. Nosti ὅτι ἐγὼ μισῶ τὰς κυβέτας καὶ πανουργίας *ἐν τῷ πνεύματι*, & ἐπεὶ οὐκ ἔχω καὶ μοι οὗτοι. Sic non docuerunt hætenus, nec tamen agnoscere aut poenitere volunt, quin pergunt asserere, non fuisse inter nos dissensionem, scilicet vt nos confiteamur, eos rectè docuisse, nos verò falsò pugnasse vel potius insanijsse. Sic Diabolus vndique nostræ Confessioni insidiatur quando vi nihil potest, veritate superatus.

Nihilominus Bucerus, paulò post, ante Comitiorum exitum, præsciente Electore Saxonie & suo magistratu, ad Lutherum Cobergam profectus est, vt de pijs rationibus & medijs componendæ huius controuersie cum eo transigeret. Eadem de causa aliquantò post ad Oecolampadium & Cinglium se contulit. Sed varijs subinde interuenientibus remoris, actionis illius conclusio in sextum vsque annum dilata, & Vvittebergæ tandem concordata conficuta est.

Eam formulam concordiae, etsi ad huius Augustani conu-
tus Acta propriè non pertinet, tamen cum per breuis sit, & no-
stris etiam temporibus, renouata priore controuersia, pijs & cor-
datis, veritatem & pacem amantibus, viam concordiae piam & sa-
lutarem monstrare possit, cæteris Augustæ in hac causa susceptis
actionibus adiungendam esse putavi.

FORMVLA CONCORDIAE DE COENA DOMINI, ANNO M. D. XXXVI. VVITTEBER- GÆ INITÆ.

AVdiuimus Martinum Bucerum suam & cæterorum, qui cum
eo ex ciuitatibus venerunt, sententiam de Sacramento cor-
poris & sanguinis Christi hoc modo declarare.

Fatentur, iuxta Irenæi verba, in hoc Sacramento, duas res
esse, coelestem & terrenam. Sentiunt igitur & docent, cum pane
& vino verè & essentialiter præsens adesse, exhiberi & sumi cor-
pus & sanguinem Christi.

Et quamuis transubstantiationem improbant, nec senti-
unt corpus Christi localiter in pane includi, vel aliqui corpora-
liter cum pane vniri extra sumtionem Sacramenti: tamen faten-
tur & sentiunt, Sacramentali vnione panem esse corpus Christi,
hoc est, sentiunt & credunt porrecto pane verè simul præsens et
se, & verè porrigi corpus Christi.

Nam extra vsum & sumtionem, cum panis seponitur & ser-
uatur in monstrantijs, aut in processionibus circumgestatur & o-
stenditur, sicut in Papatu, ibi non sentiunt Christi corpus adesse.

Secundò, sentiunt institutionem huius Sacramenti per
Christum factam, efficacem esse in Ecclesia Christiana, nec posita
esse in dignitate vel indignitate ministri, qui Sacramentum porri-
git, vel illius qui accipit. Quare, sicut Paulus dicit etiam indignos
Sacramentum manducare, ita sentiunt etiam indignis verè exhi-
beri corpus & sanguinem Christi, & indignos verè accipere, cum
institutio & mandatum Christi Domini seruantur. Sed tales ac-
cipiunt ad iudicium, sicut Paulus inquit, quia abutuntur Sacra-
mento, cum sine vera poenitentia & sine fide accipiant.

Ideo enim institutum est, vt testetur gratiam & beneficia Christi sumentibus applicari, & verè corpori Christi inferi, & sanguine eius ablui eos, qui poenitentiam verè agunt, & fide in Christum se consolantur.

Cùm autem hoc tempore pauci nostrum conuenerint, & ceteros etiam concionatores & magistratus vtrique referri hanc causam necesse sit: nondum concludere hanc concordiam possumus, priusquam ad ceteros etiam retulerimus. Cùm autem omnes fateantur, se idem sentire & docere in omnibus articulis, quod in Confessione & Apologia Principum Euangelicorum expositum est: summopere cupimus & optamus, vt concordia erigatur. Quòd si ceteri ab vtraque parte hunc etiam Arcolum sibi placere ostendent: planè confidimus, firmam & durablem concordiam inter nos constitutum iri.

Subscripserunt

VVolfgangus Capito.

Martinus Bucerus.

Martinus Frechtus.

Iacobus Ottherus.

Geruasius Scholasticus.

Ioannes Bernardi.

Bonifacius Lycosthenes.

VVolfgangus Musculus.

Martinus Germani.

Matthæus Aulberus.

Ioannes Schradinus.

Martinus Lutherus.

Caspar Cruciger.

Ioannes Bugenhagius.

Philippus Melanthon.

Iustus Menius.

Fridericus Myconius.

ACTA CVM
EPISTOLA IOANNIS OE
COLAMPADII AD PHILIP.
PVM MELANTHO.

NEM.

S. D. Gratia & pax à Christo.

M

Agis absentem literis interpellare tuā humanitatē, Melanthon ornatissime, haecenus non sum veritus, sed pristinae familiaritatis necessitudinem qualibuscunque tandem Epistolarum amicarum, si non cruditarum officijs conseruare studui. Quantō magis mihi temperare non possum, quin propiorem insalutatum relinquam: & profecto id coram facerem, si quidem vel pericula non perhiberent, vel ab Ecclesia mea cōmodē abesse possem. Nihil enim tuo colloquio in terris gratius optatiusque euenire posset multis certē nominibus, sed hoc potissimum, vt de rebus Ecclesiae fideliter tecum agerem, si possent ē medio tolli schismata quaedā, nuper, non dico à quibus inuecta. Tum sanē iucundum mihi foret, ex hac vita migrare, id, quod opinor, ex varijs meis literis ad te, accepisti, nisi fortē malo infortunio, nullae ad te peruenerint, quod suspicari licet ex perpetuo silentio tuo: nondum enim autem sim insimulare te, quem cuncti mansueto Christi spiritu praediti testantur, ita surrexisse supercilium, vt *ἀντὶς* familiarium inauditas, sine responsō dimittas. Itaque satis mirari non possum. Optima quaeque de te mihi polliceor, at ne verbo quidem spes fouetur. Vereor tandem futurum, vt sciam te amicitiae renūciasse. Arquo pacto id facies, nisi & Christo valedicas, qui & ipse mihi *κεφαλὴ* Persuasum enim mihi, nullum ex membris illius, qui illum verū & Deum & hominem fatentur ac credunt, beneque erga omnes ea fide conspicuos affecti sunt, ab alijs membris, quae idem Spiritus vegetat, abijci posse. Neque in hoc falli potero, vtcunque fratrum inbecillitas, officij sui interdum parū memor est.

Non ignoramus hic, quae δ *τέκτων*, τοῦ ἀντιχρίστου οὐ πρὸς φερεται, & παρόντος κέρυς illic fabricet philippica (de Macedone inquit, non de te, nostro verē candido) fraude, vt nobis primū negocium faciat, quod deinde & vos quoque inuadat. Sed ante oculos pennatorum frustra proijcit retia. Equidem non mediocriter

estis patris benevolentia iudicium censeo, quod & tu in hoc præ-
 cato Principum Germaniæ cōuentu, amicis & pijs suggerere va-
 eas, ea quæ pacis, & quæ in gloriam Christi. Proscribi cupit nescio
 quos Sacramentarios. Scilicet illi fidei sinceritas cordi est. & hoc
 facto concordia consulet, si crassius & loqui & sentire *περὶ τῶν*
μυστηρίων, quā par est, inculcarit. Interim crepat multas Sycophā-
 zas, quasi nobis sit figura ac phantasma, nō veritas Christus, quasi
 imbecillis, non omnipotens Christus, quasi vnicum angulum oc-
 cupās, & nō vbiq; sit ac portet omnia verbo virtutis suæ. Bellè sci-
 licet, si distinctius de naturis vnius personæ loquimur, idcirco al-
 terā negare videamur: & si diuinitatem negemus passam in sua na-
 tura, ideo cogamur negare etiā Christum Deum passum. & si asse-
 rimus, corporeā Christi dimensionē & quantitatem non esse v-
 biq; locorum, ideo inficiemur Christum, qui humana, quæ semel
 assumit, nunquā dereliquit, non esse vbiq; locorū, non esse inter
 nos & tres in suo nomine congregatos, nō esse in fidelīū cordib.
 Tales audio istic nostræ fidei interpretes ac calūniatores haberi.

At te oro per Christum, vt maledicorum hominum effrenē
 licentiam, quatenus licet, apud pios remoreris, indicando, non
 eo pertingere nostros sermones: imò addere hoc tutò poteris,
 ne utiquā nos boni cōsulere, si q̄s dicat, veluti Iudā, & pecus, nos
 communē panem vel solū Sacramentū edere, *χάρις γὰρ τὴν ὁράτον*
τοῦ συμβόλου ὁρατῶν δὲ λαμβάνομεν ὡς περ πάντες ἐς
τοῦ γεγύμνασμένα αἰσθητήρια ἔχοντες. Et planè contumelia Apo-
 stolos affici semper diximus, si q̄s super eos solam igneam linguā
 & signum Spiritus cōsedisse dicat, negans interim verè participes
 gratiarū Sp. sancti: quāuis nequaquam sentire potuerim⁹, igneam
 linguam esse substantiū Spi. sancti, sicut neq; flatū: neq; dubito,
 quin idē & vos catholicè affirmeris. Quid igitur hic tantū cōtro-
 versarū? Vnde hæc iterū volui tibi indicata, vt ostēdere possis qui
 bādā, si ponāt contentiones, nō deesse viam, qua cōcordia pare-
 tur Ecclesijs. atq; istis anathematismis, exhibitionib⁹, ac fulmina-
 tionibus, nihil proficitur. Interea tamē Deus suos non relinquet.
 Porro de Statu Ecclesiæ Basiliēsis, rumor cūcta nūciat, tametsi
 plerq; vaniūs. Vna re gloriamur, ablatam discordem Christi præ-
 dicationem, & quod Magistratus totus in hoc est, vt iuxta verbū
 Christi quam purissimē sua plebs viuat, quicquid alij nugentur.
 Certe nō est integrum expectare generale illud Conciliū, vt inte-
 rim

rim conuincant ad plurimorum impietatem. Laborant item, vt
gymnasium instaurent, literęque bonę cum pietate plantentur.
Vale, Basileę prid. Cal. Aprilis, Anno 1529.

RESPONSIO PHILIPPI MELANTHONIS.

*vide respo
ad laphan*
Aliquot accepi tuas Epistolas, quę, quoniam extant
in eis multę non obscurę significationes veteris ruz
erga me beneuolentię & voluntatis in amicitia con-
stantissimę, valde gratę mihi fuerunt: Nam meus a-
nimus idem est erga te, qui fuit semper. Ego autem,
admiratione doctrinę & virtutum tuarum incensus, semper & a-
maui te plurimum, & singulari quadam pietate colui. Atque vi-
nam ea essent tempora, vt frui hac nostra amicitia possemus. Sed
incidit horribilis dissensio de Cœna Domini, quę veterem con-
suetudinem officiorum, quibus inter nos certare solebamus, in-
pediuit, beneuolentiam verò erga te meam non labefecit. Itaque
si quid in me desideras officij, tempora magis, quàm fidem me-
am, accusare te velim.

Quod ad causam, quam agis, attinet, valde doleo ea de re
dissensionem exortam esse, quę à Christo ad glutinandam chari-
tatem instituta est. Scis autem me hactenus magis extitisse specta-
torem huius fabulę, quàm actorem. Et multas graues habui cau-
sas, cur non admiscuerim me tam odioso certamini. Intercan-
la alia cura vilius rei animum meum magis exercuit, quàm huius
negotij. Et non modo cogitaui ipse, quid in vtramque partem
dici possit, sed inquisiui etiam veterum ea de re sententias: Ego
enim nolim alicuius noui dogmatis in Ecclesia vel autor, vel de-
fensor existere.

Cùm omnia, quę in vtraque parte firmissima videntur, ex-
pendi, dicam pace tua, non tamen eo in sententiam tuam: Nul-
lam enim firmam rationem inuenio, quę conscientię disceden-
tię proprietate verborum satisfaciat. Nihil autem ad hunc diem
de hoc negotio scripsi, quia videbam futurum, quicquid scribe-
rem, vt me allegari à Luthero tanquam domesticum testem, ini-
qui iudices dicerent. Nihil autoritatis in nostra sententia futu-
erit

mat, quia in alterius gratiam scripta videretur. Sed spero te me-
is de meis moribus sentire;

ἐγὼ γὰρ μοι καὶ νῦν ὁμῶς αἰτέω πάλιν,
ὅς χ' ἕτερον μὲν κενύει ἐνὶ φρεσίν, ἄλλο δ' ἐν πῆ.

Qualiscunque enim sum, certè nunquam amaui Epicureos i-
os, cuiusmodi multi sunt hoc tempore, qui religionem irridēt,
quibus voluptati est, de maximis rebus homines fallere.

Semper, ut seīs, studiosus fui doctrinæ Christianæ: fuitq; ob
causam mihi curæ, ut eam diligenter cognoscerem: nec sine
negotio, dum quæro, quid sequi tutò possim, extricavi me
Scholasticis disputationibus, cuius rei nonnulla extant testi-
monia.

Quòd si gratiam aucuparer, non ignoro, quàm multos ma-
os & eruditos viros habeat vestra factio: horum amicitiam nō
remnerem. Itaque si mihi vestra sententia de Cœna Domini
proceret, simpliciter profiterer.

Vos absentis Christi corpus, tanquam in Tragœdia, repræ-
sentari contenditis. Ego de Christo video extare promissiones,
quæ vobiscum vsque ad consummationem seculi, & similes, ubi
est opus diuellere ab humanitate diuinitatem: proinde sen-
tentiæ hoc Sacramentum veræ præsentia testimonium esse. Quod
sententiæ sit, sentio in illa Cœna præsentis corporis καὶ νῦν ὡς ἐπ' ἔσθ' esse.
In proprietas verborum cum nullo articulo fidei pugnet, nul-
lus satis magna causa est, cur eam deferamus. Et hæc sententia de
præsentia corporis, conuenit cū alijs scripturis, quæ de vera præ-
sentia Christi apud nos loquuntur: nam illa est indigna Christia-
nâ opinio, quòd Christus ita quandam cœli partem occuparit, ut
tanquam inclusus carceri, sedeat.

Tu colligis absurda multa, quæ sequantur hanc sententiam.
Colligis etiam quasdam veterum sententias, quæ pro te viden-
tur facere. Sed absurda minùs offendunt eum, qui meminerit de
iudicium, qui que tentatus didicerit nullam esse rationem, quæ
conscientiam satis docere possit, cū à verbo Dei discesserit.

In ijs locis, qui citantur ex veteribus, agnosco quandam ef-
fugam similitudinem, sed tamen ex his, si quis prudenter eliget
autorum dicta, inueniet pleraque, quæ ostendunt hanc,
quam

quam nos sequimur, veteris Ecclesiæ, quatenus nobis nota est communem fuisse sententiam: tamen si tu quidem, homo disertus, quosdam locos nimis callidè interpretaris, & ad tuam causam detorques.

Veteres, cum de resurrectione disputant, allegant Cœnam, nec ineptè, meo quidem iudicio: significauit enim Christus Apostolis, se resurrecturum esse, quia sui corporis *κοινωνία* instituit. Necesse enim erat, ut viueret corpus, quod nobis impartendum erat. Quod si veteres sensissent absens corpus representari, quomodo inde probarent resurrectionem? quia, etiamsi non resurrexisset Christus, tamen absens corpus, & consumitum representari potuit, sicut in fabulis Hector representatur. Sed non institui nunc disputationem: tantum hæc scripsi, ut meam erga te beneuolentiam perpetuam cognosceres, neque tamen volui, quod sentiam, dissimulare: Te quoque rogo, ut consideres, quantum aliamquamque periculosam susceperis. Verum illud est, nimium altercando amitti veritatem: atque hæc multò magis periclitatur in his tam violentis concertationibus. Quare satius esset hac de realiquot bonos viros in colloquium vnà venire. Video quæ semina harum disputationum sparsa sint in veterum libris, sunt & in quibusdam nuper natis ante hunc tumultum.

Video causam vestram præsidij ingeniorum niti, & vos habere studia theatri, non tantum manifesta, sed occulta etiam: quod haud scio, an efficacius vobis suffragentur, quam manifesta. Scitis nota est mihi tua modestia: quare non arbitrabar opus, ut te admonerem, ut cogitares, homines ingeniosos & prudentes interdum labi posse. Et in negotijs spiritualibus in primis periculosa est ingenij fiducia. Scis scriptum esse: Abominatio apud Deum est, quicquid est sublime in mundo. Et multo plures sunt, quam putentur, qui tantum ea amplectuntur in religione, quæ ingenijs erui ac comprehendere potuerunt. Postremò te rogo, ut hanc

meam Epistolam, optimo atque amicissimo scriptam ani-

mo, boni consulas. Vale. Spiræ, Anno

M. D. XXIX.

PAX

PAX RELIGIONIS INTER AVGVSTANAE CONFESSIONI AD- VNCTOS ET PONTIFICIOS STATVS IMPE-

rij, in Transactione Passauiensi, anno M. D. LII. primùm

inita, & postea in Comitijs Augustanis, Anno

M. D. LVI. sequenti Decreto

sancita & promul-

gata.

NOS DEI GRATIA FERDINANDVS, Roma-
norū Rex, semper Augustus, Archidux Austriæ, &c.
profitemur notumque facimus vniuersis. Quando-
quidem in omnibus Imperij Comitijs, nec non ple-
risque alijs conuentibus, ab annis triginta & suprà ce-

bratis, de communi, firma & durabili Pace, inter S. Imperij or-
dines, in causa Religionis controuersæ, erigenda, variè tractatio-
ne institutæ, & deliberationes susceptæ, aliquoties etiam Indu-
cie factæ fuerunt. Quæ tamen ad pacem conseruandam minimè
cesserunt, nec impedierunt, quò minùs inter S. Imperij ordi-
nes assiduæ similitudines & diffidentia relinqueretur, quæ non exi-
guis malis originem causamque præbuit: Et nisi, durante hoc Re-
gionis dissidio, integra & plena Pacificatio tã religionis, quàm
illorum prophanorum ciuiliūque negotiorum ergò suscipia-
tur, omnibusque modis hic articulus ita tractetur & compona-
tur, vt vtriusque Religionis partes postea nominandæ, scire que-
ant, qua erga se inuicem sint voluntate, & quid alterutri ab alte-
ro sit expectandum: nec Status nec illorum subditi firmam cer-
tāque securitatem possint sibi polliceri, sed perpetuam de im-
minentibus grauissimis periculis sollicitudinem & curam dubij
sustinere cogantur.

Nos, ad periculosam hanc securitatis incertitudinem è me-
diotollendam, & Statuum ac subditorū animos in tranquillita-
tem & cōcordiam ac fidē mutuam restituendos, & Germaniā, pa-
triā nostram charissimā, à funestis dissensionibus atq; interitu vin-
dicandā: cū Electorum Cōsiliarijs, & præsentium Principum &
Statuum

Statuum deputatis, & absentium legatis & nuncijs, & illi vicissim nobiscum, vnanimiter consensimus & concordauimus.

Statuimus, ordinamus, volumus & mandamus, ne posthac quisquam, cuiuscunque dignitatis, status aut conditionis fuerit, vlla omnino de causa, quocunque illa nomine appelletur, vel quocunque tandem pretextu, alterum bello inuadere, spoliare, capere, infestare, obsidere, neque ad hoc vel per seipsum, vel per alium suo nomine, auxilium ferre, nec vllam arcem, oppidum, munitionem, pagos aut villas, clandestino introitu vel vi manifeste, altero inuito petulanter occupare, aut incendio, vel alio quouis modo deuastare, neque talia conantibus consilium, operam, aut vlla ratione auxilium & opem ferre, nec eos scienter ac dolose hospitio vel in suam domum recipere, victum ac potum præbere, sustentare aut retinere ausit: Sed vnusquisque alterum vera beneuolentia & Christiana charitate complectatur, nec vllus status, siue membrum S. Imperij, alteri, qui competenti loco scituri offert, liberam importationem commeatus, victum, negotiationem, redditus, census & alios prouentus intercipiat aut prohibeat: Verùm Cæs. Maiestas & Nos, omnes Status, & vicissim Status, Cæsaream Maiest. & Nos, nec non quilibet Status alterum in hac sequenti, tam Religionis quàm per communem & solennem constitutionem erecta publica PACE, omnibus modis inuiolatum relinquat.

Vt autem hæc PAX, etiam in controuersa religionis causa, sicut ex paulò antè recitatis rationibus, summa totius S. Imperij Germanicæ nationis necessitas efflagitat, eò firmitus & stabilius inter Cæsaream Maiestatem, Nos, & Electores, Principes ac Status S. Romani Imperij constitui, confirmari & conseruari possit: Cæsarea Maiestas, Nos, Electores etiam, Principes & Status S. Imperij Rom. nullum Statum Imperij, propter Augustanam confessionem, eiusdemque doctrinam, Religionem, ac fidem de facto violenta manu inuadere, oppugnare, lædere, opprimere vel alia ratione contra ipsius conscientiam & voluntatem, ab hac Augustanæ Confessionis religione, Fide, ritibus Ecclesiasticis, ordinationibus & ceremonijs iam institutis, aut postea institutendis, in ipsorum Ducatibus, territorijs & dominijs auocare & depellere debemus, nec mandatis vel vlla alia ratione molestiam cre-

ere, aut contemnere: Sed in hac Religione, fide, ritibus, ordina-
tionibus ac ceremonijs, atque etiam in suis possessionibus, bonis
mobilibus & immobilibus, prouincijs, subditis, dominijs, iuris-
dictione, dignitate ac iure, quietè & tranquillè relinquere debe-
mus. Nec controuersa religio aliter quàm pijs, amicis & pacifi-
cis medijs & rationibus, ad vniformem & Christianam concordi-
am redigi debet. Quæ omnia Nos, Cæsarea & Regia fide, & Prin-
cipales ac Status cæteri veraciter & sub pœna pacis publicæ, reli-
giose seruabimus.

Econtrà Status Confessioni Augustanæ addicti, Cæsaream
Maiestatem, Nos atque Electores, Principes, aliosq; Imperij Sta-
tus, antiquæ Religioni adhærentes, Ecclesiasticos & politicos,
eumq; Capitula, & cæteros Ecclesiasticos quocunque loco
residentes aut degentes (dummodo in constituendis ministerijs
factur, quod infrà peculiari articulo cautum est) pari ratione,
in hac Religione, Fide, ritibus Ecclesiasticis, ordinationibus ac
ceremonijs, nec non possessionibus, bonis mobilibus & immo-
bilibus, prouincijs, subditis, Dominijs, superioritatibus, digni-
tatibus & viribus, perceptione reddituum, censuum, decimarum,
perturbatos relinquent, ijsq; tranquillè & pacificè vti, frui,
recusatione solui sinent, fideliterq; ea in re eos iuuabūt:
ne quicquam de facto aut alioquin iniuste contra eos suscipiēt,
iuxta dispositionem ordinationum ac decretorum S. Impe-
rii, pacisq; publicæ, ab vtraque parte, in ordinaria Iuris cogni-
tione & decisione, acquiescent: sub fide ac dignitate Principali,
firmitate dicenda, & pœna in constitutione de pace publica com-
prehensa.

Omnes verò alij, non alterutri ex duabus memoratis Reli-
gionibus adhærentes, in hac pace non compræhensi, sed prorsus
exclusi esse debent.

Cumq; in constituenda hac pace Religionis inter alia mo-
dum fuerit, si Ecclesiasticorum vnus vel plures à veteri religione
cessuri essent, quid de Archiepiscopatibus, Episcopatibus, Pre-
bendis ac beneficijs, quæ eousq; possedissent, seruari debeat: De
hoc vtriusque Religionis Status inter se conuenire non potue-
runt: Idco Nos, vigore mandati Cæsareæ Maiestatis, ac potesta-
tis

ris nobis factæ, declarauimus ac constituimus, idq; in presentia scientes facimus hoc modo:

Si Archiepiscopus aliquis, Episcopus, Prælatus vel alius quispiam ordinis Ecclesiastici, à nostra antiqua religione discelsurus est, vt ille suum Archiepiscopatum, Episcopatum, Prælaturam & alia beneficia, cum omnibus fructibus & prouentibus, quos inde percepit, statim sine vlla recusatione & mora (saluo tamen ipsius honore & exstimatione) resignet & relinquat, & capitulis Ecclesiasticis, alijsque Ecclesijs, iuxta Collegiorum & Ecclesiarum fundationes, electiones, presentationes, confirmationes, veteres consuetudines, iura & bona mobilia ac immobilia, sine vlllo impedimento, quietè retinere permittatur: citra tamen præiudicium piæ & amicæ concordie de Religione in posterum faciendæ.

Quia verò nonnulli Status, eorumq; prædecessores, quidam Collegia, Monasteria & alia Ecclesiastica bona occuparunt, eaq; in Ecclesias, Scholas, & pias, & alias causas conuerterunt: placet, vt bona illa Ecclesiastica, ad eos, qui immediatè Imperio subiecti, eiusdemque Imperij Status sunt, non pertinentia, & quorum possessionem Ecclesiastici, tempore transactionis Passauensis, vel postea, non habuerunt, sub hac pacificatione, simul comprehendantur atque includantur, vt eodè loco & ordine, sicut quilibet Status de ijs disposuit, maneat: nec vllus Status, eorum bonorum nomine, in iudicio vel extraiudicialiter, constantis & perpetuæ pacis conseruandæ causa, conueniri possit.

Mandamus ergo ac iubemus, vigore huius decreti, Cæsareæ Maiestatis Camere Iudici & assessoribus, ne horum occupatorum alienatorumq; bonorum causa, vllas citationes, mandata, siue processus decernant.

Ac vt vtriusque religionis consortes firmiore pace ac securitate, vnà habitare & manere, inuicemq; conuersari possint: Ecclesiastica iurisdictio (Electorum tamè Spiritualium, Principum, Statuum, Collegiorum & Monasteriorum redditibus, prouentibus, decimis, feudis cæterisque iuribus, vt suprà dictū est, saluis)

Augusta

Augustanæ Confessionis Religionem, fidem, constitutionem ministeriorum, ritus Ecclesiasticos, ordinationes, ceremonias, tam constitutas quàm constituendas, priusquam plena & integra Religionis concordia restituta sit, exerceri extendique non debet: sed potius illorum religioni, fidei, ritibus, ordinationibus, ceremonijs & ministerijs (vt deinceps peculiari capite agetur) libertas sua, sine vlllo impedimento relinquetur, quiescente interdictum & suspensa Iurisdictione Ecclesiastica, tantisper, donec, vt dictum est, plena & integra Religionis concordia fuerit restituta. In cæteris verò casibus, Augustanæ confessionis religionem, ritus, ordinationes, ceremonias, ministeria non concernentibus, poterit & debet iurdictio Ecclesiastica, per Archiepiscopos, Episcopos, & reliquos Prælatos, prout quisq; cam in possessione vsq; habet, liberè exerceri.

Erst autem statibus antiquæ religionis, omnes ipsorum rebus, census, decimæ, vt suprà constitutum est, relinquuntur: tantum cuilibet statui, sub quo redditus illi, census, decimæ, vel bona sunt, in ijsdem bonis, sua politica superioritas, ius & iurdictio, quam ab initio harum dissensionum de religione in illis habuit, atque exercuit, relinqui, nec prætextu huius constitutionis quidquam diminui debet. Interim verò, quæ de istis bonis sunt ad ministeria Ecclesiarum necessaria, parochias & scholas, ad Eleemosynas & hospitalia, quæ curare ab antiquo tenentur, collata sunt, deinceps quoq; , nulla habita dissidentis religionis ratione, conferentur.

Exorta autem super his rebus dissensione, qualibet pars vtriusq; & alteram pacificam personam, amicè dirimendæ litis causæ agentem, & si illæ inter se non consentiant, adiungent arbitrum superiorem neutri parti addictum, qui summarie cognita causa, intra sex menses dijudicabit, quid, quantumue pro sustentatione ministrorum, Ecclesiæ, scholæ, & pauperum, conferri oporteat. Verùm qui hoc nomine conuenitur, ante dijudicationem causæ, modo præscripto, possessione sua non spoliari, nec arresto ministeria aut grauari debet. Nihilominus verò ij, quorum sunt rebus, census, decimæ, & bona, de quibus olim ministeria Ecclesiarum sustentata fuerunt, & quibus tale onus impositum fuit, constituenda ministeria illa, vsque ad causæ decisionem conferent, quæ olim conferre soliti fuerunt.

Porro nulli Status, alios, eorumq; subditos, ad suæ religionis professionem cogent, vel à priori domino abducent, vel contra suum magistratum in tutelam defensionemq; vlla ratione suscipient. Quibus verò olim protectione & tutela aliorum dominorum vti ius fuit illis nihil præiudicatum hac sanctione volumus, nec ad eos hæc Constitutio pertinebit.

Si autem Nostri, vel Electorum, Principum ac Statuum subditi, tam antiquæ religioni, quam Augustanæ confessioni adherentes, Religionis causa, ex Nostra, vel Electorum, Principum ac Statuum S. Romani Imperij prouincijs, ditionibus, ciuitatibus, oppidis, vnà cum suis vxoribus & liberis in alia loca concedere, ibique habitare velint: Illis hoc, quemadmodum etiam districtionum bonorum, dummodo pro cuiusq; loci vsitata consuetudine, quod ratione subiectionis & discessus deberur, soluant, sine vllius impedimento, & absq; vlla honoris sui diminutione, cessum, liberumq; erit. Nihil tamen vlli Magistratui, de suo iure proprietario, quod habet, & vt de eo cedat vel non cedat, detrahendum esse volumus.

Et quoniam concordia & consensus Religionis & fidei, iustis & legitimis medijs quæri debet, & sine firma & constanti pace ad piam & amicam compositionem Religionis commodè perueniri nequit: Nos & Electorum Consiliarij, Electorum loco, præsentès Principes, Status, & absentium legati tam Ecclesiastici quam politici, publicæ tranquillitatis & salutis causa, vt perniciosas animorum distractiones & diffidentiam ex Imperio tollamus, & laudatissimæ huius nationis imminenti interitum arceamus, ac vt eò maturius controuersia Religionis ad Christianam concordiam reduci possint: hanc PACEM, in omnibus suprà scriptis articulis, vsque ad piam, amicam & integram cõtrouersiarum religionis compositionem, perpetuò, firmiter, inuolateq; seruare & sequi vnanimiter decreuimus.

Quòd si talis compositio & concordia, per vias generalis vel nationalis Concilij, colloquiorum, vel tractationes conuentuum imperialiũ, obtineri non poterit: nihilominus tamen hæc in Pax, in omnib. enumeratis punctis & articulis, vigorem suum, donec tandem de religione conueniat, retinebit. Atq; sic prædicta, omnibusq; alijs modis, constans, durabilis, immota, perpetua, & æterna pax, constituta & rata manere debet.

Eadem

Eadem pace liberam Nobilitatem quoq; , Cæsareæ Maie-
 stati & Nobis immediatè subiectam, comprehendi & includi vo-
 lunus, ita vt supradictæ alterutrius religionis causâ, à nemine
 oppugnari, molestari vel grauari debeat.

Postquam verò in multis liberis & Imperialibus ciuitati-
 bus, vtraq; religio, nostra nimirum antiqua, & Augustanæ Con-
 fessionis Religio, proximis annis vsitata fuit: deinceps quoq; reti-
 neri debet in ijsdem ciuitatibus, quarum ciues atq; incolæ, tam
 ecclesiastici quàm Politici, pacificè & tranquillè cohabitabunt,
 nec vna pars alterius religionem, ritus & ceremonias abrogare,
 aut quenquam cogendo inde abducere tentabit: sed quilibet al-
 ium, iuxta tenorem huius Pacificationis, in sua religione, fide,
 sacris, ordinationibus & ceremonijs, non minùs, quàm in pos-
 sessione suarum facultatum, ac in cæteris rebus, sicut superius de-
 creuit; religionis statibus ordinatum constitutumq; est, imper-
 turbatum relinquet.

Omnia verò, in prioribus Imperij decretis & ordinationi-
 bus comprehensa & statuta, quæ huic Paci, in omnibus suis pun-
 ctis & articulis aduersari, vel contra eam detorqueri possent, ni-
 lominus huic Paci derogabunt aut detrahent, nec vlla decla-
 ratio vel aliud, quod eam impedire vel mutare possit, dari vel ad-
 mitti, ac etiam si daretur, impetraretur vel reciperetur, tamen in-
 ualis & nullius momenti esse, neq; in iudicio siue extra iudicium
 secundum illam quicquam moueri vel pronunciari debet.

Prædicta vniuersa & singula, in quolibet articulo expressa,
 & Cæsaream Maiestatem & Nos concernentia, debemus & volu-
 mus Cæsarea Maiestas & Nos, Cæsarea & Regia fide, pro nobis &
 nostris successoribus, perpetuò inuiolatè & sanctè seruare & ex-
 ecuti, ijsdem firmiter absq; vlla recusatione insistere, nec villo tem-
 pore, nunc vel in futurum, siue ex plenitudine potestatis, siue
 quocunq; alio prætextu, in contrarium quicquam facere, agere,
 vel mandare, neq; cuiquam alij Cæsareæ Maiestatis vel Nostro no-
 mine faciendum permittere.

Et nos Electorum Consiliarij, Electorum nomine, & pro
 eorum successoribus & hæredibus, Nos præsentis Principes,
 Prælati, Comites, & Barones, absentiumque Principum, Præla-
 torum, Comitum & Baronum, atque S. Imperij liberarum & Im-
 perialium ciuitatum legati & mādatarij, loco & nomine nostro-

rum dominorum & superiorum, & pro ipsorum successoribus & hæredibus, consentimus & promittimus, sub Principali dignitate, bona & sincera fide, & per verbum veritatis, sine dolo & fraude, quantum vnumquemque concernit vel concernere potest, omnia prædicta perpetuò, firmiter, sanctè & inuolatè seruare, eademq; fideliter & sine vlla recusatione exequi velle.

Præterea obligamus & deuincimus nos ab omni parte, quòd Cæsarea Maiestas, Nos, nullusq; statum, alterum, quocumque prætextu id fieri possit, de facto aut yllo alio modo, siue clàm siue palàm, per nos vel per alios nostro nomine, inuadere, violare, opprimere, debellare, cogere, lædere, inquietare debeamus neq; velimus.

Et si alterutra pars vel status, alteri (quod tamen fieri minime debet) nunc vel in futurum, de facto clàm vel palàm vim intulerit: Cæsarea Maiestas, Nos, & illi, nostriq; ac illorum successores & hæredes, tali casu, non modò auctori iniustæ violentiæ nullo consilio, ope vel auxilio adesse, verùm alteri parti, quæ contra hanc Pacificationem violatur & oppugnatur, aduersus violatorem, aut de facto aliquid conantem, opem & auxilium ferre volumus & debemus. Omnia fideliter & sine calumnia.

Mandamus etiam ac præcipimus, vigore huius Imperialis Decreti, Cæsareæ Cameræ Iudici & Assessoribus, vt huic Pacificationi conformes se in Iure dicendo gerant, & petentibus partibus, sine respectu personarum, vtramvis de prædictis religionem partes sequantur, necessarium ac debitum auxilium ferant, iusticiamq; administrent, nec aduersus hæc vniuersa & singula in his

Pacificationis articulis expressa, yllos processus aut mandata decernant, nec alio quouis modo agant aut moliantur.

F I N I S.

IND

INDEX ALPHABE- TICVS,

V M M A Q V A E Q V E A P I T A I N H O C V O L V- M I N E C O N T E N T A R E- P E T E N S.

A.

Abusibus Ecclesiæ emendandis Phil. Melanthonis consilium.	622
Abbas cum Cinglianis.	633
Abbas tractatio inter Partes.	239
deq̃ hac, Censura Noriberg.	297
Lutheri.	311
tonij Coruini de concordia Erasmiiana iudicium.	582
sculi statum controuersie inter Lutherum & Cinglianos perspicue in- dicantes.	672
& Buceri ad eas responsum.	674
Articulus de Pace Augustæ à Protestantibus impetratus.	381

B.

Bernij & Philippi ad Landgrauium Hassorum literæ.	648
alteræ.	655
Buceri ad Greg. Pontanum, Elect. Saxonie Cancellarium Epistola.	659
Buceri & Capitonis ad Philippum communis Epistola.	668
Bucerus in tribus putat consistere controuersiam inter Lutherum & Cin- glium.	660

C.

Caesar Augustam venit.	44
Caesaris & Principum intercessorum postulata ad Protestantes.	213
Responsio Protestantium.	221
denuò alia Angustioris Delectus.	281
Caesar querit ex Principibus, vtrum acquiescere Confessioni oblata, an ad- dere aliquid velint.	122
Respondent Principes.	123
Capitoni Cardinalis oratio.	61
Capitonis & Buceri ad Philippum communis Epistola.	668
Caloguser errorum Pontificiorum.	610
Calogusa, cur amplexa sint Ecclesiæ, quam profitentur, doctrinam Euangeli- j.	& cur

INDEX.

& eui iudicibus in Synodo Tridentina collectis non sit assentiendum

543

Christophori Ducis Vuirtebergici Confessio.

Clementis VII. Pontificis, & Caroli V. Imperatoris orationes Bononiae habitae.

de Coena Domini Articulus in Confessione Argentinenfium, Memmingenfium, Constantienfium & Lindauienfium à Bucero confcriptus.

Colloquij Marpurgenfis summa.

Comitia Monedularum.

Concordiae media à Philippo & cæteris Theologis propofita.
alia à Papiftis.

ad ea, refponfio Proteftantium.

de ijs iudicium Lutheri.

Concordiae Vuirtebergæ inter Lutherum & Bucero confirmatae formula.

de Concordia, Epiftolæ Lutheri.

Confessio doctrinae Christianae XVII. articulis à Luthero comprehenfa.

Confessio Auguftana.

de Confessione Auguftana iudicium Eccij.

Confessionis Auguftanae prima Apologia, oblata, fed non recepta.

Confessio Saxonica.

Confutatio Articulorum Confessionis Auguft. Pontificia.

D.

Declaratio articulorum Confessionis, de quibus consentiant partes, de quibus non.

Decretum Imperatoris, Electori & coniunctis datum.

Electoris refponfum.

Decretum Imper. de Religione Auguftae, Anno 1530. promulgatum.

Deliberationes de Religione, in Comitij Auguftanis Anni 1530. habitae.

Deliberatio D. Georgij Fruchfes à Vualburg, & Vehi, de conditionibus pacis.

Theologorum ad eam refponfum.

pacis conditiones mitigatae.

articuli discordes notati.

Duo miracula Lutherus vidiffe fe ad Pontanum fcribit.

E.

Eccij de Confessione Auguftana iudicium.

Electoris Saxoniae Confessio constantiffima.

Electoris & coniunctorum ad postulata Caesaris refponfum.

INDEX.

Erasmii Deliberatio de Pace ad Cardin. Campegium.	157. & 158
Erasmii de facienda Ecclesiæ concordia iudicium.	566
Errorum Pontificiorum Catalogus.	610

F.

Formula Concordiæ VVitebergæ inter Lutherum & Bucerum confirmata.	681
---	-----

G.

Georgij Marchionis Brandenburg. verbum heroicum.	45
--	----

I.

Imperator pollicetur Concilium, iubet interim omnia restitui, & Principes eandem secum religionem profiteri.	313
Principum & Statuum responsio.	314
Instructio Electoris pro Comitibus à Nassavv & Nevvenar ad Cæs. Maiestatem.	37
achimii, Electoris Brandenburg. ad Electorem Saxon. & socios orationes.	374. & 376
eorum responsiones.	372. & 376.
Iohannes Elector Saxo. consulit Lutherum, Sitne parendum Imperatori conciones prohibenti.	30
Respondet Lutherus.	32

L.

Landgrauij Hassiæ responsio ad literas Philippi & Brentij.	651
Legatorum de Religione, & subsidij contra Turcam, &c. sententia.	387
Lutheri contra Lutherum Cæsari à Pontificijs oblata.	131
Lutheri ad Albertum Cardinalem Mogunt. Epistola.	152
Lutheri ad Iohannem Electorem Epistola Consolatoria.	34
Lutheri ad Iohannem Elect. Saxo. Epistola, qua bellum religionis prætextu suscipi dissuadet.	10
Lutheri ad Philippum Landgrauium Hassiæ Epistola de colloquio cum Zuinglianis instituendo.	637
Lutheri, de Concordia, Epistolæ.	170. &c.
Iudicium eiusdem, quid concedi possit, quid non.	273
Lutheri, de interdicto Cæsaris, ad Islebium Epistola.	50
Lutherus duo miracula à se visa Pontano refert.	133
Lutherus pacem suadet.	409
Lutherus Philippum consolatur.	135. & 136
Lutherus quatenus Zuinglij dogmati subscripserit.	643

M.

Marpurgæ quatenus consenserint.	643
Marpurgensis Colloquij summa.	639

INDEX.

Martini Bucer ad Gregorium Pontanum Electoris Sax. Cancellarium Epl.
 stola de Concordia cum Luthero ineunda. 659
 Miracula duo se vidisse Lutherus ad Pontanum scribit. 133
 de Missa priuata, cur non possit Eucharistiæ etiam causa restitui, 284
 Protestantium rationes. 287. & deinceps.
 Lutheri, de hac disputatione, sententia.

O.

Oecolampadij ad Philippum Epistola. 619

P.

Pax Augustana Protestantium Legatis suspecta. 385
 Pax Religionis primum in Transactione Passauiensi anno 1552. inita, postea
 in Comitijs Augustanis, anno 1555. sancita & promulgata. 687
 Philippi ad Bucerum & collegas eius Epistola. 666
 Philippi ad Epistolam Oecolampadij responsio. 684
 Philippi & Brentij ad Landgrauium Hassorum literæ. 648
 Philippus Landgrauus concordia studiosus. 647
 ad Philippum Landgrauium Hassiæ, de colloquio cum Zuinglianis institu-
 endo, Epistola Lutheri. 637
 Phil. Melanth. consilium de abusibus Ecclesiæ emendandis. 622
 Postulata Cæsaris & Principum Intercessorum ad Protestantes. 213
 Responsio Protestantium. 221
 denuò alia Angustioris Delectus. 281
 Prima Confess. Augustanæ Apologia, oblata, sed non recepta. 335
 Propositio Comitiorum. 53

S.

Sententiæ, quibus seipsum Lutherus, in maximis tentationibus consolatus
 est. 14
 Spirense Phœnix. 218

T.

de Traditionibus Ecclesiasticis. 162. & 164

Z.

Zuinglij assertionibus quibus Lutherus subscripserit. 643

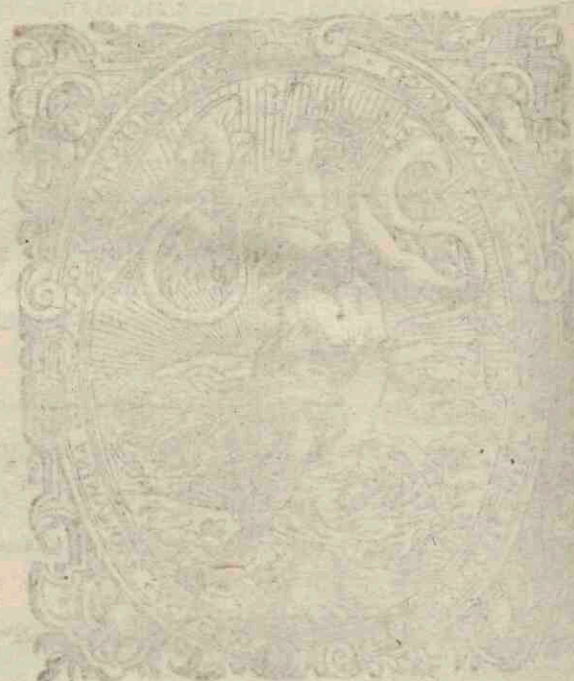
FINIS.

IMPRESSVM FRANCO,
FORTI AD MOENVM, APVD
PAVLVM REFFELER, IMPENSIS
SIGISMVNDI FEIRA-
BEND.

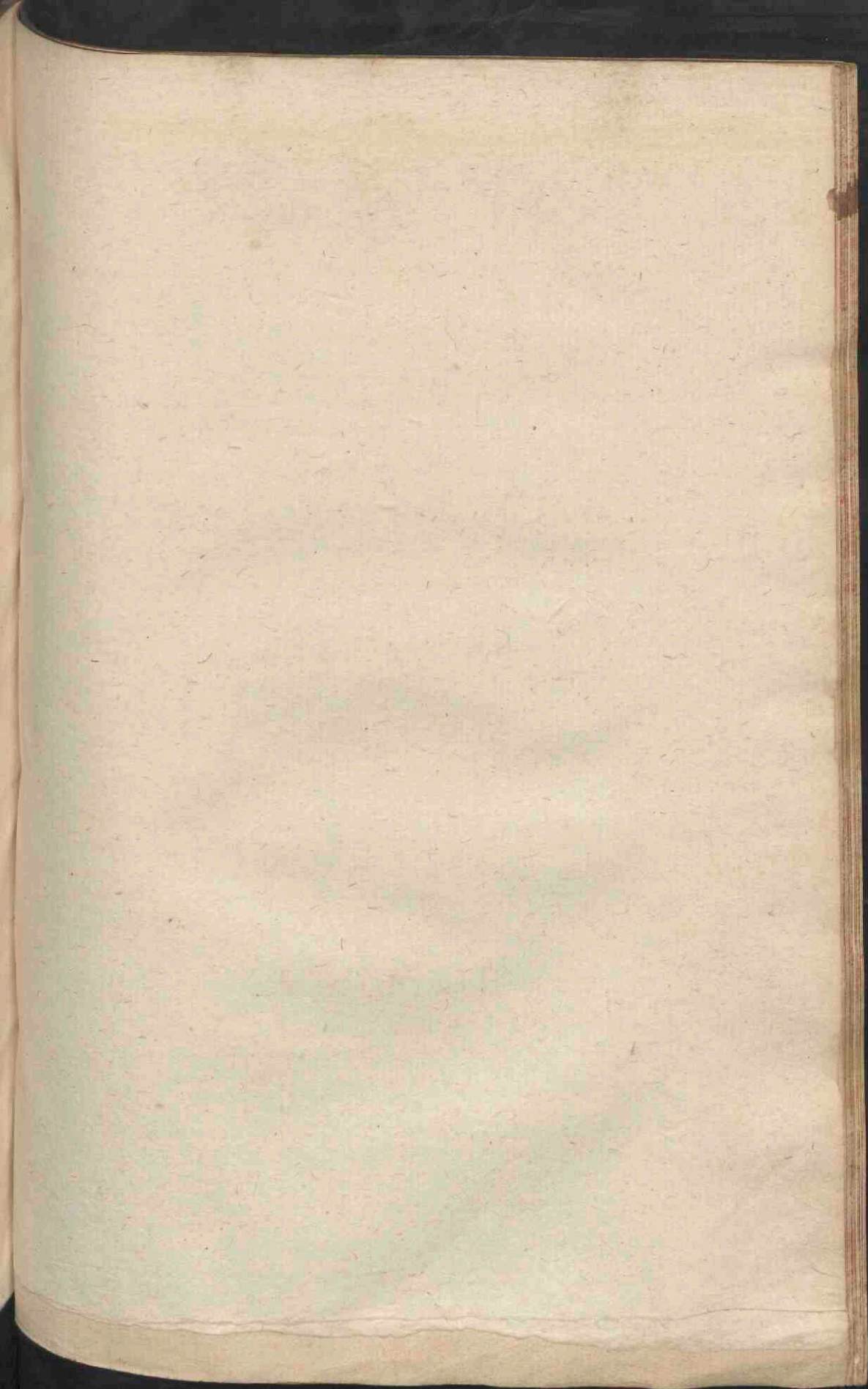

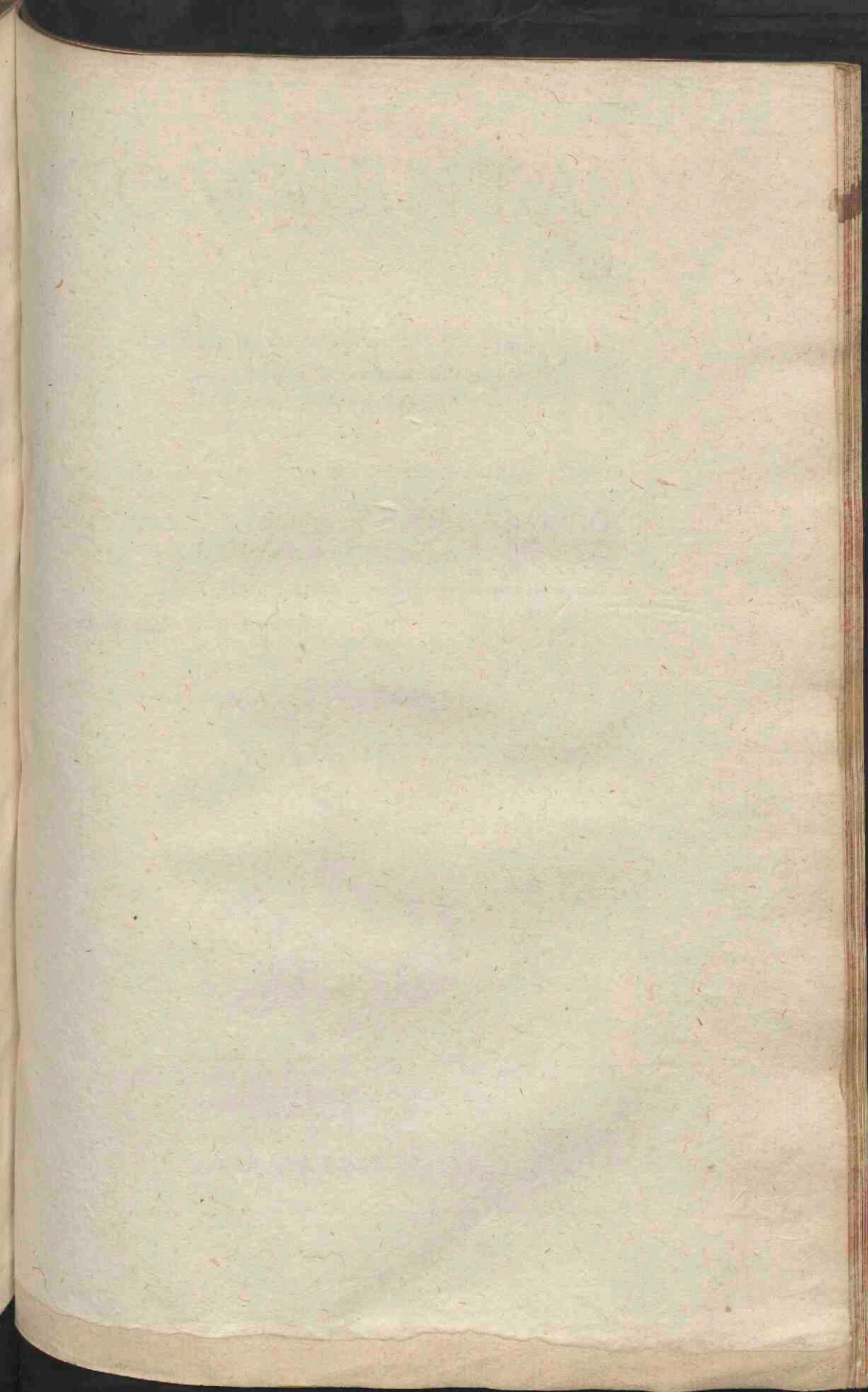
M. D. LXXVIII.

IMPRESSVM FRANCO
ORTI AD MOENVM APVD
PAVLVM REFFELER, IMPENSIS
SIGISMUNDI FERIA

M. D. LXXVIIII

den 1245 47 16 31